

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK DOKTORA PROGRAMI

**SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNCA YAPILAN FAZLA VEYA YERSİZ
ÖDEMELERİN GERİ ALINMASI**

Doktora Tezi

Miraç Şamil PEKŞEN

İSTANBUL, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK DOKTORA PROGRAMI

**SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNCA YAPILAN FAZLA VEYA YERSİZ
ÖDEMELERİN GERİ ALINMASI**

Doktora Tezi

Miraç Şamil PEKŞEN

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nurşen CANİKLİOĞLU
2. Üye: Prof. Dr. İbrahim SUBAŞI
3. Üye: Prof. Dr. Ercüment ÖZKARACA
4. Üye: Prof. Dr. Seçkin NAZLI
5. Üye: Prof. Dr. Arzu ARSLAN ERTÜRK

İSTANBUL, 2025

ÖZET

Yersiz ödeme, Sosyal Güvenlik Kurumunun yapmaması gereken ya da yapması gerekenden daha fazla miktarda yaptığı ödemedir. Hukukumuzda yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin temel düzenlemeler 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunun 96. maddesi ve bu maddeye dayanılarak hazırlanan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik hükümleridir. Sosyal Güvenlik Kurumunun aktüeryal dengesini olumsuz yönde etkileyen yersiz ödemelerin geri alınması gerekmektedir. Ancak hukukumuzdaki yersiz ödemelerin geri alınması sistemi adaletsiz sonuçlar doğurmakta, kendisine yersiz ödeme yapılan iyiniyetli kişileri mağdur etmektedir. Zira yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin mevzuat hükümleri düzenlenirken ilgililerin iyiniyeti dikkate alınmamış, Sosyal Güvenlik Kurumunun hatalı işlemlerinden ilgililer sorumlu tutulmuş ve yersiz ödemelerin tespiti süre açısından sınırlandırılmamıştır.

Çalışmamızda yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin hukukumuzdaki sistem yer yer Alman Hukuku ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Yapılan inceleme neticesinde, anılan sistemin temelini oluşturan 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin çeşitli nedenlere Anayasaya aykırı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, söz konusu düzenleme bazı temel hukuk ilkelerine de aykırıdır. Yersiz ödemelerin geri alınması sisteminin olumsuz sonuçları nedeniyle çeşitli istisna ve af hükümleri düzenlenmiştir. Kanaatimizce yersiz ödemelerin geri alınması sistemi, istisnalara ve af hükümlerine gerek kalmayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir. Bu yapılırken sebepsiz zenginleşme hükümlerinden, idari işlemin geri alınmasına ilişkin idare hukuku prensiplerinden ve Alman Hukukundaki düzenlemelerden faydalanılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Güvenlik Kurumu, Yersiz Ödemeler, Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, Sebepsiz Zenginleşme

ABSTRACT

Payments made by the Social Security Institution that it should not have made or that exceed the amount that should have been paid are referred to as improper payments. The main regulations regarding the recovery of improper payments in Turkish Law are Article 96 of the Social Insurance and General Health Insurance Law No. 5510 and the Regulation on the Procedures and Principles Regarding the Collection of Over or Improper Payments prepared on the basis of this article. Improper payments, which negatively affect the actuarial balance of the Social Security Institution, must be recovered. However, the system for recovering improper payments in Turkish Law leads to unfair outcomes and victimizes the bonafide persons who have received improper payments. Because the legislative provisions regarding the recovery of improper payments were drafted the good faith of the concerned parties was not taken into account, these parties were held responsible for the Social Security Institution's erroneous transactions, and the detection of improper payments was not limited in terms of time.

In our study, the system in Turkish Law regarding the recovery of improper payments is analyzed by comparing it with German Law. As a result of this examination, it has been determined that Article 96 of Law No. 5510, which forms the basis of the system, is unconstitutional for various reasons. Furthermore, this said regulation is contrary to some fundamental principles of law. Due to the negative consequences of the system of recovery of improper payments, various exceptions and amnesty regulations have been regulated. In our opinion, the system of recovery of improper payments should be reorganized in such a way that there is no need for exceptions and amnesty regulations. While doing so, the provisions on unjust enrichment, the principles of administrative law regarding the withdrawal of administrative acts, and the regulations in German Law should be taken as a basis.

Keywords: Social Security Institution, Improper Payments, Recovery of Improper Payments, Unjust Enrichment

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: YERSİZ VE FAZLA ÖDEME KAVRAMI, İLGİLİ HAKLAR VE KONU İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER	5
§1. YERSİZ VE FAZLA ÖDEME KAVRAMI İLE BU KAVRAM AÇISINDAN ÖNEM TAŞIYAN DİĞER HAKLAR VE İLKELER	5
I. YERSİZ VE FAZLA ÖDEME KAVRAMI	5
A. Tanım	5
B. Kavram Sorunu	9
C. Yersiz Ödemenin Unsurları	11
1. Kurumun Kendisini Borçlu Görmesini Gerektiren Sahte veya Gerçek Bir Sosyal Sigorta İlişkisinin Varlığı	11
2. Kurum Tarafından Yükümlü Olduğu Zannedilen Bir Ödeme Yapılması	15
3. Ödemenin Gereksiz veya Fazla Olması	18
II. YERSİZ ÖDEME AÇISINDAN ÖNEM TAŞIYAN DİĞER HAKLAR VE İLKELER	19
A. Genel Olarak	19
B. Yersiz Ödeme Kavramının Anayasal Hak ve İlkelerle Bağlantısı	20
1. Sosyal Güvenlik Hakkı İle Bağlantısı	20
a) Genel olarak	20
b) Sosyal Güvenlik Hakkı	21
aa) Tanım	21
bb) Sosyal Güvenlik Hakkının Doğuşu ve Gelişimi	23
cc) İnsan Hakkı Olarak Sosyal Güvenlik Hakkı	27
c) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Güvenlik Hakkı İle İlişkisi	32
aa) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kanunilik İlkesi İle İlişkisi	38
aaa) Genel Olarak Kanunilik İlkesi	38
bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi	40

bb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sınırlamanın Hakkın Özüne Dokunmaması (Hakkın Özüne Dokunma Yasağı) İle İlişkisi	42
aaa) Genel Olarak Sınırlamanın Hakkın Özüne Dokunma Yasağı.....	42
bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Özüne Dokunma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi	43
cc) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi İle İlişkisi	53
aaa) Genel Olarak Ölçülülük İlkesi	53
bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi	58
2. Hukuk Devleti İlkesi İle Bağlantısı	63
a) Genel Olarak Hukuk Devleti İlkesi	63
b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi	65
3. Sosyal Devlet İlkesi İle Bağlantısı	77
a) Genel Olarak Sosyal Devlet İlkesi	77
b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Devlet İlkesi Açısından Değerlendirilmesi	78
4. Mülkiyet Hakkı İle Bağlantısı	82
a) Genel Olarak Mülkiyet Hakkı	82
b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Mülkiyet Hakkı Açısından Değerlendirilmesi	83
5. Eşitlik İlkesi İle Bağlantısı.....	98
a) Genel Olarak Eşitlik İlkesi	98
b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Eşitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi	100
C. Yersiz Ödeme Kavramının Kurumun Aktüeryal Dengesi İle Bağlantısı.....	102
1. Genel Olarak Kurumun Aktüeryal Dengesi	102
2. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kurumun Aktüeryal Dengesi Açısından Değerlendirilmesi ..	104
D. Yersiz Ödeme Kavramının Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü İle Bağlantısı	106
1. Genel Olarak Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü	106
2. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü Açısından Değerlendirilmesi	107
§2. YERSİZ ÖDEMELERE İLİŞKİN HUKUKİ KAYNAKLAR	110
I. YASAL KAYNAKLAR	111
A. Yersiz Ödemelere İlişkin Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi	111
1. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu.....	112
2. 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu	114
3. 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu	115
4. 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu	120
5. 5510 Sayılı Kanun Dönemi.....	122
B. Yersiz Ödemelere İlişkin Hukukumuzdaki Mevcut Düzenlemeler.....	125
1. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunundaki Düzenlemeler	125

2. Yürütme Kaynakları Olarak Yönetmelik ve Genelgelerdeki Düzenlemeler	126
a) Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik	126
b) 2018/38 Sayılı Emeklilik İşlemleri Konulu Genelge	128
C. Yersiz Ödemelere İlişkin Alman Hukukundaki Düzenlemeler	129
1. Genel Olarak.....	129
2. SGB X § 50 Hükmünün Uygulama Alanı	130
a) Kamu Hukukuna Dayanan Sosyal Yardım İlişkisi Nedeniyle Yardım Sağlanması Gerekliği.....	130
b) Yardımın Haksız Sağlanmış Olması.....	132
3. Geri Almanın Sınırlandırılması	132
a) Geri Alınabilecek Durumlar.....	132
aa) İdari İşleme Dayanan Yardımların Geri Alınması (SGB X § 50/1)	133
aaa) Genel Olarak	133
bbb) SGB X § 45 Gereğince Fayda Sağlayan Hukuka Aykırı İdari İşlemlerin Geri Alınması ..	134
ccc) SGB X § 48 Gereğince Koşulların Değişmesi Durumunda Sürekli Etkili İdari İşlemlerin Kaldırılması	139
bb) İdari İşleme Dayanmayan Yardımların Geri Alınması (SGB X § 50/2)	142
b) Geri Alınabilecek Miktar.....	145
aa) Elde Edilenin Geri Alınması.....	145
bb) Faiz	145
c) Geri Almada Kurumun Takdir Yetkisi	146
II. YARGISAL KAYNAKLAR	147
İKİNCİ BÖLÜM: YERSİZ ÖDEME NİTELİĞİ TAŞIYAN ÖDEMELER	155
§3. YERSİZ ÖDEME OLUŞTURAN HALLER	155
I. GENEL OLARAK	155
II. SOSYAL SİGORTA ÖDEMELERİNİN YERSİZ ÖDEME OLUŞTURMASI	157
A. Genel Olarak.....	157
B. Hak Kazanma Koşulları Oluşmamasına Rağmen Sosyal Sigorta Ödemesi Yapılması	158
1. Genel Olarak	158
2. Kısa Vadeli Sigorta Kolları	158
a) İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Yapılan Ödemeler	158
aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneği Ödenmesi	165
bb) Sürekli İş Göremezlik Geliri Ödenmesi	167
cc) Ölüm Geliri Ödenmesi.....	169
dd) Cenaze Ödeneği Ödenmesi	172
ee) Evlenme Ödeneği Ödenmesi	173
b) Hastalık Sigortasından Geçici İş Göremezlik Ödeneği Ödenmesi	173

c) Analık Sigortasından Yapılan Ödemeler	175
aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneği Ödenmesi	176
bb) Emzirme Ödeneği Ödenmesi	177
3. Uzun Vadeli Sigorta Kolları	178
a) Malullük Sigortasından Yapılan Ödemeler	178
aa) Malullük Aylığı Ödenmesi	179
b) Yaşlılık Sigortasından Yapılan Ödemeler	182
aa) Yaşlılık Aylığı Ödenmesi	182
bb) Toptan Ödeme Yapılması	194
c) Ölüm Sigortasından Yapılan Ödemeler	197
aa) Ölüm Aylığı Ödenmesi	197
bb) Toptan Ödeme Yapılması	200
cc) Evlenme Ödeneği Verilmesi	201
dd) Cenaze Ödeneği Verilmesi	201
C. Sosyal Sigorta Ödemelerinin Kesilmesi Gerekmesine Rağmen Ödenmeye Devam Edilmesi	201
1. Genel Olarak	201
2. Kısa Vadeli Sigorta Kolları	202
a) İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Yapılan Ödemelerin Kesilmesi	202
aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi	202
bb) Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Kesilmesi	204
cc) Ölüm Gelirinin Kesilmesi	205
b) Hastalık Sigortasından Ödenen Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi	209
c) Analık Sigortasından Ödenen Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi	211
3. Uzun Vadeli Sigorta Kolları	212
a) Malullük Sigortasından Ödenen Malullük Aylığının Kesilmesi	212
b) Yaşlılık Sigortasından Ödenen Yaşlılık Aylığının Kesilmesi	213
c) Ölüm Sigortasından Ödenen Ölüm Aylığının Kesilmesi	217
D. Hak Kazanılan Miktardan Daha Fazla Ödeme Yapılması	218
1. Genel Olarak	218
2. Kısa Vadeli Sigorta Kolları	219
a) İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Yapılan Ödemeler	219
aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Miktarı	219
bb) Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Miktarı	219
cc) Ölüm Gelirinin Miktarı	220
dd) Cenaze Ödeneğinin Miktarı	222
ee) Evlenme Ödeneğinin Miktarı	222
b) Hastalık Sigortasından Ödenen Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Miktarı	222
c) Analık Sigortasından Yapılan Ödemeler	225

aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Miktarı	225
bb) Emzirme Ödeneğinin Miktarı	225
3. Uzun Vadeli Sigorta Kolları.....	225
a) Malullük Sigortasından Yapılan Ödemeler	225
aa) Malullük Aylığının Miktarı.....	225
b) Yaşlılık Sigortasından Yapılan Ödemeler	228
aa) Yaşlılık Aylığının Miktarı.....	228
bb) Toptan Ödemenin Miktarı.....	228
c) Ölüm Sigortasından Yapılan Ödemeler.....	229
aa) Ölüm Aylığının Miktarı.....	229
bb) Toptan Ödemenin Miktarı.....	230
cc) Cenaze Ödeneğinin Miktarı.....	231
dd) Evlenme Ödeneğinin Miktarı.....	231
E. Sosyal Sigorta Ödemelerine İlişkin Ortak Hükümler ve Bu Hükümlerin Yersiz Ödeme Açısından İncelenmesi.....	231
1. Genel Olarak	231
2. Aylık ve Gelirlerin Birleşmesi.....	231
3. Gelir ve Aylık Bağlanmayacak Haller	234
4. Geçici İş Göremezlik Ödeneği ve Sürekli İş Göremezlik Gelirinin İndirilmesi veya Verilmemesi ...	236
III. GENEL SAĞLIK SİGORTASINDAN YAPILAN SAĞLIK HARCAMALARININ YERSİZ ÖDEME OLUŞTURMASI	237
A. Genel Olarak.....	238
B. Genel İlkeler	239
1. Hak Kazanma Koşulları Eksik Olmasına Rağmen Yardım Yapılması	240
2. Yardımın Kesilmesinin Gerekmesine Rağmen Yardım Yapılmaya Devam Edilmesi	244
3. Hak Kazanılan Miktardan Fazla Yardım Yapılması	245
C. Konuya İlişkin Yargıtay Kararlarının Değişimi.....	245
§4. YERSİZ ÖDEME OLUŞMASINA SEBEP OLAN EYLEM VE İŞLEMLER.....	257
I. GENEL OLARAK	257
II. İLGİLİLERİN HUKUKA AYKIRI EYLEMİ.....	258
A. Genel Olarak.....	258
B. Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te Düzenlenen Haller.....	263
1. Genel Olarak	263
a) Kuruma Verilen veya İbraz Edilen Belgelerle Gerçeğe Aykırı Bildirimde Bulunulması	264
b) Örneği Kurumca Hazırlanan Belgelerle Bildirilmesi Taahhüt Edilen Durum Değişikliklerinin Bir Ay İçinde Kuruma Bildirilmemesi	264

c) Kanunda Öngörülen Şartlar Yerine Gelmediği Hâlde, Sahte Bilgi ve Belgelerle Sağlık Hizmetleri ve Diğer Haklardan, Ödeneklerden Yararlanılması ile Gelir veya Aylık Bağlatılması	266
d) Sahte Hizmet Kazandırılmak Suretiyle Sağlık Hizmetleri ve Diğer Haklardan, Ödeneklerden Yararlanılması ile Gelir veya Aylık Bağlatılması	267
e) Boşanma Nedeniyle Gelir veya Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eş İle Fiilen Birlikte Yaşanması.....	268
aa) Giriş	268
bb) Yasal Düzenleme	270
cc) Yasal Düzenlemeye İlişkin Sorunlar.....	273
aaa) Fiilen Birlikte Yaşama Kavramının Belirsizliği	273
bbb) Fiilen Birlikte Yaşamının Tespiti ve Özel Hayatın Gizliliğiyle İlişkisi	277
dd) Yargıtay Uygulaması	282
ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı	291
aaa) İptal Talebinin Gerekçesi ve Anayasa Mahkemesi Kararın Özü	291
bbb) Anayasa Mahkemesi Kararının Hukuki Güvenlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz	293
ccc) Anayasa Mahkemesi Kararının Eşitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz	295
ddd) Anayasa Mahkemesi Kararının Özel Hayatın Gizliliği İlkesi Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz.....	296
eee) Anayasa Mahkemesi Kararının Sosyal Güvenlik Hakkı Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz	300
f) Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi Gerektiği Hâlde Durumun Gizlenmesi ve/veya Bildirilmemesi .	301
g) Sigortalılar ile Gelir veya Aylık Alanlara Yapılan Ödemelerden Hak Sahipliği Sona Ermesine Rağmen Herhangi Bir Kişi Tarafından Tahsilat Yapılması	302
2. Yönetmelikte Düzenlenen Haller Hakkında Genel Değerlendirme	303
C. Konuya İlişkin Örnek Yargı Kararları	307
III. KURUMUN HUKUKA AYKIRI İŞLEMİ	313
A. Genel Olarak.....	313
B. Yersiz Alınan Primler Nedeniyle Yersiz Ödeme Doğması	316
C. Konuya İlişkin Örnek Yargı Kararları	320

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASI 333

§5. İADE YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN KAPSAMI	333
I. GENEL OLARAK	333
II. İADE KAPSAMININ YERSİZ ÖDEMELERİN KAYNAĞINA GÖRE BELİRLENMESİ.....	334
A. İlgililerin Hukuka Aykırı Eylemine Dayanan Yersiz Ödemeler	334

B. Kurumun Hukuka Aykırı İşlemine Dayanan Yersiz Ödemeler	335
C. İade Kapsamı Belirlenirken Kullanılan Beş ve On Yıllık Sürenin Alman Hukuku İle Karşılaştırılması	336
III. İADE KAPSAMININ BELİRLENMESİNDE HUKUKUN GENEL İLKELERİNİN İŞLEVİ	337
A. Sebepsiz Zenginleşme İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.....	337
1. Genel Olarak Sebepsiz Zenginleşme İlkesi	337
2. Sebepsiz Zenginleşme İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi	342
a) Sebepsiz Zenginleşme İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamı Arasındaki İlişkiye Dair Yargı Kararları.....	342
b) Öğreti Görüşleri	344
c) Görüşümüz	345
B. Haksız Fiil Sorumluluğunun İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.....	349
1. Genel Olarak Haksız Fiil Sorumluluğu	349
2. Haksız Fiilden Sorumluluk İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi.....	351
a) Genel Olarak	351
b) Kurum Hatasından Doğan Yersiz Ödemelerin Haksız Fiil Sorumluluğunun Unsurları Açısından İncelenmesi	352
aa) Hukuka Aykırılık Unsurunun İncelenmesi	353
bb) Zarar Unsurunun İncelenmesi.....	357
C. Dürüstlük Kuralı İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi	360
1. Genel Olarak Dürüstlük Kuralı İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı.....	360
a) Genel Olarak Dürüstlük Kuralı İlkesi.....	361
b) Genel Olarak Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı.....	364
2. Dürüstlük Kuralı İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi	366
a) Genel Olarak	366
b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağına Takılması	367
aa) Genel Olarak.....	367
bb) Hakkın Kullanılmasının Kişiyi Sağladığı Menfaat İle Başkasına Verilecek Zarar Arasında Aşırı Oransızlık Bulunması	367
cc) Çelişkili Davranış Yasağı	370
aaa) Genel Olarak Çelişkili Davranış Yasağı ve Hakkın Kötüye Kullanımı İle İlişkisi.....	370
bbb) Kurum Hatasından Doğan Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Çelişkili Davranış Yasağının Unsurları Açısından Değerlendirilmesi	371
ccc) Çelişkili Davranış Yasağına Aykırılığın Sonucunda Uygulanması Gereken Yaptırım.....	376
D. İdarenin Mali Sorumluluğu İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.....	379
1. Genel Olarak İdarenin Mali Sorumluluğu İlkesi.....	379
2. İdarenin Mali Sorumluluğu İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi..	382

IV. FAİZ.....	388
§6. YERSİZ ÖDEMELERİN TAHSİLİ.....	391
I. YERSİZ ÖDEMELERİN TESPİTİ	391
A. Genel Olarak	391
B. Tespit Edilecek Husus	392
C. Tespitin Yapılması	392
D. Tespitin Yapılma Süresi	395
1. Olan Hukuk	396
2. Olması Gereken Hukuk	397
a) Genel Olarak	397
b) İdari İşlemin Geri Alınmasına İlişkin Esaslar	398
c) İdari İşlemin Geri Alınmasına İlişkin Esasların Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasında Uygulanabilirliği.....	404
E. Tespit Yapıldıktan Sonraki Süreç.....	407
II. YERSİZ ÖDEMELERİ GERİ ÖDEME YÜKÜMLÜSÜ	409
A. Kural	409
B. İstisnalar	410
1. Mirasçılardan Yersiz Ödemeleri Geri Ödeme Yükümlüsü Olması	410
a) Genel Olarak	410
b) Öğreti Görüşleri	411
c) Yargıtay Uygulaması	412
d) Görüşümüz	414
aa) Genel Olarak Mirasçılardan Mirasbırakanın Borçlarından Sorumluluğu	414
bb) Mirasçılardan Yersiz Ödeme Nedeniyle Doğan Borçtan Sorumluluğu	417
aaa) İlgili Ölmeden Önce Doğan Yersiz Ödeme Borcundan Dolayı Mirasçının Sorumluluğu	417
bbb) İlgili Öldükten Sonra Doğan Yersiz Ödeme Borcundan Dolayı Mirasçının Sorumluluğu	420
2. Gerçeğe Aykırı İş Kazası Bildiriminde Sorumluluk	422
III. YERSİZ ÖDEMELERİN TAHSİL EDİLMESİ.....	423
IV. YERSİZ ÖDEMELERİN TAHSİL EDİLMESİNİ ENGELLEYEN DÜZENLEMELER	426
A. Genel Olarak.....	426
B. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının İstisnaları.....	428
1. 5434 Sayılı Kanun'un Ek 83. Maddesi	428
2. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Ek 9. Maddesi.....	428
3. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Ek 10. Maddesi.....	430
C. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasına İlişkin Af Hükümleri	432

1. 5510 Sayılı Kanun'un Geçici 79. Maddesi	432
2. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Geçici 35. Maddesi.....	433
§7. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINA İLİŞKİN DİĞER ESASLAR	435
I. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMENİN ZAMAN BAKIMINDAN	
UYGULANMASI	435
A. Genel Olarak.....	436
B. Kanunların Zaman Bakımından Uygulanması	437
C. Yargıtay ve Kurum Uygulaması	439
D. Öğreti Görüşleri.....	441
E. Görüşümüz	442
II. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINDA ZAMANAŞIMI	444
III. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINDAN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARDA GÖREVLİ VE YETKİLİ	
MAHKEME	448
IV. YERSİZ ÖDEMELERE NEDEN OLANLAR HAKKINDA SUÇ DUYURUSUNDA BULUNULMASI	451
SONUÇ.....	453
KAYNAKÇA.....	461

KISALTMALAR

AYM	: Anayasa Mahkemesi
BAM	: Bölge Adliye Mahkemesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cümle
E.	: Esas
Ed.	: Editör
f.	: Fıkra
HD.	: Hukuk Dairesi
K.	: Karar
Kurum	: Sosyal Güvenlik Kurumu
m.	: Madde
RG	: Resmî Gazete
Rn.	: Randnummer
s.	: Sayfa
SGB X	: Zehntes Buch Sozialgesetzbuch (Sosyal Kanun Onuncu Kitap)
SSİY	: Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı

Yarg. : Yargıtay

YHGK : Yargıtay Hukuk Genel Kurulu

Yön. : Yönetmelik

GİRİŞ

Bireyselleşmenin giderek arttığı, toplumsal yardımlaşmanın azaldığı ve yetersiz hale geldiği, en temel insani ihtiyaçların karşılanmasının dahi ekonomik güçle doğru orantılı olduğu günümüz dünyasında insan onuruna yaraşır bir hayatın toplumdaki her birey açısından ulaşılabilir olmasının anahtarı sosyal güvenliktir. Sosyal güvenlik, bireyin sosyal risklerin yol açtığı ekonomik yıkımla tek başına mücadele etmek zorunda kalmasını önlemektedir.

Hastalık, sakatlık veya ölüm gibi olayların ekonomik sonuçlarıyla mücadele eden insanın devlet tarafından desteklenmesi sosyal devlet ilkesinin gereğidir. Anayasamızın 2. maddesine göre, Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir. O halde, kanun koyucu sosyal risklerin yarattığı olumsuz ekonomik sonuçları azaltacak ya da ortadan kaldıracak yasal düzenlemeler yapmalıdır. Ülkemizde sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanma koşulları ile yardımların miktarı, ödenmesi ve kesilmesine ilişkin temel kanun 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunudur. Sosyal Güvenlik Kurumu yardım yaparken anılan kanun ve diğer ilgili mevzuat hükümlerine uymak zorundadır.

Türkiye İstatistik Kurumunun 2023 yılı istatistiğine¹ göre, ülkemizin 2023 yılı nüfusu 85 milyon 372 bin 377'dir. 85 milyonu aşkın nüfusa sahip ülkemizde milyonlarca sigortalının olduğunu ve Sosyal Güvenlik Kurumunun her yıl milyonlarca kişiye yardım yaptığını tahmin etmek zor değildir. Nitekim Sosyal Güvenlik Kurumunun 2023 yılı istatistiğine² göre, 2023 yılında ülkemizdeki aktif sigortalı sayısı 25 milyon 358 bin 22 kişi, pasif sigortalı sayısı 16 milyon 30 bin 256 kişi ve bakmakla yükümlü olunan sayısı 34 milyon 33 bin 308 kişidir. Yine aynı istatistiğe göre, 2023 yılında yalnızca gelir ve aylık alan kişi sayısı 16 milyon 30

¹ Bkz. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684> (7 Kasım 2024).

² Bkz. <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/>. (7 Kasım 2024)

bin 256 kişidir. Sosyal Güvenlik Kurumunun 2023 yılındaki gideri ise 2 trilyon 232 milyar 339 milyon lira olmuştur³.

Milyonlarca insana trilyonlarca lira ödeme yapılan bir sistemin hatasız şekilde çalışacağını düşünmek pek gerçekçi değildir. Nitekim uygulamada sıklıkla hatalı ödemeler yapılmaktadır. Mevzuatta fazla veya yersiz olarak adlandırılan bu ödemeler üç farklı şekilde ortaya çıkabilir: hak kazanma koşullarını sağlamayan kişilere ödeme yapılması, yapılan ödemenin kesilmesini gerektiren hallerin varlığına rağmen ödemenin yapılmaya devam edilmesi ve hak kazanılan miktardan fazla ödeme yapılması.

Sosyal Güvenlik Kurumunun fazla veya yersiz ödeme yapması hem Kurum ekonomisine zarar vererek aktüeryal dengeyi bozar hem de eşitlik ilkesini ihlal eder. Anılan nedenlerden ötürü, yersiz ve fazla ödemelerin geri alınması gerekir. Ancak yersiz ve fazla ödemeler geri alınırken salt Kurumun aktüeryal dengesinin korunması amacıyla hareket edilmemeli, hukukun temel ilkelerine riayet edilmelidir.

Hukukun temel ilkelerine riayet etmeyen, ölçülülük ilkesini dikkate almayan bir geri alma sistemi onarılamaz mağduriyetler yaratır. Yersiz ve fazla ödemelerin geri alınmasına ilişkin hukukumuzdaki sistem tam olarak bu şekildedir. Sigortalıların Kurum işlemine duyduğu güven yok sayılmakta, Kurum kendi yaptığı hataların sorumluluğunu üstlenmemekte ve hiçbir kusuru olmayan sigortalılar mağdur edilmektedirler. Yersiz ve fazla ödemelerin geri alınması sisteminin sorunlu yapısı ve sigortalıların yargı kararlarına sıklıkla yansıyan mağduriyeti, çalışma konusu olarak anılan konunun seçilmesinde etkili olmuştur.

Yersiz ve fazla ödemeler yalnızca 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında yapılan ödemelerden kaynaklanmaz. 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu kapsamında yapılan ödemeler de yersiz ve fazla

³ Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/saglik/sgk-2023te-sagliga-553-milyar-lira-harcadi/3175045#:~:text=AA%20muhabirinin%20SGK%27nin%202023,milyar%20339%20milyon%20lirayı%20buldu> (7 Kasım 2024)

ödeme oluşturabilir. Nitekim anılan Kanunun 50. maddesinde fazla ödenen işsizlik ödeneklerinin geri alınması düzenlenmiştir. Ancak sosyal güvenlik hukuku alanındaki tüm yersiz ve fazla ödemelerin incelenmesi çalışmanın kapsamını aşırı bir biçimde genişleteceğinden, çalışma konumuz, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu kapsamında yapılan ödemelerle sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle yersiz ve fazla ödeme kavramına değinilerek anılan kavramın yerindeliği tartışılacaktır. Ardından yersiz ödemenin unsurları tespit edilecek ve yersiz ödemeler ile bağlantısı bulunan önemli temel hak ve ilkelere değinilecektir. Bu kapsamda, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin hukukumuzdaki sistem ölçülülük, hukuk devleti ve sosyal devlet ilkeleri ile sosyal güvenlik ve mülkiyet hakları çerçevesinde değerlendirilecektir. Son olarak ise, yersiz ödemelere ilişkin hukuki kaynaklar açıklanacaktır. Bu çerçevede, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin mevzuatın tarihsel gelişimi, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin yürütme kaynakları ve yargı kararları ele alınacaktır. Ayrıca hukukumuzdaki yersiz ödemelerin geri alınması sistemi yer yer Alman Hukuku ile karşılaştırılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde öncelikle yersiz ve fazla ödeme oluşturan haller inceleneyecektir. Bu kapsamda, Sosyal Güvenlik Kurumunun yaptığı yardımlara hak kazanma koşulları, yardımların kesilme nedenleri ve hak kazanılabilecek yardım miktarları inceleneyecektir. Böylece, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılan bir yardımın hangi koşulların eksikliğinde veya hangi miktar aşıldığında yersiz ve fazla ödeme oluşturacağı hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra yersiz ve fazla ödeme oluşturan eylem ve işlemlere değinilecektir. Bu kapsamda, ilgililerin yersiz ve fazla ödeme oluşturan eylemleri ile Sosyal Güvenlik Kurumunun yersiz ve fazla ödeme oluşturan işlemleri ayrı ayrı inceleneyecektir. Uygulamadaki yaygınlığı, boşanılan eşle birlikte yaşama nedeniyle yersiz ve fazla ödeme doğması husususun ayrıntılı olarak incelenmesini gerektirmiştir.

Çalışmanın son bölümünde öncelikle iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi usulüne değinilecektir. Ardından yersiz ve fazla ödemelerin tahsili

usulüne, yersiz ve fazla ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemenin zaman bakımından uygulanmasına, zamanaşımı hususuna ve ilgili diğer konulara değinilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM: YERSİZ VE FAZLA ÖDEME KAVRAMI, İLGİLİ HAKLAR VE KONU İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Ş1. YERSİZ VE FAZLA ÖDEME KAVRAMI İLE BU KAVRAM AÇISINDAN ÖNEM TAŞIYAN DİĞER HAKLAR VE İLKELER

I. YERSİZ VE FAZLA ÖDEME KAVRAMI

A. Tanım

Yersiz ve fazla ödeme kavramı mevzuatımızda birçok maddede kullanılmaktadır⁴. Ancak çalışma konusuna ilişkin temel nitelikteki yasal düzenleme

⁴ İlgili düzenlemelere ilişkin bazı örnekler şu şekildedir: 7326 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun (RG, 9.6.2021, 31506) m.10/2: "Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından fazla veya yersiz olarak ödendiği tespit edilen ve 506 sayılı Kanunun, 1479 sayılı Kanunun, 17/10/1983 tarihli ve 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununun, 2926 sayılı Kanunun, 5434 sayılı Kanunun mülga hükümleri ve 5510 sayılı Kanunun 96 ncı maddesi gereğince tahsil edilmesi gereken gelir ve aylıklara ilişkin borç asılları ile bu borçlara kanuni faiz uygulanan sürenin başlangıcından bu Kanunun yayımı tarihine kadar geçen süre için Yİ-ÜFE aylık değişim oranları esas alınarak hesaplanacak tutarın, bu Kanunda belirtilen süre ve şekilde ödenmesi hâlinde bu borçlara uygulanan kanuni faizin tahsilinden vazgeçilir", 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu (RG, 27.9.2008, 27010) Geçici m.25: "Yeni koronavirüs (Covid-19) sebebiyle işverenlerin yaptıkları zorlayıcı sebep gerekçeli kısa çalışma başvuruları için, uygunluk tespitinin tamamlanması beklenmeksizin, işverenlerin beyanı doğrultusunda kısa çalışma ödemesi gerçekleştirilir. İşverenin hatalı bilgi ve belge vermesi nedeniyle yapılan fazla ve yersiz ödemeler, yasal faizi ile birlikte işverenden tahsil edilir", 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (RG, 27.5.1983, 18059) Geçici m.15: "Gerçeğe uygun olmayan belge ve sağlık kurulu raporu kullanımı nedeniyle yapılan ödemeler hariç olmak üzere, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar bu Kanunun ek 7 nci maddesi kapsamında fazla ve yersiz ödenen ve geri alınması gereken tutarlar ile bunlardan doğan faizler terkin olunur. Bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihten önce bu kapsamda tahsil edilmiş olan tutarlar bakımından ilgili kişiler lehine hiçbir şekilde alacak hakkı doğmaz ve yapılmış olan tahsilatlar iade edilmez. Açılmış olan davalarda yargılama gideri ile vekâlet ücretine hükmolunmaz, hükmolunanlar tahsil edilmez".

5510 sayılı Kanunun⁵ 96. maddesi⁶ ve ilgili maddeye dayanılarak hazırlanan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik^{7,8}'tir.

5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde Kurum tarafından fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen her türlü ödemenin geri alınacağı düzenlenmiştir. Buna karşılık ilgili hükümde veya 5510 sayılı Kanunun diğer hükümlerinde fazla veya yersiz ödemeye ilişkin tanım yapılmamıştır. 5510 sayılı Kanundaki tanım eksikliği Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği vasıtasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Yönetmeliğin "Tanımlar" başlıklı 4. maddesine göre, fazla veya yersiz ödeme, *"Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara, gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen Kanun kapsamındaki her türlü ödemeyi ifade eder."*

Yönetmelikteki yersiz ve fazla ödeme tanımı 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin başlangıç kısmının tekrarıdır. İlgili tanımın olması gereken açıklıktan uzak olduğu belirtilmelidir. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde ve Yönetmeliğin 4. maddesinde geçen *"fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen*

⁵ RG, 16.6.2006, 26200.

⁶ 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi şu şekildedir: "Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler;

a) Kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğmuşsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemeler, bu ödemelerin yapıldığı tarihlerden,

b) Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanmışsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı, ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmidört aylık sürenin dolduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan,

itibaren hesaplanacak olan kanunî faizi ile birlikte, ilgililerin Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilir, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınır.

Alacakların yersiz ödemelere mahsubu, en eski borçtan başlanarak borç aslına yapılır, kanunî faiz kalan borca uygulanır. Bu hüküm ilgili hak sahiplerinin muvafakat etmeleri kaydıyla, aynı dosyadan diğer bir hak sahibine yapılan yersiz ödemelere mahsubunda da uygulanır.

Yersiz ödemenin gelir ve aylıklardan kesilmesinde, kesintinin başlayacağı ödeme dönemi başı itibarıyla kanunî faizi ile birlikte hesaplanan borç tutarı, gelir ve aylıktan % 25 oranında kesilmek suretiyle uygulanır.

Yersiz ödemelerin tespiti ile geri alınmasına ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir".

⁷ RG, 27.9.2008, 27010.

⁸ Çalışmanın devamında "Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ifadesi yerine "Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği" ifadesi kullanılacaktır.

Kanun kapsamındaki her türlü ödeme” ibaresinin ne anlama geldiği açık şekilde düzenlenmemiştir. Kurum tarafından yapılan ödemelerin hangi koşulda fazla ödeme veya yersiz ödeme olarak nitelendirileceği belirsizdir.

Yasal düzenlemelerdeki tanım eksikliğinin giderilmesi için öğretiye başvurulmalıdır. Öğretide yapılan bir tanıma göre, yersiz sunum yani yersiz ödeme, hak doğmadığı halde edim sunulmasıdır. Fazla sunum yani fazla ödeme ise, hakkın varlığına rağmen Kurumun miktarda yanılmasıdır⁹.

Başka bir tanıma göre, yersiz ödeme, Kurum tarafından sigortalıya veya hak sahibine, hak etmediği halde yahut hak etmesine rağmen hak ettiğinden daha fazla sosyal sigorta ediminin sağlanmasıdır¹⁰. Caniklioğlu tarafından yapılan bu tanımda yersiz ve fazla ödeme kavramları ayrı ayrı tanımlanmamakta, fazla ödeme kavramı yersiz ödeme kavramının içerisinde ele alınarak bu şekilde bir yersiz ödeme tanımı yapılmaktadır. Nitekim, fazla ödemeyi de içerisinde alan yersiz ödemeye ilişkin bu tanımdan sonra fazla ödemelerin de yersiz ödeme niteliği taşıdığı ifade edilmektedir¹¹.

Başka bir tanıma göre ise, ilgililerin sosyal sigorta yardımlarına hak kazanmalarına ilişkin Kurumca yapılan hatalı değerlendirme neticesinde yapılan her türlü ödeme yersiz ödemedir¹². Yukarıdaki tanıma benzer şekilde bu tanımda da yersiz ödeme ve fazla ödeme kavramları ayrı ayrı tanımlanmamıştır. Yersiz ödeme, fazla ödemeyi de içerisinde alan bir üst başlık olarak tanımlanmaktadır. Bir sonraki başlık altında açıklamaya çalıştığımız üzere, konuya ilişkin kavram sorunu olduğu düşüncesindeyiz. Ancak bu çalışmada, öğretideki tanımlara uygun şekilde, yersiz ödeme kavramı fazla ödeme kavramı da kapsar şekilde kullanılacaktır¹³.

⁹ Ali Nazım Sözer, **Türk Sosyal Sigortalar Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2023, s.31.

¹⁰ Nurşen Caniklioğlu, “5510 Sayılı Kanunun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Çeşitli Sorunlar”, **İş Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 20. Toplantısı**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 29-30 Mayıs 2015, s.290.

¹¹ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.290-291.

¹² Arzu Hacıoğlu, **Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması**, İstanbul: Beta Yayınları, 2017, s.7.

¹³ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, B. Kavram Sorunu.

Yersiz ödeme kavramının tanımlanabilmesi için yersiz ödemenin hangi durumlarda ortaya çıktığına değinilmelidir. Yersiz ödeme üç şekilde doğabilir: İlk durum, ödeme yapılabilmesi için gereken şartların başlangıçta eksik olmasına rağmen Kurum tarafından ödeme yapılmasıdır. İkinci durum, yapılan ödemenin kesilmesini gerektirecek nedenlerin ortaya çıkmasına rağmen Kurum tarafından ödeme yapılmaya devam edilmesidir. Nihayet son durum ise, Kurum tarafından yapılan ödeme miktarının olması gereken miktardan daha fazla olmasıdır. Bu son durum aslında yasal düzenlemelerde ifade edilen “fazla ödeme” kavramının karşılığıdır.

Yersiz ödeme doğuran durumlar ve öğretideki tanımlar dikkate alındığında yersiz ödeme, kurumun ilgililere ödeme yapmaması gerekirken yaptığı veya ilgililere ödeme yapması gerekirken fazla miktarda yaptığı ödeme şeklinde tanımlanabilir.

Bu noktada önemli bir hususa değinmek gerekir. Yersiz ödeme kavramı, içerisinde ödeme kelimesini barındırdığı için yalnızca nakdi edimlerin yersizliğini anlatan bir kavram gibi görünmektedir. Oysa ileride görüleceği üzere, yersiz ödemeler kural olarak¹⁴, yersiz ödemenin unsurlarını taşıyan¹⁵ sosyal sigorta ödemeleri¹⁶ ve genel sağlık sigortasından yapılan sağlık yardımlarından¹⁷ oluşur. Bir diğer ifade ile yalnızca nakdi edimler değil aynı edimler ve sağlık hizmetleri de yersiz ödeme oluşturabilir. Bu nedenle çalışmada kullanılan yersiz ödeme kavramı, yersiz ödemenin unsurlarını taşıyan sosyal sigorta ödemeleri ile yersiz ödemenin unsurlarını taşıyan genel sağlık sigortasından yapılan sağlık yardımlarını anlatır.

¹⁴ Kural olarak ifadesini kullanmamızın nedeni, yersiz ödemelerin yalnızca sosyal sigorta ödemeleri ve genel sağlık sigortasından yapılan sağlık yardımlarından kaynaklanmaması, ancak büyük oranda bahsi geçen ödeme ve yardımlardan kaynaklanmasıdır. Bkz. İkinci Bölüm, §3, I. Genel Olarak.

¹⁵ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, C. Yersiz Ödemenin Unsurları.

¹⁶ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II. Sosyal Sigorta Ödemelerinin Yersiz Ödeme Oluşturması.

¹⁷ Bkz. İkinci Bölüm, §3, III. Genel Sağlık Sigortasından Yapılan Sağlık Harcamalarının Yersiz Ödeme Oluşturması.

B. Kavram Sorunu

Konuya ilişkin mevzuat hükümleri incelendiğinde kavram sorununun varlığı dikkat çekmektedir. Kavram sorunuyla kastedilen, yersiz ödeme kavramının fazla ödeme kavramını da kapsayacak şekilde kullanılmasıdır. Bilindiği üzere, yersiz ödeme ve fazla ödeme birbirinden farklı kavramlardır. Yersiz ödeme, ödeme yapıldığı sırada hakkın var olmaması durumunu anlatırken fazla ödeme hak edilenden fazla ödeme yapılması durumunu anlatır. Dolayısıyla iki kavram birbirinden farklıdır. Bu nedenle 5510 sayılı Kanun m.96/1 hükmünde *"... fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler"* ifadesi kullanılarak yersiz ödeme ile fazla ödeme arasındaki fark vurgulanmaktadır.

Ancak henüz maddenin başlığında kavram sorunu başlamaktadır. Maddede yersiz ve fazla ödemelerin geri alınması düzenleniyorken maddenin başlığı "Yersiz ödemelerin geri alınması" olarak belirlenmiştir. Bu durum büyük bir tezat oluşturmaktadır. Zira maddede yalnızca yersiz ödemeler değil fazla ödemeler de düzenlenmektedir. Oysa maddenin başlığına göre, maddede yalnızca yersiz ödemelerin geri alınmasının düzenlenmesi gerekmektedir.

Madde başlığıyla başlayan bu tezatlık maddenin içeriğinde devam etmektedir. 5510 sayılı Kanun m.96/2 hükmünde ilgililerin Kurumdan olan alacağı varsa bu alacaklardan yapılacak mahsup işlemi düzenlenmektedir. Fıkra ilgililerin alacağının yersiz ödemelere mahsup edileceği düzenlenmektedir. Dikkat çekmek isteriz ki ilgililerin Kurumdan olan alacağının fazla ödemelere mahsup edileceği düzenlenmemiştir. Bu durumun kanun koyucunun tercihi olduğu ileri sürülebilir. Ancak Yönetmeliğin 13. maddesinde yer alan *"Kurumca ilgililere fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen ödemeler, ilgililerin Kurumdan alacaklarından mahsup edilmek ... suretiyle tahsil edilir"* (f.1) hükmü, 5510 sayılı Kanun m.96/2 hükmünde yer alan "yersiz ödeme" kavramının fazla ödemeleri dışlamak amacıyla kullanılmadığı, aksine fazla ödemeleri de kapsayan bir üst kavram olarak kullanıldığını göstermektedir.

Söz konusu tezatlığa verilebilecek başka bir örnek 5510 sayılı Kanun m.96/3 hükmüdür. Hükümde yersiz ödemelerin gelir ve aylıklardan %25 kesinti yapılarak geri alınacağı düzenlenmiştir. Tıpkı yukarıda bahsedilen mahsup düzenlemesinde olduğu gibi burada da kanun koyucunun fazla ödemelerin geri alınmasında bu usulü uygulamak istemediği düşünülebilir. Ancak Yönetmeliğin 13. maddesinde fazla ödemelerin de yersiz ödemeler gibi gelir ve aylıklardan %25 kesinti yapılarak geri alınacağı düzenlenmiştir (f.4). Dolayısıyla bu hükümde de yersiz ve fazla ödemeleri kapsayacak şekilde yersiz ödeme ifadesi tercih edilmiştir.

Yukarıdaki iki örnekte aslında bir kavram sorunu olmadığı, Kanun maddesindeki “yersiz ödeme” ifadelerinin fazla ödemeyi kapsamına almadığı, yalnızca yersiz ödemeleri kastettiği ancak Yönetmelik ile Kanun hükümlerinin çatıştığı ve Kanun hükümlerinin uygulanması gerektiği ileri sürülebilir. Ancak biz bu görüşte değiliz. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin başlığı ile içeriğinin uyumsuz oluşu ve aşağıda verdiğimiz örnekler Kanun ile Yönetmelik arasındaki uyumsuzluğun yalnızca kavram kargaşasından kaynaklandığını göstermektedir.

Bu konuda verilebilecek belki de en güzel örnek 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin son fıkrası ve bu fıkraya dayanılarak çıkarılan Yönetmeliktir. 5510 sayılı Kanun m.96/son’a göre, *“Yersiz ödemelerin tespiti ile geri alınmasına ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir”*. Dikkat çekmek isteriz ki düzenlemeye göre çıkarılacak yönetmelik yalnızca “yersiz ödemelerin tespiti ile geri alınmasına ve bu maddenin uygulanmasına” ilişkin olacaktır. Yani yönetmeliğin fazla ödemelerin tespiti ve geri alınmasına ilişkin hüküm içermemesi gerekir. Oysa son fıkraya dayanılarak çıkarılan yönetmeliğin adının “Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” olması bir yana, Yönetmeliğin neredeyse tüm maddelerinde “fazla veya yersiz ödeme” ifadesi kullanılmıştır.

Yasal düzenlemelerde kavram sorunu olduğuna ilişkin verilecek son örnek Yönetmeliğin 6. maddesine ilişkindir. İlgili maddenin başlığı “Kurumun hatalı işlemlerinden doğan fazla veya yersiz ödemeler” olmasına rağmen madde

içeriğinde yalnızca “yersiz ödeme” kavramı kullanılmıştır. Örneğin, maddenin 1. fıkrasına göre, “İlgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışları dışında kalan, Kurum çalışanlarının kasıtlı veya kusurlu davranışı, ihmali, dikkatsizliği ve bilgisizliği gibi sebeplerden kaynaklanan yersiz ödemeler Kurumun hatalı işlemlerini oluşturur”. Hükmün lafzı, sayılan nedenlerden kaynaklanmakla birlikte yalnızca yersiz ödemelerin Kurumun hatalı işlemlerini oluşturacağı, fazla ödemelerin sayılan nedenlerden kaynaklansa dahi Kurumun hatalı işlemlerini oluşturmayacağı yönündendir. Hükmün lafzıyla ulaşılan bu sonucun hükmün amacına uygun olmadığı kanaatindeyiz. Maddenin başlığı da görüşümüzü destekler niteliktedir.

Görüldüğü üzere konuya ilişkin yasal düzenlemelerde kavram sorunu yaşanmaktadır. Yersiz ödeme ve fazla ödeme farklı kavramlar olmasına rağmen kanun koyucu ve Kurum yersiz ödeme kavramını yersiz ödeme ile birlikte fazla ödemeyi de kapsayacak şekilde kullanmaktadır. Yaşanan kavram sorununun çözülmesi için konuya ilişkin yasal düzenlemeler gözden geçirilmelidir.

Karışıklığa mahal vermemek adına çalışmanın bundan sonraki kısımlarında yersiz ödeme kavramını yersiz ve fazla ödemeleri kapsayan üst kavram olarak kullanacağız. Fazla ödemeyi kapsamayan yersiz ödemelere karşılık gelmek üzere ise gereksiz ödeme kavramını kullanacağız.

C. Yersiz Ödemenin Unsurları

1. Kurumun Kendisini Borçlu Görmesini Gerektiren Sahte veya Gerçek Bir Sosyal Sigorta İlişkisinin Varlığı

5510 sayılı Kanun kapsamında yersiz ödeme doğması için ödeme yapılan kişi ile Kurum arasında sosyal sigorta ilişkisinin varlığı gereklidir¹⁸. Kurum, işveren, sigortalı ve sigortalının ailesi arasında kurulan kamu hukuku ilişkisi sosyal sigorta

¹⁸ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.8; Evran Kırmızı, “Sosyal Güvenlik Hukukunda Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması”, **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Cilt.15, Sayı.58 (2018), s.535.

ilişkisi olarak adlandırılır¹⁹. Sosyal sigorta ilişkisi kural olarak zorunluluk ilkesine dayanmakla birlikte isteğe bağlı sigortalılık da sosyal sigorta ilişkisi doğurur²⁰.

Yersiz ödemenin doğması için sosyal sigorta ilişkisinin gerçek veya sahte, bir diğer ifade ile geçersiz olması gerekir²¹. Taraflar arasında sosyal sigorta ilişkisinin mevcut olmadığı hallerde Kurum tarafından yapılan ödemeleri kelime anlamı itibarıyla yersiz olarak adlandırmak mümkün olabilir. Ancak bu tür ödemeler 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde düzenlenen yersiz ödeme kavramının kapsamı dışında kalır. Bunun neticesinde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde düzenlenen ödemelerin geri alınmasına ilişkin esaslar bu tür ödemelerde geçerli olmayacaktır²². Öğretide isabetli olarak belirtildiği üzere sosyal sigorta ilişkisine dayanmayan yersiz ödemeler genel hükümlere tabi olacaktır²³. Bu tür ödemelerin geri alınmasında, ödemenin nedenine göre, haksız fiil veya sebepsiz zenginleşmeye dayanılabilir.

Aşağıda bahsedileceği üzere, Alman Hukukunda da yardımların SGB X § 50 kapsamında geri alınabilmesi için ilgili yardımların sosyal yardım ilişkisi nedeniyle

¹⁹ Kenan *Tunçomağ*, **Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar**, 4. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 1988, s.189. Sosyal sigorta ilişkisine ilişkin çeşitli tanımlar için bkz. Ali Nazım *Sözer*, **Sosyal Sigorta İlişkisi**, İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1991, s.15-17; Tankut *Centel*, **Türk Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s.110. Sosyal sigorta ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. A. Can *Tuncay*, Ömer *Ekmekçi* ve Ender *Gülver*, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 22. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2023, s.146-147; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.36-68; Kadir *Arıcı*, **Türk Sosyal Güvenlik Hukuku**, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2022, s.281-332; M. Fatih *Uşan*, **Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009, s.68-69; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.110-138.

²⁰ Bkz. Ali *Güzel*, Ali Rıza *Okur* ve Nurşen *Caniklioğlu*, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 20. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2024, s.165, 201-210; *Tuncay*, *Ekmekçi* ve *Gülver*, s.344-358; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.16-26.

²¹ *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.8; Emre *Köprücü*, **Sosyal Güvenlik Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması**, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2023, s.7. Geçersiz sosyal sigorta ilişkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.31-34; *Güzel*, *Okur* ve *Caniklioğlu*, s.88-92; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.74; Şükran *Ertürk*, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2016**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s.758-763; Refik *Korkusuz* ve Suat *Uğur*, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 8. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2022, s.198; Yusuf *Alper*, **Sosyal Sigortalar Hukuku**, Güncellenmiş 12. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi, 2022, s.129-130.

²² *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.9.

²³ *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.9.

verilmesi gerekmektedir²⁴. Aksi halde SGB X § 50'nin uygulanma olanağı bulunmamaktadır.

Kurum tarafından yapılan ödemenin yersiz ödeme olabilmesi için ödemenin kimlere yapılması gerektiği 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde ve Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 4. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeye göre, işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara, gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere yapılan ödemeler yersiz ödeme oluşturabilir. Kanun koyucu ilgili kişileri tahdidi olarak saymıştır²⁵. Dolayısıyla diğer koşullar sağlansa dahi yukarıda sayılan kişiler dışında herhangi bir kişiye yapılan ödeme, sosyal sigorta ilişkisi var olmadığı için yersiz ödeme oluşturmayacaktır.

Bu noktada Kanunun 103. maddesine değinmek gerekir. İlgili düzenleme şu şekildedir:

"Kurumca yapılan inceleme neticesinde; a) Sağlık hizmeti sunulmadığı halde sağlık hizmetini fatura ettiği, b) Faturayı veya faturaya dayanak oluşturan belgeleri, gerçeğe aykırı olarak düzenlediği, c) 64 üncü madde gereğince kapsam dışı tutulan sağlık hizmetlerini, kapsam içinde olan sağlık hizmetleri gibi gösterdiği, d) Sağlık hizmetlerine hak kazanmayan kişilere, sağlık hizmeti sunarak Kuruma fatura ettiği, e) 73 üncü madde gereğince belirlenen tavanın üzerinde ilave ücret aldığı, tespit edilen sağlık hizmeti sunucuları hakkında genel hükümlere göre takip yapılır. Bu fiiller nedeniyle Kurumun yersiz ödediği tutar 96 ncı maddeye göre geri alınır" (f.1).

Öğretide bu düzenlemeye dayanılarak, Kanunda sayılan kişilerin sınırlı olarak sayılmadığı, sağlık hizmet sunucularına yapılan ve yukarıdaki düzenleme

²⁴ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 2, a) Kamu Hukukuna Dayanan Sosyal Yardım İlişkisi Nedeniyle Yardım Sağlanması Gerekliliği.

²⁵ Resul Aslanköylü, "Sosyal Sigortalar Kurumunca Yapılan Fazla Ya Da Yersiz Ödemelerin Geri Alınması", **Kamu-İş Dergisi**, Cilt.13, Sayı.3 (2014), s.23; Esra Baskan, "Genel Sağlık Sigortasında Yersiz Ödemelerin İadesi", **İnönü Üniversitesi Hukuku Fakültesi Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1 (2024), s.32. Aksi yönde görüş için bkz. *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.18; *Köprücü*, s.19-20.

kapsamına giren ödemelerin yersiz ödeme olacağı ifade edilmektedir²⁶. Bu görüşe göre, Kanunun 96. maddesinin uygulama alanına sadece Kanunda sayılan kişiler girmemektedir. Dolayısıyla Kanun kapsamında yapılan tüm yersiz ödemeler, Kanunda sayılan kişilere ödenmesi şartı aranmaksızın Kanunun 96. maddesi hükmüne göre geri alınmalıdır²⁷.

Biz bu görüşe katılmamaktayız. Kanaatimizce Kanunun 103. maddesinde iki farklı husus düzenlenmektedir. Zira, hükümde bir takım hukuka aykırı işlemler sayıldıktan sonra *“tespit edilen sağlık hizmeti sunucuları hakkında genel hükümlere göre takip yapılır. Bu fiiller nedeniyle Kurumun yersiz ödediği tutar 96 ncı maddeye göre geri alınır”* denilmektedir. O halde, hükümde sayılan hukuka aykırı işlemleri yapan sağlık hizmet sunucuları hakkında hükmün açık lafzı gereğince genel hükümlere göre takip yapılacaktır. Görüldüğü üzere, sağlık hizmet sunucularına yapılan ödemeler yersiz ödeme oluşturmamaktadır. Yersiz ödeme oluşturan husus, *“Bu fiiller nedeniyle Kurumun yersiz ödediği tutar 96 ncı maddeye göre geri alınır”* cümlesinde belirtildiği üzere, hükümde sayılan hukuka aykırı işlemlerin ayrıca yersiz ödeme oluşturma halinde söz konusudur. Bir başka ifade ile, hükümde sayılan hukuka aykırı işlemler sağlık hizmet sunucularından genel hükümlere göre geri alınacak, bu işlemler aynı zamanda ilgililer açısından yersiz ödeme oluştuyorsa Kanunun 96. maddesine göre geri alınacaktır. Örneğin, hükümde sayılan hukuka aykırı işlemlerin ortaya çıkmasına sigortalı bilerek yardımcı olmuşsa ve sigortalıya bu nedenle ödeme yapılmışsa yersiz ödeme doğmuştur. Kanunun 96. maddesinin uygulanması söz konusu olacaktır.

Yukarıdaki açıklamalarımızın aksinin kabulü öncelikle Kanunun 103. maddesinin lafzına aykırı olacaktır. Ayrıca, kimlere yapılan ödemelerin yersiz ödeme olacağının açık şekilde düzenlendiği Kanunun 96. maddesi ile Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 4. maddesi de sağlık hizmeti sunucularına yapılan ödemelerin yersiz ödeme olarak kabul edilemeyeceği sonucunu doğurmaktadır. Son olarak, sağlık hizmeti sunucuları ile Kurum arasında sosyal sigorta ilişkisi

²⁶ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.18, 47-48, 78-79; Köprücü, s.19-20.

²⁷ Köprücü, s.20.

olmadığı için sağlık hizmeti sunucularına yapılan ödemeler yersiz ödeme olarak kabul edilemez. Nitekim bir doktorun eczanelerle iş birliği yaparak sahte reçete düzenlemesi ve Kurumu zarara uğratması üzerine reçete bedellerinin faiziyle birlikte davalıdan talep edildiği bir dosyada, Yargıtay, olayı yersiz ödemelerin geri alınması olarak değerlendirmemiş ve 5510 sayılı Kanunun olayda uygulanamayacağını belirterek haksız fiil hükümlerine göre sonuca gidilmesi gerektiğini belirtmiştir²⁸.

2. Kurum Tarafından Yükümlü Olduğu Zannedilen Bir Ödeme Yapılması

5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında yersiz ödeme doğması için gereken ikinci unsur, söz konusu ödemenin 5510 sayılı Kanundan doğması ve Kurum tarafından yapılmasıdır. Ödemenin 5510 sayılı Kanundan doğması ve Kurum tarafından yapılması birlikte aranır.

Kurum tarafından yapılmayan ve/veya 5510 sayılı Kanundan doğmayan ödemeler yersiz ödeme oluşturmaz. Bu tür ödemelere örnek olarak işsizlik sigortası kapsamında yapılan ödemeler verilebilir. Sosyal güvenlik sistemimizin önemli bir parçası olan işsizlik sigortası, işsizliğin olumsuz ekonomik etkilerini azaltmayı amaçlayan bir sigorta dalıdır²⁹. İşsizlik sigortasından sağlanan temel parasal yardım işsizlik ödeneğidir. 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununun³⁰ 50. maddesine göre, işsizlik ödeneğine hak kazanan sigortalılara 180, 240 veya 300 gün boyunca son dört aylık prime esas kazançları esas alınarak hesaplanan günlük ortalama brüt kazançlarının %40'ı işsizlik ödeneği olarak ödenir (f.1, f.2).

²⁸ Yarg. 10. HD., 12.12.2014, E.2014/11349, K.2014/26638, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

²⁹ İşsizlik sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.772-806; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.644-694; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.535-576; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.332-346; *Arcı*, Sosyal Güvenlik, s.430-459; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.349-363; Haluk Hadi Sümer, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s.295-314; Süleyman Başterzi, **İşsizlik Sigortası**, Ankara, 1996; Özlem Bal Bektaş, **İşsizlik Sigortası**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016; İbrahim Subaşı ve Yusuf Yiğit, "İş Sözleşmesinin Sona Erme Nedeninin İşsizlik Sigortasından Yararlanma Hakkına Etkisi ve Uygulamadan Doğan Sorunlar", **İş ve Hayat Dergisi**, Sayı.8 (2018); Ercüment Özkaraca, "İşsizlik Sigortası Kapsam ve Yardımları", (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 2002).

³⁰ RG, 8.9.1999, 23810.

Sigortalılara ödenen işsizlik ödeneği, yersiz ödemenin diğer unsurları sağlansa dahi 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında yersiz ödeme oluşturmaz. Zira işsizlik sigortası ve işsizlik sigortası kapsamında yapılacak ödemeler 5510 sayılı Kanunda değil 4447 sayılı Kanunda düzenlenmiştir. Ayrıca 4447 sayılı Kanundan doğan ödemeler Kurum tarafından değil, İş-Kur (Türkiye İş Kurumu) tarafından yapılır ve bu ödemeleri talep hakkı İş-Kur'a ait olup iade de İş-Kur'a gerekir.

4447 sayılı Kanunda işsizlik ödeneğinin yanı sıra sosyal güvenlik sistemimize ilişkin birçok sosyal yardım mevcuttur. Örneğin, doğum sonrası analık izninin bitiminden itibaren kadın işçilere veya 3 yaşını doldurmamış çocuğu evlat edinen kadın ve erkek işçilere haftalık çalışma sürelerinin yarısı kadar ücretsiz izin kullanma hakkı tanınmıştır. Koşulları sağlayan ve ücretsiz izin kullanan işçilere yarım çalışma ödeneği ödenir (Ek m.5)³¹.

4447 sayılı Kanunda düzenlenen bir diğer sosyal sigorta yardımı kısa çalışma ödeneğidir (Ek m.2)³². Ekonomik kriz veya zorlayıcı nedenle kısa çalışma yapılan işyerlerinde işçilerin yaşadığı gelir kayıpları kısa çalışma ödeneğiyle telafi edilmektedir³³. Kısa çalışma ve kısa çalışma ödeneği, 2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 pandemisinde oldukça önem kazanmıştır. Pandemi döneminde kısa çalışma uygulaması çok önemli bir ihtiyaç olarak ön plana çıkmış ve bunun

³¹ Yarım çalışma ödeneği 4447 sayılı Kanunun ek 5. maddesinde düzenlenmiştir. Doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nuri Çelik, Nurşen Caniklioğlu, Talat Canbolat ve Ercüment Özkaraca, **İş Hukuku Dersleri**, 36. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2023, s.840-844; Sarper Süzek ve Süleyman Başterzi, **İş Hukuku**, 24. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2024, s.925-927; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.798-799; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.447-451, 688-689; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.255, 554-555; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.246-265, 343; Nurşen Caniklioğlu, "Kısmi Süreli Çalışmaya Geçiş ve Yarım Çalışma Ödeneği", **Emeğin Hukuku Kurultayı-2**, Ankara, 27 Mayıs 2016, s.139-151.

³² Kısa çalışma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nurşen Caniklioğlu, "4857 Sayılı İş Kanununa Göre Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği", **A. Can Tuncay'a Armağan** içinde (499-547), İstanbul: Legal Yayıncılık, 2005; Ercan Akyiğit, "Kısa Çalışma", **TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Cilt.19, Sayı.1-2 (Ağustos-Kasım 2004); Ömer Ekmekçi, "Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Uygulamasına İlişkin Sorunlar", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.14 (2009); Çelik, Caniklioğlu, Canbolat ve Özkaraca, s.768-775; Süzek ve Başterzi, s.856-869; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.799-802; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.674-687; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.559-564; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.343-345; Süleyman Başterzi, "Kısa Çalışma (Kovid 19 Pandemisine Yeni Yaklaşımlar)", Gülsevil Alpagut (Ed.), **Pandemi Sürecinde İş Hukuku** içinde (3-60), İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s.3 vd.; Nurtaç Endes, **Türk İş Hukukunda Kısa Çalışma**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.

³³ Süzek, s.857, 859.

neticesinde 7226 sayılı Kanunla³⁴ kısa çalışmanın koşulları kolaylaştırılmıştır. Ayrıca pandemi nedeniyle oluşan ekonomik olumsuzlukları azaltmak amacıyla sosyal güvenlik sistemimize yeni bir sosyal yardım olarak nakdi ücret desteği dahil olmuştur (Geçici m.24)³⁵.

Yukarıda belirtildiği üzere, 4447 sayılı Kanundan doğan işsizlik ödeneği, doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği, kısa çalışma ödeneği ve nakdi ücret desteği gibi çok önemli sosyal sigorta yardımları 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında yersiz ödeme oluşturmaz.

Kuşkusuz ilgili ödemelere hak kazanma koşulları gerçekleşmeden yapılan ödemeler veya hak kazanma koşulları gerçekleşmesine rağmen ödenmesi gereken miktardan fazla miktarda yapılan ödemeler sözlük anlamı itibarıyla yersiz ödeme oluşturur. Ancak bu ödemeler, "Kurum Tarafından Yükümlü Olduğu Zannedilen Bir Ödeme Yapılması" unsuru eksik olduğu için 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında yersiz ödeme oluşturmazlar. Dolayısıyla bu tür ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde düzenlenen esaslar uygulanmaz. İlgili ödemeler 4447 sayılı Kanunda ve ilgili mevzuatta özel düzenleme varsa bu hükümlere göre, özel düzenleme yoksa genel hükümlere göre geri alınabilecektir. 4447 sayılı Kanunun birçok hükmünde "sözlük anlamına göre" yersiz ödemelerin geri alınması usulü düzenlenmiştir. Örneğin, 4447 sayılı Kanunun ek 5. maddesinde işverenin hatalı bilgi ve belge vermesi sonucunda yersiz olarak ödenen yarım çalışma ödeneklerinin kanuni faiziyle birlikte işverenden tahsil edileceği düzenlenmişken (f.1), Kanunun geçici 25. maddesinde Covid-19 kaynaklı kısa çalışmalarda işverenin hatalı bilgi ve belge vermesi sonucunda yersiz olarak yapılan ödemelerin kanuni faiziyle birlikte işverenden tahsil edileceği düzenlenmiştir. Ancak çalışmamızı 5510 sayılı Kanun hükümleriyle

³⁴ RG, 26.3.2020, 31080.

³⁵ Nakdi ücret desteği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çelik, Caniklioğlu, Canbolat ve Özkaraca, s.630-633; Gülsevil Alpagut, "Pandeminin İş Sözleşmesine Etkisi: Ücretsiz İzin, Fesih Yasağı, Zorlayıcı Neden", Gülsevil Alpagut (Ed.), **Pandemi Sürecinde İş Hukuku** içinde (61-98), İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s.82-86.

sınırlandırdığımız için çalışma konumuzun dışında kalan söz konusu düzenlemeler üzerinde durulmayacaktır.

3. Ödemenin Gereksiz veya Fazla Olması

Yersiz ödeme oluşabilmesi için gereken son unsur, Kurum tarafından yapılan ödemenin gereksiz ya da fazla olmasıdır. Yukarıda ifade edildiği üzere, yersiz ödeme kavramını üst kavram olarak kullanmaktayız³⁶. Gereksiz ödeme kavramı ile kastedilen ise fazla ödemeyi kapsamayan yersiz ödemelerdir.

Gereksiz ödeme iki şekilde ortaya çıkabilir. Birincisi, hak kazanma koşullarının başlangıçta eksik olması durumudur. Bu durumda hak hiç doğmamıştır. Ödeme yapılması için gereken hak kazanma koşulları mevcut olmamasına rağmen Kurum tarafından ödeme yapılmıştır. Yaşlılık aylığına hak kazanmak için gereken prim ödeme gün sayısını doldurmamış kişiye yaşlılık aylığı bağlanması bu duruma örnektir.

Gereksiz ödeme oluşturan ikinci hal, hak kazanıldıktan sonra ilgili hakkı sona erdiren nedenler ortaya çıkmasına rağmen ödeme yapılmaya devam edilmesi durumudur. Bu durumda başlangıçta hak doğmuş, ödemeye hak kazanılmıştır. Ancak sonradan ortaya çıkan çeşitli nedenler dolayısıyla ödemenin sona ermesi gerekirken Kurum tarafından ödeme yapılmaya devam edilmiştir. 5510 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra, m.4/1, (b) bendi kapsamında sigortalı olanlar hariç ilk defa sigortalı olan kişiler, kendilerine yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra bağımlı olarak çalışırlarsa bağlanan yaşlılık aylıkları kesilir³⁷. Bu durumda olan kişilere yaşlılık aylığı ödenmeye devam edilmesi gereksiz ödemeye örnektir.

Fazla ödeme, Kurumun ödemesi gereken miktardan daha fazlasını ödemesidir. Gereksiz ödemede hak hiç doğmamış veya doğmuş ancak sona

³⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, B. Kavram Sorunu.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.658-664; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.195-196, 315-317; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.428-434; *Nurşen Caniklioğlu*, "5510 Sayılı Kanun ve İş Sözleşmesine Göre Çalışanların Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışmaları", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.10 (2008).

ermiştir. Fazla ödemede ise hak doğmuş ve devam etmektedir, ancak hesaplama hatası bulunmaktadır. Malullük aylığının olması gerekenden fazla miktarda ödenmesi fazla ödemeye örnektir.

Alman Hukukunda yardımların SGB X § 50 kapsamında geri alınabilmesi için ilgili yardımların haksız sağlanmış olması aranmaktadır. Bir yardımın haksız sağlanmış olması, bir diğer ifade ile haksız olması unsuru ile hukukumuzda kullanılan yardımın gereksiz veya fazla olması unsuru lafız itibariyle birbirlerine benzer olmasına rağmen iki unsurun içeriği farklıdır. Hukukumuzda kullanılan yardımın gereksiz veya fazla olması unsurundaki "gereksiz" kavramı, ilgili yardımın mevzuat hükümlerine göre verilmemesi gerekirken verilmesi veya kesilmesi gerekirken kesilmemesini anlatırken "fazla" kavramı ilgili yardımın olması gereken tutardan fazla miktarda verilmesini anlatır. Oysa, Alman Hukukunda kullanılan yardımın haksız sağlanmış olması unsuru, idari işlem temelinde sağlanan yardımlarda ilgili yardımın dayanağını oluşturan idari işlemin kaldırılmasını, idari işlem temelinde sağlanmayan yardımlarda ise yasal bir hak sağlayan kurala dayanılmaması ve açık bir yetkinin olmamasını anlatır³⁸.

II. YERSİZ ÖDEME AÇISINDAN ÖNEM TAŞIYAN DİĞER HAKLAR VE İLKELER

A. Genel Olarak

Yersiz ödeme kavramı birçok hak ve ilke ile yakın ilişki içerisindedir. Kavramın çeşitli hak ve ilkelerle ilişkisi yersiz ödemelerin doğuşundan ve geri alınmasından kaynaklanmaktadır. Kavramın ilişkili olduğu hak ve ilkelerin kapsamının oldukça geniş olması farklı hukuk dalları ile temas etmeyi zorunlu kılmaktadır. Yersiz ödemeler ve yersiz ödemelerin geri alınmasının yalnızca sosyal güvenlik hukukunun sınırları içerisinde kalınarak incelenmesi mümkün değildir. Çalışma konusunun farklı hukuk dallarını ilgilendiren yapısının buna izin vermediği kanaatindeyiz. Bu nedenle çalışma konusuyla sınırlı kalmak kaydıyla sosyal

³⁸ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 2, b) Yardımın Haksız Sağlanmış Olması.

güvenlik hukuku haricinde farklı hukuk dallarına ilişkin hak, ilke ve kurumlara da değinilecektir.

Bu bölümde, sosyal güvenlik hukuku kapsamında kalan konuların yanı sıra anayasa hukukuna ilişkin hak ve ilkelere de değinilecektir. Son bölümde yersiz ödemelerin geri alınmasının kapsamının belirlenmesi incelenirken borçlar hukuku ve idare hukuku kaynaklı hak ve ilkelere temas edilecektir.

B. Yersiz Ödeme Kavramının Anayasal Hak ve İlkelerle Bağlantısı

1. Sosyal Güvenlik Hakkı İle Bağlantısı

a) Genel olarak

Çalışma konusunun en yakın ilişki içerisinde olduğu hak sosyal güvenlik hakkıdır³⁹. Sosyal güvenlik hukuku alanında yapılan bir çalışmanın sosyal güvenlik hakkı ile doğal olarak ilişkili olacağı düşünülebilir. Ancak çalışma konusunun sosyal güvenlik hakkı ile ilişkisi, konu ile alan arasındaki bu doğal ilişkiden daha ötedir. Çalışma konusu olarak ele aldığımız düzenlemeler temel bir insan hakkı olarak kabul gören sosyal güvenlik hakkına müdahale eder niteliktedir. Çalışmanın

³⁹ Sosyal güvenlik hakkına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. İbrahim Ö. *Kaboğlu*, "Anayasa'da Sosyal Haklar: Alanı ve Sınırları", İbrahim Ö. *Kaboğlu* (Ed.), **Anayasal Sosyal Haklar** içinde (15-34), İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012, s.19-24; İbrahim Ö. *Kaboğlu*, **Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı**, 4. Baskı, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1998, s.264-268; Pelin *Tuaç*, "İnsan Hakları Boyutuyla Sosyal Güvenlik Hakkı", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Özel Sayı, 2016; Hasan *Kayırgan*, "Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Sosyal Güvenlik Hakkı", Ümit Süleyman Üstün ve Ebru Tüzemen Atik (Ed.), **Milli Egemenlik ve Hukuk TBMM'nin 100. Yılı Anısına Armağan** içinde (285-306), İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021; Murat *Şen*, "Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Sosyal Güvenlik Hakkı", **Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.3, Sayı.2 (2014), s.188 vd.; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.100-108; Emrah *Çetin*, **Ulusal ve Uluslararası Hukuk Boyutuyla Sosyal Güvenlik Hakkı ve Etkinleştirilmesi**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020; Mehmet *Akad*, **Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı**, İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1992; Mustafa *Erdoğan*, **İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku**, 6. Baskı, Ankara: Hukuk Yayınları, 2018, s.284-286; Güzel, *Okur ve Caniklioğlu*, s.32-46; Baki Oğuz *Mülayim*, **Tarım Sektöründe Çalışanların Sosyal Güvenliği**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2021, s.16-18, 30-43; Ercan *Turan*, "Sosyal Güvenlik Hakkı", **Kamu İş Dergisi**, Cilt.7, Sayı.3 (2003); Turan *Yazgan*, **İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları**, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992, s.29-31; Seçkin *Nazlı*, "Karar İncelemesi: Yurtdışı Hizmet Borçlanması, Sosyal Güvenlik Destek Primi, Sigortalı Lehine Yorum İlkesi, İyiniyet, Dürüstlük İlkesi", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt.72, Sayı.2, (2014), s.669-670.

ilerleyen safhalarında görüleceği üzere, bu müdahaleler bazen sosyal güvenlik hakkını ihlal eden sonuçlar doğurabilmektedir.

Sosyal güvenlik hakkı çalışmanın iskeletini oluşturan haklardan birisi olacaktır. Bu nedenle sosyal güvenlik hakkının diğer haklara ve ilkelere nazaran daha geniş şekilde incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz. Böylece çalışma konusunun birçok noktasında karşılaşılabilecek sorunlara ışık tutulabilecektir. Açıklanan nedenlerle bu başlıkta sosyal güvenlik hakkının tanımı, doğuşu, gelişimi ve niteliği incelenecektir.

b) Sosyal Güvenlik Hakkı

aa) Tanım

“Sosyal güvenlik hakkı” kavramına ilişkin bir tanım yapabilmek için öncelikle “sosyal güvenlik” kavramına açıklık getirilmelidir⁴⁰. Sosyal güvenlik kavramını belirli kalıplara sığdırarak tanımlamak ve kapsamını belirlemek oldukça zordur⁴¹.

Sosyal güvenlik kavramı sosyal ve güvenlik kelimelerinden oluşmaktadır. Sözlükteki karşılığı “toplumsal” olan⁴² sosyal kelimesi sosyal adalet, eşitlik ve dayanışma gibi ilkelere vurgu yapmaktır⁴³. Güvenlik kelimesinin sözlük anlamlarından birisi kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumudur⁴⁴. Güvenlik

⁴⁰ Sosyal güvenlik kavramına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.1-12; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.1-7; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.3-11; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.1-4; *Ertuğrul Yuvalı*, **Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Merkezi (Kamusal) Sosyal Yardımlar**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2017, s.22-28; H. Fehim *Üçışık*, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015, s.17-18.

⁴¹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.3; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.2; Halid Kemal *Elbir*, **Sosyal Güvenlik Hukuku Notları**, Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, 1979/1980 Ders Yılı, s.5; *Tuaç*, s.656.

⁴² Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

⁴³ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.3; Müjdat *Şakar*, **Sosyal Sigortalar Uygulaması**, 12. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2017, s.3; *Yazgan*, Sosyal Güvenlik Ders Notları, s.17-18.

⁴⁴ Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

kelimesi kavrama kattığı anlam itibariyle tehlikelerin zararlarından korunmaya, tehlikeden kurtulmaya vurgu yapmaktadır⁴⁵.

Kendisini oluşturan kelimelerin sözlük anlamları ayrı ayrı dikkate alındığında, sosyal güvenlik kavramı, kişilerin ve kişilerden oluşan bir topluluk olarak toplumun korkusuzca yaşayabilmesini ifade etmektedir. Nitekim kavramın sözlük anlamı bu tanıma yakındır. Sosyal güvenlik kavramı sözlükte "sosyal sigorta, sosyal yardım vb. araçlarla halkın sosyal durumunu güvence altına alma" olarak tanımlanmaktadır⁴⁶.

Öğretideki tanımlar incelendiğinde sosyal güvenlik, *"kişinin karşılaşması mutlak ya da muhtemel tehlikelerin sonuçlarına karşı kişiye bir gelir garantisi sağlamak suretiyle kişiyi bu muhtaç duruma düşme riskine karşı güvenlik altına almanın genel adı"*⁴⁷, *"sosyal riskler karşısında gelir düzeyine bakılmaksızın herkese primli ya da primsiz yöntemler ile ekonomik güvence sağlamaya yönelik kural, kurumsal yapı ve programlar bütününden oluşan bir sistem"*⁴⁸, *"belirli sosyal risklerin yol açabilecekleri gelir kayıpları ve gider artışlarına karşı kişilerin korunarak güvenliklerinin sağlanması"*⁴⁹, *"cemiyeti teşkil eden fertlerin uğrayacakları tehlikelerin zararlarından kurtarılma garantisi"*⁵⁰ veya *"kişilerin sosyal tehlikelerin zararlarından kurtarılma güvencesi"*⁵¹ şeklinde ifade edilmiştir. Yapılan tanımlar farklı olsa da varılan sonuçlar oldukça yakındır. Zira yapılan tanımların vurguladığı husus ortaktır. Buna göre sosyal güvenlik, belirli sosyal risklerin sonuçlarına karşı güvence sağlanmasıdır.

Sosyal güvenlik kavramı açıklandıktan sonra sosyal güvenlik hakkı kavramına açıklık getirilmelidir. Bunun için ise öncelikle hak kavramına değinilmelidir. Öğretide hak kavramı özgürlük kavramıyla bağlantılı şekilde ele

⁴⁵ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.3; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.3.

⁴⁶ <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

⁴⁷ Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.2.

⁴⁸ Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.7.

⁴⁹ Sait Dilik, "Sosyal Güvenlik Kavramı", **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**. Sayı:1, Cilt.14, Haziran 1987, s.55.

⁵⁰ Yazgan, Sosyal Güvenlik Ders Notları, s.18.

⁵¹ Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.4.

alınarak açıklanmaktadır. Buna göre özgürlük kavramı karar verme, davranma, yapma veya yapmama yetkisi şeklinde tanımlanmaktadır⁵². Hak kavramı ise özgürlüklerin sağlanması için hukuk düzeni tarafından kişiye tanınan yetkililerdir⁵³. Bir diğer deyişle hak, hukuk düzenince korunan özgürlüklerdir⁵⁴. Özgürlüklerin kullanılabilmesi için haklara ihtiyaç vardır. Zira özgürlükler tek başına yalnızca birer fikirdir. Hak, özgürlükleri kullanma aracıdır⁵⁵. Bu yönüyle hak, isteme halidir. Hak sahibi birey istemde bulunur ve alacaklı niteliğindedir⁵⁶.

Bir hakka sahip olmak hak konusu şeyi talep edebilmek anlamına gelir⁵⁷. O halde sosyal güvenlik hakkı, sosyal güvenliğin gerçekleştirilmesini talep edebilmeyi anlatır. Öğretide sosyal güvenlik hakkı bu anlayışa uygun olarak şu şekilde tanımlanmıştır:

“Çağdaş devlet anlayışının bir sonucu olan Sosyal Hukuk Devletinde geçerli sosyal güvenlik ve sosyal adalet ilkeleri gereğince, toplumdaki yoksul ve muhtaç insanlara, insan onuruna yaraşır asgari yaşam düzeyi sağlamak ve onları korumakla görevli devletten bu yönde gerekli tedbirleri almasını ve teşkilatları kurmasını talep hakkıdır”⁵⁸.

bb) Sosyal Güvenlik Hakkının Doğuşu ve Gelişimi

Sosyal güvenlik hakkının doğuşu, sosyal güvenliğin bir hak olarak kabul edilebilecek kadar önemli kabul edilmesiyle mümkün olmuştur. Bu nedenle öncelikle sosyal güvenliğin ortaya çıkışı ve gelişme sürecine değinmek gerekir.

İnsanların güvenlik ihtiyacı insanlık tarihi kadar eskiye uzanır⁵⁹. Bu durumun nedeni güvenlik ihtiyacının en temel insani duygulardan birisi olmasıdır.

⁵² İbrahim Ö. *Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku 1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş*, 7. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi, 2013, s.13; Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2020, s.63.

⁵³ *Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku 1*, s.13.

⁵⁴ *Gözler, İnsan Hakları Hukuku*, s.66. Benzer yöndeki çeşitli tanımlar için bkz. Aynı yazar, s.67.

⁵⁵ *Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku 1*, s.14.

⁵⁶ *Kaboğlu, Özgürlükler Hukuku 1*, s.14.

⁵⁷ Oktay *Uygun, “İnsan Hakları Kuramı”, Kamu Hukuku İncelemeleri İnsan Hakları, Demokrasi, Hukuk Devlet, Egemenlik*, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s.4

⁵⁸ *Akad*, s.10.

⁵⁹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.1.

Tarih boyunca insanlar yoksulluğa ve geleceklerini tehdit eden olaylara karşı güven içinde yaşamaya çabalamışlardır⁶⁰. Geleceği güvence altına alma ihtiyacı sosyal güvenliği doğurmuştur⁶¹.

İnsanların güvenlik ihtiyacı zaman kavramından bağımsızdır. Güvenlik ihtiyacı geçmiş, bugün ve geleceğin ortak noktasıdır. Zamanla güvenlik ihtiyacı doğuran tehlikelerin niteliğinde değişiklik yaşansa da güvenlik ihtiyacı her daim var olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Bu husus öğretilerde şu şekilde ifade edilmektedir:

“Nitelik ve nicelikleri değişmiş olsa bile; mağara insanı da hastalanmış, malûl kalmış, yaşlanıp çalışamaz hale gelmiş, kazaya uğramış, ana veya baba olmanın risklerine katlanmış, ölmüş, arkasında dul ve yetimler bırakmış, kendi iradesinin dışında meselâ hava şartlarının muhalefetine bağlı olarak ava gidememek suretiyle sağlamken işsiz kalmış ve çocuk sayısı arttıkça onlara karşı görevlerini yapmakta sıkıntıya düşmüştür. Yarının ve hatta en uzak yarınların insanı da bu tehlikelerle karşılaşacaktır. Çünkü insanoğlunun bu tehlikelerin kökünü kazıma yolunda gösterdiği ezelî ve ebedi gayret, bu tehlikelerin hiç birisini ortadan kaldırımağa yetmemiştir ve yetmeyecektir”⁶².

Güvenlik ihtiyacı doğuran tehlikeler yalnızca zamandan değil mekandan da bağımsızdır. Zira söz konusu tehlikeler evrenselidir⁶³. Tarih boyunca herhangi bir anda, herhangi bir yerde mevcut olan insanlar ve toplumlar bu tehlikelerin tehdidi altındadır.

Güvenlik arayışı zamanla vazgeçilmez bir ihtiyaç haline gelmiştir⁶⁴. Ancak bireysel önlemler bu ihtiyacı karşılamada yetersiz kalmıştır. Tarihsel süreçte güvenlik ihtiyacının toplumsal önlem ve tekniklerle sağlanması düşüncesi ortaya çıkmıştır⁶⁵. Bireylerin karşı karşıya oldukları tehlikelerin sonuçlarına karşı alınan

⁶⁰ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.1.

⁶¹ Yuvalı, Sosyal Yardımlar, s.1.

⁶² Turan Yazgan, “Sosyal Güvenlik Kavramı”, **Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi**, Sayı.2 (1972), s.192.

⁶³ Yazgan, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.191; Yazgan, Sosyal Güvenlik Ders Notları, s.20.

⁶⁴ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.1.

⁶⁵ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.1.

önlemlerin zamanla toplumsal nitelik kazanmasıyla sosyal güvenlik fikri meydana gelmiştir⁶⁶. Dolayısıyla sosyal güvenlikle birlikte eskiden aileye yüklenen sorumluluk topluma yüklenmiştir⁶⁷.

İnsanların güvenlik ihtiyacını sağlamaya yönelik çare arayışları insanlık tarihi kadar eski olsa da sosyal güvenlik kavramı çok daha yeni bir kavramdır⁶⁸. Bu durum “*sosyal güvenlik, çok eski bir idealin yeni adıdır*” şeklinde ifade edilmektedir⁶⁹. Nitekim kavram modern toplumların ürünü olarak kabul edilmektedir⁷⁰. Sosyal güvenlik kavramı açısından kırılma noktasının sanayi devrimi olduğu söylenebilir. Zira çağdaş sosyal güvenlik sanayileşmenin ortaya çıkardığı tehlikelerin sonuçlarını ortadan kaldırmayı veya hafifletmeyi amaçlar⁷¹.

Sanayi devrimine kadar güvenlik ihtiyacının karşılanmasında geleneksel yöntemler ön plana çıkmaktaydı⁷². Geleneksel yöntemler içerisinde yardımlar önemli bir yer tutmaktadır. Yardımlar aile içi yardımlar, lonca yardımları veya dinsel yardımlar gibi çeşitli kaynaklardan doğmaktaydı⁷³. Sanayi devrimi öncesi dönemde, eski çağlarda kabileler daha sonra ise aile birliği güvenlik ihtiyacının karşılanmasında önemli bir yer tutmaktaydı⁷⁴. Özellikle tarım ekonomisinin hüküm sürdüğü zaman dilimi içerisinde üretim var oldukça güvenlik ihtiyacı karşılanıyordu. Bu dönemde ailenin birlikte yaşaması sonucunda çocukların, yaşlıların, engellilerin ve hastaların güvenliği sağlanabiliyordu⁷⁵.

Sanayi devriminden sonra geleneksel yöntemler yetersiz hale gelmeye başlamıştır. Zira hem yeni tehlikeler meydana gelmiş hem de ailenin parçalanması,

⁶⁶ Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.3

⁶⁷ Cahit Talas, **Sosyal Ekonomi**, 6. Baskı, Ankara: Sevinç Matbaası, 1983, s.325.

⁶⁸ Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.3.

⁶⁹ Talas, s.322.

⁷⁰ Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.2; Tunçomağ, s.1.

⁷¹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.52.

⁷² Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.14. Geleneksel yöntemler hakkında bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.10-11.

⁷³ Tunçomağ, s.17.

⁷⁴ Sait Dilik, “Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt.43, Sayı.1 (1988), s.41-42; Turan, Sosyal Güvenlik Hakkı, s.2; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.14-15; Yazgan, Sosyal Güvenlik Ders Notları, s.37.

⁷⁵ Dilik, Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi, s.41-42.

küçülmesi veya akrabalık ilişkilerinin zayıflaması gibi etkenler nedeniyle geleneksel yöntemlerin etkinliği azalmıştır⁷⁶. Sanayi devrimiyle birlikte işçi sınıfı doğmuş, sanayileşmenin ve şehirleşmenin sonucunda ağır şekilde yoksulluk meydana gelmiştir⁷⁷. İnsanın var olmasıyla ortaya çıkan ve insanlık tarihi kadar eski olan güvenlik ihtiyacı, sanayi devrimiyle birlikte daha da artmıştır⁷⁸. Sanayi devrimi bir yandan da toplumdaki tüm bireylere güvenlik sağlamaya yetecek kaynaklar üretilmesini sağlamıştır⁷⁹. Bu kaynakların yardımıyla, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve dünyada görülen farklı siyasi akımların engellenmesi amacıyla⁸⁰ sosyal güvenliğin sağlanmasına ilişkin adımlar atılmış ve mecburi sosyal sigortalar kurulmuştur. İlerleyen süreçte sosyal sigortalar hızlı şekilde dünya çapında etkili olmuştur⁸¹.

20. yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru sosyal güvenlik dünya genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Bireylerin karşılaştığı tehlikelerin değişimi sosyal güvenliğin devletler tarafından ele alınmasında etkili olmuştur. Sanayi devrimiyle oluşan sosyoekonomik değişim, tehlikelere karşı bireylerin duyduğu güvenlik ihtiyacının geçmiş dönemlerde olduğu gibi aile veya toplumsal gruplar vasıtasıyla sağlanmasının önüne geçmiştir. Gerek bu tür sosyoekonomik değişimler gerekse sosyal devlet fikrinin doğuşu gibi düşünce dünyasındaki değişimler, karşılaşılan tehlikelere karşı güvenlik ihtiyacının karşılanmasında devletlerin aktif rol almasına neden olmuştur. Böylece sosyal güvenlik hızlıca tüm dünyaya yayılmış ve çağdaş kimliğine bürünmeye başlamıştır.

Geçmiş dönemle kıyaslandığında günümüzde sosyal güvenliğin amaçlarının, kapsamının ve araçlarının değiştiği söylenebilir. Doğduğu dönem

⁷⁶ Yazgan, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.194; Yazgan, İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları, s.39; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.16; Talas, s.325-326.

⁷⁷ Yazgan, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.199.

⁷⁸ Dilik, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.46.

⁷⁹ Yazgan, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.194.

⁸⁰ Örneğin sosyal güvenliğe ilişkin ilk sistemin kurucusu olan Almanya Şansölyesi Bismarck'ın sosyal güvenlik alanında çalışma yapmasının nedenlerinden bir tanesi, o dönemde Almanya'da etkili olan sosyalist düşüncenin etkisini silmeye yönelik reform politikası izlemesidir. Bkz. Tunçomağ, s.21; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.17.

⁸¹ Yazgan, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.199.

itibariyle yoksulluğun, muhtaçlığın önlenmesini amaç edinen sosyal güvenlik, bugün itibariyle bu amacını aşarak herkese insan onuruna yaraşır yaşam standartları sağlamayı amaçlamaktadır⁸². Gelineen noktada sosyal güvenlik hakkı yaşama hakkı ile özdeşleştirilmekte ve kişilerin yaşamını sürdürebilmesi için zorunlu olarak görülmektedir⁸³. Sosyal güvenlikte yaşanan bu değişim sosyal güvenliği vazgeçilemez bir hak haline getirmiştir. Sosyal güvenlik hakkının insan hakkı olarak kabul edilmesiyle birlikte sosyal güvenlik hakkının önemi daha da artmıştır.

cc) İnsan Hakkı Olarak Sosyal Güvenlik Hakkı

Yersiz ödemelerin iadesi bazı durumlarda sigortalının sosyal güvenlik hakkından mahrum kalmasına, onun gelecek endişesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır. Bu durum ise bir insan hakkı olan sosyal güvenlik hakkı kavramının açıklığa kavuşturulmasını gerekli kılmaktadır. Sosyal güvenlik hakkının ne kadar önemli bir hak olduğunu ortaya koymak yersiz ödemelerde yapılacak düzenlemelerin sınırlarını belirlemede de etkili olacaktır. Bu nedenle aşağıda sosyal güvenlik hakkının insan hakkı niteliği üzerinde durulacak ve konumuz ile doğrudan bağı ortaya konulacaktır.

Sosyal güvenlik bir insan hakkı olarak kabul edilmektedir⁸⁴. Sosyal güvenliğin gelişim süreci ve sürecin sonunda kazandığı önem insan hakkı olarak tanınmasının yolunu açmıştır. Aşağıda sosyal güvenlik hakkına ilişkin uluslararası belgelerin bir kısmına ve sosyal güvenlik hakkının insan hakkı olmasının sonuçlarına değinilecektir.

Sosyal güvenliğin gelişim sürecindeki en önemli kırılma noktalarından birini İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi oluşturur. Zira sosyal güvenliğin tüm insanlar için

⁸² Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.6-7.

⁸³ İbrahim Ö. Kaboğlu, **Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)**, 17. Baskı, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2023, s.272.

⁸⁴ Bkz. Yazgan, Sosyal Güvenlik Ders Notları, s.29-31; Yazgan, Sosyal Güvenlik Kavramı, 201 vd.; Turan, Sosyal Güvenlik Hakkı, s.9-12; Kayırgan, Sosyal Güvenlik Hakkı, s.292 vd.; Tuac, s.668 vd.; Çetin, s.281-284; Şen, s.190 vd.; Yuvalı, Sosyal Yardımlar, s.28-32.

insan hakkı olarak düzenlenmesi İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile olmuştur⁸⁵. Bildirgenin henüz önsözünde insanoğlunun en yüksek ideallerinden birinin, insanların yoksulluktan kurtulduğu bir dünya kurulması olduğu belirtilerek sosyal güvenlik hakkının önemi vurgulanmıştır⁸⁶.

Sosyal güvenlik ilk defa Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1948 yılında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 22. maddesinde insan hakkı olarak düzenlenmiştir⁸⁷. Maddeye göre, *"herkesin, toplumun bir üyesi olması nedeniyle sosyal güvenliğe hakkı vardır"*. Böylece yeni bir insan hakkı doğmuştur⁸⁸. Bildirgenin 22., 23., 24. ve 25. maddeleri de sosyal güvenlik hakkına ilişkindir.

Sosyal güvenlik hakkının insan hakkı olarak uluslararası bir belgede yer alması büyük öneme sahiptir. Zira ilgili dönemde sosyal güvenlik evrensel olarak yaygınlaşmış olsa da henüz çağdaş kimliğine bürünememişti ve birçok ülkede yalnızca işçiler koruma altına alınmıştı. Dolayısıyla sosyal güvenliğin tüm vatandaşlar açısından temel bir insan hakkı olarak kabulü birçok ülke için yeni bir fikir olarak dikkat çekmektedir⁸⁹.

1966 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi kabul edilmiştir. Sözleşmenin 9. maddesine göre, *"Bu sözleşmeye taraf olan devletler, herkesin sosyal sigorta da dahil olmak üzere sosyal güvenlik hakkını tanırlar"*. Sözleşme Bildirgeden farklı olarak, herkesin sosyal sigorta dahil sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunu belirtir. Bu vurgu önemlidir çünkü sosyal sigortaların sosyal güvenliğin bir parçası olduğu ancak sosyal güvenliğin sağlanması için yeterli olmadığı belirtilmiştir⁹⁰.

⁸⁵ Turan, Sosyal Güvenlik Hakkı, s.6.

⁸⁶ Hasan Fehim Üçışık, "Yetersiz Gelirlerin Sosyal Yardımla Tamamlanması", **Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.18, Sayı.2 (2021), s.667.

⁸⁷ Ertuğrul Yuvalı, "Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı", **İş ve Hayat Dergisi**, Cilt.6, Sayı.11 (2020), s.66.

⁸⁸ Jef Van Langendonck, "The Meaning Of The Right To Social Security", **Direitos Fundamentais & Justiça**, Vol.2, No.2, 2008, s.1.

⁸⁹ Langendonck, s.2.

⁹⁰ Langendonck, s.3; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.37.

Sosyal güvenlik hakkına ilişkin en önemli uluslararası belgelerden biri 102 sayılı ILO Sözleşmesidir⁹¹. 1952 yılında ILO tarafından Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin 102 Sayılı Sözleşme kabul edilmiştir. Sözleşmede 9 risk sayılmıştır. Ancak tüm risklere karşı koruma sağlanması zorunlu değildir. Sözleşmenin 2. maddesi gereğince sözleşmeyi onaylamak isteyen bir ülke bu risklerin en az 3 tanesine karşı koruma sağlamalıdır. Koruma sağlanacak 3 riskten en az bir tanesi şu risklerden olmalıdır: İşsizlik, yaşlılık, iş kazası ve meslek hastalığı, malullük ve ölüm⁹². Ayrıca sözleşmeyi onaylayacak ülkenin, sözleşmede sayılan risklere karşı güvence altına alması gereken kişi sayısı hususunda üye devletlere geniş takdir hakkı tanınmıştır. Bu kapsamda genel olarak işçilerin %50'sini veya tüm nüfusun %20'sini güvenceden yararlandırmak yeterli olacaktır⁹³.

Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin 102 Sayılı Sözleşme sosyal güvenlik hakkının koruyucu yapısının asgari sınırlarını çizer. Sözleşme bu yönüyle sosyal güvenlikten yoksun ülkeleri bu yolda ilk adımlarını atmada cesaretlendirecek nitelikte olarak değerlendirilmiştir⁹⁴. Ancak sözleşme aynı zamanda, toplumun üyesi olarak herkesin sosyal güvenliğe hakkı olduğunu düzenleyen Bildirgenin 22. maddesine göre daha düşük bir koruma sağlamaktadır. Bu nedenle sözleşme modası geçmiş olarak nitelendirilmektedir⁹⁵.

Yukarıda belirtilen uluslararası belgelerin haricinde sosyal güvenlik hakkına yer verilen birçok uluslararası belge mevcuttur. Örneğin, 1961 tarihli Avrupa

⁹¹ 102 Sayılı ILO sözleşmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Üçışık*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.20-31.

⁹² *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.35; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.38; *Tunçomağ*, s.39.

⁹³ *Tunçomağ*, s.39.

⁹⁴ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.36 ve 11. dipnottaki yazarlar; *Turan*, Sosyal Güvenlik Hakkı, s.11.

⁹⁵ *Langendonck*, s.4.

Sosyal Şartı⁹⁶, 1964 tarihli Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu⁹⁷ ve 1996 tarihli Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı⁹⁸ sosyal güvenlik hakkına ilişkin düzenlemelere yer vermiştir.

Sosyal güvenliğin insan hakkı olarak tanınması konusunda şüphe uyandırabilecek bir husus, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde sosyal güvenlik hakkının düzenlenmemiş olmasıdır. Ancak ifade etmek gerekir ki, bu durum sosyal güvenlik hakkının insan hakkı niteliğini zedelememektedir. Çünkü Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde klasik haklar düzenlenmiştir⁹⁹. Sözleşmede sosyal güvenlik hakkına ilişkin düzenleme bulunmayışının nedeni yalnızca sosyal güvenlik hakkının dahil olduğu hak kategorisiyle ilgilidir. Mevcut durum tamamen sınıflandırmadan kaynaklanmaktadır. Sosyal güvenlik hakkı Sözleşmede düzenlenmemesine rağmen, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sosyal güvenlik hakkından doğan uyumsuzlukları mülkiyet hakkı kapsamında incelemektedir¹⁰⁰.

Sosyal güvenlik hakkının insan hakkı niteliğine sahip olarak uluslararası belgelerde düzenlenmesi iç hukukumuz açısından çok önemli bir etkiye sahiptir. Anayasanın 90. maddesinin 5. fıkrasına göre,

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların

⁹⁶ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.38-39; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.67; *Nurşen Caniklioğlu*, “5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, İbrahim Ö. *Kaboğlu* (Ed.), **Anayasal Sosyal Haklar** içinde (157-176), İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012, s.159; *Gülnur Erdoğan*, “Avrupa Sosyal Şartı Ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı.78 (2008), 123 vd.

⁹⁷ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.39-40; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.60-61.

⁹⁸ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.39; *Caniklioğlu*, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.159-162; *Erdoğan*, Avrupa Sosyal Şartı Ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı, s.123; *Karin Lukas*, **The Revised European Social Charter An Article By Article Commentary**, Edward Elgar Publishing, 2021.

⁹⁹ *Mehmet Akad*, *Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut*, **Genel Kamu Hukuku**, 16. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2020, s.264.

¹⁰⁰ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 4. Mülkiyet Hakkı İle Bağlantısı.

aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır”.

Anayasanın 90. maddesinin 5. fıkrası gereğince, yukarıda belirtilen uluslararası belgelerde sosyal güvenlik hakkına ilişkin düzenlemelerin iç hukukumuzdaki düzenlemelerle çatışması durumunda uluslararası belgeler dikkate alınacaktır.

Buraya kadar olan kısımda sosyal güvenlik hakkının insan hakkı niteliğine sahip olduğuna ve insan haklarına ilişkin uluslararası belgelerde yer alan sosyal güvenlik hakkına ilişkin düzenlemelere kısaca değinilmiştir. Son olarak sosyal güvenlik hakkının insan hakkı olarak kabulünün sonuçları üzerinde durulacaktır.

Yukarıda bahsedildiği üzere, sosyal güvenliğin amacı, bireylere insan onuruna yaraşır asgari yaşam standartları sunulmasıdır. Sosyal güvenliğin insan onurunu korumaya odaklanan bu amacı, insan hakkı niteliğine sahip olmasının yansımasıdır. Nitekim insan haklarının da amacı insan onurunun korunmasıdır¹⁰¹. Yoksullukla birlikte gelen toplumsal dışlanma insan onurunu zedeleyerek insan hakkı ihlali meydana getirir¹⁰². Bireylerin karşılaştıkları ekonomik güçlüklerden kurtarılması ve asgari ekonomik güvence sağlanması insan onurunun korunmasına yöneliktir¹⁰³.

İnsan hakları farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Sosyal güvenlik hakkı; Jellinek’in sınıflandırmasına göre pozitif statü hakları (isteme hakları) kapsamında, tarihsel gelişim sürecine göre sınıflandırmada ise ikinci kuşak haklar olan sosyal ve ekonomik haklar içerisinde sosyal haklar kapsamında yer almaktadır. Pozitif statü hakları ile ikinci kuşak hakların ortak özelliği devletin müdahalesini gerektirmesidir.

¹⁰¹ Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, s.266.

¹⁰² Kaboğlu, Anayasa’da Sosyal Haklar, s.29.

¹⁰³ Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, s.267; Yuvalı, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.68; Yuvalı, Sosyal Yardımlar, s.30; Uygun, İnsan Hakları Kuramı, s.17-19.

Bu haklar devlete ödevler yükledikleri için bireyler devletten birtakım taleplerde bulunabilirler¹⁰⁴.

Tarih boyunca insanlığın yaşadığı acı tecrübeler, sosyal güvenliğin insan hakkı olarak kabul edilmesinde ve devlete bu konuda ödevler yüklenmesinde etkili olmuştur¹⁰⁵. Sosyal güvenlik hakkının devlete yüklediği ödev, bireylerin asgari yaşam şartlarının garanti edilmesidir¹⁰⁶. Bunun için devletin gerekli tedbirleri alması ve teşkilatlanması gerekmektedir¹⁰⁷. Alınması gereken tedbirler sosyal risklere ilişkindir. Daha önce vurgulandığı üzere, sosyal güvenlik, sosyal risklerin doğurduğu tehlikelere karşı güvence sağlamayı ifade eder. Dolayısıyla sosyal güvenlik hakkı, sosyal risklerin doğurduğu tehlikelere karşı gerekli tedbirlerin alınması yönünde talep hakkı doğurur¹⁰⁸.

Sosyal haklar, genel olarak sosyal eşitsizliği azaltarak sosyal adaleti sağlamayı, toplumdaki güçsüz grupları korumayı hedef alan haklardır¹⁰⁹. Örneğin, işçiler, işsizler, sakatlar veya yaşlılar gibi toplumun korunmaya muhtaç kesimleri sosyal hakların öznesi konumundadır. Bu yönüyle sosyal haklar, toplumdaki sosyal eşitsizliği dengelemeye hizmet ederler. Ancak sosyal haklardan farklı olarak, sosyal güvenlik hakkının öznesi yalnızca toplumun bazı kesimleri değil herkeştir¹¹⁰.

c) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Güvenlik Hakkı İle İlişkisi

Daha önce de ifade edildiği gibi çalışma konusu sosyal güvenlik hakkı ile yakından ilişkilidir. Zira yersiz ödeme nedeniyle Kurum tarafından ödenen tutarların geri alınması ilgililerin sosyal güvenlik hakkına yönelik müdahale

¹⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Gözler*, İnsan Hakları Hukuku, s.152-154, 156-158; *Akad*, *Vural Dinçkol ve Bulut*, s.299-309.

¹⁰⁵ *Yazgan*, Sosyal Güvenlik Kavramı, s.201.

¹⁰⁶ Halil *Kalabalık*, **İnsan Hakları Hukuku**, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017, s.605.

¹⁰⁷ *Akad*, s.7.

¹⁰⁸ *Akad*, s.11.

¹⁰⁹ Ali *Güzel*, "Sosyal Devlet ve Sosyal Haklar", İbrahim Ö. *Kaboğlu* (Ed.), **Anayasal Sosyal Haklar** içinde (279-288), İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012, s.279.

¹¹⁰ Bülent *Tanör* ve Necmi *Yüzbaşıoğlu*, **1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku**, 20. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2020, s.201; *Kaboğlu*, İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı, s.264.

oluşturur. Bu kısımda yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin hukuka uygunluğu değerlendirilecektir.

Yersiz ödemelere ilişkin temel düzenleme olan 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde yersiz ödemelerin geri alınması konusunda ayırım yapılmaktadır. Yersiz ödemelerin ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından doğması ile Kurumun hatasından doğması farklı geri alma usullerine tabi tutulmuştur. Buna göre, ödeme ilgililerin kusurlu veya hatalı davranışından kaynaklanmışsa, işlemin tespitinden itibaren geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemeler, ödeme tarihlerinden itibaren faizi ile birlikte tahsil edilir (f.1, a). Ödeme kurumun hatalı işleminden doğmuşsa, işlemin tespitinden itibaren geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler, tebliğden itibaren 24 ay içerisinde faizsiz, 24 aydan sonra ise kanunu faizi ile birlikte tahsil edilir (f.1, b). Her iki durumda da yersiz ödemeler öncelikle ilgilinin kurumdan alacağı varsa bu alacaktan mahsup edilir (f.1). İlgili aylık veya gelir alıyorsa aylık ve gelirden %25 oranında kesinti yapılarak borç tahsil edilir (f.3). İlgilinin Kurumdan alacağı yoksa borç genel hükümlere göre tahsil edilir (f.1).

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin 5510 sayılı Kanunun 96. madde düzenlemesi kanaatimizce sosyal güvenlik hakkına müdahale etmektedir. Bu müdahale farklı şekillerde meydana gelebilir.

Öncelikli olarak, Kurum tarafından yapılan ödemelerin geri alınması işlemi değerlendirilmelidir. Kurum tarafından yersiz olarak ilgililere yapılan ödemelerin sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğduğu, sosyal güvenlik hakkının gereği olarak ilgililere ödendiği ve bu nedenle salt ilgili ödemelerin geri alınmasının tek başına sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliğinde olduğu düşünülebilir. Ancak biz bu kanaatte değiliz. Kanaatimizce salt ilgili ödemelerin geri alınması sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliği taşımaz. Çünkü gereksiz veya fazla olduğu için geri alınan bir ödeme, normal şartlarda doğmaması ve ilgiliye ödenmemesi gereken bir ödemedir. Dolayısıyla ilgili ödemeler sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğmuş ödemeler değil, aksine sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğmaması gerekirken

çeşitli nedenlerle meydana gelmiş ödemelerdir. O halde yersiz olarak yapılan ödemeler, sosyal güvenlik hakkı kapsamında değerlendirilemez. Netice itibariyle, sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğmamış bir ödemenin geri alınmasının sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliğinde olmadığı kanaatindeyiz.

Sosyal güvenlik hakkına müdahale oluşturabileceği düşüncesiyle değinilmesi gereken ikinci durum, yersiz ödemelerin geri alınması usulüdür. Kanun koyucu yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin üç farklı yöntem belirlemiştir. Bu yöntemler Kurum alacağından *mahsup*, gelir ve aylıktan *kesinti* ve genel hükümlere göre *takiptir*.

Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 13. maddesi gereğince, yersiz ödemeler, öncelikle ilgilinin Kurumdan birikmiş aylık, gelir ve diğer her türlü alacaklarının tamamından mahsup edilmek suretiyle tahsil edilir (f.2). İlgilinin Kurumdan herhangi bir alacağı yoksa veya alacaklarından mahsup edildikten sonra kalan borcu varsa ve Kurumdan gelir ve aylık almaya devam ediyorsa, borç, gelir ve aylıklardan %25 oranında kesinti yapılarak tahsil edilir (f.4). İlgilinin Kurumdan alacağı yoksa ve gelir ve aylık da almıyorsa borç genel hükümlere göre tahsil edilir (f.1). Dolayısıyla yersiz ödemeler ilgilinin Kurumdan olan alacağından mahsup edilerek yahut gelir ve aylıklardan kesinti yapılarak yahut genel hükümlere göre geri alınarak tahsil edilir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasının tek başına sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliği taşımadığına yukarıda değindik. Ancak yersiz ödemeler ilgililerin Kurumdan olan alacağından mahsup edilerek veya ilgililere ödenen gelir ve aylıklardan kesinti yapılarak geri alınırsa sosyal güvenlik hakkına müdahale söz konusu olur. Çünkü ilgililerin Kurumdan olan alacakları veya ilgililere ödenen gelir ve aylıklar sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğmuştur. Burada sosyal güvenlik hakkı kapsamında yapılmamış bir ödemenin, sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğmuş bulunan alacıklardan mahsup edilmesi veya gelir ve aylıktan kesilerek geri alınması söz konusudur. Dolayısıyla sosyal güvenlik hakkına müdahale söz konusudur.

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin son yöntem, genel hükümlere göre tahsildir. İlgilinin Kurumdan alacağı yoksa ve ilgili gelir veya aylık da almıyorsa borç genel hükümlere göre tahsil edilecektir. Genel hükümler tabiriyle kastedilen 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu¹¹¹'dur¹¹². Ayrıca Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 15. maddesi gereğince ilgililere borçlarını taksitle ödeme imkânı da sunulmaktadır. Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin bu yöntemde sosyal güvenlik hakkından doğan alacaklara yönelik müdahale söz konusu değildir.

Sosyal güvenlik hakkına müdahale oluşturabileceğini düşündüğümüz son durum, Kurum hatası nedeniyle yapılan yersiz ödemeler neticesinde ilgilinin sosyal güvenlik yardımlarından yararlanma imkânının geleceğe yönelik olarak ortadan kalkma ihtimalidir. Prim ödeme gün sayısı veya sigortalılık süresi eksik olan, normalde yaşlılık aylığı bağlanmaması gereken ilgiliye Kurum hatası nedeniyle yaşlılık aylığı bağlanması bu duruma örnek olarak verilebilir. Durumun tespitiyle birlikte yersiz ödemelerin geri alınmasının yanı sıra şartlar sağlanmadığı için yaşlılık aylığı da kesilecektir¹¹³. Bu durumda yaşlılık aylığı kesilecek olan ilgili, ileri yaş veya olumsuz sağlık koşulları gibi nedenlerle eksik olan prim ödeme gün sayısı veya sigortalılık süresini tamamlama imkânından yoksun olabilir. Bu kişi için artık yaşlılık aylığına hak kazanma imkânı oldukça zorlaşmış, sosyal güvenlik hakkına müdahale

¹¹¹ RG, 9.6.1932, 2128.

¹¹² Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.117; Köprücü, s.163; Resul Aslanköylü ve Necip İlker Karaoğlu, **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar & Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi**, Cilt.2, Ankara: Bilge Yayınevi, 2023, s.1708-1709; Mesut Balcı, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2021, s.1414; Arzu Hacıoğlu Çalışkan, "MADDE 96", Ali Nazım Sözer, Nurşen Caniklioğlu ve Mahmut Kabakcı (Ed.), **Sosyal Sigortalar Hukuku Şerhi**, Cilt II içinde (2269-2326), Ankara: Lykeion Yayıncılık, 2024, s.2325.

¹¹³ Öğretide Caniklioğlu bu duruma ilişkin şu örneği vermektedir: "Kurumun hatalı işlemleri neler? Yine yönetmelik bunları şu şekilde örneklendiriyor: İlgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışı dışında kalan, kurum çalışanlarının kasıtlı veya kusurlu davranışı, ihmali, dikkatsizliği, bilgisizliği gibi sebeplerden kaynaklanan yersiz ödemeler kurumun hatalı işlemlerini oluşturur deniliyor. İşte bu noktada gerçekten ciddi sorunların olacağını, olduğunu da düşünmek lazım. Mesela, uzun yıllarca çalışmış bir sigortalının kendisine yaşlılık aylığı bağlanması için dilekçe verdiğini düşünün ve kurum dosyadaki bilgilere, belgelere bakıyor. 20 günü eksik, fakat bunu fark etmiyor kurum, kişiye yaşlılık aylığını bağlıyor. Yıllarca da bu yaşlılık aylığı alınıyor. Ondan sonra yapılan bir denetimde deniliyor ki biz sana hatalı bağlamışız. Bu 20 gün eksik var, dolayısıyla koşullar gerçekleşmeden bağlanmış bir aylık var. Biz bunu geriye doğru 5 yıllık süre içinde olmak kaydıyla sizden geri alacağız. Yani hem yaşlılık aylığını kesiyoruz, hem de yersiz olarak ödediğimiz aylıkları keseceğiz bu kişinin, ardından muhtemelen bu 20 günlük çalışmayı tamamladığında yeniden aylık bağlanması durumu söz konusu olacak. Yani bu örnek gerçekten oldukça çarpıcı bir durum oluşturuyor diyebilirim.", bkz. Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.294.

edilmiş olmaktadır. İlgililere sosyal güvenlik yardımı bağlanarak bu konuda güven verilip ardından sosyal sigorta yardımlarına hak kazanmak için eksik olan şartları sağlayamayacakları dönemde yersiz ödeme gerekçesiyle yardımların kesilmesi sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliğindedir. Bu durumda sosyal güvenlik hakkına müdahale eden durum yardımların kesilmesi değil ilgililerin geleceğe yönelik olarak sosyal sigorta yardımlarına hak kazanmalarının oldukça zorlaşmasıdır.

Görüldüğü üzere yersiz ödemenin ilgililerin kusurlu veya kasıtlı davranışından ya da Kurumun hatalı işleminden doğması fark etmeksizin yapılan ödemelerin geri alınması sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliğindedir. Belirtilmelidir ki bir hakka müdahale edilmesi ile yapılan müdahalenin hukuka aykırı olması farklı şeylerdir. Yersiz ödemelerin geri alınması sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliğinde olsa da yapılan müdahalenin hukuka uygun olup olmadığı ayrı bir değerlendirme konusudur. Bu konuda bir yargıya varmak için sosyal güvenlik hakkının sınırlandırılması üzerinde durulmalıdır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi sosyal güvenlik hakkı bir insan hakkıdır¹¹⁴. İnsan hakları doğuştan gelir ve insan olmaktan kaynaklanır. İnsan haklarının hukuk düzenince tanınmasına gerek yoktur. Hukuk düzenince tanınmamak insan haklarının niteliğini değiştirmez¹¹⁵. Bununla birlikte insan hakları iç hukukta tanınabilir veya iç hukukta tanınmamakla birlikte uluslararası sözleşmelerle tanınabilir¹¹⁶.

İnsan hakları Anayasada düzenlenmekle temel hak ve özgürlük niteliğine sahip olur. Öğretide temel hak ve özgürlükler için "*anayasal güvenceye bağlanmış insan hakları*" ifadesi kullanılmaktadır¹¹⁷. Sosyal güvenlik hakkı hukukumuzda Anayasada tanınmış bir temel haktır.

¹¹⁴ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, b), cc) İnsan Hakkı Olarak Sosyal Güvenlik Hakkı.

¹¹⁵ Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.97.

¹¹⁶ Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.99.

¹¹⁷ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.143.

Sosyal güvenlik hakkı Anayasanın 60. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: *“Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar”*. Anayasanın 61., 62. ve 65. maddeleri de sosyal güvenlik hakkına ilişkindir. Anayasanın 61. maddesi sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken kişilere, Anayasanın 62. maddesi yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarına ve Anayasanın 65. maddesi devletin iktisadi ve sosyal ödevlerinin sınırlarına ilişkindir.

İdeal bir düzende temel hak ve özgürlüklerin hiç sınırlandırılmaması gerektiğı akla gelebilirse de temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması devlet ve toplumun varlığı için zorunludur. Bir temel hak ve özgürlüğün varlığını sürdürebilmesi ve bireyler için anlam ifade edebilmesi için sınırlanması gerekir. Temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmadığı, bireylerin tüm istediklerini yapabildikleri bir toplumda düzensizlik doğar. Bu yönüyle temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması kamu düzeninin gereğidir¹¹⁸.

Sınırlama, *“belli bir hakkın anayasaca öngörölmüş ya da belirlenmiş bulunan norm alanına yasa yoluyla (veya yasaya dayanılarak) dışarıdan yapılan ve bu alan içinde kişiye sağlanan olanakları daraltan bir müdahale”* şeklinde tanımlanmıştır¹¹⁹. Benzer bir tanım Anayasa Mahkemesi tarafından da yapılmıştır. Mahkemeye göre sınırlama, *“belirli bir hak ve özgürlüğün Anayasa’da öngörölen ya da belirlenen alanı içinde kişiye sağlanan olanakların kanun koyucu tarafından daraltılmasıdır”*¹²⁰.

Bu noktada, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesiyle sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin Anayasa uygun bir sınırlandırma niteliğinde olup olmadığı incelenmelidir. Anayasa ile güvence altına alınan sosyal güvenlik hakkına yönelik müdahale, temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının yöntemini düzenleyen

¹¹⁸ Bahtiyar Akyılmaz, Murat Sezginer ve Cemil Kaya, **Türk İdare Hukuku**, 16. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s.132.

¹¹⁹ Fazıl Sağlam, **Temel Hakların Sınırlanması ve Özü**, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982, s.3.

¹²⁰ AYM, 26/12/2013, E.2013/57, K.2013/162, R.G.,12/12/2014, 29203; Bkz. Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.209.

Anayasanın 13. maddesine uygun olmalıdır¹²¹. Buna göre yapılan müdahalenin; ilgili hakkın düzenlendiği Anayasa maddesinde sayılan sebeplere dayanması, kanunla yapılması, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması, demokratik toplum düzeninin ve laik cumhuriyetin gereklerine uygun olması, ölçülü olması ve öze dokunmaması gerekir. Anayasa hukuku öğretisinde bu şartlar sınırlamanın sınırları olarak adlandırılmaktadır¹²². 5510 sayılı Kanunun 96. maddesiyle sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahale yalnızca Anayasada belirtilen şartların varlığı halinde Anayasaya uygun bir sınırlandırma niteliği taşıyacaktır¹²³.

Aşağıda sosyal güvenlik hakkına müdahale ettiğini düşündüğümüz 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi, Anayasanın 13. maddesinde yer alan "sınırlamanın kanunla yapılması", "sınırlamanın hakkın özüne dokunmaması" ve "sınırlamanın ölçülü olması" şartları açısından değerlendirilecektir.

aa) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kanunilik İlkesi İle İlişkisi

aaa) Genel Olarak Kanunilik İlkesi

Sınırlamanın kanunla yapılması, temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdahalenin Anayasaya uygun bir sınırlama niteliğinde olmasının şartlarından

¹²¹ Anayasanın 13. maddesine göre, "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."

¹²² Sınırlamanın sınırları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Tanör ve Yüzbaşıoğlu*, s.149-152, 157-167; *Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku*, 20. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020, s.113-119; *Gözler*, İnsan Hakları Hukuku, s.333-402; *Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II*, 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2020, s.546-555; *Sibel İncoğlu*, "Hak Ve Özgürlükleri Sınırlama ve Güvence Rejimi", *Sibel İncoğlu (Ed.), İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* içinde (23-52), Ankara: Şen Matbaa, 2013, s.23-46; *Abdurrahman Eren, Anayasa Hukuku Dersleri*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.579 vd.; *Yavuz Atar, Türk Anayasa Hukuku*, 14. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.135-149; *Ömer Anayurt, Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku)*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020, s.226-233; *Zafer Gören*, "Temel Hakların Sınırlanması – Sınırlamanın Sınırları", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı.12 (2007), s.50 vd.

¹²³ Anayasa Mahkemesi bu hususu kararlarında sıklıkla vurgulamaktadır. Örneğin, mülkiyet hakkına yönelik müdahale olduğu iddiası taşıyan bir bireysel başvuruda Yüksek Mahkeme, mülkiyet hakkının sınırsız olmadığını, mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin genel ilkeleri düzenleyen Anayasa'nın 13. Maddesi kapsamında incelenmesi gerektiğini belirtmektedir. Bkz. *Recep Tarhan ve Afife Tarhan*, B. No: 2014/1546, 2/2/2017, § 60.

biridir¹²⁴. Buna göre temel hak ve özgürlükler ancak kanunla sınırlanabilecektir. Böylece temel hak ve özgürlükler kanun hükmü olmaksızın yürütme ve idare tarafından sınırlanamayacaktır¹²⁵. Bir başka ifade ile, temel hak ve özgürlüklere yönelik müdahalenin kanuni dayanağı bulunmalıdır. Kanunun izin verdiği yetki çerçevesinde idare ve yürütme temel hak ve özgürlüklere ilişkin düzenleme yapabilir¹²⁶. Böylece temel hak ve özgürlüklere keyfi şekilde müdahale edilmesinin önüne geçilmek istenmektedir¹²⁷. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin sınırlamanın ancak kanunla yapılabilmesi bireylere iktidar karşısında güvence sağlar¹²⁸.

Sınırlamanın kanunla yapılması şartının sağlanabilmesi için müdahaleye dayanak oluşturacak kanun hükmünün varlığı tek başına yeterli değildir. Ayrıca ilgili kanun hükmünün yani hukuk kuralının belirli niteliklere sahip olması gerekir. Anayasa Mahkemesi bu hususu "... temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin kanunların şeklen var olması yeterli değildir¹²⁹" şeklinde ifade etmektedir. Temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran hukuk kuralının sahip olması gereken özellikler arasında açık olması, kesin olması ve herkesçe ulaşılabilir olması çok önemli bir yer tutmaktadır¹³⁰. Ayrıca kural anlaşılabilir ve uygulanabilir olmalıdır¹³¹. Bu durum hukuk devletinin gereğidir. Böylece bireyler ilgili hukuk kuralına göre hareket edebileceklerdir¹³².

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kanunun belirli niteliklere sahip olmasını aramaktadır. Mahkeme özgürlükleri sınırlayan hukuk kuralının yeterince

¹²⁴ Sınırlamanın kanunla yapılması şartına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, s.318-320; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s.297; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.158-189; Özbudun, s.113; Ender Ethem Atay, **İdare Hukuku**, 6. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2018, s.107-108; Anayurt, Anayasa Hukuku, s.227; Eren, Anayasa Hukuku Dersleri, s.582-591; Namık Kemal Öztürk, **Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.136-137; Kalabalık, İnsan Hakları Hukuku, s.326-328.

¹²⁵ Eren, s.582; Atay, s.326. Kuralın istisnası için bkz. Anayurt, Anayasa Hukuku, s.227; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.158-159; Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, s.319-320; Atay, s.326.

¹²⁶ Atay, s.327; Öztürk, s.137; Anayurt, Anayasa Hukuku, s.227.

¹²⁷ Metin Günday, **İdare Hukuku**, 11. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi, 2017, s.40.

¹²⁸ Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, s.318-319.

¹²⁹ Halime Sare Aysal [GK], B. No: 2013/1789, 11/11/2015, § 62.

¹³⁰ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.158; Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, s.319; Öztürk, s.136.

¹³¹ Öztürk, s.136.

¹³² Akad, Vural Dinçkol ve Bulut, s.319

ulaşılabilir, öngörülebilir ve açık olması gerektiğini belirtmektedir¹³³. Anayasa Mahkemesi de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine benzer şekilde temel hak ve özgürlüklere ilişkin müdahaleleri incelerken yalnızca kanunun varlığını değil ayrıca kanunun niteliğı ve kalitesini de incelemektedir¹³⁴. Mahkemeye göre,

"...temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin kanunların şeklen var olması yeterli değildir. Kanunilik ölçütü aynı zamanda maddi bir içeriğı de gerektirmekte olup bu noktada kanunun niteliğı önem kazanmaktadır. Kanunla sınırlama ölçütü, sınırlamanın erişilebilirliğini, öngörülebilirliğini ve kesinliğini ifade etmekte; böylece uygulayıcının keyfî davranışlarının önüne geçtiğı gibi kişinin hukuku bilmesine de yardımcı olmakta, bu yönüyle hukuk güvenliğı teminatı sağlamaktadır"¹³⁵.

Yine Mahkemeye göre, *"Anayasal haklara yönelik müdahalenin bir kanuna dayanması yeterli olmayıp, bu kanunun belirlilik ve öngörülebilirlik gibi belli niteliklere sahip olması gerekir"*¹³⁶.

bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi sosyal güvenlik hakkına müdahale etmektedir. İlgili müdahalenin hukuka uygunluğu değerlendirilirken kanunilik ilkesi açısından değerlendirme yapılması gerekmektedir.

5510 sayılı Kanun m.96 hükmünün kanunilik ilkesine şekli anlamda uygun olduğu açıktır. Ancak şekli anlamda uygunluk kanunilik ilkesi için yeterli değildir. Bunun yanında sosyal güvenlik hakkına müdahale eden kanun hükmünün belirli niteliklere de sahip olması gerekir. Bu noktada cevaplanması gereken soru, 5510

¹³³ Eren, s.583.

¹³⁴ Eren, s.583.

¹³⁵ Halime Sare Aysal [GK], B. No: 2013/1789, 11/11/2015, § 62.

¹³⁶ Youtube Llc Corporation Service Company ve diğerleri [GK], B. No: 2014/4705, 29/5/2014, § 56.

sayılı Kanun m.96 hükmünün nitelik ve kalite açısından kanunilik ilkesine uygun olup olmadığıdır.

Yukarıda belirtildiği üzere kanunilik ilkesine uygunluk için ilgili hukuk kuralının ulaşılabilir ve anlaşılır olması gerekir. Ayrıca belirlilik ve öngörülebilirlik de mevcut olmalıdır. Böylece bireylere davranışlarını yönlendirme olanağı tanınmaktadır¹³⁷.

Kanaatimizce ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi kanunilik ilkesine uygundur. Ancak Kurumun hatalı işlemlerinden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin kanunilik ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz.

Görüşümüz, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınması suretiyle sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin belirlilik ve öngörülebilirlik yönünden sorunlu olduğu gerekçesine dayanmaktadır. Bireyler kasıtlı veya kusurlu bir işlem yaparlarsa kendilerine yapılan sosyal güvenlik ödemelerinin kesileceğini ve yapılan ödemelerin geri alınacağını öngörebilmektedirler. Ancak Kurumun hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin hangi şartların varlığı halinde kendilerine uygulanacağını ilgililerin bilmesine imkân yoktur. Kanunilik ilkesi, müdahalenin öngörülebilir olmasını gerektirir. Ancak Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla yapılan müdahale öngörülebilir değildir. Kanunilik ilkesi gereğince, bireyler müdahaleyi bilip davranışlarını ona göre ayarlayabilirler. Oysa Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasında bireyler bu imkândan yoksundur. Bireylerin sosyal güvenlik hakkına Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla ne zaman müdahale edileceği belirsizdir. Hangi şartların varlığı halinde müdahalenin gerçekleştirileceği sosyal güvenlik hakkı sahibi bireylerce bilinemez. Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla

¹³⁷ *Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s.297.*

sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalede, bireylerin müdahaleyi öngörüp, davranışlarını bu müdahaleye göre ayarlama olanakları yoktur. Bu durum kanunilik ilkesiyle bağdaşmamaktadır¹³⁸.

bb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sınırlamanın Hakkın Özüne Dokunmaması (Hakkın Özüne Dokunma Yasağı) İle İlişkisi

aaa) Genel Olarak Sınırlamanın Hakkın Özüne Dokunma Yasağı

Temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdahalenin Anayasaya uygun bir sınırlama niteliğinde olmasının şartlarından bir diğeri sınırlamanın hakkın özüne dokunmamasıdır¹³⁹. Hakkın özüne dokunma yasağının temelini her hakka ilişkin ortadan kaldırılamayacak bir özün var olduğu düşüncesi oluşturur¹⁴⁰.

Hakkın özü kavramının ne olduğunun belirlenmesi bir hayli zordur. Zira haklar birbirinden farklı özlere sahip olabilir. Bu nedenle hakkın özünün ne olduğuna ilişkin tüm temel hakları kapsayacak genel bir tanım yapmak oldukça zordur¹⁴¹. Öğretideki bir görüşe göre, hakkın özü *"onun vazgeçilmez unsuru, dokunulduğu takdirde söz konusu hürriyeti anlamsız kılacak çekirdeğidir"*¹⁴². Dolayısıyla hakkın özü kavramı ile her hakkın doğasında olan hakkın mutlak alanı kastedilmektedir¹⁴³. Böylece hakkın vazgeçilemez alanının sınırı çizilmekte ve dokunulmaması gereken alanı belirlenmektedir. Öze dokunma yasağı, belirlenen bu alanı güvence altına alarak insan haysiyetinin korunmasına yardımcı olur¹⁴⁴.

¹³⁸ Kanunilik ilkesine aykırılık aynı zamanda hukuk devleti ilkesine de aykırılık oluşturur. Konuya ilişkin daha fazla açıklama için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

¹³⁹ Hakkın özüne dokunma yasağına ilişkin bkz. *İnceoğlu*, s.44-45; *Özbudun*, s.115-119; *Eren*, s.599-601; *Atar*, s.146-148; *Gözler*, İnsan Hakları Hukuku, s.394-399; *Gözler*, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II, s.554-555; *Anayurt*, Anayasa Hukuku, s.229-230; *Gören*, Temel Hakların Sınırlanması, s.52-53.

¹⁴⁰ *Anayurt*, Anayasa Hukuku, s.229.

¹⁴¹ *Özbudun*, s.115; *Gözler*, İnsan Hakları Hukuku, s.394-395. Hakkın özüne dokunma yasağına ilişkin eleştiriler için bkz. *Gözler*, İnsan Hakları Hukuku, s.396-399.

¹⁴² *Özbudun*, s.115.

¹⁴³ *Eren*, s.601.

¹⁴⁴ *Tanör ve Yüzbaşıoğlu*, s.161; *Durmuş Tezcan*, Mustafa Ruhan *Erdem*, Oğuz *Sancakdar* ve Rifat Murat *Önok*, **İnsan Hakları El Kitabı**, Güncellenmiş 9. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.870.

Anayasa Mahkemesi 1961 Anayasası döneminde temel hak ve özgürlüklere kanunla getirilecek sınırlamanın *"bir hak ya da hürriyetin kullanılmasını açıkça yasaklayıcı veya örtülü bir şekilde kullanılamaz hale koyucu veya ciddi surette güçleştirici ve amacına ulaşmasını önleyici ve etkisini ortadan kaldırıcı"*¹⁴⁵ olması halinde veya *"bir hak ve hürriyetin gayesine uygun şekilde kullanılmasını son derece zorlaştıran veya onu kullanılamaz duruma düşüren kayıtlara tabi tutulması halinde"*¹⁴⁶ hakkın özüne dokunacağını belirtmektedir. 1982 Anayasası döneminde verilen kararlar da eski tarihli kararlara benzer niteliktedir. Yeni tarihli kararlarda sınırlamanın *"hakkın özüne dokunmadığının kabulü için temel hakların kullanılmasını ciddi surette güçleştirip, amacına ulaşmasına engel olmaması ve etkisini ortadan kaldırıcı bir nitelik taşıması"*¹⁴⁷ gerektiği belirtilmekte ve *"hakkın kullanılmasını önemli ölçüde güçleştiren, hakkı kullanılamaz hale getiren veya ortadan kaldıran"*¹⁴⁸ sınırlamaların hakkın özüne dokunacağı ifade edilmektedir.

bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Özüne Dokunma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi

5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin sosyal güvenlik hakkının özüne dokunup dokunmadığının belirlenmesi için öncelikle sosyal güvenlik hakkının özünün ne olduğu belirlenmelidir.

Sosyal güvenlik hakkının amacı, herkese insan onuruna yaraşır bir yaşam sunmaktır¹⁴⁹. Hakkın özüne ilişkin yukarıda yer verilen öğretideki tanım¹⁵⁰ esas alındığında, sosyal güvenlik hakkının özünün, insan onuruna yaraşır asgari yaşam şartları sağlamak olduğu söylenebilir. O halde asgari olarak belirlenmiş bu alanın dışında kalan müdahaleler sosyal güvenlik hakkının özüne dokunmazken, bu alanı

¹⁴⁵ AYM, 4/1/1963, E.1962/208, K.1963/1, R.G., 13/3/1963, 11354. Bkz, Özbudun, s.115; İnceoğlu, s.44; Eren, s.600.

¹⁴⁶ AYM, 8/4/1963, E.1963/25, K.1963/87, R.G., 18/7/1963, 11457. Bkz, Özbudun, s.116.

¹⁴⁷ AYM, 14/7/2016, E.2016/37, K.2016/135, R.G., 23/9/2016, 29836; AYM, 31/5/2018, E.2018/69, K.2018/47, R.G., 6/6/2018, 30443. Bkz, Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.396; Eren, s.600-601.

¹⁴⁸ AYM, 22/10/2015, E.2015/29, K.2015/95, R.G., 12/11/2015, 29530. Bkz. Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.396.

¹⁴⁹ Tuuç, s.671.

¹⁵⁰ Bkz. Özbudun, s.115.

ihlal eden müdahaleler hakkın özüne dokunacaktır. Sosyal güvenlik hakkına ilişkin bir müdahalenin bireyleri insan onuruna yaraşır asgari yaşam şartlarının altında yaşamaya mahkûm etmesi halinde sosyal güvenlik hakkının özüne dokunulduğu ve ilgili müdahalenin Anayasaya uygun bir sınırlandırma niteliğinde olmadığı kabul edilmelidir.

Sosyal güvenlik hakkının özüne hangi durumlarda dokunulmuş kabul edileceğine ilişkin Anayasa Mahkemesi kararları yol göstericidir. Bu kapsamda Anayasa Mahkemesinin birçok kararı örnek olarak incelenebilir.

Anayasa Mahkemesinin 17.1.1991 tarihli kararı¹⁵¹, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun 34. maddesinde yer alan ve sağlık yardımlarını 18 ay ile sınırlayan 3. fıkranın iptaline ilişkindir. Mahkeme, yaşama hakkı ile kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkının sıkı ilişki içerisinde olduğunu belirterek yaşama hakkının sağlanması için sosyal güvenliğin sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Kararda sosyal güvenliğe ilişkin yasal düzenlemelerin yaşama hakkı ile kişinin maddi ve manevi varlığını koruma hakkını zedeleyecek veya ortadan kaldıracak şekilde hükümler içermeyeceği belirtilmektedir. Mahkeme devletin sosyal güvenlik ödevini yerine getirirken asgari bir öz ile bağlı olduğunu vurgulamaktadır¹⁵². Dava konusu hükmün sosyal güvenlik hakkını kullanılamaz hale getirdiği ve sosyal güvenlik kapsamında sağlanan sağlık yardımlarının etkisiz kaldığı gerekçesiyle ilgili hüküm sosyal güvenlik hakkına aykırı bulunmuştur¹⁵³.

Konuya ilişkin diğer bir karar, 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun 110. maddesinde düzenlenen ve suç sayılır bir hareketi yüzünden hastalanan sigortalıya geçici ve sürekli iş göremezlik ödeneği verilmeyeceğine ilişkin hükmün iptal edildiği 11.7.1995 tarihli karardır¹⁵⁴. Karara konu olayda, kısmen kendi kusuru sonucu

¹⁵¹ AYM, 17/1/1991, E.1990/27, K.1991/2, R.G., 19/8/1991, 20965.

¹⁵² Serkan Yolcu, **Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018, s.330.

¹⁵³ Yolcu, s.330. Kararın değerlendirilmesi için bkz. Ali Rıza Okur, "Hastalık Sigortasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararları", **Binyılların Kavşağında Türkiye'nin Toplumsal Gerçekleri 1**, 2003, s.142-144.

¹⁵⁴ AYM, 11/7/1995, E.1995/37, K.1995/31, RG., 23/3/1996, 22589.

meydana gelen bir trafik kazasında yaralanan ve zarar gören sigortalıya ödenmekte olan iş göremezlik ödeneği kesilmiş ve o tarihe kadar ödenen ödenekler Kurum tarafından geri istenmiştir. Sigortalı tarafından açılan dava neticesinde, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi ilgili hükmün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Mahkeme, kasıtlı bir hareket olmasa bile işçinin suç sayılabilecek bir hareketi nedeniyle sosyal güvenlikten yoksun kalabileceğini ve bu durumun prime dayanan sigorta anlayışına uygun olmadığını belirterek 110. maddenin sosyal güvenlik hakkının özüne aykırı olduğuna karar vermiştir. Bir önceki kararda olduğu gibi bu kararda da Mahkeme sosyal güvenlik hakkının sağlanması açısından devletin asgari bir öz ile bağlı olduğunu vurgulamıştır¹⁵⁵.

Anayasa Mahkemesi farklı bir kararda sosyal güvenlik hakkının dokunulamayacak olan özünü şu şekilde ifade etmektedir:

“Devlet, vatandaşların sosyal güvenliğini sağlama görevini malî olanakları ölçüsünde yerine getirirken sosyal sigortacılığın teknik gereklerine uygun kimi sınırlamalar yapabilirse de sosyal hakları kullanılamayacak hale getirecek düzenlemelerde bulunamaz”¹⁵⁶.

Anayasa Mahkemesi, sosyal güvenlik hakkının ortadan kaldırılmaması veya kullanılamayacak ölçüde sınırlandırılmamasını dikkate almıştır. Örneğin, yaşlılık aylığına hak kazanma koşullarını ağırlaştıran düzenleme, koşulların belirli bir ölçü ve denge gözetilerek yükseltildiği göz önünde bulundurularak sosyal güvenlik hakkını ortadan kaldırmadığı veya kullanılamayacak ölçüde sınırlamadığı gerekçesiyle sosyal güvenlik hakkının özüne dokunmadığı yönünde yorumlanmıştır¹⁵⁷. Aynı kararda, işsizlik sigortasından yararlanmayı hizmet akdinin sona ermesinden önceki son 120 gün içinde sürekli çalışarak prim ödeme koşuluna bağlayan düzenlemenin, ilgili koşulun gerçekleşmesi olanaksız ya da çok zor olmadığı için işsizlik sigortasından yararlanmayı ortadan kaldırmadığı veya kullanılamayacak şekilde güçleştirmede belirtmiştir. Ayrıca sigortalı için gereken

¹⁵⁵ *Yolcu*, s.333; Kararın değerlendirilmesi için bkz. *Okur*, Anayasa Mahkemesi Kararları, s.161-162.

¹⁵⁶ AYM, 27/2/2001, E.1999/43, K.2001/46, R.G., 20/03/2002, 24701.

¹⁵⁷ AYM, 27/2/2001, E.1999/43, K.2001/46, R.G., 20/03/2002, 24701.

protez, araç ve gereç bedellerinin %20'sinin asgari ücretin bir buçuk katını geçmemek üzere sigortalıdan alınmasını öngören düzenleme ise, katkı payının üst sınırının belirlenmiş olması, bazı sigortalıların bu uygulamanın dışında bırakılması ve bedelin yalnızca %20'sinin sigortalı tarafından ödenmesinin öngörülmesi nedeniyle sosyal güvenlik hakkını ortadan kaldıran veya kullanılamayacak ölçüde güçleştiren nitelikte bulunmamıştır.

Öğreti görüşleri ve Anayasa Mahkemesi kararları dikkate alındığında, sosyal güvenlik hakkına yönelik müdahalelerin hakkı kullanılamaz hale getirmesinin veya hakkın kullanılmasını önemli ölçüde güçleştirmesinin öze dokunma yasağını ihlal edeceği söylenebilir. Bu durumda sosyal güvenlik hakkının özü olan insan onuruna yaraşır asgari yaşam şartları sağlanamamış olacaktır.

Buraya kadar hakkın özüne dokunma yasağı ve sosyal güvenlik hakkının özü hakkında bilgiler verilmiştir. Gelineen noktada yukarıda verilen bilgiler ışığında yersiz ödemelere ilişkin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin sosyal güvenlik hakkına yaptığı müdahalenin hakkın özüne dokunup dokunmadığı incelenecektir.

Daha önce ifade ettiğimiz üzere, yersiz ödemelerin geri alınmasının sosyal güvenlik hakkına yaptığı müdahale, yersiz ödemelerin geri alınması yönteminden ve sosyal güvenlik yardımlarından yararlanma imkânının geleceğe yönelik olarak ortadan kalkma ihtimalinden kaynaklanmaktadır.

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin üç yöntemle dair¹⁵⁸ ortak husus, yersiz ödeme miktarının süre açısından sınırlandırılmasıdır. Geri alınacak yersiz ödeme miktarının geriye doğru beş ve on yıllık sürede yapılan ödemelerle sınırlandırılmış olması (Kanun m.96/1; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yön. m.5/2 ve 6/2) sosyal güvenlik hakkının özüne dokunulmaması açısından önemlidir. Yapılan tüm ödemeler değil, yalnızca belirli bir süre ile sınırlı olmak üzere yapılan ödemeler geri istenebilecektir. Böylece yersiz ödeme borçlularının geri ödemek zorunda

¹⁵⁸ Sözü edilen üç yöntem mahsup, kesinti ve takiptir. Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Güvenlik Hakkı İle İlişkisi.

olduğu miktar belirli bir seviyede tutulacaktır. İlgililerin geri ödemek zorunda kalacakları borç miktarının sınırlandırılması sosyal güvenlik hakkının kullanılmasının önemli ölçüde güçleşmesini engelleyecek önemli bir önlemdir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasının tek başına sosyal güvenlik hakkına müdahale niteliği taşımadığına yukarıda değindik. Ancak yersiz ödemeler ilgililerin Kurumdan olan alacağından mahsup edilerek veya ilgililere ödenen gelir ve aylıklardan kesinti yapılarak geri alınırsa sosyal güvenlik hakkına müdahale söz konusu olur. Çünkü ilgililerin Kurumdan olan alacakları veya ilgililere ödenen gelir ve aylıklar sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğmuştur. Burada sosyal güvenlik hakkı kapsamında yapılmamış bir ödemenin, sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğmuş bulunan alaclardan mahsup edilmesi veya gelir ve aylıktan kesilerek geri alınması söz konusudur. Dolayısıyla sosyal güvenlik hakkına müdahale söz konusudur. Peki, ilgili müdahale hakkın özüne dokunma yasağını ihlal eder mi?

Öncelikle gelir ve aylıklardan kesinti yapılması yöntemi üzerinde durulacaktır (Kanun m.96/3; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yön. m.13/4). Gelir ve aylıklardan kesinti yapılarak yersiz ödemelerin geri alınması yönteminin hakkın özüne dokunma yasağını ihlal etmediği kanaatindeyiz. Kanun koyucunun gelir ve aylıklardan yapılacak kesintiyi %25 oranıyla sınırlandırması oldukça önemlidir. Böylece sosyal güvenlik hakkı kullanılamaz hale gelmeyecek veya hakkın kullanılması önemli ölçüde güçleşmeyecektir.

Bu tespitten sonra, diğer bir tahsil yöntemi olan Kurum alacaklarından mahsup yöntemi üzerinde durulmalıdır (Kanun m.96/1; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yön. m.13/1). Hakkın özüne dokunma yasağında önemli olan, yasal düzenlemenin, hakkın amacına ulaşmasını önleyici ve etkisini ortadan kaldırıcı nitelikte olmamasıdır. Anayasa Mahkemesinin yukarıda belirtilen iki kararı burada yol göstericidir. Mahkeme, prim ödeme gün sayısını ve emekli olma yaşını artırarak yaşlılık aylığına hak kazanma koşullarını ağırlaştıran bir düzenlemeyi, aylığa hak kazanma koşullarının belirli bir denge ve ölçü gözetilerek yükseltildiği gerekçesiyle

hakkın özüne dokunma yasağına aykırı bulmamıştır¹⁵⁹. Sosyal güvenlik hakkına müdahale eden başka bir düzenlemede ise, düzenlemenin hakkın özüne dokunma yasağına aykırı bulunmamasının nedenleri arasında, katkı payının üst sınırının belirlenmiş olması ve bedelin yalnızca %20'sinin sigortalı tarafından ödenmesinin öngörülmesi gösterilmiştir¹⁶⁰. Mahkeme, bu kararlarında sosyal güvenlik hakkına müdahale eden düzenlemelerin sınırsız olmaması gerektiğini, belirli bir ölçü ve denge olması gerektiğini vurgulamaktadır. Böylece, sosyal güvenlik hakkının amacına ulaşması engellenmeyecek ve etkisi ortadan kaldırılmayacaktır. Yersiz ödemelerin ilgilinin Kurumdan olan alacağından mahsup edilerek geri alınması yöntemi, bu açıdan sorunlu görünmektedir. Yersiz ödemelerin ilgilinin gelir ve aylıklarından %25 oranında kesinti yapılarak tahsil edilmesi (Kanun m.96/3; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yön. m.13/4), müdahaleyi sınırlandırarak müdahalenin ölçülü ve dengeli olmasını sağlamaktadır. Yersiz ödemelerin ilgilinin Kurumdan olan alacağından mahsup edilmesinde ise miktar açısından bu şekilde bir sınırlama mevcut değildir. İlgililerin gelecekte doğacak aylık ve gelirlerinden %25 oranında kesinti yapılırken, geçmişte doğmuş ve birikmiş gelir ve aylıkları yahut Kurumdan olan diğer alacaklarının tamamı mahsup edilebilecektir. Böylece ilgililerin sosyal güvenlik hakkından doğan alacakları herhangi bir sınırlama olmaksızın Kurum tarafından tahsil edilebilecektir. Bu durum sosyal güvenlik hakkı kapsamında doğan alacaklardan ilgililerin yararlanamaması sonucunu doğurabilir.

Bu noktada mahsup işlemi, birikmiş gelir ve aylıklardan mahsup ile Kurumdan olan alacaklardan mahsup şeklinde bir ayrımla ele alınabilir.

Birikmiş gelir ve aylıkların sınırlandırma olmaksızın mahsup edilmesinin hakkın özüne dokunacağı kanaatindeyiz. Bilindiği üzere ilgililerin aylık ve gelirleri birikebilmektedir. Örneğin, yaşlılık aylığının birikmesi böyledir. İlgililer yaşlılık aylığının bağlanması için başvurduğunda, aylığın bağlanması bazen uzun sürebilmektedir. Bu durumda ilgililerin aylıkları birikmekte ve aylık bağlama işlemi tamamlandığında biriken aylıklar toplu olarak ödenmektedir. Yaşlılık aylığının

¹⁵⁹ AYM, 27/2/2001, E.1999/43, K.2001/46, R.G., 20/03/2002, 24701.

¹⁶⁰ AYM, 27/2/2001, E.1999/43, K.2001/46, R.G., 20/03/2002, 24701.

birikmesi sonucunu doğuracak diğer bir durum ise, Kurumun aylık bağlama talebini reddetmesi üzerine ilgilinin mahkeme kararıyla yaşlılık aylığına hak kazanmasıdır. Bu durumda da geçmişe yönelik ödenmeyen aylıklar birikmiş kabul edilir ve toplu ödenir. Kanun koyucu, aylık ve gelirlerin ilgililer açısından önemi nedeniyle, aylık ve gelirlerden yapılacak kesintiyi %25 oranıyla sınırlamıştır (Kanun m.96/3; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yön. m.13/4). Aylık ve gelirlerin dönemsel olarak ödenmesi ile biriktiği için toplu olarak ödenmesi arasında bir fark olmadığı kanaatindeyiz. Gerçekten de aylık ve gelirlerin birkaç ay boyunca birikip toplu olarak ödenmesi, ilgililerin bu aylık ve gelirlere duydukları ihtiyacı, belki de muhtaçlığı, ortadan kaldırmaz. O halde, aylık ve gelirler dönemsel olarak ödenirken kesinti miktarının %25 oranıyla sınırlandırılması, birikmiş aylık ve gelirler için de uygulanmalıdır. Aksi halde, birikmiş aylık ve gelirlerin tamamını mahsup etmek ilgilileri ekonomik olarak oldukça zor duruma düşürebilecektir.

Yukarıdaki paragrafta birikmiş aylık ve gelirler için ileri sürdüğümüz gerekçeler, ilgililerin Kurumdan olan alacaklarından yapılacak mahsup işlemi için de geçerlidir. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde, hiçbir ayırım yapılmaksızın, yersiz ödemelerin ilgililerin Kurumdan olan alacağından mahsup edileceğı düzenlenmiştir (f.1). Yönetmeliğin 13. maddesinde de benzer şekilde, yersiz ödemelerin ilgililerin Kurumdan olan her türlü alacağından mahsup edileceğı düzenlenmiştir (f.1). Görüldüğü üzere, kanun koyucu ilgililerin Kurumdan olan alacakları arasında ayırım yapmamıştır. Oysa ilgililerin Kurumdan olan alacakları arasında, tamamı mahsup edildiğinde ilgililerin ekonomik olarak zor duruma düşeceğı alacaklar olabilir. Örneğin, yaşlılık aylığına hak kazanamayan sigortalıya ödenen yaşlılık toptan ödemesi¹⁶¹ bu kapsamda değerlendirilebilir. Gerçekten de nasıl ki yaşlılık aylığının ilgililerin geçimini temin etme işlevi varsa ve bu nedenle yaşlılık aylığından yapılacak kesinti %25 oranıyla sınırlandırılmışsa, yaşlılık aylığına hak kazanamayan ilgiliye ödenen yaşlılık toptan ödemesinin de ilgililerin geçimini temin etme işlevi vardır ve sınırlandırılmalıdır. Yaşlılık toptan ödemesi ödenen ilgililerin hayatlarının geri kalan kısmını önemli ölçüde bu ödemeye idame

¹⁶¹ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 3, b), bb) Toptan Ödeme Yapılması.

ettirmeleri gerekir. Dolayısıyla yaşlılık toptan ödemesinden sınırsız kesinti yapılması, üstelik kurumun hatası olsa da bunun aynı şekilde uygulanması, sosyal güvenliğin koruyucu alanını ihlal eder ve yaşlılık toptan ödemesinin amacına ulaşmasını önemli ölçüde engeller.

Sonuç olarak, yersiz ödemelerin birikmiş gelir ve aylıklar ile ilgilinin Kurumdan olan alacaklarından sınırsız şekilde mahsup edilmesi yönteminin müdahalenin ölçülü ve dengeli olmasını sağlayacak derecede sınırlandırılma içermediği gerekçesiyle hakkın özüne dokunma yasağına aykırı olduğu kanaatindeyiz. Bu noktada, dönemsel olarak ödenen aylık ve gelirlerden yapılan kesintide olduğu gibi gerek birikmiş aylık ve gelirden gerekse Kurumdan olan alacaklardan belirli bir oranda kesinti yapılmalıdır. Ayrıca, yersiz ödemelerin ilgililerin Kurumdan olan alacaklarından tahsil edilmesinde alacağın türüne göre ayırım yapılabilir.

Sosyal güvenlik hakkına müdahale oluşturabileceğini düşündüğümüz son durum, Kurum hatası nedeniyle yapılan yersiz ödemeler neticesinde ilgilinin sosyal güvenlik yardımlarından yararlanma imkânının geleceğe yönelik olarak ortadan kalkma ihtimalidir. Sosyal güvenlik hakkının kullanılmasını önemli ölçüde zorlaştıran bu durumun hakkın özüne dokunarak sosyal güvenlik hakkını ihlal ettiği kanaatindeyiz. Dikkat çekmek isteriz ki Ümmü Çakır başvurusunda Anayasa Mahkemesinin yersiz ödemelerin geri alınması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine ilişkin kararının gerekçelerinden biri, başvurucunun yaşı dolayısıyla yeniden sigortalı olma imkânına sahip olmamasıdır¹⁶².

Sosyal güvenlik hakkının ihlal edilebileceğini ileri sürdüğümüz durumlarda bu iddiamızın nedeni yersiz ödeme borçlularının sosyal güvenlik hakkının sunduğu asgari koruma alanının dışında kalma ihtimallerinin varlığıdır. Özellikle ilgililerin kusurlu veya kasıtlı davranışı olmaksızın salt kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerde sosyal güvenlik hakkının ihlali daha da belirgin hale gelebilir.

¹⁶² Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 56.

Nitekim yukarıda yer verilen kararda¹⁶³ Anayasa Mahkemesi kast aranmaksızın taksirli suçu nedeniyle meydana gelen iş kazalarında işçiye geçici iş göremezlik gelirinden yoksun bırakan düzenlemeyi sosyal güvenlik hakkının özüne aykırı bulmuştur. Aynı bakış açısıyla hareket edildiğinde, salt Kurum hatası nedeniyle yersiz ödeme borçlusu haline gelen kişilerin sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahale de sosyal güvenlik hakkının özüne aykırı olarak değerlendirilmeye oldukça müsaittir.

Son olarak, savunduğumuz görüşün aksine, sosyal yardımların varlığı nedeniyle sosyal güvenlik hakkının ihlal edilmeyeceği ve yersiz ödemelerin geri alınması nedeniyle yoksul duruma düşecek bireylerin sosyal yardımlar yoluyla sosyal güvenlik hakkının asgari alanının içerisinde kalacağı ileri sürülebilir¹⁶⁴. Ancak biz bu kanaatte değiliz. Sosyal yardım sistemimize ilişkin idari, hukuki ve mali sorunlar¹⁶⁵ bir kenara bırakılsa dâhi kanaatimizce sosyal güvenlik sistemimizdeki sosyal yardımların sosyal güvenlik hakkının sağlanması açısından yeterli olduğunu söylemek güçtür¹⁶⁶. Örneğin, 2022 sayılı Kanun gereğince 65 yaşını doldurmuş muhtaç durumdaki vatandaşlara bağlanacak aylık miktarı 2025 yılı için 4.664,18 TL'dir¹⁶⁷. Gerek kapsam gerekse yardımların niteliği açısından sosyal yardımların

¹⁶³ AYM, 11/7/1995, E.1995/37, K.1995/31, R.G., 23/3/1996, 22589.

¹⁶⁴ Sosyal yardımlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.927-943; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.18-20, 771-796; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.561-633; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.459-476; M. Fatih *Uşan* ve Canan *Erdoğan*, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024, s.354-355; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.57-64; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.323-328; İbrahim *Subaşı* ve Yusuf *Yiğit*, "Yoksullukla Mücadelede Türk Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsamında Yapılan Sosyal Yardım Uygulamaları", Gökçe Cerev ve Bora Yenihan (Ed.), **Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla** içinde (133-149), Bursa: Dora Yayınevi, 2018; *Yuvalı*, Sosyal Yardımlar; Ertuğrul *Yuvalı*, "2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanunun Değerlendirmesi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı.37 (2019).

¹⁶⁵ Hukukumuzdaki sosyal yardımlara ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri için bkz. *Yuvalı*, Sosyal Yardımlar, s.219 vd.

¹⁶⁶ Sosyal güvenlik sistemimizdeki sosyal yardımların olması gereken seviyeden uzak olduğuna ilişkin eleştiriler için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.928; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.772, 778; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.461, 473-474, 494.

¹⁶⁷ 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun madde 1: "Sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birisinden her ne nam altında olursa olsun bir gelir veya aylık hakkından yararlananlar ile uzun vadeli sigorta kolları açısından zorunlu olarak sigortalı olunması gereken bir işte çalışanlar, nafaka bağlanmış veya nafaka bağlanması mümkün olanlar veya 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu hükümlerine göre harçlık ödenenler hariç olmak kaydıyla, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından muhtaç olduğuna karar verilen 65 yaşını doldurmuş Türk

tatmin edici düzeyde olduğu söylenemez. Dolayısıyla yersiz ödeme borçluları koşulları sağlayıp sosyal yardımlara hak kazanabilse dahi, kanaatimizce yersiz ödemeye ilişkin düzenleme yine de sosyal güvenlik hakkının özüne aykırı olacaktır.

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemelerin hakkın özüne dokunma yasağına aykırı olduğu ve sosyal güvenlik hakkını ihlal ettiği yönündeki iddiamız yersiz ödemelerin geri alınmaması gerektiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Yersiz ödemelerin geri alınması kurumun aktüeryal dengesinin korunması¹⁶⁸, eşitlik ilkesi¹⁶⁹ ve sebepsiz zenginleşme ilkesi¹⁷⁰ açısından gereklidir. Ancak yersiz ödemelerin geri alınmasına duyulan ihtiyaç sosyal güvenlik hakkının özüne dokunmayacak yöntemlerle karşılanmalıdır. Örneğin, talep edilecek yersiz ödeme miktarının geriye doğru beş ve on yıllık sürelerle sınırlanması veya gelir ve aylıklardan yapılacak kesintilerin %25 oranıyla sınırlanması hakkın özüne dokunulmaması açısından önemli düzenlemelerdir. Yersiz ödemelerin geri alınması, geri alma yöntemlerine ve geri almanın doğurduğu olumsuz sonuçlara ilişkin yapılacak düzenlemelerle sosyal güvenlik hakkının özüne dokunmayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

vatandaşlarına, muhtaçlık hâli devam ettiği müddetçe (4.387) gösterge rakamının memur aylık katsayısı ile çarpımından bulunacak tutarda aylık bağlanır”.

¹⁶⁸ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, C, 2. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kurumun Aktüeryal Dengesi Açısından Değerlendirilmesi.

¹⁶⁹ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 5, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Eşitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

¹⁷⁰ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, A. Sebepsiz Zenginleşme İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.

cc) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi İle İlişkisi

aaa) Genel Olarak Ölçülülük İlkesi

Ölçülülük ilkesi hukuka uygunluğun tespitinde kullanılan en önemli araçlardan biridir¹⁷¹. Ölçülülük, sözlük anlamıyla “ölçülü olma, dengeli olma, ılımlı, itidal” anlamlarına gelmektedir¹⁷².

Ölçülülük hukuk devletine ilişkin en önemli kavramlardan biridir¹⁷³. Nitekim öğretide ölçülülük ilkesi için “hukukun genel ilkesi” ifadesi kullanılmaktadır¹⁷⁴. Hukukun birçok alanında uygulama alanına sahip olan ölçülülük ilkesi ilk olarak idare hukukunda daha sonra ise anayasa hukukunda uygulanmaya başlamıştır¹⁷⁵. Ölçülülük ilkesi doğuşu itibarıyla kamu hukukuna özgü bir ilke niteliğinde olmasına rağmen günümüzde kamu hukuku-özel hukuk ayrımı olmaksızın tüm alanlarda uygulanmaktadır¹⁷⁶.

Öğretide ölçülülük ilkesine ilişkin çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bir tanıma göre ölçülülük ilkesi, “sınırlamada başvurulacak aracın sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olmasını; bu aracın, sınırlama amacı açısından gerekli olmasını ve araçla amacın ölçüsüz bir oran içinde bulunmamasını ifade eder¹⁷⁷”. Başka bir tanıma göre ise, ölçülülük ilkesi “bir önlemin yoğunluğu ile önlemi

¹⁷¹ Ölçülülük ilkesine ilişkin bkz. *İnceoğlu*, s.38-44; Kemal Gözler, **Türk Anayasa Hukuku**, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2019, s.327-344; Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.365-383; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II, s.549-551; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.164-166; Özbudun, s.114-115; Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s.298; Atar, s.147-148; Sağlam, s.110-128; Yüksel *Metin*, “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.7, Sayı.1 (2017); Eren, s.602-604; Anayurt, Anayasa Hukuku, s.230-232; Gören, Temel Hakların Sınırlanması, s.50-52.

¹⁷² <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

¹⁷³ Anayurt, Anayasa Hukuku, s.230.

¹⁷⁴ Eren, s.602.

¹⁷⁵ Sağlam, s.117; *Metin*, s.5; Ölçülülük ilkesinin tarihsel gelişimi için bkz. Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.236-237; Deniz Ugan Çatalkaya, **İş Hukukunda Ölçülülük İlkesi**, İstanbul: Beta Yayınları, 2019, s.15-20.

¹⁷⁶ Ayşe Köme Akpulat, “The Principle of “Ultima Ratio” in Termination of Employment Contract in Turkish Labour Law”, **Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul**, Sayı.67 (2018), s.50; Merva Arbak, “İşverenin Fesih Hakkının Toplu İş Sözleşmesiyle Sınırlandırılmasının Sınırı”, **İş Sağlığı ve Güvenliği Akademi Dergisi**, Cilt.3, Sayı.3 (2020), s.197; Ugan Çatalkaya, s.54.

¹⁷⁷ Özbudun, s.114.

gerektiren olayların arasında uyumlu bir ilişki sunan niteliklidir¹⁷⁸". Farklı bir tanıma göre ise, ölçülülük ilkesi "sınırlamayla güdülen amaca erişmek için hak ve özgürlüklerin ne ölçüde sınırlandırılmasının yeterli olacağını belirleyen bir ilkedir¹⁷⁹".

Ölçülülük ilkesinin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasındaki rolü, sınırlandırmanın sınırını çizmektir¹⁸⁰. Ölçülülük ilkesinin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının sınırını çizmesi, ölçülülük ilkesinin bir denge mekanizması olduğunu gösterir. Zira bir tarafta temel hak ve özgürlükler, diğer tarafta ise temel hak ve özgürlükleri sınırlama zorunluluğu varken ölçülülük ilkesi bu iki zıt menfaat arasındaki dengeyi sağlar. Böylece bir yandan temel hak ve özgürlükler sınırlandırmakta diğer yandan bu sınırlandırmanın sınırsız olmaması sağlanmaktadır. Nitekim öğretide, ölçülülük ilkesinin temelindeki fikirlerden bir tanesinin hukuki ilişkilerin dengeli bir biçimde düzenlenmesi olduğu belirtilmiştir¹⁸¹.

Ölçülülük ilkesinin mantığını, özgürlüğün kural sınırlandırmanın ise istisna olması oluşturur¹⁸². Sınırlama istisna olduğu için sınırlama aracı ile sınırlandırmanın amacı arasında denge bulunmalıdır. Bu dengeyi sağlayacak metot ise ölçülülük ilkesinin uygulanması ve ölçülülük denetimi yapılmasıdır. Ölçülülük denetimi, amaca ulaşmak için kullanılan aracın denetlenmesidir¹⁸³. Ölçülülük ilkesi, sınırlama aracı ile sınırlandırmanın amacı arasında oran bulunmasını gerektirir¹⁸⁴. Sınırlama aracının ağırlığı sınırlama amacına göre fazla olmamalıdır. Ölçülülük denetiminde, kullanılan araç ve hedeflenen amaç tartılmaktadır. Ölçülülük denetimiyle kullanılan aracın ağırlığının hedeflenen amaca oranla fazla olup olmadığı tespit edilmektedir¹⁸⁵.

Öğretide, sınırlama aracı ile sınırlama amacı arasında denge bulunması gerektiğini ifade eden ve artık klasik haline gelmiş aforizmalar mevcuttur.

¹⁷⁸ Atay, İdare Hukuku, s.109.

¹⁷⁹ Metin, s.4.

¹⁸⁰ Metin, s.6; Ugan Çatalkaya, s.12.

¹⁸¹ Ugan Çatalkaya, s.9; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.133; Metin, s.5.

¹⁸² Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.164.

¹⁸³ Metin, s.6.

¹⁸⁴ Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.235.

¹⁸⁵ Ugan Çatalkaya, s.10.

Ölçülülük ilkesini Alman hukukçu Fleiner "*polis serçeleri topla vurmamalıdır*" şeklinde¹⁸⁶, Fransız hukukçu Braibant "*bir sineği ezmek için çekiç kullanmamak gerekir*" şeklinde¹⁸⁷ ve Atar ise "*vur dediysek öldür demedik*" şeklinde ifade etmektedir¹⁸⁸.

Temel hak ve özgürlüklere ilişkin her sınırlamada sınırlama aracı ve sınırlama amacı mevcuttur. Sınırlama aracı ile kastedilen, temel hak ve özgürlükleri sınırlayan tedbirlerdir¹⁸⁹. Dolayısıyla sınırlama aracı, temel hak ve özgürlüklere müdahalede bulunan kanun hükmüdür¹⁹⁰. Sınırlama amacı ile kastedilen ise, açıkça anlaşılabileceği üzere sınırlama ile varılmak istenen amaçtır. Sınırlama amacı kamu düzeni, genel ahlak, kamu sağlığı gibi¹⁹¹ çeşitli şekillerde vücut bulabilir. Araç ile amaç arasındaki ilişkiyle ilgili olan¹⁹² ölçülülük ilkesi bu ilişkinin denetlenmesini sağlar. Böylece ölçülülük ilkesi temel hak ve özgürlüklere ilişkin keyfi sınırlamaları önleyici fonksiyona sahiptir¹⁹³.

Ölçülülük ilkesi kendi içerisinde üç alt ilkeden oluşur. Bunlar; elverişlilik ilkesi, gereklilik ilkesi ve orantılılık ilkesidir¹⁹⁴.

Elverişlilik ilkesi, sınırlama aracının sınırlama amacını gerçekleştirmeye elverişli olması şeklinde tanımlanabilir¹⁹⁵. Elverişlilik için sınırlama aracının

¹⁸⁶ Fritz Fleiner, **Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts**, 8. Auflage, Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1928, s.404.

¹⁸⁷ Guy Braibant, "Le principe de proportionnalite", Le juge et le droit public, Melanges offerts à Marcel Waline, Tome II, LGDJ, Paris 1974, 298 Aktaran: Ugan Çatalkaya, s.10.

¹⁸⁸ Atar, s.148.

¹⁸⁹ Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.336; İnCEOğlu, s.39.

¹⁹⁰ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s.291.

¹⁹¹ Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.336.

¹⁹² Metin, s.6.

¹⁹³ Sağlam, s.128.

¹⁹⁴ Sağlam, s.114; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.165; Metin, s.7. Anayasa Mahkemesi de ölçülülük ilkesinin üç alt ilkeden oluştuğunu vurgulamaktadır. Yüksek Mahkeme'ye göre, "Anayasa'nın 13. maddesinde güvence altına alınan ölçülülük ilkesi elverişlilik, gereklilik ve orantılılık olmak üzere üç alt ilkeden oluşmaktadır. Elverişlilik öngörülen sınırlamanın ulaşılmak istenen amacı gerçekleştirmeye elverişli olmasını, gereklilik ulaşılmak istenen amaç bakımından sınırlamanın zorunlu olmasını diğer bir ifadeyle aynı amaca daha hafif bir sınırlama ile ulaşılmamasının mümkün olmamasını, orantılılık ise hakka getirilen sınırlama ile ulaşılmak istenen amaç arasında makul bir dengenin gözetilmesi gerekliliğini ifade etmektedir". AYM, 4/3/2021, E.2019/36, K.2021/15, R.G., 3/6/2021, 31500.

¹⁹⁵ Sağlam, s.114; Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.370; Metin, s.8; Ugan Çatalkaya, s.65; İnCEOğlu, s.39.

sınırlama amacına yardımcı olması, katkıda bulunması gerektiği Alman Anayasa Mahkemesi tarafından belirtilmektedir¹⁹⁶. Sınırlama amacının gerçekleşmesine katkı sağlamayan sınırlama aracı yani yasal düzenleme elverişli değildir¹⁹⁷. Elverişlilik ilkesi için önemli olan sınırlama aracının sınırlama amacını gerçekleştirmesi değildir. Sınırlama amacının kısmen gerçekleşmesi hatta teorik olarak gerçekleşeceğinin mümkün görülmesi dahi elverişlilik ilkesi açısından yeterli sayılmaktadır¹⁹⁸. Bu durum, öğretide kanun koyucuya geniş bir takdir yetkisi tanınarak hata payı bırakıldığı şeklinde değerlendirilmiştir¹⁹⁹. Elverişlilik ilkesi için sınırlama aracının sınırlama amacına katkı sunması, fayda sağlaması yeterli görüldüğü için sınırlamalar genellikle elverişlilik ilkesine aykırı olmamaktadır²⁰⁰. Birden fazla sınırlama aracının elverişli olması durumunda gereklilik ilkesi devreye girecektir²⁰¹.

Gereklilik ilkesi, sınırlama aracının sınırlama amacını gerçekleştirmek için gerekli olması şeklinde tanımlanabilir²⁰². Elverişli olan sınırlama aracı aynı zamanda gerekli de olmalıdır. Ancak sınırlama aracının gerekli olması tek başına yeterli değildir. Zira gereklilik ilkesi gereğince, aynı elverişlilik seviyesinde olan sınırlama araçları içerisinde sınırlama amacına en az müdahalede bulunan araç kullanılmalıdır²⁰³. Öğretide bu durum “en yumuşak aracın seçilmesi” olarak ifade edilmiştir²⁰⁴. Elverişlilik seviyeleri birbirine yakın olan birden çok sınırlama aracı varsa bunların arasından temel hak ve özgürlüğü en az sınırlayan aracın seçilmemesi gereklilik ilkesine aykırılık oluşturur²⁰⁵. Anayasa Mahkemesi bu hususu şu şekilde açıklamaktadır:

¹⁹⁶ Bkz. *Sağlam*, s.114; Christian Rumpf, “Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Cilt.10, 1993, s.33.

¹⁹⁷ *Eren*, s.603; *İnceoğlu*, s.39.

¹⁹⁸ *Metin*, s.9; *İnceoğlu*, s.39.

¹⁹⁹ *Sağlam*, s.114.

²⁰⁰ *Metin*, s.10.

²⁰¹ *Eren*, s.603.

²⁰² *Sağlam*, s.114.

²⁰³ *Metin*, s.11; *İnceoğlu*, s.39.

²⁰⁴ *Sağlam*, s.115.

²⁰⁵ *Sağlam*, s.115.

“Ölçülülük ilkesi uyarınca sınırlama amacını gerçekleştirebilecek daha hafif bir sınırlama aracı bulunmaktayken daha ağır bir sınırlama aracının seçilmesi mümkün değildir. Yani itiraz konusu kurallar bağlamında ... daha hafif bir sınırlama aracıyla müdahalede bulunularak, sınırlama amacı olan "aile düzenini korumak" mümkünken bundan daha ağır bir müdahale aracı kullanılması, ölçülülük ilkesine uygun düşmez”²⁰⁶.

Elverişli olan sınırlama aracı aynı zamanda gerekli ise son olarak orantılı olup olmadığına bakılır²⁰⁷.

Orantılılık ilkesi, sınırlama aracı ile sınırlama amacının orantısız olmamasını ifade etmektedir. Orantılılık ilkesiyle sınırlama aracıyla sınırlama amacı arasındaki ilişkinin makul düzeyde olup olmadığı denetlenir.²⁰⁸ Önemli olan, sınırlama aracıyla sınırlama amacının ölçüsüz olmamasıdır²⁰⁹. Tabii ki burada kastedilen ölçsüzlük sınırlama aracı lehine bir ölçsüzlüktür. Sınırlama aracının sınırlama amacını gerçekleştirmek açısından etkisiz olması orantılılık ilkesini ihlal etmeyecektir. Özetle, sınırlama aracının yani temel hak ve özgürlükleri sınırlayan yasal düzenlemenin sınırlama amacı dikkate alındığında aşırıya kaçmaması gerekir²¹⁰. Öğretide, sınırlama aracının kişiler açısından katlanılabilir olması ve kişilere ölçsüz şekilde yükümlülükler getirmemesi gerektiği ifade edilmektedir²¹¹.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin yapılacak ölçülülük denetiminde, ölçülülük ilkesini oluşturan üç alt ilke yukarıda bahsedilen sırayla uygulanacaktır. Buna göre yapılan sınırlamanın önce elverişlilik ilkesine, sonra gereklilik ilkesine ve son olarak orantılılık ilkesine uygun olup olmadığı değerlendirilecektir. Önceki sırada yer alan ilkelerden birine aykırılık halinde sınırlamanın diğer ilkeler açısından denetlenmesine gerek yoktur²¹².

²⁰⁶ AYM, 27/5/2015, E.2014/36, K.2015/51, R.G., 10/6/2015, 29382.

²⁰⁷ Eren, s.603.

²⁰⁸ Metin, s.13.

²⁰⁹ Sağlam, s.116.

²¹⁰ Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.372.

²¹¹ Metin, s.13.

²¹² Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.375.

bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla sosyal güvenlik hakkına yönelik müdahalenin Anayasaya uygun bir sınırlandırma niteliğinde olup olmadığının tespit edilebilmesi için ilgili müdahale ölçülülük ilkesi açısından değerlendirilmelidir. Ölçülülük ilkesi açısından yapılacak bir değerlendirme için ise sınırlama aracı ve sınırlama amacı belirlenmelidir.

Sınırlama aracı 5510 sayılı Kanunun 96. madde düzenlemesidir. İlgili düzenlemeyle yersiz ödemeler geri istenmekte ve sosyal güvenlik hakkına müdahalede bulunmaktadır.

Sınırlama amacı, yersiz ödemelerin geri alınmasıyla güdülen amaçtır. 5510 sayılı Kanunun gerekçesinde 96. maddenin amacına yer verilmemiştir. Amacın belirlenmesi için öğreti ve yargı kararları yol göstericidir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin amacı öğretide şu şekilde belirtmektedir: *"Anılan maddenin amacı, Kurumca yasaya aykırı olarak ilgililere yapılan tüm ödemelerin geri alınması, Kurumun, gider kaybının önlenmesi ve sözü edilen kişilerin Kurum aleyhine sebepsiz zenginleşmelerine engel olunmasına yöneliktir"*²¹³. Anayasa Mahkemesine göre ise düzenlemeyle kamu yararı gözetilmiştir. Buna göre düzenleme, Kurumun gider kaybının önlenmesi, Kurum aleyhine sebepsiz zenginleşmenin engellenmesi ve kamusal zararın giderilmesi amaçlarına sahiptir²¹⁴.

²¹³ Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.2, s.1708.

²¹⁴ Anayasa Mahkemesine göre; "Kural, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun uğradığı kamusal zararın giderilmesi amacıyla sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışları nedeniyle kendilerine yapılan fazla veya yersiz ödemeye bağlanan sonuçları öngörmektedir. Kuralın, ilgililerin kusurlu veya kasıtlı hareketleriyle Kurum tarafından Kanun'a aykırı şekilde yapılan ödemelerin geri alınmasıyla Kurum'un gider kaybının önlenmesini ve Kurum'un aleyhine sebepsiz zenginleşmeye engel olunmasını sağlamak için kamu yararı amacıyla çıkarıldığı anlaşılmaktadır.", AYM, 12/7/2017, E.2017/44, K.2017/118, R.G., 11/8/2017, 30151; "Kuralın, Kurum tarafından Kanun'a aykırı şekilde ilgililere yapılan ödemelerin geri alınmasıyla Kurum'un gider kaybının önlenmesini ve Kurum'un aleyhine sebepsiz zenginleşmeye engel olunmasını sağlamak için kamu yararı

Kanaatimizce düzenlemenin temelinde ekonomik nedenler bulunmaktadır. Öğretide isabetli şekilde belirtildiği üzere, Kurum kaynaklarının etkin şekilde kullanılması sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından çok önemlidir²¹⁵. Bu nedenle yersiz ödemeler geri alınarak Kurumun ekonomik yapısının korunması hedeflenmektedir. Yersiz ödemelerin geri alınmasındaki bu amaç dolaylı olarak kamu yararına ilişkindir. O halde sınırlama, Kurumun ekonomik yapısının korunması yoluyla kamu yararına hizmet etmektedir.

Müdahalenin ölçülülük ilkesine uygun olup olmadığının belirlenmesi için sınırlama aracı ile sınırlama amacı arasındaki ilişki elverişlilik ilkesi, gereklilik ilkesi ve orantılılık ilkesi yönünden değerlendirilmelidir.

Elverişlilik ilkesi açısından önemli olan sınırlama aracının sınırlama amacına katkı sağlamasıdır. Yersiz ödemelerin geri alınması şüphesiz Kurumun ekonomik yapısının korunmasına hizmet eder. Kurum yapmaması gereken veya yapması gereken miktardan fazla miktarda yaptığı ödemeleri geri alarak bozulan ekonomik yapısını düzeltmiş olur ve kamu yararı sağlanır. Dolayısıyla sınırlama aracı sınırlama amacının gerçekleşmesi açısından elverişlidir.

Müdahalenin elverişlilik ilkesine uygun olduğunun tespitinden sonra müdahale gereklilik ilkesi açısından incelenmelidir. Acaba sınırlama amacını gerçekleştirmeyi sağlayacak daha az müdahaleci bir sınırlama aracı var mıdır? Bu soruya olumlu cevap vermek gereklilik ilkesine uyulmadığı anlamına gelir. Sınırlama amacına ulaşmak için daha az müdahaleci bir sınırlama aracı yoksa sınırlama aracı gereklidir²¹⁶. O halde Kurumun ekonomik yapısının korunmasını sağlayacak daha hafif bir müdahale aracı varsa bu aracın yerine sınırlama aracının kullanılması gereklilik ilkesine aykırılık oluşturur. Gereklilik ilkesi açısından

amacıyla çıkarıldığı anlaşılmaktadır.”, AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642.

²¹⁵ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.2.

²¹⁶ Gören, Temel Hakların Sınırlanması, s.51.

değerlendirme yapmak için sınırlama aracı ikiye ayrılarak incelenmelidir. Kanun koyucu yersiz ödemelerin doğuş nedenine göre farklı düzenlemeler getirmiştir.

Kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemeyle sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalede sınırlandırma amacına ulaşmak için daha hafif bir tedbir olarak sebepsiz zenginleşme mevcuttur. Sebepsiz zenginleşme hukukumuzda 6098 sayılı Türk Borçlar Kanununun²¹⁷ 77. vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla Kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşme uygulanabilir. Nitekim öğretide bu yönde görüşler vardır²¹⁸. Her ne kadar sınırlama aracının seçilmesi konusunda kanun koyucunun takdir yetkisi olsa da bu yetki sınırsız değildir. Sınırlama aracı müdahaleyi bariz şekilde ağırlştırıyorsa Anayasa Mahkemesi gereklilik ilkesine uyulmadığı sonucuna ulaşabilir²¹⁹. Bu nedenle, hukukumuzda düzenlenen sebepsiz zenginleşme kurumuyla sınırlama amacına ulaşılacakken sebepsiz zenginleşmenin uygulanması halinde doğacak sonuçlara göre sosyal güvenlik hakkına daha ağır bir müdahalede bulunan sınırlama aracının tercih edilmesinin gereklilik ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz.

İlgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemeyle sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin de gereklilik ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz. Çünkü bu durumda ilgililerin kastının, ağır ihmalinin veya hafif ihmalinin bulunması arasında ayırım yapılmamıştır²²⁰. İlgililerin kastının veya ağır ihmalinin varlığı halinde sosyal güvenlik hakkına müdahale edecek daha hafif bir sınırlama aracı mevcut değildir. Ancak, sosyal güvenlik mevzuatının karmaşık yapısı dikkate alındığında, ilgililerin hafif ihmalinin var olduğu çoğu durumda ilgililerin iyiniyetli olduğundan bahsedilebilir. Bu durumlarda, daha hafif bir sınırlama aracı olarak sebepsiz zenginleşmenin kullanılmayıp, hafif ihmalin ağır ihmal ve hatta kast ile aynı

²¹⁷ RG, 4.2.2011, 27836.

²¹⁸ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, A, 2, b) Öğreti Görüşleri.

²¹⁹ Bkz. Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 46.

²²⁰ Bu konudaki görüşümüz için bkz. İkinci Bölüm, §4, II, A. Genel Olarak.

sonuçlara tabi tutularak geriye doğru 10 yıl boyunca yapılan ödemelerin geri alınmasının gereklilik ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz.

Müdahalenin gereklilik ilkesine aykırı olduğu tespit edildikten sonra ölçülülük ilkesinin son alt ilkesi olan orantılılık ilkesi yönünden yapılacak bir değerlendirmeye ihtiyaç yoktur. Yapılan denetimde önceki sırada yer alan ilkeye aykırılık tespit edildiği için sonraki sıradaki ilke yönünden değerlendirme gerekli değildir. Ancak yine de müdahale orantılılık ilkesi yönünden değerlendirilecektir.

Tıpkı gereklilik ilkesinde olduğu gibi orantılılık ilkesinde de sınırlama aracı ikiye ayrılarak incelenmelidir.

Kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemeyle sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin orantılılık ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz. Orantılılık ilkesinde sınırlama amacını yerine getirmek için kullanılan sınırlama aracı aşırıya kaçmamalıdır²²¹. Anayasa Mahkemesi sınırlama aracı ile sınırlama amacının makul bir denge içerisinde olması gerektiğini, sınırlama aracının bireyleri olağandışı ve aşırı bir yük altına sokmaması gerektiğini belirtmektedir²²².

Kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerin herhangi bir ayırım yapılmaksızın, kayıtsız şartsız geri alınacak olması sınırlama aracı ile sınırlama amacı arasındaki dengeyi sınırlama aracı lehine bozmaktadır. Kurumun ekonomik yapısının korunması için başvuru araç amaca oranla aşırıdır. İlgililerin kusuru olmaksızın tamamen Kurumun hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin herhangi bir ayırım yapılmaksızın geri alınması sınırlama amacını aşan şekilde adaletsiz sonuçların doğmasına sebep olabilir.

İlgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemeyle sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin de orantılılık ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz. Bu durumda kurumun ekonomik

²²¹ Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.372.

²²² Bkz. Gözler, İnsan Hakları Hukuku, s.373.

yapısının bozulmasına ilgililer neden olmaktadır. Kurumun ekonomik yapısının korunması amacıyla yersiz yapılan ödemelerin geri alınması ilk bakışta orantılı görünmektedir. Gerçekten, kast veya ağır ihmalle Kurumun ekonomik yapısının bozulmasına neden olan ilgililerden yapılan ödemelerin geri alınmasına katlanmalarını beklemek ölçülüdür. Ancak önemle belirtelim ki, ilgililerin kastından, ağır ihmalden ve hafif ihmalden doğan yersiz ödemeler arasında geri alınma noktasında ayırım yapılmaması²²³ ve ilgililerin hafif ihmalden doğan yersiz ödemelerde, tıpkı ilgililerin kastından ve ağır ihmalden doğan yersiz ödemelerde olduğu gibi, geriye doğru 10 yıl boyunca yapılan ödemelerin geri alınması orantısızdır. Sosyal güvenlik mevzuatımızın karmaşık yapısı dikkate alındığında, ilgililerin hafif ihmalinin ağır ihmal ve hatta kastın varlığıyla aynı kurala tabi tutulması isabetsizdir. İlgililerin hafif ihmali nedeniyle doğan yersiz ödemelerde, geriye doğru 10 yıl boyunca yapılan ödemelerin geri alınması nedeniyle sınırlama aracı ile sınırlama amacının makul bir denge içerisinde olmadığı, sınırlama aracının bireyleri olağandışı ve aşırı bir yük altına sokabileceği kanaatindeyiz.

Ölçülülük ilkesinin alt ilkeleri bakımından yaptığımız değerlendirmede gerek ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından doğan yersiz ödemelerin gerek Kurumun hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin ölçülülük ilkesine aykırı olduğu kanaatine varılmıştır. Ölçülülük ilkesinde sınırlamadan doğacak yarar ile zarar tartılır. Sınırlama ile doğacak zarar sağlanacak yarardan daha fazla ise ölçülülük ilkesine aykırılık mevcuttur²²⁴. Sınırlama aracı ile sınırlama amacı tartıldığında, Kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınması ve ilgililerin hafif ihmali nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahalenin bireylere vereceği zararın amaçlanan faydaya kıyasla daha ağır olduğu kanaatindeyiz.

Hakkın özüne dokunma yasağı açısından yaptığımız değerlendirmede, kanaatimizin, müdahalenin hakkın özüne dokunduğu gerekçesiyle Anayasa uygun

²²³ Bu konudaki görüşümüz için bkz. İkinci Bölüm, §4, II, A. Genel Olarak.

²²⁴ Gören, Temel Hakların Sınırlanması, s.52.

bir sınırlandırma olmadığı yönünde olduğunu belirtmiştik²²⁵. Öğretide, öze dokunma yasağını ihlal eden sınırlamaların ölçülülük ilkesini de ihlal edeceği belirtilmektedir²²⁶. Yaptığımız değerlendirmeler neticesinde, bu görüşe uygun şekilde, müdahalenin hakkın özüne dokunma yasağının ardından ölçülülük ilkesine de aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa uygun bir sınırlandırma olmadığı kanaatindeyiz.

2. Hukuk Devleti İlkesi İle Bağlantısı

Çalışma konusuyla ilişkili olan ilkelerden bir diğeri hukuk devleti ilkesidir²²⁷. Bu kısımda öncelikle hukuk devleti ilkesi hakkında kısaca bilgi verilecek ardından çalışma konusu hukuk devleti ilkesi kapsamında değerlendirilecektir.

a) Genel Olarak Hukuk Devleti İlkesi

Hukuk devleti kavramı Almanya’da ortaya çıkmış ardından Fransa’da geliştirilmiştir²²⁸. Hukuk devleti kavramı polis devleti kavramının karşıtı olarak kullanılmaktadır²²⁹. Polis devletinin hukukla sınırlı olmayan ve toplum düzenini sağlamak adına hukuk dışı uygulamaları gerçekleştiren²³⁰ yapısı hukuk devletinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim hukuk devletinin demokratik uygarlığın en önemli aşamalarından biri olduğu²³¹ ve modern devletin geldiğı aşamayı işaret ettiği belirtilmektedir²³².

²²⁵ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), bb), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Özüne Dokunma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi.

²²⁶ *İnceoğlu*, s.44.

²²⁷ Hukuk devleti ilkesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. İl Han Özey, **Gün Işığında Yönetim**, 3. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2017, s.55-64, 99-107; Öztürk, s.59-79; Eren, s.403-415; Atar, s.105-116; Özbudun, s.124-138; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.115-122; Atay, İdare Hukuku, s.87-145; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.110-164; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.207-225.

²²⁸ Hukuk devleti ilkesinin tarihi gelişimi için bkz. *Kaboğlu*, Anayasa Hukuku Dersleri, s.18-19; Oktay Uygun, “Türk Anayasa Hukuku Geleneğinde ve Özbudun Anayasa Taslağında Hukuk Devleti Anlayışı”, **Kamu Hukuku İncelemeleri İnsan Hakları, Demokrasi, Hukuk Devlet, Egemenlik**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013, s.386; Atay, İdare Hukuku, s.99; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.115; Halil Kalabalık, **İdare Hukuku Dersleri Cilt-I**, 6. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s.53-56; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.208-211.

²²⁹ Özbudun, s.124.

²³⁰ Özbudun, s.124; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.116; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.111.

²³¹ Özbudun, s.124.

²³² Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.110.

Öğretide hukuk devletine ilişkin çeşitli tanımlar mevcuttur. Bir görüşe göre hukuk devleti ilkesi, “*vatandaşların hukuki güvenlik içinde bulundukları, devletin eylem ve işlemlerinin hukuk kurallarına bağlı olduğu sistemi*” ifade eder²³³. Başka bir görüşe göre, hukuk devleti kavramı “*hukuki güven ortamı, devletin hukuka uyması, bunun için de karar ve işlemlerinin yargı denetimine tabi olması*” şeklinde anlaşılır²³⁴. Farklı bir görüşe göre ise hukuk devleti, “*hukukun üstün olduğu, hukuk önünde hesap verebilen ve hukuk güvenliğinin sağlandığı devlet*” olarak ifade edilmektedir²³⁵. Kavrama ilişkin yapılan tanımlar büyük ölçüde aynı değerleri vurgulamakta, aynı değerler etrafında şekillenmektedir.

Hukuk devleti kavramı ile kanun devleti kavramının içeriği aynı değildir²³⁶. Hukuk devleti ilkesi kanun devleti ilkesini aşan, kanun devleti ilkesine nazaran daha geniş ve daha nitelikli bir kavramdır. Hukuk devletinin hukukun üstünlüğüne ve koruyucu üstün değerlere dayanması gerekirken kanun devletinde bu şart aranmaz²³⁷. Dolayısıyla kanun devleti ile hukuk devleti arasındaki ayrım devletin tabi olduğu hukuk düzeninin birtakım değerlere bağlı olup olmamasına dayanmaktadır. İlgili değerlere yani hukuk devletinin sahip olması gereken özelliklere yahut asgari şartlara ilişkin bir liste yapmak mümkündür²³⁸. Ancak hukuk devletinin tüm özelliklerine yer vermek çalışma konusunun sınırlarını aşacak bir hareket olacaktır.

Anayasa Mahkemesi kararlarında sıklıkla hukuk devleti ilkesine değinilmekte ve hukuk devleti tanımlanmaktadır²³⁹. Anayasa Mahkemesi hukuk

²³³ Özbudun, s.124.

²³⁴ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.116.

²³⁵ Eren, s.403.

²³⁶ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.116; Öztürk, s.64. Hukuk devleti – kanun devleti ayrımına ilişkin bkz. Uygun, Hukuk Devleti Anlayışı, s.387-389.

²³⁷ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.116.

²³⁸ Hukuk devletinde var olması gereken şartlara ilişkin bkz. Özbudun, s.124 vd.; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.116 vd.; Atay, İdare Hukuku, s.104 vd.; Eren, s.405 vd.; Atar, s.106 vd.; Kalabalık, İdare Hukuku Dersleri Cilt-I, s.56-69.

²³⁹ Anayasa Mahkemesi kararlarında hukuk devletine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Adnan Küçük, “Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti”, Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan ve Adnan Küçük (Ed.), **Hukuk Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal** içinde (351-454), Ankara: Adres Yayınları, 2008; Uygun, Hukuk Devleti Anlayışı, s.398-401; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.213-222.

devletine yer verdiği ilk kararlarında hukuk devletini tanımlamamıştır²⁴⁰. Yüksek Mahkeme 1963 yılında verdiği bir kararda ilk defa hukuk devletini tanımlamıştır. Buna göre hukuk devleti, *“insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyucu, âdil bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini zorunlu sayan ve bütün faaliyetlerinde hukuka ve Anayasa'ya uyan”* devlet olarak tanımlanmıştır²⁴¹. Yüksek Mahkeme ilerleyen yıllarda hukuk devletinin tanımına farklı unsurlar ekleyerek tanımı geliştirmiştir²⁴². Anayasa Mahkemesinin yıllar içerisinde hukuk devletine ilişkin yaptığı tanımlarda vurguladığı noktalardan bazıları şunlardır: Hukuk devleti, devletin bütün eylem ve işlemlerinin yargı denetimine bağlı bulunmasını, insan haklarına ve hukukun temel kurallarına saygı duyulmasını, toplum yaşamında adalete uygun bir düzen kurulmasını, hukukun genel ilkelerine bağlı kalınmasını gerektirir²⁴³.

Yüksek Mahkeme hukuk devleti ile bağdaşmayan halleri ise şu şekilde belirtmektedir:

“Hukukun üstünlüğünü, toplumsal barışı ve ulusal dayanışmayı amaçlamayan, Anayasa'nın öncelik ve bağlayıcılığını gözetmeyen, hukukun evrensel kurallarına saygılı olmayan, adaletli bir düzeni gerçekleştirmeyen, kişilere değer vermeyen, çağdaş kurum ve kurallarla uyum sağlamayan devletin hukuk devleti olduğundan söz edilemez”²⁴⁴.

b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesi düzenlemesi hukuk devleti ilkesi ile oldukça yakın ilişkilidir. Nitekim düzenleme, hukuk devletine aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesi önüne gelmiştir. Trabzon 2. İş Mahkemesinin 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesinin 1.

²⁴⁰ Küçük, s.369.

²⁴¹ AYM, 11/10/1963, E.1963/124, K.1963/243, R.G., 4.12.1963, 11572.

²⁴² Küçük, s.370.

²⁴³ Bkz. Küçük, s.370-371; Kararlar için bkz. Küçük, 77., 78. 79. 80. ve 81. dipnotlar.

²⁴⁴ AYM, 7/11/1989, E.1989/6, K.1989/42, R.G., 06/04/1990, 20484; AYM, 5/5/1998, E.1996/43, K.1998/13, R.G., 25/12/1998, 23564. Ayrıca bkz. Küçük, s.371 ve 82. dipnot.

fıkrasının b bendinin Anayasa'nın 2., 13., 35., 60. ve 125. maddelerine aykırılığı iddiasıyla iptal edilmesi talebi üzerine Anayasa Mahkemesi 10.02.2016 tarihinde ilgili düzenlemenin Anayasa'ya aykırı olmadığına oy çokluğuyla karar vermiştir²⁴⁵.

Dava konusu olayda, yaşlılık aylığı bağlanmasına ilişkin işlemler sırasında başka bir kişiye ait olan 120 günlük hizmet süresi Kurum tarafından yapılan bir hata nedeniyle ilgiliye ait kabul edilmiştir. Bunun neticesinde aslında yaşlılık aylığına henüz hak kazanmamış olan ilgiliye yaşlılık aylığı bağlanmıştır. İlerleyen süreçte hatalı işlem fark edilmiş ve geriye dönük 5 yıl içerisinde ilgiliye ödenen yaşlılık aylıkları ve 23/02/2007-22/03/2012 tarihi arasında ilgiliye yapılan sağlık giderleri ilgiliden talep edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi düzenlemeyi hukuk devleti açısından değerlendirerek şu sonuca varmıştır:

"Kurum'un hatalı işleminden kaynaklanan nedenlerle yapılan fazla veya yersiz ödemelerin yaptırımı, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışı sonucu yapılan fazla veya yersiz ödemelerin hükümlerine göre hafifletilmiş, kanun koyucu sebepsiz zenginleşene hatalı işlemin tebliğinden itibaren yirmidört ay gibi uzun bir süre faizsiz iade yapması için seçenek tanımıştır. Dolayısıyla kural Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine aykırı değildir"²⁴⁶.

Üyelerden Celal Mümtaz Akıncı bu görüşe katılmamıştır. Akıncı'ya göre,

"Hukuk devletinde kişinin sebep olmadığı hatalı işlemde sorumlu tutulması mümkün değildir. Devletin, idarenin veya bir Kurumun hatasından dolayı yasayla, ilgili (olayımızda sigortalı) sorumlu tutuluyorsa, devletin "Hukuk Devleti" değil "Kanun devleti" olduğu algısı ortaya çıkar. Çünkü Hukuk Devletinde, kişinin kendi hatasından, kusurundan yararlanamaması esastır. Başkasının hatasından sorumlu tutulmamak da genel kabul görmüş bir kuraldır"²⁴⁷.

²⁴⁵ AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642.

²⁴⁶ AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642.

²⁴⁷ AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642, Karşı oy yazısı.

Görüldüğü üzere, ilgili düzenlemenin hukuk devleti ilkesine uygun olup olmadığı hususunda Anayasa Mahkemesi görüş birliğine varamamıştır. Bu durum, yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesi düzenlemesinin hukuk devleti ilkesi açısından detaylı şekilde incelenmesini gerektirmektedir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesi düzenlemesinin hukuk devleti ilkesine aykırı olup olmadığının belirlenebilmesi için ilgili düzenleme hukuk devleti ilkesini oluşturan unsurlar yönünden incelenmelidir. Hukuk devleti ilkesi açısından yapılacak değerlendirmede yersiz ödemelerin geri alınması ikili ayrımla ele alınmalıdır. Zira hukuk devleti ilkesinin çeşitli unsurları açısından yapılacak değerlendirmede, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesi ile Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi farklı sonuçlar doğurmaktadır.

Bilindiği üzere, kanun devleti ile hukuk devleti birbirinden farklı kavramlardır. Kanunların hâkim olduğu her düzen hukuk devleti olarak adlandırılmaz. Hukuk devleti yalnızca kanunlardan ibaret olan sistemi değil, belirli değerlere sahip olan kanunlardan ibaret olan sistemi anlatır. Bu bağlamda, Kanun m.96/1, (a) ve (b) bendi düzenlemelerinin hukuk devletine uygunluğu, hukuk devletini oluşturan değerler yönünden yapılacak bir incelemeyle ortaya konmaya çalışılacaktır.

Hukuk devleti ilkesi birçok unsurdan meydana gelmektedir. Ancak çalışmamızda yalnızca ilgili düzenleme açısından sorun arz edebileceğini düşündüğümüz unsurlar açısından inceleme yapılacaktır.

İncelenecek ilk unsur, "hukuki güvenlik"²⁴⁸ unsurudur²⁴⁹. Hukuk devletinin temellerinden bir tanesi devletin hukuk yoluyla bireylere güven vermesidir²⁵⁰. Nitekim hukuk devletine ilişkin yapılan bir tanımda, hukuk devletinin vatandaşların hukuki güvenlik içinde bulundukları sistem olduğu belirtilmiştir²⁵¹. Bu yönüyle hukuki güvenlik, hukuk devletinin önemli unsurlarından bir tanesi olarak değerlendirilmektedir²⁵². Anayasa Mahkemesi hukuki güvenlik ile devlete güven duyma ilişkisini şu şekilde vurgulamaktadır²⁵³: "*Vatandaşların devlete karşı güven duyabilmeleri, maddî ve manevî varlıklarını korkusuzca geliştirebilmeleri hukuk güvenliğinin sağlandığı bir sistem içinde olanaklıdır*"²⁵⁴. "*Bireylerin devlete olan güveninin korunması da ancak hukuk güvenliğinin sağlanmasıyla mümkündür*"²⁵⁵.

Hukuki güvenlik ilkesi, bireylerin öngörülebilir bir yaşam sürmeleri için yasama, yürütme ve yargıya sorumluluklar yükler²⁵⁶. Hukuki güvenliğin sağlanabilmesi için hukuka ve devlete olan güveni zedeleyici düzenlemelerden kaçınılmalıdır²⁵⁷. Anayasa Mahkemesi bu hususu şu şekilde ifade etmektedir: "*Hukuk güvenliği, normların öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar*"²⁵⁸.

Hukuki güvenlik ilkesinin 3 alt ilkesi vardır. Bunlar: belirlilik, istikrar ve öngörülebilirliktir²⁵⁹. Belirlilik ilkesi, bireylerin kendilerine uygulanacak olan

²⁴⁸ Hukuki güvenlik kavramı ve hukuki güvenlik kavramına alternatif olarak kullanılan kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Köküarı, **Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2015, s.9-15.

²⁴⁹ Hukuki güvenlik ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Köküarı, s.9 vd.; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.143-146; Eren, s.412-415; Atar, s.110-113; Öztürk, s.72-76; Küçük, s.404-415; Mehpere Çaptuğ, "Hukuki Güvenlik İlkesinin Kavramsal Gelişimi", **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, Sayı.17 (2021).

²⁵⁰ Küçük, s.404.

²⁵¹ Özbudun, s.124.

²⁵² AYM, 18/5/2011, E.2008/7, K.2011/80, R.G. 19/9/2013, 28770; Köküarı, s.3, 23-27.

²⁵³ Çaptuğ, s.151-152.

²⁵⁴ AYM, 28/9/1995, E.1995/24, K.1995/52, R.G., 11/06/1998, 23369.

²⁵⁵ AYM, 18/5/2011, E.2008/7, K.2011/80, R.G. 19/9/2013, 28770.

²⁵⁶ Köküarı, s.26.

²⁵⁷ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.144.

²⁵⁸ AYM, 26/12/2013, E. 2013/67, K.2013/164, R.G., 27/03/2014, 28954.

²⁵⁹ Köküarı, s.67 vd.

kuralların hangi davranışa izin verip hangi davranışa izin vermediğini bilmeleri ve buna göre hareket etmelerine yardımcı olur²⁶⁰. Anayasa Mahkemesine göre,

“Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup bireyin, kanundan, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını, bunların idareye hangi müdahale yetkisini verdiğini bilmesini zorunlu kılmaktadır”²⁶¹.

Mahkemeye göre birey “*ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörebilir ve davranışlarını ayarlar*”²⁶². Anayasa Mahkemesi belirlilik ilkesinin gereği olarak hukuk kuralından hangi davranışa hangi neticenin bağlandığının anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır²⁶³. Yüksek Mahkemeye göre, “*aslolan muhtemel muhataplarının mevcut şartlar altında belirli bir işlemin ne tür sonuçlar doğurabileceğini öngörmelerini mümkün kılacak bir normun varlığıdır*”²⁶⁴. Yüksek Mahkeme öngörülebilirlik ilkesine ilişkin ise, “*yasa kuralı, ilgili kişilerin mevcut şartlar altında belirli bir işlemin ne tür sonuçlar doğurabileceğini makul bir düzeyde öngörmelerini mümkün kılacak şekilde düzenlenmelidir*”²⁶⁵ görüşündedir.

5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin hukuki güvenlik ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz. Görüşümüz, Kurum hatası sonucunda yapılan ödemelerin istisnasız olarak geri alınmasının, hukuk devletinde var olması gereken güven ortamını zedeleyecek türden bir düzenleme olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Düzenleme neticesinde Kurum tarafından aylık veya gelir bağlanan ya da ödeme yapılan ilgililer hayatları boyunca yersiz ödeme tehdidiyle yaşamaktadırlar. Zira hukukumuzda Alman Hukukunun aksine²⁶⁶, zaman ve neden sınırlaması olmaksızın, ödeme işleminin kurucu unsurlarına ilişkin Kurum tarafından hata yapıldığı gerekçesiyle, yapılan ödemeler ilgililerden yersiz ödeme olarak geri alınabilecektir. İlgili düzenleme ile sebepsiz zenginleşme kurumu göz

²⁶⁰ Köküarı, s.87.

²⁶¹ AYM, 28/11/2013, E.2013/46, K. 2013/140, R.G., 27/03/2014, 28954.

²⁶² AYM, 16/6/2011, E.2009/9, K.2011/103, R.G., 19/05/2012, 28297.

²⁶³ Köküarı, s.314.

²⁶⁴ AYM, 16/6/2011, E.2009/9, K.2011/103, R.G., 19/05/2012, 28297.

²⁶⁵ AYM, 21/1/2010, E.2008/94, K.2010/13, R.G., 19/03/2010, 27526.

²⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C. Yersiz Ödemelere İlişkin Alman Hukukundaki Düzenlemeler.

ardı edilmekte, kusuru olmayan ilgililer Kurum hatası nedeniyle mağdur edilmektedir.

Hukukumuzda sosyal güvenlik sistemini yöneten kurum -Türkiye İş Kurumu ve OYAK istisnaları hariç- Sosyal Güvenlik Kurumu'dur²⁶⁷. Sosyal Güvenlik Kurumu ilgililere ödeme yapılması için gereken şartların varlığını inceleyecek ve şartların sağlandığını onaylarsa ödemeyi yapacaktır. Dolayısıyla Sosyal Güvenlik Kurumunun yapacağı ödemeye ilgililerin yapabileceği etki yalnızca ödemeyi talep etmektir. Elbette gerçeğe aykırı belge düzenlenmesi gibi ilgililere kusur yüklenebilecek durumlar neticesinde ödeme koşullarının oluştuğu yolunda Kurum nezdinde yanılğı oluşturulabilir. Ancak ilgililerin bu tür etkileri 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi kapsamında değerlendirilecektir. İlgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendinin hukuki güvenlik ilkesine uygun olduğu kanaatindeyiz. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi kapsamına giren durumlarda ise, ilgililer kasıt veya kusur olmaksızın yalnızca talepte bulunmaktadırlar.

Mevzuatın karışıklığı ve sık yapılan değişiklikler neticesinde sosyal güvenlik hukuku oldukça karmaşık bir alan halini almıştır²⁶⁸. Geline nokta sosyal güvenlik hukuku alanında uzmanlığı bulunmayan bireylerin sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanıp kazanmadıklarını bilmeleri mümkün değildir. Ayrıca Kurumun ödeme yapma kararı üzerine, Kurum işleminin hukuka uygun olup olmadığı hususunda bireylerin sorgulama, araştırma ve teyit etme yükümlülüğü de yoktur. Bireyler Kurumun aylık veya gelir bağlama ya da ödeme yapma işlemine güvenmek zorundadırlar. Hukuk devletinde olması gereken, bireylerin Kurum işlemine güven duyması ve hayatlarını buna göre planlamalarıdır. Zira, hukuk devleti bireylere "*hareketlerinin sonuçlarını öngörme olanağı vermelidir*"²⁶⁹.

²⁶⁷ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.112.

²⁶⁸ Eleştiriler için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, Önsöz; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.98; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.26-27.

²⁶⁹ Kaboğlu, Anayasa Hukuku Dersleri, s.21.

Dolayısıyla sosyal güvenlik yardımı almak için Kuruma talepte bulunulduğunda bu eylemin sonucu -ret veya kabul- öngörülebilirliktir.

5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi ise bireyleri bu imkândan yoksun bırakmaktadır. Bireyler sosyal güvenlik yardımı talep etme noktasında Devletin/idarenin yaptığı işleme güven duyamamaktadırlar. Örneğin, Kurum tarafından bağlanan yaşlılık aylığı 30-40 yıl gibi oldukça uzun süreler sonra Kurum hatası nedeniyle iptal edilerek ilgililere borç çıkarılabilmesi mümkündür. Oysa Alman Hukukunda haksız sağlanan yardımların geri alınması büyük oranda süre açısından sınırlandırılmıştır²⁷⁰. Hukukumuzda bu yönde bir düzenleme olmamasının yarattığı isabetsiz durum 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin belirlilik ve öngörülebilirlik ilkelerine uygunluğu açısından şüphe doğurmaktadır. Zira ortada bir hukuk kuralı var olmakla birlikte ilgili kuralın bireylere ne zaman uygulanacağını bireyler bilememektedirler. Oysa Anayasa Mahkemesine göre, *“öngörülebilirlik koşulunun sağlandığından söz edebilmek için, mülkiyet hakkı sahibi tarafından hangi koşulların gerçekleşmesi hâlinde mülkiyet hakkına müdahale edileceğinin önceden tahmin edilebilmesi/bilinebilmesi gerekmektedir”*²⁷¹.

5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesi açısından belirlilik ve öngörülebilirlik mevcuttur. Zira bireyler kasıtlı veya kusurlu davranarak yersiz ödemenin doğmasına sebep olurlarsa bunun yaptırımına tabi olurlar. Dolayısıyla bireyler davranışlarını buna göre ayarlayabilirler. Ancak 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi açısından bireylerin ne zaman yersiz ödemenin yaptırımına tabi olacakları belirli değildir. Bunun nedeni 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi açısından yersiz ödemenin doğumunda bireylerin etkisinin olmamasıdır. Bu durumda yersiz ödeme salt Kurum hatasından doğmaktadır. Dolayısıyla bireylerin bu durum karşısında önlem almaları, yükümlülüklerini öngörebilmeleri, davranışlarını ayarlayabilmeleri mümkün değildir. Bireylerin tek işlemi sosyal güvenlik ödemesi talep etmektir. Bu işlemin sonucu olarak 5510 sayılı

²⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar.

²⁷¹ Türkiye İş Bankası A.Ş. [GK], B. No: 2014/6192, 12/11/2014, § 52.

Kanun m.96/1, (b) bendi hükmü gereğince doğacak sonuçlar bireyler tarafından öngörülemez.

Anayasa Mahkemesi, hukuk güvenliğinin sağlanması için hakların elde edilmesinin zorlaştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır²⁷². Buna göre, “*hukuk devletin sağlama yükümlü olduğu hukuk güvenliği, kişilerin, hukuk düzeninin koruması altındaki haklarını elde edilebilmeleri için her türlü önlemin alınmasını zorunlu kılar*”²⁷³. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi bu gerekliliğe uymamaktadır. Uzun yıllar boyunca prim ödeyen sigortalılara, sosyal sigorta yardımına hak kazanmak için çok az bir süre kalmasına rağmen Kurum hatası nedeniyle henüz hak kazanılmadan sosyal sigorta yardımı yapılabilir. Bu kişileri eksik kalan süreleri tamamlama imkânından yoksun bırakmak ve yapılan ödemelerin yersiz ödeme olarak mutlak şekilde geri ödenmesini talep etmek önemli bir sorundur. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi Anayasa Mahkemesi kararında belirtilen, kişilerin, hukuk düzeninin koruması altındaki haklarını elde edilebilmeleri için her türlü önlemin alınmasını zorunlu kılan hukuk devletine uygun bir hukuki düzenleme değildir.

Sonuç olarak, 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyamadığı, devletin yasal düzenlemelerde güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmadığı, bireylerin hareketlerinin sonuçlarını öngöremediği ve sosyal güvenlik hakkının elde edilebilmesi için her türlü önlemin alınmadığı gerekçeleriyle hukuki güvenlik ilkesini ihlal ettiği kanaatindeyiz. Nitekim Anayasa Mahkemesi, Ümmü Çakır başvurusunda, Kurumun hatası nedeniyle yersiz olarak ödenen yaşlılık aylığının 16 yıl sonra fark edilerek iptal edilmesinin ve yapılan ödemelerin geri istenmesinin hukuk güvenliğini zedelediğini belirtmiştir²⁷⁴. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesinin ise hukuki güvenlik ilkesine uygun olduğu kanaatindeyiz.

²⁷² Küçük, s.384.

²⁷³ AYM, 20/7/1999, E.1999/1, K.1999/33, R.G., 04/11/2000, 24220.

²⁷⁴ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 58.

Hukuk devleti ilkesi ile ilişkili olarak değerlendireceğimiz ikinci unsur “adalet” unsurudur. Adalet, hukuk devletinin varlığı için gereken asgari kural ve kurumların dayanmak zorunda olduğu değerlerden bir tanesidir²⁷⁵. Anayasa Mahkemesine göre, devletin faaliyetlerinin hukuk kurallarına uygun olması, hukuk devletinin varlığı için yeterli değildir. Ayrıca, ilgili hukuk kurallarının “adil olmak” gibi birtakım nitelikleri de bulunmalıdır²⁷⁶.

Adaletli olanın ne olduğu elbette tartışmalıdır. Zira adalet öznel bir kavramdır, kişinin vicdanında şekillenir. Bu nedenle konuya ilişkin farklı görüşlerin olması doğal olmakla birlikte kanaatimiz, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin “adil olma” niteliğine sahip olmadığı yönündedir. Öğretide de bu yönde görüşler mevcuttur²⁷⁷. Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenleme neticesinde adalet duygusuna sığmayan sonuçlar doğabilmektedir. Örneğin, yukarıda bahsedilen Anayasa Mahkemesi kararına konu olan olay bu duruma örnektir²⁷⁸. 120 gün eksiği olmasına rağmen Kurum hatası nedeniyle aylık bağlanan ilgilinin aylığı yıllar sonra kesilmiş ve 5 yıllık ödeme tutarı

²⁷⁵ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.116.

²⁷⁶ Uygun, Hukuk Devleti Anlayışı, s.399. Anayasa Mahkemesi, farklı kararlarında, hukuk devletinde kuralların adalet ve hakkaniyet ölçütlerine uygun olmasının gerekliliğini vurgulamakta ve adil bir düzen kurulması gerektiğini belirtmektedir. Yüksek Mahkeme’ye göre, “Anayasa’nın 2. maddesi ile öngörülen hukuk devleti ilkesi ile devletin tüm faaliyetlerinde hukukun egemen olması amaçlanmaktadır. Kuşkusuz bu amacın gerçekleşmesi için, konulacak kurallarda adalet ve hakkaniyet ölçülerinin gözönünde tutulması gerekir. Hukukun üstünlüğünün egemen olduğu bir devlette hukuk güvenliğinin sağlanması hukuk devleti ilkesinin olmazsa olmaz koşuludur.”, AYM, 8/10/2003, E.2003/31, K.2003/87, R.G., 24/02/2004, 25383; “Anayasa’nın 2. maddesinde, Cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılan hukuk devleti, insan haklarına dayanan, hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, Anayasa’ya aykırı tutum ve durumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve hukukun üstün kurallarıyla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık, yasaların üstünde yasakoyucunun bozamayacağı temel hukuk ilkeleri ve Anayasa’nın bulunduğu bilincinde olan devlettir.”, AYM, 18/7/2001, E.2001/4, K.2001/332, R.G., 27/10/2001, 24566.

²⁷⁷ Caniklioğlu, Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin yasal düzenlemenin adalet açısından sorunlu olduğunu ifade etmektedir. Caniklioğlu’na göre, “... burada ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından söz edilecektir ve böyle bir durumda yapılan ödemelerin geri istenmesinde de bence adalet açısından da, hukuk açısından da büyük bir sıkıntı olmasa gerekir diye düşünüyorum. İstenebilmesinde hiçbir sorun olmamalı, ama kurumun hatalı işlemi sebebiyle aylık bağlanmışsa veya başkaca bir yersiz ödeme yapılmışsa, o zaman sorun olduğunu düşünmek gerekir gibi geliyor bana.”, Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.293-294.

²⁷⁸ AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642. Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

yersiz ödeme olduğu gerekçesiyle ilgiliden talep edilmiştir. Kurum hata yapmayıp ilgilinin talebini reddetseydi ilgili 120 gün daha çalışarak sorunsuz şekilde aylığa hak kazanabilirdi. Ancak sırf Kurum hatası nedeniyle, yıllar sonra hem aylığının kesilmesi hem de yüklü miktarda borç ödenmesi tehlikesi doğmuştur. Kanun koyucu eksik şartın sonradan tamamlanması gibi farklı çözüm yolları düzenlemeksizin doğrudan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenlediği için ilgili düzenlemenin adil olmadığı kanaatindeyiz. İlgili düzenleme nedeniyle, hukuk devletinde var olması gereken adil düzen Kurum hatası kaynaklı yersiz ödeme borçluları açısından sağlanamamaktadır.

5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendinin de “adil olma” niteliğine sahip olmadığı kanaatindeyiz. Zira daha önce de belirttiğimiz üzere²⁷⁹, hükümde ilgililerin kastı ile hafif ihmali aynı sonuca bağlanmıştır. Kurumu yanıltan, hile ile kendisine yardım yapılmasını sağlayan ilgililer ile hafif ihmali bulunan ilgililere aynı yaptırımın uygulanması, her iki durumda da geriye doğru 10 yıl boyunca yapılan yersiz ödemelerin geri alınması kanaatimizce hafif ihmali bulunan sigortalılar açısından adaletsiz bir sonuçtur. Yersiz ödemelerin doğmasına kastıyla veya ağır ihmaliyle neden olan ilgililere yapılan ödemelerin geri alınması noktasında ise adalet unsuru açısından sorun bulunmadığı kanaatindeyiz.

Hukuk devleti ilkesi ile ilişkili olarak değerlendireceğimiz üçüncü unsur “idarenin mali sorumluluğu” ilkesidir. Hukuk devleti ilkesi gereğince, idare, idare edilenlere verdiği zararlardan dolayı sorumludur²⁸⁰. Nitekim Anayasanın 125. maddesine göre, “*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür*”. Kanaatimizce de 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi idarenin mali sorumluluğu ilkesine aykırıdır. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendinin ise idarenin mali sorumluluğu ilkesine uygun olduğu kanaatindeyiz.

²⁷⁹ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

²⁸⁰ *Günday*, s.52; *Atay*, *İdare Hukuku*, s.145.

İlerleyen bölümlerde idarenin mali sorumluluğu ilkesi ayrı bir başlık olarak inceleneceği için burada daha fazla ayrıntıya yer verilmeyecektir²⁸¹.

Çalışma konusu, şimdiye kadar, hukuk devletinin unsurlarından hukuki güvenlik, adalet ve idarenin mali sorumluluğu açısından incelenmiştir. Yapılan değerlendirme neticesinde Kurumun hatalı işleminden kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin hukuk devletinin ilgili ilkelerine aykırı olduğu sonucuna varılmıştır. İlgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi hükmünün ise adalet ilkesi dışındaki diğer ilkelere uygun olduğu kanaatindeyiz.

Hukuk devleti ilkesi ile ilişkili olarak değerlendireceğimiz son unsur “temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması” unsurudur. Hukuk devletinde temel hak ve hürriyetler güvence altına alınmış olmalıdır²⁸². Hukukumuzda temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması hususunda Anayasanın 13. maddesi önemli bir rol oynamaktadır. Anayasanın 13. maddesi sınırlamanın sınırlarını belirlemektedir. Buna göre,

“Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz”.

İlgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesinin, hukuk devleti ilkesi açısından sorun teşkil eden diğer bir yönü, hakkın özüne dokunma yasağına aykırı oluşudur. Daha önce belirtildiği üzere, ilgili düzenleme sosyal güvenlik hakkı bağlamında hakkın özüne dokunma yasağına aykırı

²⁸¹ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, D. İdarenin Mali Sorumluluğu İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.

²⁸² *Günday*, s.40

görülmektedir²⁸³. Hakkın özüne dokunma yasağı, temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasının koşulu olarak Anayasanın 13. maddesinde düzenlenmektedir. Hukuk devletinde yasama organı Anayasaya bağlı olmalıdır. Anayasaya aykırı kanun kabul edilmemelidir²⁸⁴. İlgili düzenlemenin sosyal güvenlik hakkının özüne dokunarak temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını düzenleyen Anayasanın 13. maddesini ihlal ettiği gerekçesiyle hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz. Aynı gerekçeyle, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin de hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesi ölçülülük ilkesine, m.96/1, (b) bendi düzenlemesi ise ölçülülük ilkesine ve kanunilik ilkesine de aykırıdır²⁸⁵.

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenleme, hem 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesi hem de 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesi açısından temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması unsuruna aykırıdır.

Görüldüğü üzere yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi hukuk devleti ilkesine uygunluk açısından tereddüt oluşturmaktadır²⁸⁶. Nitekim ilgili hükmün iptali talebini Anayasa Mahkemesi oyçokluğuyla reddetmiştir. Karşı oy yazısında ise 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Hukuk devletinin ilkeleri açısından yaptığımız değerlendirmenin neticesinde, 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu yönündeki görüşe katılmaktayız. Ayrıca 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesinin de hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz.

²⁸³ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c, bb), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Özüne Dokunma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi.

²⁸⁴ *Gözler*, Türk Anayasa Hukuku, s.214.

²⁸⁵ Ölçülülük ilkesi için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi. Kanunilik ilkesi için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, A, 1, c), aa), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

²⁸⁶ Benzer yönde bkz. *Hacıoğlu Çalışkan*, s.2278.

3. Sosyal Devlet İlkesi İle Bağlantısı

a) Genel Olarak Sosyal Devlet İlkesi

Çalışma konusuyla ilişkili olan ilkelerden bir diğeri sosyal devlet ilkesidir²⁸⁷. Bu kısımda öncelikle sosyal devlet ilkesine ilişkin kısaca bilgi verilecek ardından çalışma konusunun sosyal devlet ilkesi ile ilişkisi değerlendirilecektir.

Anayasanın 2. maddesinde Cumhuriyetin niteliklerinden birinin sosyal devlet olduğu belirtilmiştir. İlgili maddeye göre, “*Türkiye Cumhuriyeti ... sosyal bir hukuk devletidir.*” Anayasada Cumhuriyetin yalnızca hukuk devleti olmadığı, sosyal niteliğe sahip bir hukuk devleti olduğu vurgulanmaktadır. Bu vurgu önemlidir. Zira hukuk devleti ile sosyal devlet farklı içeriklere sahip kavramlardır. Hukuk devletinde yasa önünde eşitliğe vurgu yapılır. Sosyal devlette ise, sosyal koşullar dikkate alınarak eşitsizlik devlet eliyle azaltılmaya çalışılır. Hukuk devletinin temel amacı bireylerin özgürlük ve güvenliğini sağlamakken sosyal devlette toplumun korunmaya muhtaç üyelerinin yaşam koşullarının düzeltilmesi ön plandadır²⁸⁸. Bir diğeri deyişle, “*Hukuk devleti bireysel özgürlüğü, sosyal devlet toplumun refahını garanti eder*”²⁸⁹. Bu nedenle olsa gerek, sosyal devlet, hukuk devletinin ileri aşaması olarak nitelendirilmektedir²⁹⁰.

Sosyal devletin tarihi 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 19. yüzyılda sanayileşmenin doğurduğu gelir eşitsizliği, sınıf çatışmaları ve sosyal sorunlar neticesinde ilgili sorunların çözümü için sosyal tedbirlere başvurulmuştur. Böylece liberal devlet anlayışının yerini sosyal devlet anlayışı almaya başlamıştır²⁹¹.

²⁸⁷ Sosyal devlet ilkesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Özbudun, s.138-154; Özay, s.75-81; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.112-115; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.190-207; Öztürk, s.59-79; Eren, s.415-427; Anayurt, Anayasa Hukuku, s.206-208; Atay, İdare Hukuku, s.153-156; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.164-170; Zafer Gören, “Sosyal Devlet”, Prof. Dr. Seyfullah Edis’e Armağan, İzmir, 2000.

²⁸⁸ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.113.

²⁸⁹ Gören, Sosyal Devlet, s.21.

²⁹⁰ Özay, s.80.

²⁹¹ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.112-113; Özbudun, s.138-139; Eren, s.325; Gören, Sosyal Devlet, s.22-23.

Sosyal devlet, “sosyal adalet ve sosyal güvenliği sağlamak için insan haysiyetine yaraşır asgari bir hayat düzeyini gerçekleştirmekle yükümlü devlet” olarak tanımlanmaktadır²⁹². Öğretide belirttiğimiz tanıma benzer birçok tanım mevcuttur²⁹³. 1961 Anayasasının 2. maddesinin gerekçesinde ise sosyal devlet, “fertilere yalnız klasik hürriyetleri sağlamakla yetinmeyip, aynı zamanda onların insan gibi yaşamaları için zaruri olan maddi ihtiyaçlarını karşılamalarını da kendisine vazife bilen devlet” şeklinde tanımlanmaktadır²⁹⁴.

Tanımlardan anlaşılacağı üzere sosyal devletin en belirgin özelliği, bireylere insan onuruna yaraşır bir hayat sunmaktır. Nitekim sosyal devletin amacı, herkese insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamaktır²⁹⁵. Sosyal devlet ilkesiyle birlikte, Anayasanın başlangıç kısmında yer alan, her Türk vatandaşının doğuştan sahip olduğu onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisi, devletin yerine getirmesi gereken anayasal bir görev halini almıştır²⁹⁶.

b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Devlet İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Çalışma konusunun sosyal devlet ilkesi ile ilişkisi, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin sosyal devlet ilkesine aykırı sonuçlar doğurma olasılığına dayanmaktadır. Mevcut yasal düzenlemeler neticesinde yersiz ödemelerin geri alınmasının sosyal devletle bağdaşmayan sonuçlar doğurabileceği kanaatindeyiz.

²⁹² Özbudun, s.141.

²⁹³ Örneğin bkz. “Vatandaşlarının sosyal ve ekonomik durumları ile ilgilenen, onlara insanlık onuruna yaraşır bir hayat düzeni sağlamayı amaçlayan ve bu çerçevede faaliyetlerini planlayıp, düzenleyen ve uygulamaya aktaran devlet”, Atay, İdare Hukuku, s.154; “bireyler arasında fırsat eşitliği yaratan, insan onuruna yakışır belli bir hayat düzenini garanti eden, bireyi yoksul, muhtaç durumdan kurtaran, onun kişiliğinin hukuki güven ve adalet içinde gelişmesini sağlayan devlet”, Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.165; “devletin bireylerin sosyal ve ekonomik durumlarıyla ilgilenen, onları kendi kaderleriyle baş başa bırakmayan, onları insan onuruna yaraşır bir hayat standardı sunmayı ve sosyal güvenceye kavuşturmayı ilke edinen devlet”, Anayurt, Anayasa Hukuku, s.206.

²⁹⁴ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.113

²⁹⁵ Özbudun, s.146; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.195; Atay, İdare Hukuku, s.155.

²⁹⁶ Özay, s.77.

Sosyal devletin herkese insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlama amacı doğrultusunda çeşitli sosyal haklar tanınmıştır. Bu sosyal haklar içerisinde çalışma konusuyla bağlantılı olan hak sosyal güvenlik hakkıdır²⁹⁷. Anayasa Mahkemesi, sosyal devletin temel unsurlarından birinin sosyal güvenlik olduğunu belirtmektedir. Mahkemeye göre sosyal güvenlik, yarattığı gelecek güvencesiyle kişilerin mutluluğunu sağlama amacına hizmet eden araçlardan biridir²⁹⁸. Bu nedenle sosyal devletin hedeflerinden biri sosyal güvenliği sağlamaktır²⁹⁹. Özetle sosyal devletin amacı, bireylere insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlamakken, bu amacı gerçekleştirmek için başvurulacak araçlardan biri sosyal güvenliktir.

Sosyal güvenlik hakkı başlığı altında detaylı şekilde incelediğimiz üzere, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi sosyal güvenlik hakkını ve devletin insan onuruna yaraşır asgari bir yaşam düzeyi sağlama görevini ihlal eden sonuçlar doğurabilir. Özellikle Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi hükmü sosyal devlet ilkesi yönünden oldukça sorunlu görünmektedir. Ümmü Çakır başvurusu bu konuya ilişkin güzel bir örnektir³⁰⁰. Yersiz ödemenin Kurum hatası nedeniyle doğduğu olayda, Anayasa Mahkemesi, yersiz ödenen ölüm aylığının kesilmesi ve son 5 yılda yapılan ödemelerin geri istenmesini mülkiyet hakkı ihlali olarak değerlendirmiştir³⁰¹.

Anayasa Mahkemesi hak ihlali kararının gerekçesinde şu ifadelerle yer vermiştir:

“...başvurucunun yaşı, başkaca herhangi bir gelirin bulunmaması ve aradan geçen bu süre sebebiyle yeni bir sigortalılık

²⁹⁷ Sosyal güvenlik hakkına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, b) Sosyal Güvenlik Hakkı.

²⁹⁸ *Özbudun*, s.146-147. İlgili karar için bkz. AYM, 21/10/1986, E. 1986/16, K.1986/25, R.G., 31/01/1987, 19358.

²⁹⁹ *Akyılmaz, Sezginer ve Kaya*, s.169-170; *Eren*, s.423.

³⁰⁰ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 4, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Mülkiyet Hakkı Açısından Değerlendirilmesi.

³⁰¹ Bkz. Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, Karşı oy gerekçesi.

talebinde bulunma imkânının önemli ölçüde kısıtlanmış olması da dikkate alınmalıdır. Son olarak hatanın yalnızca prim gün sayısının çakışmasından kaynaklandığı, eksik kalan prim gün sayısının ise oldukça az olduğu, başvurucunun üstelik zamanında bu gün sayısı üzerinden prim de ödemiş olduğu ve başvurucuya ödenen yaşlılık aylığının da mütevazı sayılabileceği gözetilmelidir”³⁰².

Yüksek Mahkeme tarafından belirtilmese de kanaatimizce ilgili ifade sosyal devlet ilkesiyle ilişkilendirilebilir. İlgilinin yaşı, ekonomik durumu, yeniden sigortalı olup olamayacağı gibi subjektif durumlar dikkate alınmaksızın Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin her durumda kayıtsız şartsız geri alınması, sosyal devlet ilkesinin devlete yüklediği, bireylere insan onuruna yakışır asgari bir yaşam düzeyi sağlama görevini ihlal edebilir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasında ilgililerin subjektif durumlarını göz önünde bulundurmayan ve hâkime takdir yetkisi vermeyen 5510 sayılı Kanunun 96. madde düzenlemesi neticesinde, Kurum hatası nedeniyle, bireyler insan onuruna yakışır asgari yaşam düzeyinden mahrum kalabilirler. Gerçekten mevcut durum karşısında, herhangi bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşının sosyal devletin koruyuculuğundan yararlanması gereken yaşlarda yaşlılık aylığının kesilip yersiz ödeme borçlusu haline gelmeyeceğini kimse garanti edemez. Daha kötüsü, zamanında Kurum tarafından uyarılmaları halinde ilgililer tarafından rahatlıkla tamamlanacak eksikliklerin uzun yıllar sonra fark edilmesi halinde³⁰³ ilgililer bu

³⁰² Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 59.

³⁰³ Yargıtay kararına konu olmuş bir olayda, davacılara 2006 tarihinde bağlanan ölüm aylığı hizmet süresinin eksik olduğu gerekçesiyle 2017 yılında Kurum tarafından iptal edilmiştir. Kurum hatası kapsamında iptal edilen aylık nedeniyle davacılara yersiz ödeme borcu çıkartılmıştır. Bunun üzerine davacılar askerlik borçlanması yapmış ve ölüm aylığı tekrar bağlanmıştır. Görüldüğü üzere, eksiklik zamanında fark edilseydi davacılar eksikliği tamamlayacak ve yersiz ödeme borçlusu haline gelmeyeceklerdi. İlgili karar için bkz. Yarg. 10. HD., 30.3.2022, E.2022/2990, K.2022/4618, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Ayrıca bkz. "Somut uyuşmazlıkta davacı sigortalı 02.03.2007 tarihinde yaşlılık aylığı için tahsis talebinde bulunmuş ve aylık takip eden ay bağlanmıştır. Davacı sigortalının anılan 01.07.1995-31.12.1996 tarihleri arası tarım bağkurluluğu mevcuttur. Ancak 4/a kapsamında sigortalılığı yettiği için bu sigortalılığı borcu olmasına rağmen dikkate alınmamıştır. Davacıya yaklaşık 10 yıl yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra 2016 yılı sonunda 1990-1991 yıllarında 95 gün sigortalılığının aynı ad ve soyadlı başka birine ait olduğu, buna bağlı olarak 02.03.2007 tarihi itibarı ile yaşlılık aylığı bağlanma koşulları taşımadığı gerekçesi ile aylıkları iptal edilmiş ve 5510 sayılı Kanunun 96/b kapsamında aldığı aylıkların geri tahsili talep edilmiştir. Başkasına ait sigortalılığın davacı üzerinde gösterilmesi Kurumun hatasından kaynaklanmaktadır. Davacı sigortalı tahsis isteminde bulunduğu sırada kurum hatası

eksiklikleri tamamlayacak şartlara sahip olamayacak ve yaşlılık aylığına hak kazanma imkânlarını tamamen kaybedeceklerdir.

Sosyal devletin varlık nedenlerinden biri varlığın güvence altına alınmasıdır. Hukuk devletinde toplum devlete karşı korunurken, sosyal devlette devlet toplumu korumaktadır. Bu kapsamda sosyal devlette devletin görevi varlığa yönelik tehlikelerin bertaraf edilmesidir³⁰⁴. 5510 sayılı Kanunun 96. madde düzenlemesi ise bu anlayışa tamamen zıt bir görüntü çizmektedir.

Açıklanan nedenlerle ilgili düzenlemenin sosyal devlet ilkesine aykırı sonuçlar doğurabileceği kanaatindeyiz³⁰⁵.

Belirtelim ki ilgili düzenlemenin sosyal devlet ilkesine aykırı olduğu görüşü daha önce Anayasa Mahkemesinin bir kararının karşı oy gerekçesinde ileri sürülmüştür. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin Anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine yapılan iptal talebi oyçokluğuyla reddedilirken, karara katılmayan üye Celal Mümtaz Akıncı ilgili düzenlemenin sosyal devlet ilkesine aykırı olduğunu ileri sürmüştür³⁰⁶.

bildirilse idi o tarihte prim borcu olan tarım bağkurluluğunu hizmetini borçlanabilir ve şartları yerine getirmiş olabilirdi. Kurumca kazanılmış bir durum yaratılmış ve davacı sigortalıya güven verilmiştir. Kararın bozulması sosyal güvenlik hakkının zedelenmesine neden olacaktır. Kararın onanması görüşünde olduğumdan, sayın çoğunluğun görüşüne katılmamıştır", Karşı oy yazısı, Yarg.10. HD., 20.4.2021, E.2020/4476, K.2021/5622, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

³⁰⁴ Gören, Sosyal Devlet, s.24.

³⁰⁵ Benzer yönde bkz. Hacıoğlu Çalışkan, s.2278.

³⁰⁶ Akıncı'ya göre, "Anayasa'nın 2. maddesinde ifade olunan, "Türkiye Cumhuriyetinin, Sosyal Bir Hukuk Devleti" olduğu ilkesi yönünden de kural değerlendirildiğinde ve Sosyal Hukuk Devletin Anayasa Mahkemesi kararlarında, "güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği, sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamak"(la) yükümlü, "insan hak ve özgürlüklerine saygı gösteren, bireyin huzur ve refahını gerçekleştiren ve güvence altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran. Çalışanların insanca yaşaması, çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadi mali tedbirler alarak çalışanları koruyan. Adaletli hukuk düzenini kuran ve bunu devam ettirmekle kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı. Devlet" olarak tanımlandığı. İptali istenilen kuralın bu "Sosyal Devlet" tanımına da aykırı olduğu kanaatindeyim". Bkz. AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642.

4. Mülkiyet Hakkı İle Bağlantısı

Çalışma konusuyla ilişkili olan haklardan bir diğeri mülkiyet hakkıdır³⁰⁷. Bu kısımda öncelikle mülkiyet hakkına ilişkin kısaca bilgi verilecek ardından çalışma konusunun mülkiyet hakkı ile ilişkisi değerlendirilecektir.

a) Genel Olarak Mülkiyet Hakkı

Mülkiyet sözlük anlamı itibariyle sahiplik anlamına gelmektedir³⁰⁸. Tarih boyunca insanlığın uğraşı konularından bir tanesi olan mülkiyet üzerine çeşitli düşünür ve felsefecilerin çalışmaları mevcuttur³⁰⁹. Mülkiyet yalnızca dar çerçevede insanları ilgilendirmemekte daha geniş perspektifte devletleri de ilgilendirmektedir. Nitekim mülkiyet ile siyasal rejimlerin yakın ilişkisi nedeniyle, devlet sistemleri devletlerin mülkiyet hakkına yaklaşımına göre kategorize edilmektedir³¹⁰.

Hukukun birçok alanıyla ilgili olan mülkiyet hakkı bir insan hakkıdır. Bu özelliğiyle dünya ülkeleri anayasalarında ve insan haklarına ilişkin sözleşmelerde mülkiyet hakkına yer verilmektedir³¹¹. Pek çok uluslararası sözleşmede yer bulan mülkiyet hakkı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 Numaralı Ek Protokolünün 1. maddesinde şu şekilde düzenlenmektedir:

“Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Bir kimse, ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir. Yukarıdaki hükümler, devletlerin, mülkiyetin kamu yararına uygun olarak kullanılmasını düzenlemek veya vergilerin ya da başka katkıların

³⁰⁷ Mülkiyet hakkına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. H. Burak *Gemalmaz*, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı**, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2017; H. Burak *Gemalmaz*, **Mülkiyet Hakkı**, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-6, Ankara, 2018; H. Burak *Gemalmaz*, “Kişilerin Sosyal Güvenlik Hukukundaki Statülerinin Mülkiyet Hakkı Kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince Korunması”, Fevzi Şahlanan (Ed.), **İş Dünyası ve Hukuk, Prof. Dr. Tankut Centel’e Armağan** içinde (704-733), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi No.:720, 2011; Oya *Boyar*, “Mülkiyet Hakkı”, Sibel *İnceoğlu* (Ed.), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa** içinde (495-532), Ankara: Şen Matbaa, 2013.

³⁰⁸ Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

³⁰⁹ *Gemalmaz*, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.1.

³¹⁰ *Gemalmaz*, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.1.

³¹¹ *Gemalmaz*, Mülkiyet Hakkı, s.2.

veya para cezalarının ödenmesini sağlamak için gerekli gördükleri yasaları uygulama konusunda sahip oldukları hakka halel getirmez”.

Mülkiyet hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde düzenlenen ekonomik niteliğe sahip tek haktır³¹². Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yıllar boyunca mülkiyet hakkına ilişkin geniş bir içtihat oluşturmıştır³¹³. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma imkânının getirilmesiyle birlikte, Anayasa Mahkemesi de mülkiyet hakkına ilişkin bireysel başvuruları çözümlemektedir.

Mülkiyet hakkına ilişkin hukukumuzdaki temel düzenleme Anayasanın 35. maddesidir. İlgili düzenlemeye göre, *"Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz."* Anayasanın 35. madde düzenlemesinin yanı sıra Anayasanın birçok hükmünde mülkiyet hakkını ilgilendiren düzenlemeler vardır. Örneğin sosyal güvenliğe ilişkin 60. ve 61. maddeler bu kapsamdadır³¹⁴.

Mülkiyet hakkına ilişkin Anayasanın 35. maddesindeki düzenleme selefi olan 1961 Anayasasının 35. maddesindeki düzenlemeye göre daha güvencelidir. 1982 Anayasasında mülkiyet hakkı kişi hak ve özgürlükleri bölümünde düzenlenmiş ve 65. maddedeki sınırlamanın dışında tutulmuştur³¹⁵.

b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Mülkiyet Hakkı Açısından Değerlendirilmesi

Çalışma konusuyla mülkiyet hakkının ilişkisi, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinden doğan geri alma işleminin mülkiyet hakkına müdahale niteliğinde olmasından kaynaklanmaktadır. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi gereğince, yersiz ödeme işleminin tespitinden itibaren geriye doğru 5 veya 10 yıllık sürede Kurumca yapılmış olan yersiz ödemeler, duruma göre faizsiz veya faizli olarak geri

³¹² Boyar, s.495.

³¹³ Gemalmaz, Mülkiyet Hakkı, s.2.

³¹⁴ Gemalmaz, Mülkiyet Hakkı, s.2.

³¹⁵ Boyar, s.496.

alınacaktır. Tahsil işleminin nasıl yapılacağı Yönetmeliğin 13. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, ilgililerin Kurumdan alacakları varsa yersiz ödemeler bu alacaklardan mahsup edilmek suretiyle, ilgililer Kurumdan gelir veya aylık alıyorsa yersiz ödemeler bu gelir veya aylıklarından kesinti yapılmak suretiyle tahsil edilir. İlgililerin Kurumdan alacakları yoksa yersiz ödemeler genel hükümlere göre tahsil edilecektir.

Konuya ilişkin mevzuat gereğince, yersiz ödemelerin geri alınması işlemi iki kaynağa sahip olup, geri alma iki kaynaktan gerçekleştirilmektedir. Bu kaynaklar, Kurum ödemeleri ve ilgilinin Kurum ödemesi dışındaki mal varlığıdır. Yersiz ödemelerin tahsili için öncelikle ilgilinin Kurumdan olan alacaklarına ve Kurum tarafından ilgiliye ileride yapılacak ödemelere başvurulacaktır. Bu kaynak yersiz ödemelerin tahsili için yetersiz kalırsa genel hükümler gereğince ilgilinin mal varlığına başvurulacaktır.

Bu noktada söz konusu iki kaynaktan yapılan tahsil işleminin mülkiyet hakkına müdahalesinin Anayasa uygun bir sınırlama niteliğinde olup olmadığı üzerinde durulacaktır. Öncelikle, söz konusu iki kaynağın mülkiyet hakkı kapsamında olup olmadığı incelenmelidir. Yapılacak incelemeden olumlu bir sonuç çıkması durumunda ikinci aşamaya geçilerek ilgili kaynaklardan yapılan ödemelerin mülkiyet hakkına müdahalesinin ihlal oluşturup oluşturmadığı incelenmelidir.

İlgili kaynakların mülkiyet hakkı kapsamında olup olmadığının tespit edilebilmesi için mülkiyet hakkının konu itibarıyla kapsamının belirlenmesi gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi “mülk” kavramını geniş yorumlayarak mülkiyet hakkının konu itibarıyla kapsamını oldukça genişletmektedir³¹⁶. Başvuranın ekonomik değerde olan bir menfaati söz konusuysa sözleşme anlamında mülkten bahsedilecektir. Bu kapsamda taşınır ve taşınmaz mülkiyeti, fikri mülkiyet hakları, intifa hakkı ve alacakları, tahkim kararı ile hükmedilen alacaklar, mahkeme kararı ile doğan alacaklar, hisse senetleri, ruhsat, mülkiyeti muhafaza kaydıyla satılan mal, tereke üzerinde mirasçılık

³¹⁶ Boyar, s.499.

sifatından doğan hak ve belirli koşullarda meşru beklenti mülk kapsamında ele alınarak mülkiyet hakkının konu itibariyle kapsamında değerlendirilmiştir³¹⁷.

Yukarıda belirtildiği üzere, yersiz ödemelerin geri alınması hususunda iki grup kaynak mevcuttur. İlk grup, ilgililerin Kurumdan olan alacakları ve Kurum tarafından ilgililere bağlanan aylık ve gelirlerden oluşur. Bu durumda yersiz ödemeler, ilgililerin şartlarını sağlayarak hak kazandıkları sosyal güvenlik ödemelerinden tahsil edilmektedir. Örneğin, ilgililerin şartlarını sağlayıp hak kazandıkları yaşlılık toptan ödemesinden veya yaşlılık aylığından yersiz ödemeler tahsil edilebilecektir. Yasal olarak hak kazanılmış olan sosyal güvenlik ödemeleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 Numaralı Ek Protokolünün 1. maddesi kapsamında korunmaktadır³¹⁸. Sosyal güvenlik hakkı mülkiyet hakkının kapsamına girmemesine rağmen sosyal güvenlik ödemelerinin talep edilebilirliği Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında korunmaktadır³¹⁹. Zira sosyal güvenlik ödemelerinin parasal karşılığı vardır ve bu ödemeler koşulları sağlayan kişiler tarafından talep edilebilir durumdadır³²⁰. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadına göre, sosyal güvenlik ödemeleri mülkiyet hakkının konu bakımından kapsamında yer almaktadır³²¹. Anayasa Mahkemesi de aynı görüştedir. Mahkemeye göre, mevzuatta belirli şartların sağlanması halinde sosyal güvenlik ödemesi yapılacağı öngörülmüşse, bireylerin ilgili şartları sağlamasıyla birlikte mülkiyet hakkı kapsamında bir menfaat doğar³²². Dolayısıyla yersiz ödemelerin tahsil edileceği ilk grup içerisinde yer alan kaynaklar mülkiyet hakkı kapsamında yer almaktadır. Nitekim yaşlılık aylığının kesilip yapılan

³¹⁷ Boyar, s.499-503; Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.231-407.

³¹⁸ Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.376; M. Gözde Atasayan, **Sosyal Hakların Yargısallaştırılması**, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2023, s.51.

³¹⁹ Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.376.

³²⁰ Gemalmaz, Mülkiyet Hakkı, s.42.

³²¹ Nurşen Caniklioğlu, "Sosyal Hukukta Ayrımcılık Olarak Değerlendirilebilecek Düzenlemeler ve Mağduriyetin Giderilmesi İçin Başvurulabilecek Yollar", **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30. Yıl Armağanı**, Ankara, 2006, s.696-697; Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.375; Boyar, s.503.

³²² Hüseyin Remzi Polge, B. No: 2013/2166, 25/6/2015, § 36.

yersiz ödemelerin geri istendiği bir olayda Anayasa Mahkemesi şikayetlerin mülkiyet hakkı kapsamında incelenmesi gerektiğini belirtmiştir³²³.

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin kaynaklardan ikinci grubu ilgililerin malvarlığı oluşturur. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi gereğince ilgililerin Kurumdan alacağının olmaması halinde yersiz ödemeler genel hükümlere göre tahsil edilir. Genel hükümler tabiriyle 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu kastedilmektedir³²⁴. Buna göre ilgililerin yersiz ödemeleri geri ödememesi halinde icra takibi ve ardından haciz yapılabilir³²⁵. İlgililerin Kurumdan alacağı yoksa yersiz ödemelerin tahsil işlemi para veya taşınır/taşınmaz mallar üzerinden gerçekleştirilecektir. Para, para dışındaki diğer taşınır mallar ve taşınmaz mallar mülkiyet hakkı kapsamında yer almaktadır³²⁶. Dolayısıyla yersiz ödemelerin tahsil edileceği ikinci grup içerisinde yer alan kaynaklar da mülkiyet hakkı kapsamında yer almaktadır.

Yapılan inceleme neticesinde yersiz ödemelerin geri alınmasında tahsil işleminin kaynaklarının mülkiyet hakkı kapsamında olduğu sonucuna ulaşılmıştır. O halde ikinci aşamaya geçilerek mülkiyet hakkı kapsamında olan bu kaynaklardan yapılan tahsil işleminin mülkiyet hakkına yönelik müdahalesinin ihlal oluşturup oluşturmadığı incelenmelidir.

Mülkiyet hakkı mutlak, sınırsız bir hak değildir. Gerek Anayasa gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi mülkiyet hakkının sınırlandırılmasına imkân tanımaktadır³²⁷. Yeter ki gerekli koşullar sağlanmış olsun. Mülkiyet hakkının sınırlandırılması Anayasanın 35. ve 13. maddeleri ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 Numaralı Ek Protokolünün 1. maddesine uygun olmalıdır. Anayasanın 35. maddesine göre, mülkiyet hakkı ancak kamu yararı amacıyla ve

³²³ Arif Yıldırım, B. No: 2018/10145, 8/6/2021, § 25.

³²⁴ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.117; Hacıoğlu Çalışkan, s.2325; Köprücü, s.163; Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.2, s.1708-1709; Balcı, Sosyal Güvenlik, s.1414.

³²⁵ Örneğin, Sedat Haspolat başvurusunda, başvurucuya yersiz ödendiği iddia edilen ve iadesi istenen emekli aylıklarının tahsili için başvurucunun evi ve aracı haczedilmiştir. Bkz. Sedat Haspolat, B. No: 2014/12849, 20/7/2017, § 26.

³²⁶ Bkz. Gemalmaz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.231. vd.; Boyar, s.499.

³²⁷ Boyar, s.507.

kanunla sınırlanabilir. Anayasanın 13. maddesi temel hak ve özgürlüklerin sınırlama rejimini düzenlemektedir³²⁸. Anayasanın 35. maddesi ile 13. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, mülkiyet hakkının, kamu yararı amacıyla ve ölçülülük ilkesine uyarak kanunla sınırlanabileceği söylenebilir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1 Numaralı Ek Protokolünün 1. maddesinde ise mülkiyet hakkının kamu yararı amacıyla ve uluslararası hukukun ilkelerine uygun olarak yasada öngörülen koşullarla sınırlanabileceği düzenlenmektedir.

Görüldüğü üzere hem Anayasanın hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin mülkiyet hakkına yönelik sınırlama rejimi oldukça benzerdir³²⁹. Anayasa Mahkemesi mülkiyet hakkı ihlallerine yönelik bireysel başvuruları incelerken Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan hükümlerle birlikte Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarından da faydalanmaktadır³³⁰. Hem Anayasa Mahkemesi hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi mülkiyet hakkı ihlaline ilişkin başvurularda benzer yol izlemektedir. Buna göre, öncelikle mülkiyet hakkına konu bir malın olup olmadığı, ardından müdahalenin var olup olmadığı araştırılmaktadır. Mülkiyet hakkına konu bir mala yani mülke müdahale varsa ilgili müdahalenin kanunilik, meşru amaç ve ölçülülük ilkelerine uygunluğu incelenmektedir³³¹.

Buraya kadar yaptığımız incelemelerde, yersiz ödemelerin geri alınması işleminde mülkiyet hakkına konu mallara müdahalede bulunduğu değerlendirilmesinde bulunduk. Geline nokta mülkiyet hakkına yönelik müdahale kanunilik, meşru amaç ve ölçülülük ilkeleri yönünden incelenecektir.

³²⁸ Madde 13: "Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz."

³²⁹ Bkz. *Boyar*, s.507-508.

³³⁰ Cansu *Dağ Bereket*, "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Ekseninde Mülkiyet Hakkı", **Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Sayı.2, (2020), s.491.

³³¹ *Dağ Bereket*, s.487. Örnek karar için bkz. Recep Tarhan ve Afife Tarhan, B. No: 2014/1546, 2/2/2017.

Yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin meşru amaç ilkesine uygun olduğu kanaatindeyiz. Daha önce belirtildiği üzere, yersiz ödemelerin geri alınmasının amacı, Kurum aleyhine sebepsiz zenginleşmenin engellenmesi ve kamusal zararın giderilmesi gibi nedenlerle Kurumun ekonomik yapısının korunmasıdır³³². O halde müdahalede meşru amaç unsuru mevcuttur³³³. Nitekim Anayasa Mahkemesi de aynı görüştedir³³⁴.

Yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin kanunilik ilkesine uygun olmadığı kanaatindeyiz³³⁵. Zira kanunilik unsuru, müdahalenin kanunla öngörülmesinden daha geniş bir anlama sahiptir. Müdahalenin kanunla öngörülmüş olması şekli bir unsurdur ve tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra müdahaleyi düzenleyen hukuk kuralının belirli özelliklere sahip olması gerekir. Anayasa Mahkemesi kanunilik ilkesini hukuk devleti ilkesiyle birlikte değerlendirmekte ve var olan hukuk kuralını hukuki güvenlik ilkesi bağlamında da incelemektedir³³⁶. Anayasa Mahkemesine göre, *"kanunun varlığı kadar kanun metninin ve uygulamasının da bireylerin davranışlarının sonucunu önceden öngörebilecekleri kadar hukuki belirlilik taşıması gerekir. Bir diğer ifadeyle kanunun kalitesi de kanunilik koşulunun sağlanıp sağlanmadığının tespitinde önem arz etmektedir"*³³⁷. O halde müdahalenin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde düzenlenmiş olması tek başına kanunilik unsurunun sağlanması için yeterli değildir. Müdahalenin kanunla öngörülmüş olmasının yanı sıra müdahalenin hukuki güvenlik

³³² Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

³³³ Aynı yönde bkz. Köprücü, s.148.

³³⁴ Anayasa Mahkemesi ilgili düzenleme ile Kurumun gider kaybının önlenmesinin amaçlandığını belirtmektedir. Yüksek Mahkemeye göre, "Anılan kural sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup Kurumun hatalı işlemi nedeniyle ilgiliye yapılan fazla veya yersiz ödemeye bağlanan sonuçları öngörmektedir. Bu durumda Kurum tarafından Kanun'a aykırı şekilde ilgililere yapılan ödemelerin geri alınması ile Kurumun gider kaybının önlenmesinin ve Kurumun aleyhine sebepsiz zenginleşmeye engel olunmasının amaçlandığı ve böyle bir düzenlemenin yapılmasının anayasal sınırlar içinde kanun koyucunun takdirinde olduğu, dolayısıyla yersiz ödendiği ileri sürülen yaşlılık aylıklarının başvurucudan iadesine yönelik müdahaleye temel oluşturan kuralın meşru bir amacının bulunduğu anlaşılmaktadır", Suzi Alyüz, B. No: 2013/679, 20/4/2016, § 44.

³³⁵ Aksi yönde bkz. Köprücü, s.148.

³³⁶ Dağ Bereket, s.493.

³³⁷ Necmiye Çiftçi ve diğerleri, B. No: 2013/1301, 30/12/2014, § 55.

ve hukuk devleti ilkelerine de uygun olması gerekmektedir. Daha önce belirttiğimiz üzere, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin düzenlemesi kanunilik, hukuki güvenlik ve hukuk devleti ilkelerine aykırıdır³³⁸.

Yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahale son olarak ölçülülük ilkesi açısından incelenmelidir. Ölçülülük incelemesinde, mülkiyet hakkına yapılan müdahalede kullanılan araç ile ulaşılmak istenilen amaç arasında makul ve dengeli bir oranın varlığı araştırılır. Olması gereken bu oran adil denge olarak adlandırılır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yaptığı incelemelerde mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin başvurucuyu olağan dışı ve aşırı bir külfet altına sokması nedeniyle adil dengenin bozulduğuna ilişkin kararlar vermiştir³³⁹.

Daha önce belirtildiği üzere, ölçülülük değerlendirmesinde elverişlilik, gereklilik ve orantılılık incelemesi yapılır³⁴⁰. Çalışma konusunun sınırlandırılması amacıyla, mülkiyet hakkına yapılan müdahale yalnızca orantılılık ilkesi kapsamında değerlendirilecektir.

Mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin ölçülü olup olmadığının tespitinde birtakım araçlar kullanılmaktadır³⁴¹. Müdahalenin orantılılık ilkesine ve doğal olarak ölçülülük ilkesine uygunluğunun tespitinde kullanılan araçlardan biri iyi yönetim/iyi yönetim³⁴² ilkesidir³⁴³. Anayasa Mahkemesine göre, "*orantılılık ilkesi*

³³⁸ Mülkiyet hakkına müdahale niteliği taşıyan 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin kanunilik ilkesi açısından değerlendirilmesi için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), aa), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi. Hukuk devleti ilkesi ve alt ilkeler açısından değerlendirilmesi için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

³³⁹ *Gemalmaz*, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.521.

³⁴⁰ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), aaa) Genel Olarak Ölçülülük İlkesi.

³⁴¹ Bkz. *Gemalmaz*, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.530 vd.

³⁴² Anayasa Mahkemesi bazı kararlarda "iyi yönetim ilkesi", bazı kararlarda ise "iyi yönetim ilkesi" ifadesini kullanmaktadır. İyi yönetim ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Gemalmaz*, Mülkiyet Hakkı, s.179 vd.

³⁴³ Bkz. Orhan Ersun *Civan*, "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla Ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması", Sibel Özel, Hatice Selin Pürselim Arning, Hanife Doğrusöz Koşut (Ed.), **Özel Hukukun Güncel Sorunları ve Anayasa'nın Özel Hukuka Etkileri**, Cilt.2 içinde (1037-1067), İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, s.1054-1057.

*gereği idarenin iyi yönetim ilkesine uygun hareket etme yükümlülüğü bulunmaktadır*³⁴⁴.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi kararlarında iyi yönetim ilkesine yer verilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, iyi yönetim ilkesinin gereği olarak idari makamların hatalarından ötürü başvuru aleyhine sonuç çıkmamalıdır. İdari makamların hatalarının riski Devletin üzerindedir. Bu nedenle başvuru idari makamların hatalarından faydalanabilmelidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi idarenin hatalı işleminin düzeltilebileceğini kabul etmekle birlikte düzeltme nedeniyle iyiniyetli kişilerin haklarına ölçsüz müdahalede bulunulamayacağını belirterek bunun için gerekirse müdahale edilen malvarlığı oranında tazminat ödenmesi gerektiğini vurgulamaktadır³⁴⁵.

İyi yönetim ilkesi Anayasa Mahkemesi kararlarında da önemli bir yer tutmaktadır. Yüksek Mahkeme iyi yönetim ilkesini şu şekilde açıklamaktadır: *"İyi yönetim" ilkesi, kamu yararı kapsamında bir konu söz konusu olduğunda kamu otoritelerinin; uygun zamanda, uygun yöntemle ve her şeyden önce tutarlı olarak hareket etmelerini gerektirir*³⁴⁶. Anayasa Mahkemesine göre, müdahalenin ölçülülüğü belirlenirken iyi yönetim ilkesi kapsamında yapılan değerlendirmede hatalı işlemde idarenin payı, idarenin hatalı işlem karşısındaki tutumu, işlemin fark edilmesinde geçen süre, hatalı işlemin düzeltilmesinde takip edilen yöntem ve hatanın sorumluluğunu paylaşırma ve muhataba ceza uygulanması hususları dikkate alınır³⁴⁷.

Mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülülüğünün belirlenmesinde iyi yönetim ilkesinin rolü şu şekildedir: Yapılan hatalı işlem iyi yönetim ilkesinin alt ilkeleri kapsamında değerlendirilir. Yapılan değerlendirme sonucunda hatalı işlemin oluşmasında idarenin payı tespit edilirse, hatalı işlemin düzeltilmesinde

³⁴⁴ Muzaffer Peker, B. No: 2016/7192, 7/11/2019, § 46.

³⁴⁵ Bkz. *Gemalmaz*, Mülkiyet Hakkı, s. 179-180.

³⁴⁶ *Kenan Yıldırım ve Turan Yıldırım*, B. No. 2013/711, 3/4/2014, § 68.

³⁴⁷ *Gemalmaz*, Mülkiyet Hakkı, s. 183.

başvurucuya daha hassas davranılması gerekir. Anayasa Mahkemesi, idarenin hatalı işleminin varlığı halinde, iyi yönetim ilkesi gereği bu işlemin düzeltilmesinde ilgililere aşırı külfet yüklenmemesi gerektiğini vurgulamaktadır³⁴⁸.

Sosyal güvenlik hukuku uyuşmazlıklarında iyi yönetim ilkesi önemli bir rol oynamaktadır³⁴⁹. Özellikle Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülü olup olmadığının tespitinde iyi yönetim ilkesine sıklıkla başvurulmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi iyi yönetim ilkesi gereğince, idarenin hatalı işleminin düzeltilmesinde ilgiliye hassas davranılmalı ve aşırı külfet yüklenmemelidir. Anayasa Mahkemesi iyi yönetim ilkesinin sağlanıp sağlanmadığının tespitinde farklı ölçütler kullanmaktadır. Buna göre,

“...idarenin hatalı işleminden kaynaklanan mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin ölçülü olup olmadığının tespitinde idarenin hatalı işlemi karşısındaki tutumu, işlemin fark edilmesinde geçen süre, hatalı işlem nedeniyle ödenen paranın tahsil edilmesindeki yöntem, alacağa kanuni faiz uygulanması gibi yaptırımların öngörülüp görülmediği önem arz etmektedir”³⁵⁰.

Anayasa Mahkemesi, yersiz ödemelerin uzun süre tespit edilememesinin iyi yönetim ilkesine aykırılık oluşturduğunu belirtmektedir³⁵¹. Mahkeme, Kurumun hatası nedeniyle ödenen yaşlılık aylıklarının yersiz olduğunun tespitinde geçen 4 yıl 9 aylık sürenin “oldukça uzun” olduğu görüşündedir³⁵². Mahkemeye göre, Kurumun hatası nedeniyle ödenen yaşlılık aylıklarının yersiz olduğunun 4 yıl 9 aylık sürede tespit edilmesi kamu kurumlarının uygun zamanda, uygun yöntemle ve tutarlı olarak hareket etme sorumluluğuna yani iyi yönetim ilkesine

³⁴⁸ *Gemalmaz*, Mülkiyet Hakkı, s. 182-183.

³⁴⁹ *Gemalmaz*, Mülkiyet Hakkı, s. 180-184.

³⁵⁰ Tefik Baltacı, B. No: 2013/8074, 9/3/2016, § 71.

³⁵¹ *Civan*, Yersiz Ödemeler, s.1055.

³⁵² Tefik Baltacı, B. No: 2013/8074, 9/3/2016, § 72.

aykırıdır³⁵³. Farklı kararlarda 4 yıl 11 ay³⁵⁴, 6 yıl³⁵⁵, 8 yıl³⁵⁶, 14 yıl³⁵⁷ ve 16 yıllık³⁵⁸ süreler Yüksek Mahkeme tarafından "oldukça uzun" bulunmuştur.

İyi yönetim ilkesine aykırı olan bir diğer durum, Kurumun kusurunun varlığı halinde yersiz ödemenin faiziyle birlikte geri alınmasıdır. Anayasa Mahkemesi yersiz ödenen anaparanın Kurum hatasından kaynaklansa dahi geri istenebileceğini kabul etmektedir³⁵⁹. Ancak Yüksek Mahkemeye göre, Kurumun kusurunun varlığı halinde, anaparanın yasal faizle birlikte geri alınması orantısız bir müdahale oluşturur³⁶⁰.

İyi yönetim ilkesi gereğince, yersiz ödeme çok kısa bir süre içerisinde talep edilmemelidir. Anayasa Mahkemesine göre, yersiz ödemeler Kurum hatasından da doğsa anapara geri istenebilir. Ancak alacağın tahsil yöntemi çok önemlidir. Zira anaparanın çok kısa süre içerisinde geri istenmesi mülkiyet hakkını ihlal eder³⁶¹. Buna göre, yersiz ödenen tutarın 1 ay³⁶² veya 3 ay³⁶³ içerisinde geri ödenmesine hükmedilmesi ilgiliye orantısız bir külfet yüklemektedir. Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında faiz istenmiyor ve yersiz ödenen miktar uygun bir ödeme planı sunularak geri alınıyorsa mülkiyet hakkı ihlali söz konusu değildir³⁶⁴. Yüksek Mahkeme, Kurum hatası nedeniyle yersiz ödenen tutarın ilgilinin emekli aylığından %25 oranında kesinti yapılarak geri alınması işleminin adil dengeyi bozmadığı gerekçesiyle ölçülü olduğuna karar vermiştir³⁶⁵.

³⁵³ Tevfik Baltacı, B. No: 2013/8074, 9/3/2016, § 73.

³⁵⁴ Uğur Ziyaretli, B. No: 2014/5724, 15/2/2017, § 74.

³⁵⁵ Muzaffer Peker, B. No: 2016/7192, 7/11/2019, § 53.

³⁵⁶ Fatma Ülker Akkaya, B. No: 2014/18979, 22/2/2018, § 56.

³⁵⁷ Yusuf Serdar Batmanoğlu, B. No: 2014/15723, 25/10/2017, § 40.

³⁵⁸ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 54.

³⁵⁹ Uğur Ziyaretli, B. No: 2014/5724, 15/2/2017, § 76.

³⁶⁰ Muzaffer Peker, B. No: 2016/7192, 7/11/2019, § 54; Uğur Ziyaretli, B. No: 2014/5724, 15/2/2017, § 76.

³⁶¹ Civan, Yersiz Ödemeler, s.1050.

³⁶² Kemal Özcan, B. No: 2017/18560, 12/2/2020, § 41.

³⁶³ Fatma Ülker Akkaya, B. No: 2014/18979, 22/2/2018, § 58.

³⁶⁴ Civan, Yersiz Ödemeler, s.1050.

³⁶⁵ Musa Baylan [GK], B. No: 2016/4384, 12/12/2019, § 74; Cem Tayfun, B. No: 2016/99, 17/4/2019, § 31.

İyi yönetim ilkesi, idarenin hatalı işleminin düzeltilmesinde idarenin hatasından ilgililerin faydalanabilmesini sağlar. İlgililerin idarenin hatasından faydalanabilmesi, hatalı işlemin düzeltilmesi sırasında daha hassas davranılmasını gerektirir. Böylece ilgililere aşırı külfet yüklenmemiş ve haklarına ölçüsüz bir müdahalede bulunulmamış olur. Dolayısıyla iyi yönetim ilkesinin özünü, idarenin hatalı işlemi düzeltilirken ilgililere aşırı külfet yüklenmemesi oluşturur. Bu noktada daha önce de çeşitli kereler zikredilen Ümmü Çakır başvurusuna daha ayrıntılı değinilmelidir³⁶⁶.

Ümmü Çakır ölen eşinin askerlikte geçen hizmet sürelerini borçlanarak eşinin hizmet süresini 1080 güne tamamlamış ve bunun neticesinde kendisine Kurum tarafından ölüm aylığı bağlanmıştır. 16 yıl sonra ölen eşin askerlik hizmetiyle Bağ-Kur hizmetinin 24 günlük süresinin çakıştığı Kurum tarafından tespit edilmiştir. Çakışan 24 günlük süre çıkarıldığında ölen eşin hizmet süresi 1056 güne düşmüştür. Bunun neticesinde Ümmü Çakır'a bağlanan ölüm aylığı iptal edilmiş ve ödenen aylıkların iadesi talep edilmiştir. Anayasa Mahkemesi öncelikle yersiz ödemenin idarenin kusurundan kaynaklandığı tespitini yapmıştır³⁶⁷. Ardından yapılan ödemenin yersiz olduğunun tespitinde geçen 16 yıllık sürenin oldukça uzun olduğu, ev hanımı olan Ümmü Çakır'ın 56 yaşında olduğu ve kesilen ölüm aylığından başka geliri olmadığı, çakışan ve aynı zamanda eksik gün sayısının sadece 24 olduğu ve Ümmü Çakır'ın bu eksik günler için 16 yıl önce prim ödediği, Ümmü Çakır'ın eksik kalan gün sayısının borçlanma imkânı olmadığı gibi yaşı itibarıyla yeniden sigortalı olarak çalışma olanağının da oldukça güç olduğu belirtilmiştir³⁶⁸. Sonuç olarak ölüm aylığının kesilmesi ve ödenen tutarın geri istenmesinin iyi yönetim ilkesine aykırı olduğu, Ümmü Çakır'a aşırı külfet yüklediği ve adil dengeyi bozduğu gerekçeleriyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine karar verilmiştir³⁶⁹. Karardan anlaşıldığı üzere, idarenin hatalı işleminin düzeltilmesinde iyi yönetim ilkesine uygun davranılması ve bunun neticesinde

³⁶⁶ Bkz. Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018.

³⁶⁷ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 53.

³⁶⁸ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 54-56.

³⁶⁹ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 58-61.

ilgililere aşırı külfet yüklenmemesi ölçülülüğün tespitinde oldukça önemlidir. Nitekim Kemal Özcan başvurusunda da Ümmü Çakır başvurusuna benzer şekilde Kurum hatası nedeniyle ilgilinin yaşlılık aylığı kesilmiş ve yersiz ödemelerin iadesi talep edilmiştir. Mahkeme, Kemal Özcan'ın çalışma çağında bulunduğunu ve çalışmaya engel bir durum bildirmediğini belirterek eksik olan 396 günlük hizmet süresini doldurma imkânına sahip olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle müdahalenin ilgiliye aşırı külfet yüklediği sonucuna ulaşılmıştır³⁷⁰.

İyi yönetim ilkesinin gerekleri dikkate alındığında, Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin iyi yönetim ilkesiyle bağdaşan ve bağdaşmayan yönleri mevcuttur.

Anayasa Mahkemesine göre, Kurumun kusurunun varlığı halinde yersiz ödemenin faiziyle birlikte geri alınmaması ve yersiz ödemenin çok kısa bir süre içerisinde talep edilmemesi iyi yönetim ilkesinin gerekleridir. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi gereğince, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerde, 24 ay boyunca faizsiz ve 24 ayın dolmasından sonra ise bu tarihten itibaren yasal faiz uygulanarak geri alınacaktır. Dolayısıyla hem yersiz ödemelerin geri alınması uzun bir süreye yayılmış hem de faiz yersiz ödemenin doğduğu tarihten itibaren değil 24. ayın sonundan itibaren uygulanmıştır. Yüksek Mahkemeye göre ilgili düzenleme bu yönleriyle iyi yönetim ilkesine uygundur.

5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin mülkiyet hakkına yaptığı müdahale, hatalı işlemin fark edilmesinde geçen süre yönünden iyi yönetim ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Hatalı işlemin fark edilmesinde geçen süre mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin ölçülülüğün belirlenmesinde önemli bir ölçüttür. Nitekim Ümmü Çakır başvurusunda Anayasa Mahkemesi, Kurum hatasının 16 yıl sonra tespit edilmesini *"bütünüyle idarenin gözetimi ve denetimi altında gerçekleştirilen bir idari işlemde makul görülemeyecek bir süre sonunda geri dönülmesi"* olarak nitelendirmiş ve *"bu kadar uzun bir süre sonra yaşlılık*

³⁷⁰ Kemal Özcan, B. No: 2017/18560, 12/2/2020, § 37.

aylığının iptal edilerek yapılan ödemelerin geri istenilmesi hukuk güvenliği ilkesini de zedelemektedir” yorumunda bulunmuştur³⁷¹. Hatalı işlemin tespit edilmesi ne kadar uzun sürerse yapılan müdahalenin ölçsüz olma ihtimali de o kadar artmaktadır. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinde ise bu konuda bir düzenleme yer almamaktadır. Kurum hatalı işlemi 50 yıl sonra dahi düzeltebilmektedir. Hatalı işlemin tespitinde Kurumu süre açısından sınırlandıracak bir düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle, ilgili düzenlemenin ölçülülük ilkesine aykırı müdahalelere yol açma olasılığı her zaman mevcuttur.

5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin mülkiyet hakkına yönelik müdahalesinde ilgililere aşırı külfet yüklenirse, kamu yararı ile ilgililerin yararı arasındaki denge tahammül edilemez ölçüde bozulabilir³⁷². Bu noktada iyi yönetim/orantılılık/ölçülülük ilkeleri açısından en önemli sorun, iyiniyetli kişilerin haklarına ölçsüz müdahalede bulunulmasını bir diğer deyişle ilgililere aşırı külfet yüklenmesini önleyecek mekanizma eksikliğidir. Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında hiçbir istisna öngörülmezsizin tek bir usul benimsenmiştir. Oysa, Kurum hatası varsa hatalı işlemin telafisinde daha hassas davranılması, iyiniyetli kişilerin korunması ve ilgililere aşırı külfet yüklenmemesi gerekir. 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin bu hususları dikkate almayan yapısı mülkiyet hakkı ihlallerinin doğmasına yol açabilir. Nitekim yukarıda bahsedildiği üzere, Ümmü Çakır başvurusunda Anayasa Mahkemesi ilgilinin içinde bulunduğu şartları ve hatalı işlemin tespit süresini dikkate alarak mülkiyet hakkı ihlali kararı vermiştir³⁷³. Aynı şekilde, 2012 yılında bağlanan ölüm aylığının Kurum hatası nedeniyle yersiz olduğunun 2021 yılında anlaşılması üzerine iptal edilmesi ve başvurana 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi kapsamında borç çıkartılması olayında, Kamu Denetçiliği Kurumu, hatanın tamamen idarede olduğunu, yersiz

³⁷¹ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 58.

³⁷² Anayasa Mahkemesi, dengenin bireyler aleyhine tahammül edilemeyecek ölçüde bozulmaması gerektiğini belirtmektedir. Yüksek Mahkemeye göre, “Mülkiyet hakkına müdahale oluşturan kamu gücü işleminin, meşru kabul edilebilmesi bakımından, kamu yararını gerçekleştirme amacını taşıması ve müdahale sonucunda ortaya çıkan yeni durumun ve bozulan yararlar dengesinin, birey açısından tahammül edilemez bir boyuta ulaşmaması gerekir (B. No. 2012/931, 26/6/2014, § 59).”, Murat Yaman, B. No: 2013/3385, 12/3/2015, § 54.

³⁷³ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018.

ödemenin yaklaşık 10 yıl gibi uzunca bir süre sonra fark edildiğini, idarenin hatasının sonuçlarının başvurana yükletildiğini, başvuranın 70 yaşında olduğu ve çalışma hayatına tekrar girmesinin mümkün olmadığını, yersiz ödemenin geri alınmasının başvurana aşırı bir külfet yüklediğini, idarenin kusurundan kaynaklanan yersiz ödemelerin bu kadar uzun süre sonra geri alınmasının hukuk güvenliği ilkesini zedelediğini, kamu yararı ile mülkiyet hakkı arasındaki dengenin başvuran aleyhine bozulduğunu ifade ederek yersiz ödemenin geri alınmasına ilişkin Kurum işleminin iptali için Kuruma tavsiyede bulunmuştur³⁷⁴.

Kanaatimizce, 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin mülkiyet hakkına yaptığı müdahale ölçüsüzdür ve mülkiyet hakkını ihlal etmektedir. Bir diğer ifade ile, ilgili müdahale Anayasaya uygun olmayan bir sınırlandırma niteliğindedir. Bu durumun düzeltilmesi için yasal düzenleme yapılması gerekmektedir. Daha önce savunduğumuz üzere³⁷⁵, sosyal güvenlik hakkına benzer şekilde, mülkiyet hakkına yönelik müdahalenin ölçülülüğünün sağlanması için de sebepsiz zenginleşme önemli bir araçtır. Sebepsiz zenginleşmenin uygulanması ilgililer ile sınırlandırma amacı/kamu yararı arasındaki adil dengenin/ölçülülüğün sağlanmasında yardımcı olur.

Sebepsiz zenginleşmenin yanı sıra Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasında, yersiz ödemenin geri alınıp alınmayacağı ve geri alınacak miktarın tespiti noktalarında takdir yetkisi tanınmasının da sorunun çözümüne katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Bu sayede ilgililerin durumu göz önünde bulundurularak çözüme gidilebilir. Hukukumuzda yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin hususlarda Kurumun takdir yetkisi yoktur. Örneğin, bir yersiz ödeme tespit edildiğinde bu ödemenin geri istenip istenememesi veya geri istenecek miktarın belirlenmesinde Kurum takdir yetkisine sahip değildir. Kanaatimizce Kuruma takdir yetkisi tanınması adaleti ve hukuk güvenliğini sağlamaya yardımcı olur. Zira her durumda yersiz ödemelerin 5 yıl geriye gidilerek

³⁷⁴ Bkz. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık), 6.4.2022, B.2021/17025.

³⁷⁵ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

talep edilmesi adaletsiz ve hukuk güvenliğini sarsan sonuçlar doğurmaktadır. Yersiz ödemelerin geri alınıp alınmaması veya geri alınacak miktarın belirlenmesi hususlarında Kuruma takdir yetkisi tanınması durumunda, Sayıştay denetimi³⁷⁶ bu konuda Kurum yetkililerini engelleyebilir ve baskı oluşturabilir. Kurum yetkililerin takdir yetkisini serbestçe kullanabilmesi için takdir yetkisinin kullanılabilmesi durumların ve takdir yetkisinin sınırlarının Kanunla şüpheye yer bırakmayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

Alman Hukuku incelendiğinde, haksız yere sağlanan yardımların geri alınmasında idareye geniş bir takdir yetkisi verildiği görülmektedir. Aslında idareye tanınan takdir yetkisi direkt olarak yardımların geri alınmasına ilişkin değil, idari işlemlerin kaldırılmasına ilişkindir. Ancak idari işleme dayanan yardımların geri alınması idari işlemin kaldırılmasına bağlı olduğu için takdir yetkisi dolaylı olarak yardımların geri alınmasıyla bağlantılıdır. Gerçekten de SGB X § 45 gereğince idari işlemin geri alınmasının koşulları oluştuğunda idari işlemin geri alınıp alınmaması ve ne ölçüde geri alınacağı konularında idarenin takdir yetkisi vardır. Benzer şekilde sürekli etkili idari işlemlerin koşul değişikliği nedeniyle kaldırılmasına ilişkin SGB X § 48'deki koşullar sağlansa dahi somut olayın özelliğine göre (atipik durumların varlığı halinde) idari işlem geçmişe etkili olarak kaldırılmayabilir. İdareye tanınan takdir yetkisi gereğince, idari işlemin geri alınması/kaldırılması neticesinde iyiniyetli yararlanıcıların mağdur olacağı durumlarda idari işlem geri alınmayabilir/kaldırılmayabilir³⁷⁷. Bu yönüyle Alman Hukukundaki düzenlemenin hukukumuzdaki düzenlemeye göre daha isabetli olduğu kanaatindeyiz. Kanaatimizce hukukumuzda da Kuruma takdir yetkisi verilmelidir. Böylece yasal düzenlemeyle oluşan katı uygulamalar esnetilebilir, hakkaniyete aykırı sonuçların doğması önlenabilir ve iyiniyetli sigortalıların mağdur olmasının önüne geçilebilir.

Geri ödenecek yersiz ödemelerin objektif ölçütlerle belirlenmesi yerine geri ödeme borçlularının kişisel durumlarının dikkate alınarak belirlenmesi adil

³⁷⁶ Kurumun faaliyet ve hesaplarının denetimine dış denetim adı verilir. Sayıştay, dış denetim yetkisine sahip kuruluşlardan biridir. Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.244-245.

³⁷⁷ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar; Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, c) Geri Almada Kurumun Takdir Yetkisi.

dengenin/ölçülülüğün sağlanmasında daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Nitekim öğretide, sosyal güvenlik ödemelerine ilişkin müdahalelerde, ilgilinin insan onuruna yaraşır bir hayat sürmesini engelleyecek müdahalelerin meşru olmayacağı ve buna ilişkin şikayetlerin ilgilinin ekonomik durumu göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir³⁷⁸.

Son olarak belirtelim ki yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin ölçülülük ilkesine aykırı olduğu yolundaki görüşümüz, ilgililerin kastı ile ihmali aynı sonuca tabi tutulduğu için 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahale bakımından da geçerlidir³⁷⁹. Ancak Kanun m.96/1, (a) bendi yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahale ilgililerin kastının veya ağır ihmalinin varlığı hali özelinde ölçülülük ilkesine uygundur. Nitekim Anayasa Mahkemesi de aynı görüştedir³⁸⁰.

5. Eşitlik İlkesi İle Bağlantısı

Çalışma konusuyla ilişkili olan ilkelerden bir diğeri eşitlik ilkesidir³⁸¹. Bu kısımda öncelikle eşitlik ilkesine ilişkin kısaca bilgi verilecek ardından çalışma konusunun eşitlik ilkesi ile ilişkisi değerlendirilecektir.

a) Genel Olarak Eşitlik İlkesi

Sözlük anlamıyla eşitlik, iki veya daha çok şeyin eşit olması durumu anlamına gelmektedir. Başka bir anlama göre ise, kanunlar yönünden insanlar arasında ayırım bulunmaması durumu demektir³⁸². Öğretideki bir tanıma göre ise,

³⁷⁸ *Gemalmaz*, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı, s.440.

³⁷⁹ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

³⁸⁰ Suzi Alyüz, B. No: 2013/679, 20/4/2016, § 60-62.

³⁸¹ Eşitlik ilkesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Tanör ve Yüzbaşıoğlu*, s.130-132; *Özbudun*, s.154-157; *Günday*, s.60-65; *Gözler*, Türk Anayasa Hukuku, s.240-256; *Atay*, İdare Hukuku, s.141-144; *Akyılmaz, Sezginer ve Kaya*, s.118-120.

³⁸² Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

eşitlik, “birden fazla durumun nesnel koşulları bakımından aynı ya da benzer işeler aynı kurallara bağlı olmaları” anlamına gelmektedir³⁸³.

Anayasanın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesi ile aynı durumda olanlara farklı kuralların uygulanması engellenmektedir³⁸⁴. İlgili düzenleme şu şekildedir:

“Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar”.

1961 Anayasasında temel hak ve özgürlükler arasında düzenlenen eşitlik ilkesi 1982 Anayasasında Genel Esaslar kısmında düzenlenmiştir. Böylece, eşitlik ilkesinin devlet yönetimine egemen temel bir ilke olduğu belirtilmektedir³⁸⁵. Ancak bu durum eşitliğin hak niteliğini etkilemez. Nitekim pek çok anayasa ve uluslararası belgede eşitlik bir hak olarak düzenlenmiştir³⁸⁶. Dolayısıyla eşitlik ilkesinin iki yönü vardır. Eşitlik ilkesi bir yandan kendisinden faydalananlar yönünden eşit işlem görmeyi talep hakkı doğurur³⁸⁷. Diğer yandan ise, devlet yönetiminde uyulması gereken temel bir ilke olarak yasa koyucu ve idarenin uyması gereken temel bir ilkeyi oluşturur³⁸⁸.

Eşitlik ilkesi kendi içerisinde iki alt başlığa ayrılır. Bunlar şekli hukuki eşitlik/mutlak eşitlik ve maddi hukuki eşitlik/nisbi eşitliktir. Şekli hukuki eşitlik/mutlak eşitlik gereğince, kanunlar, kapsamına giren herkese eşit şekilde

³⁸³ Atay, İdare Hukuku, s.141.

³⁸⁴ Atay, İdare Hukuku, s.142.

³⁸⁵ Günday, s.61; Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.130; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.241.

³⁸⁶ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.130.

³⁸⁷ Özbudun, s.154; Atay, İdare Hukuku, s.141.

³⁸⁸ Özbudun, s.154; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.241; Atay, İdare Hukuku, s.141.

uygulanmalıdır. Maddi hukuki eşitlik/nisbi eşitlik gereğince ise, aynı durumda bulunanlara haklarda ve ödevlerde, yararlarda ve yükümlülüklerde, yetkilerde ve sorumluluklarda, fırsatlarda ve hizmetlerde eşit davranılmalıdır³⁸⁹.

Anayasa Mahkemesi nisbi eşitlik anlayışını benimsemiştir. Mahkeme, eşitlik ilkesinin herkesin eşit olması anlamına gelmeyeceğini, farklı durumda olanlara farklı hükümler uygulanması gerektiği vurgulanmaktadır³⁹⁰.

"Adaletin en önemli ögesi, onun çekirdeği" olarak gösterilen³⁹¹ eşitlik doğal olarak hukuk devleti ilkesinin gereklerinden biridir³⁹². Anayasa Mahkemesine göre, eşitlik ilkesine aykırılık hukuk devletine de aykırılık oluşturur³⁹³.

b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Eşitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi

Eşitlik ilkesi, idarenin uymak zorunda olduğu Anayasal ilkelerden biridir³⁹⁴. Tüm idari teşkilat gibi Kurum da yaptığı işlemlerde eşitlik ilkesine uygun davranmakla yükümlüdür³⁹⁵. Temel haklardan yararlanmada gözetilmesi

³⁸⁹ Özbudun, s.155; Günday, s.62; Gözler, Türk Anayasa Hukuku, s.244-245. Eşitlik ilkesinin alt başlıkları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Faruk Barış Mutlay, **Sosyal Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Koşulları ve Eşitlik İlkesi**, İstanbul: Beta Yayınları, 2014, s.8-17; Canan Ünal, **İş Hukukunda Yaş Ayrımcılığı**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s.29-37.

³⁹⁰ Günday, s.63; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.119-120. Anayasa Mahkemesine göre, eşitlik ilkesi, "her yönden aynı hükümlere bağlı olması gerektiği anlamına gelmez. Bu ilke ile güdülen amaç, benzer koşullar içinde olan, özdeş nitelikte bulunan durumların yasalarca aynı işleme uyruk tutulmasını sağlamaktır. Kimi yurttaşlar için haklı nedenlere dayanılarak veya bunların durumlarındaki farklılığın doğurduğu zorunluluklar dolayısıyla ayrı kurallar konulması halinde eşitlik ilkesinin zedelenmesinden söz edilemez". AYM, 13/4/1976, E. 1976/3, K.1976/23, R.G., 15/7/1976, 15647. "Anayasa'da öngörülen eşitlik, "yasa önünde eşitlik" olup herkesin aynı hak ve yükümlülükler sahip olması anlamında değildir. Eşitlik, her yönüyle aynı hukukî durumda olanlar arasında söz konusudur. Hukuk felsefesine girmiş bir deyimle, "eşitlerin eşitliği" anlamındadır. Farklı durumda olanlara, yani eşit olmayanlara, farklı kurallar uygulanması, yani "eşit olmayanların eşitsizliği"; eşitlik ilkesine aykırılık oluşturmaz". AYM, 27/9/1988, E.1988/7, K.1988/27, R.G., 26/12/1988, 20031.

³⁹¹ A. Can Tuncay, **İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982, s.8.

³⁹² Atay, İdare Hukuku, s.142.

³⁹³ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, s.132; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.120. Kararlar için bkz. AYM, 8/10/1991, E. 1991/34, K.1991/34, R.G., 12/12/1991, 21079; AYM, 19/7/1991, E. 1991/15, K.1991/22, R.G., 31/07/1991, 20946; AYM, 31/12/1992, E. 1992/40, K.1992/55, R.G., 24.04.1993, 21561.

³⁹⁴ Günday, s.60.

³⁹⁵ Tunçomağ, s.247.

gereken³⁹⁶ eşitlik ilkesi gereğince, kanun hükümleri herkese eşit şekilde uygulanmalıdır.

Yersiz ödemenin varlığı halinde, hak kazanılmamasına rağmen veya hak kazanılandan fazla miktarda yapılan ödeme mevcuttur. Her iki durumda da kanun hükümlerine aykırı bir ödeme söz konusudur. Kanuni şartlar yerine getirilmemesine rağmen yapılan ödemeler eşitlik ilkesine aykırılık oluşturur. Zira birçok sigortalıya kanuni şartları sağlamadıkları gerekçesiyle ödeme yapılmazken, bazı sigortalılara ödeme yapılmaktadır. Böylece çeşitli sosyal sigorta yardımlarına hak kazanmayı düzenleyen veya hak kazanılacak sosyal sigorta yardımı miktarlarını düzenleyen kanun hükümleri herkese eşit uygulanmamaktadır. Örneğin, prim ödeme gün sayısı eksik olan ve yaşlılık aylığı bağlanması için Kuruma başvuran iki kişiden birinin başvurusunun reddedilmesine rağmen diğer kişiye aylık bağlanması kanaatimizce eşitlik ilkesine aykırıdır. Eşitlik ilkesi, aynı durumda olanlara karşı idarenin aynı işlemi uygulamasını gerektirir³⁹⁷. O halde Kurum, sosyal güvenlik hakkından doğan yükümlülüklerini yerine getirirken, haklı bir nedene dayanmaksızın kişiler arasında farklı işlem yapmamalıdır³⁹⁸. Oysa verdiğimiz örnekte görüldüğü üzere, yersiz ödemeler, Kurumun aynı durumda olanlara farklı işlem uygulaması sonucunda doğmaktadır.

Kurumun aynı durumda olanlara farklı işlem uygulaması eşitlik ilkesinin ihlali anlamına gelmektedir. Bu ihlalin düzeltilmesi için sosyal sigorta yardımlarına hak kazanamayan diğer kişilere de sosyal sigorta yardımı yapılması gerektiği ileri sürülebilir. Ancak öğretime ifade edildiği üzere, eşitlik ilkesi, kanuna aykırı bir durumun genelleştirilmesine gerekçe olarak gösterilemez³⁹⁹. Dolayısıyla, eşitlik ilkesi, sosyal sigorta yardımlarına hak kazanamayan diğer kişilere de sosyal sigorta yardımı yapılmasını gerektirmez. Kanuna aykırı olay örnek teşkil etmeyeceği⁴⁰⁰ için

³⁹⁶ *Mutlay*, s.41.

³⁹⁷ *Atay*, İdare Hukuku, s.141.

³⁹⁸ *Tunçomağ*, s.247.

³⁹⁹ *Atay*, İdare Hukuku, s.141.

⁴⁰⁰ *Atay*, İdare Hukuku, s.141.

kanuni şartlar sağlanmadan Kurum tarafından ödeme yapılması da örnek teşkil etmez.

Yersiz ödemelerin geri alınması, sosyal sigorta yardımlarına hak kazanmayı düzenleyen kanun hükümlerinin Kurum tarafından ilgililere farklı uygulanması nedeniyle ortaya çıkan eşitlik ilkesi ihlalinin düzeltilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yersiz ödemelerin geri alınması vasıtasıyla, Kurumun eşitlik ilkesini ihlal eden işlemi geri alınmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi idarenin hatalı işleminin geri alınabileceğini söylemektedir. Mahkemeye göre, aksi durum, yasal koşulları sağlayamadıkları için yardımlara hak kazanamayan bireylere haksızlık oluşturacaktır⁴⁰¹.

C. Yersiz Ödeme Kavramının Kurumun Aktüeryal Dengesi İle Bağlantısı

1. Genel Olarak Kurumun Aktüeryal Dengesi

Aktüerya, bireylerin mal varlığını etkileyen olaylar ve bu olayların mali etkileriyle ilgilenen bilim dalıdır⁴⁰². Aktüeryal kelimesinin sözlük anlamı ise, "sigorta risklerine ve istatistiklere dayanan" demektir⁴⁰³.

Kurumun aktüeryal dengesi, "*gerçekleşecek risklere karşılık kaynakların yeterliliğinin korunması*" şeklinde tanımlanmaktadır⁴⁰⁴. O halde "Kurumun aktüeryal dengesi" ifadesi ile kastedilen, sosyal güvenlik kurumunun mali dengesi, başka bir ifade ile gelir-gider dengesidir.

4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin⁴⁰⁵ 405. maddesinde, aktüeryal ve mali açıdan sürdürülebilir sosyal güvenlik sistemi yürütmek Kurumun temel

⁴⁰¹ Moskal v. Poland, Başvuru No. 10373/05, 01.02.2005, para.73.

⁴⁰² Yaşar Yaşarlar, "Aktüeryal Dengenin Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 2016), s.4-5.

⁴⁰³ Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

⁴⁰⁴ Cevdet İlhan Günay, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri**, 6. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2020, s.490; Korkusuz ve Uğur, s.85.

⁴⁰⁵ RG, 15.7.2018, 30479.

amaçlarından biri olarak belirlenmiştir⁴⁰⁶. Sosyal güvenlik, nihayetinde ekonomik bir kavramdır. Kurumun aktüeryal dengesinin sağlanması sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından hayati öneme sahiptir. Zira sosyal güvenlik yardımlarının sürekli ve yeterli düzeyde olabilmesi, Kurumun finansman yönetiminin doğru şekilde yürütülmesine bağlıdır⁴⁰⁷. Kurum, ancak güçlü finansmana sahip olarak ayakta kalabilir ve sosyal güvenliği sağlayabilir⁴⁰⁸.

Kurumun amacına uygun olarak hizmet verebilmesinin sahip olduğu parasal kaynaklara bağlı olduğunu vurgulayan⁴⁰⁹ Anayasa Mahkemesine göre,

“Sosyal güvenlik kurumlarının işlevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli önlemleri almak Devletin görevidir. Sosyal güvenlik, kişinin yarınından emin olmasını sağlamaya yöneliktir. Bu güvencenin sağlanması, sosyal sigorta sisteminin sağlıklı olarak çalışması için gerekli olan aktüeryal dengelerin korunmasına bağlıdır”⁴¹⁰.

1990’lı yıllardan itibaren yanlış politikalar sonucunda Kurumun aktüeryal dengesi bozulmuştur⁴¹¹. Nitekim 2008 yılında gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformunun önemli nedenlerinden birinin sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesinin bozulması olduğu belirtilmelidir⁴¹². Sosyal güvenlik reformuyla aktüeryal dengenin yeniden kurulması hedeflenmiştir⁴¹³. Ancak sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesizliği günümüzde de devam etmektedir. Öyle ki sosyal güvenlik sistemimizin en önemli sorununun finansman sorunu olduğu ifade edilmektedir⁴¹⁴. Sistemin giderlerinin gelirlerine oranla daha fazla artması

⁴⁰⁶ MADDE 405- Kurumun temel amacı; sosyal sigortacılık ilkelerine dayalı, etkin, adil, kolay erişilebilir, aktüeryal ve malî açıdan sürdürülebilir, çağdaş standartlarda sosyal güvenlik sistemini yürütmektir.

⁴⁰⁷ *Tunçomağ*, s.98.

⁴⁰⁸ *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.107; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.65.

⁴⁰⁹ AYM, 22/10/2015, E.2015/10, K.2015/93, R.G., 07/11/2015, 29525, § 14.

⁴¹⁰ AYM, 27/2/2001, E.1999/43, K.2001/46, R.G., 20/03/2002, 24701.

⁴¹¹ Binhan Elif *Yılmaz*, **Sosyal Güvenlik Ekonomisi**, İstanbul: Derin Yayınları, 2014, s.1.

⁴¹² Bkz. *Günay*, s.495-496; *Tuncay*, *Ekmekçi ve Gülver*, s.113-114; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.65. *Şakar*’a göre reformun temel hedefi, genel bütçeden sosyal güvenliğe aktarılan kaynağın azaltılmasıdır. Bkz. *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.36; Caniklioğlu’na göre, reform kapsamında yapılmak istenen sadece Kurumun aktüeryal durumunu düzeltmeye çalışmak olmuştur. Bkz. *Caniklioğlu*, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.175.

⁴¹³ *Yılmaz*, s.4

⁴¹⁴ Bkz. *Tuncay*, *Ekmekçi ve Gülver*, s.138.

aktüeryal dengeyi olumsuz etkilemektedir. Kurumun ayakta kalabilmesi için sürekli olarak genel bütçeden transfer yapılmaktadır⁴¹⁵.

Kurumun aktüeryal dengesinin sağlanması açısından aktif sigortalı sayısının pasif sigortalı sayısına oranı oldukça önemlidir. Öğretide bu oranın 4'e 1 şeklinde olması gerektiği ifade edilmektedir⁴¹⁶. Bir diğer ifade ile sisteme mali olarak katkı sağlayan her 4 kişi, sisteme katkı sağlamayan 1 kişiyi finanse etmelidir. 2024 yılı Aralık ayı istatistiğine göre, ülkemizdeki aktif sigortalı sayısı 25.625.750 iken pasif sigortalı sayısı 16.677.617'dir⁴¹⁷. Bu istatistiğe göre ülkemizdeki oran 1,53'tür. Bu durum Kurumun aktüeryal dengesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

2. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kurumun Aktüeryal Dengesi Açısından Değerlendirilmesi

Kurumun aktüeryal dengesinin korunması oldukça önemli olduğundan bu amaçla çeşitli önlemler alınmıştır. Primlerin ödenmesi ve tahsil edilmesine ilişkin düzenlemeler söz konusu önlemlere örnek olarak gösterilebilir⁴¹⁸.

Yersiz ödemelerin geri alınmasıyla Kurumun aktüeryal dengesinin ilişkisi bu noktada doğmaktadır. Zira yersiz ödemelerin geri alınması da Kurumun aktüeryal dengesini koruyucu düzenlemelerdendir. Yersiz ödemenin varlığı halinde hak edilmeyen veya hak edilenden fazla yapılan bir ödeme söz konusudur. Bu durum, yasal olmayan şekilde, Kurumun gider artışına yol açarak aktüeryal dengeyi bozmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, kanun koyucunun aktüeryal dengeyi koruyucu düzenlemeler yapabileceğini belirtmektedir. Mahkemeye göre, "*Devletin ... makro planda aktüeryal dengenin bozulmasını önleyecek ... şekilde sistemi kurması ve*

⁴¹⁵ Yılmaz, s.30.

⁴¹⁶ Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.42.

⁴¹⁷ Bkz. <https://veri.sgk.gov.tr> (16 Nisan 2025).

⁴¹⁸ İlgili önlemler için bkz. Ercüment Özkaraca, **Sosyal Sigorta Primlerinde Zamanaşımı**, İstanbul: Beta Yayınları, 2020, s.10-14.

*buna göre gerekli yasal düzenlemeleri yapması doğaldır*⁴¹⁹. Bu yaklaşıma uygun şekilde, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemeyle kanun koyucunun Kurumun aktüeryal dengesini korumak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim yersiz ödemelerin geri alınmasının amaçlarından birinin Kurumun gider kaybının önlenmesi olduğu ifade edilmektedir⁴²⁰.

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenlemenin, Kurumun aktüeryal dengesinin korunmasına katkı sağlayacağı aşıkardır⁴²¹. Bu yönüyle yersiz ödemelerin geri alınması kamu yararı amacı taşımaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, hem ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi düzenlemesinin hem de Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi düzenlemesinin kamu yararı amacı taşıdığına hükmetmiştir⁴²².

Görüldüğü üzere, yersiz ödemelerin geri alınması sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bu bağlamda yersiz ödemelerin geri alınmasının elzem olduğu belirtilmelidir. Kurumun aktüeryal dengesinin korunması, eşitlik ilkesi ile birlikte, yersiz ödemelerin geri alınmasının gerekçesini

⁴¹⁹ AYM, 11/4/2019, E.2019/5, K.2019/24, R.G., 30/5/2019, 30789, § 12.

⁴²⁰ *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.2, s.1708.

⁴²¹ Aynı yönde bkz. *Hacıoğlu Çalışkan*, s.2277.

⁴²² Anayasa Mahkemesi 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendi düzenlemesi hakkında "Kural, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun uğradığı kamusal zararın giderilmesi amacıyla sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışları nedeniyle kendilerine yapılan fazla veya yersiz ödemeye bağlanan sonuçları öngörmektedir. Kuralın, ilgililerin kusurlu veya kasıtlı hareketleriyle Kurum tarafından Kanun'a aykırı şekilde yapılan ödemelerin geri alınmasıyla Kurum'un gider kaybının önlenmesini ve Kurum'un aleyhine sebepsiz zenginleşmeye engel olunmasını sağlamak için kamu yararı amacıyla çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir düzenlemenin anayasal sınırlar içinde kanun koyucunun takdirinde olduğu da açıktır" yorumunda bulunmuştur. Bkz. AYM, 12/7/2017, E.2017/44, K.2017/118, R.G., 11/8/2017, 30151, § 12. Yüksek Mahkeme 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendi düzenlemesi hakkında ise "Kural, sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup, Kurum'un hatalı işlemi nedeniyle ilgiliye yapılan fazla veya yersiz ödemeye bağlanan sonuçları öngörmektedir. Kuralın, Kurum tarafından Kanun'a aykırı şekilde ilgililere yapılan ödemelerin geri alınmasıyla Kurum'un gider kaybının önlenmesini ve Kurum'un aleyhine sebepsiz zenginleşmeye engel olunmasını sağlamak için kamu yararı amacıyla çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir düzenlemenin anayasal sınırlar içinde kanun koyucunun takdirinde olduğu da açıktır" yorumunda bulunmuştur. Bkz. AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642, § 6.

oluşturmaktadır. Daha önce yersiz ödemelerin geri alınmasına yönelttiğimiz eleştiriler, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin değil, yersiz ödemeler geri alınırken izlenilen yönetime ilişkindir. Elbette kural olarak yersiz ödemelerin geri alınması gerekmektedir. Ancak yersiz ödemeler geri alınırken temel hak ve özgürlükler ihlal edilmemeli, hukukun genel ilkelerine riayet edilmeli ve adalet duygusu zedelenmemelidir.

D. Yersiz Ödeme Kavramının Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü İle Bağlantısı

1. Genel Olarak Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü

Sigortalılar, sosyal sigorta yardımlarına hak kazanıp kazanmadıklarını öğrenmek isteyebilirler. Bu amaçla sigortalılara Kurumdan bilgi ve belge isteme hakkı tanınmıştır⁴²³. 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin "Kurumun Amacı ve Görevleri" başlıklı 405. maddesinde, "*Hizmet sunduğu gerçek ve tüzel kişileri hak ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirmek, haklarının kullanılmasını ve yükümlülüklerinin yerine getirilmesini kolaylaştırmak*" Kurumun görevleri arasında sayılmıştır (f.2, (b) bendi). İlgili düzenleme Kuruma bu konuda genel bir yükümlülük yüklemektedir.

Kurumun bilgilendirme yükümlülüğü 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin çeşitli maddelerinde ayrıca düzenlenmiştir. Kararnamenin 414. maddesinin 1. fıkrasının g bendine göre, Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, sigortalı ve hak sahiplerini sosyal güvenlik mevzuatından doğan hakları ve ödevleri konusunda bilgilendirmekle yükümlüdür. Kararnamenin 416. maddesinin 1. fıkrasının c bendine göre ise, Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürlüğü, genel sağlık sigortalıları ile hak sahiplerini ve işverenleri genel sağlık sigortası mevzuatından doğan hakları ve ödevleri konusunda her türlü iletişim araçları ile bilgilendirmekle yükümlüdür.

⁴²³ Bkz. *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.209-210; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.182-184.

Kurumun sigortalıları bilgilendirmesi yazılı olarak veya internet ortamında gerçekleştirilebilir⁴²⁴.

2. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü Açısından Değerlendirilmesi

Kurum bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirirken özenle hareket etmelidir⁴²⁵. Aksi takdirde hatalı bilgi verilmesi nedeniyle sigortalılar hak kaybı yaşayabilirler. Bu duruma verilebilecek en iyi örnek, Kurumun hatalı bilgi vermesi nedeniyle yersiz ödeme doğmasıdır.

Sigortalıların herhangi bir sosyal sigorta yardımına hak kazanıp kazanmadıkları hususunda Kurumdan bilgi talep etmeleri ve Kurumun verdiği bilgiye güvenerek başvuru yapmaları neticesinde, Kurum bilgi verme yükümlülüğünü yerine getirirken özenli davranmamışsa, yersiz ödeme doğması çok muhtemeldir. Bu durumda yersiz ödeme Kurumun hatasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla uyuşmazlık durumunda 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi uygulanacak ve Kurum tarafından son 5 yıl içerisinde yapılan ödemeler geri alınacaktır. Ancak ortaya çıkan zarardan Kurum sorumlu olmalıdır.

Öğretide, Kurum tarafından verilen bilgilerin hatalı olması nedeniyle sigortalıların zarara uğraması durumunda Kurumun zarardan sorumlu olacağı ifade edilmektedir⁴²⁶. Bu duruma ilişkin bir uyuşmazlıkta, sigortalı, işten ayrılıp talepte bulunması halinde yaşlılık aylığına hak kazanıp kazanamayacağı hususunda Kurumdan bilgi istemiştir. Kurum ise yaşlılık aylığına hak kazanacağına ilişkin sigortalıya bir yazı vermiştir. Bunun üzerine sigortalı işinden ayrılıp aylık bağlanmasını talep etse de Kurumun yanlışlık yaptığı ve sigortalının yaklaşık 10 ay sonra yaşlılık aylığına hak kazanacağı ortaya çıkmıştır. Çalıştığı kuruma geri dönmek için yaptığı başvuruya cevap verilmeyen sigortalı, Kurumun işten

⁴²⁴ Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.210; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.183.

⁴²⁵ Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.210; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.183.

⁴²⁶ Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.210; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.183; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.584; Hasan Kayırgan, **Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Sigortası**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.267.

ayrılmasına sebebiyet vererek yaşlılık aylığına hak kazanacağı süreye kadar olan 10 aylık ücretini alamamasına neden olduğunu belirterek tazminat talebinde bulunmuştur. Yargıtay, davacının işten ayrıldığı tarihle yaşlılık aylığına gerçekten hak kazanacağı tarih arasındaki süre boyunca, gerçek zararının Kurumdan istenebileceğine hükmetmiştir⁴²⁷.

Yargıtay kararı yersiz ödemelere ilişkin olmasa dahi, Kurumun bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirirken özenli davranmaması durumunda Kurumun sorumluluğuna gidilmesi açısından yol göstericidir. Aynı mantıkla yola çıkılarak, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerde Kurumun sorumluluğu kabul edilebilir. Nitekim öğretide, bilgi verme yükümlülüğüne aykırı davranması nedeniyle doğan yersiz ödemelerde Kurumun sorumlu olacağı ifade edilmektedir⁴²⁸.

Kurumun bilgi verme yükümlülüğüne aykırı davranması nedeniyle sigortalılar zarara uğramaktadır. Örneğin, Kurumun yanlış bilgi vermesi neticesinde 20 günü eksik olan sigortalıya aylık bağlanması halinde, Kurum, yükümlülüğünü yerine getirseydi sigortalı eksik olan 20 günü tamamlayarak aylığa hak kazanacaktı. Kurum yanlış bilgi verdiği için sigortalı zarara uğramaktadır. Bu durumda, iyiniyetli sebepsiz zenginleşme uygulanmayacaksa, sigortalının zararını

⁴²⁷ Yarg. 10. HD., 24.10.2019, E.2017/5304, K.2019/7894, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). 5510 sayılı Kanundan önceki döneme ilişkin Yüksek Mahkemenin benzer yöndeki bir kararını değerlendiren *Ekmekçi*, ücret dışında, davacının işinden erken ayrılması nedeniyle ödenmeyen primlerin, davacı isteğe bağlı sigortalı olmuşsa ödediği primlerin ve duruma göre kıdem tazminatının da Kurumdan zarar olarak talep edilebileceğini belirtmektedir. İlgili karar için bkz. Yarg. 10. HD., 13.07.2009, E.2008/11781, K.2009/12872. Karara ilişkin detaylı bilgi ve kararın değerlendirilmesi için bkz. Ömer *Ekmekçi*, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2009**, İstanbul, 26-27 Kasım 2010, s.394-397; Ali Nazım Sözer, "Sosyal Sigortalar Kurumunun Sigortalıları Gözetim (Koruma) Yükümü", Ali Nazım Sözer, Mahmut Kabakcı, Halil Özdemir (Ed.), **Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri I** içinde (1-81), Ankara: Lykeion Yayıncılık, 2022, s.46-47.

⁴²⁸ Bkz. *Caniklioğlu*, Çeşitli Sorunlar, s.296, 316; Talat *Canbolat*, "Soru-Yanıt", **İş Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 20. Toplantısı**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 29-30 Mayıs 2015, s.310-311.

Kurumdan talep edebileceği belirtilmektedir⁴²⁹. Zira sigortalının bu zararı Kurumun haksız fiilinden kaynaklanmaktadır⁴³⁰.

Konuya ilişkin örnek olarak verilebilecek başka bir karar doğrudan yersiz ödemelere ilişkindir. Dava konusu olayda, sigortalıya bağlanan yaşlılık aylığı, primlerinin bir kısmının başka bir sigortalıya ait olduğu gerekçesiyle kesilmiş ve 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi gereğince yersiz ödemeler geri istenmiştir. Yersiz ödemenin doğmasında Kurumun kusurlu olduğunu, sigortalının defalarca Kurumdan bilgi isteyip uyarı görevini yapmasına rağmen Kurumun sigortalı ile aynı adı taşıyan başka bir sigortalının primlerini karıştırdığını, davacının kötüniyetli olmadığını ve işlemin dürüstlük kuralına aykırı olduğunu vurgulayan Yüksek Mahkeme sigortalının yersiz ödemeleri iade etmesi gerekmediğine karar vermiştir⁴³¹. Kararı değerlendiren Aydın, sigortalı iyiniyetli zenginleşen olduğu için sigortalının elinde kalan kısımla sorumlu olması gerektiğini belirtmektedir⁴³². Buna

⁴²⁹ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.296.

⁴³⁰ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.311.

⁴³¹ Yüksek Mahkemeye göre, "... davacı buna ilişkin defalarca Kurumdan bilgi isteyip uyarı görevini yapmasına karşın, davacı ile aynı adı taşıyan başka bir sigortalının primlerini karıştırmak suretiyle; hak etmemesine rağmen davacıya yaşlılık aylığı bağlanması tamamen Kurumun kusuru sonucu olup; davacının kötüniyetli olmadığı ve Kurumu yanıltmadığının belirgin olması; davalı Kurum tarafından da kötüniyetli olduğunun iddia ve ispat edilememesi, yaşam deneyimleri ile günümüzün ekonomik koşullarına göre aldığı yaşlılık aylıklarının tükettiğinin anlaşılması ve işlemin, objektif iyiniyet kuralına açıkça aykırı olması nedeniyle, eldeki davaya konu olay nedeniyle davacının borçlu olmadığına belirlenmesi gerekir.", Yarg. 10. HD., 10.11.2015, E.2014/27862, K.2015/19021, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Karara ilişkin detaylı bilgi ve kararın değerlendirilmesi için bkz. *Ufuk Aydın, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2015*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, s.756-759. 5510 sayılı Kanundan önceki dönemde Yargıtay'ın benzer yöndeki bir kararına konu olayda sigortalı, yaşlılık aylığına hak kazanıp kazanamadığı hususunda Kurumdan bilgi istemiş ve kendisiyle aynı isimde olan farklı bir sigortalıya ait sigortalılık süresinin kendisine ait olmadığını belirterek hizmet süresi belirlenirken bu hususun dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Kurum, cevap yazısında, sigortalının işten ayrılıp talep etmesi halinde yaşlılık aylığına hak kazanacağını belirtmiştir. Bunun üzerine emekli olan sigortalının aylığı bir süre sonra, hizmetlerinin bir kısmının aynı isme sahip başka bir sigortalıya ait olduğu gerekçesiyle kesilmiş ve yersiz ödenen miktarlar geri istenmiştir. Yüksek Mahkeme, farklı gerekçelerle birlikte, sigortalının yalnızca tahsis talebinde bulunduğu, yanıltıcı işlemde bulunmadığı ve Kurumun bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmediği gerekçeleriyle sigortalıyı iyiniyetli zenginleşen olarak değerlendirmiş ve aylıkları iade yükümlülüğünün bu çerçevede olacağını karara bağlamıştır. Yüksek Mahkeme ayrıca, Kurumun hatalı işlemi nedeniyle sigortalının zararını Kurumdan talep edebileceğini belirtmiştir. Yarg. 10. HD., 20.10.2009, E.2009/11103, K.2009/15867, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Karara ilişkin detaylı bilgi ve kararın değerlendirilmesi için bkz. *Ekmekçi, Değerlendirme*, s.397-399; *Sözer, Gözetim*, s.45.

⁴³² Aksi yöndeki görüşümüz için bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, C, 2, b), cc) Çelişkili Davranış Yasağı.

karşılık sigortalının elinde kalan miktarın tespit edilmesinin güç oluşu, sosyal sigortanın koruyucu niteliği ve Kurumun kusurlu hareketini dikkate alarak sonuç itibariyle karara katılmaktadır⁴³³.

Görüldüğü üzere yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin uyuşmazlıklarda Kurumun bilgi verme yükümlülüğüne aykırı davranması sorumluluk açısından önemli bir etkidir. Davacının Kurumdan bilgi istemesi ve Kurumun olumlu yanıtı üzerine işlemleri başlatması davacının iyiniyetli olduğu yönünde bir emare olarak değerlendirilebilir. Yukarıdaki kararda Yargıtay sigortalıyı iyiniyetli sebepsiz zenginleşen olarak değerlendirmiş, hatta iyiniyetli sebepsiz zenginleşmenin sonuçlarını da aşarak sigortalının elinde kalan miktarla sorumlu olacağına karar vermemiş, doğrudan sigortalının borçlu olmadığına karar vermiştir⁴³⁴.

Kurumun bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı hareket etmesi, yersiz ödemelerin geri alınmasında Kurumun sorumluluğuna gidilebilmesinin yolunu açmaktadır. Kurumun bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı davranması neticesinde doğan ve Kurumun sigortalıdan talep edebileceği yersiz ödeme miktarı sigortalı için haksız fiilden kaynaklanan zarar niteliğindedir⁴³⁵. Bu durumda sigortalı zararın tazmini için Kurum aleyhine dava açabilir⁴³⁶. Gerçekten de 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi hükmünün kesinliği karşısında Kurum her ne kadar yersiz ödemenin doğmasında kusuru olsa da yersiz ödemeyi sigortalıdan talep etmek zorundadır. Ancak Kanunun ilgili düzenlemesi, haksız fiil sorumluluğuna dayanılarak Kurum aleyhine dava açılmasını engellememelidir. Sigortalı Kuruma ödediği veya ödeyeceği yersiz ödeme miktarını ve varsa başka zararları Kurumdan talep edebilir⁴³⁷.

§2. YERSİZ ÖDEMELERE İLİŞKİN HUKUKİ KAYNAKLAR

⁴³³ Aydın, Değerlendirme 2015, s.758-759.

⁴³⁴ Bkz. Yarg. 10. HD., 10.11.2015, E.2014/27862, K.2015/19021, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁴³⁵ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.311,316.

⁴³⁶ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.296.

⁴³⁷ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, B. Haksız Fiil Sorumluluğunun İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.

I. YASAL KAYNAKLAR

A. Yersiz Ödemelere İlişkin Düzenlemelerin Tarihsel Gelişimi

Mevzuatımızda yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin temel düzenleme 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde yer almaktadır. 5510 sayılı Kanundan önce de çeşitli kanunlarda yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin hükümler yer almıştır.

5510 sayılı Kanundan önce Türk sosyal güvenlik sistemi birçok farklı kanundan meydana gelmekteydi. 5510 sayılı Kanun, 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile birlikte sosyal güvenlik sistemindeki bu parçalı yapıyı ortadan kaldırmak üzere 2006 yılında kabul edilmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesinin kararı sonucu Kanunun bazı maddelerinin iptali ve yürürlüğünün durdurulması sonucunda 1.10.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁴³⁸.

1.10.2008 tarihinden önce farklı statülere sahip kişilere farklı kanunlar uygulanmaktaydı⁴³⁹. 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu⁴⁴⁰ iş sözleşmesiyle çalışanları, 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu⁴⁴¹ bağımsız çalışanları, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu⁴⁴² ise memurları ve kamu görevlilerini kapsamına almaktaydı.

İlgili kanunların hepsinde, kanunun kapsamına giren kişilere yapılan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenleme bulunmaktaydı. Bu nedenle, mevcut yasal düzenlemelere değinmeden önce yersiz ödemelerin tarihi gelişiminin incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

⁴³⁸ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.71-75; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.83-84, 137-140; Sümer, s.15.

⁴³⁹ Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.38-39; Uşan ve Erdoğan s.352-353; Müjdat Şakar, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, 15. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2024, s.197-199; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.77; Yusuf Alper ve İlknur Kılış, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku**, 4. Baskı, Bursa: Dora Yayınevi, 2018, s.199-201; Alper, s.16-19.

⁴⁴⁰ RG, 29,30,31.7.1964-1.8.1964, 11766-11779.

⁴⁴¹ RG, 14.9.1971, 13956.

⁴⁴² RG, 17.6.1949, 7235.

1. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu

506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanununun kişiler açısından uygulama alanı yalnızca işçileri kapsamaktaydı. Nitekim Kanun kapsamında sigortalı sayılanları düzenleyen 2. maddeye göre, *"bir hizmet akdine dayanarak bir veya birkaç işveren tarafından çalıştırılanlar bu kanuna göre sigortalı sayılırlar"*. Kanunun amacı, sosyal risklerden olan iş kazası, meslek hastalığı, hastalık, analık, malullük, yaşlılık ve ölüm risklerine karşı sigortalılara yardım sağlamaktır.

Yersiz ödemelere ilişkin temel düzenleme Kanunun 121. maddesinde "Sigorta yardımlarının haczedilemeyeceği, yanlış ve yersiz ödemelerin tahsili" başlığı altında düzenlenmişti. Yersiz ödemelere ilişkin bu temel düzenleme 2003 yılında Kanuna eklenmiştir⁴⁴³. Bu değişiklikten önce, yani Kanunun ilk halinde yersiz ödemelere ilişkin genel bir düzenleme yer almamaktaydı⁴⁴⁴. Konuya ilişkin yasal düzenlemenin olmadığı bu dönemde yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmaktaydı⁴⁴⁵.

506 sayılı Kanunun 121. maddesinin 1. fıkrası sigorta yardımlarının haczini düzenlerken, 2. ve 3. maddeler yersiz ödemeye ilişkindi. 2. fıkraya göre, *"yanlış ve yersiz ödendiği anlaşılan her türlü gelir, aylık ve sigorta yardımları 84 üncü maddenin son fıkrası saklı kalmak kaydıyla, ilgililerin sonraki her çeşit istihkaklarından kesilmek suretiyle geri alınır. Kurumun genel hükümlere göre takip hakkı saklıdır"*. Kanun koyucu 506 sayılı Kanunun 121. maddesinde "yanlış ve yersiz ödeme" kavramını kullanmışken, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde "fazla ve yersiz ödeme" kavramını tercih etmiştir.

⁴⁴³ 29/7/2003 tarihli ve 4958 sayılı Kanunun 47. maddesiyle, 121. maddenin başlığı ve içeriği değiştirilmiştir. Değişiklikten önce 121. maddede yalnızca sigorta yardımlarının haczedilemeyeceği düzenlenmekteydi.

⁴⁴⁴ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.291; Ercüment Özkara, "Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Geri Alınması", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Cilt.10, Sayı.38 (2013), s.153.

⁴⁴⁵ Bkz. Ali İnceman, **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi**, Cilt.2, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, s.1604; Özkara, Yersiz Ödemeler, s.170; Hacioğlu Çalışkan, s.2281. Konuya ilişkin örnek bir karar için bkz. Yarg. 10. HD., 14.04.2005, E.2005/3190, K.2005/4057, www.kazanci.com.tr (28 Nisan 2025).

5510 sayılı Kanunun 96. maddesiyle 506 sayılı Kanunun 121. maddesi karşılaştırıldığında, 5510 sayılı Kanun düzenlemesinin 506 sayılı Kanun düzenlemesine göre nispeten daha ayrıntılı olduğu söylenebilir. Örneğin, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde iade edilecek ödemeler yersiz ödemenin doğuş sebebine göre 5 veya 10 yıllık süreler ile sınırlandırılmıştır. 506 sayılı Kanunun 121. maddesinde ise yersiz ödemelerin doğuş sebebine göre bir ayrıma gidilmediği gibi iade edilecek yersiz ödemeler süre açısından da sınırlandırılmamıştır. Bir başka ifade ile, iade yükümlülüğü sınırlandırılmamıştır⁴⁴⁶. Ayrıca 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde iade edilecek ödemeye ilişkin faiz düzenlenmişken 506 sayılı Kanunun 121. maddesinde faiz düzenlenmemiştir⁴⁴⁷.

İki kanun arasındaki diğer bir fark 506 sayılı Kanunun 121. maddesinin son fıkrasına⁴⁴⁸ ilişkindir. İlgili hüküm ölüm geliri ve aylıklarından yapılan yersiz ödemelere ilişkin özel bir düzenlemedir. 5510 sayılı Kanunda bu düzenlemeye eşdeğer bir düzenleme yer almamaktadır⁴⁴⁹.

506 sayılı Kanunun 121. maddesinde yer alan genel düzenlemenin yanı sıra Kanunun birçok hükmünde yersiz ödemelere ilişkin özel düzenlemeler de mevcuttu. Haksız veya yersiz olarak ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin 3 katı olarak iade edileceğine ilişkin 37. madde ve yersiz ödenen sosyal yardım zammının geri alınacağına ilişkin ek 24. madde bu düzenlemelere örnek olarak gösterilebilir⁴⁵⁰.

⁴⁴⁶ Hacıoğlu Çalışkan, s.2277.

⁴⁴⁷ Aslanköylü, Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, s.24.

⁴⁴⁸ Madde 121/3: "Ölüm geliri ve aylıklarından yapılan yersiz ödeme tutarları, yersiz ödenmiş olan gelir ve aylıkların kesilmesi nedeniyle aynı dosyadan gelir ve aylık ödemesi yapılan diğer hak sahiplerine Kurumca yapılması gereken gelir ve aylık ödeme tutarları nazara alınmak suretiyle tespit edilecek Kurum zararı esas alınarak tahsil edilir. Ancak, diğer hak sahiplerinden itirazda bulunanların hisseleri bu fıkra uygulamasında hariç tutulur."

⁴⁴⁹ Aslanköylü, Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, s.25.

⁴⁵⁰ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.153; Kırmızı, s.531; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.10-11.

2. 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu

1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun kişiler açısından uygulama alanına kural olarak bağımsız çalışanlar girmektedir⁴⁵¹.

Yersiz ödemeler ilk defa 1479 sayılı Kanunun 67. maddesinde düzenlenmişti⁴⁵². 67. maddenin 2. fıkrasına göre, "... sigortalılara veya hak sahibi kimselerine Kurumca fuzulen ödendiği anlaşılan her türlü aylık yardımlar 55 inci maddenin son fıkrası saklı kalmak kaydıyla, ilgililerin, sonraki her çeşit istihkaklarından, kesilmek suretiyle geri alınır". Kanun koyucu 1479 sayılı Kanunda "fuzulen ödendiği" ibaresini kullanılmıştır. "Fuzuli" kelimesi yersiz, gereksiz anlamına gelmektedir⁴⁵³. İlgili düzenlemede yersiz ödemelerin geri alınması ayrıntılı şekilde düzenlenmediği için bu dönemde sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmaktaydı. Uygulamada yalnızca sahtecilik ve kötüniyetli davranışların varlığı hallerinde yersiz ödemeler tahsil edilmekteydi. İyiniyetli sebepsiz zenginleşme halinde yersiz ödemelerin geri alınamayacağı esası uygulanmaktaydı⁴⁵⁴.

⁴⁵¹ Kanunun 24. maddesine göre, Esnaf ve sanatkârlar ile diğer bağımsız çalışanlardan ticari kazanç veya serbest meslek kazancı dolayısıyla gerçek veya basit usulde gelir vergisi mükellefi olanlar ile gelir vergisinden muaf olanlardan Esnaf ve Sanatkâr Sicili ile birlikte kanunla kurulu meslek kuruluşuna usulüne uygun olarak kayıtlı olanlar, Kollektif şirketlerin ortakları, Adi Komandit şirketlerin komandite ve komanditer ortakları, Limited şirketlerin ortakları, Sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, Donatma iştirakleri ortakları ve Anonim şirketlerin kurucu ortakları ile yönetim kurulu üyesi olan ortakları Kanuna göre sigortalı sayılmıştır. 18 yaşını doldurmamış olanlar, Kanunla veya kanunun verdiği yetkiye dayanılarak kurulu sosyal güvenlik kuruluşlarına prim veya kesenek ödeyenlerle bu tür kuruluşlardan malullük veya yaşlılık aylığı ile daimi tam işgöremezlik geliri almakta olanlar, aylık veya gelir bağlanması için talepte bulunmuş olanlar (Dul ve yetim aylığı veya Sosyal Sigortalar Kurumundan geçici veya sürekli kısmi işgöremezlik geliri alanlar hariç) ve Tarım işi yapanlar (Tarım sanatlarına ait işleri yapanlar hariç) ise sigortalı sayılmamışlardır. 1479 sayılı Kanunun kapsamına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Güzel ve Saim Ocak, "1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununda 4956 ve 5073 Sayılı Kanunlar İle Yapılan Değişiklikler", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Cilt.1, Sayı.3 (2004), s.881-886.

⁴⁵² Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.291.

⁴⁵³ Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

⁴⁵⁴ İnceman, s.1606.

5510 sayılı Kanunun 96. maddesiyle 1479 sayılı Kanunun 67. maddesi karşılaştırıldığında, 67. madde düzenlemesinde yalnızca yersiz ödenen aylıkların geri alınacağını düzenlenmiş olması dikkat çekmektedir. Oysa 1479 sayılı Kanunda farklı sosyal sigorta yardımları da düzenlenmişti. Örneğin 39. maddede yaşlılık sigortasından toptan ödeme yapılması, 44. maddede ölüm sigortasından toptan ödeme yapılması, 47. maddede ölen sigortalı için cenaze giderleri karşılığında cenaze masrafı ödenmesi hükümleri yer almaktaydı. Düzenleme bu yönüyle 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine göre farklılık arz etmektedir. Gerçekten 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında Kurumca yapılan her türlü yersiz ödeme geri alınabilmektedir.

Yukarıda 506 sayılı Kanuna ilişkin yapılan açıklamalar⁴⁵⁵ 1479 sayılı Kanun açısından da geçerlidir. Tıpkı 506 sayılı Kanunda olduğu gibi 1479 sayılı Kanunda da yersiz ödemelerin doğuş sebebine göre bir ayrıma gidilmemiş, iade edilecek yersiz ödemeler süre açısından sınırlandırılmamış ve iade edilecek ödemeye ilişkin faiz düzenlenmemiştir. Öğretide isabetle belirtildiği üzere 1479 sayılı Kanunun 67. madde düzenlemesi eksik ve yetersizdir⁴⁵⁶.

3. 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu

5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı kurulmuştur. 5434 sayılı Kanun bütün memurları ve kamu görevlilerini kapsamına almıştır⁴⁵⁷. Sosyal güvenlik sistemi tarihimizde memurlara ve kamu görevlilerine sosyal güvenlik sağlama düşüncesi Tanzimat dönemine kadar uzanmaktadır. 1866 yılında Askeri Tekaüt Sandığının kurulması ile başlayan bu süreçte, yıllar geçtikçe her kamu çalışanı grubu için farklı emekli sandıkları oluşturulmuştur⁴⁵⁸. 5434 sayılı Kanunla kurulan Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı ile birlikte memurların ve kamu görevlilerinin sosyal güvenliğini

⁴⁵⁵ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, A, 1. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu.

⁴⁵⁶ *Aslanköylü, Yersiz Ödemelerin Geri Alınması*, s.25.

⁴⁵⁷ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.77; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.84, 92; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.93; *Arıcı, Sosyal Güvenlik*, s.86.

⁴⁵⁸ *Alper*, s.16-17; *Alper ve Kılış*, s.199-200.

sağlayan farklı sandıklar birleştirilmiş ve tüm memurların ve kamu görevlilerinin sosyal güvenliği Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı vasıtasıyla sağlanmaya başlanmıştı⁴⁵⁹. Böylece memurların ve kamu görevlilerinin sosyal güvenliğine ilişkin farklılıklar ortadan kaldırılmış, memurların ve kamu görevlilerinin sosyal güvenliği tek kanun ve tek kurumla sağlanmıştı⁴⁶⁰.

5434 sayılı Kanunda yersiz ödeme konusu 121. maddede düzenlenmişti. 121. maddenin ilk hali şu şekildedir:

“Her ne suretle olursa olsun istihkaklarından fazla yapılan ödemeler, ilgililerin, varsa sonraki her çeşit istihkaklarından hüküm alınmaksızın kesilmek suretiyle geri alınır. Ancak ilgili, Sandıkça yapılan bu muamelenin yersizliği hakkında Danıştay’da dava açabilir”.

İstihkak kelimesi sözlükte hakkı olma, hak kazanma, hak ediş anlamlarına gelmektedir⁴⁶¹. Hükümde istihkaklarından fazla yani hak kazanılardan, hak edilenden fazla yapılan ödemelerin geri alınacağını düzenlenmesi dikkat çekicidir. Kanun koyucu maddenin ilk halinde genel olarak yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenleme yapmamış, yalnızca fazla ödemelerin geri alınmasını düzenlemiştir. Geri alınabilecek fazla ödemelerin türü ve nedeni hakkında sınırlama yapılmamıştı.

1986 yılında Kanunun 121. maddesine 2. fıkra eklenmiştir. Bu fıkra göre,

“Herhangi bir nedenle Sandık tarafından ilgililere istihkaklarından fazla veya yersiz olarak yapılan ödemelerin, bu hatalı işlemlerin düzeltildiği tarihten geriye doğru hesap edilecek beş yıllık tutarları tahsil edilir. Tahsilin ne şekilde yapılacağı yönetmelikle düzenlenir”.

⁴⁵⁹ Alper, s.17; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.86.

⁴⁶⁰ Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.86.

⁴⁶¹ Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (30 Ağustos 2022).

121. maddenin ilk halinde yalnızca fazla ödemelerin geri alınacağı düzenlenmişken, eklenen ikinci fıkrayla birlikte hem fazla hem de yersiz ödemelerin geri alınması imkânı getirilmişti.

506 sayılı Kanunda ve 1479 sayılı Kanunda olmayan süre sınırı 5434 sayılı Kanunda düzenlenmiş ve iade yükümlülüğünün kapsamı geriye doğru 5 yıllla sınırlandırılmıştı⁴⁶². 5434 sayılı Kanun düzenlemesi bu yönüyle 5510 sayılı Kanunun 96. maddesiyle benzerlik göstermekteydi. Anılan sınırlandırma sayede ilgililerin yersiz olduğu bilinmeden uzun sürelerce alınan ödemelerin tamamından sorumlu olmaları engellenmişti⁴⁶³.

5510 sayılı Kanunun 96. maddesiyle 5434 sayılı Kanunun 121. maddesi karşılaştırıldığında, 121. madde hükmü, yersiz yapılan tüm ödemelerin geri alınacağının düzenlenmesi ve geri alınacak ödemelere süre sınırı getirilmesi yönleriyle 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine benzerdir. Ancak, 506 sayılı Kanunda ve 1479 sayılı Kanunda olduğu gibi 5434 sayılı Kanunda da yersiz ödemelerin doğuş sebebine göre bir ayırım yapılmamış ve iade edilecek ödemeye ilişkin faiz düzenlenmemiştir. Düzenleme bu yönleriyle 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine göre farklılık arz etmektedir.

5434 sayılı Kanunun 121. maddesinde yersiz ödemelerin tahsil şeklinin yönetmelikle düzenleneceği belirtilmişti. Bu hüküm uyarınca çıkarılan Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Genel Müdürlüğüne İlgililere İstihkaklarından Fazla veya Yersiz Olarak Yapılan Ödemelerin Tahsili Hakkında Yönetmelikte⁴⁶⁴ konu ayrıntılı olarak düzenlenmişti. 5434 sayılı Kanunun 121. maddesinde yer alan 5 yıllık sınır Yönetmeliğin 4. maddesinde de düzenlenmişti. Buna göre borç olarak hesaplanabilecek yersiz ödemeler, yersiz ödemenin doğma nedeni önemli olmaksızın hatalı işlemin düzeltildiği tarihten geriye doğru 5 yıllık sürede yapılan

⁴⁶² Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.153; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.15; Kırmızı, s.532.

⁴⁶³ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.15.

⁴⁶⁴ RG, 4.8.1991, 20950.

ödemelerdir. 5 yıldan daha eskiye dayanan ödemeler borcun hesabında dikkate alınmayacaktır.

Yönetmelikte yersiz ödemenin doğuş nedenine bağlı olarak faize ilişkin ayırım yapılmıştı. İlgililer yanlış beyanda bulunarak veya gerçeğe aykırı belge sunarak yersiz ödeme yapılmasına neden olurlarsa yersiz ödemeden doğan borca ödeme tarihi ile tahsil tarihi arasında faiz tahakkuk ettirilir. Ancak yersiz ödeme ilgililerin kusurlu hareketi olmaksızın Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığının hatasından doğmuşsa bu durumda borca faiz tahakkuk ettirilmez.

Yönetmelikte yersiz ödemenin geri alınma usulü de düzenlenmişti. Kanun koyucu bu konuyu yersiz ödemenin doğuş nedenine göre farklı şekilde düzenlemişti. Buna göre yersiz ödeme ilgilinin yanlış beyanda bulunması veya gerçeğe aykırı belge ibraz etmesinden doğmuşsa yersiz ödenen miktar ilgili hayattaysa ilgilinin adına borç olarak kaydedilmekteydi. İlgilinin Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığından toplu ödeme alacağı varsa borç ve faizin toplam tutarının öncelikli olarak bu ödemeden tahsil edilmesi öngörülmüştü. Alacağın tamamı toplu ödemeden tahsil edilmezse kalan tutar ilgiliye ödenecek aylıklardan tahsil edilmekteydi. İlgilinin toplu ödeme alacağı yoksa bu durumda tüm tutarın ilgiliye ödenecek aylıklardan tahsil edilmesi gerekmekteydi. İlgilinin Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığından alacağı olmaması durumunda ise borç genel hükümlere göre tahsil edilmekteydi. İlgili hayatta değilse bu durumda yersiz ödenen tutar ilgilinin mirasçılarının adına borç olarak kaydedilmekteydi. Mirasçıların Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığından alacağı yoksa borç ve faiz genel hükümlere göre tahsil edilmekteydi. Mirasçılar, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığından aylık alıyorsa borç miktarı aylığın $\frac{1}{4}$ 'ü kesilerek tahsil edilmekteydi. Bu durumda faiz tahakkuk ettirilmemekteydi. Ayrıca yersiz ödemenin ilgilinin yanlış beyanda bulunması veya gerçeğe aykırı belge ibraz etmesinden doğması durumuna özgü olarak Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığından alacağı olmayan ilgiliye ve mirasçılara borcu taksitlendirme imkânı tanınmaktaydı.

Yersiz ödemenin Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığının hatasından doğması durumunda ise yersiz ödenen miktar, faiz tahakkuk ettirilmeksizin öncelikle ilgilinin veya mirasçılarının toplu ödeme alacağından tahsil edilmekteydi. Borcun tamamı tahsil edilemezse kalan tutar ilgili veya mirasçılarının aylık alması halinde aylığın ¼'ü kesilerek tahsil edilmekteydi. İlgilinin ve mirasçılarının Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığından alacağı yoksa borç genel hükümlere göre tahsil edilmekteydi.

İlgili yönetmelik 1998 yılında aynı konuyu düzenleyen ve kendisiyle aynı adı taşıyan Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Genel Müdürlüğünce İlgililere İstihkaklarından Fazla veya Yersiz Olarak Yapılan Ödemelerin Tahsili Hakkında Yönetmeliğin⁴⁶⁵ yürürlüğe girmesiyle birlikte yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlükten kaldırılan Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Genel Müdürlüğünce İlgililere İstihkaklarından Fazla veya Yersiz Olarak Yapılan Ödemelerin Tahsili Hakkında Yönetmelikte yer alan ve yukarıda anlatılan hükümlerin çoğu, yürürlüğe giren Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Genel Müdürlüğünce İlgililere İstihkaklarından Fazla veya Yersiz Olarak Yapılan Ödemelerin Tahsili Hakkında Yönetmelikte de muhafaza edilmişti. Örneğin, doğuş nedeni önemli olmaksızın yersiz ve fazla ödemelerin geriye doğru 5 yıllık süre ile sınırlandırılmasını ve 5 yıllık tutarın ilgili veya mirasçıları adına borç olarak kaydettirilmesini düzenleyen 4. madde hükmü ile eski yönetmeliğin 4. ve 5. maddeleri, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığının hatalı işleminden kaynaklanan yersiz ödemelerin tahsilini düzenleyen 11. madde hükmü ile eski yönetmeliğin 7. maddesi özdeştir.

Bu benzerliğin yanı sıra yeni yönetmelikte eski yönetmelikte olmayan düzenlemelere de yer verilmişti. Özellikle yersiz ödeme doğuran birçok durumun ayrı ayrı düzenlenmesi dikkat çekicidir. Örneğin 6. maddede, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığından dul veya yetim aylığı alırken evlenme, okuldan ayrılma ve askere alınma gibi aylığın kesilmesini gerektiren durumların ortaya çıkmasına

⁴⁶⁵ RG, 2.10.1998, 23481.

rağmen zamanında bildirim yapılmaması nedeniyle doğacak yersiz ödemelerin hangi esaslara tabi olarak tahsil edileceği düzenlenmişti. 7. maddede aylık alırken vefat edenlerin aylıklarının ATM'den çekilmeye devam edilmesi, 8. maddede dul aylığı alırken evlenenlerin bu durumu bildirmemesi, 9. maddede aylığın kesilmesini gerektiren bir göreve girenlerin bu durumu bildirmemesi ve 10. maddede yanlış beyanda bulunma veya gerçeğe aykırı belge beyan etme düzenlenmişti. Bu durumlarda borcun nasıl tahsil edileceği ve faiz tahakkuk ettirilip ettirilmeyeceği ilgili maddede düzenlenmişti.

4. 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu

Tarım sektöründe çalışanlar Dünya'da ve Türkiye'de sosyal güvenliğin koruyucu çatısı altına en son alınan gruplardan bir tanesidir. Ülkemizde tarım işçilerinin sosyal güvenlik sisteminin kapsamına alınması 1977 yılına kadar gerçekleşmemiştir. 1977 yılında 506 sayılı Kanunda değişiklik yapılarak, tarım işçileri 506 sayılı Kanunun kapsamına dahil edilmişlerdir⁴⁶⁶. 1983 yılında ise tarım sektöründe iş sözleşmesiyle çalışanlara yönelik 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu⁴⁶⁷, tarım sektöründe bağımsız çalışanlara yönelik ise 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu⁴⁶⁸ çıkartılmıştır.

2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu, diğer sosyal güvenlik kanunları kapsamına girmeyen ve tarım işlerinde iş sözleşmesiyle süresiz olarak çalışanları kapsamına almaktaydı. Ancak 5510 sayılı Kanun ile 2925 sayılı Kanunun bazı hükümleri yürürlükten kaldırılmıştır⁴⁶⁹. Bunun sonucu olarak 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 1.10.2008 tarihinden sonra 2925 sayılı Kanuna göre sigortalı olma imkânı ortadan kaldırılmıştır. 1.10.2008 tarihinden sonra, 2925 sayılı Kanunun kapsamına girecek şekilde faaliyet yürüten ve normalde 2925 sayılı

⁴⁶⁶ Mülâyim, s.55; Münevver Temir, **Türk İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Tarımda Çalışanlar**, İstanbul: Yetkin Yayınları, 2020, s.353.

⁴⁶⁷ RG, 20.10.1983, 18197.

⁴⁶⁸ RG, 17.10.1983, 18197.

⁴⁶⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Temir, s.355-356.

Kanun kapsamında sigortalı olması gerekenler, 5510 sayılı Kanunun ek 5. maddesi gereğince 5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalı olacaklardır⁴⁷⁰. 1.10.2008 tarihinden önce sigortalı olanlara ise 2925 sayılı Kanunun yürürlükte kalan hükümleri uygulanmaya devam edilecektir.

2925 sayılı Kanunda yersiz ödemelere ilişkin düzenleme bulunmamaktaydı. Konu, 36. madde uyarınca çıkarılan 2925 Sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmelikte⁴⁷¹ düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 28. maddesinin 1. fıkrasına göre,

“...sürekli işgöremezlik geliri, malullük veya yaşlılık aylığı almakta olanlarla bunların geçindirmekle yükümlü oldukları eş ve çocukları ile bu Kanuna göre hak sahibi olarak gelir veya aylık almakta olan eş ve çocuklar gelir veya aylıkların kesilmesi veya çocuğun öğrenimini bırakması yahut öğrenimin sona ermesi hallerinde, kendilerine verilen sağlık karneleri veya sağlık kartlarını Kuruma geri vermek zorundadırlar”.

Maddenin 2. fıkrası gereğince, sağlık yardımlarından yararlanma hakkını kaybeden bu kişiler Kuruma iade etmeleri gereken kart veya karne vasıtasıyla muayene ve tedavi yaptırırlarsa Kurum tarafından yersiz şekilde yapılan tüm giderler geri alınır.

Yersiz ödemelere ilişkin bir diğer hüküm Yönetmeliğin 26. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, sigortalının geçindirmekle yükümlü olduğu çocuğunun sağlık yardımlarından faydalanma hakkı maddede sayılan nedenlerle sona ererse çocuğun muayene ve tedavisi için Kurum tarafından yersiz şekilde yapılan tüm giderler sigortalıdan alınır.

2925 sayılı Kanun ve Yönetmelik yersiz ödeme konusunda 5510 sayılı Kanuna göre bir hayli geridedir. Konuya ilişkin 2925 sayılı Kanunda hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Bu eksiklik Yönetmelikle giderilmeye çalışılsa da

⁴⁷⁰ Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.38-39; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.77.

⁴⁷¹ RG, 18.05.1984, 18405.

Yönetmelikte yer alan düzenlemeler oldukça yetersizdir. Zira Kanunda sigortalıya yapılacak yardımlar arasında birçok gelir ve aylık düzenlenmiş olmasına rağmen Yönetmelikte yalnızca yersiz ödenen muayene ve tedavi giderlerinin geri alınacağı düzenlenmektedir. Üstelik geri alınacağı düzenlenen tedavi ve muayene giderleri süre açısından sınırlandırılmamış ve faize ilişkin düzenleme yapılmamıştır.

5. 5510 Sayılı Kanun Dönemi

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile birlikte sosyal güvenlik sistemimizde köklü bir değişikliğe gidilmiş ve birçok yasadan oluşan sosyal güvenlik sistemi yerine tek yasadan oluşan sosyal güvenlik sistemine geçilmiştir⁴⁷². Bu gelişmenin sonucu olarak, 5510 sayılı Kanundan önce 506 sayılı Kanun, 1479 sayılı Kanun ve 5434 sayılı Kanun gibi farklı kanunların kapsamına giren kişiler 5510 sayılı Kanun bünyesinde toplanarak sigortalı sayılmışlardır⁴⁷³.

5510 sayılı Kanun ve sonrasındaki dönemde yersiz ödemeler ve yersiz ödemelerin geri alınması konusunda çok önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemde yapılan düzenlemeler, 5510 sayılı Kanun öncesi döneme göre daha ayrıntılıdır. Söz konusu düzenlemeler eski düzenlemelere kıyasla bazı yönlerden isabetli olmasına rağmen eleştiriye açık yönleri de mevcuttur.

5510 sayılı Kanunda yersiz ödemelere ilişkin temel düzenleme Kanunun 96. maddesinde yer almaktadır. 96. maddede konu, yersiz ödemenin ilgilinin kusuru veya kastından doğmasına yahut Kurumun hatalı işleminden doğmasına göre ikiye ayrılarak düzenlenmektedir⁴⁷⁴. Bu ayrım, yersiz yapılan ödemelerin iadesinin süre yönünden sınırlandırması açısından önemlidir. Zira 96. maddeye göre, yersiz ödeme, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından doğmuşsa geriye doğru en fazla 10 yıllık ödemeler, Kurumun hatalı işleminden doğmuşsa geriye doğru en fazla 5 yıllık ödemeler talep edilebilir. Özkaraca'ya göre, 5 ve 10 yıllık süre sınırlaması getirilmesinin nedeni, "*kişileri veya mirasçıları, Kurumun uzun*

⁴⁷² Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.77; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.112-113, 137-139.

⁴⁷³ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.77.

⁴⁷⁴ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.291.

yıllar boyunca yersiz olduğunu fark etmeden yaptığı ödemelerin tamamını yıllar sonra geri ödemek zorunda bırakmamak, bunu zaman açısından sınırlamak⁴⁷⁵” tır.

5510 sayılı Kanundan önceki düzenlemeler içerisinde yalnızca 5434 sayılı Kanunda yersiz ödemelerin iade talebi süre açısından sınırlandırılmıştı. 5510 sayılı Kanundaki süre sınırlandırması bu açıdan ilk olmasa da 5434 sayılı Kanunda ayırım yapılmaksızın tüm yersiz ödemelerin iadesi 5 yıllık süre ile sınırlandırılmışken 5510 sayılı Kanunda yersiz ödemenin doğuş sebebine göre ayırım yapılmış ve farklı süreler öngörülmüştür. Kanaatimizce bu yönüyle 5510 sayılı Kanun düzenlemesi kendisinden önceki düzenlemelere göre daha isabetlidir.

5510 sayılı Kanunda yer alıp önceki Kanunlarda bulunmayan bir başka husus ise faiz düzenlemesidir. 96. maddede yersiz ödemelere uygulanacak faiz de yersiz ödemenin doğuş sebebine göre ayırım yapılarak düzenlenmiştir. Yersiz ödemeler ilgilinin kastı veya kusurundan doğmuşsa ödeme yapıldığı tarihten itibaren faiz işletilecektir. Yersiz ödeme Kurumun hatalı işleminden doğmuşsa, ilgililere yapılan tebliğden itibaren 24 ay geçtikten sonra faiz uygulanmaya başlanacaktır. 24 ay içerisinde yapılacak ödemelere ise faiz uygulanmayacaktır. 5510 sayılı Kanun öncesi dönemde yalnızca 5434 sayılı Kanunun 121. maddesi uyarınca çıkartılan yönetmeliklerde faiz konusuna ilişkin düzenleme mevcuttu⁴⁷⁶. Faiz konusu 5510 sayılı Kanunda ilgili yönetmeliklerdeki düzenlemelere benzer şekilde ele alınmıştır. Ancak Kurumun hatasından doğan yersiz ödemelerde 24 ay geçtikten sonra faiz uygulanması önceki düzenlemelere göre oldukça farklılık arz etmektedir. Yönetmeliklerde ilgililerin hatası olmaksızın doğan yersiz ödemelere faiz uygulanmayacağı düzenlenmişken 5510 sayılı Kanunda yalnızca 24 ay içerisinde yapılacak ödemelere faiz uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Kanaatimizce yönetmeliklerdeki düzenlemeler daha isabetlidir.

⁴⁷⁵ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.162. Caniklioğlu'na göre, “Sosyal sigorta yardımlarının süreklilik taşıyan edimler niteliğinde olduğu göz önünde tutulduğunda bu şekilde bir sınırlama getirilmesinin önemi daha açık bir şekilde ortaya çıkar”, *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.476.

⁴⁷⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, A, 3. 5434 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu.

5510 sayılı Kanunda yersiz ödeme oluşturacak demeler önceki düzenlemelere göre daha kapsamlı şekilde belirlenmiştir. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine göre Kanun kapsamında yapılan tüm demeler yersiz ödeme oluşturabilir. Yersiz ödemeye taraf olabilecek yani kendisine yapılan ödemenin yersiz ödeme oluşturabileceği kişiler de çok geniş şekilde düzenlenmiştir. Buna göre işverenler, sigortalılar, isteğe bağlı sigortalılar, gelir veya aylık almakta olanlar ve bunların hak sahipleri, genel sağlık sigortalıları ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişiler yersiz ödemeye taraf olabilir. 5510 sayılı Kanundan doğmak şartıyla bu kişilere yapılan tüm demeler yersiz ödeme oluşturabilir. Kanun koyucu, 96. madde hükmünde yersiz ödeme oluşturacak ödemelerin ve yersiz ödemeye taraf olabilecek kişilerin kapsamını önceki düzenlemelere göre genişletmiştir. Konunun nceki düzenlemelerin aksine bu şekilde ayrıntılı olarak düzenlenmesi isabetli bir yaklaşımdır.

Günümüzde yersiz ödeme konusu yalnızca Kanunun 96. maddesiyle değil ayrıca Kanunun çeşitli maddeleriyle, konuya ilişkin çıkartılan yönetmelikle ve Kurum tarafından çıkartılan genelgeyle de düzenlenmektedir. Geçmiş dönemle karşılaştırıldığında günümüzde yersiz ödemelere ilişkin düzenlemeler çok daha fazla ve ayrıntılıdır. Ancak kanaatimizce bu durum günümüzdeki düzenlemelerin nitelik açısından yeterli olduğu anlamını taşımamaktadır. Günümüzde konuya ilişkin düzenlemelerde nicelik bakımından artış yaşandığı, ancak aynı başarının düzenlemelerin niteliği açısından yakalanamadığı söylenebilir. Kuşkusuz yersiz ödeme konusu geçmişe oranla daha isabetli hükümlerle düzenlenmektedir. Ancak bu husus mutlak değildir. Örneğin, Kurumun hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında faiz uygulanacağına ilişkin düzenlemeyle birlikte geçmiş döneme kıyasla geriye gidiş yaşandığı, ilgili düzenlemenin geçmiş döneme kıyasla isabetsiz olduğu söylenebilir.

Sonuç olarak, her ne kadar yersiz ödeme konusu günümüzde ayrıntılı şekilde düzenlense de ilgili hükümlerin yeterli olduğu, günün şartlarını karşılayabilecek düzeyde olduğu söylenemez. Nitekim yersiz demeler günümüzde

sosyal güvenlik hukukuna ilişkin uygulamada sorun yaşanan konulardan bir tanesidir⁴⁷⁷.

B. Yersiz Ödemelere İlişkin Hukukumuzdaki Mevcut Düzenlemeler

1. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunundaki Düzenlemeler

Yersiz ödemelere ilişkin temel düzenleme 5510 sayılı Kanunun 96. maddesidir. İlgili madde şu şekildedir:

“Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler;

a) Kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğmuşsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemeler, bu ödemelerin yapıldığı tarihlerden,

b) Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanmışsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı, ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmidört aylık sürenin dolduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan,

itibaren hesaplanacak olan kanunî faizi ile birlikte, ilgililerin Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilir, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınır.

Alacakların yersiz ödemelere mahsubu, en eski borçtan başlanarak borç aslına yapılır, kanunî faiz kalan borca uygulanır. Bu hüküm ilgili hak sahiplerinin muvafakat etmeleri kaydıyla, aynı dosyadan diğer bir hak sahibine yapılan yersiz ödemelere mahsubunda da uygulanır.

Yersiz ödemenin gelir ve aylıklardan kesilmesinde, kesintinin başlayacağı ödeme dönemi başı itibarıyla kanunî faizi ile birlikte hesaplanan borç tutarı, gelir ve aylıktan % 25 oranında kesilmek suretiyle uygulanır.

Yersiz ödemelerin tespiti ile geri alınmasına ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esaslar, Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”

⁴⁷⁷ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.290.

Ayrıca 5510 sayılı Kanunun birçok hükmünde 96. maddeye atıf yapılmıştır. Bunun sonucu olarak ilgili düzenlemelerdeki ödemeler de 96. maddedeki esaslara göre geri alınacaktır⁴⁷⁸.

Örneğin, Kanun m.13/3'te Kurumunun iş kazası nedeniyle yaptığı ödemelerin yersiz olması, m.22/1, (d) bendinde sigortalıya iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle ödenen geçici iş göremezlik ödeneklerinin yersiz olması, m.56'da ölen sigortalının hak sahiplerine yapılan ödemelerin belirli koşulların varlığı halinde geri alınması, m.89/4'te yersiz alınan primlerin iadesi sonucu Kurumca sigortalılara yapılan ödemelerin yanlış veya yersiz masraf olarak geri alınması, m.103/1'de sağlık hizmet sunucularının eylemleri nedeniyle Kurumca yersiz ödenen tutarların geri alınması düzenlenmiştir⁴⁷⁹.

2. Yürütme Kaynakları Olarak Yönetmelik ve Genelgelerdeki Düzenlemeler

a) Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

5510 sayılı Kanunun 96. maddesi uyarınca "Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" çıkartılmıştır. Yönetmeliğin amacı, yersiz ödemelerin tespiti, tebliği, takibi ve tahsiline ilişkin hükümlerin düzenlenmesidir.

Yersiz ödemeler, daha önce de ifade edildiği gibi, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından yahut Kurumun hatalı işleminden doğmasına göre ikili ayrımla düzenlenmiş ve her iki durumdan doğan yersiz ödemelere farklı sonuçlar bağlanmıştır. Yönetmeliğin 5. ve 6. maddelerinde esas olarak Kanundaki düzenleme tekrar edilmiştir. Bunun yanı sıra 5. ve 6. maddelerde Kanun hükmünü açıklayıcı düzenlemelere de yer verilmiştir.

⁴⁷⁸ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.155-156; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.17.

⁴⁷⁹ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.155-156; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.17.

Yönetmeliğin 5. maddesinde ilgililerin kusurlu veya hatalı davranışlarından doğan yersiz ödemeler sayılmıştır. Düzenlemeye göre ilgili davranışlar:

- “Kuruma verilen veya ibraz edilen belgelerle gerçeğe aykırı bildirimde bulunulması,
- Örneği Kurumca hazırlanan belgelerle bildirilmesi taahhüt edilen durum değişikliklerinin bir ay içinde Kuruma bildirilmemesi,
- Kanunda öngörülen şartlar yerine gelmediği hâlde, sahte bilgi ve belgelerle sağlık hizmetleri ve diğer haklardan, ödeneklerden yararlanılması ile gelir veya aylık bağlatılması,
- Sahte hizmet kazandırılmak suretiyle sağlık hizmetleri ve diğer haklardan, ödeneklerden yararlanılması ile gelir veya aylık bağlatılması,
- Boşanma nedeniyle gelir veya aylık bağlandıktan sonra boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşanması,
- Gelir ve aylıklarının kesilmesi gerektiği hâlde durumun gizlenmesi ve/veya bildirilmemesi,
- Sigortalılar ile gelir veya aylık alanlara yapılan ödemelerden, hak sahipliği sona ermesine rağmen herhangi bir kişi tarafından tahsilat yapılmasıdır”.

Yersiz ödeme 5. maddede sayılan davranışlardan doğmuşsa 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi ve Yönetmeliğin 5. maddesi gereğince, bu durumun tespit tarihinden itibaren geriye doğru on yıl içinde yapılan yersiz ödemeler, her bir ödemeye ödeme tarihinden itibaren faiz uygulanarak geri alınır.

Bu noktada, madde metninin kafa karışıklığına sebebiyet verebilecek tarzda kaleme alındığını belirtmek gerekir. Maddenin lafzı, belirtilen davranışların tahdidi olarak mı sayıldığı yoksa örnek olarak mı verildiği konusunda kafa karışıklığı doğurmaktadır. Zira Yönetmeliğin 5. maddesinde yukarıda belirtilen davranışlar sayıldıktan sonra söz konusu davranışlar için “ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarını oluşturur” ifadesi kullanılmıştır. Metnin lafzından ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarının maddede sayılan davranışlardan ibaret olduğu, maddede

sayılmayan davranışların ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından sayılmayacağı sonucuna varılmaktadır.

Kanaatimizce metin kötü kaleme alınmıştır. Yönetmeliğin 5. maddesinde belirtilen davranışların tahdidi olarak sayılmadığı, yalnızca yersiz ödeme oluşturan davranışlara örnek olarak verildiği kanaatindeyiz. Söz konusu davranışlar uygulamada en sık karşılaşılan davranışlardan olduğu için maddede bu davranışlara yer verilmiştir. Maddede sayılan davranışlardan olmayan bir davranış da ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışı olarak yersiz ödeme oluşturabilir. Bu noktada önemli olan yersiz ödemenin unsurlarının mevcudiyetidir. Unsurlar mevcut olduğu müddetçe Yönetmelikte sayılmayan davranışlar da yersiz ödeme oluşturabilir. Aksinin kabulü, yani Yönetmeliğin 5. maddesinde belirtilen davranışların tahdidi olarak sayıldığına kabulü 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi düzenlemesine aykırılık oluşturur. 96. maddede herhangi bir sınırlandırma yapılmaksızın ilgililerin kasıtlı ve kusurlu tüm davranışlarının yersiz ödeme oluşturacağı düzenlenmiştir. Bilindiği gibi yönetmelikler kanunların uygulanmasına yol gösteren metinlerdir ve kanunlara aykırı düzenlemeler içeremezler⁴⁸⁰. Yönetmeliğin 5. maddesinde belirtilen davranışların 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine uygun şekilde yorumlanması gerekmektedir. Bu nedenle söz konusu davranışların tahdidi olarak sayılmadığı kanaatindeyiz.

Yönetmelikte ayrıca fazla ödemelerin tespiti, tahakkuk ettirilmesi ve geri alınmasına ilişkin hükümler de mevcuttur⁴⁸¹.

b) 2018/38 Sayılı Emeklilik İşlemleri Konulu Genelge

5510 sayılı Kanun ve Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği hükümlerinin uygulanmasına yol göstermek amacıyla ilk önce 30.10.2009 tarihli ve 2009/129 sayılı "Fazla ve Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar" konulu Genelge

⁴⁸⁰ İsmail Kaya ve İlhan Üzümez, **Hukukun Temel Kavramları**, 12. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s. 88; Haluk Hadi Sümer, **Hukuka Giriş**, 7. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024, s.67.

⁴⁸¹ İlgili düzenlemelere ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak değinilecektir.

yayımlanmıştır. Daha sonra ilgili Genelge 22.07.2011 tarihli ve 2011/58 sayılı "Kanuna Göre 4/1-(a) ve 4/1-(b) Kapsamındaki Sigortalıların Tahsis İşlemleri" konulu Genelgeyle yürürlükten kaldırılmıştır⁴⁸². Daha sonra 2011/58 sayılı Genelge de 06.11.2018 tarihli ve 2018/38 sayılı "Emeklilik İşlemleri" konulu Genelgeyle yürürlükten kaldırılmıştır. Günümüzde konuya ilişkin yürürlükte bulunan genelge 06.11.2018 tarihli ve 2018/38 sayılı "Emeklilik İşlemleri" konulu Genelgedir.

C. Yersiz Ödemelere İlişkin Alman Hukukundaki Düzenlemeler

1. Genel Olarak

5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin Alman Hukukundaki karşılığı SGB X (Zehntes Buch Sozialgesetzbuch-Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz / Sosyal Kanun 10. Kitap-Sosyal İdari Usulü ve Sosyal Verilerin Korunması) § 50'dir⁴⁸³. SGB X § 50 sosyal yardım kurumları ile yardım alan kişiler arasındaki ilişkide haksız yere sağlanan yardımların geri alınmasının hukuki

⁴⁸² Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.155; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.18.

⁴⁸³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Bern Schütze, "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Bern Schütze (Ed.), **SGB X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz Kommentar** içinde (Rn.1-36), 9. Auflage, Münih: C.H.Beck, 2020; Eva Sandbiller, "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Anne Körner, Martin Krasney, Bernd Mutschler ve Christian Rolfs (Ed.), **Beck Online Gross Kommentar (Kasseler Kommentar)** içinde (Rn.1-63), C.H.Beck, Stand:15.08.2023; Sabine Heße, "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Christian Rolfs, Richard Giesen, Miriam Meßling ve Peter Udsching (Ed.), **Beck'scher Online Kommentar Sozialrecht** içinde (Rn.1-43), 72. Edition, C.H.Beck, 2024; Wolfgang Fichte, "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Sabine Knickrehm, Gundula Roßbach ve Raimund Waltermann (Ed.), **Kommentar Zum Sozialrecht** içinde (Rn.1-22), 8. Auflage, Münih: C.H.Beck, 2023; Karl Lang, "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Björn Diering, Hinnerk Timme ve Thomas P. Stähler (Ed.), **Sozialgesetzbuch X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz** içinde (Rn.1-63), 6. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2023; Gernot Dörr ve Konrad Francke, **Sozialverwaltungsrecht**, 3. Auflage, Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2012, s.263-290; Eberhard Eichenhofer, **Sozialrecht**, 12. Auflage, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2021, Rn. 230-233; Wolfgang Siewert, "§ 4 Rücknahme und Widerruf von Verwaltungsakten", Wolfgang Fichte ve Hermann Plagemann (Ed.), **Sozialverwaltungsverfahrensrecht** içinde (Rn.21-53), 2. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2016; Ulrich Preis ve Wiebke Brose, "Der Verwaltungsakt im Sozialrecht", Maximilian Fuchs, Ulrich Preis ve Wiebke Brose, (Ed.), **Sozialversicherungsrecht und SGB II** içinde (Rn.65-74), 3. Auflage, Berlin: De Gruyter Verlag, 2021; Maximilian Wallerath, "Verfahrensrecht", Franz Ruland, Ulrich Becker ve Peter Axer, (Ed.), **Sozialrechtshandbuch SRH** içinde (Rn.216-219), 6. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2018; Dorothee Frings ve Daniela Schweigler, **Sozialrecht für die Soziale Arbeit**, 5. Auflage, Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 2021, s.99-100; Axel Kokemoor, **Sozialrecht**, 10. Auflage, Münih: Franz Vahlen Verlag, 2022, Rn. 76 – 78; Franz Dillman, **Allgemeines Sozialverwaltungsrecht und Grundzüge des Sozialgerichtlichen Verfahrens**, Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 2008, Rn. 321-326.

temelini oluşturmaktadır⁴⁸⁴. Bu maddede, sosyal yardım kurumları ile sigortalılar arasındaki ilişkide haksız yere sağlanan yardımların geri alınmasının koşullarına, geri alma talebinin ileri sürülmesine ilişkin hususlara ve geri almanın sonuçlarına yer verilmiştir⁴⁸⁵.

Aşağıda yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin Alman Hukukundaki durum incelenecektir⁴⁸⁶. Bu yapılırken, çalışma konusunun esasını teşkil eden 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinden uzaklaşmamak amacıyla, çalışma konusuna katkı sağlayabilecek konularda özet niteliğinde bilgiler verilecektir.

2. SGB X § 50 Hükmünün Uygulama Alanı

SGB X § 50'ye ilişkin üzerinde durulması gereken ve 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine nazaran farklılık gösteren hususlar, geri alınacak yersiz ödemelerin sınırlandırılmasına ilişkin düzenlemelerdir. İlgili düzenlemeleri incelemeye başlamadan önce konunun daha iyi anlaşılabilmesi için SGB X § 50'nin uygulama alanına kısaca değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

a) Kamu Hukukuna Dayanan Sosyal Yardım İlişkisi Nedeniyle Yardım Sağlanması Gerekliliği

Sosyal yardım kurumlarınca yapılan bir yardımın SGB X § 50 gereğince geri alınabilmesi için bu yardımın kamu hukukuna dayanan bir sosyal yardım ilişkisinden kaynaklanması gerekmektedir⁴⁸⁷. Dolayısıyla öncelikle yardımın varlığı, daha sonra ise yardımın kaynağı incelenmelidir.

Yardım (*Leistung*) kavramının iki yönü vardır. Kavramın ilk yönünü sosyal yardımlar oluşturur. Sosyal yardım, yardım kurumları tarafından sağlanan ve SGB

⁴⁸⁴ Fichte, § 50, Rn. 1.

⁴⁸⁵ Schütze, § 50, Rn. 2; Heße, § 50, Rn. 2; Sandbiller, § 50, Rn. 1; Dörr ve Francke, s.267; Fichte, § 50, Rn. 1.

⁴⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nurşen Caniklioğlu, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2012**, Ankara, 2014, s.478-479; Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.296; Özkara, Yersiz Ödemeler, s.165-168; Sözer, Gözetim, s.26-29; Hacıoğlu Çalışkan, s.2284-2286.

⁴⁸⁷ Sandbiller, § 50, Rn. 6.

I (Sozialgesetzbuch Erstes Buch–Allgemeiner Teil / Sosyal Kanun 1. Kitap – Genel Kısım) § 18 vd. hükümlerinde düzenlenen nakdi yardımlar, aynı yardımlar ve hizmetlerdir⁴⁸⁸. Kavramın diğer yönünü ise sübvansiyonlar oluşturur. SGB X § 50/2a hükmü gereğince, sosyal yardım kurumlarınca sübvansiyon olarak kurumlara yapılan ödemeler de yersiz ödeme olarak geri alınabilmektedir⁴⁸⁹. Biz, çalışma konumuz açısından yardım kavramının yalnızca ilk boyutuyla ilgilenmekteyiz. Aksi belirtilmedikçe yardım kavramından sosyal yardım kurumları tarafından sağlanan nakdi yardımlar, aynı yardımlar ve hizmetler anlaşılmalıdır.

Kanun, yardımların sağlanmış (yapılmış/yerine getirilmiş) olmasını aramaktadır⁴⁹⁰. Bunun için ilgili sosyal sigorta kuruluşunun yardımı sağlarken güttüğü amaç gerçekleşmiş olmalıdır. Bu ise, yardımın ilgili kişiye sağlayacağı faydanın o kişinin hukuk alanına girmesiyle gerçekleşir⁴⁹¹. Dolayısıyla yardımın fiilen alınmış olması şart değildir.

Yardımlar, ilgili sosyal sigorta kuruluşu ile yardım alan kişi arasındaki kamu hukuku ilişkisinden doğmalıdır⁴⁹². Hâkim görüşe göre, böyle bir ilişki yokken sağlanan yardımların geri alınmasında SGB X § 50 uygulanmaz. Ölen kişiye yaşlılık aylığı ödenmesi bu duruma örnektir⁴⁹³. Federal Sosyal Mahkeme de bu görüştedir. Mahkemeye göre, bir yardım kamu hukuku sosyal yardım ilişkisi içerisinde yardım talebini yerine getirmek için verilmişse yardımların sağlanmış olması şartı yerine getirilir⁴⁹⁴. Dolayısıyla SGB X § 50, ilgili sosyal sigorta kuruluşu ile yardım alanlar arasındaki tüm geri alma taleplerinde söz konusu olmaz. SGB X § 50 kapsamında geri alınabilecek yardımlar, ilgili sosyal sigorta kuruluşlarının SGB'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirirken sağlamış olduğu yardımlardır⁴⁹⁵.

⁴⁸⁸ Heße, § 50, Rn. 13; Dörr ve Francke, s.272; Fichte, § 50, Rn. 5; Schütze, § 50, Rn. 5.

⁴⁸⁹ Heße, § 50, Rn. 13; Schütze, § 50, Rn. 5.

⁴⁹⁰ Fichte, § 50, Rn. 6.

⁴⁹¹ Dörr ve Francke, s.272.

⁴⁹² Eichenhofer, Rn. 231; Sandbiller, § 50, Rn. 6; Fichte, § 50, Rn. 2; Dörr ve Francke, s.271.

⁴⁹³ Bkz. Wallerath Rn. 218.

⁴⁹⁴ Bkz. Schütze, § 50, Rn. 6. Karar için bkz. BSG 30. 1. 2002 - B 5 RJ 26/01 R.

⁴⁹⁵ Sandbiller, § 50, Rn. 6.

b) Yardımın Haksız Sağlanmış Olması

Bir yardımın SGB X § 50'ye dayanılarak geri alınabilmesi için yardımın haksız olması gerekir. Bu husus maddenin başlığından anlaşılmaktadır. SGB X § 50'nin başlığı *Haksız Yere Sağlanan Yardımların Geri Verilmesi* (Erstattung zu *Unrecht* erbrachter Leistungen)'dir. Bir yardımın ne zaman haksız yere sağlandığının ölçütü idari işleme dayanan yardımlar⁴⁹⁶ ile idari işleme dayanmayan yardımlarda⁴⁹⁷ farklıdır. İdari işleme dayanan yani bir idari işlem temelinde sağlanan yardımlarda yardımın haksızlığı idari işlemin yürürlükten kaldırılmasına bağlıdır. Yürürlükten kaldırılan bir idari işlem temelinde sağlanmış olan yardımlar haksız hale gelir. İdari işleme dayanmayan yani bir idari işlem temelinde sağlanmayan yardımlarda ise hem yasal bir hak sağlayan kurala dayanılmaması hem de açık bir yetkinin olmaması durumunda sağlanmış olan yardımlar haksız hale gelir⁴⁹⁸. Bir diğer ifade ile sağlanan yardım ile yardımı sağlama konusundaki yetki arasında uyumsuzluk olmalıdır⁴⁹⁹.

3. Geri Almanın Sınırlandırılması

Alman Hukukunda haksız yere sağlanan yardımların geri alınması birçok açıdan sınırlandırılmıştır. Aşağıda sırasıyla geri alınabilecek durumlara, geri alınabilecek miktara ve geri almada kurumun takdir yetkisine değinilecektir.

a) Geri Alınabilecek Durumlar

Alman Hukukunda haksız yere sağlanan yardımlar her durumda geri alınamaz. SGB X § 50/1'de idari işleme dayanan yardımların geri alınması, SGB X § 50/2'de ise idari işleme dayanmayan yardımların geri alınması düzenlenmiştir. Geri alınabilecek durumlar Kanundaki ayrıma sadık kalınarak incelenecektir.

⁴⁹⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a), aa) İdari İşleme Dayanan Yardımların Geri Alınması (SGB X § 50/1)

⁴⁹⁷ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a), bb) İdari İşleme Dayanmayan Yardımların Geri Alınması (SGB X § 50/2)

⁴⁹⁸ *Sandbiller*, § 50, Rn. 37.

⁴⁹⁹ *Lang*, § 50, Rn. 30.

aa) İdari İşleme Dayanan Yardımların Geri Alınması (SGB X § 50/1)

aaa) Genel Olarak

SGB X § 50/1 gereğince, bir idari işlem yürürlükten kaldırılmışsa⁵⁰⁰ o zamana kadar yapılmış olan ödemeler geri ödenmelidir. Aynı yardımlar ve hizmet şeklindeki yardımlar nakit olarak geri ödenir. Dolayısıyla idari işleme dayanan yardımların geri alınabilmesi için o işlemin kaldırılması gerekmektedir. Kaldırma işlemi neticesinde idari işlemin kesinliği sona erer⁵⁰¹.

İdari işlemlerin kaldırılması SGB X § 44-48 arasında düzenlenmiştir⁵⁰². Kaldırma (Aufhebung) terimi, geri alma (Rücknahme) ve iptal (Widerruf) terimlerini kapsayan üst bir terimdir⁵⁰³. Geri alma terimi hukuka aykırı idari işlemlerin kaldırılması için kullanılırken, iptal terimi hukuka uygun idari işlemlerin kaldırılması için kullanılmaktadır⁵⁰⁴.

SGB X § 44-48 arasında farklı durumlara ilişkin düzenlemeler yer almaktadır. SGB X § 44'te fayda sağlamayan (lehe olmayan/kayırcı olmayan) hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınması, SGB X § 45'te fayda sağlayan (lehe olan/kayırcı olan⁵⁰⁵) hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınması, SGB X § 46'da fayda sağlamayan (lehe olmayan/kayırcı olmayan) hukuka uygun idari işlemlerin iptali, SGB X § 47'de fayda sağlayan (lehe olan/kayırcı olan) hukuka uygun idari işlemlerin iptali, SGB X § 48'de ise koşullarda değişiklik olması durumunda sürekli etkiye sahip bir idari işlemin kaldırılması düzenlenmiştir⁵⁰⁶. Çalışma konumuzu

⁵⁰⁰ Bu noktadan sonra "yürürlükten kaldırma" ifadesi yerine "kaldırma" ifadesi kullanılacaktır.

⁵⁰¹ *Preis ve Bröse*, Rn. 23.

⁵⁰² *Özkaraca*, *Yersiz Ödemeler*, s.166.

⁵⁰³ *Preis ve Bröse*, Rn. 22; *Kokemoor*, Rn.78.

⁵⁰⁴ Bkz. *Eichenhofer*, Rn. 216; *Preis ve Bröse*, Rn. 24.

⁵⁰⁵ Bir idari işlem yararlanıcıya hak ettiğinden daha fazla yarar sağlıyorsa kayırcıdır. İdari işlemin kayırcı olması haksız avantaj sağlamasına dayanmaktadır. Bkz. *Eichenhofer*, Rn. 217.

⁵⁰⁶ SGB X § 44-48 hükümlerine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Özkaraca*, *Yersiz Ödemeler*, s.166-168; *Frings ve Schweigler*, s.94-100; *Eichenhofer*, Rn. 215-224; *Siewert*, Rn. 54-123; *Dillmann*, Rn. 280-320; *Dörr ve Francke*, s. 218-250; *Preis ve Brose*, Rn. 22- 64; *Wallerath*, Rn. 195-213; *Katharina von Koppenfels-Spies*, **Sozialrecht**, 2. Auflage, Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2018, Rn. 1048-1058; *Karl Lang*, "Rücknahme nach § 45 SGB X", Wolfgang Fichte ve Hermann Plagemann (Ed.), **Sozialverwaltungsverfahrenrecht** içinde (Rn.124-302), 2. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2016.

ilgilendiren hükümler SGB X § 45 ve 48'dir. Bu nedenle yalnızca bu hükümlere ilişkin açıklamalarda bulunulacaktır.

bbb) SGB X § 45 Gereğince Fayda Sağlayan Hukuka Aykırı İdari İşlemlerin Geri Alınması

Bir yardımın sağlanmasına esas teşkil eden idari işlem yapıldıktan sonra bu işlemin içeriğinin yanlış olduğu ve bu nedenle haksız yardım sağlandığı tespit edilebilir⁵⁰⁷. Bu tür baştan itibaren hukuka aykırı olan idari işlemlerin geri alınması SGB X § 45'te düzenlenmektedir⁵⁰⁸. Düzenlemeye göre, fayda sağlayan bir idari işlem⁵⁰⁹ (begünstigender Verwaltungsakt⁵¹⁰) hukuka aykırı ise yani hukuka aykırı bir idari işlemle ilgililere bir fayda sağlanmışsa, bu idari işlem kesinleşse dahi tamamen veya kısmen geri alınabilir. Ancak bu geri alma işlemi birtakım şartlara tabidir. SGB X § 45 hukuk güvenliği ve idari işleme duyulan güvenin korunması ihtiyacını dikkate almakta ve idari işlemlerin geri alınabilirliğini sınırlandırmaktadır⁵¹¹.

SGB X § 45'in amacı, idarenin kanuniliği ilkesi ile hukuk güvenliği ve güvenin korunması ilkeleri arasındaki çatışmayı çözmektir. Hüküm bu çatışmada kural olarak hukuk güvenliği ve güvenin korunması ilkelerine ağırlık vermektedir⁵¹².

SGB X § 45/2 hükmü gereğince, yararlanıcı, idari işlemin geçerliliğine güvenmişse ve idari işlemin geri alınmasındaki kamu yararı ile yararlanıcının güveni karşılaştırıldığında güven daha üstün geliyorsa güven korunmaya

⁵⁰⁷ Frings ve Schweigler, s.96.

⁵⁰⁸ Lang, § 45, Rn. 124.

⁵⁰⁹ Bir idari işlemin ne zaman fayda sağlayan idari işlem olacağı 1. fıkrada belirtilmektedir. Buna göre, bir hakkı ya da hukuken önemli bir avantajı tesis eden ya da onaylayan bir idari işlem fayda sağlayan idari işlemdir.

⁵¹⁰ Kayırcı idari işlem veya lehe idari işlem şeklinde de ifade edilebilir.

⁵¹¹ Eichenhofer, Rn. 220; Preis ve Bröse, Rn. 36; Caniklioğlu, Değerlendirme 2012, s.478; Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.166.

⁵¹² Eva Sandbiller, "§ 45 Rücknahme eines rechtswidrigen begünstigenden Verwaltungsaktes", Anne Körner, Martin Krasney, Bernd Mutschler ve Christian Rofls (Ed.), **Beck Online Gross Kommentar (Kasseler Kommentar)** içinde (Rn.1-89), C.H.Beck, Stand:15.08.2023, Rn. 5; Sözer, Gözetim, s.26.

değerdir⁵¹³. Bu durumda hukuka aykırı idari işlem geri alınamaz⁵¹⁴. Haksız yere sağlanan yardımların geri ödenmesi idari işlemin kaldırılmasına bağlı olduğu için bu durumda geri ödeme söz konusu olmaz. Burada hukuka aykırı bir idari işlemin kaldırılmasına yönelik toplum menfaati ile idari işlemin hukuka uygun olduğuna ilişkin güven besleyen yararlanıcının menfaati çatışmaktadır⁵¹⁵. SGB X § 45 çatışan menfaatleri tartarak çatışmayı adil bir şekilde çözmeye çalışmaktadır⁵¹⁶. Bu noktada önemli olan idari işleme güven duyulması değil, duyulan güvenin korunmaya değer olup olmadığıdır⁵¹⁷.

Güvenin hangi durumlarda korunmaya değer olduğu, hangi durumlarda ise korunmaya değer olmadığı SGB X § 45/2'de belirtilmektedir. Buna göre, yararlanıcı kendisine sağlanan yardımları tüketmişse veya artık geri alamayacağı yahut ancak makul olmayan, orantısız dezavantajlarla geri alabileceği bir tasarrufta bulunmuşsa⁵¹⁸ idari işlemin geçerliliğine duyduğu güven korunmalıdır⁵¹⁹. Buradaki amaç, geri almanın yararlanıcı için ciddi mali kayıplara yol açmasını önlemektir⁵²⁰. Ancak idari işlem hile, tehdit veya rüşvet ile elde edilmişse⁵²¹ yahut idari işlem yararlanıcının kasıtlı olarak veya ağır ihmal ile yanlış veya eksik bilgi vermesine dayanıyorsa⁵²² yahut yararlanıcı idari işlemin hukuka aykırı olduğunun farkındaysa veya ağır ihmal nedeniyle farkında değilse⁵²³ yararlanıcının idari işlemin

⁵¹³ SGB X § 45 uygulamasında güvenin korunmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Dörr ve Francke*, s.227-230.

⁵¹⁴ *Özkaraca*, Yersiz Ödemeler, s.167; *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.478; *Sözer*, Gözetim, s.27.

⁵¹⁵ *Eichenhofer*, Rn. 220; *Preis ve Bröse*, Rn. 36; *Sözer*, Gözetim, s.26.

⁵¹⁶ *Frings ve Schweigler*, s.96.

⁵¹⁷ *Dörr ve Francke*, s.227.

⁵¹⁸ Bkz. *Lang*, § 45, Rn. 161-169. Öğretide, oturduğu daireyi emekli maaşına dayanarak satın alan ve emekli maaşıyla dairenin taksitini zorla ödeyen bir emeklinin durumu veya geri ödemeyi aldığı yardımla yapacağını düşünerek kredi çeken sigortalı bu hususta örnek olarak gösterilmiştir. Bkz. *Frings ve Schweigler*, s.97; *Preis ve Bröse*, Rn. 40.

⁵¹⁹ *Sözer*, Gözetim, s.27.

⁵²⁰ *Lang*, § 45, Rn. 166.

⁵²¹ Bkz. *Lang*, § 45, Rn. 143-146.

⁵²² Bkz. *Lang*, § 45, Rn. 147-155. Yararlanıcı bilgilerin eksik veya yanlış olduğunu biliyorsa kast, göstermesi gereken özeni önemli ölçüde ihmal etmişse ağır ihmal vardır. Bkz. *Lang*, § 45, Rn. 150. Benzer yönde bkz. *Dillmann*, Rn. 293.

⁵²³ Bkz. *Lang*, § 45, Rn. 156-160.

geçerliliğine duyduğu güven korunmaz⁵²⁴. Mevzuatın karmaşıklığı nedeniyle yanlış veya eksik bilgi verilmesi yaygındır. Bu nedenle yanlış veya eksik bilginin ağır ihmalden kaynaklanması aranmaktadır⁵²⁵.

SGB X § 45 hukuk güvenliği ilkesi çerçevesinde şekillendirilmiştir⁵²⁶. Eğer yararlanıcı yardımı tüketmiş veya telafisi zor mali tasarruflar gerçekleştirmişse ve SGB X § 45/2'de sayılan kötü niyetli hareketlerden kaçınmışsa yararlanıcının idari işlemin yasallığına duyduğu güvene ağırlık verilir⁵²⁷. İlgili hareketlerin varlığında ise yararlanıcının güveninden söz edilemez. Örneğin, mal varlığını veya gelirini kasıtlı olarak gizleyerek idari işlemin gerçekleştirilmesine neden olan yararlanıcı idari işlemin yasallığına duyduğu güvene dayanamaz⁵²⁸.

Fayda sağlayan hukuka aykırı bir idari işlemin geri alınması yalnızca yararlanıcının güvenin korunması yönünden sınırlandırılmamıştır. Ayrıca süre yönünden de sınırlandırılmıştır. Tek seferlik yardım sağlayan idari işlemlerin geri alınmasında süre yönünden sınırlandırma mevcut değildir. Bu işlemler sınırsız bir süreyle geri alınabilir⁵²⁹. Süre yönünden sınırlandırılan, sürekli etkili idari işlemlerin⁵³⁰ geri alınmasıdır.

SGB X § 45/3 hükmüne göre, fayda sağlayan hukuka aykırı ve sürekli etkili bir idari işlem kural olarak tebliğinden itibaren iki yıl içerisinde geri alınabilir⁵³¹.

⁵²⁴ Caniklioğlu, Değerlendirme 2012, s.479; Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.167; Hacıoğlu Çalışkan, s.2285.

⁵²⁵ Dörr ve Francke, s.229.

⁵²⁶ Wallerath, Rn. 198.

⁵²⁷ Lang, § 45, Rn. 124.

⁵²⁸ Dillmann, Rn. 293.

⁵²⁹ Preis ve Bröse, Rn. 42; Sözer, Gözetim, s.28.

⁵³⁰ Sürekli etkili idari işlem uzun süre boyunca periyodik olarak tekrarlanan yardımlara hak kazandıran, bağımlı bir hukuki ilişki kuran veya böyle bir ilişkiyi değiştiren işlemidir. Örneğin emeklilik kararına ilişkin idari işlem sürekli etkili idari işlemidir. Bkz. Eichenhofer, Rn. 218. Öğretide bu tür idari işlemlerin ilan edildikleri zamanın ötesinde hukuki etki doğurdukları ifade edilmektedir. Bkz. Preis ve Bröse, Rn. 9; Sabine Heße, "§ 45 Rücknahme eines rechtswidrigen begünstigenden Verwaltungsaktes", Christian Rolfs, Richard Giesen, Miriam Meßling ve Peter Udsching (Ed.), **Beck'scher Online Kommentar Sozialrecht** içinde (Rn.1-53), 72. Edition, C.H.Beck, 2024, Rn. 8.

⁵³¹ Düzenlemeye göre ZPO (Zivilprozessordnung/ Hukuk Muhakemeleri Usulu Kanunu) § 508'de yer alan yargılamanın iadesi sebeplerinin ortaya çıkması halinde 2 yıllık zamanaşımı süresi uygulanmaz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Heße, § 45, Rn. 39-40; Sandbiller, § 45, Rn. 51-56.

Ancak idari işlem yararlanıcının kasıtlı olarak veya ağır ihmal ile yanlış veya eksik bilgi vermesine dayanıyorsa yahut yararlanıcı idari işlemin hukuka aykırı olduğunun farkındaysa veya ağır ihmal nedeniyle farkında değilse yahut idari işlem geri almaya ilişkin bir çekince içeriyorsa tebliğinden itibaren on yıl içerisinde geri alınabilir⁵³². Bu noktada vurgulanması gereken husus, on yıllık zamanaşımı süresinin hile, tehdit veya rüşvet ile elde edilen idari işlemleri kapsamamasıdır. Dolayısıyla bu tür idari işlemlerde geri alma için zamanaşımı süresinin iki yıl olacağı düşünülebilir. Ancak öğretide iki yıllık sürenin iyi niyetli kişiler için söz konusu olacağı, bu durumda iki yıllık sürenin uygulanamayacağı ve geri almanın süresiz olarak mümkün olacağı ifade edilmektedir⁵³³. Görüldüğü üzere süreye ilişkin getirilen istisnalar nedeniyle iki yıllık zamanaşımı süresi iyiniyetli yararlanıcılar için söz konusu olacaktır⁵³⁴.

Eğer yararlanıcıya parasal yardım yapılmaya devam ediliyorsa ve bu yardımın dayandığı idari işlem hile, tehdit veya rüşvet ile elde edilmişse yahut yararlanıcının kasıtlı olarak veya ağır ihmal ile yanlış veya eksik bilgi vermesine dayanıyorsa yahut yararlanıcı idari işlemin hukuka aykırı olduğunun farkındaysa veya ağır ihmal nedeniyle farkında değilse on yıllık süre uygulanmaz. On yıllık süre sona erse de idari işlem geri alınabilir. Böylece on yıllık sürenin uygulanması neticesinde ortaya çıkacak olumsuz sonuçlar engellenecektir⁵³⁵.

SGB X § 45/1 hükmüne göre, idari işlem geçmişe veya geleceğe etkili olarak geri alınır. Çalışma konumuz açısından önemli olan husus idari işlemin geçmişe etkili olarak geri alınmasıdır. Zira geçmişe etkili geri alma SGB X § 50 gereğince bir geri ödeme talebi doğuracaktır⁵³⁶. SGB X § 45/4 hükmü gereğince, idari işlemin geçmişe etkili olarak geri alınması yalnızca yukarıda bahsedilen yararlanıcının güveninin korunmayacağı durumlarda mümkün olacaktır⁵³⁷.

⁵³² Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.167; Hacıoğlu Çalışkan, s.2285; Sözer, Gözetim, s.27.

⁵³³ Dörr ve Francke, s.231; Heße, § 45, Rn. 41.

⁵³⁴ Sandbiller, § 45, Rn. 51.

⁵³⁵ Lang, § 45, Rn. 187; Sözer, Gözetim, s.27.

⁵³⁶ Dörr ve Francke, s.234.

⁵³⁷ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.167.

Görüldüğü üzere, yararlanıcının iyiniyetli olduğu hallerde idari işlem geçmişe etkili olarak geri alınamayacak⁵³⁸ ve bu idari işlem temelinde haksız sağlanan yardımlar geri istenemeyecektir. Bir diğer ifade ile yersiz ödemeler geri alınamayacaktır.

Fayda sağlayan hukuka aykırı idari işlemin yetkili makamın geri almayı gerektirecek nedenleri öğrenmesinden itibaren bir yıl içerisinde geri alınması gerekmektedir⁵³⁹. Bir yıllık süre geçtikten sonra idari işlem geleceğe etkili olacak şekilde kaldırılabilir⁵⁴⁰. İdari işlem hile veya rüşvet gibi yararlanıcının kötü niyetli davranışlarına dayansa dahi geçmişe etkili geri alma için bir yıllık süre geçerlidir⁵⁴¹.

İdari işlemin SGB X § 45 gereğince geri alınmasında idarenin takdir yetkisi önemli bir yer tutmaktadır. SGB X § 45/1 hükmü gereğince, idari işlemin geri alınıp alınmaması ve alınacaksa ne ölçüde geri alınacağı konularında idarenin takdir yetkisi vardır⁵⁴². Geri almanın geçmişe mi yoksa geleceğe mi etkili olacağı konusunda idarenin takdir yetkisi yoktur. Zira geçmişe etkili geri alma yalnızca SGB X § 45/4'te belirtilen hallerde mümkündür. Ancak bu durumda bile idari işlemin geçmişe etkili olarak geri alınıp alınmayacağı⁵⁴³ veya geri almanın ne kadar geçmişe götürüleceği konusunda idarenin takdir yetkisi vardır⁵⁴⁴. Geri alınacak idari işlemde etkilenen yararlanıcının yaşı, sağlık durumu ve ekonomik durumu gibi kişisel özellikleri, geri almanın doğuracağı sonuçlar ve idarenin hukuka aykırılığa katkısı gibi hususlar takdir yetkisi kullanılırken dikkate alınır.⁵⁴⁵ Dikkat çekmek isteriz ki idarenin takdir yetkisi idari işlemin geri alınıp alınmaması veya hangi ölçüde geri alınacağına ilişkindir. Yoksa idari işlem geri alındıktan sonra

⁵³⁸ Bern Schütze, "§ 45 Rücknahme eines rechtswidrigen begünstigenden Verwaltungsaktes", Bern Schütze (Ed.), **SGB X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz Kommentar** içinde (Rn.1-109), 9. Auflage, Münih: C.H.Beck, 2020, Rn. 90.

⁵³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Heße, § 45, Rn. 47-50; Sandbiller, § 45, Rn. 41-50; Sözer, Gözetim, s.27.

⁵⁴⁰ Lang, § 45, Rn. 192; Heße, § 45, Rn. 50-51.

⁵⁴¹ Sandbiller, § 45, Rn. 41.

⁵⁴² Heße, § 45, Rn. 16.

⁵⁴³ Koppenfels-Spies, Rn.1053.

⁵⁴⁴ Bkz. Dörr ve Francke, s.233-234.

⁵⁴⁵ Preis ve Bröse, Rn. 37; Heße, § 45, Rn. 18a; Sözer, Gözetim, s.29.

haksız yere sağlanan yardımların geri ödenmesini talep etme noktasında kural olarak idarenin takdir yetkisi yoktur⁵⁴⁶. Bu konuya aşıağıda değinilecektir⁵⁴⁷.

SGB X § 24 gereğince, idari işlem geri alınmadan önce yararlanıcı dinlenmeli, konuya ilişkin görüşüne başvurulmalıdır.

ccc) SGB X § 48 Gereğince Koşulların Değişmesi Durumunda Sürekli Etkili İdari İşlemlerin Kaldırılması

Sürekli etkili idari işlemlerin ortaya çıkmasına bağlı olan koşulların değişmesi halinde idari işlemlerin değişen koşullara göre uyarlanması gerekmektedir. Yaşlılık aylığı veya işsizlik parası gibi pek çok yardımı doğuran idari işlem sürekli etkili olduğu için düzenleme uygulamada büyük öneme sahiptir⁵⁴⁸. Nitekim uygulamada SGB X § 48'in, SGB X § 45 ile birlikte, idari işlemlerin kaldırılmasına ilişkin en önemli hüküm olduğu belirtilmektedir⁵⁴⁹.

SGB X § 48 başlangıçta hukuka uygun olmasına rağmen meydana gelen değişiklikler nedeniyle hukuka aykırı hale gelen sürekli etkili idari işlemlerin kaldırılmasını düzenlemektedir⁵⁵⁰. Buradaki kaldırma (*aufhebung*) kavramı, hukuka aykırı hale gelen bir idari işlemin kaldırılması veya değiştirilmesini ifade etmektedir⁵⁵¹. Aşıağıda görüleceği üzere bu düzenleme ilgililerin hem lehine hem de aleyhine olan koşul değişikliklerini kapsar⁵⁵². İlgililerin aleyhine olan geğmişe

⁵⁴⁶ Fichte, § 50, Rn. 10; Heße, § 45, Rn. 4.

⁵⁴⁷ Bkz. Birinci Bölüm, §2, III, C, 3, c) Geri Almada Kurumun Takdir Yetkisi.

⁵⁴⁸ Preis ve Bröse, Rn. 50.

⁵⁴⁹ Karl Lang, "§ 4 Rücknahme und Widerruf von Verwaltungsakten", Wolfgang Fichte ve Hermann Plagemann (Ed.), **Sozialverwaltungsverfahrenrecht** içinde (Rn.124-302), 2. Auflage, Baden-Baden: Nomos, 2016, Rn. 205.

⁵⁵⁰ Hukuka uygun olduğu zannedilen idari işlemin sonradan başlangıçtan itibaren hukuka aykırı olduğu ortaya çıkarsa SGB X § 48 değil SGB X § 45 uygulanır. Bkz. Dörr ve Francke, s.242.

⁵⁵¹ Wolfgang Fichte, "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Sabine Knickrehm, Gundula Roßbach ve Raimund Waltermann (Ed.), **Kommentar Zum Sozialrecht** içinde (Rn.1-62), 8. Auflage, Münih: C.H.Beck, 2023, Rn. 1.

⁵⁵² Dillmann, Rn. 310.

etkili kaldırma durumlarında haksız sağlanan yardımlar SGB X § 50 gereğince geri alınır⁵⁵³.

SGB X § 48/1 hükmü gereğince, idari işlemi hukuka aykırı hale getiren değişiklikler fiili ya da hukuki koşullara ilişkin önemli değişikliklerdir⁵⁵⁴. Değişikliğin önemli olmasının ölçütü, değişiklikten sonraki durumun idari işlemin yapıldığı sırada var olması durumunda farklı bir karar verilecek olmasıdır⁵⁵⁵. Bir diğer ifade ile idari işlemin yapılmasında belirleyici olan koşullar değişmelidir⁵⁵⁶. Örneğin iyileşmek veya iş görebilir hale gelmek önemli fiili değişikliklerdendir⁵⁵⁷. Koşullarda meydana gelen bu tür önemli değişiklikler neticesinde idari işlem kaldırılır.

Sürekli etkili idari işlemlerin koşulların değişmesi nedeniyle kaldırılması kural olarak geleceğe etkilidir. Ancak SGB X § 48/1 hükmünün 2. cümlesinde sayılan durumlarda idari işlem değişikliğin meydana geldiği tarihten itibaren kaldırılır. Dolayısıyla bu durumların varlığı halinde idari işlemin kaldırılması geçmişe etkilidir⁵⁵⁸. SGB X § 48/1 hükmünün 2. cümlesinde sayılan durumlar şu şekildedir:

1) Değişikliğin ilgililerin lehine gerçekleşmesi

2) İlgililerin kendileri için zararlı sonuç doğuracak önemli değişiklikleri bildirmek için yasalarca öngörülen bir yükümlülüğü kasıtlı olarak veya ağır ihmal sonucu yerine getirmemesi⁵⁵⁹

⁵⁵³ Sabine Heße, "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Christian Rolfs, Richard Giesen, Miriam Meßling ve Peter Udsching (Ed.), **Beck'scher Online Kommentar Sozialrecht** içinde (Rn.1-59), 72. Edition, C.H.Beck, 2024, Rn. 46.

⁵⁵⁴ Önemli değişiklik konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Eva Sandbiller, "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Anne Körner, Martin Krasney, Bernd Mutschler ve Christian Rolfs (Ed.), **Beck Online Gross Kommentar (Kasseler Kommentar)** içinde (Rn.1-104), C.H.Beck, Stand:15.08.2023, Rn. 22-32; Bern Schütze, "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Bern Schütze (Ed.), **SGB X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz Kommentar** içinde (Rn.1-52), 9. Auflage, Münih: C.H.Beck, 2020, Rn. 4-17.

⁵⁵⁵ Preis ve Bröse, Rn. 52.

⁵⁵⁶ Lang, § 4, Rn. 215.

⁵⁵⁷ Eichenhofer, Rn. 216; Koppenfels-Spies, Rn.1058. Ayrıca bkz. Dörr ve Francke, s.241-242.

⁵⁵⁸ Raimund Waltermann, Benjamin Schmidt ve Katja Chandna-Hoppe, **Sozialrecht**, 15. Auflage, Heidelberg: C. F. Müller, 2022, Rn. 663; Preis ve Bröse, Rn. 56; Hacıoğlu Çalışkan, s.2285-2286.

⁵⁵⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Heße, § 48, Rn. 22-22a; Sandbiller, § 48, Rn. 59-62; Schütze, § 48 Rn. 28.

3) Başvurudan ya da idari işlemin yapılmasından sonra hakkın azalmasına veya ortadan kalkmasına sebep olacak kazanç ya da gelir elde edilmesi⁵⁶⁰

4) İlgililerin idari işlemde doğan hakların yasalara göre askıya alındığını veya tamamen veya kısmen ortadan kalktığını bilmesi veya gerekli özeni özellikle ağır şekilde ihlal ettiği için bilmemesi⁵⁶¹.

Görüldüğü üzere 1 numaralı durumda yararlanıcının lehine; 2,3 ve 4 numaralı durumlarda ise yararlanıcın aleyhine olan değişikliklere yer verilmiştir⁵⁶². 2, 3 ve 4 numaralı durumlarda idari işlemin geçerliliğine olan güven korunmayı hak etmez⁵⁶³. Bu durumlarda idari işlem geçmişe etkili olarak kaldırılır ve sağlanan yardımlar geri alınır. Örneğin, sürekli etkili idari işlemlerden kaynaklanan yardımları alan kişiler, yardımları etkileyecek önemli değişiklikleri bildirmeleri konusunda bilgilendirilirler. Bu tür bir değişiklik ortaya çıktığı zaman bildirim yapılırsa idari işlem kaldırılır ve eğer gerekiyorsa yeni bir idari işlem yapılır. Bu yükümlülük yerine getirilmeyip bildirim yapılmazsa idari işlem SGB X § 48 gereğince kaldırılır ve SGB X § 50/1 hükmü gereğince değişiklik tarihinden sonra sağlanan yardımlar geri alınır⁵⁶⁴.

Yukarıda belirtilen durumlarda idari işlemin geçmişe etkili olarak kaldırılması kuraldır. Ancak atipik durumların varlığı halinde bir diğer ifade ile somut olayın özelliğine göre idarenin takdir yetkisinin var olduğu kabul edilmektedir⁵⁶⁵. Bu durumlarda geçmişe etkili kaldırmadan kaçınılarak idari işlem geleceğe etkili olarak kaldırılabilir⁵⁶⁶. Atipik bir durumun ne zaman var olduğunun tespitinde yukarıda belirtilen durumlardan önemli ölçüde farklılaşan durumların var olup olmadığı kullanılır. Örneğin, ilgili kişi bu yardımları iyiniyetle tüketmişse ve geri ödeme kişiyi çaresizliğe sürükleyecekse veya yapılan haksız ödemeler idarenin

⁵⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Heße*, § 48, Rn. 23-29a; *Sandbiller*, § 48, Rn. 63-72; *Schütze*, § 48 Rn. 29-31.

⁵⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Heße*, § 48, Rn. 30-32; *Sandbiller*, § 48, Rn. 73-77; *Schütze*, § 48 Rn. 32-33.

⁵⁶² *Dörr ve Francke*, s.240.

⁵⁶³ *Koppenfels-Spies*, Rn.1058.

⁵⁶⁴ *Frings ve Schweigler*, s.98-99.

⁵⁶⁵ Atipik durumlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Heße*, § 48, Rn. 33-35; *Lang*, § 4, Rn. 243-248.

⁵⁶⁶ *Preis ve Bröse*, Rn. 58; *Dillmann*, Rn. 318; *Fichte*, § 48, Rn. 51.

ağır kusurundan kaynaklanıyorsa atipik durumların var olduğu kabul edilmektedir⁵⁶⁷. Ayrıca yardım hakkının sona erdiğinin anlaşılamadığı istisnai/olağanüstü durumlarda da idari işlem geleceğe etkili olarak kaldırılabilir⁵⁶⁸. Atipik olarak değerlendirilen bu durumlarda ilgili kişilerin iyiniyetine önem verildiği anlaşılmaktadır. Nitekim idari işlemin SGB X § 48 gereğince kaldırılmasının salt ilgili kişilerin haksız davranışına dayanması halinde atipik bir durumdan bahsedilemeyeceği ifade edilmektedir⁵⁶⁹.

SGB X § 48/4 hükmü idari işlemlerin ilgililerin aleyhine olacak şekilde geçmişe etkili olarak kaldırılması için SGB X § 45'te yer alan 10 yıllık ve 1 yıllık sürelerle atıfta bulunmuştur. Dolayısıyla SGB X § 45'te yer alan zaman yönünden sınırlandırmalar SGB X § 48'in uygulanmasında da dikkate alınacaktır⁵⁷⁰. İdari işlemin kaldırılmasını gerektiren ve SGB X § 48/1 hükmünün 2. cümlesinin 2, 3 ve 4 numaralı durumlarında belirtilen değişiklikleri idarenin öğrenmesinden itibaren 1 yıl, değişiklikler meydana geldikten sonra ise 10 yıl içinde idari işlem geçmişe etkili olarak kaldırılabilir⁵⁷¹. Bu süreler geçtikten sonra idari işlem yalnızca geleceğe etkili olacak şekilde kaldırılabilir⁵⁷².

bb) İdari İşleme Dayanmayan Yardımların Geri Alınması (SGB X § 50/2)

SGB X § 50/2 hükmü gereğince, idari işlem olmaksızın haksız yere sağlanan yardımlar geri ödenir. Bu düzenleme, yardım kurumlarının kamu hukukundan doğan idari görevlerini yerine getirirken haksız şekilde sağladıkları tüm yardımların geri alınmasının temelini oluşturur⁵⁷³. Zira SGB X § 50/1 ile idari işleme dayanan haksız yardımlar geri alınırken, bu hükümle geri alma sistemi genişletilmekte ve SGB X § 50/1 dışında kalan idari işleme dayanmayan haksız

⁵⁶⁷ Preis ve Bröse, Rn. 59; Dillmann, Rn. 318; Dörr ve Francke, s.245.

⁵⁶⁸ Frings ve Schweigler, s.99.

⁵⁶⁹ Dörr ve Francke, s.245.

⁵⁷⁰ Koppenfels-Spies, Rn.1058; Preis ve Bröse, Rn. 64.

⁵⁷¹ Dörr ve Francke, s.246-247; Fichte, § 48, Rn. 59.

⁵⁷² Preis ve Bröse, Rn. 64.

⁵⁷³ BSG BeckRS 2007, 41185, Rn. 38.

yardımlar geri alınmaktadır⁵⁷⁴. Belirtelim ki, öğretide, idari bir işlem olmaksızın yardım sağlanmasının nadir olduğu ifade edilmektedir⁵⁷⁵. Bu nedenle SGB X § 50/2 düzenlemesine SGB X § 50/1'e nazaran daha az yer verilecektir.

Daha önce ifade edildiği üzere⁵⁷⁶, idari işleme dayanmayan yardımlarda, sağlanan yardım ile bu yardımı sağlama konusundaki yetki arasında uyumsuzluk olmalıdır⁵⁷⁷. Dolayısıyla bu tür yardımları haksız hale getiren, hak sahibi olmayan kişilere⁵⁷⁸, hak edilmeyen yardımların sağlanmasıdır⁵⁷⁹. Bir idari işleme dayalı olarak sağlanan yardımın sürenin sona ermesi veya bozucu şartın gerçekleşmesi nedeniyle geçersiz hale gelmesi durumunda ödenmeye devam edilen yardım idari bir işlem olmaksızın haksız yere sağlanmış olur⁵⁸⁰. Benzer şekilde, aylığın iptal edilmesine rağmen ödenmeye devam edilmesi veya miktarı azaltılmasına rağmen eski haliyle yani yüksek miktarla ödenmeye devam edilmesi hallerinde de bu hüküm uygulanır⁵⁸¹.

SGB X § 50/2 hükmünün 1. cümlesi idari işleme dayanmayan haksız yardımların geri ödeneceğini düzenler. Hükmün lafzı geri ödemenin mutlak olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Ancak 2. cümle, geri ödemenin mutlak olmadığını ortaya koymakta ve 1. cümle ile düzenlenen geri ödeme yükümlülüğünü sınırlandırmaktadır⁵⁸². 2. cümle gereğince, SGB X § 50/2 hükmünün uygulanmasında SGB X § 45 ve 48 hükümleri esas alınır. Dolayısıyla, SGB X § 45 ve 48'de yer alan geri alma ve kaldırmaya ilişkin sınırlandırmalar idari işlem olmaksızın haksız yere ödenen yardımların geri alınmasında da uygulanacaktır⁵⁸³.

⁵⁷⁴ Wallerath, Rn. 216.

⁵⁷⁵ Lang, § 50, Rn. 30; Sandbiller, § 50, Rn. 10.

⁵⁷⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 2, b) Yardımın Haksız Sağlanmış Olması.

⁵⁷⁷ Lang, § 50, Rn. 30.

⁵⁷⁸ Dillmann, Rn. 323.

⁵⁷⁹ Dörr ve Francke, s.273.

⁵⁸⁰ Dörr ve Francke, s. 273; Siewert, Rn. 35.

⁵⁸¹ Preis ve Bröse, Rn. 69; Schütze, § 50, Rn. 22.

⁵⁸² Lang, § 50, Rn. 37; Sandbiller, § 50, Rn. 38; Siewert, Rn. 40.

⁵⁸³ Sandbiller, § 50, Rn. 38; Hacıoğlu Çalışkan, s.2285.

Aslında, SGB X § 45 ve 48'e yapılan bu atıf, yalnızca SGB X § 45'in bazı hükümleriyle sınırlı şekilde uygulanır⁵⁸⁴. Yardım başlangıçtan itibaren hukuka aykırıysa SGB X § 45 hükümlerine müracaat edilir⁵⁸⁵. Öncelikle, SGB X § 45'te yer alan hükümlerden geçmişe etkili geri almayı düzenleyen hükümler⁵⁸⁶ SGB X § 50/2'nin uygulanmasında dikkate alınır⁵⁸⁷. Zira SGB X § 50, geçmişte sağlanmış yardımların geri ödenmesini düzenlemektedir. O halde SGB X § 45/2 3.cümlede yer alan hallerin varlığı halinde (yardımın hile, tehdit veya rüşvet ile elde edilmesi yahut yardımın yararlanıcının kasıtlı olarak veya ağır ihmal ile yanlış veya eksik bilgi vermesine dayanması yahut yararlanıcının yardımın hukuka aykırı olduğunun farkında olması veya ağır ihmal nedeniyle farkında olmaması) sağlanan yardımlar SGB X § 50/2 kapsamında geri alınabilir⁵⁸⁸. Ayrıca SGB X § 45'te yer alan ve idari işlemin geri alınmasını sınırlayan 1 yıllık süre de SGB X § 50/2'nin uygulanmasında dikkate alınır⁵⁸⁹. Buradaki amaç sağlanan yardımları geri ödemek zorunda kalan yararlanıcının korunmasıdır⁵⁹⁰. Zira idari bir işlem olmaksızın yardım sağlanan kişinin güveni de idari işlemle yardım sağlanan kişinin güveni kadar korunmaya değerdir⁵⁹¹. Son olarak, SGB X § 45'in uygulamasında olduğu gibi SGB X § 50/2'nin uygulanmasında da idarenin takdir yetkisi vardır⁵⁹².

Sürekli etkili idari işlemlerin geri alınmasını sınırlayan 2 yıllık ve 10 yıllık süreler ise SGB X § 50/2'nin uygulanmasında geçerli değildir. Zira bunlar sürekli etkili idari işlemlere özgü sürelerdir⁵⁹³. Aynı şekilde SGB X § 48'in SGB X § 50/2'nin uygulanmasında dikkate alınması da mümkün değildir⁵⁹⁴. Zira SGB X § 48 de sürekli etkili idari işlemlere ilişkin bir düzenlemedir. İdari işleme dayanmadan

⁵⁸⁴ *Sandbiller*, § 50, Rn. 40.

⁵⁸⁵ *Dörr ve Francke*, s. 274.

⁵⁸⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a), aa), bbb) SGB X § 45 Gereğince Fayda Sağlayan Hukuka Aykırı İdari İşlemlerin Geri Alınması.

⁵⁸⁷ *Schütze*, § 50, Rn. 26; *Lang*, § 50, Rn. 39; *Siewert*, Rn. 41.

⁵⁸⁸ *Sandbiller*, § 50, Rn. 42-43; *Dörr ve Francke*, s. 274; *Schütze*, § 50, Rn. 26; *Lang*, § 50, Rn. 38.

⁵⁸⁹ *Fichte*, § 50, Rn. 14; *Sandbiller*, § 50, Rn. 44, 46; *Schütze*, § 50, Rn. 26.

⁵⁹⁰ *Preis ve Bröse*, Rn. 70.

⁵⁹¹ *Dillmann*, Rn. 323; *Dörr ve Francke*, s. 274.

⁵⁹² *Schütze*, § 50, Rn. 27; *Dörr ve Francke*, s. 275.

⁵⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Fichte*, § 50, Rn. 14; *Sandbiller*, § 50, Rn. 44-45; *Dörr ve Francke*, s. 274; *Schütze*, § 50, Rn. 26; *Lang*, § 50, Rn. 39; *Heße*, § 50, Rn. 30.

⁵⁹⁴ Bkz. *Schütze*, § 50, Rn. 26; *Lang*, § 50, Rn. 41; *Dörr ve Francke*, s. 274; *Fichte*, § 50, Rn. 15.

verilen sürekli bir yardımın daha sonra koşullarda önemli bir değişiklik meydana gelmesi nedeniyle hukuka aykırı olması söz konusu olamaz⁵⁹⁵.

b) Geri Alınabilecek Miktar

aa) Elde Edilenin Geri Alınması

Haksız yere sağlanan yardımların geri alınması için koşullar oluştuğunda bu yardımların geri ödenmesine ilişkin talep oluşturulur. Geri ödeme talebi, kural olarak sağlanan yardımların tamamının geri ödenmesine ilişkindir⁵⁹⁶. Ancak bazı durumlarda Kurum takdir yetkisini kullanarak alacağından feragat edebilir⁵⁹⁷. Ayrıca idari işlem kısmi bir şekilde geri alınmış yahut kaldırılmışsa geri ödeme de kısmi şekilde olacaktır⁵⁹⁸. Aynı yardımlar ile hizmetlerin haksız yere sağlanması halinde bunların bedeli geri ödenir⁵⁹⁹.

Geri ödeme borçlusu, yardım kuruluşundan alacağı varsa bu alacağı ile borcunu takas edebilir⁶⁰⁰.

bb) Faiz

Haksız yere sağlanan yardımlar kural olarak faizsiz geri alınır. SGB X § 50/2a hükmü gereğince, yalnızca kurumlara sübvansiyon olarak yapılan ödemelerin dayandığı idari işlemin geçersiz hale gelmesi nedeniyle yapılan ödemelerin geri alınmasında faiz uygulanabilir. Bu ödemelerin dışında kalan ve çalışma konumuzu oluşturan sigortalılara yapılan ödemelerde ise faiz talep edilemez. Haksız yere sağlanan yardımların geri alınmasında faizi düzenleyen SGB

⁵⁹⁵ Sandbiller, § 50, Rn. 41.

⁵⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Schütze, § 50, Rn. 29; Sandbiller, § 50, Rn. 31-35.

⁵⁹⁷ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, c) Geri Almada Kurumun Takdir Yetkisi

⁵⁹⁸ Fichte, § 50, Rn. 10; Dörr ve Francke, Rn. 16, 22

⁵⁹⁹ Bkz. Sandbiller, § 50, Rn. 34-35.

⁶⁰⁰ Schütze, § 50, Rn. 29; Siewert, Rn. 26; Heße, § 50, Rn. 30; Sandbiller, Rn. 36.

X § 50/2a hükmünde bu konuda bir düzenleme olmadığı gibi faize ilişkin başka bir düzenlemeye de atıfta bulunulmamıştır⁶⁰¹.

Önemle belirtelim ki kurumlara sübvansiyon olarak yapılan ödemelerin geri alınmasında faiz talep edilip edilmeyeceği de idarenin takdirindedir. Yardımın dayandığı idari işlemin geçersiz hale gelmesinden yardımdan yararlanan sorumlu değilse ve idarenin belirlediği süre içerisinde geri ödeme gerçekleştirilirse, idare faiz talebinden kısmen veya tamamen vazgeçebilir⁶⁰².

c) Geri Almada Kurumun Takdir Yetkisi

Yukarıda, idari işlemlerin geri alınması ve kaldırılması sürecinde idarenin sahip olduğu takdir yetkisi hakkında bilgi verildi. Hatırlanacağı üzere, özellikle iyiniyetli kişilerin mağdur olacağı yahut idarenin kusurlu olduğu durumlarda idari işlemin geri alınıp alınmaması/kaldırılıp kaldırılmaması veya hangi ölçüde geri alınacağı/kaldırılacağı konularında idarenin takdir yetkisi bulunmaktadır⁶⁰³.

Tıpkı idari işlemin geri alınması/kaldırılması sürecinde olduğu gibi haksız yere sağlanan yardımların geri ödenmesi sürecinde de idareye takdir yetkisi tanınmıştır. Bu yetki doğrudan SGB X § 50'de düzenlenmemekte, SGB IV (Viertes Buch Sozialgesetzbuch-Gemeinsame Vorschriften für die Sozialversicherung / Sosyal Kanun 4. Kitap-Sosyal Sigortalar İçin ortak Hükümler) § 76'ya dayanmaktadır.

Kural olarak, bir idari işlem kaldırıldığında geri ödeme talebinde bulunup bulunmama noktasında idarenin takdir yetkisi yoktur⁶⁰⁴. Ancak geri ödenecek tutar sosyal yardım kurumlarının gelirleri arasında olduğu için SGB IV § 76/2'de yer alan tahsil edilecek gelirlerin ertelenmesi, durdurulması ve affedilmesine ilişkin

⁶⁰¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Dörr ve Francke*, Rn. 24-26; *Fichte*, § 50, Rn. 16-17; *Preis ve Bröse*, Rn. 72; *Heße*, § 50, Rn. 32-35; *Lang*, § 50, Rn. 42-44; *Sandbiller*, § 50, Rn. 49-50; *Schütze*, § 50, Rn. 30-31; *Siewert*, Rn. 43.

⁶⁰² *Dillmann*, Rn. 325; *Fichte*, § 50, Rn. 17; *Heße*, § 50, Rn. 35; *Lang*, § 50, Rn. 46; *Sandbiller*, § 50, Rn. 51.

⁶⁰³ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar.

⁶⁰⁴ *Fichte*, § 50, Rn. 10; *Preis ve Bröse*, Rn. 68; *Schütze*, § 50, Rn. 20.

düzenlemeler haksız yere sağlanan yardımların geri alınmasında da uygulanacaktır⁶⁰⁵. Hüküm gereğince, alacağın hemen tahsili yararlanıcı için önemli ekonomik zorluklara yol açacaksa ve erteleme neticesinde talep zarar görmeyecekse, uygun bir faiz ve teminatla geri ödeme talebi ertelenebilir. Ayrıca eğer alacağın tahsili somut olayın koşulları gereğince hakkaniyete aykırı bir duruma yol açacaksa geri ödeme talebinden feragat edilebilir⁶⁰⁶.

II. YARGISAL KAYNAKLAR

Yargı kararları hukukun yardımcı kaynaklarından biridir⁶⁰⁷. Türk Medeni Kanununun 1. maddesi gereğince, hâkim yargılama sonucunda karar verirken yargı kararlarından da faydalanır. Yargı kararları kural olarak bağlayıcı değildir. Ancak özellikle yüksek mahkemelerce verilen kararların yol gösterici özelliği⁶⁰⁸, yargı kararlarını çalışmamız açısından önemli kılmaktadır.

Yersiz ödemelerin geri alınması uygulamada sıklıkla karşılaşılan ve yargı kararlarına yansıyan bir konudur⁶⁰⁹. Bu nedenle konuya ilişkin bolca yargı kararı mevcuttur⁶¹⁰.

Yargı kararlarının bağlayıcı olmaması kuralının istisnası, içtihadı birleştirme kararları ve Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarıdır. Bu kararlar diğer yargı

⁶⁰⁵ HeBe, § 50, Rn. 3; Sandbiller, § 50, Rn. 16; Schütze, § 50, Rn. 20; Lang, § 50, Rn. 25, 51.

⁶⁰⁶ Bkz. HeBe, § 50, Rn. 31; Schütze, § 50, Rn. 35; Lang, § 50, Rn. 52.

⁶⁰⁷ Sümer, Hukuka Giriş, s.72; Ömer Anayurt, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, 23. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s.295-297.

⁶⁰⁸ Sümer, Hukuka Giriş, s.72; Anayurt, Hukuka Giriş, s.297.

⁶⁰⁹ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.152.

⁶¹⁰ Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin birtakım Yargıtay kararları ve kararların değerlendirilmesi için bkz.: A. Can Tuncay, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2013**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, s.523-524; 526-533; Ali Nazım Sözer, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2014**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, s.531-535, 567-573, 576-580; Aydın, Değerlendirme 2015, s.747-749, 780-789, 789-793, 796-808, 820-827, 843-850; Ertürk, Değerlendirme, s.927-930, 945 vd.; Kadir Arıcı, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2017**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s.523-529; Mahmut Kabakcı, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s.419-429, 443-449.

kararlarının aksine sadece kararın taraflarını bağlamazlar. Herkes açısından bağlayıcıdır, tüm mahkemeler bu kararlarla bağlıdır⁶¹¹.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla yersiz ödemelerin geri alınması konusunda içtihadı birleştirme kararı mevcut değildir. Ancak konuya ilişkin birçok Anayasa Mahkemesi kararı mevcuttur. Somut norm denetimi yoluyla, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının hem a bendinin hem de b bendinin ayrı ayrı Anayasaya aykırılığı ileri sürülmüştür⁶¹². Ancak Yüksek Mahkeme her iki düzenlemenin de Anayasaya aykırı olmadığına karar vermiştir⁶¹³.

Bu kapsamda üzerinde durulacak ilk karar, Anayasa Mahkemesinin 10.02.2016 tarihli kararıdır⁶¹⁴. Bahse konu karara ilişkin olayda, başkasına ait olan 120 günlük hizmet süresinin Kurum hatası nedeniyle davalıya mal edilmesi nedeniyle yersiz ödeme doğmuştur. Ret kararı oy çokluğuyla alınmıştır. İlgili karara ve karara katılmayan Akıncı'nın karşı oy gerekçesine daha önce değinildiği için⁶¹⁵ burada yalnızca kararın katılmadığımız noktalarına ilişkin bilgi verilecektir.

Anayasa Mahkemesinin mülkiyet hakkı ve sosyal güvenlik hakkına ilişkin yaptığı değerlendirmede, düzenlemenin mülkiyet hakkı ve sosyal güvenlik hakkı ile ilgisinin bulunmadığı belirtmiştir⁶¹⁶. Mahkemenin bu görüşüne katılmamaktayız.

⁶¹¹ *Sümer*, Hukuka Giriş, s.72; *Anayurt*, Hukuka Giriş, s.297-299.

⁶¹² Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesinin önüne dört defa gelmiştir. Bkz. AYM, 22/4/2015, E. 2015/38, K.2015/39; AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642; AYM, 7/4/2016, E. 2016/24, K.2016/22; AYM, 12/7/2017, E.2017/44, K.2017/118, R.G., 11/8/2017, 30151. İptal taleplerinin üçü Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendinin iptaline ilişkin iken, biri 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendinin iptaline ilişkindir.

⁶¹³ İptal taleplerinden iki tanesi esas incelemesine geçilmeden reddedilmişken iki tanesi esas incelemesi neticesinde reddedilmiştir. Anayasaya aykırılığın hangi nedenlere dayandığının gerekçeleriyle birlikte açıkça gösterilmediği için esas incelemesine geçmeden reddedilen talep hakkındaki karar için bkz. AYM, 22/4/2015, E. 2015/38, K.2015/39. İşin esasına girilerek verilen ret kararından sonra aynı kural hakkında yeni bir başvurunun yapılabilmesi için geçmesi gereken on yıllık sürenin dolmadığı gerekçesiyle esas incelemesine geçmeden reddedilen talep hakkındaki karar için bkz. AYM, 7/4/2016, E. 2016/24, K.2016/22.

⁶¹⁴ AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642.

⁶¹⁵ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi; Birinci Bölüm, §1, II, B, 3, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Devlet İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

⁶¹⁶ Anayasa Mahkemesi bu görüşünü yersiz ödemelerin var olmayan bir sosyal güvenlik hakkından kaynaklandığı gerekçesine dayandırmıştır. Yüksek Mahkemeye göre, "Kural, var olmayan bir

Zira daha önce belirttiğimiz üzere, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin düzenleme gerek sosyal güvenlik hakkı gerekse mülkiyet hakkıyla yakından ilişkilidir⁶¹⁷. Anayasa Mahkemesi hukuk devleti ilkesi açısından yaptığı değerlendirmede ise düzenlemenin hukuk devleti ilkesine uygun olduğu sonucuna ulaşmıştır⁶¹⁸. Mahkemenin bu görüşüne de katılmamaktayız⁶¹⁹. Mahkeme, hukuk devletine ilişkin kapsamlı bir tanım yapmasına rağmen ilgili düzenlemenin hukuk devleti ile olan ilişkisini oldukça dar bir bakış açısıyla ele almıştır. Kararda düzenlemenin kamu yararı amacı taşıdığına vurgu yapılmakta ve ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına oranla ilgili düzenlemenin sonuçlarının daha hafif olduğu gerekçesiyle hukuk devleti ilkesine aykırılık bulunmadığı belirtilmektedir. Kanaatimizce hukuk devleti açısından

sosyal güvenlik hakkının gerçekleştiği zannıyla Kurum'un hatalı işlemiyle ilgililere yaptığı ve malvarlıklarında sebepsiz zenginleşmeye yol açan yersiz ödemelerin iadesine ilişkindir. Bu nedenle kişinin malvarlığında ekonomik bir değer taşımakla birlikte geçerliliği bulunmayan bir sosyal güvenlik hakkından kaynaklanan yersiz ödemenin iadesi talebini düzenleyen kuralın mülkiyet hakkı ve sosyal güvenlik hakkıyla bir ilgisi bulunmamaktadır". Bkz. AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642.

⁶¹⁷ Sosyal güvenlik hakkına ilişkin açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Güvenlik Hakkı İle İlişkisi. Mülkiyet hakkına ilişkin açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 4, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Mülkiyet Hakkı Açısından Değerlendirilmesi.

⁶¹⁸ Anayasa Mahkemesi bu görüşünü, yersiz ödemenin doğuş nedenine göre ayırım yapıldığı ve ilgililerin kusurundan kaynaklanmayan yersiz ödemelerin geri alınmasının daha hafif koşullara tabi tutulduğu gerekçesine dayandırmıştır. Yüksek Mahkemeye göre, "Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, hukuki güvenliği sağlayan, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve kanunlarla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir. Hukuk devletinde kanunların kamu yararı gözetilerek çıkarılması zorunludur. Kanun koyucunun, Anayasa'ya ve hukukun genel ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla her türlü düzenlemeyi yapma konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır. Kural, sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup, Kurum'un hatalı işlemi nedeniyle ilgiliye yapılan fazla veya yersiz ödemeye bağlanan sonuçları öngörmektedir. Kuralın, Kurum tarafından Kanun'a aykırı şekilde ilgililere yapılan ödemelerin geri alınmasıyla Kurum'un gider kaybının önlenmesini ve Kurum'un aleyhine sebepsiz zenginleşmeye engel olunmasını sağlamak için kamu yararı amacıyla çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir düzenlemenin anayasal sınırlar içinde kanun koyucunun takdirinde olduğu da açıktır. Öte yandan Kurum'un hatalı işleminden kaynaklanan nedenlerle yapılan fazla veya yersiz ödemelerin yaptırımı, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışı sonucu yapılan fazla veya yersiz ödemelerin hükümlerine göre hafifletilmiş, kanun koyucu sebepsiz zenginleşene hatalı işlemin tebliğinden itibaren yirmidört ay gibi uzun bir süre faizsiz iade yapması için seçenek tanımıştır. Dolayısıyla kural Anayasa'nın 2. maddesinde yer alan hukuk devleti ilkesine aykırı değildir". Bkz. AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642.

⁶¹⁹ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

yapılacak bir inceleme daha kapsamlı olmalıdır. En azından hukuki güvenlik ve temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması açısından bir incelemenin yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

Değineceğimiz bir diğer karar Anayasa Mahkemesinin 12.07.2017 tarihli kararıdır. Somut norm denetimine konu olayda, davalıya bağlanan aylık davalının gerçek olmayan işyerinden sigortalılık bildirimi yaptığıının tespit edilmesiyle birlikte iptal edilmiştir. Bunun üzerine davalı Bağ-Kur'a müracaat ederek aylık bağlanmasını talep etmiş ancak müracaatı süre geçtiği için reddedilmiştir. Davayı gören Bakırköy 2. İş Mahkemesi 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin Anayasanın 60. maddesinde düzenlenen sosyal güvenlik hakkına aykırı olduğu gerekçesiyle iptal talebiyle Anayasa Mahkemesine başvurmuştur. Anayasa Mahkemesi iptal talebini oy birliğiyle reddetmiştir⁶²⁰. İlk derece mahkemesi 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin tamamının iptalini talep etmesine rağmen Anayasa Mahkemesi, kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendinin davada uygulama olanağı bulunmadığından yalnızca 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi kapsamında inceleme yapmıştır.

Anayasa Mahkemesi sosyal güvenlik hakkına ilişkin yaptığı değerlendirmede, düzenlemenin sosyal güvenlik hakkı ile ilgisinin bulunmadığını belirtmiştir⁶²¹. Mahkemenin görüşüne katılmamaktayız. Mahkeme yersiz olarak

⁶²⁰ AYM, 12/7/2017, E.2017/44, K.2017/118, R.G., 11/8/2017, 30151.

⁶²¹ Anayasa Mahkemesi bu görüşünü daha önceki kararında (Bkz. AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642) olduğu gibi, yersiz ödemenin var olmayan bir sosyal güvenlik hakkından kaynaklandığı gerekçesine dayandırmıştır. Yüksek Mahkemeye göre, "Sosyal hukuk devletin somut göstergelerinden biri olan sosyal güvenlik hakkının yer aldığı Anayasa'nın 60. maddesinin birinci fıkrasında, "Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir." denilmektedir. Bu hüküm bireylere yaşlılık, hastalık, kaza, ölüm ve malullük gibi sosyal riskler karşısında asgari ölçüde bir yaşam düzeyi sağlamayı amaçlamaktadır. Aynı maddenin ikinci fıkrasında da "Devlet, bu güvenliğı sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar." denilerek bu görevin, devlet tarafından oluşturulacak kuruluşlar yoluyla yerine getirilmesi öngörülmektedir.

Kural, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışları nedeniyle, var olmayan bir sosyal güvenlik hakkının gerçekleştiğı değerlendirilmesiyle Kurumun ilgililere yaptığı ve malvarlıklarında sebepsiz zenginleşmeye yol açan yersiz ödemelerin iadesine ilişkindir. Bu nedenle kişinin malvarlığında ekonomik bir değer taşımakla birlikte geçerliliğı bulunmayan bir sosyal güvenlik hakkından kaynaklanan yersiz ödemenin iadesi talebini düzenleyen kuralın sosyal güvenlik hakkıyla bir ilgisi bulunmamaktadır". Bkz. AYM, 12/7/2017, E.2017/44, K.2017/118, R.G., 11/8/2017, 30151.

yapılan ödemelerin geçerli bir sosyal güvenlik ilişkisine dayanmadığı gerekçesinden yola çıkarak yersiz ödemelerin iade talebinin sosyal güvenlik hakkıyla ilgisinin bulunmadığını ifade etmektedir. Daha önce belirttiğimiz üzere, yersiz ödemelerin geri alınmasında salt geri alma işleminin sosyal güvenlik hakkı ile ilgisi bulunmadığı kanaatindeyiz⁶²². Ancak önemle belirtmek isteriz ki, salt geri alma işlemi sosyal güvenlik hakkı ile ilgili olmamasına rağmen geri alma yöntemi sosyal güvenlik hakkı ile ilgilidir. Zira, daha önce de söz ettiğimiz gibi, yersiz ödemelerin geri alınacağı kaynaklardan biri ilgililerin Kurumdan olan alacaklarıdır. Bu alacaklar sosyal güvenlik hakkı kapsamındadır. Örneğin, yersiz ödenen evlenme ödeneğinin kesilmesi ve geri alınması tek başına sosyal güvenlik hakkı ile ilgili değildir. Ancak yersiz ödenen evlenme ödeneğinin ilgilinin yaşlılık aylığından kesilerek geri alınması durumunda geri alma işlemi sosyal güvenlik hakkı ile ilgilidir. Bu nedenle ilgili kuralın sosyal güvenlik hakkı ile ilgisi olmadığı yönündeki görüşe katılmamaktayız⁶²³.

Anayasa Mahkemesi, ilgili olduğu gerekçesiyle, itiraz konusu kuralı Anayasanın 2. maddesinde düzenlenen hukuk devleti ilkesi yönünden de incelemiştir. Mahkeme, hukuk devletine ilişkin yaptığı değerlendirmede, düzenlemenin hukuk devleti ilkesine aykırı olmadığını belirtmiştir⁶²⁴. Mahkemenin

⁶²² Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), bb), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Özüne Dokunma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi.

⁶²³ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), bb), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Özüne Dokunma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi.

⁶²⁴ Yüksek Mahkeme'ye göre, "Anayasa'nın 2. maddesinde belirtilen hukuk devleti, insan haklarına dayanan, bu hak ve özgürlükleri koruyup güçlendiren, eylem ve işlemleri hukuka uygun olan, her alanda adaletli bir hukuk düzeni kurup bunu geliştirerek sürdüren, hukuki güvenliği sağlayan, Anayasa'ya aykırı durum ve tutumlardan kaçınan, hukuku tüm devlet organlarına egemen kılan, Anayasa ve kanunlarla kendini bağlı sayan, yargı denetimine açık olan devlettir. Hukuk devletinde kanunların kamu yararı gözetilerek çıkarılması zorunludur. Kanun koyucunun, Anayasa'ya ve hukukun genel ilkelerine aykırı olmamak kaydıyla her türlü düzenlemeyi yapma konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır.

Kural, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun uğradığı kamusal zararın giderilmesi amacıyla sebepsiz zenginleşmede geri verme konusuna ilişkin özel bir düzenleme niteliğinde olup, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışları nedeniyle kendilerine yapılan fazla veya yersiz ödemeye bağlanan sonuçları öngörmektedir. Kuralın, ilgililerin kusurlu veya kasıtlı hareketleriyle Kurum tarafından Kanun'a aykırı şekilde yapılan ödemelerin geri alınmasıyla Kurum'un gider kaybının önlenmesini ve Kurum'un aleyhine sebepsiz zenginleşmeye engel olunmasını sağlamak için kamu yararı amacıyla çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir düzenlemenin anayasal sınırlar içinde kanun koyucunun takdirinde olduğu da açıktır.

görüşüne katılmamaktayız. Daha önce belirttiğimiz üzere, ilgili düzenlemenin hakkın özüne dokunma yasağına aykırı olduğu gerekçesiyle hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz⁶²⁵.

5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin yanı sıra eşinden boşandığı halde eşiyile fiilen birlikte yaşayan sigortalıya bağlanan aylık ve gelirlerin yersiz ödeme olarak geri alınacağını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin de Anayasaya aykırı olduğu ileri sürülmüş, ancak başvuru Anayasa Mahkemesi tarafından reddedilmiştir⁶²⁶.

Yersiz ödemelerin geri alınması sıklıkla bireysel başvuru kararlarına da konu olmaktadır⁶²⁷. Yersiz ödemelerin geri alınması işlemi ile en yakın ilişki içerisinde olan haklar sosyal güvenlik hakkı ve mülkiyet hakkıdır. Bilindiği üzere, bir hakkın bireysel başvuruya konu olabilmesi için Anayasada ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ortak olarak güvence altına alınmış olması gerekir. Sosyal güvenlik hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde düzenlenmediği için, bireysel başvuruya konu olamamaktadır. Bu nedenle yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla hak ihlali doğduğuna ilişkin başvurular mülkiyet hakkı kapsamında incelenmektedir⁶²⁸.

Açıklanan nedenlerle kural, Anayasa'nın 2. maddesine aykırı değildir. İptal talebinin reddi gerekir". Bkz. AYM, 12/7/2017, E.2017/44, K.2017/118, R.G., 11/8/2017, 30151.

⁶²⁵ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

⁶²⁶ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e) Boşanma Nedeniyle Gelir ve Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eş ile Fiilen Birlikte Yaşanması.

⁶²⁷ Örnek kararlar için bkz. Murat Yaman, B. No: 2013/3385, 12/3/2015; Emel Kavas, B. No: 2013/8032, 9/9/2015; Bülent Akgül, B. No: 2013/3391, 16/9/2015; Mustafa Yeşilirmak, B. No: 2013/8065, 9/3/2016; Suzi Alyüz, B. No: 2013/679, 20/4/2016; Sedat Haspolat, B. No: 2014/12849, 20/7/2017; Veysel Kara, B. No: 2014/12139, 5/10/2017; Kuddis Büyükkılıç, B. No: 2014/3941, 5/10/2017; Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018; Cem Tayfun, B. No: 2016/99, 17/4/2019; Bülent Sinan Kaya, B. No: 2016/1854, 28/5/2019; Kemal Özcan, B. No: 2017/18560, 12/2/2020; Leyla Yücel, B. No: 2017/31861, 21/4/2021; Arif Yıldırım, B. No: 2018/10145, 8/6/2021; Sedat Haspolat (2), B. No: 2020/22495, 15/6/2021; Tevfik Baltacı, B. No: 2013/8074, 9/3/2016; Uğur Ziyaretli, B. No: 2014/5724, 15/2/2017; Yusuf Serdar Batmanoğlu, B. No: 2014/15723, 25/10/2017; Fatma Ülker Akkaya, B. No: 2014/18979, 22/2/2018.

⁶²⁸ Yersiz ödemelerin geri alınması işleminin mülkiyet hakkı açısından değerlendirilmesi için bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 4, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Mülkiyet Hakkı Açısından Değerlendirilmesi.

Belirtilmelidir ki, ihlal edildiği iddia edilen hakka ilişkin başvurunun talebi/nitelendirmesi önem arz etmez. Zira Anayasa Mahkemesi, başvurunun hangi hak kapsamında değerlendirilmesi gerektiğine karar verirken başvurunun talebi/nitelendirmesi ile bağlı değildir. Mahkemeye göre, *“Anayasa Mahkemesi, olayların başvuru tarafından yapılan hukuki nitelendirmesi ile bağlı olmayıp olay ve olguların hukuki tavsifini kendisi takdir eder⁶²⁹”*. Bu nedenle Mahkeme, yersiz ödemelerin geri alınması nedeniyle sosyal güvenlik hakkının ihlal edildiği yolundaki başvuruları mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirmektedir. Ümmü Çakır ve Leyla Yücel başvuruları bu duruma örnektir. Ümmü Çakır başvurusunda, ölüm aylığının kesilmesi ve geçmişe yönelik borç çıkarılması nedeniyle sosyal güvenlik hakkı ve hukuk devleti ilkesinin ihlal edildiği iddia edilmiştir⁶³⁰. Yüksek Mahkeme ise, *“Başvurucunun şikâyetinin özü, ölüm aylığının baştan beri geçerli olmak üzere iptal edilmesine yönelik olduğundan tüm şikâyetlerinin mülkiyet hakkı kapsamında incelenmesi gerektiği⁶³¹”* şeklindeki değerlendirmesiyle şikayeti mülkiyet hakkı kapsamında incelemiştir. Leyla Yücel başvurusunda ise, eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı ile temel hak ve hürriyetlerin korunması, kişi hürriyeti ve güvenliği, mülkiyet ve adil yargılanma haklarının ihlal edildiği iddia edilmiştir⁶³². Buna karşılık yüksek mahkeme, şikayetin özü ölüm aylığının iptali ve yapılan ödemelerin geriye doğru iadesine yönelik olduğu için tüm şikayetleri mülkiyet hakkı kapsamında incelemiştir⁶³³.

Anayasa Mahkemesi, konuya ilişkin başvuruların bir kısmında mülkiyet hakkının ihlal edildiği yönünde kararlar vermiştir⁶³⁴. Bu kararlardan bazılarında

⁶²⁹ Tahir Canan, B. No: 2012/969, 18/9/2013, § 16.

⁶³⁰ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 26.

⁶³¹ Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018, § 28.

⁶³² Leyla Yücel, B. No: 2017/31861, 21/4/2021, § 39.

⁶³³ Leyla Yücel, B. No: 2017/31861, 21/4/2021, § 41.

⁶³⁴ Örnek kararlar için bkz. Bülent Akgül, B. No: 2013/3391, 16/9/2015; Sedat Haspolat, B. No: 2014/12849, 20/7/2017; Kuddis Büyükağıllı, B. No: 2014/3941, 5/10/2017; Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018; Kemal Özcan, B. No: 2017/18560, 12/2/2020; Leyla Yücel, B. No: 2017/31861, 21/4/2021; Sedat Haspolat (2), B. No: 2020/22495, 15/6/2021; Tefvik Baltacı, B. No: 2013/8074, 9/3/2016; Uğur Ziyaretli, B. No: 2014/5724, 15/2/2017; Yusuf Serdar Batmanoğlu, B. No: 2014/15723, 25/10/2017; Fatma Ülker Akkaya, B. No: 2014/18979, 22/2/2018.

yersiz ödemelerin doğuşu salt Kurum hatasından kaynaklanmaktayken⁶³⁵, bazılarında ise Kurum hatası ile birlikte ilgililerin de hatasından kaynaklanmaktadır⁶³⁶.

⁶³⁵ Örnek kararlar için bkz. Ümmü Çakır, B. No: 2015/18918, 28/11/2018; Fatma Ülker Akkaya, B. No: 2014/18979, 22/2/2018.

⁶³⁶ Örnek kararlar için bkz. Kuddis Büyükakıllı, B. No: 2014/3941, 5/10/2017; Yusuf Serdar Batmanoğlu, B. No: 2014/15723, 25/10/2017; Tefik Baltacı, B. No: 2013/8074, 9/3/2016.

İKİNCİ BÖLÜM: YERSİZ ÖDEME NİTELİĞİ TAŞIYAN ÖDEMELER

Ş3. YERSİZ ÖDEME OLUŞTURAN HALLER

I. GENEL OLARAK

Sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarının hangi koşullarda yersiz ödeme haline geleceğinin inceleneceği bu kısımda ilgili yardımların yersiz ödeme olabilmesi için her bir yardım açısından gerekli olan şartlara değinilecektir.

Şimdiye kadar sıklıkla belirttiğimiz üzere, yersiz ödemeler gereksiz ve fazla ödemelerden oluşur. Gereksiz ödemeler hak kazanma koşulları oluşmamasına rağmen ilgililere ödeme yapılması veya ödemenin kesilmesi gerekmesine rağmen ilgililere ödeme yapılmaya devam edilmesi hallerinde doğar. Fazla ödemeler ise ilgililere hak kazanılan miktardan fazla miktarda yapılan ödemelerdir. Aşağıda bu ayrıma sadık kalınarak, yersiz ödeme oluşturan haller sınıflandırılıp 3 başlık altında incelenmiştir. Kurum tarafından yapılan ödemeleri yersiz ödeme haline getiren bu üç durum, sırasıyla, sosyal sigorta yardımları ve genel sağlık sigortası yardımları ana başlığı altında incelenecektir.

Bu noktada, işverenlerin yararlanmaması gerekirken yararlandığı prim teşviklerine⁶³⁷ değinmek gerekir. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde, Kurumca işverenlere yapılan yersiz ödemelerin de bu madde kapsamında geri alınacağı düzenlenmiştir. Öğretide, işverenlerin yersiz şekilde yararlandığı prim teşviklerinin 96. madde kapsamında geri alınacağı belirtilmiştir⁶³⁸. Kanaatimizce bu durumda Kanunun 96. maddesi uygulama imkânı bulamaz. Zira, Kanunun 96. maddesinin uygulanabilmesi için Kurum tarafından 5510 sayılı Kanun kapsamında yapılmış bir

⁶³⁷ Prim teşvikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.339-354; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.191-193, 196-209; Nurşen *Caniklioğlu*, **Sosyal Sigortalarda Prim Teşvikleri**, İstanbul: Beta Yayınları, 2011.

⁶³⁸ Bkz. *Köprücü*, s.25.

ödemenin yersiz olması gerekmektedir. Oysa, işverenlerin yararlandığı 5510 sayılı Kanun kapsamındaki prim teşviklerinde prim teşvikleri Kurum tarafından karşılanmaz. 5510 sayılı Kanun m.81/1, (ı) bendi uyarınca işveren hissesinin 4 puanlık kısmı⁶³⁹ ve 5510 sayılı Kanun m.81/1, (i) bendi uyarınca işveren hissesinin 5 puanlık kısmı⁶⁴⁰ Hazine tarafından karşılanır. 81. maddede ayrıca, teşvikten yersiz olarak faydalanan işverenlerden, teşvik tutarının gecikme cezası ve gecikme zammı ile birlikte geri alınabileceği düzenlenmiştir (m.81/4)⁶⁴¹. 5510 sayılı Kanun ek m.2 uyarınca, prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hissesinin tamamı veya işveren hisseleri ile birlikte sigortalı hisselerinin tamamına kadar olan kısmı Ekonomi Bakanlığınca (Ticaret Bakanlığı) karşılanır⁶⁴². Ayrıca 5510 sayılı Kanun geçici m.109 uyarınca asgari ücret desteği İşsizlik Sigortası Fonundan karşılanır⁶⁴³. Görüldüğü üzere, 5510 sayılı Kanunda düzenlenen teşviklerde Kurum tarafından ödeme yapılmamaktadır. Doğal olarak, belirtilen teşviklerin yersiz olması durumunda Kurumun geri alma hakkından söz edilemeyecek, 5510 sayılı Kanunun 96. madde düzenlemesinin uygulanması söz konusu olmayacaktır.

Değnilmesi gereken bir başka husus da, yersiz ödemelerin 5510 sayılı Kanunun yanı sıra 5510 sayılı Kanundan önce yürürlükte olan kanunlardan da doğabileceğidir. Zira 5510 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi gereğince, 5510 sayılı Kanundan önce yürürlükte olan kanunlar döneminde doğan gelir, aylık ve diğer ödeneklerin ödenmesine devam edilir (f.1). Ayrıca bu kanunlardan doğan ödemelerin artırılması, azaltılması, kesilmesi veya yeniden bağlanmasında yürürlükten kaldırılmış olmasına rağmen ilgili Kanun hükümleri esas alınır (f.2). Dolayısıyla bu kanunlar döneminde doğan bir ödemeye ilişkin hak kazanma

⁶³⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.341-343; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.191-193; *Caniklioğlu*, Teşvik, s.21-61; Hediye *Ergin*, "İşverenlere Getirilen Beş Puanlık Prim İndirimi", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.12 (2008).

⁶⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.350; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.204-206.

⁶⁴¹ Bkz. *Caniklioğlu*, Teşvik, s.52-53.

⁶⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.344; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.191-193; *Caniklioğlu*, Teşvik, s.61-74.

⁶⁴³ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.339-340.

koşullarının mevcut olup olmadığı, kesilmesinin gerekip gerekmediği veya doğru miktarda ödenip ödenmediği meselelerinin yine ilgili kanunlara göre değerlendirilmesi gerekecektir. Dolayısıyla bir sigortalıya yapılan ödemenin yersiz ödeme oluşturup oluşturmadığının tespitinde ilk incelenmesi gereken husus ödemenin hangi kanun kapsamında olduğudur. Oysa çalışma konumuzun kapsamı yalnızca 5510 sayılı Kanundan ibarettir. Bu nedenle 5510 sayılı Kanundan önce yürürlükte olan kanunlardan doğan yersiz ödemeler inceleme alanımızın dışındadır. Ancak yine de 5510 sayılı Kanundan önce yürürlükte olan kanunlardan doğan yersiz ödemelere ilişkin önem arz eden meselelere yeri geldikçe kısaca değinilecektir.

Bundan sonra yapılacak açıklamalar aksi belirtilmedikçe 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra yapılan ve yapılacak ödemelere ilişkindir. 5510 sayılı Kanundan önceki dönemde yapılan ödemelere ilişkin açıklama yapılması gerektiğinde bu husus özellikle belirtilecektir.

II. SOSYAL SİGORTA ÖDEMELERİNİN YERSİZ ÖDEME OLUŞTURMASI

A. Genel Olarak

Bilindiği üzere, sosyal güvenlik sistemimizde farklı sigorta kolları kapsamında ödenen ve hak kazanma koşulları birbirinden farklı olan pek çok ödeme mevcuttur. Bahse konu ödemelerin ve ödeme yapılan sosyal sigorta kollarının tasnif edilmesi çalışmamız için gereklidir. Bu nedenle, 5510 sayılı Kanunun sistematığına uyularak, yersiz ödeme oluşturan sosyal sigorta ödemeleri kısa vadeli sigorta kolları ile uzun vadeli sigorta kolları açısından ayrı ayrı incelenecektir.

Bu kapsamda öncelikli olarak “Hak Kazanma Koşulları Oluşmamasına Rağmen Sosyal Sigorta Ödemesi Yapılması” durumu sırasıyla kısa vadeli sigorta kolları ve uzun vadeli sigorta kolları açısından incelenecektir. Hak kazanma

koşulları oluşmamasına rağmen sosyal sigorta ödemesi yapılması durumunda gereksiz ödeme oluşacaktır.

B. Hak Kazanma Koşulları Oluşmamasına Rağmen Sosyal Sigorta Ödemesi Yapılması

1. Genel Olarak

5510 sayılı Kanunun 3. maddesinde, kısa vadeli sigorta kollarının iş kazası ve meslek hastalığı sigortası, hastalık sigortası ve analık sigortasından; uzun vadeli sigorta kollarının ise malullük sigortası, yaşlılık sigortası ve ölüm sigortasından oluştuğu belirtilmektedir.

Aşağıda bahse konu sigorta kollarından yapılan yardımlara hak kazanma koşulları incelenecek, böylelikle her bir sigorta kolundan yapılacak yardımın hangi koşulların eksikliği halinde gereksiz ödeme oluşturacağı belirlenmiş olacaktır. Ancak çalışma konusundan çok uzaklaşmamak adına da ilgili sigorta kolları ve yardımlar hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyecek, konulara kısaca değinilecektir. Zira buradaki asıl amaç, ilgili sigorta kollarından yapılacak yardımlara hak kazanma koşullarının ayrıntılı incelenmesi değil, nelerin yersiz ödeme olabileceğinin ortaya konulmasıdır.

Aşağıda belirtilen hak kazanma koşullarında eksiklik olması halinde, sigortalılara veya hak sahiplerine ödeme yapılmaması gerekir. Buna rağmen ödeme yapılırsa, gereksiz ödeme doğar. Dolayısıyla yapılan ödemeler 5510 sayılı Kanun m.96 gereğince Kurum tarafından geri alınır.

2. Kısa Vadeli Sigorta Kolları

a) İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Yapılan Ödemeler

İş kazası ve meslek hastalığı sigortası, iş kazası ve meslek hastalığının yarattığı ekonomik kaybın hafifletilmesi düşüncesiyle ilgililere yardım yapılan bir

kısa vadeli sigorta koludur⁶⁴⁴. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yapılan yardımlar geçici iş göremezlik ödeneği, sürekli iş göremezlik geliri, ölüm geliri, cenaze ödeneği ve evlenme ödeneğidir. Bahse konu yardımlar açısından temel ve ortak koşul, sigortalının iş kazasına uğraması veya meslek hastalığına yakalanmasıdır. Bu nedenle öncelikle iş kazası ve meslek hastalığı üzerinde durulmalıdır. Aşağıda iş kazasının ve meslek hastalığının koşulları ayrı ayrı incelenecektir.

İş kazasının unsurları şu şekildedir: İş kazasının doğması, kazaya uğrayanın 5510 sayılı Kanun anlamında sigortalı sayılması, sigortalının kaza sonucu bedensel veya ruhsal bir zarara uğraması ve kaza ile sigortalının uğradığı bedensel zarar arasında uygun nedensellik bağının bulunması⁶⁴⁵.

Yukarıdaki unsurların yokluğu halinde sigortalılara iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yapılacak yardımlar gereksiz ödeme oluşturacaktır. Çünkü hak kazanma koşulları eksik olacaktır. Aşağıda anılan koşullardan, yersiz ödeme doğması açısından özellikle incelenmesi gerektiğini düşündüğümüz kazaya uğrama ve sigortalı olma unsurlarına değinilecektir.

Öncelikle sigortalının kazaya uğraması unsuru üzerinde durulmalıdır. Hangi durumlarda meydana gelen kazanın iş kazası sayılacağı 5510 sayılı Kanunun 13.

⁶⁴⁴ İş kazası ve meslek hastalığı sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.378-476; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.359-429; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.213-241; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.333-380; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.173-189; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.143-184; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.334-352; *Tunçomağ*, s. 290; *Balcı*, Sosyal Güvenlik, s.358-403; *Nurşen Caniklioğlu*, "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısına Göre Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri", **Çalışma ve Toplum Dergisi**, Cilt.1, Sayı.8 (2006), s.53-80; *Nurşen Caniklioğlu*, "Kısa Vadeli Sigorta Kolları Açısından Yeni Mevzuatın Getirdiği Değişiklikler", **Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Sosyal Güvenlik Mevzuatı Semineri**, Ankara, 29-30 Kasım 2006, s.62-90; *Talat Canbolat*, "Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri", **Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi-Değerlendirmeler**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 21 Şubat 2009, s.17-28; *Resul Aslanköylü ve Necip İlker Karaoğlu*, **5510 Sayılı Sosyal Sigortalar & Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi**, Cilt.1, Bilge Yayınevi, 2023, s.423-463.

⁶⁴⁵ İş kazasının unsurlarına ilişkin açıklamalar için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.391-411; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.364-388; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.334-358; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.215-220; *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, 197-199; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.337-339; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.144-153; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.175-179; *Tunçomağ*, s.291-301; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.1, s.431-438.

maddesinde tahdidi olarak sayılmıştır⁶⁴⁶. Sayılan durumlardan birinin kapsamına girmeyen bir kaza iş kazası olarak kabul edilemeyeceğinden bu halde yapılan ödeme gereksiz ödeme oluşturacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki gerçekleşen olayın 5510 sayılı Kanunun 13. maddesinin kapsamına girip girmediği her zaman kolaylıkla tespit edilemez. Bu durum sigortalıya yapılacak yardımların koşullarının oluşup oluşmadığı, bir başka ifade ile gereksiz ödeme doğup doğmadığı konusunda tereddüt oluşturmaktadır.

Bu konuda verilebilecek ilk örnek, işyerinde geçirilen kalp krizinin iş kazası sayılıp sayılmayacağıdır. 5510 sayılı Kanunun 13. maddesinde işyerinde meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hâle getiren olayların iş kazası olduğu belirtilmektedir (f.1). İşyerinde meydana gelen ve maddede sayılan nitelikte olan olaylarda kaza ile yapılan iş arasında illiyet bağının aranıp aranmayacağı tartışmalıdır. Bir görüşe göre, meydana gelen kaza yani kalp krizi ile yapılan iş arasında uygun illiyet bağı olması gerekir⁶⁴⁷. Bunun sonucu olarak bu görüşe göre, işyerinde geçirilen kalp krizinin yapılan iş ile ilgisinin bulunmaması halinde kalp krizi iş kazası sayılmaz⁶⁴⁸. Aksi yöndeki görüşe göre ise, iş kazasının varlığı için kaza ile yapılan iş arasında uygun illiyet bağı aranmaz⁶⁴⁹. Kaza ile zarar

⁶⁴⁶ 5510 sayılı Kanunun 13. maddesi şu şekildedir:

İş kazası;

a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,

b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,

c) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,

d) Bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamındaki emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,

e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş gelişi sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hâle getiren olaydır.

⁶⁴⁷ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.378; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.339; *Tuncay*, Değerlendirme, s.623-624.

⁶⁴⁸ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.379; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.176.

⁶⁴⁹ *Aydın*, Değerlendirme 2015, s.718; *Ertürk*, Değerlendirme, s.886-887; *Alper*, s.251, 254-255; *Canan Ünal, Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları Dünyadaki Yeni Yaklaşımlar Işığında Öneriler*, Beta Yayınları: İstanbul, 2012, s.100-101. *Caniklioğlu*, işyerinde meydana gelen kalp krizinde kalp krizi ile yapılan iş arasında illiyet bağının aranmaması gerektiğini ancak kalp krizinin dıştan gelen harici bir etki nedeniyle meydana gelmedikçe kaza olarak kabul edilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Bkz. *Nurşen Caniklioğlu, "Sosyal Sigorta Türleri Açısından Yargıtay'ın 2002 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi", Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi 2002*, Çimento Müstahsilleri İşveren Sendikası Yayınları, Ankara, 2004,

arasındaki uygun illiyet bağı yeterlidir. Bunun neticesinde işyerinde geçirilen kalp krizi yapılan işle ilgili olmasa dahi iş kazası sayılır⁶⁵⁰. Kurumun 2011/50 sayılı Genelgesinde işyerinde geçirilen kalp krizi sonucu ölümün, dışarıdan bir etki veya herhangi bir olayla ilgisi yoksa salt işyerinde meydana gelmesi nedeniyle iş kazası olarak kabul edilemeyeceği belirtilmişti. Ancak 2011/50 sayılı Genelgeyi yürürlükten kaldıran 2016/21 sayılı Genelgede işyerinde meydana gelen kaza ile yapılan iş arasında uygun illiyet bağının aranmayacağı belirtilmekte ve sigortalının işyerinde kalp krizi geçirmesi herhangi bir istisnaya yer vermeksizin iş kazası olarak kabul edilmektedir. Yargıtay ise son yıllarda verdiği kararlarda işyerinde geçirilen kalp krizini kaza ile iş arasında illiyet bağı aramaksızın iş kazası olarak değerlendirmektedir⁶⁵¹.

Bu konuda verilebilecek diğer bir örnek ise, işyerinde intihar edilmesinin iş kazası sayılıp sayılmayacağıdır. Bir görüşe göre, işçinin işyerinde intihar etmesi iş kazası değildir. Çünkü intihar istenilmeyen bir olay değildir. Sigortalının iradesiyle gerçekleşmiştir ve yapılan işle ilgili değildir⁶⁵². Aksi yöndeki görüşe göre ise, sigortalının kastının varlığı, intiharı iş kazası olmaktan çıkarmaz. 5510 sayılı Kanunun 22. maddesi iş kazasının sigortalının kastıyla meydana gelmesi halinde yapılacak yardımların miktarının azaltılacağını düzenlemektedir (f.1, c). O halde meydana gelen olay sigortalının kastından kaynaklansa dahi iş kazası sayılacak

s.343-344; Nursen Caniklioğlu, "Genel Görüşme", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2013**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, s.618-619.

⁶⁵⁰ Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.147; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s. 197-199; Mutlay, s.185, 204-207; Canbolat, Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri, s.18; İbrahim Aydın, "İş Kazasının Görevli Mahkemenin Belirlenmesindeki Etkisi ve Kalp Krizinin İş Kazası Niteliğine İlişkin Karar İncelemesi", **Çimento İşveren Dergisi**, Cilt.20, Sayı.5 (Eylül 2003), s.40-42.

⁶⁵¹ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.378-379. Örneğin bkz. Yarg. 10. HD., 20.03.2017, E.2015/10611, K.2017/2289; YHGK, 16.04.2019, E.2016/816, K.2019/457, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). İlgili kararın değerlendirilmesi için bkz. Ufuk Aydın, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemelerinin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2019-2020**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, s.614-615. Yüksek Mahkemenin aynı yöndeki farklı kararları için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.398, 68. dipnottaki kararlar ve Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.378-379'daki kararlar.

⁶⁵² Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.367-368; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.175; Canan Ünal, Özürlüler, s.95-98.

ancak yapılan yardımların miktarı değişecektir⁶⁵³. Kurumun 2016/21 sayılı Genelgesinde sigortalının işyerinde intihar etmesinin iş kazası sayılacağı belirtilmektedir. Yargıtay da bu görüştedir. Yüksek Mahkeme 506 sayılı Kanun döneminde verdiği bir kararda, intihar eyleminin salt işyerinde meydana gelmesinin olayın iş kazası sayılması için yeterli olduğuna hükmetmiştir⁶⁵⁴. 5510 sayılı Kanunun iş kazasını düzenleyen 13. maddesi tıpkı 506 sayılı Kanunun iş kazasını düzenleyen 11. maddesi gibi işyerinde meydana gelen kazaları iş kazası saydığı için Yargıtay'ın önceki kanun dönemindeki kararının günümüzde de geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız üzere, iş kazasının unsurlarından sigortalının kazaya uğraması unsuruna ilişkin öğretide farklı görüşler vardır. 5510 sayılı Kanunun 13. maddesinde işyerinde meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hâle getiren olaylar başkaca bir koşul aranmaksızın iş kazası sayılmış; 22. maddede ise kasti hareket yardım azaltma nedeni olarak düzenlenmiştir. Anılan mevzuat hükümleri dikkate alındığında, olan hukuk açısından işyerinde gerçekleşmek kaydıyla, işle ilgisi olmasa bile, kalp krizi ve intihar iş kazası sayılmalıdır. Bu bağlamda, işyerinde geçirilen kalp krizine ve işyerinde intihar edilmesine ilişkin Yargıtay kararlarının ve 2016/21 sayılı Genelgenin olan hukuk açısından isabetli olduğu kanaatindeyiz. Öğretideki aksi görüşün kabulü halinde ise, bu hallerde sigortalıya yapılan yardımlar hak kazanma koşulları oluşmadığı için gereksiz ödeme oluşturacaktır.

İş kazasının bir başka unsuru, iş kazasına uğrayan kişinin sigortalı olmasıdır. Sigortalı olmak unsurunun sağlanması için, kişinin, iş kazası ve meslek hastalığı kapsamında sigortalı olması gereken şekilde çalışması gerekli ve yeterlidir. Bir başka ifadeyle, 5510 sayılı Kanunun 4. maddesine tabi bağımlı ve

⁶⁵³ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.397; Refik Korkusuz, "Anayasa Mahkemesi'nin İptal Kararından Sonra Sosyal Güvenlik Hukukumuzda Kısa Vadeli Sigorta Türlerinin Hukuki Durumunun İncelenmesi", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.8 (2007), s.151; Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.1, s.432-433.

⁶⁵⁴ Bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.397; Nurşen Caniklioğlu, "Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Hükümleri", **İş Hukuku Uygulama Sorunları ve Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2006, s.155.

bağımsız çalışanlar ile 5. maddesine tabi olup haklarında iş kazası ve meslek hastalığı sigortasının uygulanacağı belirtilen kişilerden olmak gereklidir⁶⁵⁵. Sigortalının Kuruma bildirilmiş olması ise şart değildir⁶⁵⁶.

Meslek hastalığının unsurları ise şu şekildedir: Sigortalının bedenen veya ruhen hasta veya engelli olması, hastalık veya engellilik hali ile sigortalının yaptığı iş arasında uygun illiyet bağı olması⁶⁵⁷. Sigortalının bedenen ya da ruhen engelli hale gelmesi bir hekim raporuyla rahatlıkla ispatlanabilecek, konumuz açısından sorun oluşturabilecek husus ise uygun illiyet bağı bulunmasıdır. Bu nedenle burada bu unsurunun açıklanması gerekmektedir.

5510 sayılı Kanunun 14. maddesinde meslek hastalığı, “*sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal engellilik halleri*” şeklinde tanımlanmıştır (f.1). İş kazasından farklı olarak meslek hastalığının mutlaka sigortalının yaptığı işin sonucunda ortaya çıkması yani mesleki nitelik taşıması gerekir⁶⁵⁸. Başka bir ifade ile yapılan iş ile hastalık veya engellilik arasında uygun illiyet bağı bulunmalıdır.

Uygun illiyet bağıının bulunup bulunmadığı meslek hastalığının tespiti ile belirlenir. Bu tespitte Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği’nin⁶⁵⁹ ekinde yer alan meslek hastalıkları listesinden yararlanılır. Listede adı bulunup listede belirtilen süre içerisinde ortaya çıkan hastalıkların yapılan işten kaynaklandığı kabul edilir yani illiyet bağı bu düzenleme ile kurulmuş olur. Listede adı bulunmayan bir hastalık ortaya çıkmışsa illiyet bağıının kurulması yine mümkündür. Bu durumda sigortalı hastalığın yaptığı işten

⁶⁵⁵ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.364.

⁶⁵⁶ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.392; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.365.

⁶⁵⁷ Meslek hastalığının unsurlarına ilişkin açıklamalar için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.416-418; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.392-398; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, 201; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.362-366; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.221-222; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.337-339; Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.156-158; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.180-181.

⁶⁵⁸ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.417; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.392; Korkusuz, s.153; Ünal, Özürlüler, s.107; Balcı, Sosyal Güvenlik, s.397.

⁶⁵⁹ RG, 11.10.2008, 27021.

kaynaklandığı iddiasıyla Kuruma başvurmalıdır. Kurumun kararına karşı Sosyal Sigorta Yüksek Kuruluna, Kurulun kararına karşı ise iş mahkemesine başvurulabilir⁶⁶⁰. Eğer Kurul kabul kararı verirse Kurulun kararıyla, Kurul tarafından sigortalının talebi reddedilir ancak yapmış olduğu yargılama sonucunda mahkemece hastalığın meslek hastalığı olduğuna karar verilirse bahse konu kararlar da bu illiyet kurulmuş olur.

Hastalık veya engellilik hali ile yapılan iş arasında illiyet bağı yoksa meslek hastalığının unsurlarında eksiklik ortaya çıkar. Bu durumda ortada bir meslek hastalığı olmadığı için meslek hastalığından yapılacak yardımlara hak kazanma koşulları oluşmamış demektir.

İş kazası ve meslek hastalığının yukarıda sayılan unsurlarında eksiklik bulunması halinde sigortalıya Kurumca yapılan ödemeler gereksiz ödeme oluşturur. Kanunda unsurları eksik olan iş kazası neticesinde yapılan ödemelere ilişkin özel bir hüküm de mevcuttur. Kanunun 13. maddesine göre,

“Kuruma bildirilen olayın iş kazası sayılıp sayılmayacağı hakkında bir karara varılabilmesi için gerektiğinde, Kurumun denetim ve kontrol ile yetkilendirilen memurları tarafından veya Bakanlık iş müfettişleri vasıtasıyla soruşturma yapılabilir. Bu soruşturma sonunda yazılı olarak bildirilen hususların gerçeğe uymadığı ve olayın iş kazası olmadığı anlaşılırsa, Kurumca bu olay için yersiz olarak yapılmış bulunan ödemeler, ödemenin yapıldığı tarihten itibaren gerçeğe aykırı bildirimde bulunanlardan, 96 ncı madde hükmüne göre tahsil edilir” (f.3).

Buraya kadar iş kazası ve meslek hastalığının unsurlarına kısaca değinildi ve unsurlarda eksiklik halinde yapılacak ödemelerin gereksiz ödeme olacağı ifade edildi. Aşağıda ise iş kazası ve meslek hastalığının unsurlarının varlığı halinde sigortalılara yapılacak ödemelere hak kazanma koşulları incelenecektir. Böylece, ilgili ödemelerin hangi hallerde “hak kazanma koşulları eksik olduğu için” gereksiz ödeme oluşturacağı tespit edilecektir.

⁶⁶⁰ Meslek hastalığının tespiti hakkında bkz. Sözer, Sosyal Sigortalar, s.366-368; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.418-423; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.393-396.

aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneği Ödenmesi

Geçici iş göremezlik, iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda geçici olarak iş görememe durumudur. Geçici iş göremezlik ödeneği ise, geçici iş göremezlik süresince sigortalıya verilen ödenektir⁶⁶¹.

İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi için gerekli olan koşullar, sigortalının iş kazası geçirmesi veya meslek hastalığına yakalanması ve istirahat raporu almasıdır. Dolayısıyla bu koşulların eksikliğine rağmen ödenen geçici iş göremezlik ödeneği gereksiz ödeme oluşturur. Bunun dışında belirli süre prim ödemek veya belirli süreden beri sigortalı olmak gibi koşullar aranmaz⁶⁶².

Önemle belirtelim ki bir ay içinde ev hizmetlerinde 10 günden az çalışanlar⁶⁶³ ve tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanlar⁶⁶⁴ açısından yalnızca iş kazası geçirmek veya meslek hastalığına yakalanmak yeterli değildir. 5510 sayılı Kanun Ek m.9/3 ve Ek m.5/5 hükümleri gereğince, ilgili sigortalıların geçici iş göremezlik ödeneği alabilmesi için iş kazasının olduğu tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olmaları,

⁶⁶¹ Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği m.38/2: "Geçici iş göremezlik ödeneği, iş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık hâllerinde Kanunda belirtilen geçici iş göremezlik sürelerinde verilen ödenektir". İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından ödenecek geçici iş göremezlik ödeneği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.424-433; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.401-402; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.375-376; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.225-227; *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, 205-210; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.344-345; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.162-166; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.183; *Korkusuz*, s.157-158; *Caniklioğlu*, Yeni Mevzuat, s.75-77.

⁶⁶² *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.425; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.401; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.375; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.341-342.

⁶⁶³ Ev hizmetlerinde bir ay içerisinde 10 günden az çalışanların sigortalılığına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.152-154; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.320-322; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.239-240; *Nurşen Caniklioğlu ve Ercüment Özkaraca*, "Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt.74, Prof. Dr. Fevzi Şahlanan'a Armağan Özel Sayısı (2016), s.1150-1152; *Orhan Ersun Civan*, "Sosyal Güvenlik Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet", *Gülriz Uygur ve Nadire Özdemir (Ed.)*, **Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, içinde (521-575), 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s.532-534; *Safiya Saliha Tombaş*, **Yeni İstihdam Yöntemleriyle Çalışanların Sigortalılığı**, Yetkin Yayınları: Ankara, 2022, s.187-189.

⁶⁶⁴ Tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların sigortalılığına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.150-151; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.266-268; *Temir*, s. 368-376; *Mülayim*, s.191-243.

sigortalılıklarının sona ermemiş olması ve prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının ödenmiş olması gerekir⁶⁶⁵.

Geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanmak için iş kazası geçirmenin ve meslek hastalığına yakalanmanın yeterli olmayacağı bir diğer sigortalı grubu 5510 sayılı Kanun m.4/1, (b) bendi kapsamında sigortalı olanlardır. 5510 sayılı Kanunun 18. maddesinin 2. fıkrası gereğince, bu sigortalıların geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanabilmeleri için genel sağlık sigortası dahil prim ve prime ilişkin borçlarının olmaması ve yatarak tedavi görmeleri gerekmektedir⁶⁶⁶. Ayrıca, Kanuna göre, m.4/1, (b) bendine göre sigortalı olanlar, sigortalı olarak çalışmaya başladıklarını 8. maddede belirtilen süre içinde Kuruma bildirmezlerse kendilerine geçici iş göremezlik ödeneği ödenmez (m.23/3).

5510 sayılı Kanun m.4/1, (b) bendi kapsamında sigortalı olanlara ilişkin değinilmesi gereken bir başka husus, süresinde bildirilmeyen iş kazası nedeniyle ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin gereksiz ödeme oluşturmastır. Kanuna göre, ilgili sigortalılar iş kazasını *"bir ayı geçmemek şartıyla kendisi tarafından geçirdiği iş kazasına ilişkin rahatsızlığının bildirimine engel olmadığı günden sonraki üç iş günü içinde"* Kuruma bildirmekle yükümlüdürler (m.13/2, b). Bildirim, bu sigortalılar için ödeneğe hak kazanma koşuludur. Ancak önemle belirtelim ki sigortalı, geç de olsa bildirimde bulunursa geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanır. Zira Kanun m.22/2 hükmüne göre, bu sigortalılara bildirim tarihinden itibaren geçici iş göremezlik ödeneği ödenir. Bu düzenleme neticesinde, sigortalı

⁶⁶⁵ Ev hizmetlerinde bir ay içinde 10 günden az süre ile çalışanlar iş kazası ve meslek hastalığı sigortası bakımından m.4/1,(a) kapsamında sigortalı sayılmalarına rağmen, anılan sigortalılara iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yardım yapılabilmesi için m.4/1,(a) kapsamında sigortalı olanlar için aranmayan tescil ve prim koşullarının aranmasının isabetsiz olduğu yönünde bkz. Arzu Arslan Ertürk, "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun Ek 9uncu Maddesi Kapsamında Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Cilt.12, Sayı.46 (2015), s.102-103; H. Hilal Tiritioğlu Ersoy, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Ev Hizmetlerinde Çalışanlar**, Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2023, s.318-319.

⁶⁶⁶ Kanun tasarısında, bağımsız çalışanların iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanmaları için prim borçlarının olmaması koşulu yer almamaktaydı. Tasarayı isabetli bulan görüş için bkz. Caniklioğlu, Tasarı, s.68. Bağımsız çalışanlar açısından bu şekilde bir ayırım yapılmasına yönelik eleştiriler için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.436; Caniklioğlu, Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Hükümleri, s.161; Ünal, s.112; Mutlay, s.258-262.

bildirimde bulunmadığı sürece ödenek alamayacak, bildirimde bulunduktan sonra ise geriye kalan sürenin ödeneğine hak kazanacaktır⁶⁶⁷.

bb) Sürekli İş Göremezlik Geliri Ödenmesi

İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından sigortalıya yapılacak bir diğer ödeme sürekli iş göremezlik geliridir⁶⁶⁸. Sürekli iş göremezlik gelirine hak kazanmak için sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda sürekli iş göremez hale gelmesi gerekir. 5510 sayılı Kanunun 19. maddesine göre, sürekli iş göremez hale gelmenin ölçütü meslekte kazanma gücünün en az %10 oranında azalmasıdır (f.1)⁶⁶⁹.

İlgili koşulu kısaca incelemek gerekirse, öncelikle sigortalının iş kazası geçirmesi veya meslek hastalığına yakalanması gerekmektedir. İş kazası ve meslek hastalığının unsurları daha önce incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir⁶⁷⁰. Ayrıca sigortalı meslekte kazanma gücünü en az %10 oranında kaybetmelidir. Meslekte kazanma gücünün kaybının tespitinde, sigortalının iş kazası geçirdiği veya meslek hastalığına yakalandığı sırada yaptığı iş esas alınır⁶⁷¹.

Bu koşulun yanı sıra bağımsız çalışanların (5510 sayılı Kanun m.18/2), ev hizmetlerinde bir ay içinde 10 günden az çalışanların (Ek m.9/3) ve tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların (Ek m.5/5) prim ve prime ilişkin borcu olmamalıdır. Ev hizmetlerinde bir ay içinde 10 günden az

⁶⁶⁷ Caniklioğlu, Tasarı, s.65.

⁶⁶⁸ Sürekli iş göremezlik geliri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.433-440; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.402-403; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.376-379; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.228-231; Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, 211-212; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.345-346; Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.167-169; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.184-186; Caniklioğlu, Yeni Mevzuat, s.77-82.

⁶⁶⁹ 5510 sayılı Kanun madde 19: "İş kazası veya meslek hastalığı sonucu oluşan hastalık ve engellilik nedeniyle Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularının sağlık kurulları tarafından verilen raporlara istinaden Kurum Sağlık Kurulunca meslekte kazanma gücü en az %10 oranında azalmış bulunduğu tespit edilen sigortalı, sürekli iş göremezlik gelirine hak kazanır."

⁶⁷⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a) İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Yapılan Ödemeler.

⁶⁷¹ Çalışma Gücü Ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği madde 21: "İş kazasının meydana geldiği veya meslek hastalığının başladığı tarihte Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamında çalışmakta olanların yapmakta olduğu iş sigortalının mesleği sayılır".

Çalışanlar ile tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanların iş kazasının olduğu tarihten en az on gün önce tescil edilmiş olmaları ve sigortalılıklarının sona ermemiş olması gerekir⁶⁷².

Ayrıca, 5510 sayılı Kanun m. 4/1, (b) bendi kapsamında sigortalı olanların kendilerini 8. maddedeki süre içerisinde Kuruma bildirmemeleri halinde de kendilerine sürekli iş göremezlik geliri ödenmez.

5510 sayılı Kanunun Ek 18. maddesine göre, Kurumca bu kanun ve ilgili mevzuat uyarınca gelir ve aylık ödemesi yapılanlara, bayramın içinde bulunduğu ayda gelir ve aylık alma şartıyla, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'nda 4.000'er TL tutarında bayram ikramiyesi ödenir. Hak kazanma koşulları oluşmamasına rağmen sürekli iş göremezlik deneği verilen sigortalıya ödenecek olan bayram ikramiyeleri de gereksiz ödeme oluşturacaktır. Bu durum, hak kazanma koşulları oluşmayan tüm gelir ve aylıklar için geerlidir⁶⁷³. Nitekim, Yargıtay tarafından onanan bir ilk derece mahkemesi kararına konu olayda, sahte sigortalılık nedeniyle sigortalının hizmetleri iptal edilmiş, bunun üzerine sigortalı aylık bağlama şartlarını kaybetmiştir. Kurum yersiz ödemelerin geri alınması kapsamında 96.786,95 TL tutarındaki aylıkların ve 2.102,32 TL tutarındaki bayram ikramiyesinin iadesini talep etmiştir. İlk derece mahkemesi "... *davacının 03.11.2010- 30.12.2010 tarihleri arasında hizmetlerinin ... Boya Hırd. Turz. Org. Paz. Tic. San. Ltd. şti. adına işlem görmekte olan işyeri üzerinden bildirildiği ancak davacının iş yerinde çalıştığı srelerin sahte sigortalılık kapsamında kaldığı bildirilen rapora göre yapılan işlemlerin usule uygun olduğu davacının dava dışı iş yerinde fiili olarak çalışmadığı*" gerekçesiyle Kurum işleminin iptali talebini reddetmiřtir⁶⁷⁴.

⁶⁷² Ev hizmetlerinde bir ay içinde 10 günden az çalışanlar ile tarım veya orman işlerinde hizmet akdiyle süreksiz olarak çalışanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda, dn. 659 ve 660.

⁶⁷³ Sigortalıya denen bayram ikramiyesinin yersiz olduğu gerekçesiyle geri alınmasına ilişkin örnek kararlar için bkz. Yarg. 10. HD., 28.2.2022, E.2021/12350, K.2022/2658; Yarg. 10. HD., 18.5.2022, E.2022/2946, K.2022/7363, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁶⁷⁴ Bkz. Yarg. 10. HD., 20.11.2024, E.2024/9256, K.2024/11336, www.lexpera.com.tr (4 Nisan 2025).

cc) Ölüm Geliri Ödenmesi

İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yapılan bir diğer ödeme ölüm geliridir⁶⁷⁵. Ölüm geliri sigortalının hak sahiplerine yapılan bir ödemedir. Hak sahiplerinin kim olduğu ise 5510 sayılı Kanunun 3. maddesinde açıklanmaktadır. Buna göre hak sahipleri, sigortalının veya sürekli iş göremezlik geliri ile malullük, vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı almakta olanların ölümü halinde, gelir veya aylık bağlanmasına veya toptan ödeme yapılmasına hak kazanan eş, çocuk, ana ve babasıdır (m.3/1, 7).

İş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle ölüm geliri bağlanmasının birden fazla koşulu vardır. Bu koşullar sigortalıya ilişkin koşullar ve hak sahiplerine ilişkin koşullar şeklinde ayrılabilir⁶⁷⁶.

Sigortalıya ilişkin koşul, sigortalının ölüm gelirine hak kazandıracak şekilde ölmesidir. Dikkat edilmelidir ki her ölüm, ölüm gelirine hak kazandırmaz. Hangi şekilde gerçekleşen ölümün ölüm gelirine hak kazandıracak 5510 sayılı Kanunun 20. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, iş kazası ve meslek hastalığı sonucunda doğrudan gerçekleşen ölüm halinde m.17 uyarınca hesaplanacak aylık üzerinden hak sahiplerine ölüm geliri bağlanır. Kanunda, iş kazası ve meslek hastalığı sonucu doğrudan ölmeyip kendisine sürekli iş göremezlik geliri bağlanan sigortalıların daha sonra ölümleri halinde de hak sahiplerine bağlanacak ölüm gelirinin hesabına ilişkin olarak bir ayırım yapılmıştır. Hemen belirtelim ki, her iki durumda da hak sahiplerine ölüm geliri bağlanması öngörülmüş, ancak ödenecek gelirin hesabında farklılık yaratılmıştır. Kanuna göre, meslekte kazanma gücünü %50 veya daha fazla kaybettiği için kendisine sürekli işgöremezlik geliri bağlanan sigortalının ölümü halinde ölüm nedeni önemli olmaksızın hak sahiplerine m.17'ye

⁶⁷⁵ Ölüm geliri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.441-448; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.405-411; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.477-479; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.232-233; *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.214-217; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.346-348; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.169-174; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.186-189; Mesut *Balcı*, **Ölüm Gelir ve Aylıkları**, Yetkin Yayınları: Ankara, 2019, s.96 vd.

⁶⁷⁶ Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.442-447, 449-450; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.405-407; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.169-172; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.477-478.

göre hesaplanacak ölüm geliri bağlanırken (m.20/2), meslekte kazanma gücünü %50'den az kaybettiği için kendisine sürekli iş göremezlik geliri bağlanan sigortalının ise iş kazası ve meslek hastalığından kaynaklanmayan ölümü halinde ise hak sahiplerini sigortalının almakta olduğu sürekli işgöremezlik gelirinin bağlanması öngörülmüştür (m.20/3).

Sigortalının yukarıda belirtilen haller içerisinde ölmüş olması sigortalıya ilişkin koşulun sağlanması için yeterlidir. Bunun dışında belirli bir süre sigortalı olmak veya belirli bir süre prim ödemek gerekmez⁶⁷⁷. Ancak, bağımsız çalışanların hak sahiplerine ölüm geliri bağlanması için sigortalının prim ve prime ilişkin borcunun olmaması gerekir (m.20/4).

Hak sahiplerine ölüm geliri bağlanması için sigortalının ölümü yetmemekte, ayrıca hak sahiplerinin de m.20/2 hükmü uyarınca Kanunun 34. maddesinde hak sahipleri için aranan koşullara sahip olmaları gerekmektedir. Hak sahipleri eş, çocuk, ana ve baba olup hak sahiplerine ilişkin koşullar 5510 sayılı Kanunun 34. maddesinde eş, çocuk ve ana baba için farklı olarak düzenlenmiştir.

Eşin ölüm gelirine hak kazanması için kanunda herhangi bir koşul düzenlenmemiştir. Ölüm tarihinde sigortalı ile resmi olarak evli olmak gerekli ve yeterlidir⁶⁷⁸.

Çocukların ölüm gelirine hak kazanması açısından erkek çocuklar, kız çocuklar ve malul çocuklar farklı koşullara tabidir. Çocuklara ilişkin ortak koşul, çocukların 5510 sayılı Kanun m.5/1, (a), (b) ve (e) bentleri hariç 5510 sayılı Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmamaları veya kendi sigortalılıkları nedeniyle gelir veya aylık almamalarıdır (m.34/1, b). Ancak önemle belirtelim ki, kural olarak 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmeleri halinde 20 yaşını, yükseköğrenim yapmaları halinde ise 25 yaşını doldurmayan çocukların

⁶⁷⁷ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.442; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.405; Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.170; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.232.

⁶⁷⁸ Güzel/Okur/Caniklioğlu, s.444; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.405-406; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.468; Arıcı, s.420; Sümer, s.170-171.

5510 sayılı Kanun m.4/1, (a) bendi kapsamında sigortalı olarak çalışması ölüm gelirine hak kazanmaya engel değildir (m.34/1, d). Bu koşul erkek, kız ve malul çocukların hepsinde aranır. Ayrıca malul çocuklara ilişkin tek koşuldur. Bu koşula ek olarak çocukların, kural olarak 18, lise ve dengi öğrenim görmeleri halinde 20, yüksek öğrenim yapmaları halinde ise 25 yaşını doldurmamış olması gerekir (m.34/1,b,1). Kız çocuklarının ise, yaşları ne olursa olsun evli olmamaları, evli iseler boşanmış veya dul kalmış olmaları gerekir (m.34/1,b,3). Öğretide bizim de katıldığımız bir görüşe göre, Kanunun m.34/1,b,1 hükmünde erkek ve kız çocukları arasında ayırım yapılmadığından, kız çocukları evli dahi olsa kural olarak 18, lise ve dengi öğrenim görmeleri halinde 20, yüksek öğrenim yapmaları halinde ise 25 yaşını doldurmamışlarsa ölüm gelirine hak kazanırlar⁶⁷⁹. Zira, öğretide isabetle belirtildiği gibi, anılan hükme karşılık gelen 506 sayılı Kanun m.68/1,c,a hükmündeki "erkek" ibaresi 4958 sayılı Kanunun⁶⁸⁰ m.35 hükmü ile kaldırılmış ve aynı tutum 5510 sayılı Kanunda da sürdürülmüştür⁶⁸¹. Dolayısıyla hem hükmün lafzı hem de kanun koyucunun amacı, kız çocuklarının hükümde belirtilen durumlarda ve yaşlarda evli olsalar dahi gelire hak kazanmalarını gerektirmektedir. Buna karşılık Kurum uygulaması aksi yöndedir. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği m.60/1,b,1 hükmünde "18 yaşını, ortaöğrenim görmesi hâlinde 20 yaşını, yüksek öğrenim görmesi hâlinde 25 yaşını doldurmamayan erkek çocuklarına" ölüm aylığı bağlanacağı düzenlenmiştir. Kanunun m.34/1,b,1 hükmünü erkek çocuklara özgüleyen Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği m.60/1,b,1 hükmünün Kanuna uygun olmadığı kanaatindeyiz. Ayrıca, 2018/38 sayılı Genelgede de kız çocukların hak sahibi olma şartları içerisinde belli yaşlara kadar öğrenci olma koşulunun aranmayacağı belirtilmiştir⁶⁸².

⁶⁷⁹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.447, 690; Caniklioğlu, Tasarı, s.75; Caniklioğlu, Yeni Mevzuat, s.85; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.318; Mutlay, s.290-291; Civan, Toplumsal Cinsiyet, s.553. Aksi yöndeki görüş için bkz. Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.407; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.469; Mehtap Yücel Bodur, **Türk ve Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.128-129.

⁶⁸⁰ RG, 6.8.2003, 25191.

⁶⁸¹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.690.

⁶⁸² 2018/38 sayılı Genelge, Dördüncü Bölüm, 2.2.2.2.

Ana ve babanın ölüm gelirine hak kazanması için hak sahibi eş ve çocuklardan artan hisse bulunması, her türlü kazanç ve irattan elde etmiş oldukları gelirin asgari ücretin net tutarından daha az olması ve diğer çocuklarından hak kazandıkları gelir ve aylıklar hariç olmak üzere gelir ve aylık almıyor olmaları gerekir (m.34/1, d). Ancak ana ve baba 65 yaşın üstünde ise hak sahibi eş ve çocuklardan hisse artması aranmaz (m.34/1, d).

dd) Cenaze Ödeneği Ödenmesi

Ölen sigortalının defnedilmesi hak sahipleri açısından ekonomik bir yük doğurur⁶⁸³. Cenaze ödeneği⁶⁸⁴ bu yükün hafifletilmesine yardımcı olacak bir araçtır⁶⁸⁵. 5510 sayılı Kanunun 37. maddesi gereğince, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu veya sürekli iş göremezlik geliri alırken ölen sigortalının hak sahiplerine cenaze ödeneği ödenir. Cenaze ödeneğinin kanunda belirtilen sıraya uygun olarak ödenmesi gerekir. Buna göre, öncelikle sigortalının eşine, eş yoksa çocuklarına, o da yoksa ana babasına, o da yoksa kardeşlerine ödeme yapılır. Ödeneğin sayılan kişilere ödenememesi ve sigortalının cenazesinin gerçek veya tüzel kişiler tarafından kaldırılması durumunda ise belgeyle kanıtlanmak şartıyla yapılan masraflar gerçek veya tüzel kişilere ödenir.

Görüldüğü üzere cenaze ödeneğine hak kazanmanın koşulu sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda yahut sürekli iş göremezlik geliri almaktayken ölmesidir. Bunun dışında belirli bir süre prim ödeme, belirli bir süre sigortalı olma veya prime ilişkin borçlu olmama gibi koşullar aranmamıştır⁶⁸⁶.

⁶⁸³ Nurşen Caniklioğlu, "506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Geride Kalanların Korunması", (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi SBE, 1997), s.298.

⁶⁸⁴ Cenaze ödeneği hakkında bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.441; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.411; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.473-474; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.346-348; Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.175; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.186-189; Yücel Bodur, s.229-231; Yasemin Atasoy Karyağdı, **Sosyal Güvenlik Hukukunda İş Kazası ve Yapılacak Parasal Yardımlar**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.128-130.

⁶⁸⁵ Caniklioğlu, Geride Kalanların Korunması, s.298-299.

⁶⁸⁶ Yücel Bodur, s.230.

ee) Evlenme Ödeneği Ödenmesi

İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yapılan son ödeme evlenme ödeneğidir⁶⁸⁷. Ölüm geliri alan kız çocuğunun evlenmesi ve talep etmesi halinde ölüm gelirinin 2 yıllık tutarı evlenme ödeneği olarak verilir. Evlenme ödeneği bir defaya mahsus verilir (f.1).

Evlenme ödeneğinin koşulu bahsettiğimiz konu ile bağlantılı olarak kız çocuğunun ölüm geliri alıyor olması ve resmi olarak evlenmesidir. Bir defa evlenme ödeneği alan kız çocuğuna sonraki evliliklerinde tekrar evlenme ödeneği verilmez⁶⁸⁸. Çünkü yukarıda belirtildiği üzere, evlenme ödeneği bir defaya mahsus ödenir. Bir defa ödendikten sonra artık evlenme ödeneğine hak kazanma koşulları ortan kalkar, kız çocuğunun tekrar hak kazanması mümkün olmaz. Evlenme ödeneğinin tek sefer verilmesi gerekirken hata sonucu ikinci evlilikte de verilmesi halinde gereksiz ödeme doğar.

Dikkat etmek gerekir ki evlenme ödeneği verilmesi için ölüm gelirinin kesilmesi gerekir. Malul kız çocuğunun evlenmesi gelir kesme nedeni olmadığı için malul kız çocuğuna evlenme ödeneği verilmez⁶⁸⁹.

b) Hastalık Sigortasından Geçici İş Göremezlik Ödeneği Ödenmesi

Kısa vadeli sigorta kollarından bir diğeri hastalık sigortasıdır⁶⁹⁰. Hastalık, gider artışı ve gelir kaybı yaratan bir sosyal risktir⁶⁹¹. Hastalık sigortası, gelir garantisi sağlayarak bireylerin hastalanması sonucunda doğan bu ekonomik

⁶⁸⁷ Evlenme ödeneği hakkında bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.449; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.410-411; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.473; *Arıcı, Sosyal Güvenlik*, s.348; *Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.175; *Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.189; Müjdat Şakar, "Kadının Sosyal Güvenliği Yok!", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.27 (2012), s.187-188.

⁶⁸⁸ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.411; *Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.175.

⁶⁸⁹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.449.

⁶⁹⁰ Hastalık sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.477-490; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.430-440; *Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.242-254; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.238-248; *Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.190-191; *Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.184-189; *Arıcı, Sosyal Güvenlik*, s.352-362; *Caniklioğlu, Yeni Mevzuat*, s.91-94; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.1, s.463-490.

⁶⁹¹ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.430; *Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.184; *Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.242.

olumsuzlukları yok etmeyi veya azaltmayı amaçlar⁶⁹². Hastalık sigortasından yapılan yardım, hastalanan sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği verilmesidir.

Hastalık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği ödenmesi birtakım koşulların varlığına bağlıdır. Öncelikle, kişinin hastalık sigortası kapsamında olup geçici iş göremezlik ödeneği alabilecek sigortalılardan olması ve sigortalılık niteliğinin sona ermemiş olması gerekmektedir⁶⁹³. 5510 sayılı Kanun m.18 gereğince, Kanun m. 4/1, (a) bendi ve m.5/1, (b) ve (g) bentleri kapsamında olanlar hastalık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği alabilirler. O halde bağımsız çalışanlar, kamu görevlileri ve Kanunun 5. maddesi kapsamına giren diğer sigortalılar hastalık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği alamazlar⁶⁹⁴. Bu ödenek yalnızca sigortalıya verilebileceği için sigortalının eşi, çocukları ve ana babası bu ödeneye hak kazanamaz.

İkinci koşul, yukarıda sayılan sigortalıların 5510 sayılı Kanun anlamında hasta olmasıdır⁶⁹⁵. Kanunun 15. maddesinde hastalık, iş kazası ve meslek hastalığı dışında kalan ve iş göremezliği neden olan rahatsızlıklar şeklinde tanımlamaktadır (f.1)⁶⁹⁶. Sigortalının rahatsızlığı fiziksel olabileceği gibi ruhsal da olabilir. Önemli olan hastalığın iş kazası ve meslek hastalığı kapsamında olmaması ve iş göremezliğe neden olmasıdır. İş göremezliğe neden olmayacak tarzda hafif rahatsızlıklar veya ciddi olmakla birlikte iş görmeyi engellemeyen rahatsızlar ödeneye hak kazandırmaz⁶⁹⁷. Ayrıca hamilelik ve doğuma bağlı rahatsızlıklar analık sigortası kapsamında değerlendirilir ve hastalık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazandırmaz⁶⁹⁸. Örneğin sigortalı kadının çocuğunu düşürmesi

⁶⁹² Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.477; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.352.

⁶⁹³ Bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.479; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.430-431; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.243-245.

⁶⁹⁴ Sigortalılar arasında bu şekilde bir ayırım yapılmasına yönelik eleştiri için bkz. Mutlay, s.302-307.

⁶⁹⁵ Bkz. Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s. 430-431; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.245-246; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.240-242.

⁶⁹⁶ Caniklioğlu'na göre, gebeliğin başlangıcından doğumun 8 hafta sonrasına kadar olan süreçteki gebelik ve analık hali ile ilgili rahatsızlıkları hastalık tanımının dışında tutmak gerekir. Çünkü bu süreçte ortaya çıkan rahatsızlıklarda hastalık sigortası yerine analık sigortası hükümlerinin uygulanması bazı durumlarda oldukça önemlidir. Bkz. Caniklioğlu, Yeni Mevzuat, s.91.

⁶⁹⁷ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.431; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.242.

⁶⁹⁸ Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.190.

durumunda hastalık sigortası hükümleri değil analık sigortası hükümleri uygulanır⁶⁹⁹.

Üçüncü koşul, hastalık nedeniyle doğan iş göremezlik halinin 2 günden fazla sürmesi ve rapor alınmasıdır. 5510 sayılı Kanunun 18. maddesine göre, Kurumca yetkilendirilen hekim veya sağlık kurullarından istirahat raporu alınması koşuluyla hastalık sigortasından ödenecek geçici iş göremezlik ödeneği 3. günden itibaren ödenir (f.1)⁷⁰⁰. Dolayısıyla hastalık nedeniyle 2 gün ve daha az süren iş göremezlik hali ödeneğe hak kazandırmaz. İş göremezlik hali 2 günden fazla sürse bile rapor alınmamışsa yine ödeneğe hak kazandırmaz.

Son koşul ise, hasta olan sigortalının adına belirli bir süre prim bildirilmiş olmasıdır. 5510 sayılı Kanunun 18. maddesine göre, hastalık nedeniyle iş göremezliğin başladığı tarihten önceki bir yıl içinde en az 90 gün kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olmalıdır (f.1). Önemle belirtelim ki Kanun primlerin ödenmiş olmasını aramamakta, bildirilmiş olmasını yeterli görmektedir⁷⁰¹.

c) Analık Sigortasından Yapılan Ödemeler

Kısa vadeli sigorta kollarının sonuncusu analık sigortasıdır⁷⁰². Analık sigortasından yapılan yardımlar geçici iş göremezlik ödeneği ve emzirme ödeneğidir.

⁶⁹⁹ Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.258. Şakar'a göre bu durumda hastalık sigortasından yardım yapılmalıdır. Bkz. Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.224.

⁷⁰⁰ Bu düzenlemenin eleştirisi için bkz. Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.227.

⁷⁰¹ Sözer, Sosyal Sigortalar, s.243.

⁷⁰² Analık sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.491-501; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.441-451; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.255-266; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.248-267; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.191-193; Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.189-194; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.362-370; Tunçomağ, s.361; Caniklioğlu, Yeni Mevzuat, s.94-98; Asiye Şahin Emir, **İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2019, s.358-388; Esra Baskan, "Analık Halinin Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Sonuçları", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1 (2016), s.692-704.

aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneği Ödenmesi

5510 sayılı Kanunun 15. maddesine göre, "4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri kapsamındaki sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşinin, kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan kadının ya da gelir veya aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşinin gebeliğinin başladığı tarihten itibaren doğumdan sonraki ilk sekiz haftalık, çoğul gebelik halinde ise ilk on haftalık süreye kadar olan gebelik ve analık haliyle ilgili rahatsızlık ve engellilik halleri analık hali kabul edilir" (f.2). Analık hali nedeniyle gelir kaybı ve gider artışı yaşayan sigortalı kadına analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği ödenir⁷⁰³. Analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanma koşulları 5510 sayılı Kanunun 18. maddesinde düzenlenmiştir.

Analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanmanın ilk koşulu, kişinin analık sigortası kapsamından geçici iş göremezlik ödeneği alabilecek sigortalılardan olmasıdır. Kanun m.4/1, (a) bendi ile (b) bendinin 1, 2 ve 4 numaralı alt bentlerine göre sigortalı olanlar analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği alabilirler. Dolayısıyla m.4/1,b,3 numaralı alt bendine göre sigortalı olan şirket ortakları ile m.4/1, (c) bendine göre sigortalı olanlar analık sigortası hükümlerinden yararlanamazlar.

Bir diğer koşul, yukarıda belirtilen sigortalıların analık durumunun ortaya çıkmasıdır⁷⁰⁴. Bir başka ifade ile ilgili sigortalıların analık hali içerisinde olması gerekir. Önemle belirtelim ki sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşi ödeneğe hak kazanamaz⁷⁰⁵. Çünkü günlük kazanca sahip olan kişi sigortalı erkeğin sigortalı

⁷⁰³ Analık sigortasından ödenecek geçici iş göremezlik ödeneği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.494-501; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.445-447; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.251-255; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.261-263; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.367-368; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.192-194; *Caniklioğlu*, Yeni Mevzuat, s.94-96; *Baskan*, Analık, s.701-703; *Şahin Emir*, s.363-384.

⁷⁰⁴ Analık durumunun ortaya çıkması koşuluna ilişkin bkz. *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.441-443; *Baskan*, Analık, s.695-696.

⁷⁰⁵ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.495; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.443.

olmayan eşi değil, sigortalı kadındır⁷⁰⁶. Bir diğer ifade ile ilgili ödenek yalnızca kadın sigortalılara özgüdür⁷⁰⁷.

Son koşul ise, kadın sigortalının doğumdan önceki 1 yıl içinde en az 90 gün kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olmasıdır (m.18/1, c). Kadın sigortalının bağımsız çalışan olması halinde ise, ayrıca prim ve prime ilişkin borcunun olmaması gerekmektedir⁷⁰⁸.

bb) Emzirme Ödeneği Ödenmesi

Analık sigortasından yapılan bir diğer yardım emzirme ödeneğidir⁷⁰⁹. Emzirme ödeneğine hak kazanma koşulları 5510 sayılı Kanunun 16. maddesinde düzenlenmiştir.

Emzirme ödeneğine hak kazanmanın ilk koşulu, analık sigortası kapsamında olmaktır⁷¹⁰. Analık sigortası kapsamında olan herkes emzirme ödeneğine hak kazanabilir⁷¹¹.

Diğer bir koşul, doğum sonrası çocuğun yaşamasıdır. Kanuna göre, emzirme ödeneği her çocuk için ve yaşaması şartıyla ödenir (m.16/3). Bu noktada çocuğun sağ doğmuş olmasının mı yoksa sağ olmasının mı aranacağı tereddüt oluşturabilir. Öğretide çocuğun sağ doğmuş olmasının yeterli olacağı ifade edilmektedir⁷¹². Kanaatimizce kanunun lafzı iki şekilde yorumlanmaya da müsaittir. Ancak sosyal güvenliğin amacı düşünüldüğünde kanun hükmünün öğretide ifade

⁷⁰⁶ Tunçomağ, s.366.

⁷⁰⁷ Nurşen Caniklioğlu, "İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadın", **Hukuk Kurultayı Cilt-III**, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 03-07 Ocak 2006, s.393.

⁷⁰⁸ Bağımsız çalışanlar açısından bu şekilde bir ayırım yapılmasına yönelik eleştiri için bkz. Mutlay, s.322-323.

⁷⁰⁹ Emzirme ödeneği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.493-494; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.445; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.257-259; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.260-261; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.368-369; Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.191-192; Şahin Emir, s.384-387.

⁷¹⁰ 5510 sayılı Kanunun 15. maddesi gereğince, 4. maddenin 1. fıkrasının a ve b bentleri kapsamındaki sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşinin, kendi çalışmalarından dolayı gelir veya aylık alan kadının ya da gelir veya aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşi analık sigortasının kapsamındadır.

⁷¹¹ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.445.

⁷¹² Sözer, Sosyal Sigortalar, s.257; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.445; Şahin Emir, s.386.

edilen şekilde yorumlanması daha isabetlidir. Dolayısıyla, sonradan ölmüş olsa bile, çocuğun sağ doğmuş olması halinde emzirme ödeneğinin ödenmesi gereksiz ödeme oluşturmayacaktır.

Emzirme ödeneğine hak kazanmanın son koşulu ise, belirli bir süre prim ödemektir. Kanun m.4/1, (a) bendi kapsamındaki sigortalıların doğumdan önceki 1 yıl içinde en az 120 gün kısa vadeli sigorta kolları primi bildirilmiş olması gerekmektedir (m.16/4, a). Kanun m.4/1, (b) bendi kapsamındaki sigortalıların ise ilgili primi ödemiş olması gerekmektedir (m.16/4, b). Bu sigortalıların ayrıca prim ve prime ilişkin borçlarının olmaması gerekmektedir⁷¹³.

Belirtmek gerekir ki yukarıdaki koşullar sağlansa dahi Kanunun açık hükmü gereğince emzirme ödeneği her çocuk için bir defa verilir.

3. Uzun Vadeli Sigorta Kolları

a) Malullük Sigortasından Yapılan Ödemeler

Malullük, “*çalışma gücünün sürekli biçimde kısmen veya tamamen kaybedilmesi sonucunu doğuran sağlık bozukluğu*” şeklinde tanımlanmaktadır⁷¹⁴. Malullük sigortası, malullük nedeniyle sigortalıların yaşayacakları ekonomik zorluklara karşı güvence sağlayan uzun vadeli bir sigorta koludur⁷¹⁵. Malullük sigortasından sigortalıya çeşitli yardımlar yapılır. Bu yardımların en önemlisi kuşkusuz malullük aylığıdır. Çalışmada yalnızca malullük aylığına hak kazanma

⁷¹³ Bağımsız çalışanlar açısından bu şekilde bir ayırım yapılmasına yönelik eleştiri için bkz. *Mutlay*, s.330.

⁷¹⁴ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.454.

⁷¹⁵ *Tunçomağ*, s.369; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.372-373. Malullük sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.502-544; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.453-474; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.267-282; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.297-302; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.201-209; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.197-210; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.372-358; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.1, s.753-812; *Balcı*, Sosyal Güvenlik, s.525-530; *Nurşen Caniklioğlu*, “5510 Sayılı Kanuna Göre Malullük Aylığı”, **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.3 (2006); *Levent Akın*, “5754 Sayılı Yasa Sonrasında Malullük Sigortası”, *Talat Canbolat* (Ed.), **Prof. Dr. Ali Güzel’e Armağan** içinde (879-923), İstanbul: Beta Yayınları, 2010; *Levent Akın*, “5510 Sayılı Yasanın Maluliyet Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi”, **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.9 (2008); *Resul Aslanköylü*, “5510 Sayılı Kanuna Göre Karşılaştırmalı Malullük Sigortası”, **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.20 (2010).

koşullarına yer verilecek, malullük sigortasından yapılan diğer yardımlara ise çalışmanın kapsamının genişlememesi için yer verilmeyecektir.

aa) Malullük Aylığı Ödenmesi

Malullük aylığına hak kazanmak için gerekli olan koşullar malul olmak, belirli süre sigortalı olmak, belirli süre adına prim bildirilmiş olmak ve işten ayrılıp Kuruma başvurmadır⁷¹⁶.

Malullük aylığına hak kazanmanın ilk koşulu olan malul olmak Kanunun 25. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Kanun m.4/1, (a) ve (b) bendi kapsamında olan sigortalıların malul olması için çalışma gücünün veya iş kazası ve meslek hastalığı sonucunda meslekte kazanma gücünün en az %60 kaybı gereklidir (f.1). Meslekte kazanma gücündeki kayıp oranı tespit edilirken sigortalının kaza esnasında icra ettiği meslek esas alınır⁷¹⁷. Çalışma gücü kaybının tespitinde ise, sigortalının kaza esnasında yaptığı işin yanı sıra yapabileceği diğer işler de dikkate alınmalıdır⁷¹⁸.

Meslekte kazanma gücünün en az %60 oranında kaybında kayıp mutlaka iş kazası ve meslek hastalığına dayanmalıdır. Çalışma gücünün en az %60 oranında kaybında ise bu kayba neden olan olayın önemi yoktur⁷¹⁹. Aynı şekilde sigortalının kusurlu olması da önemsizdir⁷²⁰. Örneğin, intihar teşebbüsü sonucunda çalışma gücünü en az %60 kaybeden sigortalı malul olma şartını sağlar⁷²¹. Kanunun 4. maddesinin 1. fıkrasının c bendi kapsamında olan sigortalıların malul olması için ise çalışma gücünün en az %60 kaybı veya vazifelerini yapamayacak şekilde meslekte kazanma gücünün kaybı gereklidir (m.25/1).

⁷¹⁶ Malullük aylığının koşulları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.503-519; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.454-465; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.374-382; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.268-272; *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.146-155.

⁷¹⁷ *Akın*, Malullük Sigortası, s.904-905.

⁷¹⁸ *Akın*, Maluliyet Düzenlemeleri, s.136.

⁷¹⁹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.504-508, *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.454; *Ünal*, Özürlüler, s.40.

⁷²⁰ *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.268.

⁷²¹ *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.147; *Aslanköylü*, Malullük Sigortası, s.188.

Malullük durumunun ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başlandıktan sonra ortaya çıkması gerekmektedir. Kanunun 25. maddesi gereğince, sigortalı olarak ilk defa çalışmaya başlamadan önce malul olan kişilere malullük aylığı bağlanmaz (f.2). Ancak Maluliyet ve Çalışma Gücü Kaybı Tespiti İşlemleri Yönetmeliğinin⁷²² 5. maddesinin 1. fıkrasının c bendi gereğince, ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başlamadan önce malul olan kişi sigortalı olarak çalışmaya başladıktan sonra farklı bir hastalık nedeniyle çalışma gücünü en az %60 oranında kaybederse malul sayılır⁷²³.

Sigortalının malul olduğunun kararını verme yetkisi Kurum Sağlık Kurulundadır. Kanunun m.25/1 hükmü gereğince, Kurumca yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularının sağlık kurulları tarafından düzenlenen raporlar ve raporlara dayanak oluşturan belgeleri inceleyen Kurum Sağlık Kurulu sigortalının malul olup olmadığına karar verir⁷²⁴.

Malullük aylığına hak kazanmanın bir diğer koşulu, sigortalının en az 10 yıl sigortalılık süresine sahip olması ve en az 1800 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası primi bildirmiş olmasıdır (m. 26/2, b)⁷²⁵. Sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaçsa⁷²⁶ sigortalılık süresi aranmaz (m. 26/2, b). Sigortalılık süresi için önemli olan sigortalının ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başladığı tarihin üzerinden 10 yıl geçmiş olmasıdır. 10 yıllık süresinin kesintisiz şekilde sigortalı olarak geçirilmesi şart değildir⁷²⁷. Kanunun m.38/2 hükmü gereğince, 18 yaşından önceki sürelerin 10 yıllık sürenin hesabında dikkate alınmayacağına dikkat

⁷²² RG, 28.9.2021, 31612.

⁷²³ Öğretide *Güzel, Okur ve Caniklioğlu* bu düzenlemeyi isabetli bulmaktadır. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.510.

⁷²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.512-514; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.457-459; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.289-291; *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.149-151.

⁷²⁵ 10 yıllık süreye yönelik eleştiriler için bkz. *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.152; *Akın*, Maluliyet Düzenlemeleri, s.139. Prim şartına ilişkin eleştiri için bkz. *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.237.

⁷²⁶ Başka birinin sürekli bakımına muhtaç olma durumuna ilişkin açıklamalar için bkz. *Ünal*, Özürlüler, s.47.

⁷²⁷ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.516-517; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.380.

edilmelidir⁷²⁸. Örneğin, 15 yaşında çalışmaya başlayan ve 26 yaşında geçirdiği kaza sonucu malul olan sigortalı, 18 yaşından önceki çalışmalar sigortalılık süresinden sayılmadığı için diğer şartları sağlasa dahi malullük aylığına hak kazanamaz⁷²⁹. Ayrıca, 5510 sayılı Kanunun 4. maddesinin 1. fıkrasının b bendi kapsamındaki sigortalıların genel sağlık sigortası dahil prim ve prime ilişkin borçları olmamalıdır⁷³⁰.

Malullük aylığına hak kazanmanın son koşulu ise, sigortalının işten ayrılmasından ya da işyerini devretmesi veya kapatmasından sonra Kuruma başvurmasıdır (m.26/2, c). Kanunda önce işten ayrılıp sonra Kuruma başvurulacağı düzenlense de öğretide bizim de katıldığımız bir görüş bu hükmün katı şekilde uygulanmaması gerektiğini ifade etmektedir⁷³¹. Kanaatimizce Kanunun m.26/2, (c) hükmü ile m.27/3 hükmü birlikte değerlendirilmelidir. Kanunun m.27/3 hükmüne göre, sigortalının çalışması malullük aylığının kesilmesini gerektirir. Çalışmak malullük aylığını kesen bir durum olarak düzenlendiğine göre, aylığın bağlanmasına da engeldir. İşte Kanunun m.26/2, (c) hükmü bu bağlamda sigortalının işten ayrıldıktan veya işyerini kapattıktan veya devrettikten sonra Kuruma başvurması esasını getirmiştir. Ancak, hükmün temeli sigortalının malullük aylığı bağlanacağı sırada çalışmaması olduğuna göre, Kuruma başvurduktan sonra işten ayrılan sigortalı da Kanunun m.26/2, (c) hükmünde belirtilen koşulu sağlamış kabul edilmelidir. Nitekim öğretide, sigortalı önce Kuruma başvurup daha sonra işten ayrılırsa sigortalıya işten ayrılma tarihine göre malullük aylığı bağlanacağı ifade edilmektedir⁷³². Bu durumda yapılan ödeme geçersiz ödeme olarak kabul edilmemelidir. O halde son koşul, sigortalının malullük aylığı bağlanması için

⁷²⁸ 18 yaşından önceki çalışma sürelerinin malullük aylığına hak kazanmada dikkate alınmamasına yönelik eleştiriler için bkz. *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.152; *Aslanköylü*, Malullük Sigortası, s.192; *Ünal*, s.121-123.

⁷²⁹ *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.152.

⁷³⁰ Bağımsız çalışanlar açısından bu şekilde bir ayırım yapılmasına yönelik eleştiri için bkz. *Mutlay*, s.374-375.

⁷³¹ *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.155.

⁷³² *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.519.

talepte bulunması ve sigortalının işten ayrıldıktan ya da işyerini devrettikten veya kapattıktan sonra malullük aylığı bağlanması olarak anlaşılmalıdır.

b) Yaşlılık Sigortasından Yapılan Ödemeler

Uzun vadeli sigorta kollarından bir diğeri yaşlılık sigortasıdır⁷³³. Sosyal güvenlik hukuku boyutuyla yaşlılık, *"yaşlanmaya bağlı olarak, ferdin çalışma gücünü kısmen veya tamamen kaybederek düzenli ve yeterli gelir getiren bir iş tutamaz veya kendi geçimini kendi gücüyle sağlayamaz hale geldiği biyolojik bir durumdur"*⁷³⁴. Yaşlılık sigortası vasıtasıyla yaşlılık riskinin sonuçlarına karşı sigortalıya güvence sağlanır. Yaşlılık sigortasıyla, bir yandan yaşlılık nedeniyle çalışma gücü azalan ve gelir kaybı yaşayan sigortalıya ekonomik güvence sağlanırken, diğer yandan yıllar boyunca çalışan sigortalıya yaşamının geri kalanını farklı uğraşlarla geçirme imkânı sağlanarak sigortalı ödüllendirilmektedir⁷³⁵. Sigortalıya yönelik amaçların yanı sıra yaşlılık sigortasının bir amacı da işsizliğin azaltılmasıdır. Yaşlılık sigortası vasıtasıyla yaşlanan sigortalılar çalışma yaşamından çekilir ve bu sigortalıların yerine işsiz kişiler çalışma yaşamına dahil olurlar⁷³⁶.

Yaşlılık sigortasından yapılan yardımlar yaşlılık aylığı ve yaşlılık toptan ödemesidir.

aa) Yaşlılık Aylığı Ödenmesi

Yaşlılık sigortası, sosyal güvenlik sistemi içerisinde en çok ödeme yapılan başka bir ifade ile Kurumun en büyük gider kalemini oluşturan sigorta koludur⁷³⁷.

⁷³³ Yaşlılık sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.545-673; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.475-524; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.283-312; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.381-454; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.209-229; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.210-232; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.385-414; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.1, s.813-935; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası; *Ömer Uğur*, **İş Sözleşmesiyle Çalışanlar Bakımından Yaşlılık Sigortası**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.

⁷³⁴ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.475-476.

⁷³⁵ *Tunçomağ*, s.381; *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.545; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.283.

⁷³⁶ Bkz. *Tunçomağ*, s.381

⁷³⁷ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.546; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.475; *Caniklioğlu*, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.169.

Yaşlılık sigortasından yapılan temel yardım yaşlılık aylığıdır. Yaşlılık aylığının Kurumun yaptığı ödemeler içerisindeki bu büyük payı, bağlanan yaşlılık aylıklarının yersiz ödeme oluşturmaları olasılığını artırmaktadır. Zira ne kadar çok ödeme yapılırsa yersiz ödeme doğma olasılığı o kadar artacaktır.

Yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları belirli bir yaştan doldurulması, belirli prim ödeme gün sayısının tamamlanması, işten ayrılma ve Kuruma başvurdur⁷³⁸.

Değiniilmesi gereken ilk koşul belirli bir yaştan doldurulması ve belirli prim ödeme gün sayısının tamamlanmasıdır. Bu koşul, zaman içerisinde sürekli olarak değitirildiği⁷³⁹, kolaylaştırılmış seçenek tanındığı⁷⁴⁰, belirli gruplara özel daha kolay koşullar düzenlendiği⁷⁴¹ ve bazı sigortalıların sigortalılık sürelerine farazi hizmet süreleri eklendiği⁷⁴² için oldukça karmaşıktır.

Örneğinin, yaş ve prim koşulları açısından 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olanlar, 08.09.1999 – 30.04.2008 tarihleri arasında sigortalı olanlar, kademeli geçiş tabi olanlar ve nihayet 30.04.2008 tarihinden sonra sigortalı olanlar farklı koşullara tabidir⁷⁴³.

İlk defa 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olanlar açısından yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları zaman içerisinde çeşitli tarihlerde yürürlüğe giren

⁷³⁸ Yaşlılık aylığına hak kazanma koşullarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.548-585; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.476-498; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, 286-300; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, s.92-267; *Uğur*, s.284-306; Süleyman Başterzi, "5510 Sayılı Yasaya Göre Yaşlılık Aylığına Hak Kazanma Koşulları", Süleyman Başterzi (Ed.), **Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan, Cilt II** içinde (2203-2242), İstanbul: Beta Yayınları, 2011.

⁷³⁹ Yaş ve prim koşullarının tarihi süreç içerisindeki değitimi ve günümüzde gelinen durum için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.548-565; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.478-496; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.384-391, 384-387, 396-399, 407-411; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.286-294; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, s.101-116, 156-160; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.213-217; *Başterzi*, Yaşlılık Aylığı, s.2208-2217, 2218-2226; *Uğur*, s.306-319; Kadir Arıcı, "Yaşlı İşçiler", **A. Can Tuncay'a Armağan** içinde (931-952), İstanbul: Legal Yayıncılık, 2005, s.941-943.

⁷⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.553-554; *Uğur*, s.336-337.

⁷⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.391-396; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.217-220; *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.566-577; *Uğur*, s.319-339; *Ünal*, s.128-139.

⁷⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.625-633; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.506-512; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.423-427; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, s. 129-144; *Uğur*, s.352-364.

⁷⁴³ Hediye Ergin, "Yeni Sistemde Yaşlılık Aylığı", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.10 (2008), s.178; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.388.

kanunlarla sık sık değiştirilmiştir⁷⁴⁴. Geline son noktada, 08.09.1999 tarihinde 4447 sayılı Kanunla değişiklik yapılan kadar, iş sözleşmesiyle çalışan kadınlar 20, erkekler 25 yıl sigortalılık süresini ve 5.000 prim ödeme gününü doldurarak⁷⁴⁵ (506 sayılı Kanunun 2442 sayılı Kanunla⁷⁴⁶ değiştirilmiş 60. maddesi); bağımsız çalışan kadınlar 20, erkekler 25 yıl prim ödeme gününü doldurarak⁷⁴⁷ (1479 sayılı Kanunun 3774 sayılı Kanunla⁷⁴⁸ değiştirilmiş 35. maddesi); kamu görevlisi kadınlar 20 yıl, erkekler ise 25 yıl hizmet süresini doldurarak⁷⁴⁹ (5434 sayılı Kanunun 3774 sayılı Kanunla değiştirilmiş 39. maddesi) yaşlılık aylığına hak kazanabiliyordu.

Yapılan değişiklikler neticesinde yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için asgari bir yaşa ulaşma şartı kaldırıldı ve sigortalılar erken yaşta yaşlılık aylığına hak kazanmaya başladı. Bunun sonucu olarak milyonlarca sigortalıya genç yaşlarda yaşlılık aylığı bağlandı⁷⁵⁰. İlerleyen dönemde, bu durum Kurumun aktüeryal dengesini bozmuş ve 08.09.1999 tarihinde yürürlüğe giren 4447 sayılı Kanunla Kurumun aktüeryal dengesi düzeltilmeye çalışılmıştır⁷⁵¹. 4447 sayılı Kanunla yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları ağırlaştırıldı ve yaşlılık aylığı bağlanabilmesi için asgari bir yaşa ulaşma şartı getirildi⁷⁵². Örneğin, ilk defa 08.09.1999 tarihinden sonra sigortalı olan iş sözleşmesiyle çalışan kadınlar için yaş koşulu 58'e, erkekler için ise 60'a yükseltildi (506 sayılı Kanunun 4447 sayılı Kanunla değiştirilen m.60/A hükmü).

⁷⁴⁴ Anılan koşulların zaman içerisindeki değişimine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.548-550, 720-727; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.488-489; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.384-387, 396-397, 401; *Uğur*, s.306-311.

⁷⁴⁵ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.548; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.488-489; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.387; *Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.213; *Şakar, Sosyal Sigortalar Uygulaması*, s.243; *Uğur*, s.310.

⁷⁴⁶ RG, 08.03.1981, 17273.

⁷⁴⁷ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.549; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.489; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.397-398; *Sevde Bulun Tokkaş, Bağımsız Çalışanların Sosyal Güvenlik Hakkı*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024, s.356.

⁷⁴⁸ RG, 27.02.1992, 21155.

⁷⁴⁹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.720; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.401.

⁷⁵⁰ *Kadir Arıcı, "Emeklilikte Yaşa Takılanlar Meselesi", Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, Ali Nazım Sözer'e Armağan-Özel Sayı (2024), s.95.

⁷⁵¹ *Arıcı, Emeklilik*, s.107-108; *Caniklioğlu*, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.158.

⁷⁵² *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.549; *Arıcı, Sosyal Güvenlik*, s.389; *Arıcı, Emeklilik*, s.101; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.523.

İlk defa 08.09.1999 tarihinden sonra sigortalı olanlar açısından yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları ağırlaştırılırken; bu tarihten önce aylığa hak kazanmış ya da hak kazanmasına en fazla 2 yıl kalan sigortalılar eski hükümlere tabi tutularak hakları korunmuştur. (506 sayılı Kanuna 4447 sayılı Kanunla eklenen geçici m.81/A, 1479 sayılı Kanuna 4447 sayılı Kanunla eklenen geçici m.10/1, 5434 sayılı Kanuna 4447 sayılı Kanunla eklenen geçici m.205/1, a)⁷⁵³. 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olup bu tarih itibarıyla yaşlılık aylığı kazanmasına 2 yıldan daha fazla kalan sigortalılar ise kademeli geçişe tabi tutularak, şartları ağırlaştırılmıştır⁷⁵⁴(506 sayılı Kanuna 4447 sayılı Kanunla eklenen geçici m.81/B, 1479 sayılı Kanuna 4447 sayılı Kanunla eklenen geçici m.10/2 ve 3, 5434 sayılı Kanuna 4447 sayılı Kanunla eklenen geçici m.205/1, a). 4447 sayılı Kanunun kademeli geçiş düzenleyen hükümlerin bir kısmı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir⁷⁵⁵. Yüksek Mahkemenin iptal kararından sonra 4759 sayılı Kanunla⁷⁵⁶ kademeli geçiş tekrar düzenlenmiştir⁷⁵⁷.

Kademeli geçişe tabi tutulup yaşlılık aylığına hak kazanma şartları ağırlaştırılan sigortalılardan bir kısmı yaş koşulu dışındaki diğer koşulları sağlamasına rağmen, 4447 sayılı Kanunla getirilen yaşlılık aylığına hak kazanmak için ulaşılması gereken yaşa ulaşamadıkları için aylığa hak kazanamamaktaydılar. Bu sigortalılar "EYT'liler", "EYT mağdurları" yahut "emeklilikte yaşa takılanlar" olarak adlandırılmakta ve sayıları yaklaşık 6 milyonu bulmaktaydı⁷⁵⁸. 7438 sayılı

⁷⁵³ 08.09.1999-30.04.2008 tarihleri arasında ilk defa sigortalı olanlar açısından yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.554-555; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.413-414.

⁷⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.556-561, 563-565, 723-727; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.490-493; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.388-391, 397-399, 402-404; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.389, 411-413; *Arıcı*, Emeklilik, s.101-102; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.213-215.

⁷⁵⁵ Bkz. AYM, 23/2/2001, E.1999/42, K.2001/41, R.G., 23/11/2001, 24592.

⁷⁵⁶ RG, 01.06.2002, 24772.

⁷⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.557-561, 563-565, 723-727; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.490-493; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.388-391, 397-399, 402-404; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.389, 411-413; *Arıcı*, Emeklilik, s.104-105; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.213-215.

⁷⁵⁸ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.523. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.561-563; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.523-524; *Arıcı*, Emeklilik; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.450-454; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.216-217; *Çağlar Çopuroğlu*, "7438 Sayılı Kanun'un (EYT) Anayasa'ya Aykırılığı", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.50 (2023); *Efe Yamakoğlu*, "4447 Sayılı

Kanunla⁷⁵⁹ 5510 sayılı Kanuna "Bu maddenin yürürlük tarihinden sonra aylık bağlanması için talepte bulunanlardan 506 sayılı Kanunun geçici 81 inci maddesinin birinci fıkrasının (B) bendi, 1479 sayılı Kanunun geçici 10 uncu maddesinin ikinci fıkrası, 2925 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesinin birinci fıkrasının (B) bendi ve 5434 sayılı Kanunun geçici 205 inci maddesi hükümlerine göre yaşlılık veya emekli aylığı bağlanacak olanlar, söz konusu hükümlerde yaş dışındaki diğer şartları taşımaları halinde yaşlılık veya emekli aylığından yararlanırlar. Bu fıkra esas alınarak geriye dönük herhangi bir ödeme yapılmaz ve geriye dönük hak talep edilemez" hükmü eklendi (geçici m.95). Anılan hüküm gereğince, ilk defa 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olanlar açısından kademeli geçiş hükümlerinden yaşa ilişkin olan koşullar uygulanmayacaktır. Dolayısıyla 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olup sigortalılık süresini ve prim koşulunu tamamlayanlar yaş koşulu aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanabilecektir⁷⁶⁰. Anılan sigortalılara bağlanacak yaşlılık aylıkları, sigortalılık süresi ve prim koşulunda eksik olmadıkça gereksiz ödeme oluşturmayacaktır.

Önemle belirtelim ki, 5510 sayılı Kanuna eklenen geçici 95. madde ile 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olanlara ilişkin yaş koşulunun kaldırılması kanaatimizce isabetsizdir. Bu bağlamda öncelikle, EYT'lilerin kazanılmış haklarının ellerinden alındığı iddiası⁷⁶¹ hukuk tekniği açısından değerlendirilmelidir. Bu iddia EYT'liler tarafından güçlü şekilde ileri sürülerek kamuoyu oluşturulmuş ve yapılan baskılar sonucunda yasal değişiklik yapılarak 5510 sayılı Kanuna geçici 95. madde eklenmiştir⁷⁶². EYT'lilerin iddia ettiği gibi, 4447 sayılı Kanunla kazanılmış haklarının ellerinden alınmış olması için, 4447 sayılı Kanunla değişiklik yapılmadan önce yaşlılık aylığına hak kazanma şartlarını sağlamış olmaları gerekir. Anılan dönemde kendisine yaşlılık aylığı bağlanmış olan veya yaşlılık aylığına hak kazanma şartlarını

Kanun Öncesi Sigortalı Olanlar Bakımından Emeklilikte Yaş Şartına İlişkin Bir Değerlendirme", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.19, Sayı.1 (2020).

⁷⁵⁹ RG, 03.03.2003, 32121.

⁷⁶⁰ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.562; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.524; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.453; Arıcı, Emeklilik, s.109; Çopuroğlu, s.120.

⁷⁶¹ EYT'lilerin bu yönde iddiaları olduğuna ilişkin bkz. Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.523; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.451.

⁷⁶² Arıcı, Emeklilik, s.90, 96; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.523.

sağlamış olmakla birlikte henüz aylık bağlanmamış olan sigortalılar açısından kazanılmış haktan bahsedilebilir⁷⁶³. Yukarıda açıkladığımız üzere, 4447 sayılı Kanunla, 8.9.1999 tarihi itibarıyla kazanılmış hak sahibi olan sigortalıların hakları korunmuştur. EYT'liler ise iddia ettikleri gibi kazanılmış hak sahibi değil, beklenen hak sahibidirler⁷⁶⁴. Beklenen hak kazanılmış hak değildir. Anayasaya uygun olmak koşuluyla beklenen hakların şartları değiştirilebilir⁷⁶⁵. Nitekim yukarıda belirttiğimiz üzere, 4447 sayılı Kanunun kademeli geçişi düzenleyen hükümlerin bir kısmı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş, ardından 4759 sayılı Kanunla kademeli geçiş tekrar düzenlenmiştir. 4759 sayılı Kanunla getirilen düzenlemenin Anayasaya aykırılığı ise ileri sürülmemiştir. Dolayısıyla EYT'lilerin kazanılmış haklarının ellerinden alındığı vb. iddiaları yersizdir. Geçici 95. madde düzenlemesinin hayata geçirilmesinin temeli olan EYT'lilerin iddiaları değerlendirildikten sonra ilgili düzenlemenin sonuçlarına da değinilmelidir. Öğretide isabetle belirtildiği gibi, 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olanlar için yaş koşulu aranmazken, 1 gün sonra sigortalı olanlarda yaş koşulunun aranması ve 1 gün sonra sigortalı olmak nedeniyle yaşlılık aylığına hak kazanmak için yıllar boyunca yaş koşulunun tamamlanmasının beklenmesi isabetsizdir, Anayasa'ya aykırıdır⁷⁶⁶. Ayrıca, anılan düzenleme Kurumun aktüeryal dengesini olumsuz etkileyecektir⁷⁶⁷. Zira 08.09.1999 tarihinden önce sigortalı olanlar yaş koşulu aranmaksızın yaşlılık aylığına hak kazanırken 4447 sayılı Kanunla yaş koşulu getirilmesinin nedeni erken yaşta emeklilik nedeniyle Kurumun aktüeryal dengesinin bozulmasıdır. Gelineen noktada Kurumun aktüeryal dengesini bozan erken yaşta emeklilik uygulaması tekrar canlandırılmıştır. Öğretide isabetle belirtildiği üzere, yaklaşık 6 milyon sigortalının ilgili düzenlemeden bir yıl sonra hak sahibi olma ihtimali vardır. Bu durum sosyal güvenlik sistemindeki aktif/pasif

⁷⁶³ Arıcı, Emeklilik, s.97-98.

⁷⁶⁴ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.523; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.452.

⁷⁶⁵ Arıcı, Emeklilik, s.98-101.

⁷⁶⁶ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.562; Çopuroğlu, s.122 vd.

⁷⁶⁷ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.562; Arıcı, Emeklilik, s.111.

oranını bir anda değiştirecek ve 2006 yılında yapılan sosyal güvenlik reformunu⁷⁶⁸ adeta çöpe atacaktır⁷⁶⁹.

İlk defa 30.04.2008 tarihinden sonra sigortalı olanlar açısından yaşlılık aylığına hak kazanma koşulu 2036 yılını kadar erkeklerde 60, kadınlarda ise 58 yaşın doldurulmasıdır. 2036 yılından itibaren yaş koşulu kademeli olarak artacak ve 2048 yılından itibaren erkek ve kadın ayrımı olmaksızın tüm sigortalılar açısından yaşlılık aylığına hak kazanmak için 65 yaşın doldurulması gerekecektir⁷⁷⁰. İlk defa 30.04.2008 tarihinden sonra sigortalı olanların yaş koşulu dışında prim ödeme gün sayısı koşulunu da yerine getirmeleri gerekmektedir. Buna göre, m.4/1, (a) kapsamındaki sigortalıların 7200 gün, m.4/1, (b) ve (c) kapsamındaki sigortalıların ise 9000 gün uzun vadeli sigorta kolları prim ödeme gün sayısına sahip olması gerekmektedir (m.28/2)⁷⁷¹.

Belirtelim ki, yaşlılık aylığına hak kazanma hususunda çeşitli kolaylaştırılmış seçenekler mevcuttur⁷⁷². Örneğin, Kanunun 28. maddesinde 5400 prim ödeme gün sayısına sahip olarak yaşlılık aylığına hak kazanma imkânı getirilmiştir. Buna göre, yaş koşuluna 65 yaşı geçmemek kaydıyla 3 yıl eklenerek 5400 prim ödeme gün sayısına sahip olan sigortalılar yaşlılık aylığına hak kazanabilir (f.3)⁷⁷³.

⁷⁶⁸ Kurumun yaşadığı ciddi ekonomik ve yönetsel sıkıntılar sonucunda gerçekleştirilen sosyal güvenlik reformuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.71-75; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.137-143; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.96-99; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.41-45; *Caniklioğlu*, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.162-166.

⁷⁶⁹ *Arıcı*, Emeklilik, s.110, 113.

⁷⁷⁰ Yaşlılık aylığı bağlanması için tamamlanması gereken 65 yaş koşulunun ülkemiz gerçekleriyle ve sosyal güvenlik hukukunun genel ilkeleriyle uyumlu olmadığı yönündeki eleştiriler için bkz. *Caniklioğlu*, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.170.

⁷⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.551-554; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.493-496; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.406-411; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.390-391; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, s.101-103, 156.

⁷⁷² Kolaylaştırılmış seçeneklere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.553-554, 566-577; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.499-506; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.391-396; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.217-220; *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.249-252.

⁷⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.553-554; *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.249

Yukarıda belirtildiği üzere, yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları açısından farklı zaman aralığında sigortalı olanlar açısından farklı koşullar mevcuttur. Üstelik her bir zaman aralığı içerisinde hak kazanma koşulları tüm sigortalılar açısından standart değildir. Farklı sigortalılık statüsüne tabi sigortalıların hak kazanma koşulları farklılaşmaktadır.

Görüldüğü üzere yaşlılık aylığına hak kazanmak için gereken yaş, prim ve bazı seçeneklerde sigortalılık süresi koşulları oldukça karmaşık ve kapsamlıdır. İlgili koşulların açıklanması çalışmanın kapsamını aşacaktır. Bu nedenle bahse konu koşullara ilişkin detaylı bilgi verilmeyecektir. Çalışma konusu açısından belirtilmesi gereken, sigortalının ilk defa sigortalı olduğu tarihe göre hesaplanan yaş ve prim ödeme koşulunun sağlanmamış olması halinde veya sigortalılık süresinin arandığı hak kazanma seçeneklerinde sigortalılık süresinin doldurulmamış olması halinde sigortalıya bağlanan yaşlılık aylığının gereksiz ödeme oluşturacağıdır. Ayrıca 5510 sayılı Kanunun 28. maddesi gereğince, Kanunun m.4/1, (b) bendi kapsamındaki sigortalıların prim borcu bulunmamalıdır (m.28/10)⁷⁷⁴.

Yaş ve prim ödeme koşulunun sağlanmış olması yaşlılık aylığına hak kazanmak için yeterli değildir. İlgili koşulları sağlayan sigortalı işten ayrılmalı ve Kuruma başvurmalıdır⁷⁷⁵.

İşten ayrılma koşulu farklı sigortalılık statüsüne tabi olan sigortalılar için farklı düzenlenmiştir⁷⁷⁶. 5510 sayılı Kanunun 28. maddesi gereğince, Kanunun m.4/1, (b) bendi kapsamındaki sigortalıların sigortalılıklarına esas faaliyetlerine devam edip etmeyeceklerini beyan etmeleri yeterlidir. Bu sigortalıların aksine, Kanun m.4/1, (a) bendi kapsamındaki sigortalıların çalıştığı işten ayrılması, Kanun

⁷⁷⁴ Bağımsız çalışanlar açısından bu şekilde bir ayırım yapılmasına yönelik eleştiri için bkz. *Mutlay*, s.447-449

⁷⁷⁵ İşten ayrılma ve Kuruma başvurma koşullarına ilişkin bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.577-585; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.496-498; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.418-420; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, s.261-268; *Uğur*, s.300-306.

⁷⁷⁶ *Ergin*, Yaşlılık, s.184.

m.4/1, (c) bendi kapsamındaki sigortalıların ise yetkili makamdan emekliye sevk onayı alındıktan sonra ilişkilerinin kesilmesi gerekmektedir (f.9).

Bu noktada Kanun m.4/1, (a) bendi kapsamındaki sigortalılar için işten ayrılmak koşulu üzerinde durulmalıdır. Anayasa Mahkemesi, yaşlılık aylığına hak kazanmayı sigortalının çalıştığı işten ayrılması koşuluna bağlayan 506 sayılı Kanunun mülga 62. maddesindeki "*çalıştığı işten ayrıldıktan sonra*" ibaresini Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptal etmiştir⁷⁷⁷. İlgili hüküm, mülga olmasına rağmen, 5510 sayılı Kanunun geçici 1. maddesi uyarınca 506 sayılı Kanun döneminde bağlanan yaşlılık aylıklarına ilişkin uyumsuzluklarda uygulanmaktaydı. İşten ayrılma koşulunun gerçekleşmediğinin sonradan fark edilmesi üzerine ödenen yaşlılık aylıkları Kurum tarafından yersiz ödeme olarak geri alınmaktaydı⁷⁷⁸. Yüksek Mahkemenin iptal kararının ardından 506 sayılı Kanun döneminde bağlanan yaşlılık aylıkları için işten ayrılma koşulu aranmayacağından ilgili koşulun eksikliği halinde gereksiz ödeme de doğmayacaktır. İptal kararından önce işten ayrılma koşulu eksik olduğu için doğan gereksiz ödemeler ise varlığını koruyacaktır. Çünkü Anayasanın 153. maddesinin 5. fıkrası gereğince iptal kararları geriye yürümez. Dolayısıyla geçmiş dönemde doğan gereksiz ödemeler geri alınabilecektir⁷⁷⁹.

İptal kararının çalışmamızı ilgilendiren kısmı ise, iptal kararının 5510 sayılı Kanun döneminde bağlanacak yaşlılık aylıkları açısından etkisinin olup olmadığıdır. İlk defa 5510 sayılı Kanundan sonra sigortalı olanlar açısından işten ayrılma koşulu

⁷⁷⁷ Bkz. AYM, 14/1/2021, E.2019/104, K.2021/3, R.G., 3/3/2021, 31412. Karar hakkında incelemeler için bkz. Şükran Ertürk, "Anayasa Mahkemesi'nin Çalışan Sigortalının Yaşlılık Aylığı Bağlanması İçin İşten Ayrılmasını Gerektiren Kuralın İptaline Karar Vermesinin Bazı Sonuçları Hakkında", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.45 (2021); Seda Arslan Durmuş, "Yaşlılık Aylığına Hak Kazanmak İçin İşten Ayrılma Koşulu (Anayasa Mahkemesinin 14.01.2021 Tarih ve 104/3 Sayılı İptal Kararı Sonrası)", **Ceren Damar Şenel II. Genç Bilim İnsanları Sempozyumu Bildiri Kitabı**, İstanbul: Yetkin Yayınları, 2022; Mahmut Kabakcı, "Yaşlılık Aylığı Bağlanması Koşulu Olarak İşten Ayrılma: Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı ve Sonuçları", Sosyal Güvenlik Dünyası, Mart-Nisan 2021, Sayı.101, <https://www.sosyalguvenlikdunyasi.com/Makale/yaslilik-ayligi-baglanmasi-kosulu-olarak-isten-ayrilma-anayasa-mahkemesinin-iptal-karari-ve-sonuclari/7acfd1b1-21b4-46ec-b607-6ca9823c7680> (25 Temmuz 2024); Uğur, s.301-304; Orhan Ersun Civan, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemeleri'nin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2021**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023, s.701-711.

⁷⁷⁸ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.578; Civan, Değerlendirme, s.701.

⁷⁷⁹ Arslan Durmuş, s.192-193.

uygulanmaya devam edecektir⁷⁸⁰. Bir diğer ifade ile 5510 sayılı Kanun döneminde yaşlılık aylığı bağlanması için talepte bulunan sigortalılar açısından iptal kararının etkisi yoktur. Zira, bu sigortalılar açısından yaşlılık aylığı bağlanması için işten ayrılmayı şart koşan 5510 sayılı Kanun m.28/9 hükmü iptal edilmemiştir. İlk defa 5510 sayılı Kanundan önce sigortalı olup 5510 sayılı Kanun döneminde aylık bağlanacak sigortalılar açısından iptal kararının uygulanabilir olup olmadığı, bir diğer ifade ile işten ayrılma koşulunun uygulanıp uygulanmayacağı ise tartışmalıdır. Bu konuda öğretide farklı görüşler vardır⁷⁸¹. Bizim de katıldığımız görüşe göre, ilk defa 506 sayılı Kanun döneminde sigortalı olup 5510 sayılı Kanun döneminde yaşlılık aylığı talebinde bulunan sigortalılara aylık bağlanırken işten ayrılma koşulu aranacaktır. Zira, öğretide isabetle belirtildiği gibi, anılan sigortalılar her ne kadar 506 sayılı Kanun döneminde sigortalı olmuş olsalar da yaşlılık aylığının bağlanmasında esas alınacak yasal düzenleme 5510 sayılı Kanun m.28/9 hükmüdür. Anılan hüküm iptal edilmediği ve ilgili sigortalılara uygulanacağı için, 506 sayılı Kanunun mülga 62. maddesinde yer alan "*çalıştığı işten ayrıldıktan sonra*" ibaresinin iptal edilmesinin 5510 sayılı Kanun m.28/9 hükmü esas alınarak bağlanacak aylıklara etkisi olmayacaktır⁷⁸². Dolayısıyla anılan sigortalılar açısından işten ayrılma koşulu gerçekleşmemişse, bağlanan yaşlılık aylıkları gereksiz ödeme oluşturacaktır⁷⁸³.

İşten ayrılma koşuluna ilişkin üzerinde durulması gereken son husus, yaşlılık aylığı alan sigortalıya ödenen boşa geçen süreye ilişkin ücret nedeniyle aynı dönem için ödenmiş olan yaşlılık aylığının yersiz ödeme oluşturup oluşturmayacağıdır⁷⁸⁴. Bu konuda yaşanan bir uyuşmazlıkta, iş sözleşmesi feshedilen sigortalıya talebi üzerine yaşlılık aylığı bağlanmıştır. Bu sırada işe iade

⁷⁸⁰ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.578-579; Ertürk, İptal, s.37-38; Uğur, s.303; Arslan Durmuş, s.196; Civan, Değerlendirme, s.706.

⁷⁸¹ İlgili sigortalılar için işten ayrılma koşulunun uygulanacağı görüşü için bkz. Ertürk, İptal, s.37-38; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.578-579; Civan, Değerlendirme, s.708-709; Uğur, s.303-304. İlgili sigortalılar için işten ayrılma koşulunun uygulanmayacağı görüşü için bkz. Arslan Durmuş, s.190-193, 196-197; Kabakcı, İptal Kararı, s.45.

⁷⁸² Ertürk, İptal, s.37-38; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.578-579; Civan, Değerlendirme, s.708-709; Uğur, s.303.

⁷⁸³ Ertürk, İptal, s.38; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.578-579.

⁷⁸⁴ Konu hakkında ayrıntılı inceleme için bkz. Civan, Değerlendirme, s.714-720.

davası açan sigortalı davayı kazanmış ancak işe iade edilmeyerek kendisine 4 aylık boşta geçen süre ücreti ödenmiştir. Bunun üzerine Kurum, işten ayrılma koşulunun gerçekleşmediği ve 5335 sayılı Kanuna göre yaşlılık aylığı kesilmeden kamu işyerlerinde çalışılamayacağı gerekçeleriyle 4 aylık boşta geçen süre ücretine karşılık gelen 4 aylık yaşlılık aylığını borç çıkartmıştır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 21. Hukuk Dairesinin bozma kararına karşı direnen ilk derece mahkemesinin kararını onamıştır. Hukuk Genel Kuruluna göre,

“... işe iade kararı gereği 4 aylık boşta geçen süre ücreti ödenerek bu süreye ilişkin sigorta primleri yatırılmış ise de, davacıya ödenen ücret ve yatırılan sigorta primleri fiili çalışma karşılığı olmayıp 4857 Sayılı İş Kanunu'nun 21. maddesinde belirtildiği üzere iş güvencesi hükümleri kapsamında çalıştırılmadığı süreye ilişkindir. Bu nedenle davalı Kurum tarafından davacının fiili çalışması olmadığı halde çalıştığı işten ayrıldığı gerekçesiyle 4 aylık süreye ilişkin yaşlılık aylığının kesilerek yapılan ödemelerin borç çıkarılması işlemi yerinde olmayıp direnme kararı usul ve yasaya uygundur”⁷⁸⁵.

İşe iade davası sonucunda feshin geçersiz olması ve sigortalıya 4 aylık boşta geçen süre ücreti ödenmesinin, yaşlılık aylığına hak kazanma açısından işten ayrılma koşulunun gerçekleşmesini etkileyip etkilemeyeceği hususunda öğretide farklı görüşler mevcuttur. Öğretideki bir görüşe göre, boşta geçen süreye ilişkin ödemenin hukuki niteliği ücrettir. Boşta geçen sürenin 4 aya kadar kısmı prim ödeme gün sayısının hesabında dikkate alınmakta ve boşta geçen süre ücreti için sosyal sigorta primi ödenmektedir. Boşta geçen süre çalışılmış gibi sayılan süre olduğundan, anılan sürede sigortalı çalıştırılmasa da sosyal sigorta ilişkisinin devam ettiği kabul edilmelidir. Dolayısıyla anılan dönemde sigortalıya ödenen yaşlılık aylığı için borç çıkartılmalıdır⁷⁸⁶. Öğretideki bizim de katıldığımız başka bir görüşe göre, yaşlılık aylığı talep edilen tarihte işten ayrılma koşulu gerçekleşmiştir. İşçiye boşta geçen süre ücreti ödense de fesih tarihinden sonra işçinin fiili bir

⁷⁸⁵ YHGK, 11.11.2021, E.2018/176, K.2021/1397, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Kararı isabetsiz bulan değerlendirme için bkz. Civan, Değerlendirme, s.714-720. Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin aynı yöndeki bir kararı için bkz. Yarg. 10. HD., 20.11.2024, E.2024/12546, K.2024/11362; www.lexpera.com.tr (25 Mart 2025).

⁷⁸⁶ Civan, Değerlendirme, s.719-720.

çalışması yoktur, " 'İşten ayrılmış olma' koşuluna aykırılık sadece varsayımsal olarak ortaya çıkmaktadır"⁷⁸⁷. Boşta geçen süre ücreti ödendiği için işten ayrılma koşulunun gerçekleşmediğinin kabul edilmesi şekli bir yaklaşım olacaktır ve adalete ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğuracaktır⁷⁸⁸. Benzer yöndeki başka bir görüşe göre ise, sigortalı işe iade davasının sonucunu bilemeyeceği ve geriye doğru bir süreyi çalışma süresi haline getiren işe iade sistemi sigortalıyı mağdur edecek şekilde yorumlanamayacağı için anılan sistem nedeniyle işten ayrılarak aylık talep eden sigortalının işten ayrılma koşulunu yerine getirmediğini ileri sürmek fazla şekilci bir yorum olacaktır⁷⁸⁹. Bu nedenle Yüksek Mahkemenin kararının isabetli olduğu kanaatindeyiz. Önemle belirtelim ki, ilgili durumda ödenen yaşlılık aylığının yersiz ödeme doğurduğu kabul edilse dahi ödemenin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine başvurulamayacağı kanaatindeyiz. Zira 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi, hükümde açıkça belirtildiği üzere, yersiz ödemelerin ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından yahut Kurumum hatalı işleminden doğması durumunda geri alınmasına ilişkindir. Oysa yukarıda bahsedilen durumda ne Kurumun ne de ilgililerin kusurlu davranışı mevcuttur. Sigortalının hem yaşlılık aylığı talep edip hem de işe iade davası açması tereddüt oluşturabilir. Ancak, kanaatimizce, işe iade davasının ne kadar süreceğinin ve daha önemlisi davanın kazanılıp kazanılamayacağının belirsiz olması karşısında, sigortalıdan dava sonuçlanana kadar yaşlılık aylığının bağlanmasını talep etmemesi beklenemez. Dolayısıyla, ödenen yaşlılık aylığının yersiz olduğu kabul edilse dahi 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi hükümlerine göre geri alınamayacağı, iade talebinin sebepsiz zenginleşmeye dayanması gerektiği kanaatindeyiz.

Yaşlılık aylığı bağlanmasının son koşulu Kuruma başvurudur. Memurlar ve kamu görevlilerinin bazı koşullarda resen emekli edilmesi hariç tutulursa sosyal

⁷⁸⁷ Nurşen *Caniklioğlu*, "Geçersiz Feshin ve İşe İade Davasının Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Sonuçları", Kübra Doğan Yenisey (Ed.), **Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan** içinde (523-574), İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, 563-570.

⁷⁸⁸ *Caniklioğlu*, Geçersiz Feshin Sonuçları, s.566.

⁷⁸⁹ *Ekmekçi*, Değerlendirme, s.349-350.

güvenlik sistemimizde Kurum kendiliğinden sigortalıya yaşlılık aylığı bağlamaz⁷⁹⁰. Dolayısıyla bu konuda kural, sigortalının yaşlılık aylığı bağlanması için Kuruma başvurmasıdır. Sigortalının talebi olmaksızın Kurum tarafından yaşlılık aylığı bağlanamaz.

Kuruma yapılacak başvurunun işten ayrıldıktan sonra yapılması gerekmesine rağmen öğretime işten ayrılmadan yapılan başvurunun da geçerli sayılması gerektiği ifade edilmektedir⁷⁹¹. Bu noktada önemli olan, malullük aylığında olduğu gibi, yaşlılık aylığının işten ayrıldıktan sonra bağlanmasıdır⁷⁹². İşten ayrıldıktan sonra bağlanan yaşlılık aylığının başvurusu işten ayrılmadan önce yapılmış olsa bile bağlanan aylık gereksiz ödeme oluşturmayacaktır.

bb) Toptan Ödeme Yapılması

Yaşlılık sigortasından yapılan bir diğer yardım toptan ödemedir⁷⁹³. Yaşlılık toptan ödemesi 5510 sayılı Kanunun 31. maddesinde düzenlenmektedir. İlgili hükme göre, çalıştığı işten ayrılan veya işyerini kapatan ve yaş koşulunu sağlayan ancak diğer koşulları sağlayamadığı için aylığa hak kazanamayan sigortalıya işten ayrılması ve talep etmesi halinde toptan ödeme yapılır (f.1). Öğretime bir tanıma göre toptan ödeme, *"sigortalının malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası için ödemiş bulunduğu primlerin, işveren primleri de dahil, bu sigorta dalından aylık bağlanma şartlarını sağlayamayanlara toplu olarak iade edilmesidir"*⁷⁹⁴.

Kanunun m.31/1 hükmüne göre, sigortalıya yaşlılık toptan ödemesi yapılabilmesi için sigortalının işinden ayrılması veya işyerini kapatması gerekmektedir. İşinden ayrılmayan veya işyerini kapatmayan sigortalıya yaşlılık

⁷⁹⁰ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.496-497; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.581; Arslan Durmuş, s.194.

⁷⁹¹ Sözer, Sosyal Sigortalar, s.420-421; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.579; Başterzi, Yaşlılık Aylığı, s.2229.

⁷⁹² Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 3, a), aa) Malullük Aylığı Ödenmesi.

⁷⁹³ Yaşlılık toptan ödemesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.666-667; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.517-519; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.434-438; Kayırgan, Yaşlılık Sigortası, 337-340; A. İlhan Oral, **Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Toptan Ödeme**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007, s.119-123; Uğur, s.466-470.

⁷⁹⁴ Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.404.

toptan ödemesi yapılamaz, yapılırsa gereksiz ödeme doğar. Yaşlılık toptan ödemesi için sağlanması gereken bir diğer koşul, sigortalının yaşlılık aylığına hak kazanamamasıdır. Sigortalı yaşlılık aylığına hak kazanmasına rağmen toptan ödeme yapılması halinde yapılan ödeme gereksiz ödeme oluşturur. Yaşlılık toptan ödemesi için sağlanması gereken başka bir koşul, sigortalının yaşlılık aylığı bağlanması için gereken yaş koşulunu sağlayıp diğer koşulları sağlamamasıdır. Yaş koşulunu sağlamayan veya yaş koşulunu sağlamakla beraber diğer koşulları da sağlayan sigortalıya yapılan yaşlılık toptan ödemesi gereksiz ödeme oluşturur. Yaşlılık toptan ödemesinin son koşulu sigortalının talepte bulunmasıdır. Sigortalı talepte bulunmadıkça resen sigortalıya toptan ödeme yapılamaz⁷⁹⁵. Aksi halde yapılan ödeme gereksiz ödeme doğurur. İşten ayrılma ve Kuruma başvuru hususunda yukarıda yapılan açıklamalar burada da geçerlidir⁷⁹⁶.

Yukarıda belirtilen koşulların gerçekleşmesi durumunda sigortalının ödediği/bildirdiği malullük, yaşlılık ve ölüm sigortası primleri Kanunun m.31/1 hükmü esas alınarak güncellenir ve sigortalıya toplu halde ödenir. Toptan ödeme yapılması durumunda sigortalının hizmetleri tasfiye edilmiş olur (m.31/2). Toptan ödeme alan sigortalı daha sonra tekrar sigortalı olarak çalışabilir⁷⁹⁷. Bu durumda sigortalı isterse almış olduğu toptan ödemeyi Kanunun m.31/2 hükmüne göre hesaplanacak tutar üzerinden geri öder ve tasfiye edilen hizmetlerini canlandırır. Ancak sigortalının toptan ödemeyi geri vermesi ve hizmetlerini canlandırması zorunlu değildir. Sigortalı toptan ödeme aldıktan sonra sigortalı olarak çalışmaya başlar ve toptan ödemeyi geri verip hizmetlerini canlandırmazsa sigortalılık süresi sonraki çalışma tarihinden itibaren hesaplanır⁷⁹⁸. Bu durumda tasfiye edilmiş hizmetler dikkate alınarak sigortalıya tekrar toptan ödeme yapılması halinde gereksiz ödeme oluşur.

⁷⁹⁵ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.666.

⁷⁹⁶ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 3, b), aa) Yaşlılık Aylığı Ödenmesi.

⁷⁹⁷ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.667; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.519; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.438.

⁷⁹⁸ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.667; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.519.

5510 sayılı Kanununda toptan ödemeye ilişkin zamanaşımı süresi düzenlenmemiştir. Öğretide, 6098 sayılı Kanun m.146'da düzenlenen 10 yıllık genel zamanaşımı süresinin toptan ödeme talebinde uygulanması gerektiği ileri sürülmektedir⁷⁹⁹. Zamanaşımının başlangıcı noktasında ise, yaş şartının gerçekleşmesinin esas alınması gerektiği belirtilmektedir⁸⁰⁰. Kanaatimizce, zamanaşımının yaş şartının gerçekleşmesi ile başlayacağının kabulü sigortalılar açısından olumsuz sonuçlar doğurabilir. Yaşlılık sigortasından yapılan asıl yardım toptan ödeme değil, yaşlılık aylığıdır⁸⁰¹. Sigortalılar doğal olarak toptan ödeme talep etmekten ziyade yaşlılık aylığı koşullarını sağlamak isteyeceklerdir. Dolayısıyla yaş şartını sağlayan sigortalıların ilk tercihi işten ayrılıp veya işyerini kapatıp toptan ödeme almak değil, yaşlılık aylığına hak kazanmak amacıyla diğer koşulları da sağlamak için çalışmaya devam etmek olacaktır. Bu durumda, zamanaşımının başlangıcı için yaş şartının sağlanması esas alınırse yaş şartını sağladıktan sonra diğer şartları sağlamak için 10 yıldan daha uzun süre geçiren sigortalıların toptan ödeme talep etme hakkı zamanaşımına uğrayacaktır. Bu nedenle kanaatimizce zamanaşımının başlangıcı olarak sigortalının işten ayrıldığı veya işyerini kapattığı tarih esas alınmalıdır⁸⁰². Sigortalı işten ayrıldıktan veya işyerini kapattıktan sonra 10 yıl boyunca toptan ödeme talep etmezse talep hakkı zamanaşımına uğramalıdır. Sigortalı bu süre içerisinde yeniden sigortalı olarak çalışmaya başlarsa zamanaşımının kesildiği kabul edilmelidir. Önemle belirtelim ki, bir hakkının zamanaşımına uğraması hakkı sona erdirmez. Zamanaşımı hakkın dava ile talep edilmesini engeller, hakkın gereğini yerine getirmesi gereken tarafa kaçınma hakkı verir⁸⁰³. Bu nedenle toptan ödeme hakkı zamanaşımına uğrayan

⁷⁹⁹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.667; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.519.

⁸⁰⁰ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.519.

⁸⁰¹ Sümer, yaşlılık aylığının asıl amacının yaşlanan sigortalıya hayatının geri kalanı boyunca faydalanacağı bir gelir sağlamak olduğunu, bu nedenle toptan ödemenin gerçek manada bir yaşlılık sigortası yardımı olmadığını ifade etmektedir. Bkz. Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.231.

⁸⁰² Öğretide Uğur, kanunda zaman sınırı getirilmemişken hakkın kullanımının sınırlandırılmaması gerektiğini belirtmekte, bizim gerekçemizle aynı yöndeki gerekçeyle 10 yıllık zamanaşımı süresi uygulanacaksa da zamanaşımı süresinin başlangıcı olarak fiili çalışmanın sona erdiği tarihin esas alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bkz. Uğur, s.468.

⁸⁰³ Dural ve Sarı, s.216; Sümer, Hukuka Giriş, s.188.

sigortalıya Kurum ödeme yapmak zorunda değildir. Ancak Kurumun ödeme yapması durumunda ödeme geçerlidir, yersiz ödeme oluşmaz.

c) Ölüm Sigortasından Yapılan Ödemeler

Uzun vadeli sigorta kollarının sonuncusu ölüm sigortasıdır⁸⁰⁴. Ölüm, zamanı belirsiz ancak gerçekleşmesi muhakkak bir sosyal risktir⁸⁰⁵. Ölüm riskinden etkilenenler sigortalının geride kalanlarıdır⁸⁰⁶. Çünkü sigortalının ölümü sigortalının geride kalanları açısından gelir kaybı ve gider artışı doğurur⁸⁰⁷. Ölüm sigortası, *"aileyi geçindiren veya geçindirdiği varsayılan kişinin ölümü üzerine geçindirdiği kişilerin sosyal güvencesini sağlama amacı taşır"*⁸⁰⁸.

Ölüm sigortasından yapılan temel yardım ölüm aylığı bağlanmasıdır⁸⁰⁹. Ölüm sigortasından yapılan diğer yardımlar ise toptan ödeme, evlenme ödeneği ve cenaze ödeneğidir.

aa) Ölüm Aylığı Ödenmesi

Ölüm aylığına hak kazanmak için sigortalıya ve hak sahiplerine ilişkin koşulların ayrı ayrı sağlanması gerekmektedir.

Sigortalıya ilişkin koşullar sigortalının ölmesi ve Kurumla belirli bir ilişki içerisinde olmasıdır⁸¹⁰.

⁸⁰⁴ Ölüm sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.674-717; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.525-546; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.313-331; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.455-487; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.229-236; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.232-241; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.414-429; *Yücel Bodur*, Ölüm Sigortası; *Korkusuz ve Uğur*, s.344-354; *Balcı*, Ölüm, s.63 vd.; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.1, s.935-949; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.2, s.951-998; A. Can Tuncay, "5510 Sayılı Kanun Açısından Ölüm Sigortası", Talat Canbolat (Ed.), **Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan** içinde (1231-1244), İstanbul: Beta Yayınları, 2010.

⁸⁰⁵ *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.414.

⁸⁰⁶ Geride kalan kavramı hakkında bkz. *Caniklioğlu*, Geride Kalanların Korunması, s.21-22.

⁸⁰⁷ *Yücel Bodur*, s.28.

⁸⁰⁸ *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.449.

⁸⁰⁹ *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.449.

⁸¹⁰ İlgili koşullara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.679-687; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.525-531; *Yücel Bodur*, s.69-96; *Balcı*, Ölüm, s.70-81.

Ölüm olayının gerçekleşmesi, beyin ölümünün gerçekleşmesine bağlıdır⁸¹¹. Sigortalı bitkisel hayatta olsa veya makineye bağlı olsa dahi beyin ölümü gerçekleşmedikçe ölüm koşulu gerçekleşmiş olmaz⁸¹². Bu durumda ölüm aylığı bağlanırsa geçersiz ödeme oluşur. Ölümün yanı sıra sigortalının gaipliğine karar verilmesi veya ölüm karinesinin mevcut olması halinde de ölüm koşulu gerçekleşmiş olur⁸¹³. O halde ölüm aylığı bağlanabilmesi için gerekli olan koşulun sigortalının ölmesi değil sigortalının kişiliğinin sona ermesi olduğu söylenebilir⁸¹⁴.

Hakkında ölüm karinesi bulunan ya da gaipliğine karar verilen sigortalının hayatta olduğunun ortaya çıkması halinde ödenen aylıkların yersiz ödeme oldukları gerekçesiyle geri istenip istenemeyeceği üzerinde durulmalıdır. Öğretide, aylık bağlanan hak sahiplerinin iyiniyetli olması durumunda Kurumca ödenen ölüm aylıklarının geri istenmemesi gerektiği ifade edilmektedir⁸¹⁵. Caniklioğlu'na göre, gaiplik durumunun ortaya çıkmasıyla geride kalanlar açısından risk gerçekleşmiş ve gelir kaybı yaşanmaya başlanmış olur. Kurum, geride kalanların yaşadığı gelir kaybını gidermekle yükümlüdür. Geride kalanlar gaibin yaşadığını bilmiyorlarsa, yapılan ödemeler geri istenemez. Bu durumun sonuçlarına Kurum katlanmalıdır⁸¹⁶.

Biz de bu görüşe katılmaktayız. Kanaatimizce bu durumda yapılan ödeme gereksiz ödeme oluşturur ancak Kanun m.96 hükmü kapsamında geri istenemez. Hakkında ölüm karinesi bulunan ya da gaipliğine karar verilen sigortalının hayatta olduğu ortaya çıkarsa ödenen aylıklar yersiz ödeme oluşturur. Çünkü yersiz ödemenin koşulları sağlanmaktadır. Bir sosyal sigorta ilişkisi vardır, Kurum kendisini borçlu görerek ödeme yapmıştır ve aslında ölüm koşulu gerçekleşmediği

⁸¹¹ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.526.

⁸¹² Korkusuz ve Uğur, s.345; Aslanköylü, s.939; Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.2, s.957.

⁸¹³ Sözer, Sosyal Sigortalar, s.463-464; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.679-680; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.527; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.316; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.416-417; Caniklioğlu, Geride Kalanların Korunması, s.14-21; Yücel Bodur, s.32 vd.; Aslanköylü, s.939; Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.2, s.957.

⁸¹⁴ Hüseyin Tokat, **Türk Hukukunda Gaiplik**, Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2018, s.245

⁸¹⁵ Caniklioğlu, Geride Kalanların Korunması, s.18-19; Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.2, s.957-958; Yücel Bodur, s.33-34, 41-42. Korkusuz ve Uğur'a göre, "... gaibin günün birinde çıkıp gelmesi durumunda, Kurumun hak sahiplerine yaptığı yardımları geri alabileceği de kabul edilebilir", bkz. Korkusuz ve Uğur, s.346.

⁸¹⁶ Caniklioğlu, Geride Kalanların Korunması, s.18-19.

için ödeme gereksizdir⁸¹⁷. Ancak ödenen aylıklar 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında geri alınamaz. Çünkü ilgili maddede yersiz ödemelerin geri alınması ilgililerin kusurlu veya kasıtlı işleminden doğmasına veya Kurumun hatasından doğmasına bağlanmıştır. Oysa hakkında ölüm karinesi bulunan ya da gaipliğine karar verilen sigortalının hayatta olduğunun ortaya çıkması nedeniyle gereksiz ödeme doğmasında ne ilgililerin ne de Kurumun kusuru veya kastı vardır⁸¹⁸. Dolayısıyla burada Kanunun 96. maddesi kapsamında geri alınması söz konusu olmayan bir yersiz ödeme vardır. Ancak belirtelim ki bu durumda sebepsiz zenginleşmenin uygulanabileceği kanaatindeyiz. 6098 sayılı Kanunun 79. maddesi gereğince, hak sahipleri kendilerine ödenen ölüm aylığından ellerinde kalan miktarını geri ödemekle yükümlüdürler. Belirtelim ki, ölüm aylığının geçim temin etme işlevi düşünüldüğünde hak sahiplerine ödenen ölüm aylığının kısa süre içerisinde tüketileceği ve hak sahiplerinin elinde kalan miktardan söz edilemeyeceği söylenebilir. Bu nedenle çoğu durumda hak sahipleri Kuruma ödeme yapmayacaktır.

Sigortalıya ilişkin diğer koşul Kurumla ilişki içinde olmaktır⁸¹⁹. 5510 sayılı Kanunun 32. maddesinde düzenlenen bu koşulu sağlama açısından farklı seçenekler bulunmaktadır. İlk seçenek, ölen sigortalının Kurumdan aylık alırken ya da aylığa hak kazanmışken ya da aldığı aylığın kesilmesini gerektiren bir işte çalışırken ölmesidir(f.2, b ve c). İkinci seçenek, sigortalı adına en az 1800 gün uzun vadeli sigorta kolları primi bildirilmesidir (f.2, a). Yalnızca Kanunun m. 4/1, (a) bendine tabi sigortalılara özgü olan üçüncü seçenek ise, sigortalının en az 5 yıldır sigortalı olması ve her türlü borçlanma süreleri hariç adına en az 900 gün uzun vadeli sigorta kolları primi bildirilmesidir (f.2, a). Bu seçeneklerden herhangi birini sağlayamayan sigortalının ölmesi halinde geride kalanlara ölüm aylığı bağlanamaz.

⁸¹⁷ Yersiz ödemenin unsurları için bkz. Birinci Bölüm, §1, I, C. Yersiz Ödemenin Unsurları.

⁸¹⁸ Benzer yönde bkz. *Yücel Bodur*, s. s.33-34, 41-42.

⁸¹⁹ Bkz. *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.2, s.958-961.

Ekleyelim ki, m.4/1, (b) bendine tabi sigortalılar için 1800 günlük primin bildirilmesi değil ödenmiş olması gerekmektedir. Zira bu bende göre sigortalı olanların ölmesi durumunda hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanabilmesi için ölen sigortalının hiçbir prim borcunun olmaması veya ödenmesi şarttır (m.32/2, son c.)⁸²⁰.

Hak sahiplerine ilişkin koşullar ise 5510 sayılı Kanunun 34. maddesinde düzenlenmiştir. İlgili koşullar Kanunun 20. maddesindeki atıf nedeniyle aynı zamanda iş kazası ve meslek hastalığı sonucunda hak sahiplerine ölüm geliri bağlanmasında da aranır. Bu koşullar daha önce incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir⁸²¹. İlgili koşullarda eksiklik bulunması halinde hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanamaz, bağlanmışsa yersiz ödeme olarak geri alınması mümkündür.

bb) Toptan Ödeme Yapılması

Ölüm sigortasından yapılan yardımlardan bir diğeri toptan ödemedir⁸²². 5510 sayılı Kanunun 36. maddesine göre, ölen sigortalının hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanamazsa sigortalının ödediği uzun vadeli sigorta kolları primleri güncellenerek 34. madde hükümlerine göre hak sahiplerine toptan ödeme yapılır (f.1).

Kanunun 36. maddesinin 34. maddeye yaptığı göndermenin sonucu olarak ölüm toptan ödemesine hak kazanmanın yolu, ölen sigortalıya ilişkin olan koşullarda eksiklik olması nedeniyle geride kalanlara ölüm aylığı bağlanamamasıdır. Ölüm aylığı bağlanabiliyorsa veya geride kalanların ölüm aylığına hak kazanma koşullarında eksiklik varsa toptan ödeme verilemez⁸²³. Aksi halde, yapılan ödeme gereksiz ödeme oluşturur.

⁸²⁰ Bağımsız çalışanlar açısından bu şekilde bir ayırım yapılmasına yönelik eleştiri için bkz. *Mutlay*, s.495-496.

⁸²¹ Hak sahiplerine ilişkin koşullar için bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a), cc) Ölüm Geliri Ödenmesi.

⁸²² Ölüm toptan ödemesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.712-713; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.542-543; *Yücel Bodur*, s.231-234; *Oral*, s.127-128.

⁸²³ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.713.

cc) Evlenme Ödeneği Verilmesi

Ölüm sigortasından yapılan bir diğer yardım evlenme ödeneği verilmesidir. 5510 sayılı Kanunun 37. maddesi gereğince, ölüm aylığı alan kız çocuklarının evlenmesi ve talep etmesi halinde bir defaya mahsus olmak üzere ölüm aylıklarının 2 yıllık tutarı evlenme ödeneği olarak verilir (f.1).

Daha önce iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yapılan yardımlar incelenirken evlenme ödeneği incelendiği için evlenme ödeneğinin hangi koşullarda gereksiz ödeme oluşturacağı tekrar açıklanmayacaktır⁸²⁴.

dd) Cenaze Ödeneği Verilmesi

Evlenme ödeneğinde olduğu gibi cenaze ödeneği ve cenaze ödeneğine hak kazanma koşulları da daha önce incelendiği için önceki açıklamalarımıza atıf yapmakla yetinilecek⁸²⁵ bu konuda yeniden açıklama yapılmayacaktır.

C. Sosyal Sigorta Ödemelerinin Kesilmesi Gerekmesine Rağmen Ödenmeye Devam Edilmesi

1. Genel Olarak

Hak kazanma koşullarının eksikliği dışında gereksiz ödeme doğuran bir diğer hal, kısa ve uzun vadeli sigorta kollarından yapılan yardımların kesilmesini gerektiren haller ortaya çıkmasına rağmen ödeme yapılmaya devam edilmesidir. Bu başlıkta bu durum üzerinde durulacaktır.

Burada incelenecek durumların bir önceki başlıktan farkı, sosyal sigorta yardımlarının hukuka uygun bir şekilde doğmuş olmasıdır. Bir önceki başlıkta koşul eksikliği nedeniyle doğmaması gereken sosyal sigorta yardımlarının sigortalılara ödenmesi üzerinde durulmuştur. Bu başlıkta ise, hukuka uygun şekilde doğan

⁸²⁴ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a), ee) Evlenme Ödeneği Ödenmesi.

⁸²⁵ Cenaze ödeneğinin hangi hallerde gereksiz ödeme oluşturacağına ilişkin bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a), dd) Cenaze Ödeneği Ödenmesi.

sosyal sigorta yardımlarının çeşitli nedenlerle kesilmesini gerektiren haller üzerinde durulacaktır.

Önemle belirtelim ki kısa ve uzun vadeli sigorta kollarından yapılan yardımların tamamı kesilmeye müsait değildir. Çünkü bir sigorta yardımının kesilmesi için dönemsel olması bir başka ifade ile süreklilik arz etmesi gerekir. Doğası gereği ödendiği an sona eren tek seferlik yardımların kesilmesi söz konusu olamaz. Örneğin evlenme ödeneği veya cenaze ödeneği bu şekildedir. Bu nedenle aşağıda yalnızca kesilmesi mümkün olan sosyal sigorta yardımlarına değinilecektir.

Aşağıda belirtilen durumlarda, sigortalılara veya hak sahiplerine yapılan ödemelerin kesilmesi gerekir. Buna rağmen ödeme yapılmaya devam edilirse, gereksiz ödeme doğar. Dolayısıyla yapılan ödemeler 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi gereğince Kurum tarafından geri alınır.

2. Kısa Vadeli Sigorta Kolları

a) İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Yapılan Ödemelerin Kesilmesi

aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi

Geçici iş göremezlik ödeneği, geçici olarak çalışamayan ve gelir elde edemeyen sigortalıya gelir kaybını telafi etmesi amacıyla ödenir⁸²⁶. Bu nedenle örneğin sigortalının rapor süresi içerisinde çalışması ödeneğin kesilmesini, verilmiş olanın da geri alınmasını gerektirir⁸²⁷. Bu durumu açıkça ortaya koyan yasal bir düzenleme olmasa da geçici iş göremezlik ödeneği verilmesine ilişkin hükümlerden bu sonuca ulaşılabilmektedir⁸²⁸.

⁸²⁶ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.425; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.351; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.183; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.225.

⁸²⁷ Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.225; Ali Rıza Okur, "Çalışmanın Gelir ve Aylıklara Etkisi", Süleyman Başterzi (Ed.), **Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan, Cilt II** içinde (2141-2179), İstanbul: Beta Yayınları, 2011, s.2145.

⁸²⁸ Okur, Çalışmanın Gelir ve Aylıklara Etkisi, s.2145.

Geçici iş göremezlik ödeneği verilme süresi açısından bir üst sınıra sahip değildir. Ancak bu husus ödeneğin sınırsız süreyle verilebileceği anlamına da gelmez. Çünkü ödenek kendi içerisinde doğal bir süre sınırına sahiptir. Geçici iş göremezlik ödeneği sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı nedeniyle geçici olarak iş göremeyip gelir elde edemediği dönem boyunca verilir. Dolayısıyla sigortalının tedavisi ve istirahati devam ettiği müddetçe ödenek ödenir⁸²⁹. O halde sigortalının geçici iş görememe halinin sona ermesi yani tedavisinin veya istirahatinin tamamlanmasıyla birlikte sigortalıya ödenen ödenek kesilmelidir. Buna rağmen ödenek ödenmeye devam ederse artık bu ödeme gereksiz ödeme oluşturur ve geri istenir.

Değnilmesi gereken bir diğer husus, sigortalının geçici iş göremezlik ödeneği alırken sigortalılık niteliğini yitirmesinin ödenek kesme nedeni olup olmadığıdır. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin⁸³⁰ 40. maddesinin 10. fıkrasının ilk halinde, rapor süresi içerisinde sigortalılık niteliğinin herhangi bir nedenle sona ermesi halinde geçici iş göremezlik ödeneğinin ödenmeye devam edeceği düzenlenmişti. Görüldüğü üzere düzenlemenin ilk halinde sigortalılığın sona ermesi geçici iş göremezlik ödeneklerinin hiçbirisi açısından ödenek kesme nedeni olarak düzenlenmemiştir. Ancak ilgili düzenleme 2017 yılında değiştirilmiştir. Hükmün mevcut haline göre, rapor süresi içerisinde sigortalılık niteliğinin sona ermesi halinde hastalık ve analık sigortası kapsamında ödenen geçici iş göremezlik ödenekleri sona erme tarihinden itibaren en fazla 10. güne kadar ödenecektir.

Yeni düzenlemede eskisine tamamen zıt bir anlayışla, rapor süresi içerisinde sigortalılığın sona ermesi halinde hangi hallerde ödeneğin verilmeye devam edeceği düzenlenmiştir. Ödeneğin verilmeye devam edeceği haller yalnızca analık ve hastalık sigortası olarak düzenlenmiş, üstelik bu hallerde ödeneğin ödenmesi süre açısından sınırlandırılmıştır. Hükümde iş kazası ve meslek hastalığından ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin ödenmeye devam edilip

⁸²⁹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.429; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.375.

⁸³⁰ RG, 12.5.2010, 27579.

edilmeyeceği açıkça düzenlenmemiştir. Ancak hükmün tarihi gelişimi ve mefhum-u muhalifi, rapor süresi içerisinde sona eren sigortalılık nedeniyle iş kazası ve meslek hastalığından ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin kesilmesini gerektirecektir. Kanaatimizce ilgili düzenleme sosyal güvenlik hukukunun amacına aykırıdır. İlgili düzenleme neticesinde iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık veya analık nedeniyle rapor alan sigortalılar, kendi tercihleri dışında sigortalılık niteliklerinin sona ermesi nedeniyle sosyal güvenlik hukukunun koruyuculuğundan mahrum kalmaktadırlar. Örneğin, iş kazası geçirip 3 ay rapor alan bir işçinin iş sözleşmesi işveren tarafından 1 ay sonra feshedilirse, işçi geriye kalan 2 ay boyunca hem ödenek alamayacak hem de tedavisi devam ettiği için doğal olarak farklı bir işte çalışarak gelir elde edemeyecektir.

bb) Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Kesilmesi

Daha önce bahsedildiği üzere, sürekli iş göremezlik gelirinin bağlanması sigortalının sürekli iş göremez hale gelmesine bağlıdır⁸³¹. Sürekli iş göremezlik geliri, sürekli iş göremezlik hali devam ettiği müddetçe ömür boyu ödenmeye devam edilir⁸³². Sürekli iş göremezlik halinin sona ermesi yani sigortalının meslekte kazanma gücü kayıp oranının %10'un altına düşmesi halinde gelir kesilir⁸³³.

Sigortalının sürekli iş göremezlik halinin devam edip etmediği kontrol muayenesi ile tespit edilir⁸³⁴. Kontrol muayenesinin sonucunda sigortalının sürekli iş göremezlik halinin ortadan kalktığı tespit edilirse, 5510 sayılı Kanunun 94. maddesine göre, sürekli iş göremezlik geliri rapor tarihini takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesilir.

Yukarıda belirtilen ihtimalde sigortalının sürekli iş göremezlik halinin ortadan kalkması söz konusudur. Kanunda bu durumun henüz kesinleşmemesine

⁸³¹ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a), bb) Sürekli İş Göremezlik Geliri Ödenmesi.

⁸³² *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.402; *Caniklioğlu*, Yeni Mevzuat, s.79; *Okur*, Gelir ve Aylıklar, s.2146; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.167.

⁸³³ *Okur*, Gelir ve Aylıklar, s.2146.

⁸³⁴ Kontrol muayenesi hakkında geniş bilgi için bkz. *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.308-309; *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.439, 527-528; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.403, 466-467.

rağmen sürekli iş göremezlik gelirinin kesilmesi hali de düzenlenmiştir. Buna göre, Kurumun talep etmesine rağmen süresi içerisinde kabul edilebilir bir özrü olmadığı halde kontrol muayenesini yaptırmayan sigortalının sürekli iş göremezlik geliri de kesilir (m.94/5). Önemle belirtelim ki Kanunun 94. maddesi gereğince, sigortalı Kurum tarafından bildirilen tarihten itibaren 3 ay içinde kontrol muayenesini yaptırırsa ve muayene sonucunda sürekli iş göremezlik halinin devam ettiği tespit edilirse kesilen sürekli iş göremezlik geliri kesildiği tarihten itibaren tekrar bağlanır (f.6). Sigortalı kontrol muayenesini 3 ay geçtikten sonra yaptırır ve sürekli iş göremezlik halinin devam ettiği tespit edilirse bu durumda sürekli iş göremezlik geliri ileriye yönelik bağlanır (f.7). O halde süresinde muayene yaptırmadığı için sürekli iş göremezlik geliri kesilmesi gereken sigortalıya yapılan ödemelerin gereksiz ödeme niteliği taşıyıp taşımayacağı sigortalının 3 ay içerisinde muayene yaptırmaya bağlıdır. Sigortalı 3 ay içerisinde muayene yaptırır ve sürekli iş göremezlik halinin devam ettiği tespit edilirse, sürekli iş göremezlik gelirinin kesilmesi gereken tarihten itibaren yapılan ödemeler gereksiz ödeme oluşturmaz.

cc) Ölüm Gelirinin Kesilmesi

Ölüm gelirinin kesilme sebepleri açısından 5510 sayılı Kanunun 20. maddesi 34. ve 35. maddelere atıf yapmıştır. İlgili maddeler ölüm aylığına ilişkin düzenlemeler içermesine rağmen ilgili atıf gereğince ölüm gelirine de uygulanmaktadır. Kanunun 35. maddesi gereğince, 34. maddede düzenlenen hak sahiplerinin ölüm geliri alması koşullarının ortadan kalkması halinde ölüm geliri kesilecektir (f.1). Yani ölüm geliri bağlanması koşulları ölüm gelirinin ödenmesi için de aranır⁸³⁵. Koşullar var olduğu müddetçe hak sahipleri ömürleri boyunca ölüm geliri alırlar⁸³⁶.

Ölüm gelirine hak kazanma koşulları daha önce incelenmişti⁸³⁷. Buna göre, dul eş için ölüm gelirinin kesilme nedeni evlenmektir. Dolayısıyla evlenen eşin ölüm

⁸³⁵ Sözer, Sosyal Sigortalar, s.472.

⁸³⁶ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.408.

⁸³⁷ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a), cc) Ölüm Geliri Ödenmesi.

gelirinin de kesilmesi gerekir. Buna rağmen e e gelir  odenmeye devam ederse  odenen gelirler m.94 h k m  uyarınca gereksiz ödeme olarak e ten geri istenir.

Çocuklar açısından ölüm gelirinin kesilmesini gerektirecek ortak neden, kural olarak 18 ya ını, lise ve dengi öğrenim görmeleri halinde 20 ya ını, yükseköğrenim yapmaları halinde ise 25 ya ını doldurmeyen çocukların 5510 sayılı Kanunun m.4/1, (a) bendi hariç sigortalı olarak çalışması ve genel olarak m. 5/1, (a), (b) ve (e) bentleri hariç sigortalı olarak çalışmak veya kendi sigortalılıkları nedeniyle gelir veya aylık almaktır⁸³⁸. Bu hüküm dikkate alındığında, kural olarak Kanunun m.4/1, (a) bendi ve m.5/1, (a), (b) ve (e) bentleri hariç sigortalı olarak çalışması halinde çocukların ölüm gelirinin kesilmesi gerekir. Ancak 2018 yılında 7077 sayılı Kanunla⁸³⁹ Kanunun 35. maddesinde bu kurala istisna getirilmiştir. Maddeye 2018 yılında eklenen h k me göre, *"Kanunun 4 üncü maddesinin dördüncü fıkrasının (d), (e) ve (f) bentlerinde belirtilenlerden   renci olanların sigortalı sayılmaları"*  l m gelirinin kesilmesini gerektirmez. Hüküm gereğince, normalde gereksiz ödeme oluşturacak  demeler, hükümde düzenlenen öğrenciler açısından gereksiz ödeme oluşturmaz. Ekleyelim ki, ayrıca Kanuna bir de geçici madde eklenmiştir. 2018 yılında 7103 sayılı Kanunla⁸⁴⁰ 5510 sayılı Kanuna eklenen geçici 74. maddeye göre, *"Bu maddenin yürürlük tarihinden önce ilgili kanunlarına göre gelir veya aylık ba lanan hak sahibi çocuklardan 18 ya ını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 ya ını, yükseköğrenim yapması halinde 25 ya ını doldurmeyenlerin bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılmaları, ödenmekte olan gelir ve aylıkların kesilmesini gerektirmez"* (f.1). Anılan hüküm gereğince, maddenin yürürlük tarihi olan 27.03.2018 tarihinden önce kendilerine gelir veya aylık ba lanan çocukların hükümde belirtilen şartları taşımaları halinde Kanunun m.4/1, (a) bendi kapsamında çalışmaları gelir kesme nedeni sayılmayacak ve yersiz ödeme olu turmayacaktır. Kanunun m.34/1,b,son c. h k m , 27.03.2018 tarihinden sonra Kanunun m.4/1, (a) bendi kapsamındaki çalışmaların ölüm geliri ba lanması

⁸³⁸ Bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.701-702.

⁸³⁹ RG, 08.03.2018, 30354.

⁸⁴⁰ RG, 27.03.2018, 30373.

engel teşkil etmeyeceğini düzenlerken; Kanunun geçici m.74 hükmü, 27.03.2018 tarihinden sonra Kanunun m.4/1, (a) bendi kapsamındaki çalışmaların 27.03.2018 tarihinden önce bağlanan ölüm gelirlerinin kesilmesini gerektirmeyeceğini düzenlemektedir. Geçici m.74 hükmünün devamında, maddenin yürürlük tarihinden önce çalışmaları nedeniyle gelir veya aylığı kesilenlerin durumu düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre, *"Kanunun 34 üncü maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinde belirtilen şartları taşıyanlardan, gelir veya aylık bağlanması için yazılı istekte bulunanların gelir ve aylıkları, bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihi takip eden aybaşından itibaren başlatılır ve bağlanan gelir ve aylıklar için geriye yönelik herhangi bir ödeme yapılmaz"* (f.2).

Bu ortak neden dışında kız çocukları açısından özel bir hüküm bulunmaktadır. Buna göre kız çocuğunun evlenmesi ölüm gelirin kesilmesine yol açar (m.34/1,b,3). Yukarıda bahsettiğimiz üzere, Kanunun m.34/1,b,1 hükmünün kız çocuklarını da kapsamına aldığı, bu nedenle kız çocukları evli olsa dahi lise ve dengi öğrenim görmeleri halinde 20 yaşını, yüksek öğrenim yapmaları halinde ise 25 yaşını doldurmadıkları sürece ölüm gelirlerinin kesilmemesi gerektiği kanaatindeyiz⁸⁴¹. Dolayısıyla Kanunun m.34/1,b,1 hükmünde belirtilen yaşları doldurmayan ve eğitim gören evli kız çocuklarına ödenen ölüm gelirleri yersiz ödeme oluşturmamalı ve geri alınmamalıdır. Ancak Kurum uygulaması aksi yöndedir⁸⁴². Kanunun m.34/1,b,1 hükmünde belirtilen yaşların doldurulması durumunda ise, kız çocukları eğitim görmeye devam etse dahi evli olmak ölüm gelirin kesilmesini gerektirir. Bu durumda ölüm geliri kesilmeyip ödenmeye devam ederse yersiz ödeme oluşur ve yapılan ödeme geri alınır. Ayrıca kız çocuklarının eşinden boşanmasına rağmen eşiyle birlikte yaşaması da ölüm gelirin kesilmesi, dolayısıyla da bu hükümlere rağmen hataen ödemeye devam edilmesi de yersiz ödeme hükümlerinin uygulanması nedenidir (m.56/2). Bu

⁸⁴¹ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a), cc) Ölüm Geliri Ödenmesi.

⁸⁴² Bkz. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği m.60/1,b,1; 2018/38 sayılı Genelge, Dördüncü Bölüm, 2.2.2.2.

durum yaygın olması ve önem arz etmesi nedeniyle daha sonra ayrı bir başlık altında incelenecektir⁸⁴³.

Erkek çocuklar açısından kural olarak 18, lise ve dengi öğrenim görülmesi halinde 20, yüksek öğrenim yapılması halinde ise 25 yaşın doldurulması ölüm gelirinin kesilmesine yol açacaktır. Kız çocuklar açısından bu yaşların doldurulması durumunda evli olunmaması halinde ölüm geliri kesilmezken, erkek çocuklar evli olmasa dahi ölüm geliri kesilir. Bu yaşlar doldurulmadan erkek çocuğun okulla ilişkisi kesilirse ölüm geliri de kesilir⁸⁴⁴. Buna rağmen ödeme yapılması halinde ödeme yersiz ödeme olacaktır. Belirtelim ki, Kurum eğitimin devam edip etmediğini, çocukların hak sahipliği koşullarına sahip olup olmadığını da kontrol etmektedir. Kurum bu amaçla yoklama işlemi yapmaktadır (SSİY m.75). Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğine göre, *"Yoklama işlemlerinin amacı, gelir veya aylık almakta iken ölen ya da gelir ve aylık alma koşullarını kaybedenlerin zamanında belirlenerek, öncelikle bunlar adına yapılan ödemelerin durdurulmasını, daha sonra da gelir ve aylığın kesilerek varsa yersiz olarak yapılan ödemelerin ilgili mevzuat hükümlerine göre tahsil edilmesini sağlamaktır"* (m.73). Yönetmelikte, erkek çocuklardan lise ve dengi öğrenim yapanların 20 yaşına, yüksek öğrenim yapanların 25 yaşına kadar öğrencilik durumlarının devam edip etmediği hususu yoklama yapılacak haller arasında sayılmıştır (m.74/1,ç,3). Bu bağlamda Kurum, öğrencilik statüsünün tespiti için Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu ile sözleşmeler yapabilir (SSİY m.76/2). Kurumun 2018/38 sayılı Genelgesine göre, *"Millî Eğitim Bakanlığı ile Yükseköğretim Kurulu kayıtlarından öğrencilik bilgilerinin temin edilememesi halinde, hak sahibinden öğrenci belgesi talep edilecektir"*⁸⁴⁵. Kurum yaptığı sözleşmeler vasıtasıyla Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulundan alacağı bilgilerle veya hak sahibinden talep edeceği öğrenci belgesi vasıtasıyla öğrenciliğinin sona erdiğini⁸⁴⁶ tespit ettiği erkek

⁸⁴³ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e) Boşanma Nedeniyle Gelir veya Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eş ile Fiilen Birlikte Yaşanması.

⁸⁴⁴ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.409.

⁸⁴⁵ 2018/38 sayılı Genelge, Dördüncü Bölüm, 9.2.

⁸⁴⁶ 5510 sayılı Kanun m.34/1,b,1 düzenlemesi açısından öğrencilik statüsünün hangi durumlarda var olacağı ve hangi durumlarda sona ereceğine ilişkin bilgi için bkz. Yücel Bodur, s.191.

çocukların ölüm gelirini kesecektir. Aksi halde yapılan ödemeler gereksiz ödeme oluşturur ve geri istenir.

Malul çocuklar açısından kontrol muayenesi sonucunda malullük durumunun ortadan kalktığına tespit edilmesi ölüm gelirinin kesilmesi sonucunu doğurur⁸⁴⁷.

Ana baba açısından ise daha önce de ifade edildiği gibi⁸⁴⁸ bahse konu kişilerin 65 yaşından küçük olmaları halinde ölüm gelirin hak kazanmaları eş ve çocuktan geri bir pay kalması halinde mümkündür. Dolayısıyla 65 yaşın altında olmak koşuluyla eş ve çocuklardan artan hissenin ortadan kalkması, örneğin evli bir kız çocuğunun boşanması üzerine tekrar hak sahibi olması halinde ya da ana ve/veya babanın asgari ücretin net tutarından daha fazla gelir elde etmesi veya kendi sigortalılıkları nedeniyle gelir veya aylık bağlanması halinde ana/babaya bağlanan ölüm gelirinin kesilmesi gerekir. Buna rağmen Kurumca ana/babaya ödeme yapılması halinde ise yersiz ödeme oluşur.

b) Hastalık Sigortasından Ödenen Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi

Hastalık sigortasından ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin kesilmesini gerektiren ilk durum, rapor süresinin sona ermesidir. Geçici iş göremezlik ödeneğinin kesilen geliri telafi etme amacına uygun olarak bu ödenek de hastalık nedeniyle meydana gelen iş göremezlik halinin devamı boyunca ödenir⁸⁴⁹. Dolayısıyla hastalığa ilişkin rapor süresi sona erdikten sonra, yeni rapor alınmazsa, ödenek kesilmelidir.

Yukarıda bahsedildiği üzere, geçici iş göremezlik ödeneği sigortalının hastalıktan doğan iş göremezliğine bağlıdır. Dolayısıyla sigortalının ödenek alırken

⁸⁴⁷ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.410.

⁸⁴⁸ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 2, a), cc) Ölüm Geliri Ödenmesi.

⁸⁴⁹ Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.186; Centel, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.251; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.359.

çalışması geçici iş göremezlik ödeneğinin kesilmesini gerektirir⁸⁵⁰. Bu noktada, sigortalının ödenek alırken bir yandan da çalışmadan ücret alması ihtimali üzerinde durulmalıdır. Acaba sigortalıya hastalığı boyunca çalışmamasına rağmen ücretinin tamamının veya bir kısmının ödenmesi geçici iş göremezlik ödeneğinin kesilmesini gerektirir mi?

Sosyal güvenlik mevzuatında bu ihtimali ele alan bir düzenleme bulunmamaktadır. Öğretide, bizce de isabetli olarak, bu durumda ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin kesilmemesi/geri alınmaması gerektiği ifade edilmektedir⁸⁵¹. Haklı olarak belirtildiği üzere, 5510 sayılı Kanunun 22. maddesinde, sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği verilmemesi veya ödeneğin kesilerek yapılan ödemenin geri alınması sigortalının ödenek alırken fiilen çalışması durumuna özgü olarak düzenlenmiştir (f.1,d). Dolayısıyla, fiilen çalışmayan sigortalıya işverenin ücret ödemesi durumu ödeneğin verilmemesini veya kesilmesini gerektirmez⁸⁵². Aksinin kabulünün sosyal sigorta hukukunun temel ilkelerinden olan nimet-külfet dengesi ilkesiyle⁸⁵³ bağdaşmayacağı kanaatindeyiz. Nimet-külfet dengesi ilkesine göre, sigortalıların ödedikleri primler kendilerine yapılacak yardımların karşılığını oluşturur. Sigortalılar gelecekte faydalanacakları nimet için önceden külfete katlanırlar⁸⁵⁴. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 10.3.2010 tarihli kararında isabetle belirtildiği üzere, *"sosyal sigortalar külfet-nimet dengesi üzerine kurulan kurumlardır. O nedenle, külfetin (çalışıp primleri ödemek) karşılığının alınmaması sosyal güvenlik sisteminin amacıyla bağdaşmaz ve böyle bir uygulama da kabul edilemez"* ⁸⁵⁵. Bu nedenle, sigortalı sağlığında ödediği primlerin karşılığında nimet-külfet dengesi ilkesi gereğince hastayken Kurumdan geçici iş göremezlik ödeneği almalıdır. İşverenin ödediği ücret Kurumun

⁸⁵⁰ Okur, Gelir ve Aylıklar, s.2145.

⁸⁵¹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.485; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.436; Canbolat, Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri, s.33; Tunçomağ, s.355.

⁸⁵² Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.485; Canbolat, Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri, s.33. Tunçomağ da 506 sayılı Kanun m.38/1'de düzenlenen *"Hekimce alınması istenen tedbirlere uymıyan sigortalılara, bu tedbirleri yerine getirmedikleri süre için" ödenek verilmez"* hükmüne dayanarak aynı sonuca varmaktadır. Bkz. Tunçomağ, s.355.

⁸⁵³ Nimet-külfet dengesi ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Savaş Kutsal, s.161-198.

⁸⁵⁴ Savaş Kutsal, s.161-162.

⁸⁵⁵ YHGK, 10.3.2010, E.2010/10-126, K.2010/1333, www.kazanci.com.tr (24 Mart 2025).

yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz. Bu yorumumuz iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile analık sigortasından ödenen geçici iş göremezlik ödenekleri için de geçerlidir.

Geçici iş göremezlik ödeneğinin kesilmesini gerektiren bir diğer durum, ödenek alırken sigortalılık niteliğini yitirmektir⁸⁵⁶. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin 40. maddesinin 10. fıkrasına göre, sigortalı hastalık nedeniyle ödenek alırken rapor süresi içerisinde sigortalılığının sona ermesi halinde en fazla 10. güne kadar ödenek alabilir. 10. günden itibaren ödeneğin kesilmesi gerekmektedir. Hep belirttiğimiz gibi buna rağmen söz konusu ödemenin yapılmaya devam edilmesi de yersiz ödemeye sebebiyet verir.

c) Analık Sigortasından Ödenen Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi

5510 sayılı Kanunun 18. maddesi gereğince, geçici iş göremezlik ödeneği sigortalı kadına çalışmadığı her gün için verilir (m.18/1, c). Dolayısıyla, diğer kısa vadeli sigorta kollarından ödenen geçici iş göremezlik ödeneklerinde olduğu gibi, sigortalının rapor süresi içerisinde çalışması ödenek kesme nedenidir.

Analık sigortasından ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin verilmesi, geçici iş göremezlik durumunun sona ermesiyle birlikte sona erer⁸⁵⁷. Sigortalıya analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi süresi Kanunun 18. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, ödenek doğumdan önce ve sonra 8'er hafta, çoğul doğum varsa doğumdan önce 10 ve doğumdan sonra 8 hafta boyunca çalışılmayan her gün için verilir. Bir başka ifade ile, ödenek kural olarak 16 hafta, istisnai olarak çoğul doğum varsa 18 hafta boyunca ödenir. Sigortalının erken doğum yapması veya hekim raporuyla doğuma 3 hafta kalıncaya kadar çalışması halinde doğumdan önce kullanmadığı süre kadar doğumdan sonra ödenek

⁸⁵⁶ Açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C, 2, a), aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi.

⁸⁵⁷ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.498.

verilir⁸⁵⁸. Böylece 16 haftalık ödenek alma süresi korunmuş olmaktadır. Doğumu takip eden 8 haftanın tamamlanmasıyla birlikte ödenek kesilir⁸⁵⁹.

Daha önce bahsedildiği üzere, istirahat raporu süresi içerisinde sigortalılık niteliği sona ererse, analık sigortasından ödenen geçici iş göremezlik ödeneği en fazla 10. güne kadar ödenir⁸⁶⁰. Bu husus Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin 40. maddesinin 10. fıkrasında düzenlenmiştir. Dolayısıyla bu durumda 10. günden itibaren ödenek kesilmelidir. Aksi halde yersiz ödeme doğar.

3. Uzun Vadeli Sigorta Kolları

a) Malullük Sigortasından Ödenen Malullük Aylığının Kesilmesi

Malullük aylığının kesilmesine yol açan ilk durum malullük aylığı alırken sigortalının çalışmasıdır⁸⁶¹. 5510 sayılı Kanunun 27. maddesinin 3. fıkrasına göre, malullük aylığı alırken 5510 sayılı Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmak aylık kesme nedenidir⁸⁶². Dikkat çekmek isteriz ki, sürekli iş göremezlik geliri bağlanan sigortalı gelir alırken aynı zamanda çalışabilir⁸⁶³. Bu durum gelir kesme nedeni olarak düzenlenmemişken, malullük aylığı bağlanan sigortalının çalışması gelir kesme nedeni olarak düzenlenmiştir. Benzer şekilde, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından ödenen ölüm gelirinde

⁸⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.496-500; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.251-253; *Şahin Emir*, s.368-371.

⁸⁵⁹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*'na göre, doğum sonrası 8 haftanın tamamlanmasına rağmen sigortalı kadının geçici iş göremezlik durumu devam etse de Kanunun 18. maddesinin kesin hükmü karşısında analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği verilmeye devam edilemez. Ancak 4875 sayılı İş Kanununun doğum sonrası 8 haftalık çalışılmayacak sürenin hekim raporuyla artırılabilceği yönündeki hükmü esas alınarak, artırılan süre kadar analık sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği verilmeye devam edilmesi isabetli olur. Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.498.

⁸⁶⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C, 2, a), aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Kesilmesi.

⁸⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.467-468; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.301; *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.157-158; *Okur*, Gelir ve Aylıklar, s.2153-2158.

⁸⁶² Düzenlemenin eleştirisi için bkz. *Akın*, Maluliyet Düzenlemeleri, s.140-141; *Akın*, Malullük Sigortası, s.914-915. *Okur*, Gelir ve Aylıklar, s.2176-2177; F. Burcu *Savaş Kutsal*, **Türk Sosyal Sigortalar Hukukunun Temel İlkeleri**, İstanbul: Beta Yayınları, 2016, s.115-116. İlgili düzenleme Anayasa aykırılık iddiasıyla Anayasa Mahkemesinin önüne gelmiş ancak yüksek mahkeme hükmün Anayasaya aykırı olmadığına oy çokluğuyla karar vermiştir. Bkz. AYM, 14/7/2016, E.2015/105, K.2016/133, R.G., 11/10/2016, 29854.

⁸⁶³ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.436; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.378; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.403.

çocukların kural olarak 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmeleri halinde 20 yaşını, yükseköğrenim yapmaları halinde ise 25 yaşını doldurmadan 5510 sayılı Kanunun m.4/1, (a) bendi hariç sigortalı olarak çalışması ve genel olarak m. 5/1, (a), (b) ve (e) bentleri hariç sigortalı olarak çalışmaları ödenek kesme nedeni olarak düzenlenmişken⁸⁶⁴, malullük aylığının kesilmesinde çalışmanın Kanunun m.4/1, (a), (b) veya (c) bendi kapsamında olması konusunda ayırım yapılmamış, sigortalı olacak şekilde tüm çalışmalar aylık kesme nedeni olarak düzenlenmiştir⁸⁶⁵. Bu kapsamda kısmi süreli çalışmak veya çok az kazanç elde edecek bir işte çalışmak aylığın kesilmesine neden olacaktır⁸⁶⁶.

Malullük aylığı sigortalının çalışmasından başka kontrol muayenesi neticesinde de kesilebilir⁸⁶⁷. Kanunun 94. maddesi gereğince, kontrol muayenesi neticesinde sigortalının çalışma gücü kaybının veya iş kazası ve meslek hastalığı sonucunda meslekte kazanma gücü kaybının %60'ın altına düştüğü anlaşılırsa aylık kesilir (f.3). Ayrıca sigortalının kontrol muayenesini süresi içerisinde yaptırmaması durumunda da aylık kesilir (f.5). Kontrol muayenesine ilişkin hükümler malullük aylığı ve sürekli iş göremezlik ödeneği açısından ortak olarak düzenlenmiştir. Kontrol muayenesinin sürekli iş göremezlik gelirinin kesilmesine etkisi daha önce incelendiği ve yapılan açıklamalar malullük aylığı açısından da geçerli olduğu için burada daha fazla açıklama yapılmayacaktır⁸⁶⁸.

b) Yaşlılık Sigortasından Ödenen Yaşlılık Aylığının Kesilmesi

Yaşlılık aylığının kesilmesini gerektiren tek neden, sigortalının yaşlılık aylığı alırken çalışmasıdır⁸⁶⁹. 5510 sayılı Kanunun 30. maddesinin 3. fıkrasının a

⁸⁶⁴ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C, 2, a), cc) Ölüm Gelirinin Kesilmesi.

⁸⁶⁵ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.529; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.468; *Okur, Gelir ve Aylıklar*, s.2156; *Şükran Ertürk*, "Malullük ve Özürlülük", **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 14. Yıl Toplantıları**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 18-19 Haziran 2010, s.17.

⁸⁶⁶ *Caniklioğlu*, Malullük Aylığı, s.157; *Savaş Kutsal*, s.110-111.

⁸⁶⁷ Kontrol muayenesinin malullük aylığına etkisi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.527-528; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.466-467.

⁸⁶⁸ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C, 2, a), bb) Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Kesilmesi.

⁸⁶⁹ Yaşlılık aylığı alırken çalışmaya ilişkin bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.654-664; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.513-514; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.433-434; *Okur, Gelir ve Aylıklar*, s.2158-2166.

bendinde, yaşlılık aylığı alırken 5510 sayılı Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmak aylık kesme nedeni olarak düzenlenmiştir. Ancak 5510 sayılı Kanunun m.4/1, (b) bendi kapsamında sigortalı olarak çalışmak bu kuralın dışında tutulmuştur. Düzenlemenin devamında, yaşlılık aylığı bağlandıktan sonra m.4/1, (b) bendi kapsamında çalışmaya başlayanların aylıklarının kesilmesi için yazılı istekte bulunmaları gerektiği düzenlenmiştir. Zaten hatırlanacağı üzere, 5510 sayılı Kanunun m.4/1, (b) bendi kapsamında sigortalı olanların, diğer sigortalılardan farklı olarak, yaşlılık aylığına hak kazanmak için işten ayrılımlarının gerekmediğinden bahsedilmişti⁸⁷⁰. Kanunun 28. maddesine göre, ilgili sigortalıların faaliyetlerine devam edip etmeyeceklerini bildirmeleri yeterli görülmüştür (f.9). Dolayısıyla 5510 sayılı Kanunun 30. maddesinde yer alan düzenleme ile Kanunun 28. maddesinde yer alan düzenleme uyum içerisindedir.

5510 sayılı Kanunda yaşlılık aylığı alırken sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışma imkânı mevcut değildir⁸⁷¹. Dolayısıyla yaşlılık aylığı alırken aylığın kesilmesini gerektirmeyecek tek çalışma biçimi 5510 sayılı Kanunun m.4/1, (b) bendi kapsamında çalışmaktır⁸⁷². Bunun haricindeki tüm çalışma ilişkileri yaşlılık aylığının kesilmesini gerektirir.

Önemle belirtelim ki ilk defa 5510 sayılı Kanundan önce sigortalı olup 5510 sayılı Kanun döneminde aylık bağlananların durumu ise farklıdır. Geçici 14. madde gereğince, ilk defa 5510 sayılı Kanundan önce sigortalı olanlar hem yaşlılık aylığı alıp hem de sosyal güvenlik destek primi ödeyerek Kanunun m.4/1, (a) bendi kapsamında çalışabilirler⁸⁷³. Bu sigortalılara tanınan sosyal güvenlik destek primi

⁸⁷⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 3, b), aa) Yaşlılık Aylığı Ödenmesi.

⁸⁷¹ Sosyal güvenlik destek primi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.257-258, 658-664; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.195-196, 315-317, 513-514; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.305-307; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.428-434; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.53-55; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.404-409; *Caniklioğlu*, Prim; *Uğur*, s.450-454; *Şükran Ertürk*, "Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışanların Sağlık Yardımlarından Yararlanması", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.21 (2011), s.221-231; *Nazlı*, s.672-675.

⁸⁷² Belirtmek gerekir ki yaşlılık aylığı alırken 5510 sayılı Kanunun 4. maddesinin 1. fıkrasının b bendi kapsamında çalışmak sigortalılık ilişkisi doğurmaz. Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.663.

⁸⁷³ *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.428-429; *Caniklioğlu*, Prim, s.172; *Ertürk*, Prim, s.222-223; *Uğur*, s.450-451. *Kayırgan'a* göre, 5510 sayılı Kanundan önce sigortalı olanların sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışmaları, 5510 sayılı Kanundan önce yaşlılık aylığına hak kazanıp sosyal

ödeyerek çalışma imkânı yalnızca Kanunun m.4/1, (a) bendi kapsamında gerçekleştirilen çalışmalara özgüdür. Kanunun m.4/1, (b) bendi kapsamında sosyal güvenlik destek primi ödemeye gerek kalmaksızın aylık kesilmeden çalışılabilirken, Kanunun m.4/1, (c) bendi kapsamında çalışmak 5335 sayılı Kanunun⁸⁷⁴ 30. maddesinde düzenlenen istisnalar dışında aylık kesme nedenidir⁸⁷⁵.

Bu noktada 5335 sayılı Kanunun 30. maddesine de değinilmelidir. Anılan düzenlemeye göre, *“Herhangi bir sosyal güvenlik kurumundan emeklilik veya yaşlılık aylığı alanlar bu aylıkları kesilmeksizin; genel bütçeye dahil daireler, katma bütçeli idareler, döner sermayeler, fonlar, belediyeler, il özel idareleri, belediyeler ve il özel idareleri tarafından kurulan birlik ve işletmeler, sosyal güvenlik kurumları, bütçeden yardım alan kuruluşlar ile özel kanunla kurulmuş diğer kamu kurum, kurul, üst kurul ve kuruluşları, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bunların bağlı ortaklıkları ile müessese ve işletmelerinde ve sermayesinin %50'sinden fazlası kamuya ait olan diğer ortaklıklarda herhangi bir kadro, pozisyon veya görevde çalıştırılmaz ve görev yapamazlar”* (f.2). İlgili düzenleme gereğince yaşlılık aylığı alan bir sigortalı, 4. fıkra da belirtilen istisna görevler dışında, aylığı kesilmeksizin düzenlemede belirtilen kamu kurum ve kuruluşlarında çalıştırılmaz. Düzenlemede sayılan işlerde sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışmak mümkün değildir. Düzenlemenin sonucu olarak, yaşlılık aylığı alan ve maddede belirtilen kamu kurum ve kuruluşlarında çalıştırılanların yaşlılık aylığı kural olarak kesilecektir⁸⁷⁶. İlgili kamu kurum ve kuruluşlarında aylığı kesilmeksizin çalışanlara ödenen aylıklar yersiz ödeme oluşturur. Bu durum sıklıkla Yargı kararlarına konu olmaktadır⁸⁷⁷. Örneğin yaşlılık aylığı bağlanan sigortalının Sosyal yardım ve Dayanışma Vakfında

güvenlik destek primi ödeyerek çalışıyor olmaları koşuluna bağlıdır. Bkz. *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, s.303-305.

⁸⁷⁴ Bkz. 5335 sayılı Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, (RG, 27.5.2005, 25798).

⁸⁷⁵ *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.432; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.54.

⁸⁷⁶ Konu hakkında bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.657; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, s.299-300, 304.

⁸⁷⁷ Örnek kararlar için bkz. Yarg. 10. HD., 25.4.2022, E.2022/3287, K.2022/6209; Yarg. 10. HD., 10.3.2022, E.2021/9911, K.2022/3356; Yarg. 10. HD., 28.2.2022, E.2021/12350, K.2022/2658; Yarg. 10. HD., 1.12.2021, E.2021/7907, K.2021/15251; Yarg. 10. HD., 29.3.2021, E.2022/775, K.2021/4172; Yarg. 10. HD., 18.3.2021, E.2020/3647, K.2021/3591; Yarg. 10. HD., 21.2.2019, E.2018/5758, K.2019/1193, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

çalışmaya başladığı gerekçesiyle aylığının kesilip yapılan ödemelerin 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) kapsamında geri istendiği bir uyuşmazlıkta Yüksek Mahkeme,

“Somut olayda, davacının yaşlılık aylığı almaya başladıktan sonra 01.05.2008 tarihinde dava dışı Sincan Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakfına ait 194043.06 sicil nolu işyerinde çalışmaya başladığı, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma Teşvik Kanunu’nun 3. maddesi ile bu kanunda öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi için Başbakanlığa bağlı olarak T.C. Merkez Bankası nezdinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonunun kurulduğu, aynı Kanunun 4. maddesinde de fona gelir olarak aktarılmak üzere bütçeye ödenek konulacağına hükme bağlandığı hususu dikkate alındığında davacının çalıştığı işyerinin 5335 sayılı Yasa kapsamında kaldığı görülmüştür. Bu durumda davacı 5335 sayılı Yasanın emredici hükmüne uymaksızın 01.05.2008-03.04.2015 tarihleri arasında çalışma yapmıştır. O halde SGK tarafından bu çalışma dönemi açısından emeklilik ve yaşlılık aylıklarının kesilmesi olgusu hukuka uygun olup ödenen aylıkların da yersiz ödeme olarak davalı Kurum tarafından istenebileceği ortadadır. Ne var ki davacının sigortalılığına ilişkin tüm kayıt ve belgeler Kurum nezdinde bulunduğundan davacının devam eden yaşlılık aylığı davalı Kurumun kendi hatasından kaynaklanmaktadır. Davalı Kurum tarafından yersiz olarak fazladan ödendiği anlaşılan yaşlılık aylıklarının 5510 sayılı Yasanın 96/a maddesi kapsamında yasal faizi ile birlikte davacıdan istenmesi işlemi, usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir”⁸⁷⁸

şeklinde hüküm kurmuştur. Belirtmek gerekir ki sigortalıların yaşlılık aylığına hak kazandıktan sonra çalıştıkları işyerlerinin 5335 sayılı Kanun kapsamında olup olmadığının tespiti oldukça önemlidir. Kurum tarafından yanlış tespit yapılması

⁸⁷⁸ Yarg. 10. HD., 10.3.2022, E.2021/9911, K.2022/3356; www.lexpera.com.tr (25 Mart 2025). Bu durumda oluşan yersiz ödemenin Kanunun m.96/1, (a) bendine göre geri alınması gerektiği yönünde bkz. Yarg. 21. HD., 14.12.2015, E.2015/4153, K.2015/22330. Anılan kararı değerlendiren Aydın’a göre, “Bu açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, 10. ve 21. HD’leri 5335 sayılı Kanunda yer alan istisnalar dışında, sigortalının iyiniyetini hakkı kazandıran bir unsur olarak dikkate almamakta ve neredeyse her durumda alınmış bulunan yaşlılık aylıklarının Kuruma iadesine karar vermektedirler. Bu noktada kanımca şöyle bir ayırma gidilebilir: Kurum sigortalıların kayıtlarını tutma ve durumlarını saptamada kusurlu ise iade edilmesi istenen tutara 5510 s. Kanun m.96/1-b hükmü uygulanmalıdır. Kurumun böyle bir kusuru yok ve sigortalı kusurlu ise m.96/1-a hükmü uygulanabilir. İadenin kapsamı ise sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre belirlenmeli ve bu aşamada da sigortalının iyiniyeti değerlendirilmelidir. Bu ilkeler ışığında gidilecek uygulamanın hakkaniyete de uygun ve tatmin edici olduğunu düşünmekteyiz”, bkz. Aydın, Değerlendirme 2015, s.785.

durumunda yaşlılık aylığının kesilmesi ve yersiz ödemelerin geri alınması işlemleri hukuka aykırı olacaktır. Örneğin yargıya yansıyan başka bir uyuşmazlıkta, sigortalı İnebolu Köylere Hizmet Götürme Birliğinde çalışırken işinden ayrılmış ve kendisine yaşlılık aylığı bağlanmıştır. Ardından aynı işyerinde çalışmaya devam etmiştir. Kurum 2.10.2011-09.04.2017 döneminde sigortalının kurumdan aldığı aylıkların yersiz olduğu gerekçesiyle yersiz ödemeleri geri istemiştir. Yüksek Mahkeme, Bölge Adliye Mahkemesi tarafından verilen Köylere Hizmet Götürme Birliklerinde yapılan çalışmanın 5335 sayılı Kanun m.30/2 kapsamında bir çalışma olarak değerlendirilemeyeceği ve bu nedenle yersiz ödemelerin geri istenmesi işleminin yerinde olmadığı yönündeki kararını onamıştır⁸⁷⁹.

c) Ölüm Sigortasından Ödenen Ölüm Aylığının Kesilmesi

Daha önce belirtildiği üzere, 5510 sayılı Kanunun 20. maddesinin 34. ve 35. maddelere yaptığı atıf nedeniyle, hak sahiplerine ödenen ölüm gelirin kesilmesi ile hak sahiplerine ödenen ölüm aylıklarının kesilmesi nedenleri ortaktır. Ölüm gelirin kesilme nedenleri daha önce incelendiği için burada ölüm aylığının kesilme nedenleri tekrar incelenmeyecektir^{880,881}.

⁸⁷⁹ "Somut olayda; 15.10.2011 tarihinden itibaren yaşlılık aylığı bağlanan davalının Eylül 2011-Eylül 2014 ve Şubat 2015-Aralık 2015 tarihleri arasında İnebolu Köylere Hizmet Götürme Birliğinde çalıştığı tespit edildiğinden yersiz olarak ödendiği tespit edilen aylıkların 5510 sayılı Kanun'un 96 ncı maddesi 1 inci fıkra a bendi uyarınca tahsilinin talep edildiği anlaşılmaktadır. ... Köylere Hizmet Götürme Birliklerinin kanunla sayılan hizmetlerin yerine getirilebilmesi için köylerin katılımı ile oluşturulduğundan ve gelirleri de bütçeden aktarılmadığından dava konusu birlik nezdinde geçen çalışmanın 5335 sayılı Kanun'un 30/2 maddesi kapsamında bir çalışma olarak değerlendirilemeyeceği, Köylere Hizmet Götürme Birlikleri 5335 sayılı Kanun'un 30 uncu maddesi kapsamında sayılan iş yerlerinden olmadığından davalıya borç çıkarılmasına ilişkin kurum işleminin yerinde olmadığı, dosya kapsamı, mevcut delil durumu ve ileri sürülen istinaf sebepleri dikkate alındığında mahkemenin vakıa ve hukuki değerlendirmesinde usul ve esas yönünden yasaya aykırılık bulunmadığı anlaşılmakla, istinaf başvurusunun esastan reddine" karar verilmiştir." bkz. Yarg. 10. HD., 19.12.2024, E.2024/12296, K.2024/13519; www.lexpera.com.tr (25 Mart 2025).

⁸⁸⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C, 2, a), cc) Ölüm Gelirinin Kesilmesi.

⁸⁸¹ Yargıtay kararına konu olan ilginç bir olayda boşanma davası sürerken eşlerden biri ölmüş ve ölen eşten dolayı diğer eşe ölüm aylığı bağlanmıştır. Mirasçılarının davaya devam etmesi üzerine boşanma kararı verilmiştir. Yüksek Mahkeme, aylık bağlama işleminin yerinde olduğu ancak boşanma kararından sonra hak sahipliği niteliği sona ereceği için aylığın kesilmesi gerektiği ve boşanma kararından sonra yapılan ödemelerin yersiz olduğu kanaatindedir. Bkz. Yarg. 10. HD., 11.1.2023, E.2022/14519, K.2023/140, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Başka bir olayda ise babasından dolayı ölüm aylığı alan davacı 12/06/2015 tarihinde liseden mezun olmuş, 27/07/2015 tarihinde üniversiteye kaydolmuştur. Kurum, 12/06/2015 tarihinde öğrenciliği sona

D. Hak Kazanılan Miktardan Daha Fazla Ödeme Yapılması

1. Genel Olarak

Daha önce bahsedildiği üzere, yersiz ödemeler gereksiz ve fazla ödemelerden oluşur. Bu başlık altında yapılan bir ödemenin nasıl fazla ödeme olacağı incelenecektir.

Bir sosyal sigorta yardımının fazla ödeme niteliği taşıması için öncelikle hak kazanma koşullarının sağlanmış olması gerekir. Zira hak kazanma koşullarında eksiklik olması halinde fazla ödeme değil gereksiz (yersiz) ödeme doğar. Hak kazanma koşullarında eksiklik olmaması halinde yapılan ödemenin miktarı incelenmelidir. İlgililere ödenen miktar hak kazanılması gereken miktardan daha fazla ise bu durumda ilgiliye fazla ödeme yapılmış demektir.

Önemle belirtelim ki ilgililere ödenecek sosyal sigorta yardımlarının hesaplanması oldukça detaylı bir işlemdir. Bu nedenle aşağıda ilgililere yapılacak ödeme miktarları hakkında sadece genel bilgiler verilecek, ayrıntıya girilmeyecektir.

İlgililere aşağıda belirtilen usullere göre hesaplanarak bulunması gereken miktardan daha fazla miktarda ödeme yapılırsa yapılan ödemeler 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi gereğince Kurum tarafından geri alınır.

eren davacının aylık alma hakkını kaybettiğini ve bu durumu Kuruma bildirmediğini belirterek 23/06/2015-22/01/2017 tarihleri arasında yapılan ödemeleri 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendi kapsamında geri istemiştir. Yargıtay ise Kurumun bu işlemini hukuka aykırı bulmuştur. Yüksek Mahkemenin gerekçesi şu şekildedir: "Somut olayda, hukuki uyumsuzluk Kurumun iptal işlemine esas alınan 5510 sayılı Yasa 34 ve 35.madde hükümlerine dayanmakla, ölüm aylığı hak sahiplerinin yüksek öğrenime devam etmesi halinde Kuruma bildirim yükümlülüklerinin bulunduğu ilişkin madde metninde herhangi bir ibare yer almamaktadır. Hal böyle olunca davacının liseden yükseköğrenime, kesintisiz olarak devam eden eğitim durumu dikkate alındığında davalı Kurum tarafından davacıya bağlanan ölüm aylığının kesilmesi işlemi hukuka aykırı olup ...", Yarg. 10. HD., 23.9.2021, E.2020/9834, K.2021/10894, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

2. Kısa Vadeli Sigorta Kolları

a) İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortasından Yapılan Ödemeler

aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Miktarı

5510 sayılı Kanunun 18. maddesine göre, sigortalıya, rapor süresi boyunca çalışmadığı her gün için ayaktan tedavilerde 17. maddeye göre hesaplanan günlük kazancın 2/3'ü, yatarak tedavilerde 17. maddeye göre hesaplanan günlük kazancın 1/2'si tutarında geçici iş göremezlik ödeneği ödenir (f.3).

5510 sayılı Kanunun 17. maddesine göre sigortalının geçici iş göremezlik ödeneğine esas günlük kazancı kural olarak⁸⁸² şu şekilde hesaplanır: İş kazasının olduğu veya meslek hastalığı halinde iş göremezliğin başladığı tarihten önceki 12 aylık sürecin son 3 aylık kısmı esas alınarak bu 3 ay içerisinde 80. maddeye göre hesaplanan prime esas kazançlar 3 ay içerisindeki prim ödeme gün sayısına bölünür (f.1). Böylece sigortalının günlük kazancı bulunur⁸⁸³. Önemle belirtelim ki günlük kazancın üst sınırı vardır. Kanunun 82. maddesine göre, günlük kazancın alt sınırı, asgari ücretin otuzda biri, üst sınırı ise kural olarak günlük kazanç alt sınırının 7,5 katıdır. Sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan ülkelere çalıştırılmak üzere götürülen işçiler açısından üst sınır alt sınırın 3 katıdır (f.1). Üst sınır aşılsa günlük kazanç üst sınır üzerinden hesaplanır (f.2).

bb) Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Miktarı

Sürekli iş göremezlik gelirinin hesaplanması 5510 sayılı Kanunun 19. maddesinde düzenlenmiştir. Sürekli iş göremezlik geliri, geçici iş göremezlik ödeneğinde olduğu gibi, Kanunun 17. maddesine göre hesaplanacak günlük kazanç üzerinden belirlenir. Sürekli tam iş göremezlik varsa hesaplanacak günlük kazancın

⁸⁸² Önemle belirtelim ki 5510 sayılı Kanunun 17. maddesinde günlük kazancın hesabına ilişkin farklı düzenlemeler yer almakla birlikte çalışma konusunun sınırlarını aşmamak için ayrıntılara girilmemiştir.

⁸⁸³ Hesaplama yöntemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.427-429; *Caniklioğlu*, Yeni Mevzuat, s.98-100; Ümit Orhan, **5510 Sayılı Kanun m.4/1-a Kapsamında Prime Esas Kazanç**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2022, s.124-129.

30 katının %70'i gelir olarak bağlanır. Sürekli kısmi iş göremezlik varsa, hesaplanacak günlük kazancın 30 katının %70'inin sürekli kısmi iş göremezlik oranıyla çarpımı sonucunda ortaya çıkan miktar gelir olarak bağlanır⁸⁸⁴. Ancak sigortalı başka birinin sürekli bakımına muhtaç hale gelmişse hesaplanacak günlük kazancın tamamı gelir olarak bağlanır (f.3).

Kanunun 94. maddesi gereğince, sigortalı veya Kurum sürekli iş göremezlik durumunda değişikliğin tespiti için kontrol muayenesi yaptırılmasını isteyebilir. Kontrol muayenesi neticesinde iş göremezlik oranının artması veya sigortalının artık başkasının sürekli bakımına muhtaç hale gelmesi halinde bağlanacak gelirin oranı da artacaktır⁸⁸⁵.

cc) Ölüm Gelirinin Miktarı

Ölüm gelirinin fazla ödeme oluşturması iki nedene dayanabilir. Bu nedenler hak sahiplerine paylaştırılacak olan miktarın fazla hesaplanması ve hak sahiplerinin payının fazla hesaplanmasıdır. Bu nedenlere dayalı olarak ölüm gelirinin fazla ödeme oluşturması üç ihtimalde gerçekleşebilir. İlk ihtimal, hak sahiplerinin payının doğru, hak sahiplerine paylaştırılacak olan miktarın fazla hesaplanmasıdır. İkinci ihtimal, hak sahiplerine paylaştırılacak olan miktarın doğru, hak sahiplerinin payının fazla hesaplanmasıdır. Son ihtimal ise hem hak sahiplerinin payının hem de hak sahiplerine paylaştırılacak olan miktarın fazla hesaplanmasıdır. Aşağıda sırasıyla hak sahiplerine paylaştırılacak olan miktar ve hak sahiplerinin payı kısaca incelenecektir.

Hak sahiplerine paylaştırılacak olan aylık ölüm geliri miktarı 5510 sayılı Kanunun 20. maddesinde düzenlenmiştir. Düzenlemeye göre, sigortalı, iş kazası

⁸⁸⁴ Sürekli iş göremezlik gelirinin hesaplanmasına ilişkin bkz. Meltem Öztürk, "Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Hesaplanma Usulüne İlişkin Bir İnceleme", Ali Nazım Sözer, Mahmut Kabakcı, Halil Özdemir (Ed.), **Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri I** içinde (261-283), Ankara: Lykeion Yayıncılık, 2022, s.271 vd. Sürekli iş göremezlik gelirin esas meslekte kazanma gücünün yanlış hesaplanması sonucunda ödenen sürekli iş göremezlik gelirinin fazla ödeme olduğu gerekçesiyle geri istenmesine ilişkin bkz. Yarg. 10. HD., 7.6.2023, E. 2023/6029, K.2023/6479, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁸⁸⁵ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.438.

ve meslek hastalığı sonucunda veya meslekte kazanma gücünü en az %50 oranında kaybettiği için sürekli iş göremezlik geliri alırken ölürse, ölüm geliri miktarı 17. maddeye göre hesaplanacak aylık kazancın %70'idir (f.1 ve 2). Ancak, meslekte kazanma gücünü %50'den az kaybeden sigortalının iş kazası ve meslek hastalığından kaynaklanmayan ölümü haline ölüm geliri miktarı, sigortalıya ölmeden önce ödenen sürekli iş göremezlik ödeneğinin miktarıdır (f.3).

Ölüm gelirinin paylaşılması hususunda Kanunun 20. maddesi, ölüm aylıklarının paylaşılmasını düzenleyen 34. maddeye atıf yapmıştır. 34. maddeye göre hak sahiplerinin payı şu şekilde belirlenir:

- Dul eşe %50, aylık bağlanmış çocuğu bulunmayan ve Kanunun m.5/1, (a), (b) ve (e) bentleri hariç bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmayan veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış dul eşe %75 (f.1, a),

- çocukların her birine kural olarak %25 (f.1, b), sigortalının ölümü ile anasız ve babasız kalan veya sonradan bu duruma düşenler, ana ve babaları arasında evlilik bağı bulunmayan veya sigortalının ölümü tarihinde evlilik bağı bulunmakla beraber ana veya babaları sonradan evlenenler ile kendisinden başka aylık alan hak sahibi bulunmayan çocukların her birine %50 (f.1, c),

- ana ve babaya toplam %25 oranında aylık bağlanır (f.1, d)⁸⁸⁶.

Görüldüğü üzere payların toplamının %100'ü geçme olasılığı kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda ne olacağı 34. maddenin son fıkrasında düzenlenmiştir. Hükme göre, hak sahiplerine ay içerisinde ödenecek toplam gelirin sigortalının gelirini aşması halinde bağlanacak gelir her hak sahibinin hissesi oranında indirilerek bağlanır⁸⁸⁷. Dolayısıyla hak sahibine yukarıda belirtilen hükümlere göre

⁸⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.696-697; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.538-539; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.467-473.

⁸⁸⁷ *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.407.

hak ettiğinden daha fazla ölüm geliri bağlanması halinde fazla kısım yersiz ödeme hükümlerine göre geri alınacaktır.

dd) Cenaze Ödeneğinin Miktarı

5510 sayılı Kanunun 37. maddesine göre, cenaze ödeneği Kurum tarafından belirlenip Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı tarafından onaylanan tarife üzerinden ödenir. Cenaze ödeneğinin tutarı her yıl TÜFE oranına bağlı olarak artırılmaktadır. 2025 yılı için ödenek miktarı 4.888,00 TL olarak belirlenmiştir⁸⁸⁸.

ee) Evlenme Ödeneğinin Miktarı

5510 sayılı Kanunun 37. maddesine göre, kendisine ölüm geliri bağlanan kız çocuğunun evlenmesi ve talep etmesi halinde ölüm geliri olarak *her ay ödenen* miktarın *iki yıllık tutarı* evlenme ödeneği olarak verilir. Evlenme ödeneği verilirken ölüm gelirinin ve ölüm gelirinin iki yıllık tutarının doğru hesaplanması gerekir. Bu durumda kız çocuğuna iki yılı aşacak ya da aylık gelirinin yanlış hesaplanması sonucu aylık geliri aşacak şekilde evlenme ödeneği verilmesi halinde fazla ödeme söz konusu olacaktır.

b) Hastalık Sigortasından Ödenen Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Miktarı

5510 sayılı Kanunun 18. maddesine göre, hastalık sigortasından ödenen geçici iş göremezlik ödeneği, yatarak tedavilerde Kanunun 17. maddesi esas alınarak hesaplanacak günlük kazancının 1/2'si, ayaktan tedavilerde ise 2/3'ü kadardır (f.3).

Günlük kazancın hesaplanmasında esas alınacak 17. madde zaman içerisinde değişikliğe uğramıştır. 22.4.2021 tarihinde 7316 sayılı Kanunla⁸⁸⁹ değiştirilmeden önce ilgili maddenin 1. cümlesi, "İş kazası, meslek hastalığı,

⁸⁸⁸ <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/fd3822ec-1d90-49fb-bd98-09ba1560465a/Cenaze-Odenegi-2025-02-27-09-43-41#:~:text=Cenaze%20%C3%B6dene%C4%9Fi%20tutar%C4%B1%20her%20y%C4%B1l,%20C00%20TL'dir.> (7 Mart 2025).

⁸⁸⁹ RG, 22.4.2021, 31462.

hastalık ve analık hallerinde verilecek ödeneklerin veya bağlanacak gelirlerin hesabına esas tutulacak günlük kazanç; iş kazasının veya doğumun olduğu tarihten, meslek hastalığı veya hastalık halinde ise iş göremezliğin başladığı tarihten önceki *oniki aydaki son üç ay* içinde 80 inci maddeye göre hesaplanacak prime esas kazançlar toplamının, bu kazançlara esas prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanır” şeklindeydi. Görüldüğü üzere, hüküm değiştirilmeden önce tüm kısa vadeli sigorta kolları ortak bir kurala tabi tutularak günlük kazancın hesabında iş kazasının veya doğumun olduğu tarihten ya da iş göremezliğin başladığı tarihten önceki *oniki aydaki son üç ay* içindeki prime esas kazançlar toplamı esas alınmaktaydı. 7316 sayılı Kanunla, hastalık ve analık sigortasından ödenecek geçici iş göremezlik ödeneğinin hesabında yukarıdaki esastan ayrılarak ilgili düzenleme “... analık ve hastalık halinde ise iş göremezliğin başladığı tarihten önceki *oniki aydaki* 80 inci maddeye göre hesaplanacak prime esas kazançlar toplamının, bu kazançlara esas prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanır” şeklinde değiştirilmiştir. Ayrıca 17. maddeye, “Ancak, iş göremezliğin başladığı tarihten önceki son bir yıl içerisinde 180 günden az kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olanlara hastalık ve analık halinde ödeneğe esas tutulacak günlük kazanç, iş göremezliğin başladığı tarihteki günlük prime esas kazanç alt sınırının iki katını geçemez” hükmü 2. cümle olarak eklenmiştir. Anılan değişiklikler, haklı olarak, kısa vadeli sigorta kolları arasında farklılık yaratıldığı gerekçesiyle eleştirilmiştir⁸⁹⁰. Anayasa Mahkemesi 17. maddenin 1. cümlesinde yer alan “...hastalık ve analık...” ve “...analık ve hastalık halinde ise iş göremezliğin başladığı tarihten önceki oniki aydaki...” ibareleri ile ilgili hükmün 2. cümlesinin sosyal güvenlik hakkını sınırladığını belirterek ölçülülük denetimi yapmıştır. Ölçülülük denetiminde ilgili sınırlamanın gereklilik ve orantılılık ilkelerine aykırı olduğu gerekçesiyle 17. maddenin 1. cümlesinde yer alan “...hastalık ve analık...” ve “...analık ve hastalık halinde ise iş göremezliğin başladığı tarihten önceki oniki aydaki...” ibareleri ile ilgili hükmün 2. cümlesi iptal edilmiştir⁸⁹¹. İptal kararının

⁸⁹⁰ Ali Güzel, Ali Rıza Okur ve Nursen Caniklioğlu, **Sosyal Güvenlik Hukuku**, 19. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2021, s.412.

⁸⁹¹ AYM, 1/2/2024, E.2021/61, K.2024/31, R.G.,21/3/2024, 32496.

ardından 7537 sayılı Kanunla 5510 sayılı Kanunun m.17/1 hükmü şu şekilde değiştirilmiştir:

“İş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık hallerinde verilecek ödeneklerin hesabına esas tutulacak günlük kazanç; iş kazasının veya doğumun olduğu tarihten, meslek hastalığı veya hastalık halinde ise iş göremezliğin başladığı tarihten önceki oniki aydaki; iş kazası ve meslek hastalığı halinde bağlanacak gelirin hesabına esas tutulacak günlük kazanç ise iş kazasının olduğu veya meslek hastalığında iş göremezliğin başladığı tarihten önceki oniki aydaki son üç ay içinde, 80 inci maddeye göre hesaplanacak prime esas kazançlar toplamının, bu kazançlara esas prim ödeme gün sayısına bölünmesi suretiyle hesaplanır. Ancak, önceki oniki ay içerisinde 180 günden az kısa vadeli sigorta primi bildirilmiş olanların geçici iş göremezlik ödeneğine esas tutulacak günlük kazanç tutarı, iş göremezliğin başladığı tarihteki günlük prime esas kazanç alt sınırının iki katını geçemez”.

Gelinen noktada, Kanunun 17. maddesinin 1. cümlesi, 22.4.2021 tarihinde 7316 sayılı Kanunla değiştirilmeden önceki eski haline döndürülmüştür. 2. cümle ise, yalnızca hastalık ve analık sigortasına özgülenmekten çıkarılarak tüm kısa vadeli sigorta kollarına uygulanacak şekilde düzenlenmiştir. Böylelikle kısa vadeli sigorta kollarından sağlanan yardımlar arasında farklılık oluşturan isabetsiz düzenleme ortadan kaldırılmıştır.

Sigortalının tedavi sürecini nasıl geçirdiğine göre, Kanunun 17. maddesine göre hesaplanacak günlük kazancın $\frac{2}{3}$ 'ü ya da $\frac{1}{2}$ 'si geçici iş göremezlik geliri olarak sigortalıya verilir (m.18/3). Ödenenin Kurum hatası nedeniyle yanlış hesaplanması sonucunda sigortalıya fazla ödeme yapılırsa ilgili ödeme 5510 sayılı Kanun m.96/1, b hükmü gereğince geri alınır. Bu noktada Kanunun 82. maddesinde yer alan günlük kazanç üst sınırına ilişkin düzenlemeye dikkat edilmelidir. Buna göre, günlük kazancı üst sınırdan fazla olan sigortalının günlük kazancı üst sınırdan hesaplanmalıdır (f.2). Ödenek miktarı hesaplanırken günlük kazanç üst sınırına uyulmayıp sınır aşılsa fazla ödeme oluşur ve fazla ödenen miktar geri alınır.

Kanunun 18. maddesi gereğince, hastalık sigortasından ödenecek geçici iş göremezlik ödeneği 3. günden itibaren ödenir (f.1, b). Dolayısıyla 10 gün rapor alan sigortalıya 8 günlük ödenek ödenmelidir⁸⁹². Şu halde, örneğin iş kazası ve meslek hastalığında olduğu gibi sigortalıya hataen istirahat süresinin tamamı için ödeme yapılırsa bu durum fazla ödeme oluşturacaktır.

c) Analık Sigortasından Yapılan Ödemeler

aa) Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Miktarı

5510 sayılı Kanunun 18. maddesi gereğince, analık sigortasından ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin miktarının hesaplanması hastalık sigortasından ödenen geçici iş göremezlik ödeneğinin miktarının hesaplanması ile aynıdır. Bu konuda daha önce açıklama yapıldığı için tekrar açıklama yapılmayacaktır⁸⁹³.

bb) Emzirme Ödeneğinin Miktarı

5510 sayılı Kanunun 16. maddesine göre, emzirme ödeneği doğum tarihinde geçerli olan ve Kurum Yönetim Kurulu tarafından belirlenip Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı tarafından onaylanan tarife üzerinden ödenir. 2025 yılı için ödenek miktarı 1.238,00 TL olarak belirlenmiştir⁸⁹⁴.

3. Uzun Vadeli Sigorta Kolları

a) Malullük Sigortasından Yapılan Ödemeler

aa) Malullük Aylığının Miktarı

Malullük aylığının miktarı 5510 sayılı Kanunun 27. ve 29. madde hükümleri dikkate alınarak hesaplanır. Özetle, sigortalıya ilk defa malullük aylığı bağlanacaksa, öncelikle sigortalının geçmiş yıllara ait prime esas kazançları

⁸⁹² Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.481.

⁸⁹³ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, D, 2, b) Hastalık Sigortasından Ödenen Geçici İş Göremezlik Ödeneğinin Miktarı.

⁸⁹⁴ <https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/5a130212-a95b-4346-a85f-522ac508347e/Emzirme-Odenegi-2025-02-26-02-55-40> (7 Mart 2025).

güncellenerek ortalama aylık kazanç bulunur. Daha sonra sigortalının aylık bağlama oranı bulunur⁸⁹⁵. Son olarak ortalama aylık kazanç ile aylık bağlama oranı çarpılır ve malullük aylığı miktarı bulunur (m.29/1 ve 2). Sigortalının sürekli bakıma muhtaç olması halinde aylık bağlama oranı 10 puan artırılarak uygulanır (m.27/1) ⁸⁹⁶. Eğer sigortalı malullük aylığı alırken çalışmaya başladığı için aylığı kesilmiş ve daha sonra işten ayrılarak tekrar aylık bağlanmasını talep etmişse aylık miktarı eski ve yeni çalışmalar dikkate alınarak Kanunun 27. maddesinin 4. ve 5. fıkralarında belirtilen şekilde hesaplanır⁸⁹⁷.

Malullük aylığı miktarının hesaplanmasında Kanunun 82. maddesinde düzenlenen prime esas günlük kazancın üst sınırına ve Kanunun 29. maddesinde düzenlenen aylık bağlama oranının üst sınırına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Yukarıda bahsedilen hesaplama şekli ilk defa 5510 sayılı Kanun döneminde sigortalı olanların malullük aylığının hesaplanmasında geçerlidir. Kanunun geçici 2. maddesi gereğince, ilk defa 5510 sayılı Kanundan önce sigortalı olup Kanunun m.4/1, (a) bendi kapsamına alınanlara bağlanacak malullük aylığı miktarının hesaplanmasında eski ve yeni kanun hükümleri birlikte uygulanır (f.6). İlk defa 5510 sayılı Kanundan önce sigortalı olup Kanunun m.4/1, (b) bendi kapsamına alınanlara bağlanacak malullük aylığı miktarının hesaplanması ise 5510 sayılı Kanun hükümlerine tabidir (f.6). İlk defa 5510 sayılı Kanundan önce sigortalı olup Kanunun m.4/1, (c) bendi kapsamına alınanlara bağlanacak malullük aylığı

⁸⁹⁵ 5510 sayılı m.29/3: "Aylık bağlama oranı, sigortalının malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tâbi geçen toplam prim ödeme gün sayısının her 360 günü için %2 olarak uygulanır. Bu hesaplamada 360 günden eksik süreler orantılı olarak dikkate alınır. Ancak aylık bağlama oranı %90'ı geçemez". 5510 sayılı m.27/1: "Malûllük aylığı; prim gün sayısı 9000 günden az olan sigortalılar için 9000 gün üzerinden, 9000 gün ve daha fazla olanlar için ise toplam prim ödeme gün sayısı üzerinden, 29 uncu madde hükümlerine göre hesaplanır. ...Ancak, 4 üncü maddenin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı sayılanlar için 9000 prim gün sayısı 7200 gün olarak uygulanır".

⁸⁹⁶ Malullük aylığının hesaplanmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.519-521; *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.296-299; *Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.202-205; *Caniklioğlu, Malullük Aylığı*, s.156-157.

⁸⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Sözer, Sosyal Sigortalar*, s.297-299; *Sümer, Sosyal Güvenlik Hukuku*, s.204-205.

miktarının hesaplanmasında ise, Kanunun geçici 4. maddesi gereğince eski kanun hükümleri dikkate alınır (f.4)⁸⁹⁸.

Yukarıda belirtilen usule uyularak belirlenen malullük aylığı miktarının kontrol muayenesi neticesinde değişmesi mümkündür⁸⁹⁹. Malullük aylığının miktarı kural olarak malullük oranına bağlı değildir. Bu nedenle malullük oranının azalması kural olarak aylığın azalması sonucunu doğurmaz. Ancak yukarıda bahsedildiği üzere, sigortalı başkasının bakımına muhtaçsa aylık bağlama oranı 10 puan artırılır. Başkasının bakımına muhtaçlık, sigortalının doğal ihtiyaçlarını başkasından yardım almaksızın karşılayamaması nedeniyle başkasına bağımlı olması şeklinde tanımlanabilir⁹⁰⁰. Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğinde⁹⁰¹ sigortalının başkasının sürekli bakımına muhtaç durumda sayılacağı haller düzenlenmiştir (m.15). Örneğin, iki elin kaybı (f.1/ç) veya her iki bacağın alttan en az 1/3'ünün kaybı (f.1/e) kişiyi sürekli muhtaç hale getiren durumlardandır. Belirtelim ki sigortalının başkasının bakımına muhtaç sayılacağı durumlar maddede sayılanlarla sınırlı değildir⁹⁰². Zira ilgili maddeye göre, hükümde sayılan durumlar dışında kalmakla birlikte tedavi edilemeyen ve başkasının sürekli bakımına muhtaçlık doğuran ağır hastalık ve arızalar da başkasının sürekli bakımına muhtaç olunan haller arasında sayılmıştır (f.1/g). Kanunun 94. maddesi gereğince, sigortalının veya Kurumun talebi üzerine gerçekleştirilen kontrol muayenesinde sigortalının artık başkasının bakımına muhtaç olmadığı belirlenebilir. Bu durumda aylık bağlama oranı 10 puan indirilmelidir⁹⁰³.

⁸⁹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sözer, Sosyal Sigortalar, s.270-279.

⁸⁹⁹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.527; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.466; Caniklioğlu, Malullük Aylığı, s.159.

⁹⁰⁰ Sözer, Sosyal Sigortalar, s.288.

⁹⁰¹ RG, 11.11.2008, 27021.

⁹⁰² Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.520.

⁹⁰³ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.528; Caniklioğlu, Malullük Aylığı, s.159.

b) Yaşlılık Sigortasından Yapılan Ödemeler

aa) Yaşlılık Aylığının Miktarı

Yaşlılık aylığına esas kazancın hesaplanması yukarıda bahsedilen malullük aylığına esas kazancın hesaplanması ile ortak hükümlere sahiptir⁹⁰⁴. Buna göre belirlenen ortalama aylık kazancının aylık bağlama oranıyla çarpılması suretiyle sigortalının yaşlılık aylığı miktarı hesaplanır⁹⁰⁵. Ancak malullük aylığı miktarının hesaplanmasında kullanılan 7200 ve 9000 günden az prim ödeme gün sayılarının bu günler kadar ödenmiş sayılması uygulaması yaşlılık aylığı miktarının hesaplanmasında kullanılmaz. Ayrıca yaşlılık aylığının hesaplanmasında sigortalının sürekli bakıma muhtaç olması aylık bağlama oranının artırılması nedeni değildir.

Ayrıca, daha önce malullük aylığı miktarının hesaplanması konusunda belirttiğimiz gibi, yaşlılık aylığı miktarının hesaplanmasında prime esas kazancın ve aylık bağlama oranının üst sınırın aşılması gerekmektedir.

Belirtelim ki, fazla ödeme konusu daha ziyade yaşlılık aylığının hesaplanmasında söz konusu olmaktadır. Oldukça karmaşık esaslara tabi aylık hesaplama yöntemi hesaba esas alınan yılların hesaba dahil edilmemesi ya da daha fazla dahil edilmesi veyahut ortalama aylık kazancın olması gerekenden yüksek hesaplanması nedenleriyle fazla ödemeye sebebiyet verebilmektedir.

bb) Toptan Ödemenin Miktarı

Yaşlılık aylığından ödenen toptan ödeme miktarının hesaplanması 5510 sayılı Kanunun 31. maddesinde düzenlenmiştir. Hükme göre, Kanunun m.4/1, (a) ve (c) bentleri kapsamındaki sigortalılar adına bildirilen, Kanunun m.4/1, (b) bendi

⁹⁰⁴ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, D, 3, a), aa) Malullük Aylığının Miktarı.

⁹⁰⁵ Yaşlılık aylığının hesaplanmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.633-641; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.514-517; *Uğur*, s.435-436.

kapsamındaki sigortalıların ise ödediği uzun vadeli sigorta kolları primlerinin her yıla ait tutarı güncellenerek toptan ödeme miktarı bulunur.

c) Ölüm Sigortasından Yapılan Ödemeler

aa) Ölüm Aylığının Miktarı

Ölüm gelirinde olduğu gibi ölüm aylığının fazla ödeme oluşturması da iki nedene dayanabilir. Bunlar hak sahiplerine paylaştırılacak olan miktarın fazla hesaplanması ve hak sahiplerinin payının fazla hesaplanmasıdır. Ölüm geliri ve ölüm aylığında hak sahiplerinin payı 5510 sayılı Kanunun 34. maddesinde ortak şekilde düzenlenmiştir. Hak sahiplerinin payının fazla hesaplanması hususu daha önce incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir⁹⁰⁶.

Kanunun 33. maddesi gereğince hak sahiplerine paylaştırılacak ölüm aylığının miktarı, sigortalının öldüğü sıradaki durumuna bağlı olarak değişmektedir⁹⁰⁷. İlk durum, sigortalının malullük veya yaşlılık aylığı alırken veya aylık bağlanmasına hak kazanmışken ölmesidir (f.1, a). Bu durumda hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığı miktarı, sigortalının ölmeden önce aldığı veya hak kazandığı aylık miktarıdır. Düzenlemedeki hak kazanmış ibaresini başvuru yapmış şeklinde yorumlamamak gerekir. Önemli olan sigortalının ölmeden önce hak kazanma koşullarını sağlamasıdır⁹⁰⁸.

Hak sahiplerine paylaştırılacak ölüm aylığına esas kazançta dikkate alınacak ikinci durum, malullük veya yaşlılık aylığı bağlanan sigortalının çalışmaya başlaması nedeniyle aylığı kesilmişken ölmesidir (f.1, b). Bu durumda sigortalının çalışırken ödediği primler dikkate alınarak aylığı güncellenir ve hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığı miktarı bulunur⁹⁰⁹.

⁹⁰⁶ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, D, 2, a), cc) Ölüm Gelirinin Miktarı.

⁹⁰⁷ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.694; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.537; *Arıcı, Sosyal Güvenlik*, s.424-425; *Yücel Bodur*, s.167-168.

⁹⁰⁸ *Balcı, Ölüm*, s.75.

⁹⁰⁹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.695.

Hak sahiplerine paylaştırılacak ölüm aylığına esas kazançta dikkate alınacak son durum ise, sigortalının malullük veya yaşlılık aylığına *henüz hak kazanmadan çalışırken ölmesidir* (f.1, c). Bu durumda hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığı miktarı sigortalının ödediği uzun vadeli sigorta kolları primi dikkate alınarak hesaplanır. Ancak sigortalının ödediği priminin 9000 günden az olması halinde miktar 9000 gün üzerinden hesaplanır. Sigortalının Kanunun 4. maddesinin 1. fıkrasının a bendi kapsamında olması halinde ise 9000 gün değil 7200 gün esas alınır (f.1, c).

bb) Toptan Ödemenin Miktarı

5510 sayılı Kanunun ölüm sigortasından ödenen toptan ödemeyi düzenleyen 36. maddesinde toptan ödeme miktarının hesaplanması hususunda yaşlılık sigortasından ödenen toptan ödeme miktarının hesaplanmasının düzenlendiği Kanunun 31. maddesine atıf yapılmaktadır. Dolayısıyla ölüm sigortasından ödenen toptan ödeme miktarı, yaşlılık sigortasından ödenen toptan ödeme miktarının hesaplanmasıyla aynı usule tabidir. Yaşlılık sigortasından ödenen toptan ödeme miktarının hesaplanması daha önce incelendiği için konu burada tekrar edilmeyecektir⁹¹⁰.

Önemle belirtelim ki yaşlılık sigortasından ödenen toptan ödeme sigortalıya verilirken, ölüm sigortasından ödenen toptan ödeme hak sahiplerine verilmektedir. Hak sahiplerine ödenecek toptan ödeme, ölüm aylığı bağlama oranlarına göre ödenecektir. Dolayısıyla daha önce bahsedilen ölüm geliri ve ölüm aylığı bağlanacak hak sahiplerinin paylarının hesaplanması usulü burada da geçerlidir⁹¹¹.

⁹¹⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, D, 3, b), bb) Toptan Ödemenin Miktarı.

⁹¹¹ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, D, 2, a), cc) Ölüm Gelirinin Miktarı ve İkinci Bölüm, §3, II, D, 3, c), aa) Ölüm Aylığının Miktarı.

cc) Cenaze Ödeneğinin Miktarı

Ölüm sigortasından cenaze ödeneği verilmesi, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından cenaze ödeneği verilmesi ile aynı usullere tabidir. Konu daha önce incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir⁹¹².

dd) Evlenme Ödeneğinin Miktarı

Ölüm sigortasından evlenme ödeneği verilmesi, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından evlenme ödeneği verilmesi ile aynı usullere tabidir. Konu daha önce incelendiği için burada tekrar edilmeyecektir⁹¹³.

E. Sosyal Sigorta Ödemelerine İlişkin Ortak Hükümler ve Bu Hükümlerin Yersiz Ödeme Açısından İncelenmesi

1. Genel Olarak

Sigortalılara ya da hak sahiplerine yersiz ya da fazla ödemeye esas olabilecek sosyal sigorta yardımlarına yukarıda değinilmekle birlikte yukarıda anlatılanların haricinde sosyal sigorta ödemelerini yersiz hale getiren başka durumlar da söz konusu olabilmektedir. Aşağıda incelenecek olan bu durumlar farklı sigorta kolları açısından ortak olarak düzenlenmiştir.

2. Aylık ve Gelirlerin Birleşmesi

Sigortalıların aynı anda birden fazla sosyal sigorta yardımına hak kazanması halinde birden fazla gelir ve aylıktan aynı anda yararlanılması durumu ortaya çıkar⁹¹⁴. Bu durumda aylık ve gelirler birleştirilir⁹¹⁵. Aylık ve gelirlerin

⁹¹² Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, D, 2, a), dd) Cenaze Ödeneğinin Miktarı.

⁹¹³ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, D, 2, a), ee) Evlenme Ödeneğinin Miktarı.

⁹¹⁴ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.530.

⁹¹⁵ Aylık ve gelirlerin birleştirilmesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.530-532, 708-710; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.547-549; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.532-534; Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.242-245; Balcı, Ölüm, s.112-127; Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.2, s.1227-1238; Savaş Kutsal, s.29-37; Balcı, Sosyal Güvenlik, s.752-761; Ali Nazım Sözer ve Coşkun Saraç, "Sosyal Sigorta Edimlerinde Çokluk Birden Fazla Ödenek, Gelir ve Aylığa Hak Kazanmak", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Sayı.20 (2008); Orhan Ersun Civan, "Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Gelir ve Aylıkların Birleşmesi – Birden Fazla

birleştirilmesinde izlenilmesi gereken yol 5510 sayılı Kanunun 54. maddesinde düzenlenmiştir⁹¹⁶.

İlgili düzenlemeye göre, gelir ve aylıkların birleştirilmesi neticesinde 3 farklı sonuç doğmaktadır.

İlk sonuç, bazı durumlarda birleştirilen gelir ve aylığın ikisinin de tam olarak ödenmesidir. Örneğin, sigortalı yaşlılık aylığıyla birlikte ölen eşinden hak sahibi olarak ölüm aylığına hak kazanırsa her iki aylık da bağlanır (m.54/1,a,2). Bu tür durumlarda, her iki ödeme de tam olarak yapılacağı için yersiz ödeme doğması açısından özellik gösteren bir durum yoktur.

İkinci sonuç, bazı durumlarda birleştirilen gelir ve aylıktan yalnızca birinin ödenmesidir. Örneğin, malullük ve yaşlılık aylığına hak kazanan sigortalıya yüksek olanı, her iki aylığın miktarı da eşitse yalnızca yaşlılık aylığı bağlanır (m.54/1,a,1). Bu tür durumlarda, birleştirilen gelir ve aylıktan sigortalıya ödenmeyecek olanı açısından hak kazanma koşulları tamdır, hak kazanılmıştır. Ancak ilgili gelir veya aylığın her ikisinin bağlanması açısından Kanundaki bu düzenleme uyarınca yasal bir engel vardır. Bu engel nedeniyle ilgili aylık veya gelirin sigortalıya bağlanmaması gerekir. Buna rağmen ödeme yapılırsa gereksiz ödeme doğar.

Son sonuç, bazı durumlarda birleştirilen gelir ve aylıktan birinin tamamının diğerinin ise yarısının ödenmesidir. Örneğin, ana ve babasından ayrı ayrı gelire hak kazananlara, yüksek olan gelirin tamamı düşük olan gelirin yarısı ödenir(m.54/1,a,3). Bu tür durumlarda, birleştirilen gelir ve aylıktan yarısı ödenecek olan gelir ve aylık fazla ödeme açısından önem arz eder. Yasal düzenlemeye rağmen gelir ve aylığın indirilmeden tamamının ödenmesi halinde fazla ödeme doğar.

Sosyal Sigorta Edimine Hak Kazanma", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Sayı.79 (2023).

⁹¹⁶ Düzenlemenin eleştirisi için bkz. *Caniklioğlu*, Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Hükümleri, s.191.

Öğretide, gelir ve aylıkların birleşmesiyle ilgili Kurumun yapacağı hatalardan ötürü ilgililere yersiz ödeme borcu çıkartılmayacağına güvence altına alınmasının isabetli olacağı ifade edilmektedir⁹¹⁷. İlgili öneri, gelir ve aylıkların birleşmesine ilişkin Kurumun yaptığı hatalı işlemlerin sonuçlarının ilgililere yüklenmesini engelleyecektir. Ancak, bu öneri aynı zamanda kısa sürede fark edilen ve geri alınması ilgililerde mağduriyet oluşturmayacak yersiz ödemelerin geri alınmaması sonucunu da doğurmaktadır. Bu durum Kurumun aktüeryal dengesinin korunması amacıyla bağdaşmaz. Bu nedenle aşağıda açıklanacağı üzere⁹¹⁸, yersiz ödemelerde iade yükümlülüğünün belirlenmesi konusunda genel olarak sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerin uygulanması ve bunun sonucunda Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde ilgililerin ellerinde kalanlarla sorumlu olması gerektiği kanaatindeyiz. Gelir ve aylıkların geçim temin etme/gelir sağlama işlevi düşünüldüğünde, çoğu durumda ilgililerin elinde kalan miktardan söz edilemeyecek ve bu nedenle ilgililer Kuruma ödeme yapmayacaktır. Bu yöntemde, kısa sürede fark edilen, henüz harcanmamış ve geri alınması mağduriyet yaratmayacak yersiz ödemeler geri alınabilecektir.

Birleştirmeye esas gelir ve aylıkların sayısının 2'den fazla olması durumunda, en fazla ödeme sağlayan 2 dosya üzerinden yukarıda bahsedilen usule göre sigortalıya ödeme yapılır (m.54/2)⁹¹⁹.

Gelir ve aylık dışında, sigortalının aynı anda birden fazla geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanması da mümkün olabilir. Bu durumda 5510 sayılı Kanunun 18. maddesi uygulama alanı bulacaktır. İlgili düzenleme gereğince, sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneklerinden en yükseği verilir (f.5).

⁹¹⁷ Civan, Birleşme, s.904.

⁹¹⁸ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, A, 2, c) Görüşümüz.

⁹¹⁹ Bkz. Sözer ve Saraç, s.1492; Savaş Kutsal, s.35-36.

3. Gelir ve Aylık Bağlanmayacak Haller

5510 sayılı Kanunun 56. maddesinde gelir ve aylık bağlanmayacak haller ile bağlanan gelir ve aylığın kesilmesini gerektiren haller düzenlenmiştir⁹²⁰.

Düzenlemeye göre, sigortalıyı kasten öldüren⁹²¹, öldürmeye teşebbüs eden, sürekli iş göremez veya malul hale getiren, sigortalıya karşı ağır bir suç işleyen veya aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmede için ölüme bağlı bir tasarrufla mirasçılıktan çıkartılan hak sahiplerine ölen sigortalıdan gelir veya aylık ödenmez. Ancak gelir ve aylık bağlanmaması, bağlananların ise kesilmesi için hükümde sayılan durumlara ilişkin kesinleşmiş yargı kararı bulunmalıdır (f.1)⁹²².

Kesinleşmiş yargı kararının varlığına rağmen gelir ve aylık bağlanırsa veya bağlanan gelir ve aylık kesilmezse yapılan ödemeler gereksiz ödeme oluşturur. Nitekim bu durumda yapılan ödemelerin yersiz ödeme olarak Kanunun 96. madde hükmüne göre geri alınacağı kanunda açıkça belirtilmiştir (f.2).

Düzenlemeye ilişkin dikkat çeken hususlardan ilki, düzenlemede gelir ve aylıklar dışındaki diğer sosyal sigorta yardımlarına yer verilmemesidir. Kanaatimizce düzenlemede açıkça yer verilmese de yukarıda belirtilen durumlara ilişkin hakkında kesinleşmiş yargı kararı verilen kişiye evlenme ödeneği ve ölüm toptan ödemesi verilmez. Çünkü, evlenme ödeneği için kız çocuğunun ölüm gelirin

⁹²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.552-554; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.465-466; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.516-518; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.245-247; *Caniklioğlu*, Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Hükümleri, s.189-190; *Yücel Bodur*, s.137-144; *Tuncay*, Ölüm Sigortası, s.1240-1241; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.2, s.1238-1258; *Bacı*, Sosyal Güvenlik, s.794-798; *Hakan Keser*, "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Işığında Mirasın Reddinin, Mirastan Iskatin ve Sigortalının Öldürülmesinin Sosyal Güvenlik Kurumunca Bağlanacak Olan Ölüm Aylığına Etkisi", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Sayı.19 (2008).

⁹²¹ Öğretide, taksirle öldürme halinde aylık ve gelir bağlanacağı ifade edilmektedir. Bkz. *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.553; *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.678; *Tuncay*, Ölüm Sigortası, s.1241; *Yücel Bodur*, s.139.

⁹²² Ayrıntılı bilgi için bkz. *Orhan Ersun Civan*, "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Uyarınca Hak Sahiplerinin Sosyal Sigorta Edimlerinden Mutlak Mahrumiyet Halleri", **Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Ali Nazım Sözer'e Armağan-Özel Sayı (2024).

veya ölüm aylığına hak kazanması gerekir. Ölüm toptan ödemesi verilebilmesi için ise, hak sahibinin, ölüm aylığına hak kazanma koşullarını sağlaması gerekir. Yani her iki ödeme için de kişinin gelir veya aylık alma koşuluna sahip olması gerekir. Yukarıda belirtilen durumlara ilişkin hakkında kesinleşmiş yargı kararı bulunan kişiye gelir ve aylık ödenmeyeceği için evlenme ödeneği ve ölüm toptan ödemesi de ödenmemelidir.

Düzenlemede yer almayan bir diğer ödeme olan cenaze ödeneği ise, esas itibariyle ölen sigortalının defnedilmesi için cenaze işlemlerinde kullanılmak üzere verilir. Diğer bir ifade ile, hak sahiplerine yönelik bir kazandırma niteliği taşımaz. Bu nedenle, her ne kadar hak sahipleri hakkında yukarıda belirtilen durumlara ilişkin kesinleşmiş yargı kararı olsa da sigortalının defnedilmesi için cenaze ödeneğinin ödenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Düzenlemeye ilişkin dikkat çeken diğer bir husus, mirasçılıktan çıkarılma ile sosyal güvenlik yardımlarına hak kazanma arasında bağlantı kurulmasıdır. Böylece, sigortalının, kural olarak üzerinde tasarruf yetkisine sahip olmayan bir hakkı terekeye dahil olarak kabul edilmiştir⁹²³. Öğretide belirtildiği üzere, bize göre de düzenlemenin isabetli olduğundan söz edilemez⁹²⁴.

Düzenlemeye ilişkin dikkat çeken son husus, hükümde yer alan “ağır bir suç” ibaresinin belirsizliğidir. Hüküm gereğince, sigortalıya karşı “ağır bir suç” işleyen kişiye gelir ve aylık ödenmeyecek, ödenenler ise kesilecektir⁹²⁵. Öğretide “ağır suç” ifadesinin Türk Medeni Kanununun 510. maddesinde düzenlenen mirastan çıkarma sebeplerine işaret ettiği belirtilmektedir⁹²⁶. Kanaatimizce kişilerin sosyal güvenlik hakkından yararlanmasını engelleyecek derecede önemli sonuçlara

⁹²³ Caniklioğlu, Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Hükümleri, s.190.

⁹²⁴ Caniklioğlu, Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Hükümleri, s.190; Yücel Bodur, s.143-144. Düzenlemeyi isabetli bulan görüş için bkz. Uşan, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.247; Civan, Mahrumiyet, s.452-455.

⁹²⁵ Sigortalıya karşı ağır bir suç işlenmesi durumuna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Civan, Mahrumiyet, s.445-446.

⁹²⁶ Yücel Bodur, s.142; Civan, Mahrumiyet, s.445.

sahip bir düzenlemede, gelir ve aylık bağlanmasını engelleyecek durumların net şekilde belirtilmesi gerekir.

Gelir ve aylığın kesilmesini gerektiren haller yukarıda açıklananlarla sınırlı değildir. Kanunun 56. maddesinde, ayrıca, eşinden boşandığı halde boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocuklara bağlanan gelir ve aylıkların kesileceği ve yersiz ödeme olarak geri alınacağı düzenlenmiştir (f.2). Bu husus taşıdığı önem nedeniyle ilerleyen sayfalarda ayrı başlık altında değerlendirilecektir⁹²⁷. Bu nedenle şimdilik bu konuda açıklama yapılmayacaktır.

4. Geçici İş Göremezlik Ödeneği ve Sürekli İş Göremezlik Gelirinin İndirilmesi veya Verilmemesi

Ortak düzenlemeler kapsamında değinilecek son düzenleme 5510 sayılı Kanunun "Sigortalının kendisinden kaynaklanan sebeplerle tedavi süresinin uzaması, iş göremezliğinin artması" başlığını taşıyan 22. maddesinin 1. fıkrasıdır⁹²⁸. İlgili fıkra da geçici iş göremezlik ödeneği ile sürekli iş göremezlik gelirinin indirilmesi ve ödenmemesi gereken haller düzenlenmiştir⁹²⁹. İlgili düzenleme bu yönüyle yalnızca kısa vadeli sigorta kollarından yapılan yardımların yersiz ödeme oluşturmasını ilgilendirmektedir.

⁹²⁷ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e) Boşanma Nedeniyle Gelir veya Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eş ile Fiilen Birlikte Yaşanması.

⁹²⁸ 5510 sayılı Kanun m.22/1: "Sigortalının aşağıdaki sayılan nedenlerden dolayı iş kazasına veya meslek hastalığına uğraması, hastalanması, tedavi süresinin uzaması veya iş göremezliğinin artması hallerinde geçici iş göremezlik ödeneği veya sürekli iş göremezlik geliri; a) Ceza sorumluluğu olmayanlar ile kabul edilebilir bir mazereti olanlar hariç, sigortalının iş kazası, meslek hastalığı, hastalık ve analık nedeniyle hekimin bildirdiği tedbir ve tavsiyelere uymaması sonucu tedavi süresinin uzamasına veya iş göremezlik oranının artmasına, malûl kalmasına neden olması halinde, uzayan tedavi süresi veya artan iş göremezlik oranı esas alınarak dörtte birine kadar Kurumca eksiltilir. b) Ceza sorumluluğu olmayanlar hariç, ağır kusuru yüzünden iş kazasına uğrayan, meslek hastalığına tutulan veya hastalanan sigortalının kusur derecesi esas alınarak üçte birine kadar Kurumca eksiltilir. c) Kasdî bir hareketi yüzünden iş kazasına uğrayan, meslek hastalığına tutulan, hastalanan veya Kurumun yazılı bildirimine rağmen teklif edilen tedaviyi kabul etmeyen sigortalıya, yarısı tutarında ödenir. d) Tedavi gördüğü hekimden, tedavinin sona erdiğine ve çalışabilir olduğuna dair belge almaksızın çalışan sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği ödenmez, ödenmiş olanlar da yersiz yapılan ödeme tarihinden itibaren 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır."

⁹²⁹ İlgili düzenlemeye ilişkin açıklamalar için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.439-440, 483-485, 500-501; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.404, 435-436, 450-451; *Caniklioğlu*, Yeni Mevzuat, s.101-105; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.1, s.721-726.

Kanunun m.22/1, (a), (b) ve (c) bentleri sigortalıya yapılacak ödemelerin indirilmesine ilişkindir. İlgili bentlerde yer verilen durumların ortaya çıkması halinde, sigortalıya ödenen geçici iş göremezlik ödeneği ve sürekli iş göremezlik gelirin yine ilgili bentlerde belirtilen oran kadar indirilmesi gerekir. Ödeneğin indirilmesi gerekmesine rağmen *indirilmeden ödenmesi halinde* sigortalıya yapılan ödeme fazla ödeme niteliğinde olur.

Kanunun m.22/1, (d) bendi ise yalnızca geçici iş göremezlik ödeneğine ilişkindir. Düzenleme gereğince, sigortalı, tedavisi sona erince veya istirahati tamamlanınca tedavi gördüğü hekimden çalışabileceğini gösterir belge almalıdır. Bu hüküm sigortalının tam olarak iyileşmeden çalışmasını engelleyici niteliktedir⁹³⁰. Sigortalı iyileşmeden çalışırsa tekrar iş göremez hale gelebilir ve Kurum gereksiz yere geçici iş göremezlik ödeneği ödemek zorunda kalır⁹³¹. Kanun hükmü bu gereksiz ödemeyi engellemek amacıyla öngörülmüştür. Buna aykırılık da Kanunda özel bir yaptırıma tabi tutulmuştur. Buna göre, düzenlemeye aykırı hareket ederek çalışabilir olduğunu gösteren belge almadan çalışmaya başlayan sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği ödenmeyecek yani ödenek kesilecektir. Önemle belirtelim ki Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin 44. maddesinin 3. fıkrası gereğince, sigortalının raporunda rapor süresi sonunda çalışabileceği belirtilmişse sigortalının tedavi veya istirahat süresi sonunda çalışabileceğine ilişkin belge almasına gerek yoktur. İşte Kanunun emredici bu hükmüne rağmen ödenek verilmeye devam edilirse gereksiz ödeme doğacaktır. Nitekim Kanunun m.22/1, (d) bendinin devamında ödenen geçici iş göremezlik ödeneklerinin yersiz ödeme olarak geri alınacağı özel olarak hüküm altına alınmıştır.

III. GENEL SAĞLIK SİGORTASINDAN YAPILAN SAĞLIK HARCAMALARININ YERSİZ ÖDEME OLUŞTURMASI

⁹³⁰ Caniklioğlu, Yeni Mevzuat, s.102.

⁹³¹ Aslanköylü ve Karaoğlu, Cilt.1, s.723.

A. Genel Olarak

Buraya kadar sosyal risklerle karşılaşan sigortalılara yapılan parasal yardımlar üzerinde durulmuştur. Bu kısımda ise sosyal risklerle karşılaşan sigortalılara yapılan sağlık yardımlarından bahsedilecek ve bu yardımların bedellerinin yersiz ödeme oluşturma ihtimalleri incelenecektir.

Hukukumuzda sağlık hizmeti almayı gerektirecek bir sosyal riskle karşılaşan sigortalılara yapılacak sağlık yardımları genel sağlık sigortasından sağlanır⁹³². Genel sağlık sigortasından yapılan temel yardım sağlık hizmeti sunulmasıdır (m.63). Bunun yanı sıra sigortalılara farklı yardımlar da yapılır. Genel sağlık sigortasından yapılan yardımlar sağlık hizmetleri, aynı edimler ve nakdi edimler şeklinde sınıflandırılabilir⁹³³.

Sağlık hizmetleri 5510 sayılı Kanunun 63. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre bu kapsama giren yardımlar; koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri, hastalık halinde yapılan sağlık yardımları, analık halinde yapılan sağlık yardımları, yardımcı üreme yöntemi tedavileri⁹³⁴ ve ağız ve diş sağlığı tedavileri şeklindedir⁹³⁵.

Aynı edimler de 5510 sayılı Kanunun 63. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, teşhis ve tedavi için gerekli olan kan, ilaç, protez ve tıbbi araç ve gereç gibi malzemelerin sağlanması takılması, bakımı ve onarımı bu kapsama giren yardımlardır⁹³⁶.

⁹³² Genel sağlık sigortası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.812-900; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.559-643; *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.358-401; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.263-293; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.460-510; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.269-305; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.371-413; Ali Nazım Sözer, **Türk Genel Sağlık Sigortası**, 4. Baskı, Beta Yayınları: İstanbul, 2024.

⁹³³ Genel sağlık sigortasından yapılan yardımların bu şekilde sınıflandırılması Sözer'e aittir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sözer, Genel Sağlık Sigortası, s.268-342.

⁹³⁴ Bu konuda bkz. Nurşen Caniklioğlu, "Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamalarına SGK Yaklaşımı", **Güncel Sağlık Hukuku ve Etiği Sorunları Sempozyumu-I (Üreme ve Hukuk)**, İstanbul, 2011.

⁹³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.855-860; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.591-605; *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.269-288; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.482-489.

⁹³⁶ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.860-861; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.596-600; *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.288-329.

Nakdi edimler ise 5510 sayılı Kanunun 65. maddesinde ulaşım giderleri, gündelikler ve refakatçi giderleri olarak düzenlenmiştir⁹³⁷.

Genel sağlık sigortasından yapılan ilk iki kategori içerisindeki yardımların, yani sağlık hizmetleri ve aynı edimlerin, uygulama alanı oldukça geniştir. Bu yardımların, özellikle sigortalılara sunulan en yaygın aynı edim olan⁹³⁸ ilaçların, Kuruma olan maliyeti Kurumun giderleri arasında çok önemli bir paya sahiptir⁹³⁹. Ülkedeki hemen hemen herkesi kapsamına alan genel sağlık sigortasının uygulamasının bu denli geniş olması karşısında yapılan yardımların bedellerinin bir kısmının yersiz ödeme oluşturmaları kaçınılmazdır. Nitekim genel sağlık sigortasından yapılan ve Kurum tarafından yersiz ödeme olduğu gerekçesiyle geri istenen yardım bedelleri yargı kararlarına konu olmaktadır⁹⁴⁰.

Genel sağlık sigortası ve bu sigortadan yapılan yardımlar başlı başına bir çalışma konusudur. Bu nedenle, aşağıda yalnızca genel sağlık sigortası yardımlarının yersiz ödeme oluşturmaları üzerinde durulacaktır. Bu kapsamda, genel sağlık sigortası yardımları öncelikle yersiz ödemenin genel ilkeleri açısından incelenecektir. Ardından konuya ilişkin Yargıtay kararları incelenecektir.

B. Genel İlkeler

Daha önce de birkaç defa belirtildiği üzere, yersiz ödemeler 3 durumda doğabilir. Bunlar; hak kazanma koşullarının eksik olmasına rağmen ödeme yapılması, ödemenin kesilmesi gerekmesine rağmen ödeme yapılmaya devam edilmesi ve hak kazanılan miktardan fazla ödeme yapılmasıdır.

⁹³⁷ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.868-869; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.604-605; Sözer, Genel Sağlık Sigortası, s.330-342.

⁹³⁸ Sözer, Genel Sağlık Sigortası, s.288.

⁹³⁹ Şakar, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku, s.24; Anadolu Ajansının internet sitesinde yer alan 2.2.2024 tarihli bir habere göre, "Kurumun, gider kalemleri arasında ilaç ödemeleri ilk sıralarda geliyor. İlaç için 2021 yılında 60,3 milyar lira, 2022'de 91,7 milyar lira ödeyen SGK'nin 2023'teki ilaç harcaması 178,3 milyar lirayı buldu". Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/devlet-ilaca-178-3-milyar-lira-harcadi/3125677#> (27 Mart 2025).

⁹⁴⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §3, III, C. Konuya İlişkin Yargıtay Kararlarının Değişimi.

Görüldüğü üzere, buraya kadar yersiz ödeme doğuran durumlarda “ödeme” kavramı esas alınmıştır. Ancak genel sağlık sigortasından yapılan yardımların yersiz ödeme boyutu incelenirken “ödeme” kavramının esas alınması yetersiz ve yanlış bir yaklaşım olacaktır. Zira genel sağlık sigortasından yapılan yardımlar çoğunlukla nakdi ödeme şeklinde değil, hizmet veya mal sunumu şeklindedir. Örneğin sigortalıdan kan tahlili alınması, sigortalıya manyetik rezonans görüntüleme (MR) taraması yapılması, sigortalının ameliyat edilmesi veya sigortalıya ilaç sağlanması bu kapsamdadır. Dolayısıyla genel sağlık sigortasından yapılan yardımların yersiz ödeme oluşturması söz konusu olduğunda “ödeme” kavramı yerine “yardım” kavramının kullanılması daha isabetli olacaktır. “Yardım” kavramı, yukarıda bahsedildiği üzere, sağlık hizmetleri, aynı edimler ve nakdi edimlere karşılık gelen üst kavramdır.

O halde genel sağlık sigortasından yapılan yardımlar hak kazanma koşullarının eksik olmasına rağmen yardım yapılması, yardımın kesilmesinin gerekmesine rağmen yardım yapılmaya devam edilmesi ve hak kazanılan miktardan fazla yardım yapılması durumlarında yersiz ödeme doğurur.

1. Hak Kazanma Koşulları Eksik Olmasına Rağmen Yardım Yapılması

Genel sağlık sigortasından yapılan yardımlardan yararlanmak için gereken ilk koşul, genel sağlık sigortası kapsamında sigortalı olmak, başka bir ifade ile genel sağlık sigortalısı olmaktır. Kimlerin genel sağlık sigortalısı olduğu esas itibariyle 5510 sayılı Kanunun 60. maddesinde düzenlenmiştir⁹⁴¹. Düzenlemeye göre, ikametgahı Türkiye’de olup Kanunun 60. maddesi kapsamında yer alan kişiler genel sağlık sigortalısıdır (f.1). Ayrıca kanunun çeşitli maddelerinde de genel sağlık sigortalısı olan kişiler düzenlenmiştir⁹⁴². Kanunun 62. maddesinin 2. fıkrasına göre,

⁹⁴¹ Genel sağlık sigortasının kişiler açısından kapsamı için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.831-844; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.568-587; *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.147-231; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.467-478; *Nüvit Gerek*, “Son Değişikliklerden Sonra Genel Sağlık Sigortasını Kişiler Bakımından Kapsamı”, **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.25 (2012).

⁹⁴² Örneğin bkz. Türkiye İş Kurumu tarafından düzenlenen meslek edindirme, geliştirme ve değiştirme eğitimine katılan kursiyerler (m. 5/1, e) ve bakmakla yükümlü olunan kişi durumunda

sigortalı olanların yanı sıra bakmakla yükümlü olunan kişiler de genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanırlar⁹⁴³.

Genel sağlık sigortalılığının sona ermesi 5510 sayılı Kanunun 67. maddesinde düzenlenmiştir. Hükümde sigortalılıkları sona eren bazı sigortalıların ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin, 10 gün veya 90 gün süreyle daha sağlık yardımlarından yararlanabilecekleri düzenlenmektedir. Ayrıca düzenlemede, sigortalı olmayan mezun öğrencilerin kural olarak 2 yıl süreyle daha sağlık yardımlarından yararlanabilecekleri düzenlenmektedir.

Bu noktada Kanunun 60. maddesinin 1. fıkrasının g bendine değinilmelidir. İlgili düzenlemeye göre, 60. maddede sayılan diğer sigortalılar kapsamına girmeyen ve başka ülkede sağlık sigortasından yararlanma hakkı bulunmayan vatandaşlar genel sağlık sigortalısı kabul edilmiştir. Bu düzenleme oldukça önemlidir. Bu düzenleme neticesinde, kanunda sigortalı sayılmayacağı belirtilenler⁹⁴⁴ dışında kalan herkes genel sağlık sigortalısı sayılacaktır. Zira Kanunun m.60/1, (g) bendi dışındaki hükümlerin kapsamına girmeyen bir kişi g bendi gereğince genel sağlık sigortalısı olacaktır. Dolayısıyla sigortalı sayılmayacağı düzenlenen kişiler hariç, Türkiye’de ikamet edenlerin genel sağlık sigortasının kapsamına girmemesi, genel sağlık sigortalısı sayılmaması mümkün değildir⁹⁴⁵. Bu nedenle, Kanunda sigortalı sayılmayanlar hariç sigortalılık koşulunun eksikliği nedeniyle gereksiz ödeme doğmasının mümkün olmayacağı kanaatindeyiz⁹⁴⁶.

olmayan aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim gören öğrenciler (m.5/1, b). Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.835-837.

⁹⁴³ Bakmakla yükümlü olunanlara ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.837-844; *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.182-195; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.269-274; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.273-276; Hediye *Ergin*, "Genel Sağlık Sigortasında Geline Son Durum", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.11 (2018), s.113-115.

⁹⁴⁴ Genel sağlık sigortalısı sayılmayanlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.224-232.

⁹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.829-830; *Şakar*, Sosyal Sigortalar Uygulaması, s.361; *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.218-220.

⁹⁴⁶ Konuya ilişkin açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, §3, III, C. Konuya İlişkin Yargıtay Kararlarının Değişimi.

Genel sağlık sigortasından yapılan yardımlardan yararlanmak için gereken bir diğer koşul, prim koşuludur⁹⁴⁷. Kural olarak, 5510 sayılı Kanunun 67. maddesi gereğince, genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmak isteyen kişilerin son 1 yıl içinde en az 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olması gerekmektedir (f.1,a). Kural bu olmakla birlikte, bazı sigortalıların önceki 1 yılda en az 120 gün prim ödeme gün sayısının olması gerekirken (m.13/1, b ve m.13/4), bazı sigortalıların ise her ay 30 gün prim ödemesi gerekir (m.88/3)⁹⁴⁸. Önemle belirtelim ki prim bildirme koşulu, bazı sigortalılar açısından (örneğin 18 yaşını doldurmamışlar) veya bazı durumlarda (örneğin iş kazası) aranmaz⁹⁴⁹.

Prim bildirme koşuluna ilişkin olarak üzerinde durulması gereken bir diğer husus da prim borcu olan bazı sigortalıların sağlık yardımlarından yararlanamamasıdır. 5510 sayılı Kanunun 67. maddesi gereğince, bazı sigortalıların ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin sağlık yardımlarından yararlanması için, ilgili sigortalıların prim ve prime ilişkin hiçbir borçlarının olmaması gerekmektedir (f.1,c). Bazı sigortalıların ise 60 günden fazla prim ve prime ilişkin borçlarının olmaması gerekmektedir (f.1,b)⁹⁵⁰. Önemle belirtelim ki sigortalıyı sağlık yardımlarından yararlanmaktan alıkoyan prim borcu yalnızca genel sağlık sigortası primleri için değil, sosyal sigorta primleri için de geçerlidir⁹⁵¹.

Görüldüğü üzere, prim bildirme koşulu tüm sigortalılar için aynı şekilde uygulanmamaktadır. Bu nedenle öncelikle sigortalının tabi olduğu prim bildirme koşulunun belirlenmesi gerekir. Yapılan inceleme neticesinde prim ödeme

⁹⁴⁷ Prim koşuluna ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.871-876; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.583-585; *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.378-407; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.2, s.1340-1342; Ali Nazım Sözer, "Genel Sağlık Sigortası Edimlerinden Yararlanmada Prim Koşulu", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.13 (2009); Saim Ocak, "Genel Sağlık Sigortasında Prim Koşulu", Talat Canbolat (Ed.), **Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan** içinde (1053-1135), İstanbul: Beta Yayınları, 2010.

⁹⁴⁸ Bkz. *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.401-405.

⁹⁴⁹ Bkz. *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.378-401; Ocak, s.1100-1006.

⁹⁵⁰ Bkz. *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.430-432. Düzenlemeye ilişkin eleştiriler için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.874-876; *Sözer*, Prim Koşulu, s.167-168; *Ergin*, Genel Sağlık Sigortası, s.122.

⁹⁵¹ *Sözer*, Prim Koşulu, s.167; Ocak, s.1085. *Sözer* bu durumun Sosyal Sigorta Hukuku'nun niteliğine uymadığını belirterek düzenlemeyi eleştirmektedir. Bkz. *Sözer*, Prim Koşulu, s.167.

koşulunda eksiklik olduğu tespit edilirse yapılan sağlık yardımı gereksiz ödeme oluşturur.

Genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmanın son koşulu kimlik bildirimi yapmaktır. 5510 sayılı Kanunun 67. maddesi gereğince, sigortalılar veya bakmakla yükümlü olunan kişiler, sağlık hizmet sunucularına başvurduklarında, kural olarak, hükümde belirtilen belgelerden birini göstererek kimliklerini ispatlamak zorundadırlar (f.3). Buradaki amaç, Kurumun haksız yere sağlık yardımı yapmasını engellemektir⁹⁵². Bir başka ifade ile gereksiz ödeme doğmasını engellemektir. Bu nedenle sağlık hizmeti sunucularına da kimlik tespiti yapma yükümlülüğü getirilmiştir. Hatta Kanunun 103. maddesinde, bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi nedeniyle Kurumun zarara uğraması halinde, zararın sağlık hizmeti sunucularından alınacağı düzenlenmiştir (f.2)⁹⁵³.

Kimlik ibraz etmeden sağlık yardımı alınarak Kurumun zarara uğratılması iki şekilde ortaya çıkabilir. İlki, sağlık yardımlarından yararlanma koşullarını sağlamayan kişilerin kimliklerini ibraz etmeden sağlık yardımı almasıdır ki, bu duruma biraz önce değinildi. İkinci durum ise, sağlık yardımlarından yararlanma koşullarını sağlamayan kişilerin yararlanma koşullarını sağlayan kişilerin kimliklerini kullanarak sağlık yardımı almasıdır. Kuşkusuz bu durumda da gereksiz ödeme doğacaktır. 5510 sayılı Kanunun 71. maddesinin 2. fıkrasında bu duruma özel bir düzenleme mevcuttur. Hüküm şu şekildedir:

“Genel sağlık sigortalısı ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin kendi adına bir başkasının sağlık hizmeti almasını veya Kurumdan haksız bir menfaat temin etmesini sağlaması yasaktır. Bu fiilleri işleyenlerden Kurumun uğradığı zararın iki katı kanunî faiziyle birlikte müştereken ve müteselsilen tahsil edilir ve ilgililer hakkında 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu hükümleri uygulanır”.

⁹⁵² Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.877.

⁹⁵³ 5510 sayılı Kanun m.103/2: “71 inci maddede yer alan kimlik tespiti yükümlülüğünü yapmayan ve bu nedenle bir başka kişiye sağlık hizmeti sunulması nedeniyle Kurumun zarara uğramasına sebebiyet veren sağlık hizmeti sunucularından uğranılan zarar geri alınır”.

Bu noktada cevaplanması gereken bir soru doğmaktadır. Acaba, Kurum, hem Kanunun 71. maddesi gereğince uğradığı zararın iki katını faiziyle birlikte talep edip hem de Kanunun 96. maddesi gereğince yersiz ödemeyi talep edebilir mi? Kanaatimizce Kurum hem yersiz ödemeyi talep edip hem de uğradığı zararı faiziyle talep edebilir. Zira söz konusu düzenlemelerin amacı farklıdır. Kanunun 96. maddesi düzenlemesi yersiz ödemenin geri alınmasını amaçlar. Kanunun 71. maddesi düzenlemesi ise kanuna aykırı bir işlemin cezalandırılmasını ve bu konuda caydırıcı olmayı amaçlar. Dolayısıyla, amaçları farklı olan ve birlikte kullanılabilecek iki farklı hak mevcuttur.

Burada son olarak 5510 sayılı Kanunun 64. maddesine değinilmelidir. İlgili maddede, Kurumun karşılamayacağı sağlık hizmetleri sayılmaktadır. Örneğin, kural olarak estetik amaçlı sağlık hizmetlerinin finansmanı Kurum tarafından sağlanmaz. Bu nedenle Kanunun 64. maddesi kapsamına giren bir sağlık hizmetinin Kurum tarafından karşılanması halinde yersiz ödeme doğacaktır⁹⁵⁴.

2. Yardımın Kesilmesinin Gerekmesine Rağmen Yardım Yapılmaya Devam Edilmesi

Genel sağlık sigortasından yapılan yardımlar büyük oranda ani edimlidir ve bu yardımların kesilmesi mümkün değildir. Örneğin hastanın muayene edilmesi, hastanın ameliyat edilmesi, hastaya organ nakli yapılması, hastaya ilaç verilmesi, hastaya aşı yapılması, hastanın dişinin çekilmesi gibi sağlık yardımları kesilmeye müsait değildir.

Kanaatimizce, tüm yardımlar içerisindeki oranı düşük de olsa, kesilmeye müsait sağlık yardımları da vardır. Sigortalıya yapılan ve kısa bir süre dahi olsa süreklilik arz eden yardımlar bu kapsamdadır. Bu yardımlar sigortalının sağlık yardımı almaya ihtiyacının kalmaması, bir başka ifade ile rahatsızlığın düzelmesi nedeniyle kesilebilir. Örneğin yatarak tedavi gören sigortalının iyileşmesine ve artık yatmasına gerek kalmamasına rağmen yatarak tedavisinin devam ettirilmesi

⁹⁵⁴ Baskan, Yersiz Ödemeler, s.34.

böyledir. Bu durumda gereksiz ödeme doğar. Genel sağlık sigortasından sunulan nakdi edimler de bu kapsamdadır. Örneğin tedavi sona ermesine rağmen ulaşım gideri ödenmeye devam edilirse gereksiz ödeme oluşur. Çünkü tedavi sona erdiği için sunulan bu nakdi edimin kesilmesi gerekir.

Ancak şunu da ayrıca belirtmek gerekir ki sigortalılığın sona ermesi, sona ermeden önce başlayan tedavi nedeniyle yapılan sağlık yardımlarının kesilmesi sonucunu doğurmaz⁹⁵⁵. Bu husus 5510 sayılı Kanunun 63. maddesinin 3. fıkrasında özel olarak düzenlenmiştir. Hükme göre, *"60 ıncı maddede sayılan genel sağlık sigortalısı sayılma şartlarının yitirilmesi halinde, devam etmekte olan tedavi nedeniyle sağlanacak sağlık hizmetleri kişinin iyileşmesine kadar sürer."* Dolayısıyla bu süre içerisinde yapılan yardımlar gereksiz ödeme oluşturmaz.

3. Hak Kazanılan Miktardan Fazla Yardım Yapılması

Kanaatimizce genel sağlık sigortasından sunulan yardımların fazla ödeme oluşturmaması nakdi edimler dışında mümkün değildir. Nakdi edimlerin olması gerekenden fazla miktarda sunulması halinde fazla ödeme doğar. Sağlık hizmetleri ve aynı edimlerin bedelleri ise fazla ödeme değil gereksiz ödeme oluşturabilir.

C. Konuya İlişkin Yargıtay Kararlarının Değişimi

Yakın döneme kadar, genel sağlık sigortasından yapılan yardımların yersiz ödeme olduğu gerekçesiyle yardım bedellerinin geri istenip istenemeyeceği konusunda Yargıtay 10. Hukuk Dairesi ile kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin birbirine zıt kararları mevcuttu⁹⁵⁶. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, özetle, genel sağlık sigortasından yapılan sağlık yardımlarının yersiz ödeme oluşturmayacağı ve bedellerinin geri alınamayacağı görüşündeydi⁹⁵⁷. Kapatılan Yargıtay 21. Hukuk

⁹⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sözer, Genel Sağlık Sigortası, s.343-344; Ocak, s.1097-1098.

⁹⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Kabakcı, Değerlendirme, s.429-436; Köprücü, s.47-51.

⁹⁵⁷ Yargıtay 10. Hukuk Dairesi konuya ilişkin bir kararında, "... Somut olayda; yukarıda belirtildiği üzere mahkemenin 20.05.2008- 19.11.2012 dönemi bakımından yersiz ödendiği ileri sürülen sağlık giderleri yönünden, 31.01.2012 tarihine kadar yapılan sağlık giderlerinin anılan Kanunun geçici 45. maddesi gereği talep edilemeyeceği açıktır. 31.01.2012 tarihinden sonra yapılan sağlık giderleri ise 5510 sayılı Kanunun 60. maddesinin ilgili bentleri gereğince genel sağlık sigortalısı kapsamında ve 67. madde kapsamında gelir testine tabi tutulmayla oluşacak ihtilafa

Dairesi ise aksi yönde kararlar vermektedir⁹⁵⁸. Günümüzde Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin görüşüne uygun kararlar vermektedir⁹⁵⁹. Ayrıca Hukuk Genel Kurulu kararları da bu yöndedir⁹⁶⁰.

konu dönemdeki prim borçlarının Kurum tarafından tahsilinin mümkün olduğu göz önüne alındığında, belirtilen giderler genel sağlık sigortalısı sayılan hak sahibinden talep edilemeyecektir. Mahkemece, bu maddi ve hukuki olgular gözönünde tutulmaksızın, eksik inceleme ve araştırmayla yazılı şekilde hüküm kurulması, usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir” şeklinde hüküm kurmuştur. Bkz. Yarg. 10. HD., 15.3.2018, E.2015/24802, K.2018/2182, www.lexpera.com.tr (27 Mart 2025). Örnek kararlar için bkz. Yarg. 10. HD., 24.6.2020, E.2020/1567, K.2020/3844; Yarg. 10. HD., 2.7.2018, E.2016/7009, K.2018/6265; Yarg. 10. HD., 2.11.2018, E.2016/2448, K.2018/8852; Yarg. 10. HD., 7.4.2016, E.2015/14207, K.2016/5146, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁵⁸ Yargıtay 21. Hukuk Dairesi konuya ilişkin bir kararında, “... Geçici 45.madde, 31.01.2012 tarihi öncesindeki tüm yersiz sağlık giderlerini affeden, bir madde değildir. Nasıl ki sahte sigortalılık ve buna dayalı olarak haksız sağlık yardımı alan kişileri Kurum Geçici 45. madde kapsamından faydalandırmamışsa, aylık alabilmek için muvazaalı şekilde boşanan kişilerin de bu hükümden yararlanması mümkün olmamalıdır. ... 01.01.2012 tarihi sonrası dönemde, tüm vatandaşlar genel sağlık sigortası kapsamına alınmıştır. Ancak 67. maddeye göre sağlık hizmeti sunucusuna başvurulduğu tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısı olması ve 60 günden fazla prim ve prime ilişkin her türlü borcunun bulunmaması gerekir. (g) bendi kapsamında olanlar ise 5510 SK 60/1-c, 1 nolu alt bendi gereği gelir testi uygulaması ile belirlenecek primin ödenmesi halinde sağlık yardımlarından yararlanma imkânı getirilmiştir. ... 5510 sayılı Kanunun 60/1-g bendi ile artık herkesin genel sağlık sigortası kapsamına alındığı ve her durumda sağlık hizmeti alabileceği kanısı hatalıdır. Koşulları taşımayan kişi sağlık hizmeti alamaz. Koşulları Kurum sağlayabilirdi mantığıyla (davacının 67. madde kapsamında gelir testine tabi tutulmasıyla oluşacak ihtilafa konu dönemdeki prim borçlarının Kurum tarafından tahsilinin mümkün olması) Kurum’un yersiz tedavi giderlerini tahsil imkânının engellenmesi hem sosyal güvenlik sistemini aksatacak bir durum olup hem de yasa koyucunun amacını aşar mahiyettedir” şeklinde hüküm kurmuştur. Bkz. Yarg. 21. HD., 25.01.2018, E.2017/6436, K.2018/530, www.lexpera.com.tr (27 Mart 2025). Örnek kararlar için bkz. Yarg. 21. HD., 2.7.2020, E.2019/4891, K.2020/3067; Yarg. 21. HD., 12.09.2019, E.2018/4007, K.2019/5029, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁵⁹ Örnek kararlar için bkz. Yarg. 10. HD., 18.4.2022, E.2021/13133, K.2022/5828; Yarg. 10. HD., 2.11.2021, E.2021/1646, K.2021/13319; Yarg. 10. HD., 24.5.2021, E.2020/4922, K.2021/6839; Yarg. 10. HD., 3.3.2021, E.2020/11825, K.2021/2612; Yarg. 10. HD., 14.1.2020, E.2018/3428, K.2020/113 www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁶⁰ Hukuk Genel Kurulu konuya ilişkin bir kararında “... 5510 sayılı Kanun’un 60. maddesinin birinci fıkrasının (g) bendi kapsamında kalan kişilerin Genel Sağlık Sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için ise Kanun’un 67. maddesinde belirtildiği üzere sağlık hizmeti sunucusuna başvurduğu tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısının olması ve 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun 48. maddesine göre tecil ve taksitlendirmeleri devam edenler hariç 60 günden fazla prim ve prime ilişkin her türlü borcunun bulunmaması gerekmektedir. Sonuç itibarıyla 01.01.2012 tarihine kadar (g) bendi kapsamında kalan ancak Genel Sağlık Sigortasına tescil için başvurmayan bir kişi 01.01.2012 tarihinden itibaren resen (g) bendi kapsamında genel sağlık sigortası kapsamına alınacak, gelir testi müracaat bildiriminin kendilerine tebliğ edildiği tarihten itibaren bir ay içinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına başvuracaktır. Ancak resen tescil edilmesi ve gelir testine tabi tutulması yeterli olmayıp Kanun’un 67. maddesine göre sağlık hizmeti sunucusuna başvurulduğu tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 30 gün genel sağlık sigortası prim ödeme gün sayısı bulunması veya 60 günden fazla prim ve prime ilişkin borcunun bulunmaması gerekmektedir. ... 5510 sayılı Kanun’un Geçici 45. maddesi Türkiye’de ikametgâhı olan herkesin genel sağlık sigortası kapsamına alınması

Unutulmamalıdır ki yargı kararları mutlak değildir, değişebilir. Nasıl ki Yargıtay 10. Hukuk Dairesi günümüzde yakın döneme kadar verdiği kararlardan farklı yönde kararlar veriyorsa, gelecekte de günümüzdeki kararlarından farklı kararlar verebilir. Bu nedenle önemli olan salt yargı kararlarını bilmek değil, kararlara esas teşkil eden hukuki meselelere hâkim olmaktır. Bu amaçla, yargı kararlarının geçmişten günümüze değişimi, konuya ilişkin görüşlerimizle birlikte, aşağıda kısaca anlatılmaya çalışılacaktır.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, geçmiş dönemde, 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi gereğince herkesin genel sağlık sigortalısı olduğu, genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmak için gerekli olan *prim koşulunun yerine getirilmemesinin yersiz sağlık giderlerinden sorumlu tutulmayı gerektirmeyeceği*, Kurumun prim borçlarını her zaman tahsil edebileceği ve geçici 45. madde gereğince 31.01.2012 tarihinden önce yersiz ödenen sağlık giderlerinin talep edilemeyeceği gerekçeleriyle, yersiz sağlık giderlerinin talep edilemeyeceğine hükmetmekteydi⁹⁶¹.

Önemle ekleyelim ki Yüksek Mahkemenin yukarıdaki kararı oy birliğiyle alınmamıştır. Karara yönelik iki farklı karşı oy yazısı yazılmıştır. İlk karşı oy yazısında 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi düzenlemesinin ülkedeki herkesi

çalışmalarında yaşanan aksaklıkları, hata ile yapılan sağlık yardımları sonucu doğan mağduriyetleri gidermek amacıyla çıkartılmıştır. Ancak hakkın açıkça kötüye kullanıldığı hâllerin hukuk düzeni tarafından korunmayacağı da açıktır. ... Sonuç itibarıyla 4721 sayılı Kanun'un 2'nci maddesi kapsamında hakkını kötüye kullanan davacının 5510 sayılı Kanun'un Geçici 45. maddesinden yararlandırılması mümkün bulunmamaktadır. Kurumca tahakkuk ettirilen sağlık giderlerinin iadesi gerekmektedir. Mahkemece bu maddi ve hukuki olgular göz önünde bulundurulmaksızın eksik inceleme ve araştırma sonucu davanın reddine karar verilmesi hatalıdır. ... Hukuk Genel Kurulunda yapılan görüşmeler sırasında, 5510 sayılı Kanun'un 60'ıncı maddesinin 1'inci bendinin "g" alt bendi ile herkesin genel sağlık sigortalısı olduğu, yine aynı Kanun'un Geçici 45'inci maddesi uyarınca 31.01.2012 tarihine kadar yapılan sağlık giderlerinin talep edilemeyeceği, 31.01.2012 tarihinden sonra yapılan sağlık giderleri ise davalının 5510 sayılı Kanun'un 60'ıncı maddesinin ilgili bentleri gereğince genel sağlık sigortalısı sayıldığından ve 67'nci madde kapsamında gelir testine tabi tutulmasıyla oluşacak ihtilafa konu dönemdeki prim borçlarının Kurum tarafından tahsilinin mümkün olduğu, bu nedenle mahkeme kararının değişik gerekçe ile onanması görüşü ileri sürülmüş ise de bu görüş Kurul çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir" şeklinde hüküm kurmuştur. Bkz. YHGK, 12.3.2019, E.2015/2743, K.2019/275, www.lexpera.com.tr (29 Mart 2025). Örnek kararlar için bkz. YHGK, 02.11.2021, E.2018/996, K.2021/1310; YHGK, 14.12.2021, E.2019/391, K.2021/1677; YHGK, 14.12.2021, E.2019/504, K.2021/1678, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁶¹ Bkz. Yarg. 10. HD., 2.7.2018, E.2016/7009, K.2018/6265, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

genel sağlık sigortasının kapsamına almadığı ve geçici 45. maddenin 31.01.2012 tarihinden önce yersiz ödenen sağlık giderlerinin tamamını affetmediğı belirtilmiştir. Diğer karşı oy yazısında ise, geçici 45. madde gereğince 31.01.2012 tarihinden önce yersiz ödenen sağlık giderlerinin talep edilemeyeceğı ve davacının 31.01.2012 tarihinden sonra 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi gereğince genel sağlık sigortalısı sayılacağı konusunda çoğunluğun görüşünün isabetli olduğı ancak 31.01.2012 tarihinden sonra prim borcu varsa sağlık hizmetlerinden yararlanma şartlarını yerine getirmediğı için yersiz ödenen sağlık giderlerinin talep edilebileceğı belirtilmiştir⁹⁶².

Kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesi ise 10. Hukuk Dairesi ile aksi görüşteydi. Yüksek Mahkemenin oy birliğıyle aldığı karara göre, 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi gereğince genel sağlık sigortalısı sayılmak sağlık yardımlarından yararlanılabileceğı anlamına gelmez ve sağlık yardımlarından yararlanmak için Kanunun 67. maddesinde düzenlenen şartlar sağlanmalıdır. 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi gereğince genel sağlık sigortalısı sayılanların gelir testi neticesinde belirlenen primleri ödemesi gerekir. Yüksek Mahkeme geçici 45. maddeye ilişkin ise, ilgili maddenin yalnızca maddede düzenlenen durumlarda 31.01.2012 tarihinden önce yersiz ödenen sağlık giderlerinin geri alınmasını engellediğini, yoksa 31.01.2012 tarihinden önce yersiz ödenen tüm sağlık giderlerinin geri alınmasını engellemediğini belirtmektedir⁹⁶³.

Öğretide hem 10. hem de kapatılan 21. Hukuk Dairesinin kararlarını tüm yönleriyle detaylı olarak değerlendiren Kabakcı, Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin kararını isabetli bulmuştur⁹⁶⁴. Öğretide geçici 45. maddenin yorumlanmasına ilişkin

⁹⁶² Bkz. Yarg. 10. HD., 2.7.2018, E.2016/7009, K.2018/6265, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁶³ Bkz. Yarg. 21. HD., 25.1.2018, E.2017/6436, K.2018/530, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁶⁴ Kabakcı, Değerlendirme, s.429-443. Aynı yönde bkz. Aydın, Değerlendirme 2015, s.820-827; Başkan, Yersiz Ödemeler, s.40; Barış Duman, "Yargı Kararlarına Göre 5510 Sayılı Kanunun 56/Son Maddesi Uyarınca Boşandığı Eşile Birlikte Yaşayanın Ölüm Aylığının Kesilmesi", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.23, Sayı.2, (2019), s. 92; Her Türk vatandaşını kapsayacak bir sigortalılık statüsü bulunduğu için Genel Sağlık Sigortası yardımlarının gereksiz ödeme oluşturmayaacağı, yalnızca fazla ödeme oluştursa geri alınabileceğı, sigorta statüsünün tahvil yoluyla düzeltilmesi durumunda kişiye çıkartılan prim borcu Genel Sağlık Sigortasından yararlanmak için gereken prim ödeme koşulunu sağlayacak

başka görüşler de mevcuttur. Bir görüş, geçici 45. maddeyi Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin yorumladığı şekilde yorumlarken⁹⁶⁵, aksi görüş ise, kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin ve Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin kararındaki karşı oy yazısının yorumunu isabetli bulmaktadır⁹⁶⁶.

Kanaatimizce sağlık yardımlarının yersiz ödeme oluşturup oluşturmayacağı konusu genel ilkelerden yola çıkılarak sistematik şekilde ele alınmalıdır. Yargıtay kararları incelendiğinde konunun bu şekilde ele alınmadığı görülmektedir. Bu şekilde varılan sonuç bize göre doğru olsa dahi eksiktir. Konuyu incelemeye geçmeden önce ifade edelim ki çalışmanın başında belirttiğimiz ve kanunda yer alan kavram kargaşasını Yüksek Mahkeme de yaşamaktadır. Hem Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin hem de kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin kararında sürekli olarak yersiz ödenen sağlık giderlerinin tahsilinden söz edilmektedir. Daha önce açıkladığımız üzere, çalışmamızda yersiz ödeme kavramını gereksiz ve fazla ödemeleri kapsayan bir üst kavram olarak kullanmaktayız. Kararlarda ise sadece yersiz ödemeden bahsedilmektedir. Kanaatimizce yüksek mahkemelerin incelediği husus, gereksiz sağlık giderlerinin geri alınması olarak anlaşılmalıdır. Zira fazla sağlık giderlerinin geri alınabileceği tartışmaya gerek olmayacak kadar açık bir husustur. Hemen aşağıda bu husus da açıklanacaktır.

Yersiz sağlık giderlerinin geri alınmasına ilişkin olarak öncelikle, 31.01.2012 tarihinden sonra yapılan sağlık yardımlarının yersiz ödeme oluşturup oluşturmadığı incelenmelidir. Nitekim yukarıda da belirttiğimiz gibi Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin ilgili kararı, 31.01.2012 tarihinden sonra yersiz sağlık ödemesinin

ise sağlık edimlerinin geri istenemeyeceği yönünde bkz. Sözer, Genel Sağlık Sigortası, s.21-22. Aksi yönde bkz. Köprücü, s.52-54; Yücel Bodur, s.222.

⁹⁶⁵ Tuncay/Ekmekçi/Gülver, geçici 45. maddeye ilişkin Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin yorumunu isabetli bulmakta, geçici 45. maddenin gerekçesine dayanarak bireyin yaşam ve sağlık hakkı ile sosyal güvenlik hakkının bu görüşe destek verdiğini belirtmektedir, bkz. Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.608. Ayrıca bkz. Arıcı, Değerlendirme, 528-530; Aydın, Değerlendirme 2015, s.826; Baskan, Yersiz Ödemeler, s.39.

⁹⁶⁶ Arzu Hacıoğlu, "Boşanılan Eşle Sürdürülen Birlikteliklerin Neden Olduğu Yersiz Ödemeler", Kübra Doğan Yenisey (Ed.), **Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan** içinde (1075-1105), İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, 1097; Metin Korkmaz, "Sosyal Güvenlik Kurumu'na Yersiz Yapılan Sağlık Harcamalarının Geri Alınması", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.37 (2017), s.160.

mümkün olmayacağı şeklindedir⁹⁶⁷. Oysa bu husus sağlık giderlerinin fazla veya gereksiz olmasına göre ayırım yapılarak incelenmelidir.

Ayrımın birinci yönünü fazla ödenen sağlık giderlerinin geri alınması oluşturur. Fazla sağlık giderlerinin geri alınabileceği hususunda kanaatimizce şüphe yoktur. Nitekim yukarıda yer verilen Yüksek Mahkeme kararlarına esas oluşturan tartışmaların fazla sağlık giderleriyle ilgisi yoktur. Örneğin, sigortalıya fazla miktarda ödenen yol gideri fazla ödeme oluşturduğu için geri alınabilir. Bu durumda yapılan fazla giderlerin ne 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi ile ne Kanunun geçici 45. maddesi ile ne de prim ödeme yükümlülüğüyle ilgisi vardır.

Ayrımın ikinci yönünü gereksiz sağlık giderlerinin geri alınması oluşturur. Gereksiz sağlık giderlerinin geri alınması hususu da kendi içerisinde ikiye ayrılarak ele alınmalıdır. Bu ayırım, kesilmesi gerekirken kesilmemesi nedeniyle gereksiz olan sağlık giderlerinin geri alınması ve hak kazanma koşullarında eksiklik olduğu için gereksiz olan sağlık giderlerinin geri alınması şeklindedir.

Kesilmesi gerekirken kesilmemesi nedeniyle gereksiz olan sağlık giderlerinin geri alınabileceği hususunda da kanaatimizce şüphe yoktur. Zira tıpkı fazla sağlık giderlerinin geri alınmasında olduğu gibi, yukarıda yer verilen yüksek mahkeme kararlarına esas oluşturan tartışmaların bu tür gereksiz sağlık giderleriyle ilgisi yoktur. Örneğin, tedavisi sona eren sigortalıya sağlık hizmeti verilmeye veya yol gideri ödenmeye devam edilmesi bu kapsamdadır. Yukarıda fazla sağlık giderlerinin geri alınmasına ilişkin belirttiğimiz hususlar burada da geçerlidir.

Konuya ilişkin tartışmalı olan ve kanaatimizce Yargıtay Dairelerinin incelediği husus, hak kazanma koşullarında eksiklik olduğu için gereksiz olan sağlık giderlerinin geri alınıp alınamayacağıdır. Bu husus, genel sağlık sigortası yardımlarına hak kazanma koşulları açısından incelenmelidir.

⁹⁶⁷ Kabakcı, Değerlendirme, s.430.

Yukarıda belirtildiği üzere⁹⁶⁸, genel sağlık sigortası yardımlarına hak kazanmak için gereken ilk koşul sigortalı olmaktır. Teorik olarak bu koşulun eksikliği halinde sağlık yardımları gereksiz ödeme oluşturur ve geri istenebilir. Ancak bu koşulun eksikliği nedeniyle gereksiz ödeme sonucu doğması uygulamada imkânsıza yakındır. Zira kanun koyucu *herkesi* genel sağlık sigortasının kapsamına almayı amaçlamış⁹⁶⁹ ve 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi ile bu amacına oldukça yaklaşmıştır. Gerçekten de kanunda sigortalı sayılmayacağı belirtilenler dışında kalan herkes, bu hüküm dolayısıyla sigortalı olacaktır⁹⁷⁰. Genel sağlık sigortalısı niteliğine sahip olunması için ayrıca tescile gerek yoktur. Tescil kurucu değil, bildirici koşuldur.⁹⁷¹ Dolayısıyla sigortalı sayılmayacağı belirtilenler dışında kalanlar açısından sigortalılık unsurunun eksikliği nedeniyle gereksiz ödeme doğması mümkün değildir.

Genel sağlık sigortası yardımlarına hak kazanmak için gereken bir diğer koşul ise prim koşuludur⁹⁷². 31.01.2012 tarihinden sonraki sağlık yardımlarına ilişkin Yargıtay Daireleri arasındaki görüş farklılığı da işte bu konuya dayanmaktadır. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi kapsamına gireceğini kabul ettiği genel sağlık sigortalısının prim borcunun Kurum tarafından her zaman tahsil edilebileceğini belirterek, sigortalının yersiz sağlık giderlerinden sorumlu olmadığına hükmetmiştir⁹⁷³. Kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesi ise, her ne kadar sigortalının 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi

⁹⁶⁸ Bkz. İkinci Bölüm, §3, III, B, 1. Hak Kazanma Koşulları Eksik Olmasına Rağmen Yardım Yapılması.

⁹⁶⁹ *Aslanköylü ve Karaoğlan*, Cilt.2, s.1298; *Caniklioğlu*, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.174.

⁹⁷⁰ Yarg. 21. HD., 25.0.2018, E.2017/6436, K.2018/530; Yarg. 10. HD., 2.7.2018, E.2016/7009, K.2018/6265, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); *Kabakcı*, Değerlendirme, s.439-440; *Aslanköylü ve Karaoğlan*, Cilt.2, s.1298; *Baskan*, Yersiz Ödemeler, s.37.

⁹⁷¹ *Sözer*, Genel Sağlık Sigortası, s.17-19; Ali Nazım Sözer, "Genel Görüşme", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s.531; *Kabakcı*, Değerlendirme, s.437-438, 442; *Baskan*, Yersiz Ödemeler, s.37; *Köprücü*, s.52-53.

⁹⁷² Konuya ilişkin açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, §3, III, B, 1. Hak Kazanma Koşulları Eksik Olmasına Rağmen Yardım Yapılması.

⁹⁷³ Bkz. Yarg. 10. HD., 2.7.2018, E.2016/7009, K.2018/6265, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); Aynı yönde bkz. *Baskan*, Yersiz Ödemeler, s.38-39.

kapsamına gireceğini kabul etse de prim koşulunu sağlamayan sigortalının sağlık hizmetinden yararlanamayacağını belirtmektedir⁹⁷⁴.

Kanaatimizce kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin görüşü daha isabetlidir. Olması gereken hukuk açısından prim borcu ile sağlık hizmeti arasında bağlantı kurulmamalıdır. Kurum prim tahsil etmek için birçok imkâna sahipken⁹⁷⁵, prim borcu nedeniyle sigortalıları sağlık hizmetlerinden mahrum bırakmak, Anayasasında sağlık hakkına yer veren bir sosyal devlet için isabetsiz bir yaklaşımdır⁹⁷⁶. Ancak olması gereken hukuk bir kenara bırakılıp olan hukuk ele alınırsa, bu isabetsiz yaklaşım 5510 sayılı Kanunda mevcuttur. Kanunun açık hükmü gereğince, kural olarak, genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmak için prim koşulunun sağlanması gerekir. Bilindiği üzere, bazı kişilerde ve bazı durumlarda prim koşulu aranmamaktadır⁹⁷⁷. Kanun koyucu isteseydi, genel sağlık sigortalılarının tamamında prim koşulunu aramazdı. Kural olarak prim koşulunun aranıp bazı kişi ve durumlarda aranmaması, prim koşulunun sonradan yerine getirilebilir bir koşul olmadığının göstergesidir. Dolayısıyla Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin primlerin sonradan tahsil edilebileceğine ilişkin görüşü, kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin isabetli ifadesiyle "*yasa koyucunun amacını aşar mahiyettedir*". Bu nedenle prim koşulunun sağlanmaması halinde yapılan sağlık yardımlarının gereksiz ödeme doğuracağı ve yardım bedellerinin Kurum tarafından geri istenebileceği kanaatindeyiz.

Ayrıca, prim koşulunun aranması, genel sağlık sigortası yardımlarına hak kazanmak için gereken son koşul olan kimlik ibraz etme koşuluyla da alakalıdır. Öğretide ifade edildiği üzere, sağlık yardımlarından yararlanmak için kimlik ibraz etmenin amacı, Kurumun haksız yere sağlık yardımı yapmasını engellemektir⁹⁷⁸. Kanaatimizce bu uygulama, bir yandan sağlık yardımı yapılacak kişinin sigortalı

⁹⁷⁴ Bkz. Yarg. 21. HD., 25.1.2018, E.2017/6436, K.2018/530, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁷⁵ Bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.333-339; Korkusuz ve Uğur, s.182-185.

⁹⁷⁶ Prim koşuluna ilişkin eleştiriler için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.874-876; Sözer, Prim Koşulu, s.167; Caniklioğlu, Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri, s.173.

⁹⁷⁷ Bkz. Sözer, Genel Sağlık Sigortası, s.378-401; Ocak, s.1100-1106.

⁹⁷⁸ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.877.

olup olmadığını tespit etmek ama bundan daha ziyade bahse konu sigortalının prim koşulunu sağlayıp sağlamadığını tespit etmeye yöneliktir. Zira, 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi neticesinde hemen hemen herkesin genel sağlık sigortalısı olduğu bir sistemde, kimlik ibraz etmenin amacının sigortalılığın tespitinden ziyade diğer bir koşul olan prim koşulunun sağlanıp sağlanmadığının belirlenmesine yönelik olması çok daha muhtemeldir. Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin primlerin sonradan tahsil edilebileceğine ilişkin görüşü esas alınır, hemen hemen herkesin genel sağlık sigortalısı olduğu da hesaba katıldığında, sağlık yardımlarından yararlanmak için kimlik ibraz edilmesine yönelik düzenleme büyük oranda anlamını yitirecek ve gereksiz bir düzenleme olacaktır.

Konuya ilişkin değerlendirilmesi gereken son husus, 31.01.2012 tarihinden önce yapılan yersiz sağlık giderlerinin terkinini düzenleyen 5510 sayılı Kanunun geçici 45. maddesinin nasıl yorumlanacağıdır. Yukarıda bahsedildiği üzere, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, ilgili maddenin, 31.01.2012 tarihine kadar yapılan tüm sağlık giderlerinin talep edilmesini engellediğine hükmetmiştir. Kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesi ise, 31.01.2012 tarihine kadar yapılan sağlık giderlerinin, kişinin sağlık yardımı aldığı sigortalılık statüsünün geçersiz sayılması halinde başka bir geçerli sigortalılık statüsü varsa veya bakmakla yükümlü olunan kişi kapsamına giriyorsa talep edilmeyeceğine hükmetmiştir. Yüksek Mahkemeye göre, bu durumların yokluğu halinde geçersiz sigortalılık nedeniyle yapılan sağlık giderleri yersizdir ve geri istenebilir. Söz konusu hükme göre, "Bu Kanuna göre genel sağlık sigortalısı ya da bakmakla yükümlü olunan kişi kapsamına girmekle birlikte, asli olarak hak etmediği bir kapsamda sağlık hizmeti alanlara 31/1/2012 tarihine kadar verilen sağlık hizmetlerine ilişkin Kurumca tahakkuk ettirilmiş veya ettirilecek borçlar, varsa ilgililerin bu nedenle açtıkları davadan vazgeçmeleri halinde tahsil edilmez. Bu borçlara ilişkin açılmış olan dava ve icra takiplerinden Kurumca vazgeçilir" (Geç. m.45).

Geçici 45. maddenin lafzı dikkate alındığında, öğretide isabetle ifade edildiği gibi bize göre de, hüküm 31.01.2012 tarihine kadar yapılan yersiz sağlık

giderlerinin tamamının terkinini amaçlamamaktadır⁹⁷⁹. Geçici 45. maddenin gerekçesi de bu sonuca varmayı gerektirmektedir. Hükmün gerekçesine göre geçici 45. maddeyle, "5510 Sayılı Kanuna göre, vatandaşların genel sağlık sigortası kapsamına alınmasına ilişkin işlemlerin 2012 yılı Ocak ayı itibarıyla tamamlanması nedeni ile, bu tarihe kadar yaşanan geçiş sürecinde, tabi olduğu genel sağlık sigortası statüsünün aradığı şartlarla sağlık yardımı alması gerekirken, Kanunun diğer statülerine göre ya da bakmakla yükümlü olunan kişi statüsünde hak etmediği halde sağlık yardımı yapılanlara ilişkin sağlık giderlerinin ilgililerden tahsil edilmemesi ve bu suretle oluşacak mağduriyetlerin önlenmesi" amaçlanmıştır⁹⁸⁰. Yüksek Mahkemenin isabetle belirttiği üzere, geçici 45. madde "bütün vatandaşların genel sağlık sigortası kapsamına alınması çalışmalarının yapıldığı 2008-2010-2012 sürecindeki geçiş döneminin sıkıntılarını gidermek amacıyla çıkarılmıştır"⁹⁸¹. O halde, anılan düzenleme 31.01.2012 tarihinden önceki tüm yersiz sağlık yardımlarını değil, yalnızca hak etmediği kapsamda sağlık hizmeti almasına rağmen, bu kapsamdan çıkarıldığında genel sağlık sigortalısı ya da bakmakla yükümlü olunan kişi kapsamına girenlere yapılan sağlık yardımlarının

⁹⁷⁹ Özdemir, geçici 45. maddenin farklı sigortalılık statüsünden yapılan yardımlara ilişkin bir düzenleme olduğunu belirtmektedir. Özdemir'e göre, "Bir de geçici 45 var. Şimdi sosyal güvenlikle ilgilenen hocalarımız bilir, herkesin genel sağlık sigortası kapsamına alınması 01.01.2012 tarihidir. Ondan önce genel sağlık sigortası kapsamına zorunlu alınma yok ve prim borcuna dönüşmesi de yok. Dairemizin çoğunluğu diyor ki, "Herkes 01.01.2018'de genel sağlık sigortası kapsamına alınmıştır. Artık yersiz tedavi gideri talep edemez, prim borcunu alır". Prim borcu varsa, prim borcuna dönüşmüştür. Ama 01.01.2012'de herkes genel sağlık sigortası alındı. Bundan önce prim borcuna dönüşmesi de yok. Kanunun metnini Hocam okudu. Yani herkese bir af olsaydı, bu borçları terkin etseydi hiç öyle lafı dolandırmaya da gerek duymazdı, "Şu tarihten önceki borçlar terkin edilir, alınmaz, takip edilmez" derdi. Ama kanun şunu diyor, "Asli olarak alması gereken bir yerden almayıp da başka bir yerden almışsa". Yani atıyorum, Tarım Bağkurluyum diye tedavi gideri yapıldı ama Tarım BAĞ-KUR iptal edildi, sigortalılığı olmadı, buradan alamıyor. Ama Tarım Bağkurlu olmasaydı nereden alabilirdi? Belki de bakmakla yükümlü olunan kişi olarak oradan alacaktı. Belki de çalışan sigortalılık var, SSK'sı var, oradan alacaktı. Kanunun dediği bu, "Yani asli olarak alması gereken yerden almayıp da sonradan iptal edilen bir yerden alırsa, bunları ben tahsil etmem". Çünkü önceden tahsil ediyordu, yargı da tam bizim dediğimiz gibi karar veriyordu, Aslında Yargıtay içtihadının kanunlaştırılmış şeklidir. Yoksa yolsuzluk yapana, haksızlık yapana, ondan sonra hırsızlık yapana, sahtecilik yapana da bütün ben sağlık yardımlarını affettim anlamı taşımıyor, diye biz öyle düşündük." Halil Özdemir, "Genel Görüşme", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2017**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s.550-551; Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1097; Korkmaz, s.160; Köprücü, s.54.

⁹⁸⁰ Baskan, Yersiz Ödemeler, s.39; Korkmaz, s.159.

⁹⁸¹ Bkz. Yarg. 21. HD., 11.6.2020, E.2019/4628, K.2020/2189, www.kazanci.com.tr (5 Nisan 2025).

geri alınmasını engellemektedir⁹⁸². Ayrıca, sigortalıların mağduriyetlerinin önlenmesini amaçlayan geçici 45. maddenin, iyiniyetli sigortalıların mağduriyetini önleyecek şekilde yorumlanması gerekmektedir. Sahte sigortalılık veya boşanılan eşle birlikte yaşamak gibi sigortalının iyiniyetinden bahsedilemeyecek durumlarda, geçici 45. maddenin uygulama alanı bulamayacağı kanaatindeyiz⁹⁸³. Bu nedenle kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin görüşünün daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Günümüzde hem Yargıtay 10. Hukuk Dairesi⁹⁸⁴ hem de Yargıtay Hukuk Genel Kurulu⁹⁸⁵, kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin görüşü yönünde kararlar vermektedir. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi ve Yargıtay Hukuk Genel Kurulu kararlarında özetle; 5510 sayılı Kanunun m.60/1,(g) bendi gereğince herkesin genel sağlık sigortalısı olduğu, ancak genel sağlık sigortalısı olmanın genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmaya yetmeyeceği, 5510 sayılı Kanunun 67. maddesinde düzenlenen prim koşulunu sağlamayan sigortalıya yapılan sağlık yardımlarının yersiz ödeme oluşturacağı ve 5510 sayılı Kanunun geçici 45. maddesinin 31.01.2012 tarihi öncesindeki tüm yersiz sağlık giderlerini terkin etmediği hususları vurgulanmaktadır⁹⁸⁶.

Önemle belirtelim ki 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi gereğince sigortalı olanlara, 2015 yılından itibaren belirli dönemlerde, prim koşuluna bakılmaksızın sağlık hizmeti verilmesi imkânı tanınmıştır⁹⁸⁷. Bu imkân ilk defa,

⁹⁸² Aynı yönde bkz. *Köprücü*, s.54.

⁹⁸³ Aynı yönde bkz. *Köprücü*, s.54; *Hacıoğlu*, Boşanılan Eş, s.1097.

⁹⁸⁴ Bkz. Yarg. 10. HD., 18.4.2022, E.2021/13133, K.2022/5828; Yarg. 10. HD., 2.11.2021, E.2021/1646, K.2021/13319; Yarg. 10. HD., 24.5.2021, E.2020/4922, K.2021/6839; Yarg. 10. HD., 3.3.2021, E.2020/11825, K.2021/2612, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁸⁵ Bkz. YHGK, 02.11.2021, E.2018/996, K.2021/1310; YHGK, 14.12.2021, E.2019/391, K.2021/1677; YHGK, 14.12.2021, E.2019/504, K.2021/1678, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁸⁶ Örnek kararlar için bkz. YHGK, 02.11.2021, E.2018/996, K.2021/1310; YHGK, 14.12.2021, E.2019/391, K.2021/1677; YHGK, 14.12.2021, E.2019/504, K.2021/1678; Yarg. 10. HD., 18.4.2022, E.2021/13133, K.2022/5828; Yarg. 10. HD., 2.11.2021, E.2021/1646, K.2021/13319; Yarg. 10. HD., 24.5.2021, E.2020/4922, K.2021/6839; Yarg. 10. HD., 3.3.2021, E.2020/11825, K.2021/2612, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

⁹⁸⁷ Ramazan *Elma*, **Örnekler ve Uygulamalarla Sosyal Güvenlik Hukuku**, Genişletilmiş ve Güncellenmiş 7. Baskı, Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2024, s.584-585.

01.10.2015 tarihinde, 2015/8106 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla⁹⁸⁸ tanınmıştır. İlgili istisna hakkında bilgi vermeden önce, konunun anlaşılabilmesi amacıyla 4736 sayılı Kanunun⁹⁸⁹ 1. maddesi hakkında bilgi verilmelidir. 4736 sayılı Kanunun 1. maddesine göre, *"... sosyal güvenlik kuruluşları ... ile bunlara bağlı iş yerleri ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarınca üretilen mal ve hizmet bedellerinde işletmecilik gereği yapılması gereken ticarî indirimler hariç herhangi bir kişi veya kuruma ücretsiz veya indirimli tarife uygulanmaz"*. Anılan düzenleme, Kurum dahil olmak üzere kamu kurum ve kuruluşları tarafından üretilen mal ve hizmet bedellerinde kural olarak indirim yapılamayacağı ve bu mal ve hizmetlerin ücretsiz sunulamayacağını düzenlemektedir. 4736 sayılı Kanunun 1. maddesine, 2002/3654 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinin⁹⁹⁰ ekinde yer alan Karar'ın 1. maddesiyle istisna getirilmiştir. İlgili Karar'ın 1. maddesine göre, *"Gaziler, şehit ve gazi, dul ve yetimleri, özürllüleri, öğrenciler ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamındaki kişiler 8/1/2002 tarihli ve 4736 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin birinci fıkrası hükmünden muaftır"*. Söz konusu Karar'ın 1. maddesiyle, 4736 sayılı Kanunun 1. maddesine istisna getirilerek, hükümde düzenlenen kişiler 4736 sayılı Kanunun 1. maddesinin uygulama alanı dışında bırakılmıştır. Konumuzla bağlantılı olarak, 01.10.2015 tarihinde, 2015/8106 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla, 4736 sayılı Kanunun 1. maddesine istisna getiren 2002/3654 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinin ekinde yer alan Karara Geçici 54. madde eklenmiştir. Anılan maddeye göre, *"31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60 ıncı maddesinin birinci fıkrasının (a) bendinin (2) numaralı alt bendi ile (g) bendi kapsamında genel sağlık sigortalısı olup, 67 nci madde hükümleri çerçevesinde sağlık hizmeti alamayan Türk vatandaşları ile bunların bakmakla yükümlü olduğu kişiler, Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarına ait sağlık tesisleri devlet üniversitelerinin sağlık uygulama ve araştırma merkezlerinde (üniversite hastaneleri) sunulan sağlık hizmetlerinden*

⁹⁸⁸ RG, 01.10.2015, 29489 (Mükerrer).

⁹⁸⁹ Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. RG, 19.01.2002, 24645.

⁹⁹⁰ RG, 08.02.2002, 24665.

yararlanmada, 31/12/2015 tarihine kadar, 8/1/2002 tarihli ve 4736 sayılı Kanunun 1 inci maddesinin birinci fıkrası hükmünden muaftır" (f.1). Anılan düzenleme ile, m.4/1, (b) ve m.60/1, (g) bentleri gereğince sigortalı olanlara ve bu sigortalıların bakmakla yükümlü oldukları kişilere Kanunun 67. maddesinde yer alan "sağlık hizmetlerinden yararlanma şartları" aranmaksızın sağlık hizmetlerinden yararlanma imkânı tanınmıştır. Dolayısıyla, anılan sigortalılar ve bakmakla yükümlü olunan kişilere prim koşulunun sağlanıp sağlanmadığına bakılmaksızın sağlık hizmeti sunulacaktır⁹⁹¹. Belirtelim ki, 2002/3654 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesinin ekinde yer alan Karara eklenen Geçici 54. madde ile getirilen istisnanın uygulanma süresi pek çok kez uzatılmıştır⁹⁹². İstisnanın uygulandığı 01.10.2015-31.12.2015⁹⁹³, 01.01.2016-30.06.2016⁹⁹⁴, 01.07.2016-31.12.2016⁹⁹⁵, 23.06.2018-31.12.2018⁹⁹⁶, 29.03.2019-31.12.2019⁹⁹⁷, 01.01.2020-31.12.2020⁹⁹⁸, 01.01.2021-31.12.2021⁹⁹⁹, 01.01.2022-31.12.2022¹⁰⁰⁰, 01.01.2023-31.12.2023¹⁰⁰¹, 01.01.2024-31.12.2024¹⁰⁰², 01.01.2025-31.12.2025¹⁰⁰³ tarihleri arasında kalan dönemlerde sunulan sağlık hizmetleri prim borcu olduğu gerekçesiyle yersiz ödeme oluşturmayacaktır.

Ş4. YERSİZ ÖDEME OLUŞMASINA SEBEP OLAN EYLEM VE İŞLEMLER

I. GENEL OLARAK

Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinde yersiz ödemeleri doğuran sebepler, ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışları ile Kurumun hatalı işlemleri olarak düzenlenmiştir. Aşağıda, bu ayrıma uygun şekilde, ilgililerin hukuka aykırı

⁹⁹¹ Elma, s.584.

⁹⁹² Bkz. Elma, s.585.

⁹⁹³ RG, 01.10.2015, 29489 (Mükerrer).

⁹⁹⁴ RG, 17.12.2015, 29565.

⁹⁹⁵ RG, 28.06.2016, 29756.

⁹⁹⁶ RG, 23.06.2018, 30457.

⁹⁹⁷ RG, 29.03.2019, 30729.

⁹⁹⁸ RG, 08.01.2020, 31002.

⁹⁹⁹ RG, 23.01.2021, 31373.

¹⁰⁰⁰ RG, 11.01.2022, 31716.

¹⁰⁰¹ RG, 29.12.2012, 32058.

¹⁰⁰² RG, 23.12.2023, 32408.

¹⁰⁰³ RG, 17.01.2025, 32785.

eyleminden doğan yersiz ödemeler ve Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemeler ayrı başlıklar altında ele alınacaktır.

II. İLGİLİLERİN HUKUKA AYKIRI EYLEMİ

A. Genel Olarak

Hem 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde hem de Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 5. maddesinde ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışından doğan yersiz ödemelerden bahsedilmektedir. Öncelikle ilgililerin kimler olduğuna değinmek gerekir. İlgililerin kimler olduğu Yönetmeliğin 4. maddesinde tanımlanmıştır. Buna göre, ilgililer, *“kendisine yersiz veya fazla ödeme yapılan işverenler, sigortalılar, isteğe bağlı sigortalılar, gelir veya aylık almakta olanlar ve bunların hak sahipleri ile genel sağlık sigortalıları ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişileri”* ifade eder.

İlgililerin yersiz ödeme doğuran davranışlarıyla ilgili olarak gerek 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde gerekse Yönetmelikte “kasıtlı ve kusurlu” davranış ifadesi kullanılmıştır. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde, yersiz ödemelerin ilgililerin “kasıtlı ve kusurlu” davranışlardan doğması halinde geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemelerin geri alınacağından bahsedilirken; Yönetmelikte, ilgililerin “kasıtlı ve kusurlu” davranışlarının neler olduğu düzenlenmektedir. Ancak, öğretide isabetle belirtildiği üzere, kast ve ihmal kusurun bir çeşididir. Bu nedenle tercih edilen “kasıtlı ve kusurlu” davranış ifadesi isabetli değildir¹⁰⁰⁴. Öğretide bir görüşe göre, Kanunun 96. maddesinde ve Yönetmelikte geçen “kasıtlı ve kusurlu” ifadesi ilgililerin ihmalini kapsayacak şekilde anlaşılmamalıdır. Başka bir deyişle, bu ifadenin yalnızca ilgililerin kasıtlı davranışları nedeniyle doğan yersiz ödemeleri anlattığı kabul edilmelidir. Aksi halde, ilgililerin ihmal ile kasıtlı davranışları aynı sonucu doğuracaktır. Bu ise adaletsiz ve hakkaniyete aykırıdır¹⁰⁰⁵.

¹⁰⁰⁴ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.40.

¹⁰⁰⁵ Bkz. Köprücü, s.57-58. Sözer de benzer şekilde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin dar yorumlanması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Sözer, Gözetim, s.56.

Kanaatimizce yukarıdaki görüş olması gereken hukuk açısından son derece isabetli olmasına rağmen olan hukuk açısından isabetli değildir. Zira, kanun koyucu açık bir şekilde ilgililerin ihmalden ve kastından doğan yersiz ödemeleri aynı sonuca bağlamak istemiştir. Aksi olsaydı konuya ilişkin mevzuatta yalnızca “kast” ifadesine yer verilir, ilgililerin kasıtlı davranışından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında geriye doğru 10 yıl boyunca gidileceği düzenlenirdi. Yahut mevzuatta kast ifadesine hiç yer verilmeyip sadece “kusur” ifadesi kullanılsaydı ilgili ifadenin kasıtlı davranışları işaret ettiği, ihmali kapsamadığı şeklinde yorum yapılabilirdi. Ancak kanun koyucu önce “kast” ve ardından ihmal ve kastın üst başlığı olan “kusur” ifadelerini kullandığı için kanun koyucunun hem ihmal hem de kasıtlı davranıştan doğan yersiz ödemeleri aynı şemsiyenin altında toplama niyetinde olduğu söylenebilir. Olan hukuk açısından varılan bu sonucun neticesinde, hukuka aykırı eylemin ilgililerin kastından veya ihmalden kaynaklanması fark etmeksizin geriye doğru 10 yıl boyunca yapılan ödemeler yersiz ödeme oluşturduğu gerekçesiyle geri alınacaktır. Yersiz ödemelerin geri alınmasında ilgililerin kastının¹⁰⁰⁶, ağır ihmalinin¹⁰⁰⁷ ve hafif ihmalinin¹⁰⁰⁸ bulunmasının aynı sonuca tabi tutulması isabetsizdir ve ölçülülük ilkesine aykırıdır¹⁰⁰⁹. İhmalin derecesi dikkate alındığında, ilgililerin hafif ihmalden kaynaklanan yersiz ödemelerde, geriye

¹⁰⁰⁶ Öğretide Özkes tarafından yapılan bir tanıma göre kast, “failin zararlı sonuçları bilerek, sonuçlarını kavrayarak ve isteyerek hareket etmesini” ifade eder, bkz. Muhammet Özkes, **Temel Hukuk Bilgisi**, 13. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023, s.220. Ayrıca bkz. Fikret Eren ve Ünsal Dönmez, **Eren Borçlar Hukuku Şerhi**, Cilt.2, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022, s.1167-11170; Haluk N. Nomer, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 18. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2021, s.185;

¹⁰⁰⁷ Öğretide ağır ihmale ilişkin çeşitli tanımlar vardır. Örneğin Antalya ağır ihmali, “aynı durumda olan kişilerin göstermesi beklenen normal ve olağan, hatta basit özenin gösterilmemesi” şeklinde tanımlamaktadır, bkz. Gökhan Antalya, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Marmara Hukuk Yorumu**, Cilt.V/1,2, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019, s.84. Çetiner, Furrer ve Müller-Chen ise ağır ihmali, “aynı durumda ve aynı koşulda altında herhangi bir makul duyarlı kişinin göstereceği dikkati ve özeni gösterememek” şeklinde tanımlamaktadır, bkz. Bilgehan Çetiner, Andreas Furrer ve Markus Müller-Chen, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 1. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s.367.

¹⁰⁰⁸ Öğretide hafif ihmale ilişkin çeşitli tanımlar vardır. Örneğin Kılıçoğlu hafif ihmali, “çok dikkatli ve özenli kişilerin aynı olayda gösterdiği dikkat ve özenin gösterilmemesi” şeklinde tanımlamaktadır, bkz. Ahmet Kılıçoğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 26. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2022, s.411. Aynı yönde bkz. Nomer, s.186; Çetiner, Furrer ve Müller-Chen, s.368.

¹⁰⁰⁹ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

doğru 10 yıl boyunca yapılan ödemelerin geri alınması ölçüsüz bir yaptırım oluşturur. Hafif ihmalin varlığı halinde kastın/ağır ihmalin varlığına kıyasla yersiz ödemelerin daha hafif şartlarda geri alınması ya da hiç alınmaması daha uygun olacaktır.

Yönetmelik m.5 hükmünde yer alan "ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışları" ifadesine ilişkin değinilmesi gereken bir başka husus, anılan ifadenin "ilgililerin hukuka aykırı işlemleri" olarak anlaşılması gerektiğidir. Hüküm incelendiğinde, hükmün başlığının "ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından doğan fazla veya yersiz ödemeler" olduğu ve hükümde birtakım eylemler sayıldıktan sonra bu eylemler için "ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarını oluşturur" ifadesine yer verildiği görülmektedir. Oysa, hükümde sayılan eylemlerin gerçekleşmesinde ilgililerin kusuru (kast ve ihmal) olabileceği gibi ilgililer kusursuz da olabilirler. Ancak Yönetmelik m.5'te birtakım eylemler sayılarak bu eylemlerin kategorik olarak ilgililerin kusurunu oluşturduğu belirtilmiştir. Bu yaklaşım kusur kavramının kendisiyle bağdaşmaz. Hukuk Genel Kurulunun bir kararında belirtildiği üzere, "... kusur, hukuk düzenince kınanabilen davranıştır. Kınamanın nedeni, başka türlü davranma olanağı varken ve zorunlu iken, bu şekilde davranılmayarak, bu tarzdan sapılmış olmasıdır. Kısacası; kusur, genel tanımıyla, hukuk düzeni tarafından bir davranış tarzının kınanması olup; bu kınama, o davranışın belirli koşullar altında bireylerden beklenen ortalama hareket tarzından sapmış olmasından kaynaklanır"¹⁰¹⁰. Dolayısıyla bir davranış belirleyip bu davranışın bir kişinin kusurunu oluşturduğunu söylemek kusur kavramıyla bağdaşmaz. Yönetmelik m.5 hükmünde yer alan "Örneği Kurumca hazırlanan belgelerle bildirilmesi taahhüt edilen durum değişikliklerinin bir ay içinde Kuruma bildirilmemesi" (f.1, b) veya "Gelir ve aylıklarının kesilmesi gerektiği hâlde durumun gizlenmesi ve/veya bildirilmemesi" (f.1, e) bu hususta örnek olarak verilebilir. Yönetmeliğe göre bu durumlar ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışını oluşturur. Oysa bu durumlarda bildirim yapması gereken kişi/ilgili uzunca bir süredir bilinci kapalı şekilde yoğun bakımda tedavi ediliyor olabilir. Bu durumda

¹⁰¹⁰ YHGK, 27.3.2013, E.2012/831, K.2013/393, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

bahse konu kişinin/ilgilinin bildirim yapmadığı için kasıtlı veya kusurlu olduğu söylenemez, ancak Yönetmelik m.5 hükmünün lafzından bu sonuç çıkmaktadır. Kanaatimizce Yönetmelik m.5'te düzenlenen davranışlar ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışı olarak değil, olsa olsa ilgililerin hukuka aykırı eylemleri olarak adlandırılabilir. Zira ilgili davranışlar hukuk düzenini ihlal etmektedir. Ancak bu ihlalden ilgilileri sorumlu tutmak kusur incelemesini gerektirir. İlgililerin hükümde belirtilen davranışları gerçekleştirdiği, yani hukuka aykırı bir eylemde bulunduğu belirlendikten sonra kusurun varlığının tespiti safhasına geçilmelidir. Bu nedenle Yönetmelik m.5 hükmünde "kasıtlı ve kusurlu davranışlar" olarak nitelendirilen haller, çalışmamızda yer yer "hukuka aykırı eylemler" şeklinde ifade edilecektir. Ancak 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) ve Yönetmelik m.5 hükümlerine ilişkin açıklamalarımızda, karışıklığa mahal vermemek adına çoğunlukla anılan düzenlemelerde kullanılan "kasıtlı ve kusurlu davranışlar" ifadesi kullanılacaktır.

İlgililerin hukuka aykırı eylemleri, ilgililerin hukuki olarak kaçınmaları gereken davranışlardan kaçınmamaları veya hukuki olarak davranmaları gereken şekilde davranmamalarını ifade etmektedir. Yargıtay bu konuda örnek olarak verilebilecek bir kararında ilgililerin iyiniyetli olup olmadığını esas almıştır. Yüksek Mahkemeye göre, "... yersiz ödemelerin yapıldığı tarihlerde veya sonrasında mal varlığındaki artışın geçerli bir hukuki sebebe dayanmadığı biliniyor veya bilinmesi gerekiyor ise, diğer bir ifadeyle yapılan yersiz ödemelerin hak edilmediğinin bilinmesine veya bilinmesi gerekmesine rağmen her ay düzenli olarak alınmaya devam ediliyor ise kişi kötü niyetli sayılacak ve 5510 sayılı Kanun'un 96/1-a maddesi uygulama alanı bulacaktır"¹⁰¹¹.

İlgililerin kusurlu her türlü hukuka aykırı eylemi yersiz ödeme doğurur. Zira 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde istisnaya yer verilmemiş, yersiz ödemelerin ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından doğması yeterli görülmüştür. Dolayısıyla ilgililerin yersiz ödeme doğuran davranışlarının tek tek sayılması mümkün değildir. 5510 sayılı Kanun bir yana, sosyal güvenlik hukukuna ilişkin

¹⁰¹¹ YHGK, 13.6.2019, E.2015/3046, K.2019/652, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

diğer yasal düzenlemelerde dahi ilgililerin hukuka aykırı eylemlerine birçok örnek bulunabilir. Örneğin, yurt dışı hizmet borçlanması¹⁰¹² yapan sigortalıların yurda kesin dönüş şartını sağlamamaları bu kapsamdadır¹⁰¹³. 3201 sayılı Kanunun¹⁰¹⁴ 6. maddesi gereğince, yurt dışında geçirilen ve borçlanılan sürelerle istinaden aylık bağlanabilmesi için sigortalının yurda kesin dönüş yapmış¹⁰¹⁵ olması gerekir. Kurumun 2018/38 sayılı Genelgesine göre, "3201 sayılı Kanuna göre borçlanma yaptıktan sonra kesin dönüş yaptığını beyan ederek aylık talebinde bulunanlara, beyanları esas alınarak aylık bağlanacaktır¹⁰¹⁶". Konuya ilişkin çıkartılan Yurtdışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin¹⁰¹⁷ 14. maddesi gereğince, yurt dışı hizmet borçlanması yaparak aylığa hak kazananlardan 6 aydan daha uzun süre yurt dışında kalanlar, yurda kesin dönüş koşulunu sağlamaya devam ettiklerini ispatlamak için birtakım

¹⁰¹² Yurt dışı hizmet borçlanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.610-625; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.718-732; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.495-504; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.536-543; Ali *Güzel* ve Saim *Ocak*, "Yurtdışı Hizmet Borçlanmasına İlişkin Yeni Düzenlemeler ve Yargı Kararları Hakkında Genel Bir Değerlendirme", **Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Cilt.3, Sayı.12, (2006); Hediye *Ergin*, "Yurtdışı Hizmet Borçlanmasında Son Gelişmeler", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.16, (2009); *İştar Urhanoğlu*, "3201 Sayılı Kanun'a Göre Yapılacak Yurt Dışı Hizmet Borçlanmasında Aylık Bağlama Koşulları", **Sosyal Güvenlik Dergisi**, Cilt.10, Sayı.2, (2020), s.249-251; Ertuğrul *Yuvalı*, "Türk Hukukunda Öngörülen Son Değişiklikler İtibariyle Yurtdışı Hizmet Borçlanmasından Faydalanma Koşulları", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı.22, (2015), Ali *Ekin* ve Hasan *Kayırgan*, "Yargıtay Kararları ve 6552 Sayılı Kanun ile Son Değişiklikler Işığında Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Hizmetlerinin Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", **Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.9, Sayı.1, (2014); Tuğçe *Yaba*, **Sosyal Güvenlik Hukukunda Yurt Dışı Hizmet Borçlanması**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022; *Nazlı*, s.668-669.

¹⁰¹³ Yurda kesin dönüş şartına ilişkin bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.616-617; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.725-726; *Arıcı*, Değerlendirme, s.551-552; *Sözer*, Değerlendirme, s.503-507; *Ergin*, Borçlanma, s.169-170; *Urhanoğlu*, s.249-254; *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.2, s.1094-1099; Süleyman *Başterzi*, "Yurt Dışı Hizmet Borçlanmasında "Yurda Kesin Dönüş Koşulu", **Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi**, Yargıç Dr. Aydın *Özkul'a Armağan*, Cilt.6, Sayı.4, 2002; *Yaba*, s.115-117, 143-150.

¹⁰¹⁴ Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun, RG, 22.05.1985, 18761.

¹⁰¹⁵ Yurtdışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmeliğin 4. maddesinde kesin dönüş, "Aylık tahsis talebinde bulunanların (Ek ibare:RG-6/11/2020-31296)(5) kısa süreli çalışmaya tabi işler hariç olmak üzere yurtdışındaki çalışmalarının sona ermesini, ikamete dayalı bir sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği almamaları durumu" şeklinde tanımlanmıştır. Yurda kesin dönüş yapma koşulundan anlaşılması gerekenin ne olduğuna dair Yargıtay kararları ve öğreti görüşleri için bkz. *Urhanoğlu*, s.249-251; *Başterzi*, Kesin Dönüş, s.274-284.

¹⁰¹⁶ Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Altıncı Bölüm, 2.1.

¹⁰¹⁷ RG, 6.11.2008, 27046.

belgeleri Kuruma sunmakla yükümlüdürler. İşte, yurda kesin dönüş koşulunu sağlamamasına rağmen sağlamış gibi gösteren sigortalıya ödenmemesi gerekirken ödenen aylıklar veya yurda kesin dönüş koşulunu yitirmesine rağmen kendisini koşulu sağlamaya devam ediyor gibi gösteren sigortalıya kesilmesi gerekmesine rağmen ödenmeye devam edilen aylıklar gereksiz ödeme oluşturur.

Görüldüğü üzere, yersiz ödemeler yalnızca 5510 sayılı Kanun'dan değil, 5510 sayılı Kanundan yapılan yardımlara gönderme yapan sosyal güvenlik hukukuna ilişkin diğer yasal düzenlemelerden de kaynaklanabilir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, ilgililerin yersiz ödeme doğmasına sebep olacak hukuka aykırı eylemlerinin tek tek sayılması mümkün değildir. Önemli olan, sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarını yersiz ödeme haline getiren durumların¹⁰¹⁸ ilgililerin hukuka aykırı eylemleri nedeniyle meydana gelmesidir. Durum böyle olmakla birlikte, Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinde, ilgililerin "kasıtlı ve kusurlu davranışlarını" oluşturan birtakım davranışlara yer verilmiştir. Aşağıda bu hallere ilişkin bilgi verilecektir.

B. Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik'te Düzenlenen Haller

1. Genel Olarak

Aşağıda, Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 5. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenen davranışlara kısaca değinilecektir. Hükmün d bendinde düzenlenen "boşanma nedeniyle gelir veya aylık bağlandıktan sonra boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşanması" veya yaygın kullanılan ifade ile "boşanılan eşle birlikte yaşamak" ise, uygulamadaki yaygınlığı ve hukuki açıdan oldukça tartışmalı olması nedeniyle diğer bentlerde düzenlenen davranışlardan farklı olarak ayrıntılı olarak incelenecektir¹⁰¹⁹.

¹⁰¹⁸ Bkz. İkinci Bölüm, §3. Yersiz Ödeme Oluşturan Haller.

¹⁰¹⁹ Bkz. aşağıda İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e) Boşanma Nedeniyle Gelir veya Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eş İle Fiilen Birlikte Yaşanması.

a) Kuruma Verilen veya İbraz Edilen Belgelerle Gerçeğe Aykırı Bildirimde Bulunulması

Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.5/1, (a) bendine göre, ilgililerin, Kuruma verilen veya ibraz edilen belgelerle gerçeğe aykırı bildirimde bulunması durumunda bu belgelere dayanılarak yapılan ödemeler yersiz ödeme doğurur¹⁰²⁰.

İlgililerin gerçeğe aykırı bildirimleri neticesinde; normalde sosyal sigorta veya genel sağlık sigortası yardımı yapılmaması gerekirken yardım yapılabilir, yapılan yardımın kesilmesi gerekirken yardım yapılmaya devam edilebilir veya yardımın miktarı olması gerekenden daha fazla olabilir. Bu durum en sık karşılaşılan örneği, gerçeğe aykırı iş kazası bildirimi yapılmasıdır¹⁰²¹. 5510 sayılı Kanunun 13. maddesi gereğince iş kazasının maddede belirlenen süreler içerisinde Kuruma bildirilmesi gerekir. Hükme göre,

“Kuruma bildirilen olayın iş kazası sayılıp sayılmayacağı hakkında bir karara varılabilmesi için gerektiğinde, Kurumun denetim ve kontrol ile yetkilendirilen memurları tarafından veya Bakanlık iş müfettişleri vasıtasıyla soruşturma yapılabilir. Bu soruşturma sonunda yazılı olarak bildirilen hususların gerçeğe uymadığı ve olayın iş kazası olmadığı anlaşılırsa, Kurumca bu olay için yersiz olarak yapılmış bulunan ödemeler, ödemenin yapıldığı tarihten itibaren gerçeğe aykırı bildirimde bulunanlardan, 96 ncı madde hükmüne göre tahsil edilir”.

Görüldüğü üzere hükümde Kanunun 96. maddesine açık şekilde gönderme vardır.

b) Örneği Kurumca Hazırlanan Belgelerle Bildirilmesi Taahhüt Edilen Durum Değişikliklerinin Bir Ay İçinde Kuruma Bildirilmemesi

Yönetmeliğe göre, ilgililerin, bildirmeleri gereken durum değişikliklerini bir ay içinde Kuruma bildirmemeleri yersiz ödeme doğurur (m.5/1, b). Bu hüküm

¹⁰²⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler*, s.44-48; *Köprücü, s.62-64*.

¹⁰²¹ *Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler*, s.45.

uyarınca ilgililerin durum değişikliklerini bildirmemeleri neticesinde yapılan sosyal sigorta veya genel sağlık sigortası yardımının kesilmesi gerekirken yardım yapılmaya devam edilebilir veya yardım miktarının azaltılması gerekirken azaltılmadığı için olması gerekenden daha fazla miktarda yardım yapılabilir, bu da gereksiz ödeme oluşturur.

Gelir ve aylıkların kesilmesi gereken haller ile gelir ve aylık miktarının azaltılması gereken hallere daha önce değinilmişti¹⁰²². Bu haller meydana geldiğinde gelir ve aylıkların kesilmesi veya indirilmesi için Kurumun bu durumdan haberdar olması gerekir. Bunun sağlanması için, gelir ve aylık bağlanırken, durum değişikliklerinin Kuruma bildirileceği ilgililer tarafından taahhüt edilir. Durum değişikliklerinin taahhüde uygun şekilde bildirilmemesi ilgililerin hukuka aykırı eylemini oluşturur ve yersiz ödeme doğurur¹⁰²³. Örneğin, ölüm aylığı bağlanan kız çocuğunun evlenmesi veya ölüm aylığı bağlanan ana-babaya kendi sigortalılıkları nedeniyle gelir ya da aylık bağlanması hallerinde durum değişikliklerinin bir ay içinde Kuruma bildirilmesi gerekir. Aksi halde Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.5/1, (b) hükmü gereğince yersiz ödeme doğar.

Öğretide bizim de katıldığımız bir görüşe göre, sigortalı veya hak sahiplerinin bu hüküm kapsamında kusurlu sayılmaları için bildirmeleri gereken durum değişiklikleri konusunda açık şekilde bilgilendirilmeleri gerekmektedir¹⁰²⁴.

Önemle belirtelim ki, Yönetmelik gereğince, durum değişikliği ilgililer tarafından bildirilmese bile 5510 sayılı Kanunun 8. maddesinde düzenlenen bildirim yükümlülükleri tarafından 1 ay içerisinde bildirilmişse ilgilinin bildirim yapmaması hukuka aykırı bir eylem olarak değerlendirilmez (m.5/1, son c.). Yine Yönetmelik gereğince, ilgililerin durum değişikliğini bildirmeleri gereken 1 aylık süre içerisinde

¹⁰²² Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C. Sosyal Sigorta Ödemelerinin Kesilmesi Gerekmesine Rağmen Ödenmeye Devam Edilmesi; İkinci Bölüm, §3, II, D. Hak Kazanılan Miktardan Daha Fazla Ödeme Yapılması.

¹⁰²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Hacıoğlu*, s.51-53; *Köprücü*, s.84-86.

¹⁰²⁴ Bkz. *Hacıoğlu Çalışkan*, s.2296.

Kurum tarafından ilgililere yeni bir gelir veya aylık bağlanırsa, ilgilinin bildirim yapmaması hukuka aykırı bir eylem olarak değerlendirilmez (m.5/1, son c.).

c) Kanunda Öngörülen Şartlar Yerine Gelmediği Hâlde, Sahte Bilgi ve Belgelerle Sağlık Hizmetleri ve Diğer Haklardan, Ödeneklerden Yararlanılması ile Gelir veya Aylık Bağlatılması

Yönetmelikte öngörülen bir başka düzenlemeye göre, ilgililerin, sahte bilgi ve belgelerle gerçekte hak etmedikleri sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarını alması yersiz ödeme doğurur (m.5/1, c) ¹⁰²⁵.

Yönetmelikte düzenlenen bu durum, yalnızca, hak kazanma koşulları eksik olmasına rağmen yardım yapılması nedeniyle doğan yersiz ödemelerle ilgilidir.

Örneğin, genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanma koşullarını sağlamayan kişinin başkasının kimlik bilgileriyle sağlık yardımlarından yararlanması bu kapsamdadır. Bu eylem neticesinde yapılan yersiz sağlık harcamaları yersiz ödeme olarak geri alınır. Daha önce bahsedildiği üzere¹⁰²⁶, bu durumda ayrıca 5510 sayılı Kanunun 71. maddesinde özel olarak düzenlenen yaptırım gereğince, Kurum, uğradığı zararın iki katını kanuni faiziyle birlikte tahsil edebilir.

¹⁰²⁵ Bkz. *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.50; *Köprücü*, s.87-89.

¹⁰²⁶ Bkz. İkinci Bölüm, §3, III, B, 1. Hak Kazanma Koşulları Eksik Olmasına Rağmen Yardım Yapılması.

d) Sahte Hizmet Kazandırılmak Suretiyle Sağlık Hizmetleri ve Diğer Haklardan, Ödeneklerden Yararlanılması ile Gelir veya Aylık Bağlatılması

Yönetmelik m.5/1, (ç) bendine göre, ilgililerin, sahte sigortalılık¹⁰²⁷ sonucunda sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarına hak kazanması yersiz ödeme doğurur.

Sahte sigortalılık sonucunda normalde yardım yapılmaması gerekirken yardım yapılabilir veya yardımın miktarı olması gerekenden daha fazla olabilir. Zira, ilgilinin aslında sigortalı olmadığı bir süre boyunca kendisini sigortalı olarak göstermesi yardımlara hak kazanmasını ve hak kazandığı yardım miktarını etkiler.

Örneğin fiilen çalışılmamasına rağmen çalışılıyormuş gibi işe giriş bildirgesi verilmesi sahte sigortalılığa yol açmaktadır¹⁰²⁸. Bu nedenle Yargıtay, işe giriş belgesi verilmesini tek başına yeterli bulmamakta ayrıca fiilen çalışmayı aramaktadır¹⁰²⁹.

Sahte sigortalılığın tespiti halinde kişilere yapılan sosyal sigorta yardımları yersiz ödeme oluşturur. Ancak önemle belirtelim ki genel sağlık sigortası yardımları bu noktada farklılaşır. Yukarıda bahsedildiği üzere¹⁰³⁰, 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi gereğince herkes genel sağlık sigortasının kapsamına alınmıştır. Sahte sigortalı, sahte sigortalı olmasa dahi 5510 sayılı Kanunun m.60/1, (g) bendi gereğince genel sağlık sigortalısı olacaktı. Genel sağlık sigortası yardımlarından yararlanmak için sigortalı olma koşulunun otomatik olarak sağlanması karşısında,

¹⁰²⁷ Sahte sigortalılık hakkında bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.89-92; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.30-34; *Aydın*, Değerlendirme 2015, s.565-567; *Aydın*, Değerlendirme 2019-2020, s.570-571; *Ertürk*, Değerlendirme, s.758-763.

¹⁰²⁸ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.90.

¹⁰²⁹ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.90-91 ve ilgili sayfalardaki kararlar. Örneğin bkz. Yarg. 10. HD., 7.4.2015, E.2015/4747, K.2015/6652, www.lexpera.com.tr (3 Nisan 2025). 5510 sayılı Kanun m.4/1, (a) kapsamına girenler bakımından sigortalılık niteliğinin kazanılması için fiili çalışma gerektiği yönünde bkz. *Şakar*, Sosyal Sigortalar, s.96; *Alper*, s.131-132; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.147, 287; *Sözer*, Sosyal Sigortalar, s.59.

¹⁰³⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §3, III, B, 1. Hak Kazanma Koşulları Eksik Olmasına Rağmen Yardım Yapılması.

sahte sigortalılığın varlığının tek başına genel sağlık sigortası yardımlarını yersiz hale getirdiği söylenemez. Elbette sahte sigortalının prim borcu varsa bu durumda yersiz ödeme oluşur. Ancak bu durumda oluşacak yersiz ödemenin nedeni sahte sigortalılık değil, prim borcudur.

e) Boşanma Nedeniyle Gelir veya Aylık Bağlandıktan Sonra Boşanılan Eş İle Fiilen Birlikte Yaşanması

aa) Giriş

Yersiz ödeme oluşturan en önemli durumlardan bir tanesi, ölüm aylık ve geliri¹⁰³¹ alan eş veya kız çocuklarının boşandıkları eşleriyle birlikte yaşamalarıdır¹⁰³². Zira ölüm aylığı almak için eşinden boşanıp ardından boşandığı eşiyile birlikte yaşamak ülkemizde sık görülen toplumsal bir olgudur¹⁰³³. 5510 sayılı

¹⁰³¹ Çalışmanın devamında sonra "ölüm aylık ve geliri" ifadesini karşılamak üzere "ölüm aylığı" ifadesi kullanılacaktır.

¹⁰³² Boşanılan eşle birlikte yaşamamanın aylık ve gelirlere etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.448-455; *Hacıoğlu*, Boşanılan Eş; *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.704-707; *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.554-555; *Yücel Bodur*, s.192-206; *Aydın*, Değerlendirme 2019-2020, s.565-567; *Arıcı*, Değerlendirme, s.522-527; *Ertürk*, Değerlendirme, s.945-992; *Tuncay*, Değerlendirme, s.516-523; *Civan*, Değerlendirme, s.588-594; *Köprücü*, s.64-82; *Ayşe Köme Akpulat*, "Boşandığı Eşiyile Fiilen Birlikte Yaşayan Eş Ve Çocukların Gelir Ve Aylıklarının Kesilmesi", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.10, Sayı.2, (2019); *Duman*, Boşandığı Eş; *Bünyamin Esen*, "Yargı Kararları İle Sosyal Güvenlikte Anlaşılmalı Boşanmalar ve Denetimi", **Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi**, Cilt.9, Sayı.33, (2012); *Tankut Centel*, "Boşandığı Eşiyile Birlikte Yaşayanın Aylığının Kesilmesi -Anayasa Karşısında Bir Ülke Gerçeği-", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.25, (2012); *Cem Akbıyık*, "Boşanmaya Rağmen Boşanılan Kişi İle Yaşamaya Devam Edilmesi Halinde Gelir ve Aylıkların Kesilmesi Meselesi", **Fasikül Hukuk Dergisi**, Cilt.11, Sayı.111, (2019); *İştar Cengiz*, "Muvazaalı Boşanmanın Tespiti İle Ölüm Aylığının Kesilmesi", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Sayı.32, (2017); *Ercan Turan*, "5510 Sayılı Yasa'nın 56/son Maddesindeki Düzenlemenin, Anayasal Eşitlik ve Özel Yaşama Saygı İlkeleri Yönünden Değerlendirilmesi", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.19, (2010); *Fevzi Şahlanan*, "Boşandığı Eşiyile Birlikte Yaşayanın Aylığının Kesilmesi (Karar İncelemesi)", **Tekstil İşveren Hukuk Dergisi**, Sayı.434, (2018); *Halil Ufuk Kök*, "SGK Tarafından Ödenen Fazla Ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasına Yönelik 5510 Sayılı Yasa'daki Değişiklikler", **İstanbul Barosu Dergisi**, Cilt.86, Sayı.2012/3, (2012); *Halil Özdemir*, "Yargı Kararları Işığında 5510 Sayılı Yasa'nın 56/Son Maddesi Boşandığı Eşiyile Birlikte Yaşayanın Gelir Ve Aylığının Kesilmesi İncelemesi", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.29, (2013); *Tolga Özmen*, "5510 Sayılı Kanunun 56'ncı Maddesinin İkinci Fıkrasına Yönelik Bir inceleme: Boşandığı Eşiyile Eylemli Olarak Birlikte Yaşadığı Saptanan Hak Sahibi Eş ve Çocuklara Tahsis Yapılmaması, Bu Kişilere Bağlanmış Olan Gelir ve Aylıkların Kesilip Yersiz Ödenen Tutarların Geri Alınması", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.26, (2012); *Recep Makas*, "Boşandığı Eşiyile Birlikte Yaşayan Hak Sahiplerinin Ölüm Sigortası Kapsamında Gelir Veya Aylıklarının Kesilmesi", **Teraz Hukuk Dergisi**, Sayı.206, (2023).

¹⁰³³ Bu durum öğretide "klasikleşmiş bir ülke gerçeği" olarak ifade edilmektedir. Bkz. *Centel*, Ülke Gerçeği, s.190; Boşanılan eşle birlikte yaşandığı gerekçesiyle aylık ve geliri kesilen ve yapılan

Kanunun 56. maddesinin son fıkrasında, bu durumdaki kişilere ödenen ölüm aylıklarının 96. madde kapsamında geri alınacağı düzenlenmiştir. Ayrıca Fazla veya Yersiz Ödeme Yönetmeliği m.5/1, (d) bendinde bu durum, ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından birisi olarak gösterilmiştir.

Boşanılan eşle birlikte yaşanması gereksiz ödeme doğurur. Zira bu durum, ölüm aylığına hak kazanan eş veya kız çocuğu açısından aylık kesme nedenidir. Dolayısıyla bu tür ödemeler gereksiz ödeme oluşturacak ve geri alınması yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin usul ve esaslara tabi olacaktır.

Boşanılan eşle birlikte yaşandığı gerekçesiyle ödenen aylıkların gereksiz ödeme sayılması birçok yönden tartışmalıdır. Boşanılan eşle birlikte yaşamının ölüm aylığına etkisini düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrası ve bu düzenlemeye ilişkin Yargıtay uygulaması birçok açıdan eleştiriye açıktır. Konuya ilişkin pek çok uyuşmazlıkta, aslında aylık kesilmemesi ve gereksiz ödemenin doğmaması gerektiği itirazı ileri sürülebilir. Gerçekten boşanılan eşle birlikte yaşandığı gerekçesiyle doğan gereksiz ödemeler oldukça hassas bir konu olarak dikkat çekmektedir. Konunun ayrıntılarıyla incelenmesi, gereksiz ödeme doğmaması gereken durumlarda kişilerin hak ihlalleriyle karşılaşmasının önüne geçmek açısından önemlidir.

Ölen sigortalının eşi ve kız çocuklarının ölüm aylığı alabilmek amacıyla boşanmalarının temelinde 5510 sayılı Kanunun 34. ve 35. madde düzenlemeleri yatmaktadır¹⁰³⁴. 5510 sayılı Kanunun 34. maddesi gereğince, sigortalının eşi ve kız çocuklarının ölüm aylığına hak kazanmaları için evli olmamaları gerekmektedir. Dolayısıyla evli olmak ölüm aylığına hak kazanmayı engelleyen bir durumdur ve

ödemelerin yersiz ödeme olarak geri istendiği edildiği kişi sayısı hakkında resmi bir istatistik mevcut değildir. Ancak basında yer alan haberlere göre, 2008 yılından 2013 yılına kadar yaklaşık 14 bin, 2015 yılında ise yaklaşık 19 bin kişinin ölüm aylık/gelirleri kesilip yapılan ödemeler yersiz ödeme kapsamında geri istenmiştir. Bkz. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/baba-maasi-icin-esinden-bosanan-kadinlarla-ilgili-karar/203766> (6 Eylül 2023); <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/sgk-hileli-bosanmayi-affetmiyor-40136103> (6 Eylül 2023). 2012 itibarıyla yaklaşık 50 bin kişinin bu şekilde aylık aldığı tahmin edilmektedir. Bkz. Özdemir, Yargı Kararları Işığında, s.192.

¹⁰³⁴ İlgili maddelere ilişkin çözüm önerileri için bkz. Arıcı, Değerlendirme, s.527, 566; Makas, s.105.

Kanunun 35. maddesinde, bağlanan ölüm aylığının hak sahiplerinin hak kazanma koşullarını kaybetmeleriyle birlikte kesileceği düzenlenmiştir. O halde ölüm aylığının bağlandığı tarihte evli olmayan ancak ölüm aylığı almaya başladıktan sonra evlenen eş ve kız çocuklarının ölüm aylığı kesilir. Aylığın kesilmesine neden olan durum ortadan kalkarsa aylık yeniden bağlanır (m.35/3). Bunun sonucu olarak evlendikleri gerekçesiyle ölüm aylığı kesilen eş ve kız çocuklarının evliliği sona ererse ölüm aylığı tekrar bağlanır¹⁰³⁵.

Belirtelim ki, 5510 sayılı Kanundaki ölüm aylığının bağlanmasını ve kesilmesini evlenmeye bağlayan düzenleme hukukumuzda yeni değildir. 5510 sayılı Kanundan önceki kanunlarda da bu düzenleme mevcuttu¹⁰³⁶ ve geçmiş dönemde de, evlendiği için ölüm aylığı kesilen eş ve kız çocuklarının boşanarak ölüm aylığı almaları ve boşandıkları eşleriyle birlikte yaşamaları sıkça karşılaşılan bir durum olarak dikkat çekmekteydi. Ancak bu dönemde ölüm aylığı almak için boşandığı eşiyile birlikte yaşayanlara ödenen gelir ya da aylıklara yönelik Kanunda özel düzenleme olmadığı için bahse konu gelir ya da aylık kesilmiyordu¹⁰³⁷. Kanun koyucu bu yöndeki uygulamaları engellemek için 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrasında özel bir düzenlemeye yer vermiştir¹⁰³⁸.

bb) Yasal Düzenleme

5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrasına göre, *"Eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocukların, bağlanmış olan gelir ve aylıkları kesilir. Bu kişilere ödenmiş olan tutarlar, 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır"*¹⁰³⁹. Hükmün gerekçesi, *"eşinden boşanmak suretiyle*

¹⁰³⁵ Ölüm aylığının bağlanma koşulları ve ölüm aylığının kesilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 3, c), aa) Ölüm Aylığı Ödenmesi ve İkinci Bölüm, §3, II, C, 3, c) Ölüm Sigortasından Ödenen Ölüm Aylığının Kesilmesi.

¹⁰³⁶ 506 sayılı Kanun, 1479 sayılı Kanun ve 5434 sayılı Kanun düzenlenmeleri için bkz. Yücel Bodur, s. 241-258.

¹⁰³⁷ Bkz. Özmen, s.103; Özdemir, Yargı Kararları Işığında, s.194; Kök, s.262.

¹⁰³⁸ Yücel Bodur, s.194; Özmen, s.103.

¹⁰³⁹ Sağlık, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonunca kabul edilen metinde hüküm şu anki halinden farklı olarak, *"Ölüm geliri veya aylığı bağlanması için eşinden boşandığı belirlenen eş ve çocuklara, bağlanmış olan gelir ve aylıklar kesilir. Bu kişilere ödenmiş olan tutarlar 96 ncı madde hükümlerine göre geri alınır."* şeklinde kabul edilmişti. Ancak hüküm bu haliyle değil Plan ve

babasından maaş bağlanan, ancak boşandığı eşleriyle fiilen beraber yaşayanların gelir ve aylıklarının kesilmesi ile ilgili hususların, uygulamada hakkın kötüye kullanılmasını önlemek amacıyla yeniden düzenlenmesi” olarak açıklanmıştır¹⁰⁴⁰.

Yukarıda belirtildiği üzere, 5510 sayılı Kanundan önceki dönemde de evli olmak dul eş ve kız çocukları için aylık kesme sebebi olarak düzenlenmişti. Ancak bu dönemde 5510 sayılı Kanunun 56. maddesine eş değer bir düzenleme mevcut değildi. Yani boşanılan eşle birlikte yaşamak, yersiz ödeme doğurma sebebi olarak düzenlenmemiştir. Bu dönemde eş ve kız çocuklarının sıklıkla eşlerinden boşanma yoluna gidip aylık bağlatması ve ardından boşandıkları eşleriyle birlikte yaşaması, kanun koyucuyu, 5510 sayılı Kanunda konuyu özel olarak düzenlemeye sevk etmiştir. Bunun sonucunda, boşanılan eşle birlikte yaşamak bağlanan aylıkların kesilmesi ve yersiz yapılan ödemelerin de geri istenmesi sebebi olarak ilk defa 5510 sayılı Kanunda düzenlenmiştir.

5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrasının hukuki niteliği konusunda öğretideki çoğunluk görüş, hükmün hukuki temelini, hakkın kötüye kullanılması yasağı olduğu yönündedir¹⁰⁴¹. Nitekim Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay da hükmün amacının, hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesi olduğu görüşündedir¹⁰⁴². Buna karşılık öğretide boşanılan eşle birlikte yaşamamanın hakkın kötüye kullanılması ile ilgisi olmadığı görüşü de mevcuttur¹⁰⁴³.

Hakkın kötüye kullanılması Türk Medeni Kanunu’nun 2. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenmiştir. Hükme göre, *"bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını*

Bütçe komisyonunca kabul edilen günümüzdeki haliyle yasalaşmıştır. Bkz. Köme Akpulat, Boşandığı Eş, s.404.

¹⁰⁴⁰ Bkz. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1139m.htm>; Köme Akpulat, Boşandığı Eş, s.404.

¹⁰⁴¹ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.704-705; Caniklioğlu, Değerlendirme 2012, s.453; Yücel Bodur, s.195; Cengiz, s.9; Özdemir, Yargı Kararları Işığında, s.194; Kök, s.262; Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1079; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.459. Düzenlemenin hukuki niteliği konusundaki farklı görüşlere ilişkin bkz. Makas, s.99-101.

¹⁰⁴² Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), dd) Yargıtay Uygulaması ve İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı.

¹⁰⁴³ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.554; Ekmekçi, 561-562; Tuncay, Değerlendirme, s.519; A. Can Tuncay, "Genel Görüşme", **Yargıtay’ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2017**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, s.558.

hukuk düzeni korumaz". Bir hakkın açıkça kötüye kullanılması, dürüstlük kuralına aykırı şekilde kullanılmasıyla olur¹⁰⁴⁴. Bir hukuki kurumun getiriliş amacına aykırı kullanılması dürüstlük kuralına aykırıdır ve hakkın kötüye kullanımı oluşturur¹⁰⁴⁵. Öğretide, sırf vatandaşlık kazanmak amacıyla yapılan evliliklerin bu kapsamda dürüstlük kuralına aykırı olduğu belirtilmiştir¹⁰⁴⁶. Aynı bakış açısıyla, sırf ölüm aylığı almak için gerçekleştirilen boşanmalar da dürüstlük kuralına aykırıdır. Bu nedenle, 5510 sayılı Kanun m.56/son hükmünün hukuki temelinin hakkın kötüye kullanılması olduğu yönündeki görüşlere katılmaktayız.

Kanun koyucu, geçmişte yaşanan olayları engellemek amacıyla, genel hukuk kuralı olan hakkın kötüye kullanılması yasağına Kanunda özellikle yer vermiştir. Ancak hakkın kötüye kullanılması yasağı zaten Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Türk Medeni Kanunu'nda açıkça düzenlenen hakkın kötüye kullanımı Özel Hukuk-Kamu Hukuku ayrımı yapılmaksızın hukukun her alanında uygulama alanı bulma kudretine sahiptir¹⁰⁴⁷. Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenmemiş olsaydı dahi hakkın kötüye kullanılması yasağı bir temel hukuk ilkesi olarak her zaman uygulanacaktır¹⁰⁴⁸. Bu nedenle Kanunda bu konuda özel bir düzenleme olmasa bile her halükârda genel hukuk ilkeleriyle aynı sonuca ulaşılabilirdi¹⁰⁴⁹. O halde, uygulanabilecek bir genel hüküm varken niçin özel düzenleme yapıldığı ve bu düzenlemeyle neyin amaçlandığı üzerinde durulmalıdır.

5510 sayılı Kanundan önce de eşinden boşanıp ölüm aylığı alarak birlikte yaşama yaygın bir durum olmasına rağmen ilgili dönemde mahkemelerin bu durumu aylık kesme sebebi olarak uygulamaması, kanundaki özel düzenlemenin nedeni olarak gösterilebilir¹⁰⁵⁰. İlgili dönemde Kanunda bu hususu düzenleyen özel bir hüküm olmadığı ve fiili birliktelik yasaklanmadığı için bu durum aylık kesme

¹⁰⁴⁴ Gökhan *Antalya* ve Murat *Topuz*, **Medeni Hukuk Marmara Hukuk Yorumu**, Cilt.1, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.493.

¹⁰⁴⁵ *Antalya* ve *Topuz*, s.500, 504; M. Kemal *Oğuzman* ve Nami *Barlas*, **Medeni Hukuk**, 24. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018, s.268.

¹⁰⁴⁶ *Antalya* ve *Topuz*, s.500, 504.

¹⁰⁴⁷ *Oğuzman* ve *Barlas*, s.267.

¹⁰⁴⁸ *Oğuzman* ve *Barlas*, s.317.

¹⁰⁴⁹ Aynı yönde bkz. *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.455; *Hacıoğlu*, Boşanılan Eş, s.1080.

¹⁰⁵⁰ *Özmen*, s.103; *Özdemir*, Yargı Kararları Işığında, s.194.

sebebi olarak değerlendirilmemiştir¹⁰⁵¹. Hakkın kötüye kullanılması yasağına ilişkin genel hükmün varlığına rağmen ölüm aylığı almak için gerçekleştirilen boşanmalara işlem yapılmaması neticesinde, kanun koyucunun hakkın kötüye kullanılması yasağına ilişkin özel bir düzenleme getirdiği söylenebilir.

Öğretideki bir görüşe göre, hüküm aynı zamanda Kurum lehine ispat kolaylığı getirmeyi de amaçlar. Bu görüşe göre, hükümde yer alan “eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen” ibaresinin Kurum lehine ispat kolaylığı getirmek amacıyla hükümde yer aldığı ifade edilmiştir. Hüküm fiilen birlikte yaşamamanın hakkın kötüye kullanıldığına ilişkin adi karine oluşturmakta ve ispat yükünü tersine çevirmektedir¹⁰⁵².

cc) Yasal Düzenlemeye İlişkin Sorunlar

5510 sayılı Kanun m.56/son hükmüne ilişkin değinilmesi gereken iki önemli husus mevcuttur. Bunlar, fiilen birlikte yaşama kavramının belirsizliği ve fiilen birlikte yaşamamanın tespitinin özel hayata müdahale niteliği taşıyıp taşımadığıdır. Bu hususların haricinde hükme ilişkin Yargıtay uygulamasında ve Anayasa Mahkemesi kararında da kanaatimizce sorunlu ve değinilmesi gereken hususlar vardır. Ancak bu hususlar salt yasal düzenlemeye ilişkin olmadığı için aşağıda ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir¹⁰⁵³.

aaa) Fiilen Birlikte Yaşama Kavramının Belirsizliği

5510 sayılı Kanun m.56/son hükmünde, boşandığı eşiyile “fiilen birlikte yaşayan” eş ve kız çocuklarının aylıklarının kesileceği ve yapılan ödemelerin yersiz ödeme kapsamında geri alınacağı düzenlenmiştir. Buna karşılık, aylık kesme nedeni olan fiilen birlikte yaşamadan ne anlaşılması gerektiği

¹⁰⁵¹ Özmen, s.103; Özdemir, Yargı Kararları Işığında, s.194.

¹⁰⁵² Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1081; Kabakcı, Değerlendirme, s.448; Civan, Değerlendirme, s.590-591.

¹⁰⁵³ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), dd) Yargıtay Uygulaması ve İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı.

düzenlenmemiştir¹⁰⁵⁴. Aylık kesme işlemine temel oluşturacak fiilen birlikte yaşamının ne olduğunun belirlenmesi hem Kurum işlemleri açısından hem de sigortalılar açısından büyük önem arz etmektedir. Ancak, kanun koyucu fiilen birlikte yaşamının tanımını yapmamış, sınırlarını belirlememiştir. Bu durum, “fiilen birlikte yaşama” kavramının nasıl anlamlandırılacağına ilişkin şu soruyu doğurmaktadır: Acaba kanun koyucu “fiilen birlikte yaşama” kavramıyla gerçekten eylemli olarak birlikte yaşamayı mı, yoksa evlilik sona ermemiş gibi yaşamaya devam etmeyi mi kastetmektedir? Bu soruya verilecek cevap hükmün uygulama alanını genişletip daraltabileceği için önem arz etmektedir.

Fiilen birlikte yaşama kavramının içinin nasıl doldurulacağı konusunda öğreti görüşleri ve Yargıtay uygulaması yol göstericidir.

Öğretide bir görüşe göre, boşanan çiftlerin evlilik birliği mevcutmuş gibi aile bağlarını sürdürmeleri fiilen birlikte yaşama olarak değerlendirilir¹⁰⁵⁵. Örneğin, eşlerden birisi cezaevine girdikten sonra boşanmanın gerçekleşmesi halinde cezaevindeki eşin ekonomik varlığını diğer eşin yönetmesi fiilen birlikte yaşama olarak kabul edilebilir¹⁰⁵⁶. Öğretide aynı yöndeki başka bir görüşe göre ise, yasal evliliğin gereklerine uygun şekilde sürdürülen fiili birliktelik fiilen birlikte yaşama olarak değerlendirilir¹⁰⁵⁷.

Yargıtay fiilen birlikte yaşama kavramından ne anlaşılması gerektiği hususundaki görüşünü yıllardır istikrarlı şekilde sürdürmektedir. Yargıtay’a göre, “... sona ermiş evlilik birliğinin hak ve yükümlülüklerinin sürdürüldüğü beraberlikler veya kesinleşmiş yargı kararına bağlı olarak gerçekleşmiş boşanmanın var olan-olası sonuçlarını ortadan kaldırıci/giderici nitelikteki birliktelikler” fiilen birlikte yaşama olarak değerlendirilmelidir¹⁰⁵⁸. Yargıtay aynı kararlarda ayrıca hangi tür

¹⁰⁵⁴ Caniklioğlu, Değerlendirme 2012, s.450. Durumun eleştirisi için bkz. Centel, Ülke Gerçeği, s.191-192; Cengiz, s.10; Yücel Bodur, s.194; Akbıyık, s.643.

¹⁰⁵⁵ Köme Akpulat, Boşandığı Eş, s.406; Cengiz, s.9; Yücel Bodur, s.196.

¹⁰⁵⁶ Cengiz, s.9.

¹⁰⁵⁷ Turan, 5510 Sayılı Yasa’nın 56/son Maddesi, s.126-127.

¹⁰⁵⁸ Örnek kararlar için bkz. Yarg. 10. HD., 2.11.2021, E.2021/1646, K.2021/13319; Yarg. 10. HD., 16.12.2020, E.2020/2681, K.2020/7274; Yarg. 10. HD., 18.6.2019, E.2018/4506,

davranışların fiilen birlikte yaşama olarak değerlendirilemeyeceğini de belirtmektedir. Buna göre, *“ortak çocuk-çocuklar yönünden, boşanma kararına bağlanan veya bağlanmayan kişisel ilişkilerin yürütülmesini sağlamaya yönelik olarak, eşlerin belirli aralıklarda ve günlerde zorunlu şekilde bir araya gelmeleri”* fiilen birlikte yaşama olarak değerlendirilemez.

Gerek Yargıtay uygulaması gerekse öğreti görüşleri evlilik birliği sona ermemiş gibi yaşamaya devam etme hususuna vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşımın isabetli olduğu kanaatindeyiz. Hükmün amacı hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesi olduğu için evlilik birliği hiç sona ermemiş gibi yaşamaya devam etmek, hükmün kapsamına girmek için aranan fiilen birlikte yaşama durumunu meydana getirecektir. O halde, boşanmanın varlığına rağmen boşanmadan önceki yaşamın çiftler tarafından devam ettirilmesi fiilen birlikte yaşama olarak değerlendirilecektir.

Bu noktada yukarıdaki soruya geri dönecek olursak, kanun koyucunun fiilen birlikte yaşama kavramı ile kastettiğinin salt eylemli olarak birlikte yaşamak olmadığı, evlilik birliği sona erdirilmemiş gibi yaşamaya devam etmek olduğu söylenmelidir. Aksinin kabulü, hükmün amacıyla bağdaşmayan sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilir. Nitekim, boşanan çiftler uzun yıllar sonra kira paylaşımı yahut ev arkadaşlığı gibi çeşitli nedenlerle eylemli olarak birlikte yaşamaya başlayabilirler. Boşanma öncesi var olan evlilik hayatının sürdürülmesi aranamaksızın salt eylemli birliktelik aranması bu tür birlikteliklerin hükmün kapsamına girmesine neden olur. Kuşkusuz hükmün amacı bu değildir.

Yargıtay'ın bu konudaki yaklaşımı incelenmeye değerdir. Yukarıda belirtildiği üzere, Yargıtay, fiilen birlikte yaşama kavramının boşanılmamış gibi yaşamaya devam etme olarak anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Ancak, yüksek mahkeme, bu görüşünün aksine salt eylemli olarak birlikte yaşamının kanıtlanması üzerine hüküm kurmakta, eylemli olarak birlikte yaşamının

K.2019/5116; Yarg. 21. HD., 14.1.2019, E.2018/65, K.2019/15; Yarg. 21. HD., 27.2.2018, E.2016/18579, K.2018/1856, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

belirlenmesi halinde ayrıca boşanılmamış gibi yaşamaya devam etmenin kanıtlanmasını aramamaktadır. Yüksek Mahkeme, hükümde geçen “fiilen birlikte yaşayan” ibaresini eylemli olarak birlikte yaşamak yani aynı yerleşim yerinde birlikte yaşamak olarak uygulamaktadır¹⁰⁵⁹.

Boşanan çiftlerin eylemli olarak birlikte yaşaması, kuşkusuz, hakkın kötüye kullanımının ve dolayısıyla fiilen birlikte yaşamamanın kanıtlanması açısından önemli bir karine oluşturur¹⁰⁶⁰. Ancak aylık kesmek, sosyal güvenlik ve mülkiyet hakkına müdahale etmek için eylemli olarak birlikte yaşamak yeterli olmamalıdır. Boşanan çiftler eylemli olarak birlikte yaşasa dahi boşanmadan önceki şekilde yani evliymişçesine yaşamamanın aranması gerekir. Özellikle amaca bakmaksızın, hakkın kötüye kullanımını aramaksızın salt fiilen birlikte yaşamamanın varlığı halinde aylık kesen ve yersiz ödeme doğuran Yargıtay uygulaması dikkate alındığında¹⁰⁶¹, fiilen birlikte yaşama kavramına doğru anlam yüklemenin ne denli önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin uygulanmasını salt fiilen birlikte yaşamaya dayandırmak hatalı sonuçların doğmasına sebebiyet verebilir.

Fiilen birlikte yaşama kavramının savunduğumuz şekilde, yani boşanmadan önceki yaşamın sürdürülmesi şeklinde kabul edilmesi halinde bu hususun ispatının çok zor olacağı itiraf edilmelidir. Gerçekten de fiilen birlikte yaşama kavramı, eylemli birliktelik olarak kabul edildiğinde ispatlanması çok daha kolay bir olguya dönüşmektedir. Oysa boşanmadan önceki yaşam şeklinin ya da Yargıtay’ın deyimiyle evlilik birliğinin hak ve yükümlülüklerinin sürdürüldüğünün ispatı çok zordur. “Evlilik birliği”, “evli olarak yaşama” yahut “evlilik birliğinin getirdiği hak ve yükümlülükler” standart davranışlardan oluşmaz. Bu yüzden fiilen birlikte yaşama, objektif ölçütlerden yola çıkılarak ispatlanmamalı, her somut olayda kendi içerisinde değerlendirilmelidir.

¹⁰⁵⁹ Yargıtay uygulaması ve eleştirisi için bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), dd) Yargıtay Uygulaması.

¹⁰⁶⁰ *Hacıoğlu*, Boşanılan Eş, s.1081; *Kabakcı*, Değerlendirme, s.448; *Yücel Bodur*, s.196.

¹⁰⁶¹ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), dd) Yargıtay Uygulaması.

Kanun koyucunun fiilen birlikte yaşamayı tanımlamaması ve sınırlarını çizmemesi içinden çıkılamayacak sorunlara neden olmaktadır. Eylemli olarak birlikte yaşama yani aynı yerleşim yerinde yaşama, fiilen birlikte yaşandığına dair önemli bir karine oluştursa da tek başına bu ölçüte dayanarak aylık kesilmesi hükmün amacına aykırılık oluşturacaktır.

bbb) Fiilen Birlikte Yaşamamanın Tespiti ve Özel Hayatın Gizliliğiyle İlişkisi

55510 sayılı Kanun m.56/son hükmüne ilişkin önemli sorunlardan bir tanesi de fiilen birlikte yaşamamanın tespiti¹⁰⁶². Fiilen birlikte yaşamamanın tespitinin kim tarafından ve nasıl yapılacağı ile bu tespitin özel hayata müdahale niteliği taşıyıp taşımayacağı üzerinde durulmalıdır.

Fiilen birlikte yaşamamanın tespitinin kim tarafından yapılacağı sosyal güvenlik mevzuatında düzenlenmiştir. 5510 sayılı Kanunun 55. maddesinde, gelir ve aylık alma şartlarının devam edip etmediğine yönelik yoklama işlemlerine ilişkin usul ve esasları düzenlemek üzere yönetmelik çıkartılacağı belirtilmiştir. İlgili yönetmelik Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği adıyla çıkartılmıştır. Yönetmeliğinin 73. vd. maddelerinde yoklama işleminin usul ve esasları düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 74. maddesinde Kurumca yürütülecek işlemler arasında ölüm aylığı alan dul eş ve kız çocuklarının eşinden boşandığı halde fiilen birlikte yaşamadığının belirlenmesi işlemi sayılmıştır.

Yönetmeliğin 75. ve 77. maddeleri gereğince, Kurum, fiilen birlikte yaşamamanın tespiti hususunda denetim ve kontrol ile görevlendirilmiş memurları aracılığıyla yoklama işlemi yaptırabilir. 5510 sayılı Kanunun 59. maddesine göre, Kurum memurlarının tespit ettikleri olay ve bu olaya ilişkin işlemler, yemin hariç

¹⁰⁶² Fiilen birlikte yaşamamanın tespitine ilişkin bkz. *Yücel Bodur*, s.195-200; *Köme Akpulat*, Boşandığı Eş, s.407-409; *Turan*, 5510 Sayılı Yasa'nın 56/son Maddesi, 126 vd.; *Özdemir*, Yargı Kararları Işığında, s.201-203; *Cengiz*, s.10-12.

her türlü delile dayandırılabilir. Kurum memurlarınca düzenlenen tutanaklar aksi sabit oluncaya kadar geçerlidir¹⁰⁶³.

Kanun ve Yönetmelik hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, özetle, fiilen birlikte yaşamının tespiti için yemin hariç her türlü delile dayandırılarak Kurum memurlarınca Kurum adına yapılacağı anlaşılmaktadır. Kurum memurlarını böylesine bir araştırma yapma konusunda harekete geçiren husus ise birden fazla olabilir. Bakanlığın iletişim merkezi ALO 170'e, CİMER'e veya Kurum'a yapılan şikayetler neticesinde araştırmaya karar verilebilir. Ayrıca, Kurum, resen veya kamu kurum ve kuruluşlarından gelen bilgiler neticesinde de araştırmaya karar verebilir¹⁰⁶⁴.

Fiilen birlikte yaşamının tespiti nasıl yapılacağı hususunda ise sosyal güvenlik mevzuatında düzenleme mevcut değildir. Fiilen birlikte yaşamayı tespit edecek memurların yetkisinin içeriği ve sınırları belirsizdir¹⁰⁶⁵. Yönetmeliğin 77. maddesi gereğince, Kurum memurlarına mahallinde inceleme yapma yetkisi tanınmıştır. Dolayısıyla memurlar sadece belge üzerinden inceleme yapmayacak, bunun yanı sıra birlikte yaşadığı hususunda şüphe bulunan çiftlerin mahallerinde inceleme yapabileceklerdir.

Fiilen birlikte yaşamının tespiti nasıl yapılacağı ve Kurum memurlarının tespit işlemini yaparken hangi yöntemleri izleyeceği konularında Yargıtay kararları yol göstericidir. Kararlarda, fiilen birlikte yaşamının tespiti için hiçbir kuşku ve tereddüte yer bırakmayacak şekilde belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır¹⁰⁶⁶. Bu şekilde bir tespit yapılmadığı için birçok dosya eksik inceleme gerekçesiyle

¹⁰⁶³ İlgili düzenlemenin eleştirisi için bkz. Köprücü, s.99-102.

¹⁰⁶⁴ Esen, s.203

¹⁰⁶⁵ Cengiz, s.10

¹⁰⁶⁶ Yüksek Mahkeme, birlikte yaşama olgusunun kuşkuyla yer vermeyecek şekilde belirlenmesi gerektiğini şu şekilde belirtmektedir: "Mahkemece dosya kapsamına göre yukarıda belirtilen araştırmalardan bir kısmı yapılmış ise de yapılan araştırma yeterli olmayıp, davacının boşandığı eşi ile birlikte yaşama olgusunun ispatı için yukarıda açıklanan ve yerine getirilmeyen araştırmaların yukarıda belirtilen açıklamalar doğrultusunda yapılarak ve davacının boşandığı eşi ile birlikte yaşayıp yaşamadığının kuşkuyla yer vermeyecek şekilde belirlenip, sonucuna göre karar verilmesi gerekmektedir.", Yarg. 21. HD., 16.6.2014, E.2013/18208, K.2014/14272, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

bozulmaktadır¹⁰⁶⁷. 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrasına aykırılığın aylık kesme nedeni olup ayrıca gereksiz ödeme oluşturduğu göz önünde bulundurulduğunda, yüksek mahkemenin konuya ilişkin bu hassas yaklaşımı oldukça önemlidir.

Yargıtay, fiilen birlikte yaşamının hiçbir kuşku ve tereddüte yer bırakmayacak şekilde tespit edilmesinin yöntemi hususunda fiilen birlikte yaşama iddiasının belgeye ve tanık anlatımına dayandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yüksek Mahkeme, somut olaya göre değişebilmekle birlikte, fiilen birlikte yaşamının tespitinde genel olarak şu yöntemlere başvurulması gerektiğini belirtmektedir: Muhtarlıktan ikametgah senetleri elde edilmeli, Nüfus Müdürlüğü'nden adres hareketleri tarihleriyle birlikte istenilmeli, su, elektrik, telefon aboneliklerinin hangi adreste kimin adına tesis edildiği saptanmalı, seçmen bilgi kayıtları getirilmeli, eşler 4857 sayılı Kanun hükümleri kapsamında iseler adlarına özel olarak açılan banka hesabı bulunup bulunmadığı belirlenmeli, Medula kayıtları celp edilip tespiti konu sürede ayrı ayrı her ikisinin de hangi sağlık

¹⁰⁶⁷ *Köme Akpulat*, Boşandığı Eş, s.407; Bkz. "davanın reddine karar verilmiş ise de verilen karar eksik inceleme ve araştırmaya dayalıdır. Bu nedenle maddi gerçeğin ortaya çıkarılması için davacı ve boşandığı eşinin fiilen birlikte yaşayıp yaşamadıklarının, yukarıda belirtilen hususlar ve ilkeler çerçevesinde araştırılarak, davacı ile boşandığı eşinin kayıtlı adresleri yönünden ayrı ayrı geniş kapsamlı, titizlikle ve gerekirse bilgi edinilen şahısların isim yada sıfatları da tutanağa eklenmek suretiyle, beyan edilen adreslerde fiilen oturup oturmadıkları, birlikte yaşayıp yaşamadıkları kolluk vd. deliller marifetiyle araştırılmalı, ihtilaf konusu dönem içerisinde davacı ve eşinin kayıtlı adreslerinde görev yapan mahalle muhtar ve azalarının kanaat edinmeye yetecek sayıda tanık sıfatıyla bilgi ve görgülerine başvurulmalı, çelişki olursa giderilmeli; böylece "boşanılan eşle eylemli olarak birlikte yaşama" olgusunun mevcut olup olmadığı, toplanan tüm kanıtlar ışığı altında değerlendirildikten sonra elde edilecek sonuca göre hüküm kurulmalıdır. Bu maddi ve hukuki olgular göz önünde bulundurulmaksızın, mahkemece eksik inceleme ve araştırma sonucu yazılı şekilde karar verilmesi, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir.", Yarg. 10. HD., 11.11.202, E.2020/7974, K.2020/6431, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); "Somut olayda, tanık beyanları arasındaki çelişki giderilmediği, Kurum kontrol memurunun beyanlarına başvurduğu azalar ... ve ...'ın dinlenilmediği ve davacının eşiyle fiilen birlikte yaşadığının hiçbir kuşku ve tereddüte yer bırakmayacak sağlıklı bir biçimde belirlenmediği anlaşılmaktadır. Yapılacak iş, kontrol memurunun beyanına başvurduğu azalar ... ve ... ile muhtar ve diğer azalar ile köy imamı varsa öğretmen gibi kişileri tespit ederek dinlemek ve davacının boşandığı eşi ile birlikte yaşayıp yaşamadığı hususunda yukarıda anılan çelişkileri de giderecek şekilde beyanlarını almak, davacının ikamet ettiğini beyan ettiği adresteki komşuları da tespit ederek dinlemek ve böylece toplanan delillere göre varılacak sonuca göre hüküm kurmaktan ibarettir. Bu maddi ve hukuki olgular göz önünde bulundurulmaksızın, Mahkemece eksik inceleme ve araştırma sonucu davanın reddine karar verilmesi, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir." Yarg. 21. HD., 24.1.2017, E. 2016/8488, K.2017/403, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

kuruluşlarına başvurdukları araştırılmalı, eşlerin beyan edilen adreslerde fiilen oturup oturmadıkları, birlikte yaşayıp yaşamadıkları kolluk marifetiyle araştırılmalı, adreslerin bulunduğu mahallerde görev yapmış/yapmakta olan, muhtar ve azalar ile resen tespit edilecek köy imamı, çevre esnaf, komşular, kapıcı, yönetici, öğretmen vb. kişilerden kanaat edinmeye yetecek kadarının tanık sıfatıyla bilgi ve görgülerine başvurulmalıdır¹⁰⁶⁸.

Fiilen birlikte yaşamak gibi içeriği ve sınırları belli olmayan, hakkın kötüye kullanılması için araç olarak kullanılabilen bir olgunun yalnızca belgeyle ispatlanması mümkün görünmemektedir. Mutlaka tanık anlatımlarına da başvurulması gerekir. Yargıtay'ın fiilen birlikte yaşamamanın tespitinin belgenin yanı sıra tanık anlatımına da dayandıran içtihadı bu açıdan önem arz etmektedir.

5510 sayılı Kanunun 59. maddesinin 2. fıkrası gereğince, Kurum memurlarınca tutulan tutanaklar aksi sabit oluncaya kadar geçerlidir. Bu nedenle boşanan eşlerin Kurum işlemine karşı açacakları davada tutanağın aksini ispat etmeleri gerekir. Kurumun fiilen birlikte yaşama iddiası karşısında, fiilen birlikte yaşanmadığının mı yoksa hakkın kötüye kullanılmadığının mı ispatlanması gerektiği hususu bir yana bırakılırsa¹⁰⁶⁹, boşanan eşler de belge ve tanık anlatımıyla tutanağın aksini ispatlayabilirler. Ancak boşanan eşlerin ihtirazi kayıt olmaksızın tutanağı imzalaması halinde tutanağın aksi ancak yazılı delille kanıtlanabilecektir¹⁰⁷⁰. Tutanağı imzalamayanlar açısından ise yazılı delille ispat şartı aranmayacaktır¹⁰⁷¹.

Tarafların sunacağı delillerin yanı sıra hâkim resen delil araştırması da yapabilir. Zira Yargıtay, sosyal güvenlik hukukundan doğan davaları kamu

¹⁰⁶⁸ Bkz. Yarg. 10. HD., 20.10.2021, E.2021/2094, K.2021/12529; Yarg. 10. HD., 6.10.2021, E.2021/6643, K.2021/11634; Yarg. 10. HD., 11.11.2020, E.2020/7974, K.2020/643; Yarg. 21. HD., 17.2.2020, E.2019/542, K.2020/869, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁰⁶⁹ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), dd) Yargıtay Uygulaması.

¹⁰⁷⁰ Bkz. YHGK, 28.11.2019, E.2016/378, K.2019/1240, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁰⁷¹ Cengiz, s.11.

düzenine ilişkin kabul etmekte ve bu davalarda resen araştırma ilkesinin geçerli olacağını belirtmektedir¹⁰⁷².

Hükme ilişkin en önemli soru işaretlerinden bir tanesi fiilen birlikte yaşamamanın tespitinin özel hayatın gizliliğini ihlal edip etmediğidir¹⁰⁷³. Bu husus, hükmün Anayasaya aykırı olduğu iddialarının dayanak noktalarından bir tanesini oluşturmuştur¹⁰⁷⁴. Kanaatimizce, hüküm iki yönüyle özel hayata müdahale niteliği taşır. Öncelikle, boşanmış iki kişinin fiilen birlikte yaşadığının açığa çıkarılması, başka bir gerekçeyle ihtiyaç duyulmaksızın tek başına özel hayata müdahale niteliğindedir. İkinci olarak, fiilen birlikte yaşamayı tespit etmeye yarayan adres bilgileri, abonelik ve hastane kayıtları gibi bilgilere ulaşılması yahut komşu, esnaf, yönetici gibi kimselerin boşanan çiftlerin birlikte yaşayıp yaşamadığına ilişkin tanıklığına başvurulması özel hayata müdahale niteliğindedir. Öğretide, fiilen birlikte yaşamamanın tespiti hususunda kişilerin özel hayatını, konut dokunulmazlığını ve temel hak ve hürriyetlerini güvence altına alan tespit yöntemlerinin benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır¹⁰⁷⁵. Özel hayata müdahale etmeden kişilerin fiilen birlikte yaşadıklarını tespit edecek yöntemlerin varlığı halinde bu yöntemlerin uygulanması gerektiğine katılmakla birlikte, özel hayata müdahale etmeden bu iddianın kanıtlanamayacağı görüşündeyiz¹⁰⁷⁶. Ancak vurgulamak isteriz ki bir hükmün özel hayata müdahale etmesiyle hukuka aykırı olması farklı hususlardır. 5510 sayılı Kanun m.56/son hükmünün özel hayata müdahalesinin hukuka aykırı olmadığı kanaatindeyiz¹⁰⁷⁷.

¹⁰⁷² Cengiz, s.10-11.

¹⁰⁷³ Hükmün özel hayatın gizliliğini ihlal ettiği yönündeki görüş için bkz. Turan, 5510 Sayılı Yasa'nın 56/son Maddesi, s.130.

¹⁰⁷⁴ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı.

¹⁰⁷⁵ Cengiz, s.11.

¹⁰⁷⁶ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı.

¹⁰⁷⁷ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı. Aynı yöndeki görüşler için bkz. "İtiraz konusu yapılan hükmün, bu anlamda hukuka uygun olmayacak bir müdahaleci "yoklamayı" onayladığı da, rahatlıkla söylenememektedir.", Centel, Ülke Gerçeği, s.194; "Kanunun, hakkın kötüye kullanılmasının önüne geçip, hak etmediği halde gelir ve aylık almayı engellemeyi, alınmışsa bu nedenle oluşan zararı gidermeyi amaçlayan düzenlemesinin, tek başına özel hayatın gizliliğine aykırı olduğunu söylemek mümkün değildir.", Köme Akpulat, Boşandığı Eş, s.412.

dd) Yargıtay Uygulaması

55510 sayılı Kanun m.56/son hükmünün çalışmamız kapsamında incelenmesinin nedeni, yukarıda belirtildiği gibi, hükmün gereksiz ödemelerle ilişkisidir. 5510 sayılı Kanun m.56/son hükmünün kapsamına girecek kişilerin doğru olarak belirlenmesi, hükmün kapsamının net olarak ortaya konulması çok önemlidir. Zira hükmün kapsamının belirlenmesi, yapılan ödemelerin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi gereğince kimlerden yersiz ödeme olarak geri alınabileceğini de belirler. 5510 sayılı Kanun m.56/son hükmünün kapsamına giren kişiler doğrudan 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin de kapsamına girecektir.

5510 sayılı Kanun m.56/son hükmünün kapsamı yanlış belirlenirse, yanlış kişilerin ölüm aylığı kesilir ve yanlış kişilere yapılmış ödemeler yersiz ödeme olarak geri alınır. Bu noktada Yargıtay uygulamasına değinilmelidir.

Belirtelim ki, Yargıtay'ın 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin amacını dikkate almayarak lafzi yorum yapması öğretide eleştirilmektedir¹⁰⁷⁸. Gerçekten Yüksek Mahkemenin bu tutumu, hükmün kapsamının genişlemesine yol açmaktadır. Bunun sonucunda ise hükmün kapsamına girmemesi gereken kişilerden aylık kesilmekte ve yapılan ödemeler yersiz ödeme olarak geri istenmektedir.

Daha önce belirtildiği üzere, 5510 sayılı Kanun m.56/son hükmünün amacı hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesidir. Hükmün amacının hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesi olduğu hükmün gerekçesinde belirtilmiştir. Öğretideki çoğunluk görüş de hükmün amacının hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesi olduğu yönündedir¹⁰⁷⁹. Anayasa Mahkemesi de hükmün amacının hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesi olduğunu vurgulamış ve hükmün anayasaya aykırılığı iddialarını hükmün amacını esas alarak yaptığı

¹⁰⁷⁸ Bkz. *Hacıoğlu*, Boşanılan Eş, s.1083; *Kabakcı*, Değerlendirme, s.443-449; *Civan*, Değerlendirme, s.591.

¹⁰⁷⁹ Bu konudaki açıklama için bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), bb) Yasal Düzenleme.

değerlendirmeler sonucunda reddetmiştir¹⁰⁸⁰. Yargıtay da verdiği kararlarında hükmün amacının hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesi olduğunu belirtmektedir¹⁰⁸¹.

Hükmün amacı, salt boşandıktan sonra eylemli olarak birlikte yaşamayı yasaklamak yahut boşandıktan sonra evlilik birliğinin sürdürüldüğü yaşam şeklini yasaklamak değildir. Hükümle amaçlanan, ölüm aylığı almak için boşanıp ölüm aylığı aldıktan sonra birlikteliklerini sürdüren, boşanmamış gibi hayatlarına devam eden kişilerin ölüm aylığı almasının engellenmesidir. Hükümün uygulamasının hükmün amacı doğrultusunda olması gerekir. Hüküm, amacı dikkate alınmaksızın değerlendirildiğinde, boşanan çiftlerin tüm birliktelikleri aylık kesme ve yersiz ödeme doğurma sebebi oluşturur. Ancak, hüküm amacıyla birlikte değerlendirildiğinde, yalnızca hakkın kötüye kullanıldığı yani ölüm aylığı almak için gerçekleştirilen boşanmalardan sonraki birliktelikler aylık kesme ve yersiz ödeme doğurma sebebi oluşturur. Nitekim Yargıtay önüne gelen uyuşmazlıklarda,

“Anılan maddenin gerekçesinde de açıklandığı üzere, düzenleme ile hakkın kötüye kullanımının olası uygulamaları engellenmek istenmiş ve bu amacın gerçekleştirilebilmesi için kötüye kullanımın varlığı belirlendiği takdirde, ilgiliyi haktan yararlandırmama; hakkın kötüye

¹⁰⁸⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı.

¹⁰⁸¹ Yüksek Mahkeme, hükmün amacının hakkın kötüye kullanılmasının engellemesi olduğu yönündeki görüşünü birçok kararda vurgulamaktadır. Örneğin bkz. “Anılan maddenin gerekçesinde de açıklandığı üzere, düzenleme ile hakkın kötüye kullanımının olası uygulamaları engellenmek istenmiş ve bu amacın gerçekleştirilebilmesi için kötüye kullanımın varlığı belirlendiği takdirde ilgiliyi haktan yararlandırmama; hakkın kötüye kullanılması durumunda hak sahipliğinin ortadan kalkması ve dolayısıyla gelir veya aylıktan yararlandırılmama yöntemi benimsenmiştir.”, Yarg. 21. HD., 7.3.2019, E.2018/2434, K.2019/1726; Yarg. 21. HD., 31.5.2018, E.2017/3942, K.2018/5182, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); “Anılan maddenin gerekçesinde de açıklandığı üzere, düzenleme ile hakkın kötüye kullanımının olası uygulamaları engellenmek istenmiş ve bu amacın gerçekleştirilebilmesi için kötüye kullanımın varlığı belirlendiği takdirde, ilgiliyi haktan yararlandırmama; hak sahipliğine son verilmesi ve dolayısıyla gelir veya aylık bağlanmaması esası kabul edilmiştir.”, YHGK, 7.10.2021, E.2018/247, K.2021/1173, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); “Sonuç olarak davanın yasal dayanağını oluşturan 5510 sayılı Kanun’un 56. maddesinin 2. fıkrasındaki düzenlemenin, ölüm aylığından yararlanma hakkının kötüye kullanılmasını engellemek amacıyla getirilmiş olması....” YHGK, 1.7.2021, E.2018/382, K.2021/894, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

kullanılması durumunda hak sahipliğinin ortadan kalkması ve dolayısıyla gelir veya aylık bağlanmaması esası kabul edilmiştir”¹⁰⁸²

şeklinde gerekçe oluşturarak, hükmün ancak hakkın kötüye kullanılmasının varlığı halinde uygulanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ancak buna rağmen, Yargıtay, önüne gelen uyuşmazlıklarda yalnızca hükmün lafzından yola çıkarak sonuca ulaşmaktadır. Yüksek Mahkeme önüne gelen uyuşmazlıklarda,

“Anılan 56'ncı maddede, oldukça yalın olarak “eşinden boşandığı halde, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen” ibareleri yer almakta olup, kanun koyucu tarafından örneğin; “sosyal güvenlik kanunları kapsamında ölüm aylığına hak kazanmak amacıyla eşinden boşanan”, “hak sahibi sıfatını haksız yere elde etme amacıyla eşinden boşanan”, “gerçek boşanma iradesi söz konusu olmaksızın (muvazaalı olarak) eşinden boşanan” veya bunlara benzer ifadelerle yer verilmemiş, sade olarak kaleme alınan metinle uygulama alanı genişletilmiştir. Maddede boşanma amacına-saikine yönelik herhangi bir düzenlemeye yer verilmediğinden, gerek Kurumca, gerekse yargı organlarınca uygulama yapılırken; eşlerin boşanma iradelerinin gerçekliğinin-samimiliğinin araştırılıp ortaya konulması söz konusu olmamalı, boşanmanın muvazaalı olup olmadığına ilişkin herhangi bir araştırma-irdeleme ve boşanma yönündeki kesinleşmiş yargı kararının geçerliliğinin sorgulaması yapılmamalı, özellikle, kesinleşmiş yargı organının verdiği karara dayanan “boşanma” hukuki durum ve sonucunun eşlerin gerçek iradelerine dayanıp dayanmadığının araştırılmasının bir başka organın yetki ve görevi içerisinde yer almadığı, kaldı ki, 4721 sayılı Türk Medeni Kanununda “anlaşmalı boşanma” adı altında hukuki bir düzenlemenin de bulunduğu dikkate alınmalıdır. Şu durumda sonuç olarak vurgulanmalıdır ki, boşanma tarihi itibarıyla gerçek-samimi boşanma iradelerine sahip olan (evlilik birliği temelinden sarsılan) veya olmayan tüm eşlerin, maddenin yürürlük tarihi olan 01.10.2008 tarihinden itibaren her ne sebeple olursa olsun eylemli

¹⁰⁸² YHGK, 1.6.2021, E.2018/342, K.2021/645; YHGK, 7.10.2021, E.2018/247, K.2021/1173; YHGK, 28.11.2019, E.2016/377, K.2019/1239; Yarg. 21. HD., 26.12.2019, E.2019/652, K.2019/8140; Yarg. 21. HD., 22.3.2018, E.2017/1314, K.2018/2711; Yarg. 10. HD., 29.4.2014, E.2013/13178, K.2014/9630, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

olarak birlikte yaşadıklarının saptanması durumunda gelirin-aylığın kesilmesi zorunluluğu bulunmaktadır”

şeklinde gerekçe oluşturarak hükmün amacını göz ardı eden kararlar vermektedir¹⁰⁸³. 01.10.2008’den sonraki tüm fiili birlikteliklerin sebebi önemli olmaksızın aylık kesme sebebi olarak görülmesi, Yargıtay’ın görüşünün özeti niteliğindedir. Yüksek Mahkeme bu yaklaşımla hükmün amacını dikkate almamakta, boşanan çiftlerin boşanmadan sonra sürdürdükleri birliktelikler açısından hakkın kötüye kullanımı denetimi yapılmayacağını vurgulamaktadır.

Benzer şekilde Yargıtay, 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrasının yürürlüğe girdiği 01.08.2008 tarihinden önce ölüm aylık ve gelirine hak kazanılan uyuşmazlıklarla ilgili olarak, boşanma sebebinin önemli olmaksızın birlikte yaşamının hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirileceğini vurgulamaktadır. Örneğin Yargıtay 10. Hukuk Dairesi,

“Bu bakımdan, 56'ncı madde açısından 01.10.2008 tarihinden önce hakkın kazanıldığı durumlarda, söz konusu yasal düzenleme öncesinde ilgililer her ne şekilde/amaçla/saikle boşanmış olurlarsa olsunlar, başka bir anlatımla eşlerin boşanma iradeleri gerçek/samimi olsun veya olmasın, eylemli birlikteliklerini 5510 sayılı Kanunla getirilen yeni düzenleme sonrasında da sürdürdüklerinin veya söz konusu düzenlemeden itibaren anılan tür ve nitelikte bir beraberliğe başladıklarının kanıtlanması durumunda, başka bir anlatımla eylemli olarak birlikte yaşama olgusunun saptandığı durumlarda, anılan 2'nci madde kapsamında hakkın kötüye kullanımının varlığı kabul edilerek ilgililere gelir/aylık tahsisi yapılmaması, bağlanan gelirin/aylığın da kesilmesi gerekmektedir. Kuşkusuz, hak sahibine, eylemli birlikteliğin sona erdiği tarihten itibaren, diğer koşulların da varlığı durumunda gelir/aylık bağlanabileceği kabul edilmelidir”

¹⁰⁸³ Yarg. 10. HD., 13.10.2021, E.2021/1903, K.2021/12089; Yarg. 21. HD., 11.6.2020, E.2019/4628, K.2020/2189. Yarg. 10. HD’nin aynı yöndeki farklı kararları için bkz. Yarg. 10. HD., 10.3.2021, E.2020/3636, K.2021/3071; Yarg. 10. HD., 24.5.2021, E.2020/4922, K.2021/6839, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Yarg. 21. HD’nin aynı yöndeki farklı kararları için bkz. Yarg. 21. HD., 2.7.2020, E.2019/4891, K.2020/3067; Yarg. 21. HD., 26.12.2019, E.2019/652, K.2019/8140; Yarg. 21. HD., 11.4.2019, E.2018/6458, K.2019/2851, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

şeklinde karar vermiştir¹⁰⁸⁴. Karardan, başkaca bir koşula bakmaksızın fiilen birlikte yaşamamanın hakkın kötüye kullanımı olarak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Yargıtay'ın hükmün amacını dikkate almayan bu yaklaşımı hükmün amacıyla bağdaşmayan sonuçların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesinin 31.05.2018 tarihli kararı bu duruma örnek olarak verilebilir. Karara konu olayda davacı ve eşi 21.08.1990 tarihinde boşanmışlardır. Boşanma tarihinden yaklaşık 10 yıl sonra 17.11.2000 tarihinde, babasının vefatı üzerine davacı eşe ölüm aylığı bağlanmıştır. Ardından Sosyal Güvenlik Kurumu denetmenlerinin boşanan eşlerin birlikte yaşadığına ilişkin 02.04.2012 tarihli raporuna dayanılarak ölüm aylığı kesilmiş ve 20.10.2008-19.06.2012 arasında yapılan ödemeler yersiz ödeme olarak faiziyle birlikte talep edilmiştir. Yerel mahkeme, davacının eşinden alkol bağımlılığı nedeniyle boşandığını ve boşanmanın babasının vefatı üzerine aylık bağlanmasından 10 yıl önce olduğunu, dolayısıyla davacının aylık almak için boşanmadığını belirterek Kurumun aylık kesme ve yersiz ödeme oluşturma işleminin iptaline karar vermiştir. Yargıtay ise ilk derece mahkemesinin aksine çiftlerin boşanma ve tekrar bir araya gelme nedenleri üzerinde durmamış, boşanan çiftin fiilen birlikte yaşadığının sabit olduğu ve Sosyal Güvenlik Kurumu denetmeninin düzenlediği raporun aksinin ispatlanamadığı gerekçesiyle oy çokluğuyla davanın reddine karar vermiştir¹⁰⁸⁵.

Kararı değerlendiren Kabakcı, Yargıtay'ın kararını isabetsiz bulmaktadır. Zira yüksek mahkeme hükmün lafzından hareket ederek salt boşandıktan sonra fiili birlikteliği yeterli görmüş ve hükmün amacıyla bağdaşmayan bir sonuç ortaya çıkmıştır. Somut olaydaki boşanan çift 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son

¹⁰⁸⁴ Yarg. 10. HD., 19.12.2018, E. 2016/12380, K. 2018/10884; Benzer kararlar için bkz. Yarg. 21. HD., 22.1.2015, E.2014/1893, K.2015/800; Yarg. 21. HD., 11.12.2014, E.2014/22070, K.2014/26979; YHGK, 7.10.2021, E.2018/247, K.2021/1173; YHGK, 24.10.2019, E.2017/1956, K.2019/1113, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁰⁸⁵ Yarg. 21. HD., 31.5.2018, E.2017/3942, K.2018/5182, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); Karara ilişkin karşı oy yazısı şu şekildedir: "Davacının 21/08/1990 yılında şiddetli geçimsizlik nedeniyle boşanması, yetim aylığının 2000 yılında bağlanması, seçmen kütüklerine kayıtlı adreslerin farklı olması, kolluk tarafından aksi tespit yapılamaması ve tek tutanak tanığı ...'in beyanını değiştirmesi ile İlk Derece Mahkemesi ile Bölge Adliye Mahkemesi kararlarının gerekçesi yerinde olduğundan kararın onanması gerektiğini düşündüğümünden Sayın çoğunluğun görüşüne katılmıyorum". Kararın eleştirisi için bkz. *Kabakcı*, Değerlendirme, s.443-449.

fıkrası kapsamında kabul edilmemelidir. Davacı boşandıktan 10 yıl sonra hak sahibi niteliğini kazandığına göre kanuna karşı hileden bahsedilemez¹⁰⁸⁶.

Kanaatimizce Yargıtay kararına yönelik yapılan eleştiriler yerindedir. Gerçekten de hükmün amacı, sırf ölüm aylığı almak için boşanan eşlerin ölüm aylığı almasını engellemek olduğuna göre hüküm bu amaca uygun şekilde uygulanmalıdır. Söz konusu olayda ölüm aylığı bağlanabilmesi için gerekli olan ölüm koşulu boşanma tarihinden 10 yıl sonra gerçekleşmiştir. Bu halde davacının ölüm aylığı almak için boşandığını söylemek hayatın olağan akışına aykırıdır. Tabii ki hakkın kötüye kullanımının ispatlanması halinde ölümle boşanma arasındaki 10 yıllık süre önem arz etmez. Ancak bunun için boşanma ile hakkın kötüye kullanılmasının ilişkisi ispatlanmalıdır. Yargıtay bu ilişkiyi aramaksızın, salt fiilen birlikte yaşamayı hükmün uygulanması için yeterli görmüştür. Hükmün amacına aykırı olarak uygulandığı gerekçesiyle yüksek mahkemenin ilgili kararına katılamamaktayız.

Yargıtay'ın, hükmün amacını dikkate almaksızın, salt fiilen birlikte yaşamamanın varlığı halinde hükmün uygulanması gerektiğine yönelik birçok kararı mevcuttur. Bu kararlardan yakın tarihli iki tanesi şu şekildedir: 01.07.2021 tarihli karara ilişkin uyuşmazlıkta, davacı boşandıktan 8 yıl sonra ölüm aylığı bağlanmasını talep etmiştir. Bağlanan ölüm aylığı 2 yıl sonra boşandığı eşiyle birlikte yaşadığı gerekçesiyle kesilmiş ve 01.03.2009-30.09.2013 arasında ödenen aylıklar yersiz ödeme kapsamında talep edilmiştir. Davacının kurum işleminin iptali talebiyle açtığı dava ilk derece mahkemesi tarafından kabul edilmiş, ancak kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesi Kurumun temyiz itirazlarını kabul ederek ilk derece mahkemesinin hükmünü bozmuştur. İlk derece mahkemesinin direnmesi üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, davacının fiilen eşiyle birlikte yaşadığı ve Kurum memurunun düzenlediği tutanağın aksinin ispat edilemediği gerekçeleriyle direnme kararını bozmuştur¹⁰⁸⁷.

¹⁰⁸⁶ Kabakcı, Değerlendirme, s.447-449.

¹⁰⁸⁷ YHGK, 1.7.2021, E.2018/382, K.2021/894, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

06.10.2021 tarihli karara ilişkin uyuşmazlıkta ise, davacı babasından dolayı ölüm aylığı almaktadır. Ancak davacının boşanması, davacının babasının vefat etmesinden 4 yıl önce gerçekleşmiştir. Ayrıca ölüm aylığı bağlanması talebi davacının babasının vefatından 4 yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Daha sonra boşandığı eşiyle birlikte yaşadığı gerekçesiyle bağlanan ölüm aylığı kesilmiş ve 14.578,50 TL yersiz ödeme doğmuştur. Davacının kurum işleminin iptali talebiyle açtığı dava ilk derece mahkemesi ve Bölge Adliye Mahkemesi tarafından reddedilmiştir. Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, boşanılan eşle eylemli olarak birlikte yaşama olgusunun gerçekleşip gerçekleşmediğinin toplanan kanıtlar ışığında şüphe bırakmayacak şekilde ortaya konulmadığı, ilk verilen hükmün eksik inceleme ve araştırmaya dayalı olduğu gerekçesiyle bozma kararı vermiştir¹⁰⁸⁸. İlgili karara yazılan karşı oy gerekçesinde, Dairenin hükmü lafzi olarak yorumladığı vurgulanarak davacının hakkını kötüye kullanmadığı belirtilmiştir¹⁰⁸⁹.

İlgili kararlar Yargıtay'ın konuya ilişkin tutumunu net şekilde göstermektedir. Yargıtay, fiilen birlikte yaşama olgusunun varlığı halinde ayrıca hakkın kötüye kullanılması araştırmasına gitmemektedir. Salt fiilen birlikte yaşamak, ölüm aylığının kesilmesi ve yersiz ödeme doğması için yeterli görülmektedir. Oysa hükmün amacı hakkın kötüye kullanılmasının engellenmesi olduğu için hakkın kötüye kullanılması şüpheyne yer bırakmayacak şekilde ispatlanmalıdır. Yargıtay ise fiilen birlikte yaşamamanın şüpheyne yer bırakmayacak şekilde ispatlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Fiilen birlikte yaşamamanın

¹⁰⁸⁸ Yarg. 10. HD., 6.10.2021, E.2021/6643, K. 2021/11634, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁰⁸⁹ Karşı oy yazısında hükmün lafzının esas alınmasının hükmün amacına aykırı olduğu vurgulanmıştır. Karşı oy yazısının sonuç kısmının bir bölümü şu şekildedir: "Çoğunluğun önceye etki yasağı ilkesine aykırı olarak, lafzi yorum ve sigortalı aleyhine yorumu benimseyerek, sonradan gerçekleşip gerçekleşmediği araştırılarak salt birlikte yaşama ve boşanan eşin desteğini alma koşulunu yeterli kabul etmesi ve bu yönde araştırma yapılması Kanunun ve Anayasa Mahkemesinin iptal kararının gerekçelerine aykırıdır. Kaldı ki davacı babadan önce boşanmıştır. Bir kişinin ileride ölecek babasından aylık almak için önceden boşandığını, kabul etmek saiklerle hareket etmek demektir. Murisin ölümünden önce eşinden ayrılan kadının, murisinden kalan sosyal güvenlik hakkının devamı niteliğinde olan yetim aylığından mahrum bırakılmaması, sosyal devlet olmanın gereğidir. Davacının burada boşanma hakkını kötüye kullandığından söz edilemez. Davanın kabulü gerekir. Açıklanan bu gerekçelerle yerel mahkeme kararının kesin olarak bozulması gerektiği düşüncesinde olduğumdan Sayın çoğunluğun eksik incelemeye dayalı bozma gerekçelerine katılmamıştır.", Yarg. 10. HD., 6.10.2021, E. 2021/6643, K. 2021/11634, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde ispatlanması gerektiğine katılmakla birlikte, bu ispatın tek başına yeterli olmayacağı kanaatindeyiz. Yargıtay fiilen birlikte yaşamının ispatlanmasını tek başına yeterli görmekte, ayrıca hakkın kötüye kullanımının ispatlanmasını aramamaktadır.

Öğretideki bir görüşe göre, Kanunda “eşinden boşandığı halde boşandığı eşiyile fiilen birlikte yaşadığı belirlenen” ibaresinin kullanılmasının amacı Kuruma ispat kolaylığı sağlamaktır. Buna göre, boşanan eşlerin fiilen birlikte yaşamayı ölüm aylığı almak için boşanıldığına yani hakkın kötüye kullanıldığına ilişkin adi karinedir¹⁰⁹⁰. Kurum fiilen birlikte yaşandığını ispat edebilirse, aylık ve gelir kesilip ödenenler yersiz ödeme kapsamında geri istenebilecektir. Ancak hak sahipleri ölüm aylığı almak için boşanmadıklarını ispat edebilirse Kurum işlemi iptal edilebilecektir¹⁰⁹¹.

Gerçekten de fiilen birlikte yaşamak, ölüm aylığı almak için boşanmayı yani hakkın kötüye kullanılmasını ispatlamak için çok önemli bir araçtır. Ancak tek başına hakkın kötüye kullanımını ispatlamaz. Bu nedenle fiilen birlikte yaşama iddiasına dayalı olarak aylık kesilmiş ve yersiz ödeme doğmuşsa, fiilen birlikte yaşanmadığı veya fiilen birlikte yaşandığı ama hakkın kötüye kullanılmadığı ispatlanarak Kurum işlemi iptal edilebilmelidir. Yargıtay ise fiilen birlikte yaşamayı hakkın kötüye kullanıldığına ilişkin adeta kesin karine olarak kullanmaktadır¹⁰⁹². Yargıtay uygulamasında fiilen birlikte yaşama iddiasıyla aylık kesilip yersiz ödeme doğmuşsa bu işlemin iptali için mutlaka fiilen birlikte yaşanmadığının ispat edilmesi gerekmektedir. Boşanmanın nedeni veya hakkın kötüye kullanılmasının var olup olmadığı hususları Kurum işleminin iptalinde dikkate alınmamaktadır.

Yukarıda belirtilen karar¹⁰⁹³ Yargıtay’ın tutumuna güzel bir örnek teşkil etmektedir. Olayda boşanma ölümünden 4 yıl önce, ölüm aylığının bağlanması ise

¹⁰⁹⁰ Kabakcı, Değerlendirme, s.448; Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1082.

¹⁰⁹¹ Kabakcı, Değerlendirme, s.448.

¹⁰⁹² Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1083.

¹⁰⁹³ Bkz. Yarg. 10. HD., 6.10.2021, E. 2021/6643, K. 2021/11634, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

ölümden 4 yıl sonra gerçekleşmiştir. Yani boşanma ile ölüm aylığının bağlanması arasında 8 yıl vardır. Kanaatimizce bu olayda ölüm aylığı almak için boşanıldığıının iddia edilmesi hayatın olağan akışına aykırıdır. Zira öğretide isabetle belirtildiği gibi, hiç kimse ileride belirsiz bir tarihte hak sahibi olması ihtimalini düşünerek boşanmaz¹⁰⁹⁴. Bu ihtimalin var olduğu, yani hakkın kötüye kullanımının bulunduğu iddia ediliyorsa da ispatlanması gerekmektedir. Yargıtay ise bu hususun ispatına hiç değinmemektedir. Yüksek Mahkeme, Kurumun aylık kesen ve yersiz ödeme doğuran işlemini “*fiilen birlikte yaşamamanın şüpheye yer bırakmayacak şekilde ispatlanmadığı*” gerekçesiyle bozmuştur. O halde fiilen birlikte yaşama olgusu Kurum tarafından ispatlanabilseydi hüküm bozulmayacaktı. Oysaki fiilen birlikte yaşamamanın varlığı halinde dahi hakkın kötüye kullanımının var olup olmadığı incelenmelidir.

Özetle, 5510 sayılı Kanun m.56/son hükmüne ilişkin uyuşmazlıklarda Yargıtay hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığını incelememektedir. Yargıtay salt fiilen birlikte yaşama olgusunun ispatlanmasını aylık kesme ve yersiz ödeme doğma sebebi olarak uygulamaktadır. Yargıtay fiilen birlikte yaşamayı adeta hakkın kötüye kullanılması olarak kabul etmektedir¹⁰⁹⁵. Zira fiilen birlikte yaşama iddiası karşısında hakkın kötüye kullanılmadığının, ölüm aylığı almak amacıyla boşanılmadığının değil, fiilen birlikte yaşanmadığının ispat edilmesi aranmaktadır. Yargıtay’ın bu uygulaması, hükmün yalnızca lafzının dikkate alınmasının sonucudur.

Yargıtay’ın hükmün amacını dikkate almayan lafzi yorumu hukuka aykırı ve hükmün amacını aşan sonuçların meydana gelmesine neden olmaktadır¹⁰⁹⁶.

¹⁰⁹⁴ Kabakcı, Değerlendirme, s.449.

¹⁰⁹⁵ Öğretide Hacıoğlu bu durumu şöyle ifade etmektedir: “... Yargıtay’ın, adeta boşandığı eşiyle birlikte yaşayan hak sahiplerinin Kurumdan gelir/ aylık almak amacıyla boşandığı yolunda aksi ispat edilemeyen bir faraziyeden hareket ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır.”, Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1083.

¹⁰⁹⁶ Kabakcı, Değerlendirme, s.447; Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1082-1083; “... biz aylıkların iptalinde öncelikle boşanmada hakkın kötüye kullanılması varsa, bunu aramak zorundayız. Bu aranmadan salt birlikte yaşadığı gerekçesiyle aylıkların iptali hukuka aykırı olacaktır.”, Bektaş Kar, “Genel Görüşme”, **Yargıtay’ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s.539.

Hükmün amacı dikkate alınmadığında hükmün kapsamı genişlemektedir. Zira bu durumda yalnızca ölüm aylığı almak için boşananlar yani hakkını kötüye kullananlar değil, boşanmasına rağmen birliktelik sürdüren tüm eşler hükmün kapsamına alınmaktadır. Bunun sonucunda aslında yersiz ödeme borçlusu olmaması gereken kişiler, aldıkları ödemeleri yersiz ödeme olarak geri vermek zorunda kalabilir. Yargıtay uygulaması sonucunda hükmün kapsamına girmemesi gereken kişilere hükmün uygulanması, bu kişilerin sosyal güvenlik ve mülkiyet haklarının ihlal edilmesi sonucunu doğurur.

ee) Anayasaya Aykırılık İddiaları ve Anayasa Mahkemesi Kararı

aaa) İptal Talebinin Gerekçesi ve Anayasa Mahkemesi Kararın Özü

5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrasının, Anayasanın 2., 5., 10., 11., 12., 17., 20., 35., 60. ve 138. maddelerine aykırı olduğu iddiası ile Diyarbakır İkinci İş Mahkemesi, Zonguldak Birinci İş Mahkemesi ve Malatya İş Mahkemesince itiraz edilmiş ancak itiraz başvuruları oyçokluğuyla reddedilmiştir¹⁰⁹⁷.

İlk derece mahkemelerinin iddialarının bir kısmı şu şekildedir:

- Boşandığı eşi dışında bir kişiyle fiilen birlikte yaşayan eş ve kız çocuklarının gelir ve aylıkları kesilmezken boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayan eş ve kız çocuklarının gelir ve aylıklarının kesilmesi eşitlik ilkesine ve sosyal güvenlik ilkesine aykırıdır.
- Mahkemenin verdiği boşanma kararı üzerine bağlanan aylık ve gelirlerin kesilmesi mahkeme kararlarının uygulanmaması anlamına gelmektedir.
- Hüküm fiili birlikteliği resmi evlilik statüsünde düzenlemekte ve kadını kanuna karşı hileye yöneltmektedir.
- Hüküm özel hayatın gizliliğini ihlal etmektedir.

¹⁰⁹⁷ AYM, 28/4/2011, E.2009/86, K.2011/70, R.G.,15/12/2011, 28143; Anayasa Mahkemesi kararına ilişkin değerlendirme için bkz. *Centel*, Ülke Gerçeği, s.192-195; *Köme Akpulat*, Boşandığı Eş, s.410-411; *Duman*, Boşandığı Eş, s.92-98; *Özdemir*, Yargı Kararları Işığında, s.194-196.

- Boşanan eşin aylığının kesilmesi ve eşinden boşandığı için evlilik müessesesinin sağladığı sosyal güvenlik haklarından yararlanamaması hakkaniyete uymamaktadır.

Anayasa Mahkemesi öncelikle hükmün amacını açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre, *"ölüm aylığı alma hakkının kötüye kullanılmasının engellenmesi"* hükmün amacını oluşturmaktadır. Mahkeme daha sonra hükmü hukuk devleti, eşitlik ilkesi ve sosyal güvenlik hakkı açısından incelemiştir.

Hukuk devleti açısından yapılan incelemede, sırf ölüm aylığı almak için gerçekleştirilen boşanmaların hakkın kötüye kullanımı olduğu ve hakkın kötüye kullanımının hukuk devletinde korunamayacağı gerekçeleriyle kötüye kullanımı engelleyen hükmün hukuk devletine aykırı olmadığı kararlaştırılmıştır.

Eşitlik ilkesi açısından yapılan değerlendirmede, eşitlik ilkesinin aynı hukuki durumda olanlar için geçerli olduğu, farklı hukuki durumdakiler için farklı kuralların getirilebileceği ve ölüm aylığı almak amacıyla boşanarak fiilen birlikte yaşayanlar ile hiç evlilik gerçekleştirilmeden birlikte yaşayanların eşit kabul edilemeyeceği gerekçeleriyle hükmün eşitlik ilkesine aykırı olmadığı kararlaştırılmıştır.

Sosyal güvenlik hakkı açısından yapılan değerlendirmede, hükmün hakkın kötüye kullanılarak ölüm aylığı alınmasına engel olma amacı taşıdığı ve ölüm aylığına hak kazanabilmek için gereken evli olmamak şartının hakkın kötüye kullanılmasıyla gerçekleştirilmesinin sosyal güvenlik hakkıyla bağdaşmayacağı gerekçeleriyle hükmün sosyal güvenlik hakkına aykırı olmadığı kararlaştırılmıştır.

Anayasa Mahkemesi hükmün Anayasanın 5., 11., 12., 17., 20., 35. ve 138. maddeleriyle ilgili olmadığına karar vermiş, hükmü ilgili maddeler açısından değerlendirmemiştir¹⁰⁹⁸.

Anayasa Mahkemesinin kararı oyçokluğuyla alınmış olup üç üye karara katılmamıştır. Karşı oy gerekçelerinde hükmün eşitlik ilkesine, sosyal hukuk

¹⁰⁹⁸ Bu durumun eleştirisi için bkz. *Centel*, Ülke Gerçeği, s.194-195.

devletine, özel hayatın gizliliğine ve sosyal güvenlik hakkına aykırı olduğu belirtilmiştir.

Öğretide Anayasa Mahkemesi kararına katılan görüşler olduğu gibi¹⁰⁹⁹ karara katılmayan görüşler de mevcuttur¹¹⁰⁰. Ayrıca bazı yazarlar karara kısmen katılmaktadır¹¹⁰¹. İlgili hüküm özellikle hukuki güvenlik ilkesi, eşitlik ilkesi, özel hayatın gizliliği ilkesi ve sosyal güvenlik hakkı açısından değerlendirilmelidir.

bbb) Anayasa Mahkemesi Kararının Hukuki Güvenlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz

Öncelikle, ilgili hüküm Anayasanın 2. maddesinde düzenlenen hukuki güvenlik ilkesi bağlamında incelenmelidir. Hükümde, boşandığı eşiyle “fiilen birlikte yaşadığı” belirlenen eş ve çocukların aylıklarının kesileceği düzenlenmiş olmasına rağmen fiilen birlikte yaşamamanın ne olduğu, içinin nasıl doldurulacağı, sınırının nerede başlayacağı belirsizdir. Kanun koyucu fiilen birlikte yaşamayı tanımlamamış ve sınırlarını çizmemiştir. Bu nedenle boşanmış eşlerin hangi durumda hükmün kapsamına gireceği belirsizdir¹¹⁰².

¹⁰⁹⁹ Arıcı, Değerlendirme, s.566; Arıcı, Sosyal Güvenlik, s.459; Centel, Ülke Gerçeği, s.193.

¹¹⁰⁰ Düzenlemenin Anayasanın 2., 10., 20. ve 60. maddelerine aykırı olduğu yönündeki ilk derece mahkemelerinin iddialarında haklılık payı bulunduğu ve Anayasa Mahkemesi kararının tartışmalı olduğuna ilişkin görüş için bkz. Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.575; “Burada özel hayata da müdahale var, kanunun bu hükmü dolayısıyla. Sosyal güvenlik hakkına da müdahale var, eşitlik hakkına da müdahale var. Fakat maalesef üç tane mahkemenin Anayasa Mahkemesi’ne yaptığı müracaat, Anayasa Mahkemesi tarafından reddedildi. Ben Anayasa Mahkemesi’nin kararına maalesef saygı duymuyorum.”, Tuncay, Genel Görüşme, s.558; “Anayasa Mahkemesine bu konuda sayın başkanım da söyledi üç tane çok dolu dolu yerel mahkeme başvurusu var. Anayasa Mahkemesi bunların hiçbirine değinmeden, devletin ödevi kurumun mali kaynaklarını korumaktır gibi bir yaklaşımla, çok maddi bir yaklaşımla Anayasaya aykırı bulmuyor. Demek ki yani bugün, yarın sağlık yardımları da yarıya indi falan diye bir kanun çıkarsa Anayasa Mahkemesi de “Hayır, sosyal devletle bunun bir ilgisi yoktur” deyip işin içinden çıkacak, o bakımdan buna katılmak mümkün değil.”, Ekmekçi, s.562; Akbıyık, s.643.

¹¹⁰¹ Düzenlemenin özel hayatın gizliliği ilkesine aykırı olduğu ancak eşitlik ilkesine aykırı olmadığı görüşü için bkz. Hacıoğlu, Boşanılan Eş, s.1084-1090.

¹¹⁰² Açıklamalar için bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, e), cc), aaa) Fiilen Birlikte Yaşama Kavramının Belirsizliği.

Yargıtay fiilen birlikte yaşama ifadesinden ne anlaşılması gerektiğine ilişkin görüşünü yıllardır istikrarlı şekilde sürdürmektedir¹¹⁰³. Ancak Yargıtay kararlarının aylık kesme işlemini yapacak Kurum açısından hukuken bağlayıcı olmadığı ve Yargıtay'ın görüş değiştirme ihtimalinin her daim mevcut olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla Kurumun aylık kesme ve kesilen aylıkları yersiz ödeme kapsamında geri isteme işlemlerine temel oluşturacak "fiilen birlikte yaşama" olgusunun nasıl saptanacağı kesin şekilde belirli değildir. Bu konuda Kurumun sahip olduğu serbestinin bir hukuk devletinde idarenin sahip olması gereken takdir yetkisini aştığı ifade edilmelidir. Nitekim, Yargıtay tarafından kabul edilmemesine rağmen, uygulamada bazen Kurum denetim memurlarının ilgililerin rızası olmaksızın evlere girdikleri, ilgililerinin elbise hatta diş fırçalarını karıştırarak özel hayatın gizliliğini ihlal ettikleri bilinmektedir¹¹⁰⁴.

Anayasa Mahkemesi başka bir konuya ilişkin verdiği bir kararında, ""hukuki güvenlik" ilkesi gereği devlet faaliyetlerinin önceden tahmin edilebilir, öngörülebilir olması gerekmekte olup, takdir yetkisini zorlayan ve keyfiliğe yol açacak kurallara yer vermemelidir"¹¹⁰⁵ demiştir. Ancak ilgili hüküm, tam olarak kararda belirtildiği gibi, Kurumun takdir yetkisini zorlayan ve Kurumun keyfi uygulamalarına yol açabilecek bir düzenlemedir. Nitekim yakın tarihli bir Yargıtay kararına konu olayda, Sosyal Güvenlik denetmeni tarafından hazırlanan raporda, bir sosyal medya platformundan elde edilen ve boşanan eşlerin birlikte görüldüğü fotoğraflar yer almaktadır. Kurum bu rapora dayanarak boşanmış eşlerin fiilen birlikte yaşadıkları gerekçesiyle davacının aylığını kesmiştir. Davacı Kurumun işleminin

¹¹⁰³ Yüksek Mahkeme hangi durumların birlikte yaşama olarak değerlendirilip hangi durumların değerlendirilmeyeceğini şu şekilde açıklamaktadır: "Taraflar arasında hangi hukuki sebep ve maddi vakiya dayanmış olursa olsun sona ermiş evlilik birliğinin hak ve yükümlülüklerinin sürdürüldüğü beraberlikler veya kesinleşmiş yargı kararına bağlı olarak gerçekleşmiş boşanmanın var olan-olası sonuçlarını ortadan kaldırıcı/giderici nitelikteki birliktelikler madde kapsamında değerlendirilmeli, ortak çocuk-çocuklar yönünden, boşanma kararına bağlanan veya bağlanmayan kişisel ilişkilerin yürütülmesini sağlamaya yönelik olarak, eşlerin belirli aralıklarda ve günlerde zorunlu şekilde bir araya gelmeleri durumunda ise kanun koyucunun bu türden ilişkinin varlığının gelir-aylık bağlanmaması veya kesilmesi nedeni olarak öngörmediği kabul edilmeli, boşanılan eşle kurulan-yürütülen ilişkinin, eylemli olarak birlikte yaşama kavramı kapsamında yer alıp almadığı dikkatlice irdelenerek saptama yapılmalıdır", Yarg. 10. HD., 13.10.2021, E.2021/1903, K.2021/12089, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁰⁴ Bkz. Balcı, Sosyal Güvenlik, s.795.

¹¹⁰⁵ AYM E. 2015/94, K.2016/27, T.14.10.2015.

yerinde olmadığını ileri sürerek işlemin iptalini talep etmiştir. İlk derece mahkemesi ve Bölge Adliye Mahkemesi davanın reddine karar vermişse de Yargıtay isabetli olarak hükmü bozmuştur¹¹⁰⁶. Görüldüğü üzere ilgili hüküm Kurumun keyfi uygulamalarına müsait bir ortam hazırlamakta, boşanan eşlerin aylıklarının hangi koşulda kesileceği hususunda belirsizlik doğurmaktadır¹¹⁰⁷. Bu sebeplerle hukuki güvenlik ilkesini ihlal eden ilgili hükmün Anayasanın 2. maddesinde düzenlenen hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu kanaatindeyiz¹¹⁰⁸.

ccc) Anayasa Mahkemesi Kararının Eşitlik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz

Hükmün Anayasaya aykırı olduğu iddiasına temel oluşturan görüşlerden bir diğeri eşitlik ilkesinin ihlal edildiğidir. Bu görüşe göre, boşandığı eşi dışında başka bir kimseyle beraber yaşayan yahut hiç evlenmeden fiilen birlikte yaşayan kişilerin ölüm aylığı kesilmezken, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayan kişilerin ölüm aylığının kesilmesi eşitlik ilkesine aykırıdır¹¹⁰⁹. Nitekim hükmün eşitlik ilkesine aykırı olduğu iddiası Anayasa Mahkemesine başvuru yapan ilk derece mahkemelerinin itirazlarına konu edilmiş, ayrıca Anayasa Mahkemesi kararına katılmayan karşı oy gerekçesinde de kendisine yer bulmuştur¹¹¹⁰.

Öğretide ve Anayasa Mahkemesi kararında isabetle belirtildiği üzere, ölüm aylığı almak için boşanıp birlikte yaşayan kişilerle hiç evlenmemiş yahut boşandığı eşi dışında bir kişiyle birlikte yaşayanların durumu aynı değildir¹¹¹¹. Bir tarafta

¹¹⁰⁶ Yarg. 10. HD., 11.11.2020, E.2020/7974, K.2020/6431, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁰⁷ Cengiz, s.10.

¹¹⁰⁸ Öğretide hükmün hukuk güvenliğinin sağlanması bakımından yeterli belirginliğe sahip olmadığı ifade edilmektedir. Bkz. Cengiz, s.10; Ayrıca bir görüşe göre, fiilen birlikteliğin tespitinde Kurum görevlisinin nasıl davranıp hangi yetkileri kullanacağını belirsiz olması hukuk güvenliği ilkesini tehlikeye sokmaktadır. Bkz. Akbıyık, s.639.

¹¹⁰⁹ Turan, 5510 Sayılı Yasa'nın 56/son Maddesi, s.127-128.

¹¹¹⁰ Karşı oy yazısının, ilgili hükmün eşitlik ilkesine aykırı olduğuna ilişkin kısmı şu şekildedir: "...birisiyle evlenmeden birlikte yaşayan veya boşandığı eşinden başkasıyla birlikte yaşayan ya da boşanıp, eski eşiyle birlikte yaşayanla yalnız yaşayan kadınlar, yasalar karşısında bekâr sayılmaları nedeniyle aynı hukuki statüde olmalarına karşın, bunlardan sadece boşandıktan sonra eski eşiyle birlikte yaşayan kadının farklı kurallara bağlı tutulması eşitlik ilkesi ile bağdaşmamaktadır.", Bkz. AYM, 28/4/2011, E.2009/86, K.2011/70, R.G.,15/12/2011, 28143.

¹¹¹¹ Caniklioğlu, Değerlendirme 2012, s.452, 544-545.

kişisel özgürlüğe dayanan bir seçim varken diğer tarafta hakkın kötüye kullanılması vardır. Ölüm aylığı almak için boşanıp birlikte yaşayanlarla diğerleri eşit kabul edilemez¹¹¹². Bu nedenle hükmün eşitlik ilkesine aykırı olmadığı kanaatindeyiz¹¹¹³.

Ancak önemle vurgulamak isteriz ki bu sonuca hükmün amacı dikkate alınarak varılmaktadır. Hükmün amacını dikkate almayan Yargıtay uygulamasının eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar doğurduğu kanaatindeyiz. Boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayıp ölüm aylığı alan kişiler içerisinde hakkını kötüye kullanmayanların hükmün uygulama alanına girmemesi gerekir. Bu kişilerin hükmün uygulanması açısından boşandığı eşi dışında biriyle yaşayan yahut hiç evlenmeyip fiili birliktelik yaşayan kişilerden farkı yoktur. Ancak mevcut Yargıtay uygulamasında, hakkını kötüye kullanmadığı için hükmün uygulama alanına girmemesi gereken bu kişilerin de aylığı kesilmekte ve böylece eşitlik ilkesine aykırı sonuçlar doğmaktadır.

ddd) Anayasa Mahkemesi Kararının Özel Hayatın Gizliliği İlkesi Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz

Hükme ilişkin en önemli iddialardan bir tanesi de hükmün Anayasanın 20. maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliği ilkesini ihlal ettiği¹¹¹⁴. Hükmün yürürlüğe girdiği andan itibaren tartışılmasının temel nedenlerinden bir tanesi olan bu iddia, ilk derece mahkemelerinin Anayasa Mahkemesine yaptığı itiraz

¹¹¹² Anayasa Mahkemesi, resmi evliliği olmadan birlikte yaşayanlar ile ölüm aylığı alabilmek için boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayanlar arasında eşitlik karşılaştırması yapılamayacağını belirtmektedir. Buna göre, "Anayasa'nın 10. maddesinde yer verilen eşitlik ilkesi hukuksal durumları aynı olanlar için söz konusudur. Bu ilke ile eylemi değil, hukuksal eşitlik öngörülmüştür. Eşitlik ilkesinin amacı, aynı durumda bulunan kişilerin yasalar karşısında aynı işleme bağlı tutulmalarını sağlamak, ayırım yapılmasını ve ayrıcalık tanınmasını önlemektir. Yasa önünde eşitlik, herkesin her yönden aynı kurallara bağlı tutulacağı anlamına gelmez. Durumlarındaki özellikler, kimi kişiler ya da topluluklar için değişik kuralları ve uygulamaları gerektirebilir. Aynı hukuksal durumlar aynı, ayrı hukuksal durumlar farklı kurallara bağlı tutulursa Anayasa'da öngörülen eşitlik ilkesi zedelenmez. Resmi evliliği olmadan birlikte yaşayanlar ile ölüm aylığı alabilmek için hakkını kötüye kullanarak resmi evliliğini boşanma ile sonlandırıp boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşamaya devam edenler söz konusu hakkı kullanmak bakımından eşit kabul edilemeyeceklerinden, bunlar arasında eşitlik karşılaştırması yapılamaz.", Bkz. AYM, 28/4/2011, E.2009/86, K.2011/70, R.G.,15/12/2011, 28143.

¹¹¹³ Aksi yöndeki görüş için bkz. *Köme Akpulat*, Boşandığı Eş, s.411.

¹¹¹⁴ Hükmün özel hayatın gizliliği çerçevesinde değerlendirilmesi için bkz. *Centel*, Ülke Gerçeği, s.193-194; *Köme Akpulat*, Boşandığı Eş, s.411-412; *Turan*, 5510 Sayılı Yasa'nın 56/son Maddesi, s.128-130.

başvurularında da yer almıştır. Ancak ilginçtir ki Anayasa Mahkemesi hükmün Anayasanın 20. maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliği ile ilgisi olmadığı gerekçesiyle hükmü bu açıdan incelememiştir¹¹¹⁵. Anayasa Mahkemesinin bu tutumu öğretide eleştirilmiştir¹¹¹⁶.

Hükümde “*boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşadığı belirlenen eş ve çocuklar*” ibaresi kullanılmıştır. O halde düzenleme ile özel hayatın gizliliği ilişkisi iki şekilde ele alınmalıdır. Bunlardan ilki, birlikte yaşamamanın ispatı, başka bir ifadeyle birlikte yaşama olgusunun varlığının ortaya koyulması için izlenen yol ile özel hayatın gizliliği ilişkisidir. Diğeri ise, iki kişinin birlikte yaşadığının tespit edilmesi, başka bir ifadeyle birlikte yaşama olgusunun varlığının ortaya koyulması ile özel hayatın gizliliği ilişkisidir.

İlk olarak fiilen birlikte yaşamamanın ispatına değinilmelidir. Öğretide fiilen birlikte yaşamamanın ispatı ile özel hayatın gizliliği arasında ince bir çizgi olduğu belirtilmektedir¹¹¹⁷. Kanaatimizce arada ince bir çizgi dahi yoktur. Özel hayatın gizliliğine müdahale edilmeden birlikte yaşamamanın varlığı ispat edilemez¹¹¹⁸. Sosyal güvenlik hakkından yararlanmayı sona erdirecek kadar ciddi bir sonuç bağlanan

¹¹¹⁵ Anayasa Mahkemesi karşı oy gerekçelerinde hükmün Anayasanın 20. maddesine aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Üye Fulya Kantarcıoğlu'na göre, “Anayasa'nın 20. maddesinde herkesin, özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkına sahip olduğu, özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine dokunulamayacağı belirtilmiştir. Bu özgürlüğün, Madde'de belirtilen sınırlama nedenleri arasında yer almadığı halde, itiraz konusu kuralın uygulanabilmesi için Kurum yetkililerince yapılacak araştırma ve tespitlerin özel hayatın ve aile hayatının gizliliğine müdahale oluşturacağı açıktır”. Üyeler Serdar Özgüldür ve Engin Yıldırım'a göre ise, “Boşanılan eşle yeniden birlikte yaşama hali (durumu), Anayasa'nın 20. Maddesinin koruması altındaki bir 'özel hayat' tercihidir. Bu madde uyarınca da, herkesin bu özel hayat tercihinin saygı göstermesi ve bu hayatın gizliliğine dokunamaması ve sorgulayamaması gerekli bulunmaktadır. Oysa 5510 sayılı Kanun'un 55. maddesi 'yoklama' adı altında, Sosyal Güvenlik Kurumu görevlilerine özel hayatların sorgulanması ve irdelenmesi, bu konuda tutanak (rapor) düzenlenmesi görevini yükleyerek; itiraza konu 56. maddenin son fıkrasının tatbikatını sağlamaktadır. Kural, bu şekliyle Anayasa'nın 20. maddesine açıkça aykırı düşmektedir”. Bkz. AYM, 28/4/2011, E.2009/86, K.2011/70, R.G.,15/12/2011, 28143.

¹¹¹⁶ Centel, Ülke Gerçeği, s.193.

¹¹¹⁷ Cengiz, s.11; Özdemir, Yargı Kararları Işığında, s.202.

¹¹¹⁸ Benzer yönde bkz. Turan, 5510 Sayılı Yasa'nın 56/son Maddesi, s.127; “İkinci bir konu olarak 56 sona değindiniz, 56 sonda fiilen birlikte yaşamak kavramı diyor. Şimdi bunu ben hukuken cidden anlayamıyorum. Yani bir insanın özel yaşamına, evine ve hatta affedersiniz bir insanın yatak odasına girmeden ben bu kavramın nasıl denetlenebileceğini, bu insanların fiilen birlikte yaşıyor olup olmadığını nasıl anlayacağımızı hukuken bilemiyorum”, Ercan Turan, “Genel Görüşme”, **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 14. Yıl Toplantıları**, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 18-19 Haziran 2010, s.174.

birlikte yaşama olgusu hiçbir şüpheyeye yer bırakmayacak şekilde ispat edilmelidir. Yargıtay birlikte yaşamanın ispatı hususunda Nüfus Müdürlüklerinden alınan adres hareketleri, su, telefon, elektrik abonelikleri, seçmen bilgi kayıtları, Medula sistemi kayıtları gibi belgeye dayalı ispat araçlarının kullanılması gerektiğini vurgulamaktadır¹¹¹⁹. Kişilere ait bu tür bilgilere ulaşılması özel hayatın gizliliği açısından şüphe doğurmaktadır. Ayrıca fiilen birlikte yaşama olgusu salt belge üzerinden ispat edilebilecek bir olgu değildir. Nitekim Yargıtay, fiilen birlikte yaşama olgusunun ispatı için muhtar, aza, komşu, kapıcı, yönetici, imam, öğretmen, esnaf gibi kişilerin bilgi ve görgülerine danışılması gerektiğini belirtmektedir¹¹²⁰. Bir kişinin bir başka kişiyle fiilen birlikte yaşayıp yaşamadığını belirlemek için fiilen birlikteliğin mevcudiyetini kanıtlayacağına inanılan 3. kişilerin tanıklığına başvurmak özel hayatın gizliliğine müdahale niteliği taşır.

İkinci olarak, birlikte yaşamanın ortaya koyulmasının özel hayatın gizliliğine müdahale niteliği taşıyıp taşımadığına değinilmelidir. Anayasanın 20. maddesinde düzenlenen özel hayatın gizliliği ilkesi, aile hayatına saygı gösterilmesini isteme hakkını da içermektedir. Evlilik birliği dışındaki birliktelikler de aile hayatı kapsamında değerlendirilebilir ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkının konusunu oluşturabilir¹¹²¹. Bu nedenle iki kişinin fiilen birlikte yaşayıp yaşamadığının ortaya koyulması özel hayata müdahale niteliğindedir. Fiilen birlikte yaşamayı tespit etmek, iki kişinin birlikte yaşadığını rızaları olmaksızın ortaya çıkarmak, alenileştirmek özel hayata müdahale kapsamında değerlendirilebilir. Zira bir kişinin kiminle, nasıl ve nerede yaşayacağı, aynı evi kiminle paylaşacağı, evliliğin getirdiği yükümlülükleri kiminle üstleneceği özel hayat kapsamındadır. Nitekim Anayasa Mahkemesinin bir kararında belirtildiği gibi,

¹¹¹⁹ Bkz. Yarg. 10. HD., 20.10.2021, E.2021/2094, K.2021/12529; Yarg. 10. HD., 6.10.2021, E.2021/6643, K.2021/11634; Yarg. 10. HD., 11.11.2020, E.2020/7974, K.2020/6431; Yarg. 21. HD., 17.2.2020, E.2019/542, K.2020/869, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹²⁰ Bkz. üstteki dipnottaki kararlar.

¹¹²¹ Resmi evlilikler dışındaki birlikteliklerin de aile yaşamı kapsamında değerlendirilebileceği ve konuya ilişkin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları için bkz. Gülay Arslan Öncü, **Bireysel Başvuruda Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı**, İstanbul: Beta Yayınları, 2020, s.102.

“Özel hayatın korunması her şeyden önce bu hayatın gizliliğinin korunması, başkalarının gözleri önüne serilmemesi demektir. Orada cereyan edenlerin yalnız kendisi veya kendisinin bilmesini istediği kimseler tarafından bilinmesini istemek hakkı, kişinin temel haklarından biridir”¹¹²².

Dolayısıyla birlikte yaşama olgusunu ispat yöntemi özel hayatın gizliliğine müdahale oluşturmaya bile birlikte yaşamanın tespit edilmesi, ortaya koyulması başlı başına özel hayatın gizliliğine müdahale niteliğindedir.

Kanaatimizce hükmün özel hayatın gizliliğine müdahale ettiği hususunda şüphe yoktur. Ancak müdahalenin varlığı ile yapılan müdahalenin Anayasaya aykırı olup olmadığı farklı konulardır. Kanun koyucunun temel hak ve özgürlüklere yaptığı her müdahale Anayasaya aykırı değildir. Temel hak ve özgürlüklere yapılacak müdahalenin sınırları Anayasanın 13. maddesinde düzenlenmiştir¹¹²³. 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrası ile özel hayatın gizliliğine yapılan müdahalenin Anayasanın 13. maddesi kapsamında Anayasaya uygun olduğu ve Anayasa Mahkemesinin kararının bu yönüyle isabetli olduğu kanaatindeyiz¹¹²⁴.

Önemle vurgulamak isteriz ki hükmün Anayasaya uygun olduğu yolundaki iddiamız hükmün amacı dikkate alınarak ileri sürülmüştür. Kanun koyucunun hakkın kötüye kullanılmasını engelleme amacıyla hareket etmesi özel hayata ilişkin müdahaleyi Anayasanın 13. maddesinin sınırlarında tutmaktadır. Ancak Yargıtay’ın hükmün amacını aşan yorumu dikkate alındığında, Yargıtay uygulamasının özel hayatın gizliliğini ihlal eden sonuçlar doğurduğu rahatlıkla söylenebilir. Yüksek Mahkeme, hükmün amacını dikkate almaksızın, boşandığı eşle birlikte yaşamayı kesin şekilde aylık kesme ve yersiz ödeme oluşma sebebi olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşımın sonucu olarak, hakkın kötüye kullanımı amacı

¹¹²² AYM, 31.3.1987, E.1986/24, K.1987/8, R.G., 28/5/1987, 19473; Bkz. *Turan*, 5510 Sayılı Yasa’nın 56/son Maddesi, s.129.

¹¹²³ Madde 13 – “Temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlanabilir. Bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamaz”.

¹¹²⁴ Aynı yönde görüş için bkz. *Köme Akpulat*, Boşandığı Eş, s.411-412; *Centel*, Ülke Gerçeği, s.194. Aksi yönde görüş için bkz. *Turan*, 5510 Sayılı Yasa’nın 56/son Maddesi, s.130.

olmaksızın boşanan çiftler daha sonra birlikte yaşarlarsa aylıkları kesilmekte ve kesilen aylıklar yersiz ödeme kapsamında geri alınmaktadır. Dolayısıyla aslında hükmün kapsamına girmeyen, birlikte yaşamaları aylık kesme sebebi olmaması gereken kişilerin birlikte yaşama tercihinine müdahale edilmektedir. Amaç unsuru hükümden çıkarıldığında, kişiler, tamamıyla özel hayatları kapsamında kalan tercihleri nedeniyle adeta cezalandırılmaktadırlar. Bu nedenle hüküm teorik olarak Anayasaya aykırı olmasa da Yargıtay uygulaması neticesinde hükmün uygulaması Anayasaya aykırı sonuçlar doğurmaktadır¹¹²⁵.

eee) Anayasa Mahkemesi Kararının Sosyal Güvenlik Hakkı Açısından Değerlendirilmesi ve Görüşümüz

5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrasının Anayasaya aykırı olduğu iddiası hususunda üzerinde durulması gereken son konu, hükmün Anayasanın 60. maddesinde düzenlenen sosyal güvenlik hakkını ihlal edip etmediğidir. Hükmün sosyal güvenlik hakkına aykırı olduğu Anayasa Mahkemesine başvuru yapan ilk derece mahkemelerinin itirazlarına konu edilmiş ve Anayasa Mahkemesi kararına katılmayan karşı oy gerekçesinde de hükmün sosyal güvenlik hakkını ihlal ettiği belirtilmiştir¹¹²⁶.

5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin son fıkrası hükmü, ölüm aylığının kesilmesini düzenlediği için doğal olarak sosyal güvenlik hakkına müdahale

¹¹²⁵ Nitekim Yüksek Mahkeme uygulamasının Anayasaya aykırı sonuçlar doğurduğu Kar tarafından ifade edilmiştir. *Kar'a* göre, "5510 sayılı Kanunun 56. maddesinin konuluş amacı neydi? Gerekçesine göre: «Anlaşmalı boşanmada bu hakkın kötüye kullanılması.» Birlikte yaşama olgusunun ön koşulu nedir? Bu hakkın kötüye kullanılmasıdır. AYM anılan düzenlemeyi niye iptal etmedi? Dedi ki «Ben burada bir hakkın kötüye kullanılmasını sezdiğim için iptal etmiyorum.» Eğer Yargıtay dairelerinin salt birlikte yaşama olgusunu arayan içtihadını, bu şekilde uygulamasını görseydi, özel yaşamın gizliliği ilkesinin ihlali nedeniyle iptal ederdi.", *Kar*, Genel Görüşme, s.539.

¹¹²⁶ Üyeler Serdar Özgüldür ve Engin Yıldırım'a göre, "Kurumun aktüeryal dengesi, haksız maaş alma, diğer çalışanların haklarının ihlâl edilmesi vb. nedenlerin gerçekte var olması, Anayasa'ya aykırı kurallar koymak suretiyle bu 'haksızlığın' giderilmesini haklı kılamaz. Anayasa'nın 60. maddesinin öngördüğü sosyal güvenlik hakkının yitirilmesi sonucunu doğuran bir olgunun aynı zamanda yine Anayasa'nın meşru gördüğü hukuki bir nedene dayanması gerekir. Dava konusu kural, bir sosyal güvenlik hakkının (aylık) haksız biçimde yitirilmesi sonucunu doğurduğundan, Anayasa'nın 60. maddesine aykırıdır." Bkz. AYM, 28/4/2011, E.2009/86, K.2011/70, R.G.,15/12/2011, 28143.

etmektedir. Lakin, öğretide isabetle belirtildiği üzere, bir hak kötüye kullanılarak sosyal güvenlik hakkı elde edilemez¹¹²⁷. Nitekim Anayasa Mahkemesi de kararında, *"Ölüm aylığı alabilmek için öngörülen koşulun hakkın kötüye kullanılarak sağlanmak istenmesi sosyal güvenlik hakkıyla bağdaştırılamaz"*¹¹²⁸ şeklinde bu hususu vurgulamıştır. Dolayısıyla hükmün Anayasaya aykırı olmadığı yolundaki Anayasa Mahkemesi kararına katılmaktayız. Ancak, özel hayatın gizliliği ve eşitlik ilkesine dair Yargıtay uygulamasına ilişkin yaptığımız açıklamalar sosyal güvenlik hakkı açısından da geçerlidir. Yargıtay uygulaması neticesinde hükmün kapsamına girmemesi gereken kişilerin aylık ve gelirlerinin kesilmesi doğrudan sosyal güvenlik hakkına müdahaledir ve Anayasaya aykırıdır. Amaç unsuru dışarıda bırakıldığında, salt fiilen birlikte yaşamak nedeniyle kişilerin sosyal güvenlik hakkına erişimi engellenmektedir. Bu nedenle Yargıtay uygulamasının sosyal güvenlik hakkı açısından da Anayasaya aykırı sonuçlar doğurduğu kanaatindeyiz.

f) Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi Gerektiği Hâlde Durumun Gizlenmesi ve/veya Bildirilmemesi

Yönetmeliğe göre, ilgililerin, kendilerine bağlanan gelir ve aylıkların kesilmesini gerektirecek durumların varlığını Kuruma bildirmemeleri yersiz ödeme doğurur (m.5/1,e).

Yönetmelikte düzenlenen bu durum, yalnızca, yardımların kesilmesi gerekmesine rağmen yardım yapılmaya devam edilmesi nedeniyle doğan yersiz ödemelerle ilgilidir.

Gelir ve aylıkların kesilmesi gereken hallere daha önce değinilmişti¹¹²⁹. Bu haller meydana geldiğinde, yukarıda bahsedildiği üzere, gelir ve aylıkların kesilmesi için ilgililer durumu Kuruma bildirmeyi taahhüt ederler. İlgililerin

¹¹²⁷ Köme Akpulat, Boşandığı Eş, s.413.

¹¹²⁸ Bkz. AYM, 28/4/2011, E.2009/86, K.2011/70, R.G.,15/12/2011, 28143.

¹¹²⁹ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C. Sosyal Sigorta Ödemelerinin Kesilmesi Gerekmesine Rağmen Ödenmeye Devam Edilmesi.

taahhütlerine uymayarak durumu Kuruma bildirmemeleri hukuka aykırı eylemlerini oluşturur ve yersiz ödeme doğurur.

Önemle belirtelim ki, Yönetmelikte yalnızca gelir ve aylığın kesilmesinden bahsetse de kanaatimizce gelir ve aylığın indirilmesi gereken hallerde durumun Kuruma bildirilmemesi de yine ilgililerin hukuka aykırı eylemini oluşturur.

Yukarıda, Yönetmelik m.5/1, (b) bendi hakkında bilgi verilirken, durum değişikliklerinin ilgililer tarafından süresinde bildirilmese dahi bildirim yükümlülükleri tarafından bildirilmesi veya bildirim süresi içerisinde ilgililere yeni gelir veya aylık bağlanması durumunda ilgililerin hukuka aykırı eyleminden söz edilemeyeceği belirtilmişti¹¹³⁰. Yönetmeliğin 5. maddesi gereğince aynı esas Yönetmelik m.5/1, (e) bendi açısından da geçerli olacaktır.

g) Sigortalılar ile Gelir veya Aylık Alanlara Yapılan Ödemelerden Hak Sahipliği Sona Ermesine Rağmen Herhangi Bir Kişi Tarafından Tahsilat Yapılması

Yönetmeliğe göre, sigortalılara ya da gelir veya aylık alanlara yapılan ödemelerin, bu ödemelere hak kazanma koşulları sona erdikten sonra başka kimseler tarafından alınması halinde de yersiz ödeme doğar (m.5/1,f).

Öğretide, Yönetmeliğin 5. maddesinin 1. fıkrasının f bendine ilişkin sıklıkla karşılaşılan hususun, gelir veya aylık alırken vefat eden kişilere yapılan ödemelerin banka hesaplarından başka kişiler tarafından çekilmesini ifade ettiği belirtilmektedir¹¹³¹. Kanaatimizce hüküm yalnızca bu duruma ilişkindir. Zira, sigortalı hayattayken gelir ve aylığa hak kazanma koşullarını kaybetmesine rağmen ödeme yapılmaya devam edilmesi zaten yersiz ödemedir. Bu ödemeyi ister

¹¹³⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 1, b) Örneği Kurumca Hazırlanan Belgelerle Bildirilmesi Taahhüt Edilen Durum Değişikliklerinin Bir Ay İçinde Kuruma Bildirilmemesi.

¹¹³¹ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.60. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Halil Özdemir, "Sigortalıların Ölümünden Sonra Aylıklarının Çekilmesinde Sosyal Güvenlik Kurumunun Zararından Sorumluluk", **Karatahta İş Yazıları Dergisi**, Sayı.1, (Nisan 2015).

sigortalı alsın, isterse sigortalı dışında başka bir kişi sigortalının bilgisi dışında alsın, yersiz ödemeden sigortalı sorumlu olur.

Yönetmelik m.5/1, (f) bendi hakkında bir sonraki başlıkta¹¹³² ayrıntılı şekilde değerlendirme yapılacağı için burada daha fazla bilgi verilmeyecektir.

2. Yönetmelikte Düzenlenen Haller Hakkında Genel Değerlendirme

5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde belirtilen, ilgililerin “kasıtlı ve kusurlu davranışlarının” neler olduğu Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesinde açıklığa kavuşturulmuştur. Ancak Yönetmelik hükmü birçok açıdan eleştiriye açıktır.

Öncelikle, daha önce belirttiğimiz üzere, hükümde geçen ilgililerin “kasıtlı ve kusurlu” davranışları ifadesinin isabetli olmadığını belirtmek gerekir. Kanaatimizce, ilgililerin “hukuka aykırı davranışları/eylemleri” ifadesinin tercih edilmesi hukuki açıdan daha doğru olurdu¹¹³³.

Bir diğer eleştiri, Yönetmelikte belirtilen yersiz ödeme oluşturacak davranışlara yönelik olacaktır. Yönetmelikte düzenlenen ilgililere yönelik davranışların, f bendi hariç¹¹³⁴, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışı olduğu zaten oldukça açıktır. Bir diğer ifade ile, bu haller Yönetmelikte sayılmasaydı dahi kolaylıkla ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışı nedeniyle yersiz ödeme oluşturacağı anlaşılabilirdi. Nitekim Yönetmelikte sahte sigortalılık ve sahte belge sunulması gibi ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışı olduğu konusunda tereddüt dahi edilmeyecek hallere yer verilmiştir. Hatta, Yönetmelikte düzenlenen ve ilgililerin kusurlu ve kasıtlı hareketi olarak gösterilen boşanılan eşle birlikte yaşanması zaten 5510 sayılı Kanunun 56. maddesinde açıkça yersiz ödeme oluşturacak bir hal olarak düzenlenmiştir. İlgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışı sayılacağı böylesine belirgin davranışların niçin Yönetmelikte ayrıca düzenlendiği

¹¹³² Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 2. Yönetmelikte Düzenlenen Haller Hakkında Genel Değerlendirme.

¹¹³³ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, A. Genel Olarak.

¹¹³⁴ F bendine ilişkin değerlendirme sonraki ve devamındaki paragraflardadır.

anlaşıl原因amaktadır. Tahminimiz, uygulamada sıklıkla görülen hallerin Yönetmelikte düzenlediği ve bir anlamda sistematize edilerek ortaya konulmak istendiği yönündedir. Ancak düzenlemenin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin açıklanmasına ve genel olarak yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin katkı sağlamadığı kanaatindeyiz. Bize göre daha tartışılabilir, tereddüt edilebilecek hususlar düzenlenmiş olsa Yönetmelik daha yol gösterici olabilirdi.

Yönetmelik m.5/1, (f) bendi de bizce eleştiriye açıktır. İlgili düzenleme, sigortalı öldükten sonra aylık veya gelirlerinin başkaları tarafından alınmaya devam edilmesini düzenlemektedir. Uygulamada ölen sigortalıların aylık veya gelirleri, sigortalıların bankamatik kartları kullanılarak ATM’lerden veya ölümden önce çıkartılan vekaletnameler kullanılarak banka şubelerinden çekilmektedir¹¹³⁵. İlgili hükümde, *“sigortalılar ile gelir veya aylık alanlara yapılan ödemelerden, hak sahipliği sona ermesine rağmen herhangi bir kişi tarafından tahsilat yapılması”* ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışı olarak sayılmıştır. Düzenlemenin lafzından çıkan sonuçlar; ölen sigortalının kesilmesi gerekirken ödenmeye devam edilen gelir ve aylıklarının “yersiz ödeme”, ölen sigortalının kesilmesi gereken gelir ve aylıklarını tahsil eden kişinin ise “ilgili” olduğudur. Biz bu iki sonuca da katılmamaktayız.

Öncelikle, ölen sigortalının kesilmesi gerekirken ödenmeye devam edilen gelir ve aylıklarının “yersiz ödeme” oluşturduğu iddiası üzerinde durulmalıdır. Sigortalı ölmüş ve sigortalının kesilmesi gereken gelir ve aylıkları başkası tarafından alınmaya devam edilmişse, sigortalı ile Kurum arasında sosyal sigorta ilişkisi olmadığı için yapılan ödeme 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında yersiz ödeme oluşturmaz¹¹³⁶. Zira ölüm sosyal sigorta ilişkisini sona erdiren bir durumdur ve sosyal sigorta ilişkisinin varlığı yersiz ödemenin unsurlarından biridir¹¹³⁷. Dolayısıyla bu durumda 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında yersiz ödemededen bahsedilemez. Bu durumda Kurum, sebepsiz zenginleşme veya

¹¹³⁵ Özdemir, Aylıkların Çekilmesi, s.166.

¹¹³⁶ Bkz. Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.8-9, 60-61; Köprücü, s.8, 82-83. Aynı yönde bkz. Yarg. 21. HD., 28.5.2015, E.2015/2951, K.2015/12188, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹³⁷ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, C. Yersiz Ödemenin Unsurları.

haksız fiil hükümlerine¹¹³⁸ göre zararını tazmin edebilir¹¹³⁹. Alman Hukukunda da ölen kişiye ödenmeye devam edilen yardımların geri alınmasının sigorta ilişkisi bulunmadığı için SGB X § 50 kapsamında gerçekleştirilemeyeceği belirtilmektedir¹¹⁴⁰.

Ölen sigortalının kesilmesi gereken gelir ve aylıklarını tahsil eden kişinin “ilgili” olduğu iddiası da incelenmelidir. “İlgili” sıfatına sahip olanlar, Yönetmeliğin 4. maddesinde, *“kendisine yersiz veya fazla ödeme yapılan işverenler, sigortalılar, isteğe bağlı sigortalılar, gelir veya aylık almakta olanlar ve bunların hak sahipleri ile genel sağlık sigortalıları ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişiler”* olarak ifade edilmiştir. Tanıma göre, ilgili sıfatına sahip olmak için iki koşul gerekir. İlk koşul, kendisine yersiz ödeme yapılan kişi olmaktır. İkinci koşul ise, ilgilinin hükümde sayılan sosyal sigorta ilişkisine sahip olan kişilerden olmasıdır. İki koşul birlikte değerlendirildiğinde şu sonuca ulaşılmaktadır: İlgili sıfatına sahip olabilmek için, ödemenin sosyal sigorta ilişkisine sahip olan kişiye, sahip olduğu sosyal sigorta ilişkisi nedeniyle yapılması gerekir. Oysa Yönetmelik m.5/1, (f) bendi kapsamına giren durumlarda, başkasının kesilmesi gereken gelir ve aylıklarını alan kişide bu iki koşul da eksiktir. İlk koşul eksiktir, çünkü yapılan ödeme, başkasının kesilmesi gereken gelir ve aylıklarını alan kişiye yapılmamaktadır. Burada ödeme gelir ve aylığı kesilmesi gereken sigortalıya yapılmaktadır. Başka bir ifade ile, ödeme sigortalıya yapılmakta ancak bu ödemeyi sigortalı dışında başka bir kişi almaktadır. İkinci koşul da eksiktir, çünkü, Kurum ile yersiz ödeme yapılan kişi arasında bir sosyal sigorta ilişkisi olsa dahi yapılan ödeme bu sosyal sigorta ilişkisinden doğmamaktadır. Örneğin, 5510 sayılı Kanun m.4/1, (a) bendi kapsamında sigortalı olan A’nın, vefat eden komşusu B’nin yaşlılık aylığını almaya devam etmesi bu kapsamdadır. Dolayısıyla m.5/1, (f) bendi kapsamına giren durumlarda, yapılan ödemelerin “yersiz ödeme” olmadığı ve yapılan ödemeleri

¹¹³⁸ Özdemir, Aylıkların Çekilmesi, s.169-170. Aynı yönde bkz. Yarg. 21. HD., 28.5.2015, E.2015/2951, K.2015/12188, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹³⁹ Aynı yönde bkz. Köprücü, s.82-83; İnceman, s.1607.

¹¹⁴⁰ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 2, a) Kamu Hukukuna Dayanan Sosyal Yardım İlişkisi Nedeniyle Yardım Sağlanması Gerekliliği.

tahsil eden kişilerin “ilgili” sıfatına sahip olmadığı kanaatindeyiz¹¹⁴¹. Görüldüğü üzere, ölen sigortalının gelir veya aylıklarının çekilmeye devam edilmesi yersiz ödeme oluşturmamakta, ancak bu durum haksız fiil niteliği taşımaktadır¹¹⁴². Bu nedenle doğan uyuşmazlıklarda iş mahkemeleri değil genel mahkemeler görevli olmalıdır¹¹⁴³. Nitekim Yargıtay da ölen sigortalının bankamatik kartıyla aylık çekilmesi olayında, söz konusu eylemin haksız fiil oluşturduğu gerekçesiyle iş mahkemesinin değil genel mahkemelerin görevli olduğu görüşündedir¹¹⁴⁴. Dolayısıyla hem sosyal güvenlik hukuku hem de yersiz ödemeler ile ilgisi olmayan bu durumu düzenleyen Yönetmelik hükmünün isabetsiz olduğu kanaatindeyiz¹¹⁴⁵.

Yönetmeliğin 5. maddesine ilişkin getireceğimiz son eleştiri ise, düzenlemenin lafzına ilişkindir. Düzenlemede, 7 farklı davranış sayıldıktan sonra, bu davranışlar “*ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarını oluşturur*” ifadesi kullanılmıştır. Düzenlemenin lafzından, ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarının yalnızca hükümde sayılanlardan ibaret olduğu sonucu çıkmaktadır. Oysa, ilgililerin, yersiz ödeme doğmasına sebep olacak hukuka aykırı davranışları hükümde sayılanlarla sınırlı değildir. İlgili durumlara Yönetmelik’te yer verilmesi bahse konu durumların uygulamada sıklıkla görülmesinden kaynaklanmaktadır. Buna karşılık düzenleme bu biçimiyle tahdidi bir nitelik taşıyor gibi görünmektedir. Kanundaki herhangi bir sınırlama olmaksızın, ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödemelerin geri alınabileceğine ilişkin m.96 hükmü dikkate alındığında Yönetmeliğin 5. maddesinde yer almayan bir hukuka aykırı eylem de yersiz ödemeye sebebiyet verebilir ve geri istenmesi gerekebilir. Dolayısıyla bu konuda önemli olan, çalışmamızın başında belirttiğimiz, yersiz ödemenin

¹¹⁴¹ Aynı yönde bkz. Özdemir, Aylıkların Çekilmesi, s.168.

¹¹⁴² Özdemir, Aylıkların Çekilmesi, s.169. Ölen sigortalının aylığını çeken mirasçının sebepsiz zenginleşen olarak değerlendirilmesi gerektiği görüşü için bkz. Sözer, Değerlendirme, s.578.

¹¹⁴³ Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.557, dn. 34; Özdemir, Aylıkların Çekilmesi, s.171; Sözer, Değerlendirme, s.578; İnceman, s.1607.

¹¹⁴⁴ Yarg. 21. HD., 28.5.2015, E.2015/2951, K.2015/12188; Yarg. 10. HD., 13.2.2014, E.2014/2734, K.2014/2665, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Ayrıca bkz. Aydın, Değerlendirme 2015, s.843-847.

¹¹⁴⁵ Yönetmelik’te düzenlenen durumun sosyal güvenlik hukuku ile değil borçlar hukuku ile ilgili olduğu yönünde bkz. Özdemir, Aylıkların Çekilmesi, s.169-171.

unsurlarının bulunmasıdır¹¹⁴⁶. Bu unsurların varlığı halinde kanun koyucunun ifadesi ile tüm “kasıtlı ve kusurlu davranışlar”, bizim ifademiz ile tüm “hukuka aykırı eylemler” yersiz ödeme doğurur. Bu nedenle, Yönetmelikte belirtilen durumların tahdidi olarak sayılmadığı kabul edilmelidir.

C. Konuya İlişkin Örnek Yargı Kararları

Yersiz ödeme doğmasına neden olan ilgililerin hukuka aykırı eylemlerinin neler olduğunun tek tek sayılması mümkün değildir. Zira yardımların yapılmaması gerekirken yapılmasına, yardımların kesilmesi gerekirken kesilmemesine veya yardımların olması gereken miktardan fazla yapılmasına neden olabilecek eylemler sınırsız sayıdadır. Aşağıda, sınırsız sayıdaki bu eylemlerden yargı kararlarına yansımış olan bazı eylemlere yer verilecektir. Önemle belirtelim ki yersiz ödeme doğuran bu eylemler hakkında ayrıntılı bilgi verilmeyecek, yalnızca bilgi sahibi olunması için hangi eylemin yersiz ödeme doğurduğu belirtilecektir.

Yargıtay kararlarına göre yersiz ödeme doğmasına neden olan ilgililerin hukuka aykırı eylemlerinden bazıları şu şekildedir:

- Kurumca yardım yapılmasını engelleyecek bir durumun Kuruma bildirilmesi gerekirken bildirilmemesi: Bu duruma ilişkin bir olayda, ölen babasından ölüm aylığı almak için başvuru yapan ilgili yaşlılık aylığı aldığını Kuruma bildirmemiştir. Yargıtay,

“... davacının ölüm aylığı başvurusu sırasında imzaladığı beyan ve taahhüt belgesinde, kendi çalışması nedeniyle Türkiye İş Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfından yaşlılık aylığı almakta olduğunu bildirmediği, bu belgede, beyanlarının doğruluğunu, gerçeğe aykırı beyanda bulunması durumunda tarafına yersiz olarak yapılacak her türlü ödemeyi istenildiğinde yasal faizi ile birlikte geri ödeyeceğini beyan ve taahhüt ettiği ... davacıya babasından bağlanan ölüm aylığının 506 sayılı Kanun'un geçici 20 nci maddesinde belirtilen sandık kapsamında çalışmasından ötürü aylık alması sebebiyle kesilmesinin yerinde olduğu, bu çalışmaya ilişkin Kuruma herhangi bir bildirimde bulunulmadığı da

¹¹⁴⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, C. Yersiz Ödemenin Unsurları.

gözetildiğinde, Kurumun 5510 sayılı Kanun'un 96 ncı maddesinin a bendi kapsamında değerlendirme yaparak borç çıkarması işleminde hata bulunmadığı ..."¹¹⁴⁷

şeklinde hüküm kurmuştur. Benzer yöndeki bir kararında Yüksek Mahkeme,

"Murisin imzasını taşıyan yaşlılık aylığı bağlama talep dilekçesinde, "İş kazası-Meslek hastalığı sigortasından geliri olduğunu" beyan etmediğinin belirgin olduğu, bu durumda, iyi niyetli olduğu iddiasında bulunamayacağından, olayda Borçlar Yasasının 63. maddesi koşullarının aylık bağlama aşamasında gerçekleştiğinin kabul edilmesinin mümkün olmadığı gözetilerek, 5510 sayılı Yasanın 96/a bendi kapsamında istirdada konu alacak miktarının belirlenmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm kurulmuş olması, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir." ¹¹⁴⁸

şeklinde hüküm kurarak iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından gelir almasına rağmen yaşlılık aylığı bağlanması sırasında bu durumu bildirmeyen sigortalıya ödenen aylıkların Kanunun m.96/1, a hükmü gereğince geri alınması gerektiğini belirtmektedir.

¹¹⁴⁷ Yarg. 10. HD., 21.12.2023, E.2023/13782, K.2023/13300, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁴⁸ Yarg. 10. HD., 24.5.2010, E.2009/1648, K.2010/7186, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Ayrıca bkz. "Aylık bağlanırken verdiği imzasını içerir beyan ve taahhüt belgesinde, sigortalılık sicil kaydı ve yaşlılık aylığı aldığını belirtmeyen davalının, 5510 sayılı Yasanın 96/a maddesi kapsamında kaldığı ve yukarıda açıklanan gerekçe ışığında 06.08.2003 tarihi sonrasına ilişkin ölüm aylıklarını iadeyle yükümlü olduğunun kabulüne karar verilmesi gerekirken davanın tümüyle kabulüne karar verilmiş olması usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir", Yarg. 10. HD., 21.6.2010, E.2009/3068, K.2010/9031, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); "Eldeki davada, mahkemece, davalılar murisi Sabit'in 27.09.2003 tarihinde evli olması ve bu durumu Kuruma bildirmemesine rağmen, ilk eşi Rahide'den gelen aylıkları almaya devam ettiği, bu durumda, davacı Kurum hatasından bahsedilemeyeceği gibi, Sabit'in iyiniyetinden de söz edilemeyeceği; buna göre, davacı Kurumun alacağının 5510 sayılı Yasanın 96. maddesinin "a" bendine uygun şekilde, asıl alacak, ödeme tarihleri, faizin başlangıç ve bitiş tarihi ve dönem dönem uygulanan faiz oranlarını ayrı ayrı gösterir şekilde denetime elverişli hesap raporu aldırılarak, sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, aynı maddenin "b" bendi gereğince Kurum hatası olduğu gerekçesi ile yazılı şekilde karar verilmesi isabetsiz olup bozma nedenidir", Yarg. 10. HD., 3.11.2014, E.2014/394, K.2014/22066, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); "davalının annesinden aldığı sonraki aylığın bağlanması esnasında babasından aldığı aylığı bilmesine rağmen kurumu haberdar etmediği dikkate alınarak, uyuşmazlığın çözümünde uygulanması gereken 5510 sayılı Kanunun 96'ncı maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında değerlendirme yapılarak elde edilecek sonuca göre hüküm kurulmalıdır", Yarg. 10. HD., 27.4.2015, E.2014/18052, K.2015/7845, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

- Yardım yapılmaması gerekirken yardımın yapılmasını sağlayacak şekilde gerçeğe aykırı bildirimde bulunulması: Yargıtay'ın önüne gelen bir olayda, ölen babasından ölüm aylığı almasına rağmen yaşlılık aylık tahsis talebinde gerçeğe aykırı bilgi verilmiştir. Yüksek Mahkeme,

"Kız çocuklarının müteveffa anne/babasından ölüm aylık/Gelir almasının diğer koşullarla birlikte "kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış," koşuluna bağlı olduğu, Yasanın açık hükmü karşısında davacının 506 sayılı Yasaya tabi Geçici 20. maddesine göre kurulmuş bulunan İş Bankası A.Ş. Mensupları Emekli Sandığı Vakfı'ndan 01.09.1982 tarihinden itibaren emekli olduğu, tahsis talep ve beyan taahhüt belgesinde gerçeğe aykırı bildirimde bulunduğu dikkate alındığında, davalı Kurumun, davacıya babasından dolayı 01.10.2008 tarihinden itibaren bağlanan ve 17.01.2018 tarihinde kesilen ölüm (yetim) aylıklarının istirdadına ilişkin işleminin yerinde olduğu ..."1149

şeklindeki Bölge Adliye Mahkemesi kararını onamıştır. Kararda yersiz ödemelerin Kanunun m.96/1, a hükmü kapsamında geri istendiği açık şekilde belirtilmemiştir. Ancak sigortalının tahsis talep ve beyan taahhüt belgesinde gerçeğe aykırı bildirimde bulunduğu dikkate alındığında olayda Kanunun m.96/1, a hükmünün uygulanacağı aşıkardır.

- Yardımın *kesilmesini* gerektirecek bir durumun bildirilmemesi: Ölen eşinden dul aylığı alan ilgilinin evlendiğini Kuruma bildirmemesine ilişkin bir olayda Yargıtay,

"Dosya kapsamı ile davacının eşinin 21.06.1993'te ölümü ile 01.07.1993'te davacıya dul aylığı bağlandığı, aylık almakta iken 14.06.1994 tarihinde davacının yeniden evlendiği, ancak kuruma evliliğini bildirmeyerek aylığı almaya devam ettiği ve 01.07.1994-01.05.2010 arasında ödenen aylıkların yersiz olduğu ihtilaf konusu değildir. ...davacının kuruma verdiği taahhüdün aksine kuruma evliliğine bildirmeyerek uzunca bir süre (15 yıl 10 ay) aylığı almaya devam ettiği anlaşılmakla 5510 sayılı Yasanın 96/a kapsamında irdeleme yapılarak sonucuna göre karar verilmesi gerekmekte iken yanılığlı değerlendirme

¹¹⁴⁹ Yarg. 10. HD., 11.1.2023, E.2022/9794, K.2023/159, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

sonucu 5510 sayılı Kanunun 96/b maddesi kapsamında değerlendirme yapılması usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.”¹¹⁵⁰

şeklindeki gerekçeyle yardımın kesilmesini gerektirecek bir durumun bildirilmemesi durumunda yapılan ödemelerin Kanunun m.96/1, a hükmü kapsamında geri alınacağını ifade etmiştir.

- Sahte sigortalılık: Yargıtay, yaşlılık aylığı alan sigortalının sahte işyerinde çalışmasından dolayı sigortalılığın iptal edildiği bir olayda,

“... Mahkemece, davalının bildirimlerinin iptal edildiği dava dışı işyerinde fiili çalışması bulunduğu ispat edilemediğine dair kararı isabetli ise de, ... somut olayda mahkemece yukarıda sayılan mevzuat hükümleri çerçevesinde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi (a) fıkrasına göre istirdada konu tutarın belirlenip buna göre karar verilmesi gerekirken yanılığlı değerlendirmeye bu maddi ve hukuki olgular gözardı edilerek yazılı şekilde karar verilmiş olması, usul ve yasaya aykırı olup, bozma sebebidir.”¹¹⁵¹

şeklinde hüküm kurmuştur. Yüksek Mahkeme, işyerinden bildirilen çalışmaların sahte olduğu gerekçesiyle yaşlılık aylığının kesilip yersiz ödenen aylıkların Kurum tarafından geri istendiği bir olaya ilişkin ise,

“Davalının söz konusu sigortalı hizmet bildirimlerinin iptalinde hata bulunmadığı anlaşılmakla davalının yaşlılık aylığının başlangıçtan itibaren iptali ile takip konusu borcun tahakkukuna ve hesaplanmasına ilişkin olarak yapılan değerlendirmede; ... sigortalı hizmet bildirimlerinin iptali sonrasında prim ödeme gün sayısının 5739 güne düşmesi sebebiyle

¹¹⁵⁰ Yarg. 10. HD., 12.10.2017, E.2015/6526, K.2017/6748, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); Ayrıca bkz. “ Mahkemece, davacının 2925 sayılı Yasa kapsamında çalışmaya başladığını davalı Kuruma bildirmemesi karşısında 5510 sayılı Yasanın 96/a maddesi kapsamında değerlendirme yapılarak davacının iade ile yükümlü olduğu tutarın belirlenmesi gerekirken 96/b maddesi kapsamında sorumluluk belirlenmesi usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir”, Yarg. 10. HD., 1.3.2021, E.2020/3544, K.2021/2386, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).; “Davacının imzasını taşıyan 25.5.1993 tarihli Beyan ve Taahhüt Belgesinde; bağlanan ölüm aylığının kesilmesi için herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna tabi çalışmaya veya buralardan gelir veya aylık almaya başlamasını derhal Sosyal Sigortalar Kurumuna bildirmeyi taahhüt edipte, meydana gelen bu durumları Kuruma bildirmediği gözetildiğinde, davalının iyi niyetli kabul edilmesinin mümkün olmadığı ve geriye doğru on yıllık süre için faizden sorumlu olduğunun kabulü isabetli...”, Yarg. 10. HD., 17.10.2011, E.2010/5148, K.2011/13901, www.legalbank.net (7 Mart 2024).

¹¹⁵¹ Yarg. 10. HD., 17.11.2022, E.2022/12150, K.2022/14364, www.lexpera.com.tr (6 Nisan 2025).

5825 gün şartını sağlayamadığı ortaya çıkmaktadır. Buna göre davalının yaşlılık aylığının iptalinde de hata bulunmamaktadır. Hal böyle olunca davalının söz konusu iş yerinde gerçekte çalışmadığı halde hizmet bildirimlerinin yapıldığı göz önüne alındığında aylık ödemelerinin yersiz olduğu açıktır. Bu durumda yersiz ödemeler davalının kusurundan kaynaklandığından ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunu'nun 96/1-a bendi uygulanmalıdır...”

şeklindeki ilk derece mahkemesi kararını onamıştır¹¹⁵².

- Usulsüz prim girişi yapılması: Davacıların murisi olan sigortalının prim ödeme hesabına usulsüz prim girişi yapıldığı ve bu nedenle davacılara ödenen ölüm aylıklarının fazla ödeme oluşturduğu bir olayda Yargıtay,

“Somut olayda davacıların murisi olan sigortalının prim ödeme hesabına hileli girişler 16.02.1995 tarihinde yüklenmiş, aynı gün maluliyet aylığı tahsis talebinde bulunmuş, maluliyet aylığı ise 01.03.1995 tarihinde bağlanmıştır. Tüm bu belgeler hileli şekilde oluşturulan maluliyet aylığı koşullarının murisin katılımı ile gerçekleştirildiğini göstermektedir. ... davacıların murisi K2'a usulsüz ve hileli şekilde girilen iki adet ödeme nazara alınmaksızın 16.11.1974-25.2.1995 tarihleri arasındaki pirimi ödenmiş süreye göre hak ettiği 1.3.1995 tarihi ile ölüm tarihi olan 28.7.2004 tarihleri arasındaki maluliyet aylığının miktarının Kurumdan sorularak Kurum tarafından bağlanan maluliyet aylığı ile arasındaki fark aylık miktarını uzman bilirkişi aracılığı ile tespit ettirip özellikle 5510 sayılı Yasa'nın 96/a maddesinde yazılı şekilde hatalı işlemin tesbit tarihinden geriye doğru 10 yıllık sürede yapılan yersiz fark aylık ödemelerinin bu ödemelerin yapıldığı tarihlerden itibaren hesaplanacak kanuni faizi ile birlikte iadesinin istenebileceği hususu da nazara alınarak sonuca göre bir karar vermek gerekirken ...”¹¹⁵³

¹¹⁵² Yarg. 10. HD., 1.6.2023, E.2023/4215, K.2023/6218, www.lexpera.com.tr (6 Nisan 2025). Ayrıca bkz. Yarg. 10. HD., 25.10.2023, E.2023/7664, K.2023/10221; Yarg. 10. HD., 24.5.2023, E.2022/96, K.2023/5854, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁵³ Yarg. 21. HD., 4.10.2020, E.2009/12851, K.2010/9336, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

şeklinde hüküm kurarak usulsüz prim girişi nedeniyle ödenen ve fazla ödeme oluşturan ölüm aylıklarının 5510 sayılı Kanun m.96/1, a hükmü gereğince geri alınması gerektiğini belirtmiştir.

- Yurtdışı hizmet borçlanması yapıp yurda kesin dönüş koşulunun gerçekleştirilmemesi: Yargıtay'ın bu duruma ilişkin bir kararına göre, *"... kendisine yurt dışı borçlanması akabinde yaşlılık aylığı bağlanan davalının yurt dışı kesin dönüş şartını yerine getirmemesi karşısında kendisinin kötü niyetli olduğu ve dolayısıyla Kurumun istirdada hak kazandığı da belirgindir. ...uyuşmazlığın çözümünde esasa girilerek ve uygulanması gereken 5510 sayılı Kanunun 96'ncı maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında değerlendirme yapılarak elde edilecek sonuca göre hüküm kurulmalıdır"*¹¹⁵⁴. Başka bir kararda ise Yüksek Mahkeme,

"... davacıya 01.05.1993 tarihinden itibaren aylık bağlandığı, yurda kesin dönüş şartını yerine getirmediği gerekçesiyle 2010/Mart dönemi itibarıyla aylığının kesilerek 24.09.1999-24.02.2010 tarihleri arası dönem yönünden yersiz aylıklar borç tahakkuk ettirilerek hakkında icra takibi başlatıldığı, aynı zamanda davacının 26.02.2009 tarihli ikinci tahsis talebine istinaden yurtiçi çalışmaları olan 5084 gün üzerinden 01.03.2009 tarihinden itibaren yaşlılık aylığı bağlandığı anlaşılmaktadır.

Somut olayda, ... yaşlılık aylığı bağlama şartları, 3201 sayılı Yasa kapsamındaki borçlanma süresi olmaksızın başlangıç tarihi itibarıyla mevcut ise de; aynı dönemlerde 3201 sayılı Yasa kapsamındaki borçlanma uyarınca fazladan ödenen fark aylık miktarları yönünden davalı Kurum'un istirdat hakkı mevcuttur.

Şu halde, yukarıda bahsedilen hususlar çerçevesinde, 24.08.2009 tarihli ... belgesine göre 20.10.1971-30.06.2009 tarihleri arası çalışma ve sosyal yardım aldığı anlaşılan davacının öncelikle yurtdışı çalışmanın sona erdiği tarih belirlenerek, yurt dışı çalışmanın sona erdiği tarih itibarıyla yurtiçi çalışma ve yurtdışı borçlanma süreleri ile birlikte aylığa hak kazanacağı hususu gözetilerek, yurtiçi çalışmaları ile bağlanan aylığa, yurtdışı borçlanma süreleri de eklenmek suretiyle etkisi belirlenerek yeniden yapılacak araştırma ve alınacak bilirkişi

¹¹⁵⁴ Yarg. 10. HD., 6.4.2017, E.2015/11504, K.2017/2988, www.lexpera.com.tr (7 Nisan 2025).

raporuyla, davacının borçlu olduğu tutar diğer ifadeyle davalı Kurum'un istirdata hakkı bulunduğu yersiz aylık tutarı 5510 sayılı Yasa'nın 96/1-a maddesi kapsamında usulünce belirlenerek, varılacak sonuca göre karar verilmelidir."¹¹⁵⁵

şeklinde hüküm kurarak, yurda kesin dönüş koşulu gerçekleştirilmeksizin bağlanan aylıklar nedeniyle doğan fazla ödemelerin 5510 sayılı Kanun m.96/1, a hükmü gereğince geri alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

III. KURUMUN HUKUKA AYKIRI İŞLEMİ

A. Genel Olarak

Yersiz ödemeler ilgililerin hukuka aykırı işleminin yanı sıra Kurumun hukuka aykırı işleminden de doğabilir. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde Kurumun "hatalı" işleminden bahsedilmektedir. Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 6. maddesinde Kurumun hatalı işlemi ile kastedilenin ne olduğu şu şekilde açıklanmaktadır: *"İlgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışları dışında kalan, Kurum çalışanlarının kasıtlı veya kusurlu davranışı, ihmali, dikkatsizliği ve bilgisizliği gibi sebeplerden kaynaklanan yersiz ödemeler Kurumun hatalı işlemlerini oluşturur"*.

¹¹⁵⁵ Yarg. 10. HD., 28.9.2017, E.2015/22964, K.2017/6178, www.lexpera.com.tr (7 Nisan 2025). Ayrıca bkz. Yarg. 10. HD., 12.4.2018, E.2016/14889, K.20198/3364, www.lexpera.com.tr (7 Nisan 2025). Yargıtay bir kararında yersiz ödemenin ilgilinin hukuka aykırı eylemine dayandığını açık şekilde belirtmemesine rağmen, "... Türkiye'de 27.7.1968 tarihinde işe girişi, yurtiçi 1968-1969 tarihleri 4/1-a kapsamında 70 gün, 3201 sayılı Yasa kapsamında 29.07.1976-26.07.1994 tarihleri arası 5000 gün borçlanma süresi olmak üzere 5070 gün üzerinden davacıya 01.08.1995 tarihinden itibaren aylık bağlandığı, yurda kesin dönüş şartını yerine getirmediği gerekçesiyle 25.07.2011 tarihinde tespit edilerek aylığının kesilerek 26.07.2001-24.04.2008 tarihleri arası dönem yönünden yersiz aylıklar borç tahakkuk ettirilerek hakkında icra takibi başlatıldığı, davacıya kesin dönüş şartını yerine getirdiği 1.5.2008 tarihinden itibaren aylığın tekrar bağlandığı anlaşılmaktadır.

Somut olayda, yukarıda bahsedilen hususlar çerçevesinde, 07.04.2011 tarihli ... belgesine göre uyumsuzluk konusu 15.07.1997-10.04.2008 tarihleri arası sosyal yardım aldığı anlaşılan davacı yönünden davalı Kurum'un istirdata hakkı bulunduğu ve Kurum işleminin yerinde olduğu anlaşıldığından Mahkemece, davanın davanın reddi yerine yazılı şekilde kabul kararı verilmesi hatalı olup bozma nedenidir" şeklinde hüküm kurarak Kurumun 5 yıldan daha uzun bir süreyi kapsayan geri alma talebini haklı bulmuştur. Bu nedenle, dolaylı olarak, yersiz ödemenin ilgilinin hukuka aykırı eyleminden doğduğu kabul edilmiştir, bkz. Yarg. 10. HD., 17.10.2022, E.2022/4919, K.2022/12531, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

Görüldüğü üzere "hata" ifadesi, "*Kurumun maddi ve hukuki duruma ilişkin yanlış değerlendirmelerini*"¹¹⁵⁶ yani kusuru ifade etmektedir.

Sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarının hangi koşulların varlığı halinde doğacağı ve kesileceği yasal düzenlemelerle belirlenmiştir. Aynı durum ödenecek yardım miktarı için de geçerlidir. Kurumun, Yönetmelikte sayılan hatalı işlemleri ile bu duruma yol açması, yasal düzenlemelere aykırı bir işlem yaptığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, yersiz ödeme doğuran sebeplerden Kuruma ilişkin olanların, "Kurumun hukuka aykırı işlemleri" olarak adlandırılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu nedenle bundan sonra tezimizde "Kurumun hukuka aykırı işlemleri" ibaresini kullanmayı tercih edeceğiz.

Kurumun hukuka aykırı işlemlerinin, tıpkı ilgililerin hukuka aykırı eylemleri gibi tek tek sayılması mümkün değildir. Yönetmelikte, "*kurum çalışanlarının kasıtlı veya kusurlu davranışı, ihmali, dikkatsizliği ve bilgisizliği*" bu işlemlere örnek olarak verilmiştir. Düzenlemenin devamında ise "*gibi sebepler*" ifadesi kullanılarak, belirtilen işlemlerin sınırlı sayıda olmadığı vurgulanmıştır. Gerçekten de sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarının doğmaması gerekirken doğması, kesilmesi gerekirken kesilmemesi ve ödenmesi gereken miktardan fazla ödenmesi Kuruma yüklenebilen herhangi bir nedenden kaynaklanıyorsa Kurumun hukuka aykırı işlemi söz konusu olur.

Bu noktada hem ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışından hem de Kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerde iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesinde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendinin mi yoksa b bendinin mi uygulanacağına değinmek gerekir. Kanunun 96. maddesinde ve Yönetmelikte bu konuda herhangi bir düzenleme mevcut değildir¹¹⁵⁷. Bu noktada Yönetmelik'teki "*ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışları dışında kalan*" ifadesine dikkat çekmek isteriz. Yönetmelikte, Kurumun hukuka aykırı işlemleri nedeniyle doğan yersiz ödemelerin, ilgililerin hukuka aykırı eylemleri nedeniyle

¹¹⁵⁶ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.39.

¹¹⁵⁷ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.40, 53.

doğan yersiz ödemelerin dışındaki yersiz ödemeler olduğu belirtilmektedir. Bir diğer ifade ile Kurumun hukuka aykırı işlemleri nedeniyle doğan yersiz ödemeler açıklanırken ilgililerin hukuka aykırı eylemleri nedeniyle doğan yersiz ödemeler dışlanmıştır. Şu hâlde, yönetmelik hükmünün lafzı dikkate alındığında, bir yersiz ödeme hem ilgililerin hukuka aykırı işleminden hem de Kurumun hukuka aykırı eyleminden kaynaklanıyorsa, ilgililerin hukuka aykırı işleminden doğduğu kabul edilecektir¹¹⁵⁸. Bu sonuç, kanun koyucunun, yersiz ödeme doğmasında hiçbir kusuru ve dahli olmayan ilgilileri yersiz ödemeden sorumlu tutan yaklaşımıyla uyumludur. Ancak, olması gereken hukuk açısından yersiz ödemenin doğmasında ilgilinin kusuru ile Kurumun kusurunun karşılaştırılarak sonuca gidilmesi isabetli olacaktır¹¹⁵⁹. Gerçekten aynı olayda hem Kurumun hem de ilgililerinin kusurunun bulunması mümkündür. Yargıtay hem ilgilinin hem Kurumun kusurlu olduğu bir olayda Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendinin uygulanması gerektiğine

¹¹⁵⁸ İlgililerin kasıtlı davranışı varsa 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendinin, ilgililerin kasıtlı davranışı yoksa 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendinin uygulanacağı yönünde bkz. *Köprücü*, s.58-59.

¹¹⁵⁹ Aynı yönde bkz. *İnceman*, s.1610. Kamu Denetçiliği Kurumunun konuya ilişkin tavsiye kararına göre, "5510 sayılı Kanun'un kendisine verdiği görev gereği Sosyal Güvenlik Kurumunun, bir yandan malullük aylığı öderken diğer yandan da sigortalılara ilişkin verileri topladığı göz önünde bulundurulduğunda, somut olayda malullük aylığı almakta olan şikayetçinin tekrar çalışmaya başladığını tespit etmek ve gereğini yapmak noktasında idarenin derin, nitelikli ve zaman alan bir araştırmaya ihtiyaç duymadığı açıktır....Somut olayda, tekrar işe girdiği konusunda idareye herhangi bir bildirimde bulunmaması sebebiyle şikayetçiye kusur atfedilebileceği düşünülse bile, yukarıda yer verilen tespitler, açıklamalar ve mevzuat hükümleri dikkate alındığında malullük aylığı almakta iken tekrar çalışmaya başlayan şikayetçiye 7 yıl 4 ay boyunca yersiz ödeme yapılmasında Sosyal Güvenlik Kurumunun daha ağır kusurlu olduğu sonucuna varılmıştır....Aylıkları ödemek ve gerekli şartların oluşması halinde söz konusu aylıkların ödenmesine son vermekle yükümlü olan bir kamu otoritesinin, başından beri bilgisi dahilinde olan iki ayrı veriyi kullanamaması, gerekli çapraz sorgulamaları etkin bir şekilde yapamaması, buna uygun yazılımı bulundurmaması, işveren tarafından işe giriş bildirimi süresinde yapılmışken 7 yıl 4 ay gibi uzun bir süre (17/1/2008-17/5/2015 arası) yersiz bir şekilde aylık ödemeye devam edilmesi Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 8 inci maddesinde ifadesini bulan "Hesap Verme Sorumluluğu" ile bağdaşmamaktadır...Yukarıdan bu yana yapılan açıklamalar, anılan mevzuat hükümleri, değinilen Anayasa Mahkemesi kararı ve dosya içindeki bilgi ve belgeler bir bütün olarak değerlendirildiğinde; hatalı bulunan Sosyal Güvenlik Kurumunun, söz konusu yersiz ödemenin tahsilinde 5510 sayılı Kanun'un 96 ncı maddesinin (a) bendini uygulamasının hukuka ve hakkaniyete aykırı olduğu, şikayetçiye yapılan yersiz ödemenin aynı Kanun hükmünün (b) bendi uyarınca (bkz. paragraf 11) tahsil edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır", 02.08.2016 tarihli karar için bkz. *Kırmızı*, s.536-537.

hükmetmiştir¹¹⁶⁰. Öğretide, müterafik kusur durumunda geri alma işleminde Kanun m.96/1, (b) bendinin esas alınmasının daha adil olacağı ifade edilmektedir¹¹⁶¹.

Kurumun yersiz ödeme doğuran hukuka aykırı işlemlerinden bazıları şunlardır: Sigortalı tescil ve hizmet kayıtlarının usulüne uygun olarak tutulmaması¹¹⁶², mevzuat hükümlerinin yanlış yorumlanması¹¹⁶³, hesaplamalarda hata yapılması¹¹⁶⁴ ve yersiz tahsil edilen primler nedeniyle yersiz ödeme doğması¹¹⁶⁵. Belirtelim ki, yersiz tahsil edilen primler nedeniyle yersiz ödeme doğması, önemi nedeniyle aşağıda ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

B. Yersiz Alınan Primler Nedeniyle Yersiz Ödeme Doğması¹¹⁶⁶

Sigortalılar ve işverenlerden alınan primlerin çeşitli nedenlerle yersiz olması mümkündür¹¹⁶⁷. Yersiz alınan primlerin iadesi ve bu işlemin yersiz ödemelere etkisi

¹¹⁶⁰ Yüksek Mahkemeye göre, "Yaşlılık aylığı bağlanırken, ölüm aylığını Kurum'a bildirmeyen davalının iyiniyetli olduğundan bahsedilemeyeceğinden; davada, Borçlar Kanununun 63. maddesinin uygulama yeri bulunmamaktadır. Ne ki; yaşlılık aylığı bağlanırken Kurum'a sunulan nüfus kaydında, ölüm aylığı aldığının yazılı olması; Yine, 2005 Yılında, davalının yaşlılık aylığı dosyası yerine, ölüm aylığı dosyasından sağlık sigortasından yararlanmasının uyumsuzluk konusu yapıldığı, buna göre Kurum'un iki aylık alındığından çok önceden haberdar olduğu halde, mükerrer ödemeleri sona erdirmemekle hatalı davrandığı gözetildiğinde; 6111 sayılı Yasanın 44. maddesi ile değişen 5510 sayılı Yasanın 96. maddesinin "b" bendi gereğince, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru 5 yıl içinde yapılan yersiz ödemeler toplamının, ilgiliye tebliğ tarihinden itibaren yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, yirmidört aylık sürenin dolduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan itibaren hesaplanacak yasal faizi ile, davalının Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilerek, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınmasına karar verilmesi gerekirken...", Yarg. 10. HD., 24.5.2011, E.2010/682, K.2011/7469, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁶¹ Hacıoğlu Çalışkan, s.2296. Benzer yönde bkz. Civan, Yersiz Ödemeler, s.1040-1041.

¹¹⁶² Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.68-70.

¹¹⁶³ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.152; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.70-71.

¹¹⁶⁴ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.152; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.71.

¹¹⁶⁵ Bkz. İkinci Bölüm, §4, III, B. Yersiz Tahsil Edilen Primler Nedeniyle Yersiz Ödeme Doğması.

¹¹⁶⁶ Primlerin yersiz olarak alınması, Kurumun hatasından kaynaklanabileceği gibi ilgililerin hatası veya kastından da kaynaklanabilir. Bkz. Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.230-231; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.231-232. Dolayısıyla, bu hususa her ne kadar "Kurumun Hukuka Aykırı İşlemi" başlığı altında yer versek de "İlgililerin Hukuka Aykırı Eylemi" başlığı altında incelenmesi de yanlış olmayacaktır.

¹¹⁶⁷ İşyerinin Kurum tarafından hatalı olarak tescil edilmesi, işyerinin girdiği tehlike sınıf ve derecesinin yanlış belirlenmesi, primlerin matrahında hata yapılması ve farklı statüden prim yatırma bu durumlara örnek olarak gösterilmektedir. Bkz. Ali Nazım Sözer, "Sosyal Güvenlik Hukukunda İyiniyet İlkesi Ve Yersiz Ödenen Primlerin İadesi (Şekli Sigorta Geçersiz Sigorta)", **İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 14. Yıl Toplantıları**, 18-19 Haziran 2010, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2011, s.107, 116- 129.

5510 sayılı Kanunun 89. maddesinin 3. ve 4. fıkralarında düzenlenmiştir. İlgili düzenlemeler şu şekildedir:

“Yanlış veya yersiz alınmış olduğu tespit edilen primler, alındıkları tarihten on yıl geçmemiş ise, hisseleri oranında işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara veya genel sağlık sigortalılarına veya hak sahiplerine kanunî faizi ile birlikte geri verilir. ... Ancak Borçlar Kanununun 65 inci maddesi hükmü saklıdır.

Prim iadesi nedeniyle sigortalıların, isteğe bağlı sigortalıların, genel sağlık sigortalılarının aylık, gelir, ödenek ve sağlık hizmetlerinden yararlanma şartlarını yitirmeleri durumunda, bu Kanuna göre ödenen aylık, gelir ve ödenekler ile sağlanan sağlık hizmetleri durdurulur. Yanlış veya yersiz yapılan masraflar 96 ncı madde hükümlerine göre ilgililerden geri alınır.”

Yukarıdaki hükümler, “yanlış veya yersiz” alınan primlerin iadesini ve bu nedenle doğan yersiz ödemelerin ilgililerden geri alınmasını düzenlemektedir¹¹⁶⁸. “Yanlış” ve “yersiz” kavramlarının sözlük anlamlarına değinen Sözer, her iki kavramın da aynı duruma işaret ettiğini ifade etmektedir¹¹⁶⁹. Biz de 3. fıkrada yer alan “*yanlış veya yersiz alınmış olduğu tespit edilen primler*” ifadesi ile “4. fıkrada yer alan “*yanlış veya yersiz yapılan masraflar*” ifadesinin isabetsiz olduğu kanaatindeyiz.

Kanaatimizce, hükümde kullanılan “yanlış” ifadesi “fazla” ifadesinin yerine, bu ifadeyi karşılayacak şekilde kullanılmıştır. Bir diğer ifade ile 3. fıkrada yer alan “*yanlış veya yersiz alınmış olduğu tespit edilen primler*” ifadesi, *fazla veya yersiz alınmış olduğu tespit edilen primler*”; “4. fıkrada yer alan “*yanlış veya yersiz yapılan masraflar*” ifadesi ise, “*fazla veya yersiz yapılan masraflar*” şeklinde anlaşılmalıdır. Aksi halde, 3. ve 4. fıkraların lafzının sonucu olarak, fazla alınan primlerin iade edilmesi ve prim iadesi nedeniyle doğan fazla ödemelerin geri

¹¹⁶⁸ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.373-377, Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.230-232; Sözer, Sosyal Sigortalar, s.231-234; Sözer, İyiniyet; Ayşe Köme Akpulat, “Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda İyiniyetin Korunması”, **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.23, (2011).

¹¹⁶⁹ Sözer, Sosyal Sigortalar, s.232; Sözer, İyiniyet, s.108.

alınması mümkün görünmemektedir. Gerçekten de hükümlerde yer alan “yanlış” ifadesinin “fazla” ifadesini karşılayacak şekilde kullanıldığı kabul edilmediğinde, 3. fıkra fazla alınan primlerin sigortalılara iade edilmesini, 4. fıkra ise fazla alınan primler nedeniyle doğan fazla ödemelerin Kurum tarafından geri istenmesini engellemektedir. Hükmün lafzına sıkı sıkıya bağlı kalındığında, prim iadesi sonucunda yardımlardan yararlanma şartlarını yitirmeyen ancak yardım miktarının azaltılması gereken sigortalının yardım miktarı azaltılmayacaktır. Bu durumun kanun koyucunun bilinçli bir tercihi olmadığı, kanun metninin kötü şekilde kaleme alındığı kanaatindeyiz.

Kanaatimizce 5510 sayılı Kanunun 89. maddesi, tıpkı yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin mevzuat hükümlerinde olması gerektiğini ileri sürdüğümüz gibi¹¹⁷⁰, alınan primlerin “gereksiz” ve “fazla” olmasına göre ayırım yapılarak düzenlenmeliydi.

Öğretide, primlerin geri alınması nedeniyle yardımların kesilmesinin ve geçmişte yapılan yardımların yersiz ödeme oluşturmasının, primler geri alındığında yardımlara hak kazanma koşullarının kaybedilmesine bağlı olduğu belirtilmektedir¹¹⁷¹. Kanaatimizce buna ek olarak, yukarıda belirttiğimiz üzere, hak kazanma koşulları kaybedilmemesine rağmen alınan gereksiz veya fazla primler nedeniyle olması gerekenden fazla miktarda yardım yapılmışsa, yapılan yardımlar fazla ödeme olarak Kurum tarafından istenebilir. Bu yüzden tüm sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımları açısından ayrı ayrı değerlendirme yapılmalıdır¹¹⁷².

Yersiz alınan primlerin iade edilmesi 506 sayılı Kanunun 84. maddesinde de hüküm altına alınmıştı¹¹⁷³. İlgili hükümde, 5510 sayılı Kanunun 89. maddesi

¹¹⁷⁰ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, B. Kavram Sorunu.

¹¹⁷¹ *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.374.

¹¹⁷² *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s. 374.

¹¹⁷³ 506 sayılı Kanun m.84: “Yanlış ve yersiz olarak alınmış olduğu anlaşılan primler, alındıkları tarihlerden on yıl geçmemiş ise, hisseleri oranında işverenlere ve sigortalılara geri verilir. İşverenlere geri verilecek primler için Kurumca kanuni faiz de ödenir. Bu faiz, primin Kuruma yatırıldığı tarihi takibeden aybaşından iadenin yapıldığı ayın başına kadar geçen süre için hesaplanır.

Primleri geri verilenlere, primleri iptal edilen çalışmaları dolayısıyla, Kurumca iş kazalarıyla meslek hastalıkları sigortasından yapılmakta olan yardım ve ödemeler durdurulur. Hastalık,

düzenlemesine özdeş şekilde, “yanlış veya yersiz alınmış” primlerin iadesi nedeniyle hak kazanma şartlarının kaybedilmesi neticesinde yapılan yardımların durdurulacağı düzenlenmişti. Ancak 5510 sayılı Kanunun 89. maddesinden farklı olarak, daha önce yapılan yardımların geri alınmayacağı belirtilmişti¹¹⁷⁴. İlgili hüküm açıkça yersiz ödemelerin geri alınmasını engellemekteydi. 506 sayılı Kanunda böyle bir düzenleme mevcutken 5510 sayılı Kanunda tam tersi yönde bir düzenlemeye yer verilmesi, 5510 sayılı Kanunda Kurumun aktüeryal dengesini¹¹⁷⁵ sağlama amacının daha ön planda tutulduğunu göstermektedir.

Yersiz ödenen primlerin iade edilmesi nedeniyle yersiz ödeme doğması, yanlış statüden ödenen primler açısından söz konusu olmaz. Zira 5510 sayılı Kanunun 53. maddesinin 5. fıkrası gereğince, sigortalının tabi olduğu statü dışında bir statüden prim ödemesi halinde ödenen primler iade edilmez, gerçekte ödenmesi gereken statüden ödenmiş kabul edilir¹¹⁷⁶. Bu durum 5510 sayılı Kanunun 89. maddesinin 5. fıkrasının istisnasıdır¹¹⁷⁷.

5510 sayılı Kanunun 89. maddesinin 3. fıkrasında, yersiz alınan primlerin iade edilmesi konusunda, “*Borçlar Kanununun 65 inci maddesi hükmü saklıdır*” ifadesine yer verilmiştir. Hükümde yer verilen Borçlar Kanununun 65. maddesi ile kastedilen 818 sayılı Kanununun¹¹⁷⁸ 65. maddesidir. Bu maddenin yürürlükte bulunan 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunundaki karşılığı 81. maddedir. İlgili madde şu şekildedir: “*Hukuka veya ahlaka aykırı bir sonucun gerçekleşmesi amacıyla verilen şey geri istenemez. Ancak, açılan davada hâkim, bu şeyin Devlete mal edilmesine karar verebilir*”. Düzenlemeden çıkan sonuç, sigortalının kötüniyetle, bir başka ifade ile hileyle, yersiz prim alınmasına sebep olması durumunda sigortalıdan alınan yersiz primler iade edilmeyecektir. Örneğin sahte sigortalılık

Analık, Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortalarından yapılmakta olan yardımlar ile verilmekte olan ödenek ve aylıklar ise, ilgililer bu sebeple gerekli yardım tahsis ve ödeme şartlarını yitirmiş olurlarsa durdurulur. Şu kadar ki, daha önce sağlanan yardımlara ait giderler ilgililerden geri alınmaz.”

¹¹⁷⁴ 506 sayılı Kanunun 84. maddesine ilişkin inceleme için bkz. Sözer, İyiniyet, s.111-114.

¹¹⁷⁵ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, C, 1. Genel Olarak Kurumun Aktüeryal Dengesi.

¹¹⁷⁶ Bkz. Sözer, Gözetim, s.51-54; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.232.

¹¹⁷⁷ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.163.

¹¹⁷⁸ RG, 29.4.1926, 359.

durumunda yersiz alınan primler iade edilmez¹¹⁷⁹. Ancak sigortalı kötüniyetli değilse, bir başka ifade ile hileyle primlerin yersiz alınmasını sağlamamışsa, primler iade edilecektir¹¹⁸⁰.

Sigortalının kötüniyetli olduğu, hileyle yersiz prim alınmasına sebep olduğu durumlarda hem primler iade edilmeyecek hem de Kurum tarafından sigortalıya yapılan yardımlar yersiz ödeme olduğu gerekçesiyle geri alınacaktır. Primlerin iade edilmemesinin Kurumun yaptığı yardımların yersiz ödeme oluşturmalarına etkisi yoktur. Zira yersiz ödemenin unsurları bellidir¹¹⁸¹ ve bu unsurlar gerçekleşmiştir. Bir diğer deyişle yersiz tahsil edilen primlerin iade edilip edilmemesinin ilgiliye yersiz ödeme yapılmış olması ve yapılan bu yersiz ödemenin Kurum tarafından geri alınması gerekliliği açısından bir önemi bulunmamaktadır.

Sigortalının kötüniyetli olmadığı hallerde ise, primler iade edilecek ancak prim iadesi sonucunda yardımlardan yararlanma şartları kaybedilmişse yapılan yardımlar yersiz ödeme olarak geri alınacaktır. Görüldüğü üzere, kanun koyucu prim iadesi konusunda sigortalının iyiniyetli olup olmamasına göre ayırım yapmışken, primlerin iade edilmesi neticesinde doğan yersiz ödemelerin geri alınması konusunda böyle bir ayırım yapmamıştır¹¹⁸². Konuya ilişkin değerlendirmelerimize ilerleyen bölümlerde yer vereceğimiz için¹¹⁸³ burada konu hakkında değerlendirmede bulunmayacağız.

C. Konuya İlişkin Örnek Yargı Kararları

Yargıtay kararlarına göre yersiz ödeme doğmasına neden olan Kurumun hukuka aykırı eylemlerinden bazılarında aşağıda yer verilmiştir. Belirtelim ki, kararlara konu olaylardaki durumların önemli bir kısmı yersiz ödemelerin kategorik olarak m.96/1, (b) kapsamında geri alınması sonucunu doğurmaz. Somut olaydaki

¹¹⁷⁹ Sözer, Sosyal Sigortalar, s.232; Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.231; Köme Akpulat, İyiniyet, s.200.

¹¹⁸⁰ Bkz. Sözer, Gözetim, s.52-23.

¹¹⁸¹ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, C. Yersiz Ödemenin Unsurları.

¹¹⁸² Sözer, İyiniyet, s.110; Köme Akpulat, İyiniyet, s.201.

¹¹⁸³ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, A. Sebepsiz Zenginleşme İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.

farklı etkenlere göre, yersiz ödemeler m.96/1, (a) kapsamında geri alınabilir. Örneğin, aşağıda yer alan ve yersiz ödemelerin m.96/1, (b) kapsamında geri alınması sonucunu doğuran “ölen çocuğundan dolayı ölüm aylığı alan sigortalının eşinin de ölmesi üzerine çocuğundan aldığı aylık kesilmeden eşinden de aylık bağlanması” durumunda ilgililerin kasıtlı bir eylemi varsa m.96/1, (a) hükmü uygulanmalıdır.

- Sigortalıya ilişkin kayıtların Kurum sisteminde yanlış tutulması nedeniyle sigortalı olunmayan dönemin sigortalıymış gibi kabul edilerek yardım yapılmaması gerekirken yardım yapılması:

“26.01.2012 tarihli tahsis talebine istinaden 5412 gün üzerinden 506 sayılı yasanın geçici 81/B-g maddesi kapsamında 01.02.2012 tarihinden itibaren aylık bağlandığı 2014 yılında Kurumca yapılan inceleme neticesinde tahsiste gözetilen 1993/1,2,3 dönem bildirimlerinin iptal olarak işlenmesi gerekirken işlenmediğinin tespit edilmesi üzerine aylığın iptal edilerek yersiz ödenen aylıkların borç çıkarıldığı, ... Mahkemece, kurumca aylık bağlanırken gerekli inceleme yapılmadığı, işverence verilen belgelerin denetlenmediği davacıya yükletilebilecek kusur bulunmadığı gerekçesiyle borçlu olmadığının tespiti ile aylığından yapılan kesintilerin iadesine karar verilmiştir.

Mahkemece, 23910 sicil nolu işyerinden bildirilen ve iptal edilen 1993/ocak, şubat ve mart aylarına ilişkin müfettiş raporu, kurum denetim ve inceleme raporları celp edilerek, iptal gerekçesi belirlenmeli bu kapsamda bildirimin geçerli olup olmadığı incelenmeli, Kurum işleminin yerinde olduğu kabul edildiği takdirde ise iadenin 5510 sayılı Yasanın 96/b bendi kapsamında değerlendirilerek sonucuna göre karar verilmelidir”¹¹⁸⁴.

- Ölen çocuğundan dolayı ölüm aylığı alan sigortalının eşinin de ölmesi üzerine çocuğundan aldığı aylık kesilmeden eşinden de aylık bağlanması:

“ Dava dosyası incelendiğinde, davacının eşinin ölüm tarihine kadar çocuğundan aylık almasına yasal engel bulunmayıp 506 sayılı

¹¹⁸⁴ Yarg. 10. HD., 28.2.2019, E.2016/5944, K.2019/1809. Ayrıca bkz. www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

Kanun'un ek 46 ncı maddesi gereği bu tarihe kadar çocuğundan ölüm aylığı alabileceği gözetilmeli; eşin ölüm tarihi olan 28.02.2012 tarihinden sonraki dönem yönünden ise oğlundan aldığı ölüm aylığı kesilip eşinden aldığı ölüm aylığı devam edeceğinden bu dönem yönünden çıkartılan yersiz ödeme borcu 5510 sayılı Kanun'un 96/b hükmü ... dikkate alınarak karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde hüküm tesisi usul ve yasaya aykırı olup bozmayı gerektirmiştir”¹¹⁸⁵.

- Askerlik borçlanması yapan sigortalının askerlik borçlanması süresi ile sigortalılık süresinin iç içe geçerek çakışması nedeniyle hizmet süresi şartı sağlanmamasına rağmen sigortalıya aylık bağlanması: Bu duruma ilişkin yargıya yansıyan bir uyuşmazlıkta, davacıya eşinin vefatı nedeniyle hak sahibi olarak askerlik süreleri borçlandırılarak ölüm aylığı bağlanmış ancak daha sonra vefat eden eşin Bağ-Kur sigortalılığı kapsamındaki süreleri ile askerlik borçlanması yapılan sürelerin iç içe geçerek çakıştığı tespit edilmiştir. Bunun üzerine, şartların sağlanmadığı gerekçesiyle bağlanan ölüm aylığı kesilmiş ve ödenen aylıklar geri istenmiştir. Yargıtay,

“Davacının murisinin ölüm tarihinde yürürlükte olan 1479 sayılı Kanunun 41 inci maddesine göre, ölen sigortalının hak sahiplerine aylık bağlanabilmesi için, sigortalının en az 3 tam yıl sigorta primi ödemiş bulunması şarttır. Somut olayda ise, çakışan sürenin iptali neticesinde ölüm aylığı bağlanabilmesi için gerekli olan 3 tam yıl sigorta primi ödenmiş olması koşulunun yerine getirilmediği ve bu nedenle ölüm aylığı koşullarının oluşmadığı, yersiz ödemeye konu dönemin 5510 sayılı Kanunun 96/b maddesi uyarınca belirlendiği ve belirtilen yasal mevzuat çerçevesinde yapılan Kurum işleminin ve buna ilişkin Mahkemece yapılan değerlendirmenin yerinde olduğu anlaşılmaktadır.”¹¹⁸⁶

şeklindeki Bölge Adliye Mahkemesi kararını onamıştır.

- Sigortalının geçirdiği iş kazası neticesinde sürekli iş göremezlik oranının fazla belirlenmesi nedeniyle fazla ödeme yapılması:

¹¹⁸⁵ Yarg. 10. HD., 15.6.2023, E.2023/4919, K.2023/6943, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁸⁶ Yarg. 10. HD., 8.6.2023, E.2020/10630, K.2023/6582, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

"Dosya içindeki kayıt ve belgelere göre davacının 09/08/1994 tarihinde iş kazası geçirdiği, Kurum tarafından %31,20 sürekli işgöremezlik derecesi üzerinden sürekli işgöremezlik gelirinin bağlandığı, davalı Kurum tarafından açılan rücu davasında, davalı işverenin sürekli işgöremezlik oranına itiraz etmesi üzerine, Yüksek Sağlık Kurulundan alınan raporda davacının iş göremezlik oranının %31,2 olarak belirlendiği, bu rapora itiraz edilmesi üzerine Adli Tıp Kurumu 3. İhtisas Kurulundan alınan 30/07/2010 tarihli raporda iş kazası nedeniyle sürekli iş göremezlik oranının %12,3 olarak belirlendiği, Adli Tıp Kurumu Genel Kurulundan alınan 12/04/2012 tarihli raporda, iş kazası nedeniyle davacıdaki iş göremezlik oranının %12,3 olarak belirlendiği ... anlaşılmaktadır. ... Mahkemece yapılacak iş, dava konusu edilen ve Kurum tarafından iadesi istenilen rakamın, incelemeye esas olacak şekilde ayrıntılı tablosunun Sosyal Güvenlik Kurumundan celp edilmesi, 5510 sayılı Yasa'nın 96/b maddesi kapsamında geriye dönük 5 yıl ile sınırlı şekilde yersiz ödemenin hesap bilirkişisi marifetiyle belirlenmesi ve sonucuna göre karar verilmesinden ibarettir"¹¹⁸⁷.

- Ölen çocuğundan dolayı ölüm aylığı alan sigortalıya ayrıca ölüm geliri bağlanması mümkün değilken ölüm geliri bağlanması:

"Davacı/birleşen dava davalısının devam eden tazminat davası nedeniyle 19.06.2014 tarihinde davalı Kuruma müracaat ederek, iş kazası sebebiyle vefat eden sigortalı oğlundan dolayı yeniden ölüm geliri talebinde bulunduğu, Kurum tarafından davacı/birleşen dava davalısının talebi kabul edilerek kendisine 20.08.2008 (vefat tarihi) tarihinden geçerli olmak üzere 12.08.2014 tarihinde ölüm geliri bağlanmasına karar verildiği, ... davacıya ölüm geliri bağlandığı gerekçesiyle N1 tahsis numarası ile daha önce bağlanan ölüm aylığının 01.09.2008 tarihi itibarıyla kesilerek, 01.09.2008-19.09.2014 tarihleri arasında ödenen ölüm aylıkları sebebiyle davacıya 48.131,22-TL. yersiz ödeme borcu çıkarıldığı ve söz konusu Kurum alacağının 5510 sayılı Kanun'un 96 ncı maddesinin 1 inci fıkrasının (b) bendi gereğince takip ve tahsiline karar

¹¹⁸⁷ Yarg. 21. HD., 11.12.2019, E.2019/4221, K.2019/7698. Aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD., 7.6.2023, E.2023/6029, K.2023/6479 www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Meslekte kazanma gücünü %60 kaybettiği tespit edilen sigortalıya malullük aylığı bağlandıktan sonra meslekte kazanma gücünün aslında %50 kaybedildiğinin belirlenmesi üzerine malullük aylığının kesilip yersiz ödeme borcu çıkartılmasına ilişkin bkz. Yarg. 10. HD., 14.3.2019, E.2016/15521, K.2019/2450, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

verildiği, davacı/birleşen dava davalısının 17.12.2014 tarihinde yaptığı itirazının ise davalı Kurumca kabul edilmediği görülmüştür.

... Birleşen dava yönünden ise, davacı/birleşen dava davalısına ölüm aylığı alması sebebiyle iş kazasına bağlı olarak yukarıda açıklanan yasal hükümler uyarınca gelir bağlanamayacağı anlaşıldığından davalı ... tarafından kendisine ödenen ölüm aylıkları sebebiyle borç çıkarılması işlemi hatalı olup, davalı ... tarafından ancak davacı/birleşen dava davalısına bağladığı gelirler 5510 sayılı Kanun'un 96 ncı maddesinin 1 inci fıkrasının (b) bendi kapsamında kaldığından 20.08.2008 tarihinden itibaren iş kazası kolundan bağlanan ölüm gelirleri istenebilir”¹¹⁸⁸.

- Sigortalıya yardım yapılırken esas alınan hizmetlerin bir kısmının aslında farklı bir sigortalıya ait olması: Yargıtay kararına konu olan bir olayda, sigortalıya ödenen yaşlılık aylıkları sigortalılık süresinin 95 gününün sigortalıyla aynı ad ve soyadı taşıyan başka bir sigortalıya ait olduğu gerekçesiyle ödenen yaşlılık aylıkları Kurum tarafından 5510 sayılı Kanunun m.96/1, b hükmü gereğince geri istenmiştir. Yargıtay,

“... Kurum içi yapılan inceleme neticesinde, yaşlılık aylığı bağlama işlemi sırasında esas alınan ve 323102 sicil numaralı işyerine ait 15.05.1990 tarihli 80 gün ve 1991 tarihli 15 gün fiili çalışmanın başka bir ...'ya ait olduğunun tespit edildiği, bu sürelerin ait olduğu kişiye aktarımı ile davacının tahsis talep tarihi itibarıyla 3600 gün prim ödeme şartını taşımadığının anlaşılması üzerine aylığın iptali ile yersiz ödenen aylıklar ve sağlık giderleri yönünden borç tahakkuk ettirildiği, ... davacının Kuruma başvurduğu, Kurum cevabi yazısına göre, davacının 2018/9 nolu genelgedeki şartları taşımadığı ve 5510 sayılı yasanın 96/b maddesi kapsamında yapılan yeniden değerlendirme sonucu yersiz ödeme tutarının 63.943,19 TL olduğunun bildirilmesi üzerine eldeki davanın açıldığı anlaşılmaktadır.

Somut olayda, mahkemece davacının 02.03.2007 tarihli ilk tahsis talebi itibarıyla eksik gün sayısının çok kısa bir süreye ilişkin olduğu ve bu durumun Kurum tarafından yıllar sonra fark edilmesinin iyi niyet ilkesi ve Anayasal hak olan sosyal güvenlik hakkı ile bağdaşmadığı

¹¹⁸⁸ Yarg. 10. HD., 29.5.2023, E.2023/4723, K.2023/6056, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

gerekçesiyle davanın kabulüne karar verilmiş ise de, bu sonuca hatalı değerlendirme neticesi ile varılmıştır.

Eldeki davada, davacının 506 sayılı Kanunun 60. maddesi uyarınca, tahsis talep tarihinde primi ödenmiş gün sayısı koşulunu sağlayamadığı ortadadır. Öte yandan, teslim ettiği ürün bedellerinden yapılan prim tevkifatına istinaden 01.07.1995-31.12.1996 tarihleri arasında 2926 sayılı yasaya tabi 540 gün zorunlu tarım Bağ-Kur sigortalılığı olan davacı, anılan sürelerle ilişkin sigortalılık prim borcunu 23.02.2017 tarihinde ödemiş ise de, 02.03.2007 tarihli ilk tahsis talep tarihi itibarıyla, primi ödenmemiş olan bu süreler yaşlılık aylığının değerlendirilmesinde dikkate alınamaz.

Açıklanan bu maddi ve hukuki olgular gözetilmeksizin, davacının yaşlılık aylığını iptal eden Kurum işleminin iptali isteminin reddi gerekirken, yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.”¹¹⁸⁹

gerekçesiyle Kurum işleminin isabetli olduğuna hükmetmiştir.

- Ölen eşinden dolayı ölüm aylığı alan sigortalıya ölen babasından dolayı da ölüm aylığı bağlanması: Konuya ilişkin bir uyuşmazlıkta, sigortalıya hem vefat eden eşinden hem de vefat eden babasından dolayı ölüm aylığı bağlanmıştır. Daha sonra Kurum tarafından bu durum fark edilmiş ve sigortalıya vefat eden babasından dolayı bağlanan yaşlılık aylığı kesilerek yersiz ödemeler talep edilmiştir. İlk derece mahkemesi, uyuşmazlığa uygulanacak hükmün 5510 sayılı Kanun m.96/1, b olduğunu şu şekilde ifade etmektedir.

“Davacının vefat eden babasından dolayı aldığı yetim aylığı başlangıçtan itibaren iptal edilmekle, davacıya ödenen aylıklar yersiz hale geldiğinden, aylıkların davalıdan tahsili mümkündür. Somut olayda, emredici yasa hükmü gereğince davacıya bundan önce eşinden dolayı dul aylığı bağlanmış iken, babasından dolayı aylık bağlanmaması gerekirdi. Şu halde, yersiz ödemeler Kurumun hatasından kaynaklanmış olup, borcun belirlenmesinde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendi uygulanmalıdır.”

¹¹⁸⁹ Yarg. 10. HD., 20.4.2021, E.2020/4476, K.2021/5622, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

İlk derece mahkemesi her ne kadar uyuşmazlığa 5510 sayılı Kanun m.96/1, b hükmünün uygulanacağını kabul etse de yersiz ödemelerin tahsili amacıyla ilgilinin vefat eden eşinden dolayı aldığı ölüm aylığından kesinti yapılmasının yasaya aykırı olduğunu belirtmiştir. Yargıtay ise, "Davanın yasal dayanağının 5510 sayılı Kanunun 96. maddenin b fıkrası olup bu kapsamda eşin aylığından mahsuben tahsil mümkündür. Mahkemece, bu çerçevede yapılacak değerlendirmeye göre bir karar verilmesi gerekir" şeklindeki değerlendirmesiyle ilk derece mahkemesinin kararını bozmuştur¹¹⁹⁰.

- Yaşlılık aylığı alan sigortalının 5335 sayılı Kanun kapsamında çalışması nedeniyle yaşlılık aylığının kesilmesi gerekirken kesilmemesi: Daha önce, "Yaşlılık Sigortasından Ödenen Yaşlılık Aylığının Kesilmesi" başlığı altında 5335 sayılı Kanunun 30. maddesine değinildi¹¹⁹¹. 5335 sayılı Kanun m.30 gereğince, 4. fıkarda sayılan istisnalar haricinde, yaşlılık aylığı bağlanan sigortalıların kamu kurum ve kuruluşlarında çalışması kural olarak aylığın kesilmesi nedenidir (f.2). Dolayısıyla bu durumda kesilmesi gereken yaşlılık aylığı kesilmeyip ödenmeye devam edilirse ödenen aylıklar yersiz ödeme oluşturur. Bu konuya ilişkin bir uyuşmazlıkta Yargıtay 10. Hukuk Dairesi,

"Somut olayda, davacının yaşlılık aylığı almaya başladıktan sonra 02.09.2015 tarihinde dava dışı Mersin Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakfına ait işyerinde çalışmaya başladığı, ... davacının çalıştığı işyerinin 5335 sayılı Yasa kapsamında kaldığı görülmüştür. Bu durumda davacı 5335 sayılı Yasanın emredici hükmüne uymaksızın 02.09.2015-09.06.2017 tarihleri arasında çalışma yapmıştır. O halde ... tarafından bu çalışma dönemi açısından emeklilik ve yaşlılık aylıklarının kesilmesi olgusu hukuka uygun olup ödenen aylıkların da yersiz ödeme olarak davalı Kurum tarafından istenebileceği ortadadır. Ne var ki davacının sigortalılığına ilişkin tüm kayıt ve belgeler Kurum nezdinde bulunduğundan davacının devam eden yaşlılık aylığı davalı Kurumun kendi hatasından kaynaklanmaktadır. Davalı Kurum tarafından yersiz olarak fazladan ödendiği anlaşılan yaşlılık aylıklarının 5510 sayılı Yasanın

¹¹⁹⁰ Yarg. 10. HD., 11.1.2023, E.2022/6063, K.2023/141, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁹¹ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C, 3, b) Yaşlılık Sigortasından Ödenen Yaşlılık Aylığının Kesilmesi.

96/a maddesi kapsamında yasal faizi ile birlikte davacıdan istenmesi işlemi, usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.

Mahkemece, yapılması gereken iş, davacı adına borç çıkartılan yersiz ödemeler 5510 sayılı Yasanın 96/b maddesi kapsamında değerlendirilerek sonucuna göre bir karar verilmelidir.”¹¹⁹²

şeklinde hüküm kurarak, davacının sigortalılığına ilişkin tüm kayıt ve belgeler Kurum nezdinde bulunduğundan yaşlılık aylığının kesilmemesinin Kurumun hatası olduğunu vurgulamıştır. Ancak, konuya ilişkin başka bir uyuşmazlıkta Yargıtay 21. Hukuk Dairesi “... davacının 2005 tarihinde Kuruma dilekçe vererek sözleşmeli olarak çalıştığından Kurumdan aldığı aylığın kesilmesini istediğinden davacı iyiniyetli olduğundan Kurum tarafından ödenenlerin 5510 sayılı Kanun'un 96/b maddesi kapsamında isteyebilecektir”¹¹⁹³ yönünde karar vermiştir. Yüksek mahkemenin bu kararı, sigortalının aylığın kesilmesi için dilekçe vermemesi durumunda yersiz ödemelerin 5510 sayılı Kanun m.96/1, a hükmü kapsamında geri alınacağı izlenimini uyandırmaktadır.

- 2926 sayılı Kanun kapsamında yaşlılık aylığı bağlanması gereken sigortalıya 1479 sayılı Kanun kapsamında yaşlılık aylığı bağlanması: Konuya ilişkin bir Yargıtay kararının karşı oyunda yer alan bilgilere göre,

“... temel uyuşmazlık “1994 yılında 1479 sayılı kanun kapsamında yaşlılık aylığı bağlanan ve 2014 yılında ölen davalılar murisinin 1994 yılı aylık bağlama tarihine göre son dönem prim ödemelerinin 2926 sayılı kanun kapsamında tarım başkurlu olması nedeni ile 1479 sayılı kanun uyarınca esnaf başkur sigortalısı olarak yaşlılık aylığı bağlanmasının yerinde olmadığı, bu nedenle 5510 sayılı Kanunun 96/b maddesi uyarınca son beş yıl ödenen aylıkların davalılardan tahsiline ilişkin kurum işleminin yerinde olup olmadığı, buna dayalı olarak kurumun alacağı icra yolu ile talep etmesi ve davacıların itiraz etmesi üzerine açılan itirazın iptali davasının kabulünün gerekip gerekmediği” noktasında toplanmaktadır.”

¹¹⁹² Yarg. 10. HD., 5.10.2022, E.2022/5550, K.2022/11771, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁹³ Yarg. 21. HD., 21.2.2019, E.2018/5758, K.2019/1193, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

İlk derece mahkemesi,

"5510 sayılı yasanın 96. maddesine göre kurum hatasının bulunduğu hallerde geriye dönük en fazla 5 yıllık ödemelerin talep edilebileceği, hatalı işlem yapıldığı hususun 28/03/2016 tarihinde tespit edildiği, bu tarihten geriye 5 yıllık süre olan 28/03/2011 tarihinden itibaren sigortalının ölüm tarihi olan 04/08/2014 tarihine kadar olan aylıkların faizsiz 24 ay içinde tahsilinin gerektiği, kurumdan gelen belgelere göre tahsil edilebilecek belgelere göre 36.236,24 TL olduğu, bu miktardan tarım bağ-kuru kapsamında ödenmesi gereken 21.265,38 TL nin düşülmesinin gerektiği, bu durumda 14.970,86 TL nin davalılardan 24 ay faizsiz talep edilebileceği"

gerekçesi ile davanın kısmen kabulüne karar vermiştir. Karara ilişkin istinaf talebi Bölge Adliye Mahkemesi tarafından esastan reddedilmiş, Bölge Adliye Mahkemesince verilen karar ise Yargıtay tarafından onanmıştır¹¹⁹⁴.

- Maluliyet aylığı alan sigortalının çalışmasının Kuruma bildirilmesine ve Kurumun bu durumu bilmesine rağmen aylığının kesilmemesi:

"Dosya kapsamına göre; ... Davalının, 24/08/2009-31/12/2009, 11/01/2014-04/09/2014 ile 29/09/2014-30/09/2014 tarihleri arasında 4/1-a kapsamında kesintili çalıştığı, bunun tespiti üzerine geriye dönük olarak aylıkların iptal edilerek iptal edilen malûllük aylıklarının ve tedavi giderlerinin davacıya borç çıkarıldığı, davacı kurumca davalıya gönderilen borç bildirim belgesinde; ... yersiz ödenen aylıklar sebebiyle ... toplam 73.690,56 TL nin tahsilinin talep edildiği, borç bildirim yazısının 12.08.2015 tarihinde tebliğ edildiği, ayrıca ... toplam 20.516.35 TL tedavi giderinin de talep edildiği anlaşılmaktadır. Mahkemece, davalının çalıştığı süreler Kuruma bildirildiğinden ve dolayısıyla bu durum Kurum tarafından bilindiğinden dolayı 506 sayılı Yasanın 58. maddesi uyarınca maluliyet aylıklarının kesilmesine ilişkin işlem yasaya uygun olmakla birlikte, kurumun yersiz ödemeyi kendi hatalı işlemine dayalı olarak yaptığı anlaşıldığından davalının 5510 sayılı Yasanın 96/b bendi uyarınca iade yükümlülüğü bulunduğu ve tedavi giderlerinin de talep edilemeyeceği gerekçesiyle, geriye yönelik beş yıllık süre içerisinde

¹¹⁹⁴ Yarg. 10. HD., 13.12.2021, E. 2021/9693, K.2021/15847, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

kalan çalışma dönemlerinde davalıya ödenen yersiz aylıkların her ödeme tarihinden itibaren yasal faiziyle birlikte tahsiline hükmedilmiştir.

Somut dosyada; Kurum alacağının 5510 sayılı Yasanın 96/b maddesi kapsamında tahsiline dair mahkeme yaklaşımı yerinde olmakla birlikte, borç tahakkukunun 12.08.2015 tarihinde davalıya tebliğ edildiği gözetilerek faiz yönünden söz konusu madde gereğince hüküm tesis edilmemesi isabetsizdir. Bu itibarla mahkemece kurum alacağının, 12.08.2015 tarihinden itibaren yapılacak ödemelerde faizsiz, 12.08.2017 tarihinden sonra yapılacak ödemelerde ise bu tarihten itibaren yasal faizi ile birlikte tahsiline hükmedilmesi gerekirken faiz yönünden yazılı şekilde karar verilmesi usûl ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir”¹¹⁹⁵.

- Sigortalının hizmet süresinin eksik olmasına rağmen yardım yapılması:

“İncelenen dava dosyasında, davacılar murisi ...'ın sigortalı olarak çalışmakta iken 27/03/2006 tarihinde vefat ettiği, davacıların 18/04/2006 tarihli tahsis talebine istinaden 01/04/2006 tarihinden geçerli olmak üzere 580 gün, 2926 sayılı Kanun kapsamındaki sigortalılık süresi ile 1530 gün 506 sayılı Kanun kapsamındaki sigortalılık süresine eklenmek suretiyle 2110 gün üzerinden davacılara ölüm aylığı bağlandığı, 17/02/2017 tarihli Kurum yazısında ise, davacının 506 sayılı Kanun kapsamındaki hizmetlerinin 780 gün olduğunun belirtildiği, buna göre ölüm aylığı şartlarının oluşmadığı gerekçesiyle Nisan 2017'de

¹¹⁹⁵ Yarg.10. HD., 29.3.2021, E.2020/150, K.2021/4133. Aynı yönde bkz. “... açık kanuni düzenlemelere rağmen Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından davacının 506 sayılı Kanun uyarınca aldığı yaşlılık aylığı ödemelerine devam edildiği, davacının yaşlılık aylığı aldıktan sonra tekrar çalışmaya başladığı yönündeki bildirimimin Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtlarında mevcut olduğu, görev yaptığı Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirimde bulunulmadığı gibi Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından da uzun bir süre bu konuda herhangi bir araştırmanın yapılamadığı, bu hâliyle yersiz yapılan ödemelerde Sosyal Güvenlik Kurumunun da hatasının bulunduğu, davacının ise herhangi bir kasıtlı veya kusurlu davranışından bahsedilemeyeceği anlaşılmaktadır. Bu durumda davacıya yapılan yersiz ödemelerin Sosyal Güvenlik Kurumunun hatalı işleminden kaynaklandığının kabulü ile yersiz aylıkların geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96'ncı maddesinin (b) bendinin uygulanması gerekmektedir”, YHGK, 14.3.2018, E.2015/914, K.2018/472; “... 01.03.2000 tarihinden itibaren davacı kurum tarafından aylık bağlanmış olmasına rağmen, 25.03.2000-25.05.2000 ve 27.05.2000-25.07.2000 tarihleri arasında davalı sigortalının 506 sayılı Yasa kapsamında yapılan sigortalılık bildirimlerinin aynı kurum (SSK) bünyesinde tespiti mümkün iken, uzun zaman geçtikten sonra 2009 yılında bu durumun tespit edilmesi karşısında somut olay dikkate alınarak Kurum alacağının 5510 sayılı Yasanın 96'ncı maddesinin “b” bendi kapsamında tespit edilmesi gereğinin de gözetilmemesi isabetsizdir.”, Yarg. 10. HD., 20.3.2018, E.2015/25333, K.2018/2301 www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

aylığın iptal edilerek Kurum hatası kapsamında geriye dönük 5 yıl ödemelerin borç çıkarıldığı ... anlaşılmıştır.

... mahkemece davalı kurumun alacak hakkının kabulü gerekli olup, bu alacağın kapsamının da belirlenmesi gereği dikkate alınmalıdır. Davaya konu somut olayın özelliği dikkate alınarak, özellikle davacıların, ölüm aylığı tahsis aşamasında, kurumu yanıltıcı herhangi bir müdahalelerinin olmadığı gibi davalı Kurumun yapılan işlemi 'kurum hatası' olarak kabul ederek 5510 sayılı Kanun'un 96. maddenin 1-b maddesi kapsamında yersiz aylıkları talep ettiği hususu da gözetilerek, 5510 sayılı Yasanın 96'ncı maddesinin 1. fıkrasının 'b' bendi kapsamında değerlendirme yapılması ile sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir"¹¹⁹⁶.

- Tahsis talep belgesinde ölen babasından dolayı aylık aldığını bildiren sigortalıya kendi çalışmasından ötürü yaşlılık aylığı bağlanması:

"...somut olayda, davacının, yukarıda açıklandığı üzere borçluluk sıfatı mevcut olmasının kabulünün gerektiğinin gözetilmesi ile birlikte, 29.4.2011 tarihli tahsis talep ve taahhüt belgesinde ana/babadan aylık aldığına dair bilgilendirme yapan davacının müracaatında mevzuata aykırılık bulmayan kurumun, vefat eden babasından dolayı aylık almakta olmasına rağmen, davacıya ölüm aylığı kesilmeksizin, yaşlılık aylığı bağlanmasına ilişkin işlemin kurum hatasından kaynaklandığı kabul edilerek yersiz ödenen aylıkların 96/1-b hükmüne göre davalıdan tahsil edilebileceği yönünde hüküm kurulması gerekirken yazılı şekilde karar tesisi, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir"¹¹⁹⁷.

- Ölüm aylığı koşullarını sağlayan sigortalıya ölüm toptan ödemesi yapılması: Daha önce belirtildiği üzere, ölüm aylığı bağlanabilecek hak sahiplerine ölüm toptan ödemesi yapılamaz¹¹⁹⁸. Aksi halde hak sahiplerine yapılan ölüm toptan ödemesi yersiz ödeme oluşturur. Yargıtay, bu durumda ölüm toptan ödemesinin 5510 sayılı Kanun m.96/1, b hükmü kapsamında geri alınması gerektiğini

¹¹⁹⁶ Yarg. 10. HD., 22.6.2020, E.2019/3441, K.2020/3589. Aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD., 24.2.2020, E.2019/2245, K.2020/1508, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁹⁷ Yarg. 10. HD., 14.4.2021, E.2020/4493, K.2021/5300. Aynı yönde bkz. Yarg. 10. HD., 13.6.2017, E.2017/2796, K.2017/5000, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹¹⁹⁸ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, B, 3, c), bb) Toptan Ödeme Yapılması.

vurgulamaktadır. Yüksek mahkemeye göre, "... davalı yönünden ölüm aylığı bağlama koşullarının tümüyle yerine getirildiğinin saptandığı anlaşılmış olmakla, şu durumda 36. maddede yer alan "ölüm aylığı bağlanamaması" durumundan söz edilemeyeceğinden davalıya ölüme bağlı toptan ödeme yapılamayacağı belirgindir. Yersiz ödenen tutarın geri alınması konusunda ise 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasında ... düzenlemesi yer almakta olup davalı hak sahibine yapılan ödemenin Kurum'un hatalı işleminden kaynaklandığı açık bulunmakla (b) bendi gereğince uygulama yapılması gerekmektedir"¹¹⁹⁹.

- Bilgisayar programındaki hata nedeniyle bağlanması gereken aylığın iki katı tutarında aylık bağlanması: Bu durumda sigortalıya yapılan ödemeler fazla ödeme oluşturur. Fazla ödeme yapılması Kurum tarafından kullanılan bilgisayar programından kaynaklandığı için yersiz ödemeler 5510 sayılı Kanun m.96/1, b hükmü kapsamında geri alınmalıdır. Nitekim Yargıtay da aynı görüştedir. Yüksek mahkemeye göre,

"Davacı-davalı A.. D..'e sigortalı eşinden dolayı 26.01.2008 tarihinden itibaren ölüm aylığı bağlanmış, Kurumca bilgisayar programındaki hata nedeni ile fazla ödenen aylıklar borç kaydedilmiş, Kurumun bu işlemin iptali için davacı A.. D.. tarafından asıl dava, yersiz ödenen aylıkların tahsili için davacı Kurum tarafından birleşen dava açılmıştır.

Davacı-davalı A.. D..'e sigortalı eşinden dolayı 26.01.2008 tarihinden itibaren bağlanan ölüm aylığının, bağlanması gereken aylığın iki katı civarında olması, günümüz şartlarında, yaşlılık aylığı almakta olan sigortalılara bile bu miktarda aylık bağlanmasının istisna olup, Kurumun hatasından kaynaklanan bu fazla ödemenin, hayatın olağan akışı içinde ve bağlanan ölüm aylığının sigortalının sağlığında aldığı son aylıktan bile oldukça yüksek olması nedeni ile davacı tarafından bilinebilecek nitelikte olup davacı-davalı A.. D..'e fazladan bağlanan ölüm aylığının Kurumun hatalı işlemine dayandığı da gözetilerek; anılan maddenin, "Kurumca işverenlere, sigortalılara, isteğe bağlı sigortalılara gelir veya aylık almakta olanlara ve bunların hak sahiplerine, genel sağlık sigortalılarına ve bunların bakmakla yükümlü olduğu kişilere, fazla

¹¹⁹⁹ Yarg. 10. HD., 2.6.2016, E.2016/1235, K.2016/9045, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

veya yersiz olarak yapıldığı tespit edilen bu Kanun kapsamındaki her türlü ödemeler, ... b) Kurumun hatalı işlemlerinden kaynaklanmışsa, hatalı işlemin tespit tarihinden geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı, ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren (Değişik ibare:13.02.2011 - 6111 S.K./44.mad) yirmidört ay içinde yapılacak ödemelerde faizsiz, (Değişik ibare:13.02.2011 - 6111 S.K./44.mad) yirmidört aylık sürenin dolduğu tarihten sonra yapılacak ödemelerde ise bu süre sonundan, itibaren hesaplanacak olan kanunî faizi ile birlikte, ilgililerin Kurumdan alacağı varsa bu alacaklarından mahsup edilir, alacakları yoksa genel hükümlere göre geri alınır. ..." hükmünü çerçevesinde, davacı-davalı A.. D..'in 26.01.2008-25.09.2009 tarihleri arasındaki iade ile yükümlü olduğu aylıkların tutarı belirlenerek, varılacak sonuca göre karar verilmesi gerekirken, hatalı değerlendirme sonucu, yazılı şekilde hüküm kurulması, usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir"¹²⁰⁰.

- Askerlik borçlanması yapılabilecek sürenin borçlanılmamış olmasına rağmen aylık bağlanmasına esas alınması:

"1080 gün askerlik süresi borçlanılmadığı halde Kurumca kısmi yaşlılık aylığının bağlanmasına esas alınmasında sigortalıya atfedilecek bir kusur bulunmadığı gibi daha sonra Kurumca bildirilen borçlanma bedelinin aynen ödendiği, bununla da yetinilmeyip ayrıca söz konusu süre kadar sigortalıya yurt dışı borçlanması yaptırılması karşısında, davalının, iyi niyetli kabul edilip, aylıktan kaynaklanan yersiz ödemeleri iade yükümünün 5510 sayılı Yasanın 96/b maddesi hükmü uyarınca belirlenip sonucuna göre karar verilmesi gerekir"¹²⁰¹.

¹²⁰⁰ Yarg. 10. HD., 13.1.2014, E.2012/23591, K.2014/95, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹²⁰¹ Yarg. 10. HD., 21.1.2014, E.2013/5412, K.2014/862, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASI

§5. İADE YÜKÜMLÜLÜĞÜNÜN KAPSAMI

I. GENEL OLARAK

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin en önemli hususlardan biri, iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesidir. İade yükümlülüğü ile kastedilen, ilgililere yapılan yersiz ödemelerin karşılığı olarak ilgililerden geri alınacak miktarın belirlenmesidir. İlgililerin kusuru mevcut değilken de yersiz ödeme doğabileceği düşünüldüğünde, iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Hukukun taşıyıcı temel değerlerinden biri adalettir¹²⁰². Temel değerlere aykırı bir hukuk kuralı "*boşlukta dayanaksız kalır; toplumda kök salamaz, direnişle karşılaşır; ... toplumsal işlevlerini gerçekleştiremez; dirlik ve düzeni, barış ve huzuru sağlayamaz*"¹²⁰³. Zira adalet hukukun amaçlarındandır¹²⁰⁴. Hukuk, toplumsal düzeni kurup ihtiyaçlara cevap oluştururken adaleti esas almalıdır¹²⁰⁵. O halde iade yükümlülüğünün kapsamı adaleti sağlayacak, adalete olan güveni sarsmayacak şekilde belirlenmelidir. Bir hukuk kuralının adil olup olmadığı "*gerçek dünya*" ile "*ideal dünya*", yani "*olan*" ile "*olması gereken*" arasındaki uyuma bağlıdır. Bunların arasında uyum varsa norm adildir; yok eğer bir çatışma söz konusu ise, o norm adil değildir"¹²⁰⁶.

Kanun koyucu, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde ve konuya ilişkin çıkartılan yönetmelikte iade yükümlülüğünün kapsamını belirlemiştir. Aşağıda, öncelikle iade yükümlülüğünün kapsamına ilişkin yasal düzenlemeler üzerinde

¹²⁰² Rona Serozan, Başak Baysal ve Kerem Cem Sanlı, **Serozan Borçlar Hukuku Genel Bölüm**, 8. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, s.38,44.

¹²⁰³ Serozan, Baysal ve Sanlı, s.38.

¹²⁰⁴ Özekes, s.17, Caniklioğlu, Değerlendirme 2012, s.476.

¹²⁰⁵ Özekes, s.17.

¹²⁰⁶ Gözler, Hukuka Giriş, s.60.

durulacaktır. Ardından, bu düzenlemelerin hukukun temel ilkeleri ile olan bağlantısına değinilecektir. Son olarak ise faiz konusu ele alınacaktır.

II. İADE KAPSAMININ YERSİZ ÖDEMELERİN KAYNAĞINA GÖRE BELİRLENMESİ

A. İlgililerin Hukuka Aykırı Eylemine Dayanan Yersiz Ödemeler

Kanun koyucu, iade yükümlülüğünün kapsamının yersiz ödemelerin kaynağına göre değışeacağı bir sistem belirlemiştir. Buna göre, yersiz ödemelerin ilgililerin hukuka aykırı eyleminden veya Kurumun hukuka aykırı işleminden doğmasına göre iade yükümlülüğünün kapsamı da değışecektir.

Yersiz ödeme ilgililerin hukuka aykırı eyleminden doğmuşsa, iade yükümlülüğünün kapsamı 5510 sayılı Kanunun m.96/1, (a) bendi ve Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.5/2'ye göre belirlenecektir. Buna göre, hatalı işlemin tespit tarihinden itibaren geriye doğru 10 yıl içinde yapılmış olan yersiz ödemeler iade yükümlülüğünün kapsamını oluşturur. Görüldüğü üzere, kanun koyucu yersiz ödemelerin tamamının geri ödenmesi usulünü benimsememiş, geri ödenecek yersiz ödeme miktarını geriye doğru 10 yıllık süre ile sınırlandırmıştır. Hatalı işlemin tespiti başlangıç noktası olarak esas alındığında, 10 yıldan daha önceki bir zaman diliminde ödenen yersiz ödemeler iade edilmeyecektir. Bu durumda, son ödenen yersiz ödemeden geriye doğru 10 yıl değil, yersiz ödemenin tespitinden geriye doğru 10 yıl gidileceği düzenlendiği için ödenen son yersiz ödemenin üzerinden 10 yıl geçmişse, ilgililerin iade yükümlülüğü söz konusu olmayacaktır.

İade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesinde önemli bir etken de faizdir. Zira yersiz ödeme faiziyle birlikte talep edilmesi halinde iade edilecek miktar artacaktır. Kanun ve yönetmelikteki düzenlemelere göre, hatalı işlemin tespit tarihinden itibaren geriye doğru 10 yıl içinde yapılmış olan yersiz ödemelere

ödemenin yapıldığı tarihten itibaren faiz uygulanacaktır. Uygulanacak faiz, yasal faizdir¹²⁰⁷.

B. Kurumun Hukuka Aykırı İşlemine Dayanan Yersiz Ödemeler

Yersiz ödeme Kurumun hukuka aykırı işleminden doğmuşsa, iade yükümlülüğünün kapsamı 5510 sayılı Kanunun m.96/1, (b) bendi ve Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.6/2'ye göre belirlenecektir.

Kanun koyucu, Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemelerde iade yükümlülüğünün kapsamını ilgililerin hukuka aykırı eyleminden doğan yersiz ödemelere nazaran daha dar şekilde belirlemiştir. Buna göre, Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemelerde iade yükümlülüğünün kapsamı, hatalı işlemin tespit tarihinden itibaren geriye doğru 5 yıl içinde yapılmış olan yersiz ödemelerden meydana gelir. Ayrıca, borcun tebliğinden itibaren 24 ay içerisinde iade edilen yersiz ödemelere faiz uygulanmaz. 24 ay geçtikten sonra ise, bu sürenin sonundan itibaren kanuni faiz uygulanır.

Görüldüğü üzere, bu durumda iade yükümlülüğü, ilgililerin hukuka aykırı eyleminden doğan yersiz ödemelere nazaran hem geriye gidilebilecek süre açısından hem de uygulanacak faiz açısından ilgililerin lehinedir. Bu durumun isabetli olduğu konusunda şüphe yoktur. Ancak, yersiz ödemeyi doğuran iki durum arasında iade yükümlülüğünün kapsamı açısından oluşturulan bu farkı isabetli bulmakla birlikte, Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemelerde iade yükümlülüğünün kapsamını isabetli bulmadığımızı belirtelim. Aşağıda detaylı şekilde açıklayacağımız üzere, mevcut yasal düzenlemenin doğurduğu sonuç, hukukun birçok genel ilkesine aykırılık oluşturmaktadır¹²⁰⁸.

¹²⁰⁷ Faiz konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Üçüncü Bölüm, §5, IV. Faiz.

¹²⁰⁸ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III. İade Kapsamının Belirlenmesinde Hukukun Genel İlkelerinin İşlevi.

C. İade Kapsamı Belirlenirken Kullanılan Beş ve On Yıllık Sürenin Alman Hukuku İle Karşılaştırılması

Yukarıda açıklandığı üzere, hukukumuzda yersiz ödemenin tespitinden geriye doğru 5 veya 10 yıl içerisinde yapılmış olan ödemeler geri alınır. Dolayısıyla miktar açısından sınırsız bir geri alma durumundan bahsedilemez. Alman Hukukunda ise elde edilenin geri alınmasına ilişkin hukukumuzdaki gibi en fazla 5 veya 10 yıl geriye gidilebileceğini düzenleyen bir hüküm mevcut değildir. Ancak, daha önce bahsedildiği üzere¹²⁰⁹, Alman Hukukunda idari işlemin geri alınması veya kaldırılması süre yönünden sınırlandırılmıştır. Bu durum, doğal olarak elde edilenin geri alınmasını da sınırlar. Örneğin, sosyal sigorta edimi gerektiren hukuka aykırı ve sürekli etkili bir idari işlem kural olarak tebliğinden en fazla 2 yıl sonra geri alınabildiği için kural olarak en fazla geriye doğru 2 yıl içerisinde yapılmış olan ödemeler geri alınacaktır.

Kanaatimizce Alman Hukukundaki düzenleme hukukumuzda göre daha isabetlidir. Zira hukukumuzda Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde geriye doğru 5 yıl boyunca yapılan ödemeler geri alınır. Oysa Alman Hukukunda böyle bir durumda haksız yapılan ödemeler geri alınmayabilir. Zira kural olarak yardım alanın iyiniyetli olduğu ve güveninin korunması gerektiği durumlarda idari işlem geri alınmaz/kaldırılmaz¹²¹⁰. Ayrıca hatırlatmakta fayda var ki hukuka aykırılığa idarenin neden olduğu durumlarda idari işlem geri alınacaksa bile ne ölçüde geçmişe etkili olarak geri alınacağı idarenin takdirindedir¹²¹¹. İlgililerin hukuka aykırı eyleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında ise hukukumuz ile Alman Hukukundaki düzenlemeler oldukça benzerdir. Hukukumuzda bu durumda geriye doğru 10 yıl içerisinde yapılan ödemeler geri alınır. Alman Hukukunda ise yararlanıcının kötünietli hareket ederek haksız yardım sağlanmasına neden olması halinde idari işlem 10 yıl içerisinde geri alınabilir/kaldırılabilir¹²¹². Dolayısıyla geriye

¹²⁰⁹ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar.

¹²¹⁰ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar.

¹²¹¹ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a, aa, bbb) SGB X § 45 Gereğince Fayda Sağlayan Hukuka Aykırı İdari İşlemlerin Geri Alınması.

¹²¹² Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar.

doğru 10 yıl içerisinde yapılmış olan ödemeler geri alınabilir. Bu noktada, Alman Hukukunda yer alan idari işlemin hile, tehdit veya rüşvet yoluyla elde edilmesi halinde 10 yıllık sürenin uygulanmayacağı husususun¹²¹³ sonuçlarına da değinmek gerekir. Bu durumların varlığı halinde idari işlem 10 yıldan daha uzun süre geçse de geri alınabilir. Buna bağlı olarak geriye doğru 10 yıldan daha uzun süre boyunca haksız olarak sağlanan yardımlar geri alınabilir. Hukukumuzda bu türden eylemlerin varlığı halinde dahi en fazla 10 yıllık ödeme geri alınabilirken Alman Hukukunda daha uzun süre boyunca yapılan ödemelerin geri alınmasının önünde bir engel yoktur. Kanaatimizce Alman Hukukundaki düzenleme daha isabetlidir. Zira hukuka aykırılığa bilerek sebep olan kişiden bu işleme güven duyması beklenemez. İyiniyetli sigortalıdan 5 yıl boyunca yapılan ödeme geri alınırken hukuka aykırılığa bilerek sebep olan sigortalıdan sadece 10 yıl boyunca yapılan ödemenin geri alınması hakkaniyet duygusunu zedeler.

III. İADE KAPSAMININ BELİRLENMESİNDE HUKUKUN GENEL İLKELERİNİN İŞLEVİ

A. Sebepsiz Zenginleşme İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi

1. Genel Olarak Sebepsiz Zenginleşme İlkesi

Öncelikle ifade edelim ki sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olaylar edim, zenginleşenin müdahalesi ve umulmayan olay olmak üzere üç çeşittir¹²¹⁴. Burada, çalışma konusuyla bağlantılı olduğu için, yalnızca edimin ifasından doğan sebepsiz zenginleşmelere ilişkin açıklamalarda bulunulacaktır.

¹²¹³ Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a, aa, bbb) SGB X § 45 Gereğince Fayda Sağlayan Hukuka Aykırı İdari İşlemlerin Geri Alınması.

¹²¹⁴ Eren ve Dönmez, s.1797.

Öğretide, "başkasının sırtından hak edilmemiş bir değer, bir maddi çıkar, bir avanta(j) elde etme" şeklinde tanımlanan¹²¹⁵ sebepsiz zenginleşme¹²¹⁶, 6098 sayılı Kanunun 77. vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Sebepsiz zenginleşme borç doğuran kaynaklar arasında yer alır¹²¹⁷. Sebepsiz zenginleşmenin borç doğuran kaynaklar arasında kabul edilmesinin ve ayrı bir düzenlemeyle yasal temele kavuşturulmasının sebebi olarak, hukuki işlemten ve haksız fiilden doğan borçlara ilişkin hükümlerin yetersiz oluşu gösterilmektedir¹²¹⁸. Sebepsiz zenginleşme vasıtasıyla, taraflar arasında bir sözleşme ilişkisinin bulunmadığı ve haksız fiilin de söz konusu olmadığı durumlarda, geçerli bir sebebe dayanmaksızın kazanılan şeylerin iadesi istenebilecektir¹²¹⁹.

Sebepsiz zenginleşmenin koşullarının varlığı halinde, ilişkinin tarafları arasında konusunu malvarlığında meydana gelen artışın oluşturduğu bir borç ilişkisi meydana gelir¹²²⁰. Sebepsiz zenginleşme, zenginleşmeye konu oluşturan değeri geri istemeyi sağlayarak malvarlığı kaymalarını telafi etmeyi amaçlar¹²²¹. Bir diğer ifade ile zenginleşmeyi tasfiye eder¹²²². Böylece bozulmuş olan denge tekrar tesis edilmiş olur¹²²³.

Sebepsiz zenginleşmenin koşulları şu şekildedir: Bir kimsenin mal varlığında artış meydana gelmesi, başka bir kimsenin mal varlığında azalış

¹²¹⁵ Serozan, Baysal ve Sanlı, s.420. Farklı tanımlar için bkz. Eren ve Dönmez, s.1766; Nomer, s.305.

¹²¹⁶ Sebepsiz zenginleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nomer, s.305-325; M. Kemal Oğuzman ve M. Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-2**, 14. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018, s.313-413; Eren ve Dönmez, s.1763-1908; Rona Serozan, "TBK m.77-82", Turgut Öz, Faruk Acar, Emre Gökyayla ve H. Murat Develioğlu (Ed.), **İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu** içinde (1555-1264), İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019; Pierre Tercier, Pascal Pichonnaz ve H. Murat Develioğlu, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 2. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s.619-632; Çetiner, Furrer ve Müller-Chen, s.500-543; Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.639-675.

¹²¹⁷ Eren ve Dönmez, s.1769.

¹²¹⁸ Oğuzman ve Öz, s.315.

¹²¹⁹ Oğuzman ve Öz, s.315.

¹²²⁰ Oğuzman ve Öz, s.320.

¹²²¹ Oğuzman ve Öz, s.318, 333.

¹²²² Serozan, s.1160.

¹²²³ Eren ve Dönmez, s.1767.

meydana gelmesi, malvarlıklarındaki artış ve azalış arasında illiyet bağı bulunması ve malvarlıklarındaki artış ve azalışın geçerli bir sebebe dayanmaması¹²²⁴.

Malvarlığında artış meydana gelmesi koşulu çeşitli şekillerde sağlanabilir. Malvarlığının aktifinin artması veya pasifinin azalması yahut malvarlığında azalmanın önlenmesi bu kapsamda değerlendirilir¹²²⁵.

Belirtelim ki, malvarlığında azalış meydana gelmesi koşulu öğretide tartışmalıdır. Bir görüşe göre, sebepsiz zenginleşme için bir kimsenin malvarlığında artış meydana gelirken başkasının malvarlığında azalış meydana gelmelidir¹²²⁶. Başka bir görüşe göre ise, başkasının malvarlığında azalış meydana gelmesi sebepsiz zenginleşmenin koşulu değildir. Önemli olan malvarlığının başkasının aleyhine artması, bir diğer ifade ile başkasının malvarlığından veya emeğinden zenginleşmedir¹²²⁷.

İlliyet bağı koşulu, sebep sonuç bildirir. Buna göre malvarlığındaki artış sebepsiz zenginleşme doğuran olaylardan birine dayanmalıdır¹²²⁸.

Sebepsiz zenginleşmenin son koşulu geçerli bir sebebin bulunmamasıdır. Buradaki "sebebe" ifadesi kazandırmanın hukuki temelini anlatır¹²²⁹. Geçerli bir sebebin yani kazandırmanın geçerli bir hukuki temelini olmaması konusunda, zenginleşmenin, ifa dışı sebepsiz zenginleşme ve ifa sonucu sebepsiz zenginleşme olarak ikiye ayrıldığı ifade edilmelidir¹²³⁰.

¹²²⁴ Sebepsiz zenginleşmenin koşulları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Nomer*, s.306-318; *Oğuzman ve Öz*, s.323-342; *Eren ve Dönmez*, s.1805-1833; *Antalya*, Borçlar Hukuku, s.682-691; *Tercier, Pichonnaz ve Develioğlu*, s.625-628; *Kılıçoğlu*, Borçlar Hukuku, s.646-659.

¹²²⁵ *Nomer*, s.306; *Oğuzman ve Öz*, s.327-328; *Serozan*, s.1168-1169; *Tercier, Pichonnaz ve Develioğlu*, s.625; *Kılıçoğlu*, Borçlar Hukuku, s.650-653.

¹²²⁶ *Nomer*, s.306; *Oğuzman ve Öz*, s.332-337; *Tercier, Pichonnaz ve Develioğlu*, s.625; *Kılıçoğlu*, Borçlar Hukuku, s.646-650.

¹²²⁷ *Eren ve Dönmez*, s.1816 vd; *Antalya*, Borçlar Hukuku, s.686-689; *Çetiner, Furrer ve Müller-Chen*, s.507-508; *Serozan, Baysal ve Sanlı*, s.423-424.

¹²²⁸ *Eren ve Dönmez*, s.1823.

¹²²⁹ *Tercier, Pichonnaz ve Develioğlu*, s.627.

¹²³⁰ Bkz. *Serozan, Baysal ve Sanlı*, s.442-447; *Antalya*, Borçlar Hukuku, s.699-712; *Nomer*, s.309.

Adından da belli olduğu üzere ifa dışı sebepsiz zenginleşme, ifa amacı taşımayan kazandırmalardır¹²³¹. Yani zenginleşmeye temel oluşturan kazandırma, bir borcun ifası amacıyla gerçekleştirilmemektedir. Yanlış kişinin banka hesabına yatırılan para ifa dışı zenginleşmeye örnektir¹²³². İfa dışı zenginleşmede geçerli bir sebebin bulunmaması koşulu aranmaz. Koşuldan bağımsız olarak sebepsiz zenginleşmeye dayanılarak zenginleşmenin iadesi talep edilebilir¹²³³.

İfa sonucu sebepsiz zenginleşmelerde ise borcun ifa edilmesi düşüncesiyle meydana gelen kazandırmalar sonucunda sebepsiz zenginleşme doğmaktadır¹²³⁴. Burada, belirli bir kişi ve amaca yönelik bilinçli olarak ifa edilen ancak temelsiz ve boşuna olduğu anlaşılan edimin tasfiyesi amaçlanır¹²³⁵. İfa sonucu sebepsiz zenginleşmelerin iade edilebilmesi için geçerli bir sebebin bulunmaması koşulu aranır. Kazandırma geçerli bir sebebe dayanmamalıdır. Geçerli olmayan, gerçekleşmemiş veya sona ermiş bir sebebe dayanan ifalarda geçerli bir sebebin bulunmaması koşulu sağlanır¹²³⁶. Bu durumlar 6098 sayılı Kanunun 77. maddesinin 2. fıkrasında örnek olarak sayılmıştır¹²³⁷. Kanunda, bu yükümlülük "özellikle zenginleşmenin geçerli olmayan veya gerçekleşmemiş ya da sona ermiş bir sebebe dayanması durumunda doğmuş olur" denilmekte, hükümdeki özellikle ibaresi bu durumların örnek olarak sayıldığını göstermektedir.

6098 sayılı Kanunun 78. maddesinde geçerli bir sebebin bulunmaması koşuluna ilişkin özel bir düzenleme yapılmış ve borçlanılmamış edimin ifası düzenlenmiştir¹²³⁸. Borçlanılmamış edimin ifası aslında 6098 sayılı Kanunun 77. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen geçerli olmayan sebebe dayanan zenginleşmelerin bir türüdür. Ancak önemi nedeniyle Kanunun 78. maddesinde

¹²³¹ Oğuzman ve Öz, s.331, 380.

¹²³² Nomer, s.309.

¹²³³ Oğuzman ve Öz, s.332.

¹²³⁴ Oğuzman ve Öz, s.330; Antalya, Borçlar Hukuku, s.699.

¹²³⁵ Serozan, s.1189.

¹²³⁶ Nomer, s.297. Ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman ve Öz, s.353-371; Eren ve Dönmez, s.1828-1831; Serozan, s.1192-1198; Antalya, Borçlar Hukuku, s.701-707; Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.657-659.

¹²³⁷ Eren ve Dönmez, s.1826.

¹²³⁸ Antalya, Borçlar Hukuku, s.699. 6098 sayılı Kanunun 78. maddesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Eren ve Dönmez, s.1835-1844.

ayrıca düzenlenmiştir¹²³⁹. İlgili düzenleme gereğince, "*borçlanmadığı edimi kendi isteğiyle yerine getiren kimse, bunu ancak, kendisini borçlu sanarak yerine getirdiğini ispat ederse geri isteyebilir*". Buna göre iade talebi, edimin borçlu sanılarak yerine getirilmesi koşuluna tabi tutulmuştur.

6098 sayılı Kanunun 78. maddesinin uygulanması için öncelikle ortada ifa edilmesi gereken bir borç mevcut olmamalı, borç ifa anında geçersiz olmalıdır¹²⁴⁰. Borcun hiç doğmamış olması veya ifa edildiği sırada sona ermiş olması bu kapsamdadır¹²⁴¹. Ayrıca, borçlanılmamış edimi ifa edenin yanılmış olması, yani kendini borçlu sanarak ifa etmiş olması gerekir. Bu yanılğı, yanlış bilgi veya düşünce nedeniyle borç ilişkisinin geçerli olduğu hususunda yanılmadır¹²⁴². Borcun varlığında, devamında veya alacaklının şahsında yanılma bu kapsamdadır¹²⁴³. Borçlu ifa konusundaki yanılmasını ispat etmeden edimin iadesini isteyemeyecektir¹²⁴⁴. Yanılma yoksa, ortada bir sebebin olmadığı bilinerek ödeme yapılmışsa sebepsiz zenginleşme davası açılmaz¹²⁴⁵. Borç miktarından fazla miktarda yapılan ödemeler de borçlanılmamış edimin ifası kapsamındadır ve 6098 sayılı Kanunun 78. maddesi gereğince geri istenecektir¹²⁴⁶.

Önemle belirtelim ki zenginleşenin kusurlu olup olmaması sebepsiz zenginleşmenin doğuşu açısından önemli değildir. Kusur, zenginleşenin iade yükümlülüğünün varlığının değil kapsamının belirlenmesinde önem arz etmektedir¹²⁴⁷.

Sebepsiz zenginleşmenin varlığı halinde malvarlığı azalan taraf, sebepsiz zenginleşme davası açabilir. Davanın amacı, zenginleşmenin iade edilmesidir¹²⁴⁸.

¹²³⁹ Oğuzman ve Öz, s.355-356.

¹²⁴⁰ Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.660; Antalya, Borçlar Hukuku, s.703.

¹²⁴¹ Eren ve Dönmez, s.1837.

¹²⁴² Oğuzman ve Öz, s.360; Eren ve Dönmez, s.1842.

¹²⁴³ Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.661.

¹²⁴⁴ Oğuzman ve Öz, s.371.

¹²⁴⁵ Tercier, Pichonnaz ve Develioğlu, s.629.

¹²⁴⁶ Oğuzman ve Öz, s.358; Serozan, s.1220.

¹²⁴⁷ Tercier, Pichonnaz ve Develioğlu, s.628.

¹²⁴⁸ Eren ve Dönmez, s.1770.

İade yükümlülüğünün kapsamı sebepsiz zenginleşenin iyiniyetli veya kötünietli olmasına göre farklı esaslara tabidir.

6098 sayılı Kanun m.79/1 gereğince, iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin iade yükümlülüğünün kapsamı elinde kalanla sınırlıdır. 2. fıkra gereğince ise, kötünietli sebepsiz zenginleşenin iade yükümlülüğünün kapsamı zenginleştiği miktarın tamamıdır. Zenginleşenin iyiniyetli olup olmadığının belirlenmesinde Türk Medeni Kanununun 3. maddesi esas alınacaktır. İade yükümlüsü olduğunu bilen veya bilecek durumda olan kimse kötünietli olarak kabul edilecektir¹²⁴⁹.

2. Sebepsiz Zenginleşme İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi

Yersiz ödemelerin geri alınması ile sebepsiz zenginleşmenin ilişkisi, yersiz ödemelerin geri alınmasında iade yükümlülüğü belirlenirken 6098 sayılı Kanunun 77. vd. maddelerinin uygulama alanı bulup bulamayacağı sorusuna dayanmaktadır¹²⁵⁰.

Aşağıda bu hususa ilişkin yargı kararları ve öğreti görüşleri incelendikten sonra kişisel görüşümüze yer verilecektir.

a) Sebepsiz Zenginleşme İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamı Arasındaki İlişkiye Dair Yargı Kararları

Yargıtay, 5510 sayılı Kanundan önceki dönemde, iade yükümlülüğünü geriye doğru süre sınırı olmaksızın ilgilinin iyiniyetli veya kötünietli sebepsiz zenginleşen olmasına göre ayırım yaparak belirliyordu¹²⁵¹. 5510 sayılı Kanun döneminde ise Yargıtay'ın konuya ilişkin görüşünde değişiklik gözlemlenmektedir¹²⁵².

¹²⁴⁹ Oğuzman ve Öz, s.390-391.

¹²⁵⁰ Bu konuda ayrıntılı bir inceleme için bkz. Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.91-102.

¹²⁵¹ Bkz. Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.294; Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.170; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler s.91.

¹²⁵² Bu konuda bkz. Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.170-174; Köprücü, s.130-132; İnceman, s.1617.

Yargıtay 10. Hukuk Dairesi, eskiden, iade yükümlülüğü belirlenirken 6098 sayılı Kanunun sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerinin dikkate alınması gerektiği kanaatindeydi¹²⁵³. Ancak son dönem kararlarında sebepsiz zenginleşme hükümleri yerine 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanması gerektiği belirtilmektedir¹²⁵⁴. Kapatılan Yargıtay 21. Hukuk Dairesi ile Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da iade yükümlülüğünün belirlenmesinde sebepsiz zenginleşmenin dikkate alınmayacağına hükmetmişlerdir. Yüksek Mahkemelere göre, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi, 6098 sayılı Kanunun 77. vd. maddelerine nazaran özel düzenleme niteliğindedir. Bu nedenle yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin uyuşmazlıklarda 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi sebepsiz zenginleşmeye ilişkin 6098 sayılı Kanun hükümlerine göre uygulama önceliğine sahiptir¹²⁵⁵. Ankara BAM 11. Hukuk Dairesi de aynı görüştedir¹²⁵⁶.

Bu noktada son olarak Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 15.6.2012 tarihli kararına yazılmış karşı oy yazısına değinmek gerekir. İlgili karşı oy yazısına göre, sebepsiz zenginleşme hükümleri ilgililerin iade borcunun kapsamını düzenlerken, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi Kurumun alacak hakkının kapsamını düzenlemektedir. İki farklı durumu düzenleyen hükümler arasında genel hüküm özel hüküm ilişkisinden söz edilemez. Dolayısıyla 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre özel düzenleme niteliğinde değildir. 5510

¹²⁵³ Bkz. Yarg. 10. HD., 27.5.2010, E.2009/1146, K.2010/7566; Yarg. 10. HD., 27.5.2010, E.2009/2366, K.2010/7568; Yarg. 10. HD., 8.6.2010, E.2008/12335, K.2010/8243; Yarg. 10. HD., 23.9.2010, E.2009/4896, K.2010/12128; Yarg. 10. HD., 28.6.2011, E.2011/3201, K.2011/9622; Yarg. 10. HD., 12.2.2015, E.2014/13269, K.2015/1970; Yarg. 10. HD., 9.11.2015, E.2014/19567, K.2015/18834, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹²⁵⁴ Bkz. Yarg. 10. HD., 6.10.2021, E.2020/2216, K.2021/11665; Yarg. 10. HD., 13.10.2020, E.2019/2034, K.2020/5945; Yarg. 10. HD., 6.10.2020, E.2019/1109, K.2020/5483, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹²⁵⁵ Bkz. YHGK, 15.6.2021, E.2017/2460, K.2021/763; YHGK, 4.2.2021, E.2017/1966, K.2021/35; YHGK, 18.11.2020, E.2017/1954, K.2020/913; YHGK, 2.4.2019, E.2015/536, K.2019/388; YHGK, 21.3.2018, E.2015/828, K.2018/506; YHGK, 22.2.2017, E.2014/2464, K.2017/308; YHGK, 26.6.2016, E.2015/831, K.2016/201; YHGK, 20.2.2014, E.2013/2933 K.2014/2782; YHGK, 15.6.2012, E.2012/196, K.2012/396; YHGK, 15.6.2011, E.2011/362, K.2011/409; Yarg. 21. HD., 20.2.2014, E.2013/2933, K.2014/2782; Yarg. 21. HD., 4.10.2010, E.2009/12855, K.2010/9338, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); Yarg. 21. HD., 1.4.2013, E.2012/834, K.2013/6330, www.karararama.yargitay.gov.tr (7 Mart 2024).

¹²⁵⁶ Bkz. Ankara BAM 11. HD., 11.7.2017, E.2017/1143, K.2017/1273, www.kazanci.com.tr (7 Mart 2024).

sayılı Kanunun 96. maddesinin yürürlük tarihinden sonra sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanmayacağına kabulü iyiniyetli sigortalının aleyhinedir¹²⁵⁷.

b) Öğreti Görüşleri

İade yükümlülüğünün belirlenmesinde sebepsiz zenginleşmenin uygulanıp uygulanmayacağı hususu öğretilerde farkı yazarlar tarafından incelenmiştir.

Öğretilerde bir görüşe göre, iade yükümlülüğünün belirlenmesinde sebepsiz zenginleşme hükümleri dikkate alınmalıdır¹²⁵⁸. Bunun neticesinde, yersiz ödeme yapılan ilgili iyiniyetli ise, iyiniyetli sebepsiz zenginleşen hükümlerine tabi olmalı ve elinde kalanla sorumlu olmalıdır. Zira, iyiniyetli zenginleşen konumundaki ilgiliden ödemelerin tamamının alınması *"başta hakkaniyet olmak üzere en genel ilkelere aykırılık oluşturur"*¹²⁵⁹.

Bu görüşü savunan yazarlardan bir kısmına göre, yukarıda yer verilen karşı oy yazısı doğrultusunda, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde yer alan 5 ve 10 yıllık süreler yalnızca iade yükümlülüğü belirlenirken ne kadar geriye gidilebileceğini düzenlemektedir. İlgili düzenleme, bu amacı dışında iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin iade yükümlülüğünü düzenlememektedir. Ayrıca, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin sebepsiz zenginleşmeyi dışlayacak şekilde uygulanmasının adalete ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurabileceği de

¹²⁵⁷ YHGK, 15.6.2012, E.2012/196, K.2012/396, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Caniklioğlu ilgili karşı oy yazısında belirtilen görüşün hukuk tekniği, sosyal devlet ilkesi ve sosyal adalet açısından isabetli olduğunu belirtmektedir. Bkz. *Caniklioğlu*, Çeşitli Sorunlar, s.295.

¹²⁵⁸ Bu görüşte olan yazarların açıklamaları için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.375-377; *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.474-479; *Caniklioğlu*, Çeşitli Sorunlar, s.294-295; *Özkaraca*, Yersiz Ödemeler, s.172-173; *Aslanköylü*, Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, s.32-33; *Sözer*, İyiniyet, s.148; *Sözer*, Gözetim, s.57-58; *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.101-102; *Köme Akpulat*, İyiniyet, s. 199, 201-204; *Aydın*, Değerlendirme 2015, s.785; *Civan*, Değerlendirme, s.700-701; Levent Akın, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2010**, Ankara, 2012, s.547-549; *Köprücü*, s.132.

¹²⁵⁹ *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.475; *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.375.

belirtilmektedir. Bu nedenle iade yükümlülüğünün belirlenmesinde sebepsiz zenginleşme esas alınmalıdır¹²⁶⁰.

Bu görüşü savunan yazarlardan bir kısmı ise, iade yükümlülüğünün belirlenmesinde sebepsiz zenginleşmenin uygulanmasının gerekçesi olarak 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde genel hükümlere yapılan atfı göstermektedir. Bu görüşe göre, ilgili düzenlemedeki genel hükümlere yapılan atıf Türk Borçlar Kanununa yapılmış olarak kabul edilmelidir¹²⁶¹.

Öğretide aksi yöndeki görüşe göre ise, iade yükümlülüğünün belirlenmesinde sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmayacaktır. Bu görüş, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin sebepsiz zenginleşmenin düzenlendiği 6098 sayılı Kanun hükümlerine göre özel bir düzenleme olduğu gerekçesine dayanmaktadır¹²⁶².

Konu borçlar hukuku öğretisinde de ele alınmıştır. Nomer'e göre, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre özel hüküm niteliğindedir¹²⁶³.

c) Görüşümüz

İade yükümlülüğünün belirlenmesinde 6098 sayılı Kanunun sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı hususunda 2 aşamalı bir inceleme yapmak gerekmektedir. Bu kapsamda öncelikle "yersiz ödemeler sebepsiz zenginleşmenin şartlarını sağlıyor mu?" sorusuna cevap aranmalıdır. Bu soruya olumlu cevap verilirse, bu defa, Kurum tarafından yersiz

¹²⁶⁰ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.377; Caniklioğlu, Değerlendirme 2012, s.476; Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.294-295; Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.172-173. Aynı yönde bkz. Aydın, Değerlendirme 2015, s.791; Fatih Arkan, "Genel Görüşme", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011**, Ankara, 2013, s.552-553; Baskan, Yersiz Ödemeler, s.31.

¹²⁶¹ Sözer, İyiniyet, s.148; Köme Akpulat, İyiniyet, s. 202; Akın, Değerlendirme, s.547-549.

¹²⁶² Bkz. Tuncay, Değerlendirme, s.530; Kök, s.257; İnceman, s.1601, 1607; M. Fatih Uşan, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", **Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011**, Ankara, 2013, s.526.

¹²⁶³ Nomer, s.316. Aynı yönde bkz. Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.34.

olarak yapılan ödemelerin iadesinde uygulama olanağına sahip iki farklı hukuki kurumdan (sebepsiz zenginleşme-yersiz ödemelerin geri alınması) hangisinin uygulanması gerekeceği üzerinde durulmalıdır.

İlk olarak “yersiz ödemeler sebepsiz zenginleşmenin şartlarını sağlıyor mu?” sorusuna cevap verilmelidir. Sebepsiz zenginleşmenin koşullarına yukarıda değinilmişti¹²⁶⁴. Yersiz ödemenin varlığı halinde sebepsiz zenginleşmenin tüm koşulları sağlanmaktadır. Yersiz ödeme ilgilinin malvarlığında artışa, Kurumun malvarlığında azalışa neden olmaktadır. İlgilinin malvarlığı Kurum aleyhine artmaktadır. İlgilinin malvarlığındaki artış, Kurumun borcunu ifa ettiği düşüncesiyle hareket etmesinden doğmaktadır. Yani illiyet bağı mevcuttur. Son koşul olan geçerli bir sebebin bulunmaması da yersiz ödemelerde mevcuttur. Yersiz ödeme, ifa sonucu zenginleşmenin özel bir türü olan ve 6098 sayılı Kanunun 78. maddesinde düzenlenen borçlanılmamış edimin ifası kapsamındadır¹²⁶⁵. Kurum borçlu olduğu düşüncesiyle borcunu ifa etmek için ödeme yapmaktadır. Lakin ödeme anında aslında Kurumun böyle bir ödeme yapma yükümlülüğü yoktur.

Görüldüğü üzere, Kurum tarafından ilgililere yapılan yersiz ödemeler sebepsiz zenginleşmenin koşullarını sağlamaktadır. Öğretide, fazla ödemelerin edim zenginleşmelerinin en yaygın örneği olduğu belirtilmektedir¹²⁶⁶.

Bu noktada, iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesinde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin mi yoksa 6098 sayılı Kanunun sebepsiz zenginleşmeyi düzenleyen hükümlerinin mi uygulanması gerektiği hususuna değinilmelidir.

Konuya ilişkin görüşümüzü olan hukuk (pozitif hukuk, lege lata) ve olması gereken hukuk (ideal hukuk, lege ferenda) açısından ayrı ayrı ifade edeceğiz.

Olan hukuk açısından, yersiz ödemelerin geri alınmasında iade yükümlülüğü belirlenirken 6098 sayılı Kanunun sebepsiz zenginleşmeye ilişkin

¹²⁶⁴ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, A, 1. Genel Olarak Sebepsiz Zenginleşme İlkesi.

¹²⁶⁵ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.33.

¹²⁶⁶ Serozan, Baysal ve Sanlı, s.421.

hükümlerinin uygulanmayacağı kanaatindeyiz. Bu noktada öğretideki azınlık görüşüne katılmaktayız. Zira bizce de 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşmeye ilişkin özel bir hükümdür. Yukarıda bahsedildiği üzere, 5510 sayılı Kanundan önce yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmaktaydı. 5510 sayılı Kanunla birlikte bu konuda yasal düzenleme yapılarak 96. madde düzenlenmiştir. Bu durumu, kanun koyucunun sebepsiz zenginleşme hükümleri yerine 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanmasını istediği şeklinde anlamaktayız. Kanun koyucu Kurumun aktüeryal dengesini korumak için sebepsiz zenginleşmeye ilişkin genel hükümlerden uzaklaşmıştır. Kanun koyucunun bu tercihi eleştirilebilir, ki daha önce bahsettiğimiz ve ileride de bahsedeceğimiz üzere kanaatimizce de yanlıştır, ancak mevcut bir kanun hükmü varken bunun göz ardı edilmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu noktada hatırlatalım ki 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin birtakım Anayasal hak ve ilkelere aykırı olduğu görüşündeyiz¹²⁶⁷. Ancak yine de yürürlükte olduğu, iptal edilmediği müddetçe yersiz ödemelerin geri alınmasında iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesinde uygulanacak tek hüküm 5510 sayılı Kanunun 96. maddesidir. Öğretide isabetle belirtildiği üzere, iade yükümlülüğü belirlenirken sebepsiz zenginleşmeye ilişkin 6098 sayılı Kanun hükümlerini dışlamak adalete ve hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurur¹²⁶⁸. Önemle ifade edelim ki bu durumda ortaya çıkan hakkaniyetsiz sonuçların kanun koyucunun tercihi olduğu kanaatindeyiz. Bir hukuk kuralının hakkaniyetsiz sonuçlar doğurması, adalete hizmet etmemesi düşünülemez. Böyle bir hukuk kuralının hiç vazedilmemiş olması gerekir. Lakin kural mevcut olduğu yani yürürlükte olduğu müddetçe, hâkim bu kuralı uygulamaktan kaçınamaz.

¹²⁶⁷ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), aa), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kanunilik İlkesi Açısından Değerlendirilmesi; Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), bb), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Özüne Dokunma Yasağı Açısından Değerlendirilmesi; Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c), cc), bbb) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Ölçülülük İlkesi Açısından Değerlendirilmesi; Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi; Birinci Bölüm, §1, II, B, 3, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Devlet İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

¹²⁶⁸ *Caniklioğlu*, Değerlendirme 2012, s.476.

Bu sorunun çözümü için üç yol vardır. İlk yol, Anayasa Mahkemesinin, daha önceki kararlarının aksine, ilgili kuralı iptal etmesidir. İkinci yol, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin Kurum tarafından ilgililerden talep edilmesinin hakkın kötüye kullanılması yasağı kullanılarak engellenmesidir. Bu hususa aşağıda değinilecektir¹²⁶⁹. Şimdilik şu kadarını söyleyelim ki bu yol, yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanmamasının doğurduğu sakıncaları çözemez. Zira bu yola ancak dürüstlük kuralına açıkça aykırılığın söz konusu olduğu istisnai hallerde başvurulabilir. Dürüstlük kuralına açıkça aykırılığın söz konusu olmadığı durumlarda, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendi uygulama alanı bulacaktır. Üçüncü yol ise, kanun koyucunun isabetsiz bu düzenlemeyi değiştirmesi ve kuralı hakkaniyete uygun hale getirmesidir. Üçüncü yol bizi olması gereken hukuka götürmektedir.

Konu, olması gereken hukuk açısından ele alındığında iade yükümlülüğü belirlenirken sebepsiz zenginleşmeye ilişkin 6098 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanması gerektiği kanaatindeyiz. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi ile 6098 sayılı Kanunun sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümleri kıyaslandığında, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin aleyhine sonuçlar doğurduğu açıktır. Kurum hatası sonucunda doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında, sebepsiz zenginleşme hükümleri yerine 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanması ilgilileri mağdur etmekte, yersiz ödemenin doğmasında hiçbir kusuru bulunmayan ilgililer 5 yıl boyunca yapılan ödemeleri geri vermekle yükümlü hale gelmektedirler. Üstelik bu yükümlülük kural olarak mutlaktır¹²⁷⁰. İlgilinin yersiz ödemeleri geri ödeme yeterliliğine sahip olup olmaması önemsizdir. Bu durum hakkaniyetsiz sonuçların doğmasına neden olmaktadır. Oysa, sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanması halinde bu sorunların tamamı ortadan kalkacaktır. İlgililer iyiniyetli olmaları halinde, yalnızca ellerinde kalan miktarı geri vermekle yükümlü olacaklardır. Sosyal sigorta ödemelerinin geçim temin

¹²⁶⁹ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, C, 2. Dürüstlük Kuralı İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi.

¹²⁷⁰ Bkz. Üçüncü Bölüm, §6, IV. Yersiz Ödemelerin Tahsil Edilmesini Engelleyen Düzenlemeler.

etme/gelir sağlama işlevi düşünüldüğünde, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde ilgililerin elinde genellikle bir şey kalmayacağından geri ödeme yükümlülüğü söz konusu olmayacaktır.

B. Haksız Fiil Sorumluluğunun İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi

1. Genel Olarak Haksız Fiil Sorumluluğu

Haksız fiil, 6098 sayılı Kanunun 49. vd. maddelerinde düzenlenmiştir¹²⁷¹. Borç doğuran kaynaklar arasında yer alan haksız fiil, kanundan doğan borç ilişkilerinin en önemlisi olarak gösterilmektedir¹²⁷². Haksız fiil kavramı geniş anlamda kusur sorumluluğu ve kusursuz sorumluluğu anlatan bir üst kavramdır¹²⁷³. Ancak konumuzla ilgili olmadığı için burada kusursuz sorumluluğa ilişkin bilgi verilmeyecektir.

Haksız fiil, kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar vermek olarak tanımlanabilir. Haksız fiil neticesinde zarar doğmaktadır. Haksız fiil nedeniyle zarara uğrayan bir kişi, tazminat davası açarak uğradığı zararın tazmin edilmesini talep edebilir¹²⁷⁴.

Haksız fiilin unsurları şu şekildedir: Hukuka aykırı fiil, zarar, uygun nedensellik bağı ve kusur¹²⁷⁵.

Haksız fiilin ilk unsuru hukuka aykırı fiildir. Bu noktada hukuka aykırılığın ne olduğunun, bir diğer ifade ile bir fiilin hangi şartlar altında hukuka aykırı olacağının belirlenmesi önem taşımaktadır. Öğretideki bir görüşe göre, "*hukuka uygunluk sebeplerinden birinin bulunmaması halinde, başkalarına zarar vermeyi*

¹²⁷¹ Haksız fiil hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman ve Öz, s.1-312; Eren ve Dönmez, s.1025-1761; Çetiner, Furrer ve Müller-Chen, s.310-374; Nomer, s.164-305; Tercier, Pichonnaz ve Develioğlu, s.633-651; Antalya, Borçlar Hukuku, s.61-679.

¹²⁷² Eren ve Dönmez, s.1025.

¹²⁷³ Eren ve Dönmez, s.1025.

¹²⁷⁴ Oğuzman ve Öz, s.68-69.

¹²⁷⁵ Haksız fiilin unsurları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman ve Öz, s.12-65; Eren ve Dönmez, s.1061-1207; Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.364-414; Nomer, s.167-188.

*yasaklayan veya zararlı sonucu önlemek amacıyla belirli bir davranışı emreden hukuk kurallarına aykırı her davranış, hukuka aykırıdır*¹²⁷⁶.

Zarar koşulu, eksilmeyi anlatır¹²⁷⁷. Haksız fiil nedeniyle eksilme meydana gelmeli yani zarar ortaya çıkmalıdır. Bu zarar çeşitli şekillerde tasnif edilebilir. Örneğin, maddi zarar-manevi zarar, malvarlığı zararı-şahıs varlığı zararı, dolaylı zarar-doğrudan zarar veya yansıma zarar bu konuda yapılan çeşitli ayrımlardandır¹²⁷⁸. Malvarlığındaki azalma, malvarlığının aktifinde eksilme veya pasifinde artma şeklinde ortaya çıkar¹²⁷⁹. Haksız fiil neticesinde malvarlığında yaşanan bu eksilme, bir diğer ifade ile malvarlığının mevcudu ile haksız fiil meydana gelmeseydi malvarlığının ulaşacağı seviye arasındaki fark zarardır¹²⁸⁰. Zarara ilişkin önemli bir husus, zararın yani malvarlığındaki azalmanın zarar görenin iradesi dışında ortaya çıkmasıdır. Kişi kendi iradesiyle malvarlığında azalma meydana getirirse bu zarar olarak kabul edilmez¹²⁸¹.

Uygun nedensellik bağı koşulu, illiyet bağına ilişkin teorilerden biridir. Bilindiği üzere, illiyet bağı sebep sonuç ilişkisini anlatır. Zarar, zarara sebep olan fiil nedeniyle doğmuş olmalıdır¹²⁸². Ancak haksız fiil failinin, haksız fiilden sorumlu tutulabilmesi için illiyet bağının bu şekilde anlaşılması sorumluluğu çok fazla genişletecektir. Zira illiyet bağının bu şekilde anlaşılması halinde, fiil ile zarar arasında çok uzak, çok küçük bir bağ olsa dahi fail zarardan sorumlu tutulacaktır. Bu durum ise adil olmayan sonuçlar doğurabilecektir¹²⁸³. İşte bu tehlikeyi gidermek için uygun nedensellik bağı teorisi ileri sürülmüştür. Bu teoriye göre, fiilin zararı meydana getirip getiremeyeceği olayların normal akışı içerisinde yaşam

¹²⁷⁶ Eren ve Dönmez, s.1189.

¹²⁷⁷ Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.390.

¹²⁷⁸ Zarar türleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman ve Öz, s.40-44; Eren ve Dönmez, s.1077-1096; Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.391-400; Çetiner, Furrer ve Müller-Chen, s.316-321; Antalya, Borçlar Hukuku, s.135-270.

¹²⁷⁹ Eren ve Dönmez, s.1072.

¹²⁸⁰ Bkz. Oğuzman ve Öz, s.39; Eren ve Dönmez, s.1072-1073; Çetiner, Furrer ve Müller-Chen, s.312-313.

¹²⁸¹ Eren ve Dönmez, s.1072-1076.

¹²⁸² Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.401.

¹²⁸³ Oğuzman ve Öz, s.45; Çetiner, Furrer ve Müller-Chen, s.321-322.

deneyimlerine göre değerlendirilecektir¹²⁸⁴. Bu sayede, zarar doğurmaya uzak elverişli olan fiiller dışlanmış olur¹²⁸⁵. Fiil hayatın olağan akışı içerisinde zararı doğurmaya elverişli ise uygun nedensellik bağı vardır¹²⁸⁶.

Kusur koşulu, haksız fiille başkasına zarar veren kişinin bu eylemi nedeniyle sorumlu olmasının bir diğer unsurudur¹²⁸⁷. Bir diğer ifade ile kusur haksız fiilden dolayı sorumluluğun kurucu unsurudur¹²⁸⁸. Öğretide kusur, "*hukuka aykırı sonucu istemek (kast) veya bu sonucu istemiş olmamakla beraber hukuka aykırı davranıştan kaçınmak için iradesini yeter derecede kullanmamaktır (ihmal)*" şeklinde tanımlanmaktadır¹²⁸⁹. Görüldüğü üzere, kusurun kast ve ihmal olmak üzere iki çeşidi vardır. Bu kusur çeşitleri de kendi içerisinde farklı türlere ayrılmaktadır¹²⁹⁰. Ancak çalışma konusunun sınırlarını aşmamak için bu hususta ayrıntılı bilgi verilmeyecektir.

2. Haksız Fiilden Sorumluluk İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi

a) Genel Olarak

Yersiz ödemelerin geri alınması ile haksız fiilden sorumluluk arasındaki ilişki, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde Kurum hatasının haksız fiil niteliğinde olup olmayacağı sorusuna dayanmaktadır. Öğretideki bir görüşe göre, aylık bağlanmasına 20 gün kalan sigortalıya Kurum hatası nedeniyle aylık bağlanması halinde, ilgili, elde edemediği aylıklardan doğan zararı haksız fiil hükümleri gereğince bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı davranan Kurumdan talep edebilir¹²⁹¹.

¹²⁸⁴ Oğuzman ve Öz, s.45; Eren ve Dönmez, s.1103-1104.

¹²⁸⁵ Çetiner, Furrer ve Müller-Chen, s.324.

¹²⁸⁶ Nomer, s.182.

¹²⁸⁷ Eren ve Dönmez, s.1157.

¹²⁸⁸ Antalya, Borçlar Hukuku, s.68.

¹²⁸⁹ Oğuzman ve Öz, s.55.

¹²⁹⁰ Bkz. Kılıçoğlu, Borçlar Hukuku, s.408-411; Eren ve Dönmez, s.1167-1178; Antalya, Borçlar Hukuku, s.73-85.

¹²⁹¹ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.296, 311.

İlgililerin haksız fiil hükümlerine dayanarak zararlarını Kurumdan talep etmelerinin teknik olarak iade yükümlülüğünün kapsamını etkilemeyeceği düşünülebilir. Zira bu talep haklı olsa dahi, ilgililerin iade ile yükümlü olduğu miktar değişmeyecektir. Haksız fiilden doğan zararın tazmin edilmesi talebi yersiz ödemenin geri alınması talebini ve talebin içeriğini etkilememektedir. Kurum hatasından doğan yersiz ödemeler haksız fiil kaynaklı bir zarar oluştursa bile yersiz ödemelerin geri alınması gerekecektir. İlgililer zararlarının tazmin edilmesini ancak açacakları ayrı bir dava ile isteyebilecektir. Durum böyle olmasına rağmen, haksız fiil sorumluluğunu bu başlık altında incelemeyi uygun gördük. Bunun iki nedeni vardır. İlki, ilgililerin zararının tazmin edilmesi halinde yersiz ödemelerin geri alınması nedeniyle malvarlığında yaşanan azalmanın bir kısmının veya tamamının telafi edilecek olmasıdır. Bu durum teknik olarak iade yükümlülüğünün kapsamını etkilememesine rağmen, ilgilinin iade ettiği miktarı geri alma olasılığı mevcut olduğu için iade yükümlülüğüyle yakın ilişki içerisinde. İkinci neden ise, öğretide ileri sürülen bir görüşe dayanmaktadır. Bu görüşe göre, yersiz ödemelerin geri alınmasına yönelik Kurum talebi ile haksız fiilden doğan zararın tazmin edilmesine yönelik ilgililerin talepleri ayrı ayrı değil birlikte ele alınmalı ve iade yükümlülüğü başlangıçta buna göre belirlenmelidir¹²⁹². Sayılan nedenlerle, yersiz ödemeler ile haksız fiilden sorumluluk arasındaki ilişki bu başlık altında incelenecektir.

Bu noktada, Kurum hatasından doğan yersiz ödemeleri iade etme borcu altında olan ilgilinin haksız fiil hükümlerine dayanarak Kurumdan tazminat talep edip edemeyeceği üzerinde durulmalıdır. Bunun için ise, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin haksız fiilin unsurlarını sağlayıp sağlamadığı incelenmelidir.

b) Kurum Hatasından Doğan Yersiz Ödemelerin Haksız Fiil Sorumluluğunun Unsurları Açısından İncelenmesi

Yukarıda bahsedildiği üzere, haksız fiilin unsurları hukuka aykırı fiil, zarar, uygun nedensellik bağı ve kusurdur. Aşağıda özellik arz ettiği ve tereddüt oluşturduğu için hukuka aykırılık ve zarar unsurları incelenecektir. Kurum hatası

¹²⁹² Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.316; Canbolat, Soru-Yanıt, s.311.

nedeniyle doğan yersiz ödemelerde, hukuka aykırı bir fiil ve zarar unsurları varsa, uygun nedensellik bağı ve kusur unsurlarının varlığı açıktır ve bu nedenle inceleme konusu yapılmayacaklardır.

aa) Hukuka Aykırılık Unsurunun İncelenmesi

Haksız fiilde hukuka aykırılık unsuru, hukuka aykırı tüm durumları kapsamaz. Bir başka ifade ile, hukuka aykırı tüm durumlar haksız fiil dolayısıyla sorumluluğun doğmasını sağlamaz. Günümüzde kabul edilen objektif teoriye göre, hukuka aykırılık, tüm hukuk kurallarına değil yalnızca malvarlığı veya kişi varlığını korumayı amaçlayan emredici bir hukuk kuralına aykırılık halinde söz konusu olabilir. İhlal edilen kural malvarlığı veya kişi varlığını korumayı amaçlamıyorsa, hukuka aykırılık unsuru sağlanmamış olur¹²⁹³.

Bu noktada öncelikle, Kurum hatası nedeniyle yersiz ödeme doğmasında ihlal edilen hukuk kuralı belirlenmelidir. Ardından, bu kuralın ihlalinin hukuka aykırılık unsurunu sağlayıp sağlamadığı incelenmelidir.

Kurum hatası nedeniyle yersiz ödeme doğması halinde ihlal edilen kurallardan ilki, hangi şartların varlığı halinde yardım yapılacağı veya kesileceğini düzenleyen ya da yardımın miktarını düzenleyen kurallardır. Kurum bu kurallarla bağlıdır. Kurum hatası nedeniyle yersiz ödeme doğmuşsa, Kurum bahse konu kuralları ihlal etmiş demektir. Peki bu ihlal haksız fiil için aranan hukuka aykırılık unsurunu sağlar mı? Kanaatimizce hayır. Çünkü hukuka aykırılık unsurunun sağlanması için ihlal edilen kural aynı zamanda zarar göreni korumaya yönelik bir amaca sahip olmalıdır. Bahse konu kuralların ise böyle bir amacı olduğundan söz edilemez. İlgili kurallar hangi hallerde yardım yapılacağı veya kesileceği ya da yapılan yardımın miktarının ne olacağını düzenleyen kurallardır. Bu kuralların düzenleniş amacı sigortalıların şahıs yahut mal varlığını korumak değil, sosyal güvenlik sisteminin işleyişini düzenlemektir. Örneğin, 18 yaşını dolduran ve

¹²⁹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Oğuzman ve Öz*, s.14-21; *Eren ve Dönmez*, s.1186-1188; *Antalya, Borçlar Hukuku*, s.89-93.

eğitimine devam etmeyen erkek çocuğun ölüm aylığının kesilmesini düzenleyen 5510 sayılı Kanun m.34/1,b,1 hükmünün amacı ilgili çocuğu zarardan korumaktan daha ziyade sosyal güvenlik sisteminin işleyişini düzenlemek ve ilgili sistemin sürdürülebilirliğini sağlamaktır. Dolayısıyla hangi şartların varlığı halinde yardım yapılacağı veya kesileceğini düzenleyen ya da yardımın miktarını düzenleyen kuralların ihlali nedeniyle doğan yersiz ödemelerde, haksız fiilden sorumluluğun unsurlarından hukuka aykırılık unsurunun gerçekleşmeyeceği kanaatindeyiz.

Önemle belirtelim ki Kurum hatası nedeniyle yersiz ödeme doğması halinde ihlal edilen kurallar yukarıda bahsedilenlerle sınırlı değildir. Kurum bu durumda ayrıca bilgilendirme yükümlülüğüne de aykırı davranmaktadır. Daha önce de bahsedildiği zere¹²⁹⁴, 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi m.405/2, (b) bendinde, Kurumun görevleri arasında *“hizmet sunduğu gerçek ve tüzel kişileri hak ve yükümlülükleri konusunda bilgilendirmek”* sayılmıştır. İlgili düzenleme Kuruma bu konuda genel bir yükümlülük yüklemektedir. Ayrıca, Kurumun bilgilendirme yükümlülüğüne ilişkin 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin çeşitli maddelerinde farklı hükümler de mevcuttur. Kararname m.414/1, (g) bendinde, Emeklilik Hizmetleri Genel Müdürlüğünün sigortalı ve hak sahiplerini sosyal güvenlik mevzuatından doğan hakları ve ödevleri konusunda bilgilendirmekle yükümlü olduğu; Kararname m.416/1, (c) bendinde ise, Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürlüğü, genel sağlık sigortalıları ile hak sahiplerini ve işverenleri genel sağlık sigortası mevzuatından doğan hakları ve ödevleri konusunda her türlü iletişim araçları ile bilgilendirmekle yükümlü olduğu düzenlenmiştir.

Kurumun bilgilendirme yükümlülüğü, dar anlamıyla, Kurumdan bilgi istenildiğinde Kurumun bilgi vermesi şeklinde anlaşılmamalıdır. Bilgilendirme yükümlülüğü, daha ziyade, Kurumun sahip olduğu elektronik bilgi sistemleri ve kayıtlar vasıtasıyla, yardım yapılıp yapılmayacağı, yardım kesilip kesilmeyeceği ve yardımın miktarı konularında bilgi verme ve bu doğrultuda işlem yapma

¹²⁹⁴ Bkz. Birinci Bölüm, ř1, II, D, 1. Genel Olarak Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü.

yükümlülüğü şeklinde anlaşılmalıdır¹²⁹⁵. İlgililere yardım yapılması için gerekli koşulların var olup olmadığı, yapılan yardımın kesilmesinin gerekip gerekmediği ve yapılan yardım miktarının hesaplanması hususları, karmaşık ve sürekli değişen mevzuat karşısında Kurum dışındaki kişiler tarafından bilinemez veya hata edilebilir hale gelmiştir. Türk sosyal güvenlik mevzuatının bu yapısı düşünüldüğünde, Kurumun bilgilendirme yükümlülüğünü bu şekilde anlamak gerekmektedir.

Kurum hatası nedeniyle yersiz ödemenin doğması, Kurumun bilgilendirme yükümlülüğü kuralına aykırı davrandığı anlamına gelmektedir. Zira Kurum hem sahip olduğu bilgiler doğrultusunda işlem yapma yükümlülüğüne aykırı davranmış hem de ilgilileri kurala uygun şekilde bilgilendirmemiştir. İlgililerin Kurum tarafından kurala uygun şekilde bilgilendirilmesi durumunda Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemeler söz konusu olmaz. Görüldüğü üzere, Kurum hatasından doğan yersiz ödemeler, Kurumun bir kuralı ihlal etmesinden kaynaklanmaktadır. Peki, bu kuralın ihlali haksız fiilden dolayı sorumluluk için gerekli olan hukuka aykırılık unsurunu sağlar mı?

Bu noktada, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde Kurumun ihlal ettiği kuralın zarar gören kişiyi korumaya yönelik bir emredici bir davranış kuralı niteliğinde olup olmadığı incelenmelidir. Davranış kuralları, kişilerin yapması veya yapmaması gereken davranışları düzenleyen kurallardır¹²⁹⁶. Bilgilendirme yükümlülüğüne ilişkin kural bir davranış kuralıdır. Zira kural belirli şekilde davranmayı emretmektedir. Bu davranış, Kurumun ilgililere hak ve yükümlülükleri konusunda bilgi vermesi ve kayıtlara göre işlem yapmasıdır. Örneğin, bu kural gereğince, yaşlılık aylığı bağlanması için başvuran sigortalıya eksik prim ödeme günü olduğu için henüz yaşlılık aylığına hak kazanmadığı ve eksik gün kadar prim

¹²⁹⁵ Kurumun bilgilendirme yükümlülüğünün aydınlatma yükümlülüğü şeklinde anlaşılması gerektiğine dair bkz. *Sözer, Gözetim*, s.39-42.

¹²⁹⁶ *Antalya, Borçlar Hukuku*, s.92; *Eren ve Dönmez*, s.1191.

ödemekle yükümlü olduğu konusunda bilgi verilmesi ve yaşlılık aylığı bağlanmaması gerekmektedir.

Peki bu davranış kuralının amacı zarar gören kişinin malvarlığı veya kişi varlığını korumak mıdır? Yoksa, örneğin kamu düzenini korumak gibi, farklı bir amaç mı söz konusudur? Bu noktada İsviçre Federal Mahkemesinin bir kararına değinilmelidir. Karara konu olayda, idare, ağaç kesme görevi yasal olarak sadece kendisinde olmasına rağmen bu işi bir başka işverene vermiştir. Bu işveren işçileriyle ağaç kesme işi yaparken bir işçinin üzerine ağaç düşmüş ve işçi ölmüştür. İdare aleyhine açılan tazminat davasında Federal Mahkeme, ihlal edilen kuralın kişileri değil ormanı koruma amacına sahip olduğundan bahisle davayı reddetmiştir¹²⁹⁷. Bu karar, ihlal edilen davranış kuralının mal varlığı veya kişi varlığını koruma amacı dışında bir amaç taşıması halinde haksız fiil için gerekli hukuka aykırılık unsurunun sağlanmayacağını göstermektedir. Haksız fiilden kaynaklı tazminat talep edilebilmesi için ihlal edilen kuralın amaçları arasında zarar gören kişiyi koruma amacı da olmalıdır¹²⁹⁸.

Kanaatimizce, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde Kurumun ihlal ettiği kural hem kuralın ihlalinden zarar görenleri yani ilgilileri hem de Kurumun aktüeryal dengesini korumaktadır. Karmaşık sosyal güvenlik mevzuatı karşısında sigortalıların yardımlara hak kazanıp kazanamayacaklarını, hak kazandıkları yardımların kesilip kesilemeyeceğini veya hak kazandıkları miktarı bilmeleri beklenemez. Sigortalıların çıkarlarının korunması için Kurum sahip olduğu kaynaklar vasıtasıyla sigortalıların kayıtlarını doğru tutmalı, sigortalılara doğru bilgi vermeli ve doğru bilgiye dayanarak işlem yapmalıdır. Böylelikle sigortalıların haksız yardım alması ve sonrasında bu haksız yardımlar nedeniyle zarar görmelerinin önüne geçilir. Bu nedenle kuralın bir amacının da sigortalıyı/ilgiliyi korumak olduğu

¹²⁹⁷ Bkz. *Eren ve Dönmez*, s.1205; *Antalya*, Borçlar Hukuku, s.106. Bu konudaki başka bir örnek şu şekildedir: Devlet, Bankalar Kanununda öngörülen ve müşterileri korumayı amaçlayan bankaları denetleme yükümlülüğünü ihmal ettiği için zarar gören banka devletten tazminat isteyemez. Çünkü devlete denetleme yükümlülüğü getiren kuralın amacı bankaları korumak değildir. Bkz. *Oğuzman ve Öz*, s.17.

¹²⁹⁸ *Oğuzman ve Öz*, s.15.

söylenebilir. Bilgilendirme yükümlülüğünün ihlaliyle hukuka aykırılığın olumlu unsuru olan, “başkasına zarar vermeyi yasaklayan veya zararı önleme amacı gücen bir davranış normunun ihlali¹²⁹⁹” unsuru gerçekleşmektedir. Kurumun ihlal ettiği kural, sigortalıyı/ilgiliyi dolayısıyla da bundan zarar görenin malvarlığını korumaya yönelik bir davranış kuralı olduğu için ihlal hareketi hukuka aykırılık unsurunu sağlamış olur. Nitekim daha önce de değindiğimiz bir olayda, yaşlılık aylığına hak kazanacağına ilişkin Kurumdan bilgi aldıktan sonra işten ayrılan sigortalının aslında henüz aylığa hak kazanmadığı ortaya çıkmıştır. Son çalıştığı işe geri alınmayan sigortalı uğradığı zararın tazmin edilmesi için Kurum aleyhine dava açmıştır. Yargıtay, Kurum işleminin sigortalı aleyhine haksız fiil oluşturduğuna hükmetmiştir¹³⁰⁰.

bb) Zarar Unsurunun İncelenmesi

Daha önce bahsedildiği üzere, haksız fiilde zarar unsuru, haksız fiil sonucu malvarlığının durumu ile haksız fiil meydana gelmeseydi malvarlığının olacak olduğu durum arasındaki farktır¹³⁰¹. Yani olan ile olması gereken malvarlığı arasındaki farktır. Dolayısıyla, haksız fiil sonucunda meydana gelen eksilmedir zarar. Peki, zarara ilişkin bu tanım dikkate alındığında, Kurumun hukuka aykırı işlemle yersiz ödeme doğmasına sebep olması ilgililer açısından zarar doğurur mu?

Kanaatimizce bu soruya kesin şekilde olumlu veya olumsuz cevap vermek mümkün değildir. Zira sorunun cevabı somut olaya göre değişkenlik gösterebilir. Örneğin, hak kazanma koşulları olmayan bir sigortalıya Kurum hatası nedeniyle yapılan yersiz ödemelerin geri alınması halinde pek çok ihtimalde ilgili zarara uğrar. Buradaki zarar, Kurumun yersiz olarak yaptığı ödemelerin geri alınması suretiyle meydana gelmez. Zira, haksız fiil meydana gelmeseydi bu ödemeler zaten ilgilinin malvarlığına girmeyecekti. Bir diğer ifade ile salt yersiz ödemelerin geri alındığı bir senaryoda haksız fiil neticesinde ilgilinin mal varlığında eksilme meydana gelmez.

¹²⁹⁹ Eren ve Dönmez, s.1205

¹³⁰⁰ Bkz. Yarg. 10. HD., 13.7.2009, E.2008/11781, K.2009/12872, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹³⁰¹ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, B, 1. Genel Olarak Haksız Fiil Sorumluluğu.

Örneğin, hak kazanma koşulları oluşmamasına rağmen sigortalıya 2 yıl boyunca yaşlılık aylığı ödenir ve daha sonra yapılan bu ödemeler yersiz ödeme kapsamında geri alınırsa, haksız fiil meydana gelmeseydi malvarlığı hangi durumda olacak ise haksız fiil neticesinde malvarlığı yine o durumda olacaktır.

Dikkat çekmek isteriz ki yukarıda bahsettiğimiz durum salt yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkindir. Yersiz ödemelerin geri alınması tek başına zarar doğurmaz. Ancak, Kurumun hatalı işlemi yine de malvarlığında eksilmeye yani zarara sebebiyet verebilir. Örneğin, yukarıda verdiğimiz örnekteki hak kazanma koşulları oluşmamasına rağmen yaşlılık aylığı bağlanan sigortalı yaşlılık aylığı bağlandığı için işten ayrılmış ve iki sene boyunca çalışmamış olabilir. Bu, zarar doğurmaya gebe ihtimallerden yalnızca biridir. Bunun dışında farklı ihtimaller de olabilir. Örneğin, aynı sigortalının yaşlılık aylığına hak kazanmak için çok az bir süre boyunca çalışması ve prim ödemesi gerekebilir. Nitekim öğretilde ifade edilen yukarıda da bahsettiğimiz bir görüşe göre, aylığa hak kazanmasına 20 gün kalmış sigortalıya Kurum hatası nedeniyle erkenden aylık bağlanabilir¹³⁰². Kurum bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirip bu durumu sigortalıya bildirmezse, kısa süre sonra hukuka uygun şekilde aylığa hak kazanabilecek olan sigortalı yapılan ödemenin yersiz olduğu anlaşıncaya kadar, belki de yıllar boyunca, yaşlılık aylığından mahrum kalacak, yersiz olarak ödeme alacak ve daha sonra bunu geri ödemek zorunda kalacaktır. Bu durumda yersiz ödemeleri geri ödemek değil ancak yaşlılık aylığından mahrum kalmak zarar unsurunu sağlayacaktır. Dolayısıyla bu zarar Kurumdan talep edilebilir¹³⁰³.

Belirtelim ki Yargıtay da zararın tazmin edilebileceği görüşündedir. Yüksek Mahkemenin Kurumun hatalı bilgi vermesi sonucu işinden ayrılıp yaşlılık aylığı bağlatan sigortalının uğradığı zararın Kurum tarafından giderilmesi gerektiğine hükmettiği kararları mevcuttur¹³⁰⁴. Ancak tam tersi doğrultuda, işe giriş tarihinden

¹³⁰² Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.296.

¹³⁰³ Aynı yönde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.584; Kayırgan, Yaşlılık Sigortası, 267.

¹³⁰⁴ Bkz. Yarg. 10. HD., 24.10.2019, E.2017/5304, K.2019/7894; Yarg. 10. HD., 3.11.2020, E.2020/2255, K.2020/6283, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Belirtelim ki yüksek mahkemenin kararları Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 8.12.1999, E.1999/10-995,

sonra yapılan yaş tahsisini dikkate almaması gerekirken dikkate alan ve sigortalıya yaşlılık aylığına hak kazanacağı yönünde bilgi verip istifa etmesine neden olan Kurum işlemine karşılık, kanunu bilmemenin mazeret olmayacağı ve sigortalının kendisine aylık bağlanması gerekmediğini bilebilecek durumda olduğu gerekçeleriyle sigortalının Kurumdan tazminat talep edemeyeceği yönünde karar da mevcuttur¹³⁰⁵. Yüksek Mahkemenin kararına katılmak mümkün değildir. Zira kanunu bilmemek mazeret olmaz ilkesi sosyal güvenlik hukuku alanında tam olarak uygulanabilir değildir¹³⁰⁶. Sigortalılardan son derece karmaşık olan bu mevzuatı bilmelerini beklememek gerekir¹³⁰⁷. Çok açık ve herkes tarafından bilinebilecek olgular dışında, örneğin 3 yıl çalışmanın yaşlılık aylığına hak kazandırmayacağı gibi, sigortalıların kanunu bildikleri kabul edilmemelidir. Bu nedenle kararın isabetli olmadığı kanaatindeyiz. Bizce, yaş tahsisi gibi karışık bir konuda kanunu bilmemek mazeret olarak kabul edilmese bile, sigortalının kusuru 6098 sayılı Kanunun 52. maddesi (818 sayılı Kanunun 44. maddesi) gereğince, haksız fiilden doğan tazminatın kaldırılmasına değil, indirilmesine neden olacak seviyededir.

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız üzere, salt yersiz ödemelerin geri alınması halinde zarardan söz edilmeyeceği kanaatindeyiz. Dolayısıyla, Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınması halinde, salt geri alma işlemi dışında malvarlığında bir azalma meydana gelmiyorsa zarar doğmamış demektir. Fazla ödemeler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Örneğin, Kurum hatası nedeniyle sigortalıya 3 ay boyunca olması gerekenden daha fazla miktarda sürekli

K.1999/1011 künyeli içtihadına dayanmaktadır. Ayrıca bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.584-585; *Kayırgan*, Yaşlılık Sigortası, 267-268.

¹³⁰⁵ Yarg. 21. HD., 24.1.2013, E. 2011/2478, K.2013/1080, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Aynı yönde bkz. "Sosyal sigortada teklik ilkesi uyarınca aynı dönem gerçekleşen SSK ve Bağ-Kur sigortalılığına dayanılarak her iki Kurumdan da ayrı ayrı ölüm aylığına hak kazanılması mümkün değildir. Bu husus genel bir ilke olup Sosyal Güvenlik mevzuatında açıkça düzenlenmiştir. Bu kadar açık bir kanuni düzenlemenin bilinmemesinin mazeret olarak kabul edilmeyeceği açık olup, davacıların Türk Medeni Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca dürüstlük kuralına aykırı davranarak...", YHGK, 13.6.2019, E. 2015/3046, K.2019/652, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹³⁰⁶ *Uşan*, Değerlendirme, s.514; *Aydın*, Değerlendirme 2015, s.787; *Resul Aslanköylü*, "Dürüstlük Kuralının ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Sosyal Güvenlik Hukukuna Etkisi", **Sicil İş Hukuku Dergisi**, Sayı.16 (2009), s.212.

¹³⁰⁷ *Köme Akpulat*, İyiniyet, s.199.

iş göremezlik ödeneği ödenmiş ve daha sonra yapılan bu ödeme yersiz ödeme olduğu gerekçesiyle geri alınmışsa zarardan söz edilemez. Zira bu durumda, hak kazanma koşulları oluşmadan ödeme yapılmasından farklı olarak, malvarlığında yersiz ödemelerin geri alınması dışında herhangi bir azalma meydana gelmeyecektir. Yersiz ödemelerin geri alınması nedeniyle malvarlığında meydana gelen azalma ise yukarıda bahsedildiği üzere tek başına zarar oluşturmaz. Dolayısıyla, ilgililer, yersiz ödeme nedeniyle haksız fiile dayanan bir tazminat talebinde bulunamazlar.

Özetle, Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında, pek çok durumda haksız fiil anlamında zarar meydana gelebileceğini kabul etmekle birlikte, zararın meydana gelmeyeceği durumların da var olabileceği kanaatindeyiz. Bu nedenle her somut olay açısından ayrı bir inceleme yapılması gerekecektir.

C. Dürüstlük Kuralı İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi

1. Genel Olarak Dürüstlük Kuralı İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı

Dürüstlük kuralı ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması yasağı¹³⁰⁸ Türk Medeni Kanununun 2. maddesinde düzenlenmiştir. Hükmün 1. fıkrasına göre, "Herkes,

¹³⁰⁸ Dürüstlük kuralı ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması yasağı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Oğuzman ve Barlas*, s.261-320; *Antalya ve Topuz*, s.449-521; Şener Akyol, **Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı**, 2. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2006; Mustafa Dural ve Suat Sarı, **Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri**, 17. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2022, s.181-201; Ahmet M. Kılıçoğlu, **Medeni Hukuk**, 5. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2023, s.99-118; Hüseyin Altaş, **Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (TMK m.1-7)**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2018, s.259-310; Jale Akipek, Turgut Akıntürk ve Derya Ateş, **Türk Medeni Hukuku I. Cilt**, 17. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları, 2021, s.165-195; Hasan Erman, **Medeni Hukuk Dersleri**, 6. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2016, s.101-111; Aydın Zevkliler ve M. Beşir Acabey, **Zevkliler Medeni Hukuk-I**, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2021, s.211-240; İhsan Erdoğan ve A. Dilşad Keskin, **Türk Medeni Hukuku**, 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2020, s.157-172; Mustafa Ünlütepe, **Medeni Hukuka Giriş ve Türk Medeni Hukukunun Başlangıç Hükümleri**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.397-456; Hüseyin Hatemi, **Medeni Hukuk'a Giriş**, 10. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, s.193-198; Cengiz Koçhisarlıoğlu, Özlem Söğütü ve Bahar Öcal Apaydın, **Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s.325-341; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları**, 4. Baskı, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1951, s.324-352;

haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorundadır". Hükmün 2. fıkrasına göre ise, "Bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasını hukuk düzeni korumaz".

Hükmün 1. fıkrasında dürüstlük kuralı, 2. fıkrasında ise hakkın kötüye kullanılması yasağı düzenlenmektedir. Bu iki ilke, hukuk düzeni tarafından kişilere tanınan tüm hakların kullanılmasında uyulması gereken genel kural niteliğindedir¹³⁰⁹.

Aşağıda sırasıyla dürüstlük kuralı ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması yasağı hakkında kısaca bilgi verilecektir.

a) Genel Olarak Dürüstlük Kuralı İlkesi

Kanun koyucu çok ayrıntılı bir kanun yapsa dahi hakların kullanılması ve borçların ifasına ilişkin her konuyu düzenleyemez. Bu nedenle bu konuda genel bir kural olarak Medeni Kanunun 2. maddesinde dürüstlük kuralı düzenlenmiştir¹³¹⁰.

Kişiler, doğal olarak, kendilerine tanınan ve sınır getirilmemiş hakları sınırsız olarak, diledikleri şekilde kullanamazlar¹³¹¹. İşte dürüstlük kuralı, hakların kullanılmasının ve borçların yerine getirilmesinin sınırını oluşturur¹³¹². Bu sınırın belirlenmesinde dürüst, makul ve orta zekalı kişilerin davranışları esas

Aytekin Ataay, **Medeni Hukukun Genel Teorisi**, 3. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980, s.416-424; Bülent Köprülü, **Medeni Hukuk Genel Prensipler - Kişinin Hukuku**, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979, s.132-151; Seyfullah Edis, **Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri**, Ankara: Sevinç Matbaası, 1979, s.281-349; Feyzi N. Feyzioğlu, Ümit Doğanay ve Aydın Aybay, **Medeni Hukuk Dersleri**, 3. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976, s.43-47; Ergun Özsunay, **Medeni Hukuka Giriş**, 3. Baskı, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1978, s.310-338; Selahattin Sulhi Tekinay, **Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992, 164-175; Ferit H. Saymen, **Türk Medeni Hukuku Umumi Prensipler**, 3. Baskı, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1960, s.304-329.

¹³⁰⁹ Akyol, Dürüstlük Kuralı, s.6; Dural ve Sarı, s.181.

¹³¹⁰ Bkz. Velidedeoğlu, s.317, 324; Antalya ve Topuz, s.454; Feyzioğlu, Doğanay ve Aybay, s.43; Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.100; Akipek, Akıntürk ve Ateş, s.167.

¹³¹¹ Ömer Atasoy, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, 23. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s.436.

¹³¹² Köprülü, s.133; Ataay, s.417; Erdoğan ve Keskin, s.160; Koçhisarlıoğlu, Söğütlü ve Öcal Apaydın, s.328; Feyzioğlu, Doğanay ve Aybay, s.43-44; Tekinay, s.164.

alınmıştır¹³¹³. Nitekim öğretideki bir tanıma göre dürüstlük kuralı, “*kişilerin tarafı oldukları hukuki ilişkilerde, dürüst, namuslu, ahlaklı ve diğer kişilerde yaratılan güvenle tutarlı davranmalarını ifade eder*”¹³¹⁴. Tanımda yer alan ve dikkat çekilmesi gereken önemli bir nokta, kişilerin yarattığı güvene vurgu yapılmasıdır. Güven düşüncesinden doğan¹³¹⁵ dürüstlük kuralı, doğruluk ve güven kuralı şeklinde de ifade edilir¹³¹⁶. Buna göre doğruluk ve güven kuralına uyulması, “*doğru, dürüst, makul, fiilinin sonuçlarını bilerek hareket eden bir insandan beklenen şekilde hareket etmektir*”¹³¹⁷.

Dürüstlük kuralı, toplumsal ilişkilerin temelinde yer alır. Nitekim dürüstlük kuralının insanlık tarihi kadar eski bir hukuk kuralı olduğu ve Medeni Kanunun 2. maddesi olmasa dahi kişilerin hukuki ilişkilerde dürüst davranmak zorunda olduğu belirtilmektedir¹³¹⁸. Hatta, dürüstlük kuralının açık şekilde düzenlenmesine dahi gerek olmadığı, zira evrensel bir hukuk kuralı olarak uygulanacağı ifade edilmektedir¹³¹⁹. Genel bir hukuk kuralı olarak dürüstlük kuralı, adalete ve hakkaniyete aykırı sonuçların çıkmasını engeller¹³²⁰.

Dürüstlük kuralı hukukun her alanında uygulanma kabiliyetine sahip evrensel bir hukuk ilkesidir¹³²¹. Ancak dürüstlük kuralının içeriğinin zaman içerisinde değişim gösterdiği ifade edilmelidir. Geçmiş dönemlerde kanunlarla kişilere tanınan hakların ne olursa olsun yerine getirilmesi gerektiği düşüncesi hakîmken, günümüzde daha ilerici ve hukukun sosyal fonksiyonunun gözetildiği bir düşünce hakîmdir¹³²².

¹³¹³ Ataay, s.417.

¹³¹⁴ Dural ve Sarı, s.182. Benzer tanımlar için bkz. Velidedeoğlu, s.331; Koçhisarlıoğlu, Söğütlü ve Öcal Apaydın, s.330; Edis, s.283; Özsunay, s.312; Saymen, s.377; Zevkliler ve Acabey, s.212; Akipek, Akıntürk ve Ateş, s.169.

¹³¹⁵ Edis, s.281.

¹³¹⁶ Koçhisarlıoğlu, Söğütlü ve Öcal Apaydın, s.325. Bkz. Feyzioğlu, Doğanay ve Aybay, s.44.

¹³¹⁷ Feyzioğlu, Doğanay ve Aybay, s.44.

¹³¹⁸ Altaş, s.262.

¹³¹⁹ Koçhisarlıoğlu, Söğütlü ve Öcal Apaydın, s.327; Oğuzman ve Barlas, s.317.

¹³²⁰ Erman, s.105.

¹³²¹ Oğuzman ve Barlas, s.261, 263; Altaş, s.263; Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.100.

¹³²² Velidedeoğlu, s.326-327.

Dürüst davranılıp davranılmadığının tespitinde kullanılacak ölçüt oldukça önemlidir. Öğretide, tespit için objektif bir rol model alınmasının adaletsiz sonuçlar doğurabileceği, zira somut uyumsuzlukta objektif rol modele göre daha donanımlı bir muhatapla karşılaşılabilmesi ifade edilmektedir. Bu nedenle asgari olarak objektif bir rol modelin esas alınabileceği ancak muhatabın üstün nitelikli olması durumunda subjektif rol modelin esas alınması gerektiği belirtilmektedir. Örneğin, geçersiz bir sözleşme akdetme noktasında bir hukuk profesörü ile tıp profesörü aynı nitelikte değildir. Bu nedenle sözleşmenin geçersizliğinin ileri sürülmesinde dürüstlük kuralının tespitinde profesörlerin nitelikleri dikkate alınarak sonuca ulaşılacaktır¹³²³.

Her ne kadar Türk Medeni Kanununun 2. maddesinin 1. fıkrasında haklar kullanılırken ve borçlar yerine getirilirken dürüstlük kurallarına uyulacağı düzenlenmişse de dürüstlük kuralı yalnızca hakların kullanılmasında ve borçların ifasında uyulması gereken bir ilke değildir. Kamu Hukuku da dahil hukukun her alanında uygulanması gereken dürüstlük kuralının uygulama alanı daha geniştir¹³²⁴. Örneğin; kanun hükümlerinin yorumlanmasında, kanuna karşı hilenin önlenmesinde, sözleşme kurulmasında, hukuki işlemlerin yorumlanmasında, sözleşmelerin tamamlanmasında, sözleşmeden doğan borçların belirlenmesinde, sözleşmede değişiklik yapılmasında dürüstlük kuralı devreye girmektedir¹³²⁵.

Dürüstlük kuralı, maddi hukuka ilişkin emredici nitelik taşıyan bir kuraldır. Bu yönüyle, taraflarca ileri sürülmesine dahi yargılamanın her aşamasında hâkim tarafından re'sen dikkate alınır¹³²⁶.

Bu noktada son olarak, dürüstlük kuralının, somut olaya uygulanma imkânı bulunan bir hukuk kuralının önüne geçmesinin istisnai olarak uygulanması

¹³²³ *Altaş*, s.265-266.

¹³²⁴ *Oğuzman ve Barlas*, s.263; *Altaş*, s.263.

¹³²⁵ Bkz. *Dural ve Sarı*, s.183-195. Dürüstlük kuralının işlevleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. *Akyol*, Dürüstlük Kuralı, s.26-106; *Kılıçoğlu*, Medeni Hukuk, s.100-108; *Altaş*, s.273-286; *Velidedeoğlu*, s.328-331; *Köprülü*, s.135-141; *Antalya ve Topuz*, s.468-490; *Ünlütepe*, s.409-431; *Özsunay*, s.313-320.

¹³²⁶ *Zevkliler ve Acabey*, s.215-216.

gerektiği ifade edilmelidir. Bir diğer ifade ile kuralın uygulanmasında aşırıya kaçılmamalıdır¹³²⁷. Akyol bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“... Her uyuşmazlığı, her olayı dürüstlük kuralı ile çözme eğilimi kolaycı bir yoldur, yanlıştır. Önce olaya uygulanması gereken özel kanun hükmü araştırılmalı, bu hükmün uygulanması eğer menfaatler dengesi ve adalet bakımından uygun, tatminkâr adaletli sonuç vermezse, bu sonucu düzeltmek üzere, bu istisnaî durumda dürüstlük kuralına başvurulmalıdır”¹³²⁸. Yine aynı yazara göre;

“... Dürüstlük kuralı zorunluluk halinde müdahale etmeli, somut bir haksızlığı, açık bir hakkaniyet ihlâlini belli olayda önlemek için kullanılmalıdır. Genel ve soyut uygulamadan kaçınmalıdır”¹³²⁹.

b) Genel Olarak Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı

Türk Medeni Kanunu m.2/2’de açıkça kötüye kullanılan hakların hukuk düzenince korunmayacağı düzenlenmiştir. Hiçbir hak içerdiği yetkiyi aşacak şekilde kullanılamaz¹³³⁰. Bir diğer ifade ile kişiler hukuk düzenince kendilerine tanınan hakları sınırsız şekilde kullanamazlar. Hakkın kötüye kullanılması yasağı bu noktada yani hakların kullanılmasında sınır oluşturur¹³³¹. Bu sınırın aşılması halinde hakkın kapsamı dışına çıkılır. Bir hak kullanılıyor gibi görünmesine rağmen aslında

¹³²⁷ Bu konu hakkında bkz. *Akyol*, Dürüstlük Kuralı, s.16-17; *Oğuzman ve Barlas*, s.317-319. Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin 08.03.2011 tarihli kararında, yaşlılık aylığı alırken çalıştığı için aylığı kesilmesi gereken sigortalının çalıştığını bilen ve sigortalının ödediği sosyal güvenlik destek primlerini alarak sigortalıya yaşlılık aylığı ödeyen Kurum yaklaşık 4 ay sonra ödenen yaşlılık aylığının yersiz ödeme oluşturduğunu belirterek yersiz ödemeleri sigortalıdan talep etmiştir. Yüksek mahkeme ise “Kurum’un, yaşlılık aylığı alan davacının çalıştığını bildiği ve sosyal güvenlik destek primi ödendiği halde, ödenen aylıkları borç çıkarması, Medeni Kanunun 2. maddesinde belirtilen iyiniyet ve hakkaniyete aykırıdır. Somut olayda, Kurum’a iade ettiği aylıklar ile primlerin davacıya iadesi gerekir. Sosyal güvenlik destek priminin ödenmediği durumlarda ise, sadece sigortalı olarak çalışılan sürelerde ödenen aylıklar geri alınabilir” şeklinde hüküm kurarak Kurumun eyleminin dürüstlük kuralına aykırı olduğu sonucuna varmıştır. Bkz. Yarg. 10. HD., 08.03.2011, E.2010/10496, K.2011/2955, www.kazanci.com.tr (20 Haziran 2025). Kararı değerlendiren *Nazlı*, uyuşmazlıkta 5510 sayılı Kanun m.96 düzenlemesi yerine genel hükümlerin uygulanmasının isabetsiz olduğunu belirtmektedir. Bkz. *Nazlı*, s.678.

¹³²⁸ *Akyol*, Dürüstlük Kuralı, s.17.

¹³²⁹ *Akyol*, Dürüstlük Kuralı, s.18.

¹³³⁰ *Dural ve Sarı*, s.194.

¹³³¹ *Dural ve Sarı*, s.199; *Antalya ve Topuz*, s.451; *Bilge Öztan ve Damla Gürpınar*, **Medeni Hukukun Temel Kavramları**, 47. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022, s.183.

haksız bir davranış gerçekleştirilir¹³³². Oysa, hakkın görüldüğü gibi kullanılmasının doğurduğu sonuçlar, o hakkın doğru ve haklı biçimde kullanılmasının doğurduğu sonuçlar ile çelişmemelidir¹³³³. İşte bu durumda, hakkın tanınma amacıyla bağdaşmayacak uygulamaların doğuracağı olumsuz sonuçlar hakkın kötüye kullanılması yasağı ile engellenmek istenmiştir¹³³⁴. Nitekim öğretide, hakkın kötüye kullanılması yasağının amacının, “*hakların oldukları gibi kullanılmasından doğan sakıncaları ortadan kaldırmak*” olduğu belirtilmiştir¹³³⁵. Bu yönüyle hakkın kötüye kullanılması yasağı, yasal olarak tanınan bir hakkın kullanılmasının haksızlık doğurmaması için “*son ve zorunlu bir çıkış*” olarak görev yapmaktadır¹³³⁶.

Hakkın kötüye kullanılması yasağına ilişkin en önemli hukuki sorun, bir hakkın ne zaman kötüye kullanıldığının belirlenmesidir. Bu konuda öğretideki hâkim görüş, hakkın kötüye kullanılmasının varlığı için o hakkın açıkça dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılması gerektiği yönündedir¹³³⁷. Türk Medeni Kanunu m.2/1 hükmünde, yukarıda da belirtildiği gibi, haklar kullanılırken dürüst davranılması emredilmekte, m.2/2 hükmünde ise haklar kullanılırken dürüst olmayan davranışlarda bulunulması yasaklanmaktadır¹³³⁸. Yargıtay da dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılan hakkın kötüye kullanma oluşturacağı görüşündedir¹³³⁹. Hakkın açıkça kötüye kullanılması, kötüye kullanmanın “*aşık*ar,

¹³³² Dural ve Sarı, s.194.

¹³³³ Antalya ve Topuz, s.451

¹³³⁴ Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.109.

¹³³⁵ Edis, s.317-318; Aynı yönde bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, s.179.

¹³³⁶ Antalya ve Topuz, s.451.

¹³³⁷ Altaş, s.293, 295; Öztan ve Gürpınar, s.189; Oğuzman ve Barlas, s.261; Dural ve Sarı, s.181; Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.108, 111; Antalya ve Topuz, s.461, 491, 493-497; Edis, s.321-322; Feyzioğlu, Doğanay ve Aybay, s.45; Velidedeoğlu, s.339; Özsunay, s.326; Akipek, Akıntürk ve Ateş, s.187-189. Hakkın kötüye kullanılmasını belirleyen ölçütlere ilişkin görüşler hakkında bilgi için bkz. Altaş, s.291-294.

¹³³⁸ Öztan ve Gürpınar, s.183.

¹³³⁹ Bkz. Altaş, s.293, 156. dipnot. Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin bir uyuşmazlıkta Yargıtay bu hususu vurgulamıştır. Yüksek Mahkemeye göre, “Bir hakkın dürüstlük kuralına aykırı olarak kullanılması suretiyle başkasına bir zarar verilmesi hakkın kötüye kullanımını oluşturur. TMK’nın 2. maddesinin 1. fıkrası herkesin haklarını, toplumda geçerli doğruluk dürüstlük ve iş ilişkilerinin gerektirdiği karşılıklı güven anlayışına uygun olarak kullanmasını emreder. Hakkın kullanımı ölçütünü Türk Medeni Kanununa göre dürüstlük kuralları verir. Bunun yanında ayrıca hak sahibinin başkasını ızzar kastıyla hareket etmiş olup olmadığını araştırmaya gerek yoktur. Önemli olan başkasına zarar vermek kastı değil, hakkın dürüstlük kurallarına aykırı olarak kullanılması sonucunda başkasının zarar görmüş olmasıdır”, YHGK, 13.6.2019, E.2015/3046, K.2019/652, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

(açık) şüphe götürmez, herkesçe kabul edilebilir¹³⁴⁰”, “herkesin anlayabileceği açıklıkta¹³⁴¹” olması demektir.

Dürüstlük kuralına uygun bir davranışın nasıl olması gerektiğine yukarıda değinildi¹³⁴². Hakkın kötüye kullanılması, hakkın açıkça dürüstlük kuralına aykırı kullanılması anlamına geldiğine göre, “kişinin mevcut hakkını kullanırken, ortalama zeka seviyesine sahip, makul, dürüst ve güvenilir kişilerden aynı hâl ve şartlar altında beklenebilecek davranış tarzına uygun şekilde hareket etmemesi¹³⁴³” hakkın kötüye kullanımını oluşturur.

Bir hakkın kötüye kullanılıp kullanılmadığı, doğal olarak, somut olaya göre o hak özelinde belirlenecektir. Ancak uygulamada sıklıkla karşılaşılan bazı hakkın kötüye kullanılması örnekleri şu şekildedir: Meşru bir menfaat olmamasına rağmen hakkın kullanılması, aldatıcı davranışlarda bulunarak hakkın kullanılması, kendi ahlaka aykırı davranışına dayanarak hak kullanılması, hakkın kullanılmasının kişiye sağladığı menfaat ile başkasına verilecek zarar arasında aşırı oransızlık olması, uyandırılan güvene aykırı davranışta bulunulması veya çelişkili davranış yasağına aykırılık, sonradan iadesi gerekecek şeyin talep edilmesi, hakkın tanınmasındaki amaca aykırı kullanılması¹³⁴⁴.

2. Dürüstlük Kuralı İlkesi ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi

a) Genel Olarak

Yukarıda belirtildiği üzere, dürüstlük kuralı ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması yasağı hukukun her alanında uygulanma olanağına sahip genel

¹³⁴⁰ Köprülü, s.143.

¹³⁴¹ Zevkliler ve Acabey, s.237.

¹³⁴² Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, C, 1, a) Genel Olarak Dürüstlük Kuralı İlkesi.

¹³⁴³ Sinan Sami Akkurt, İyiniyet ve Dürüstlük Kuralı, Metin İkizler ve Özlem Tüzüner (Ed.), **Medeni Hukuk-I** içinde (215-248), 3. Baskı, Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, s.243.

¹³⁴⁴ Bkz. Altaş, s.298-305; Öztan ve Gürpınar, s.191-192; Dural ve Sarı, s.195-199; Oğuzman ve Barlas, s.269-283; Erman, s.109- 111; Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.112-117; Antalya ve Topuz, s.500-521.

ilkelerdir. Doğal olarak sosyal güvenlik hukuku alanında da uygulanacaklardır¹³⁴⁵. Nitekim bu husus hem öğretilde ifade edilmiş¹³⁴⁶ hem de Yargı kararlarına yansımıştır¹³⁴⁷.

Yersiz ödemenin tespit edilmesi halinde Kurumun talep hakkı doğar. Her hak gibi bu hak da dürüstlük kuralına uygun olarak kullanılmalı, kötüye kullanılmamalıdır. İşte, dürüstlük kuralı ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması yasağı ile iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi arasındaki ilişki bu noktaya, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin talep edilmesine dayanır. Zira, Kurum hatası nedeniyle yersiz olarak yapılan ödemelerin geri alınması bazı durumlarda hakkın kötüye kullanılması yasağını ihlal eder görünmektedir.

b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağına Takılması

aa) Genel Olarak

Dürüstlük kuralına açıkça aykırı bazı durumlar vardır ki hakkın kötüye kullanıldığına işaret edebilirler. Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması, bu durumlardan, hakkın kullanılmasının kişiye sağladığı menfaat ile başkasına verilecek zarar arasında aşırı oransızlık bulunması ve çelişkili davranış yasağı açısından değerlendirilecektir.

bb) Hakkın Kullanılmasının Kişiye Sağladığı Menfaat İle Başkasına Verilecek Zarar Arasında Aşırı Oransızlık Bulunması

Bir hakkın kullanılması neticesinde hakkı kullanan kişi fayda sağlarken karşısındaki kişinin zarara uğraması son derece doğaldır. Örneğin, kirasını ödemeyen kiracının evden çıkartılması böyledir¹³⁴⁸. Durum bu şekilde olmasına rağmen, bir hakkın kullanılması neticesinde hakkı kullanan kişinin elde edeceği

¹³⁴⁵ Bu konuda bkz. Köme Akpulat, İyiniyet; Uşan, Değerlendirme, s.512-518; Aydın, Değerlendirme 2019-2020, s.571-575; Aslanköylü, Dürüstlük Kuralı.

¹³⁴⁶ Aslanköylü, Dürüstlük Kuralı, s.209-210; Uşan, Değerlendirme, s.513.

¹³⁴⁷ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, C, 2, b), cc) Çelişkili Davranış Yasağı.

¹³⁴⁸ Erman, s.107; Dural ve Sarı, s.197; Antalya ve Topuz, s.513.

menfaat ile karşısındaki kişinin uğrayacağı zarar arasında aşırı oransızlık varsa hakkın kullanılması dürüstlük kuralına aykırılık teşkil eder ve hakkın kötüye kullanımını oluşturur¹³⁴⁹. Örneğin, yukarıdaki örnekte kiracı ağır şekilde hasta ise, kirasını ödemediği için hemen evden çıkartılması hakkın kötüye kullanımını oluşturur¹³⁵⁰.

Menfaatler arasında aşırı oransızlık bulunmasının hakkın kötüye kullanılması oluşturabileceğini kabul etmek, kişilerin *"hakkın kullanımının kendisine sağladığı menfaat perdesine sığınarak, hakkı başkasına zarar vermek maksadıyla"* kullanmalarını engeller¹³⁵¹.

Bu noktada Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasının bu açıdan incelenmesi faydalı olacaktır. Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması, bazı durumlarda *"hakkın kullanılmasının kişiye sağladığı menfaat ile başkasına verilecek zarar arasında aşırı oransızlık bulunması"* haline uygun görünebilir. Zira yersiz ödemeleri geri almaya ilişkin talep hakkını kullanırken Kurumun menfaati aktüeryal dengesini korumaktır. Yersiz ödemelerin geri alınmasında geri alınacak miktar önemli olmaksızın tüm geri almalar Kurumun aktüeryal dengesinin korunmasına katkı sağlar. Ancak, Kurumun devasa bütçesi göz önüne alındığında, somut olayda Kurumun talep ettiği yersiz ödeme miktarının Kurumun aktüeryal dengesini korumaya sunacağı katkı ile ilgiliye vereceği zarar arasında aşırı şekilde oransızlık olabilir. Örneğin, kendisine bağlanan yaşlılık aylığı yıllar sonra yersiz olduğu gerekçesiyle kesilen, sigortalı olma şansı olmayan ve başka geliri de bulunmayan yaşlı bir kişiden yersiz yapılan ödemelerin geri alınması Kurumun menfaati ile bu kişinin göreceği zarar arasında aşırı bir oransızlık yaratır. Buradaki oransızlık Kurumun hatasından kaynaklanmaktadır. Kurum, Kanunla kendisine yüklenen görevleri gereği gibi yerine getirmediği için bu oransızlığı dolaylı olarak oluşturmaktadır. Dolayısıyla, bu şekilde açık oransızlığın varlığı halinde Kurumun yersiz ödemeleri talep etme hakkını kullanması dürüstlük

¹³⁴⁹ Dural ve Sarı, s.197; Oğuzman ve Barlas, s.275; Antalya ve Topuz, s.513; Ünlütepe, s.443; Erdoğan ve Keskin, s.166; Koçhisarlıoğlu, Söğütü ve Öcal Apaydın, s.334.

¹³⁵⁰ Dural ve Sarı, s.197; Oğuzman ve Barlas, s.275; Antalya ve Topuz, s.513.

¹³⁵¹ Altaş, s.303.

kuralıyla bağdaşmaz ve hakkın kötüye kullanılması teşkil eder görünmektedir. Ancak, önemle belirtelim ki bu durumun hakkın kötüye kullanılması teşkil etmesinin önünde önemli bir engel vardır.

Medeni hukuk öğretisinde, kural olarak¹³⁵², para ödenmesine ilişkin istemlerde orantısızlık nedeniyle borçlunun durumu ne kadar ağırlaşırse ağırlaşsın hakkın kötüye kullanılması yasağının uygulanamayacağı belirtilmektedir¹³⁵³. Bu durumda eğer şartlar varsa aşırı yararlanma hükümlerinin uygulanacağı ifade edilmektedir¹³⁵⁴. Bu görüş gereğince, Kurum ne denli ağır kusurlu olursa olsun, ilgililer ne denli zor duruma düşerlerse düşsünler “hakkın kullanılmasının kişiye sağladığı menfaat ile başkasına verilecek zarar arasında aşırı oransızlık bulunması” nedenine dayalı olarak hakkın kötüye kullanılmasının var olduğu söylenemez. Bunun sonucunda Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasının hakkın kötüye kullanılması teşkil etmeyeceği söylenebilir. Ancak kanaatimize göre varılacak bu sonuç isabetli olmaz. Bize göre bu şekilde bir genelleme yapılamaz. Zira burada hakkın kötüye kullanılmasının söz konusu olmamasının nedeni, hakkın kötüye kullanılmasının gerekçesi olarak menfaat ile zarar arasındaki oransızlığa dayanılmasıdır. Oysa, hakkın kötüye kullanılmasına yol açan başka durumlar da vardır. Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınması bu durumlardan birinin kapsamına girebilir ve hakkın kötüye kullanılması teşkil edebilir. Aşağıda, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması bu durumlardan bir tanesi olan çelişkili davranış yasağı açısından değerlendirilecektir.

¹³⁵² *Antalya ve Topuz*, s.514

¹³⁵³ *Edis*, s.331.

¹³⁵⁴ *Antalya ve Topuz*, s.514

cc) Çelişkili Davranış Yasağı

aaa) Genel Olarak Çelişkili Davranış Yasağı ve Hakkın Kötüye Kullanımı İle İlişkisi

Kural olarak, kişiler önceki davranışları ile bağlı değildir. Ancak, bir kişi önceki davranışı ile karşı tarafta bir güven oluşturmuş ve daha sonra oluşturduğu güvenle bağdaşmayacak şekilde aykırı davranış sergilemişse bu davranış hakkın kötüye kullanılması teşkil edebilir¹³⁵⁵. “Önceki davranışı ile çelişkili davranarak muhatabının zorda kalmasına sebep olan şahıs aynı zamanda hakkını kötüye kullanmıştır”¹³⁵⁶. O halde, hak sahibi hakkını önceki davranışıyla oluşturduğu güvenle çelişecek şekilde kullanmamalıdır. Bir hakkın önceki davranışla oluşturulan güveni sarsacak şekilde kullanılması ve karşı tarafın elverişsiz duruma sokulması hukuk tarafından korunmaz¹³⁵⁷. Öğretide belirtildiği üzere, “Bir hukuki işleme girişen kimse, diğer tarafa karşı göstermiş olduğu güvende aldatılmamalıdır”¹³⁵⁸. Nitekim çelişkili davranış yasağı, uyandırılan güvene aykırı davranışta bulunulması şeklinde de adlandırılmaktadır¹³⁵⁹.

Çelişkili davranış yasağının hakkın kötüye kullanılması oluşturmasına örnek olarak, alacaklıyı oyalayıp zamanaşımı süresinin geçmesine neden olan ve daha sonra zamanaşımı def’ini ileri süren borçlunun durumu gösterilmektedir. Bu durumda zamanaşımı def’inin kullanılması dürüstlük kuralıyla bağdaşmaz ve hakkın kötüye kullanılması teşkil eder¹³⁶⁰.

Bir diğer örnek ise, resmi yazılı geçerlilik koşuluna tabi olan taşınmaz satışına ilişkindir. Buna göre, alıcı, taşınmaz satışının resmi yazılı şekilde tapuda veya noterde yapılmasını istemesine rağmen satıcı masraf yapmaya gerek

¹³⁵⁵ Bkz. Erman, s.110; Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.113-116; Dural ve Sarı, s.197; Oğuzman ve Barlas, s.280; Öztan ve Gürpınar, s.192; Edis, s.335-336; Özsunay, s.332.

¹³⁵⁶ Şener Akyol, **Medeni Hukukta Çelişki Yasağı**, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2007, s.5.

¹³⁵⁷ Bkz. Oğuzman ve Barlas, s.280; Dural ve Sarı, s.197; Cem Baygın ve Ahmet Nar, **Medeni Hukuk Dersleri-I**, 4. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2023, s.268.

¹³⁵⁸ Akipek, Akıntürk ve Ateş, s.169.

¹³⁵⁹ Baygın ve Nar, s.268.

¹³⁶⁰ Dural ve Sarı, s.198; Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.114; Akyol, Dürüstlük Kuralı, s.65.

olmadığını, sözüne sadık kalacağını belirterek sözleşmeyi adi yazılı veya sözlü yapmayı teklif etmesi üzerine alıcı bu durumu kabul etmiş ve kendi edimini yerine getirmişse, satıcının sözleşmenin resmi yazılı şekilde yapılmadığı için geçersiz olduğunu ileri sürmesi ve edimini yerine getirmemesi dürüstlük kuralına aykırı olur¹³⁶¹. Bu durumda sözleşmenin geçersiz olduğuna yönelik savunmanın ileri sürülmesi hakkın kötüye kullanımı teşkil eder.

bbb) Kurum Hatasından Doğan Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Çelişkili Davranış Yasağının Unsurları Açısından Değerlendirilmesi

Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması çelişkili davranış yasağı nedeniyle hakkın kötüye kullanılması teşkil eder mi? Kanaatimizce, somut olaya bağlı olarak evet. Zira, çelişkili davranış yasağına aykırı davranılması nedeniyle hakkın kötüye kullanılması söz konusu olması için gereken koşullar Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında da söz konusu olabilir.

Çelişkili davranış yasağında çelişkili davranan, karşı tarafta korunmaya değer bir güven oluşmasına neden olmalıdır¹³⁶². Bir başka ifade ile karşı tarafta esaslı bir güven oluşturulmalıdır¹³⁶³. Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde durum böyledir. Sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarına hak kazanılıp kazanılmadığını veya hak kazanılacak miktarı belirleyecek olan Kurum'dur. Kurum bu konuda üstün ve belirleyici konumundadır. Bu nedenle ilgililerin kusurunun olmadığı durumlarda, Kurum, yersiz olduğu sonradan ortaya çıkan ödemenin hukuka uygun olduğu yönünde sigortalılarda güven oluşturmaktadır. Bu güven çeşitli şekillerde oluşturulabilir. Örneğin, sigortalının herhangi bir sosyal sigorta veya genel sağlık sigortası yardımına hak kazanıp kazanmadığı hususunda Kurumdan bilgi istemesi ve Kurumun olumlu yanıt vermesi, sigortalının kendisine herhangi bir sosyal sigorta veya genel sağlık sigortası yardımı yapılması için

¹³⁶¹ Kılıçoğlu, Medeni Hukuk, s.115; Dural ve Sarı, s.198.

¹³⁶² Akyol, Dürüstlük Kuralı, s.59.

¹³⁶³ Özsunay, s.332.

Kuruma başvurması ve kendisine yardım yapılması, sigortalıya uzun yıllar boyunca yardım yapılmasına devam edilmesi veya sigortalıya belirli koşulları sağlaması halinde sosyal sigorta veya genel sağlık sigortası yardımına hak kazanacağını Kurum tarafından bildirilmesi üzerine sigortalının bu şartları sağlaması üzerine kendisine yardım yapılması Kurumun güven oluşturan davranışlarından. Bu davranışlar neticesinde sigortalıların sosyal sigorta veya genel sağlık sigortası yardımları hususunda üstün ve belirleyici konumunda olan Kurumun işlemine güven duyması ve kendilerine yapılan yardımların hukuka uygun şekilde hak kazanılmış yardımlar olduğuna güvenmeleri oldukça doğaldır.

Bu durum yargı kararlarına da yansımıştır. Örneğin, hizmet borçlanması yapma şartlarına sahip değilken borçlanma talebinin Kurum tarafından kabul edilip sigortalıdan primlerin tahsil edildiği ve bu primlerin uzun süre Kurum tarafından değerlendirildiği olaylarda, Yargıtay, sigortalının Kuruma güvendiğini ifade ederek borçlanma işleminin uzun süre sonra iptal edilmesinin hakkın kötüye kullanılması teşkil ettiği kanaatine varmıştır¹³⁶⁴. Bir başka örnek, sigortalıdan uzun süre prim alınarak güven oluşturulmasıdır. Yüksek Mahkeme, sigortalıdan uzun süre boyunca prim alıp sigortalıda güven oluşturduktan sonra bu primlerin geçtiği dönemin iptal edilmesini dürüstlük kuralına aykırı bulmuş ve sigortalıyı bu süre boyunca da sigortalı saymıştır¹³⁶⁵. Kanaatimizce kararlar isabetlidir. Görüldüğü üzere,

¹³⁶⁴ Yarg. 10. HD., 1.3.2011, E.2009/13281, K.2011/2566 künyeli karar ve yüksek mahkemenin anılan kararını isabetli bulan değerlendirme için bkz. *Uşan*, Değerlendirme, s.515-517.

¹³⁶⁵ Yargıtay sigortalının kusurlu olmamasına ve Kuruma güvenerek hareket etmesine vurgu yaparak sorunu dürüstlük kuralını kullanarak çözmüştür. "... vergi kaydı esas alınarak 20.04.1982 tarihi itibarıyla Bağ-Kur sigortalısı olarak kayıt ve tescili yapılan davacının; vergi, meslek kuruluşu ve esnaf sicil kaydı olmayan 01.07.1984- 31.12.1985 tarihleri arasında kalan dönemde 1479 Sayılı Kanun kapsamında zorunlu sigortalı olarak kabulü mümkün değildir. Ancak, önceden Bağ-Kur sigortalısı olarak tescili bulunduğundan, davalı kurumca hiçbir araştırma yapılmaksızın 3780 Sayılı Kanuna göre yaptığı başvurusu kabul edilmiş olan davacının, zorunlu sigortalı olarak kabul edilerek yukarıda anılan dönem prim borçlarını kuruma ödediği ve kurumun da bu ödemeleri itirazsız kabul ederek uzun süre kullandığı belirgindir. Hukuki ilişkilerin kapsamını belirleyen 4721 Sayılı Türk Medeni Kanununun "Dürüst Davranma" başlıklı 2.maddesinde; herkesin, haklarını kullanırken ve borçlarını yerine getirirken dürüstlük kurallarına uymak zorunda bulunduğu, bir hakkın açıkça kötüye kullanılmasının hukuk düzenince korunamayacağı, 3.maddesinde; durumun gereklerine göre kendisinden beklenen özeni göstermeyen kimsenin iyiniyet iddiasında bulunamayacağı hükme bağlanmıştır. Somut olayda; davacının sigortalılık niteliği yönünden yaşlılık aylığı talep ettiği tarihe kadar kurumu yanıltıcı yönde davranışı veya kurumu yanıltıcı herhangi bir beyanı bulunmadığı gibi bu amaçla gerçeğe aykırı bir belge ibrazı veya gerçek durumu saklama yönünde herhangi bir

Kurumun sigortalıda güven oluşturacak davranışlarda bulunup daha sonra sigortalılığı iptal etmesi halinde sigortalının yaşadığı kayıp dürüstlük kuralı vasıtasıyla giderilebilir¹³⁶⁶. Kanaatimizce, Kurum hatasının sigortalıda güven

beyan ve eylemi de söz konusu değildir. Aksine davacının iyiniyetle ve sigortalı olduğu inancıyla 1479 Sayılı Kanuna 27.02.1992 gün ve 3780 Sayılı Kanun ile eklenen Geçici 8.maddenin yürürlüğünden önce olan 29.01.1992 tarihinde davalı kuruma prim ödemesinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Durum bu olunca; bu sürede davacının Bağ-Kur zorunlu sigortalısı sayılması gerekmektedir”, YHGK, 11.11.2009, E.2009/10-412, K.2009/510, www.karararama.yargitay.gov.tr (7 Mart 2024). Aynı yönde bkz. “Dosyadaki kayıt ve belgelerden, davacının 03/01/1989-17/02/1989 ve 15/01/1990- 27/04/1993 tarihleri arasında vergi mükellefiyetinin bulunduğu, 31/12/1998-23/06/2008 tarihleri arasında... Ltd. Şti.'nin ortağı olduğu, 23/06/2000 tarihinden itibaren de... Ltd. Şti. ortaklığının devam ettiği, 06/06/1990 tarihinde Kurum kayıtlarına intikal eden giriş bildirgesi ile 03/01/1989 tarihi itibarıyla tescilinin yapıldığı, tahsis talebinde bulunduğu 29/12/2014 tarihine kadar da sigortalılığının devam ettirilerek yıllar içinde tüm primlerin davacıdan tahsil edildiği, davacının 04/09/1985-06/03/1987 tarihleri arasındaki 225 gün askerlik süresini borçlandığı, davacının tahsis talebinde bulunmasından sonra Kurum tarafından kayıtların yeniden incelenmesi ile sigortalılık tarihlerinin yukarıda belirtilen vergi mükellefiyet ve şirket ortaklığı sürelerine göre yeniden düzenlendiği ve tahsis talebinin yeniden düzenlenen bu sigortalılık sürelerine göre reddedildiği anlaşılmaktadır. Somut olayda; davalı Kurumun geçmişe yönelik olarak davacının vergi mükellefiyetinin bulunmadığı dönemleri de kapsar şekilde tüm primleri tahsil etmesi ve uzun süre bu primleri kullanması, davacıyı tescil edip sigortalılığı konusunda umut verdikten sonra davacının sigortalılığını iptal etmesi Medeni Kanun’un 2. maddesinde ifadesini bulan objektif iyi niyet kurallarıyla bağdaşmaz. Nitekim, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun 01.10.1997 gün ve E: 1997/10-578, K: 1997/758; 24.09.2003 gün ve 2003/10-489, 2003/490 sayılı kararı da bu doğrultudadır. Yapılacak iş, davacının 03/01/1989-29/12/2014 tarihleri arasında Bağ-Kur sigortalısı olduğunu kabul edip tahsis talep tarihinde yaşlılık aylığı koşullarının oluşup oluşmadığını buna göre değerlendirmek ve sonucuna göre karar vermekten ibarettir”, Yarg. 21. HD., 28.9.2017, E.2016/9984, K.2017/6951. Ayrıca bkz. Yarg. 21. HD., 5.6.2000, E.2000/4426, K.2000/4486; Yarg. 21. HD., 6.12.2007, E.2007/2248, K.2007/21904; Yarg. 10. HD., 2.3.2009, E.2007/21791, K.2009/2375; YHGK, 21.01.2015, E.2014/21-316, K. 2015/777, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); Yarg. 21. HD., 14.2.2006, E.2005/13620, K.2006/1171; YHGK, 19.02.2014, E.2013/21-648, K. 2014/328, www.legalbank.net (7 Mart 2024). İlgilinin hukuka aykırı işleminin olduğu bir olayda ise yüksek mahkeme uzun süre boyunca sigortalıya güven verildikten sonra sigortalılığın iptalini dürüstlük kuralına aykırı bulmamıştır. “Sosyal Güvenlik Hukuku ilkeleri ve Medeni Kanunun 2. maddesinin uygulanmasının zorunlu bir sonucu olarak sigortalıya uzunca bir süre sigortalı olduğu inancı verildikten sonra sigortalılık süresinin iptal edilmesi iyiniyetten uzak olacağı da kimse kendi hilesinden istifade edemeyeceğinden bu kuralın uygulanabilmesi için usulsüz olarak hileli şekilde oluşturulan sigortalılık süresi, sigortalının da katılımının bulunduğu muvazaalı bir işlem sonucu oluşturulmamalıdır. Somut olayda sigortalının prim ödeme hesabına hileli giriş 05.08.1996 tarihinde yüklenmiş, Kurum kayıtlarında bulunan 13.08.1996 tarihli dilekçesine istinaden yapılan ödemelerinin isteğe bağlı sigortalı hizmetten sayılmasını sağlamış ve aynı günlü yani 13.08.1996 tarihli dilekçesi ile Bağ-Kur’dan yaşlılık aylığı talebinde bulunmuştur. Tüm bu belgeler oluşturulan hileli sigortalılık süresinin, sigortalının da katılımında bulunduğu hileli bir işlem sonucu oluşturulduğunu göstermektedir. Artık olayda Medenin Kanunun 2. maddesinde ifadesini bulan objektif iyi niyet kuralının uygulanması olanağı bulunmamaktadır”, Yarg. 21. HD., 15.2.2010, E.2009/1292, K.2010/1355, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

oluşmasını engelleyecek kadar kısa süre içerisinde fark edildiği durumlarda yersiz ödemelerin geri alınması dürüstlük kuralına aykırılık teşkil etmeyebilir.

Önemle belirtelim ki yüksek mahkemenin benzer olaylarda dürüstlük kuralını uygulamadığı da olmuştur¹³⁶⁷. Örneğin bir olayda davacıya 2007 yılında yaşlılık aylığı bağlanmıştır. 9 yıl 9 ay boyunca aylık ödendikten sonra, 1990-1991 yılları arasında davacı ile aynı ada sahip başka bir sigortalıya ait hizmetlerin Kurum hatasıyla sigortalıya eklendiği ortaya çıkmıştır. Kurum ilgilinin aylığını kesmiş ve yersiz ödeme borcu çıkartmıştır. Yüksek Mahkeme oy çokluğuyla Kurum işleminin yerinde olduğuna karar vermiştir¹³⁶⁸. Oysa kanaatimizce Kurum çelişkili davranış yasağına aykırı davranarak hakkını kötüye kullanmıştır. Nitekim karara katılmayan üye, karşı oy yazısında, çeşitli hususlarla birlikte dürüstlük kuralı ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması yasağına da vurgu yapmış ve Kurumun sigortalıya güven verdiğini belirtmiştir¹³⁶⁹.

Çelişkili davranış yasağında amaç, çelişkili davranmak suretiyle hakkını kötüye kullananın ulaşmak istediği amaca ulaşmamasıdır¹³⁷⁰. Bu amacın gerçekleşebilmesi için, hakkını kötüye kullanan kişinin çelişkili davranışına güvenen kişi iyiniyetli olmalı ve çelişkili davranışta bulunan kişinin amacına ulaşamaması menfaat dengesi gereğince haklı bulunmalıdır¹³⁷¹.

Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin hepsi olmasa da bir kısmı bu kapsama girer. Bunun için öncelikle ilgililerin iyiniyetli olması gerekir. İlgililer iyiniyetli değilse Kurum işlemine güven duymaları ve bu güven nedeniyle zarara uğramaları beklenemez. Ayrıca iyiniyetli olan ilgiliden yersiz ödemenin geri talep edilmesi menfaat dengesi gereğince haksız olmalıdır. Örneğin, yaşı ilerlemiş, sigortalı olma veya borçlanma olanağı kalmamış bir kişiden Kurum hatası nedeniyle

¹³⁶⁷ Bkz. *Aslanköylü*, Dürüstlük Kuralı, s.207-208.

¹³⁶⁸ Yarg. 10. HD., 20.04.2021, E.2020/4476, K.2021/5622, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Kararın değerlendirilmesi için bkz. *Civan*, Değerlendirme, s.699-701.

¹³⁶⁹ Bkz. Yarg. 10. HD., 20.04.2021, E.2020/4476, K.2021/5622, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹³⁷⁰ *Akyol*, Dürüstlük Kuralı, s.62.

¹³⁷¹ *Akyol*, Dürüstlük Kuralı, s.60.

doğın yersiz ödemeleri geri talep etmek, kanaatimizce menfaat dengesi gereğince haksız olarak kabul edilmelidir. Buna karşın Kurum hatası nedeniyle fazla ödeme yapılan ve ödeme geri alındığında yoksul duruma düşmeyecek bir kişiden ödemenin geri alınması menfaat dengesi gereğince haksız olarak değerlendirilmeyebilir. Aynı şekilde Kurumun hatasını kısa süre içerisinde fark edip düzeltmesine geçerlilik tanımak da menfaat dengesi gereğince haksız olarak değerlendirilmeyebilir¹³⁷². Görüldüğü üzere, bu noktada kesin bir ölçüt vermek mümkün görünmemektedir. Kurum sigortalıda bir güven oluşturmuşsa ve sigortalı iyiniyetliyse, bu güvene aykırı şekilde davranılması büyük oranda menfaat dengesi gereğince haklı bulunamaz. Ancak yine de her somut olay açısından ayrı değerlendirme yapılmalıdır.

Güvenin korunması Alman Hukukunda haksız sağlanan yardımların geri alınmasında oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Öğretide isabetle ifade edildiği gibi, bir idari işlemin doğru olmadığını bilen ona güvenemez¹³⁷³. Alman Hukukunda haksız sağlanan yardımların geri alınması bu mantık üzerine inşa edilmiştir. Baştan itibaren hukuka aykırı olan idari işlemlerin geri alınmasında uygulanan SGB X § 45'e göre, yararlanıcı yardım sağlayan idari işleme güvenirse ve bu güven idari işlemin geri alınmasındaki kamu menfaati ile tartıldığında ağır gelirse idari işlem geri alınamaz. Dolayısıyla sağlanan yardımlar da geri alınamaz. Güvenin korunacağı ve korunmayacağı durumlar hükümde düzenlenmiştir. Bu durumlara bakıldığında genel olarak yararlanıcın kötünıyetli olması halinde güveninin korunmayacağı, iyiniyetli olması halinde ise güvenin korunmaya değer olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Koşulların değişmesi nedeniyle sürekli etkili idari işlemlerin kaldırılmasında uygulanan SGB X § 48'de de güvenin korunması vurgulanmaktadır. Hükümde değişiklik neticesinde idari işlemin geçerliliğine güven duyulamayacak haller belirtilmiş ve bu hallerde idari işlemin geçmişe etkili olarak kaldırılabilceği, aksi halde geçmişe etkili olarak kaldırılamayacağı düzenlenmiştir.

¹³⁷² Bkz. *Aslanköylü*, Dürüstlük Kuralı, s.212.

¹³⁷³ *Frings* ve *Schweigler*, s.97.

Geçmişe etkili olarak kaldırılamayan idari işleme dayanarak sağlanan yardımların geri ödenmesi gerekmez¹³⁷⁴.

Görüldüğü üzere, Alman Hukukunda, Kurumun yaptığı işleme güvenen iyiniyetli kişilerin korunması gerektiği yönündeki görüşümüze uygun düzenlemeler bulunmaktadır. Bu yönüyle Alman Hukukundaki düzenlemeler hukukumuzla kıyasla çok daha isabetlidir. Hukukumuzdaki düzenlemelerin de Alman Hukukundaki düzenlemeler gibi güvenin korunması esas alınarak değiştirilmesi gerekmektedir. Böylece iyiniyetli sigortalı korunur, hukuk güvenliği sağlanır ve dürüstlük kuralını ihlal eden sonuçlar doğmaz.

Bu noktaya kadar, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin talep edilmesinin bazı durumlarda çelişkili davranış yasağını ihlal edebileceği, dolayısıyla hakkın kötüye kullanılması teşkil edeceği yönündeki görüşümüz gerekçeleriyle açıklanmıştır. Bu noktadan sonra, çelişkili davranış yasağı ihlal edildiği için hakkın kötüye kullanılması teşkil eden ödeme taleplerinin sonuçlarına değinilecektir.

ccc) Çelişkili Davranış Yasağına Aykırılığın Sonucunda Uygulanması Gereken Yaptırım

Çelişkili davranış yasağına aykırı davranarak hakkını kötüye kullanan kişinin karşı tarafta oluşturduğu güvenin nasıl korunacağı önemli bir sorundur. Bu sorunun çözümünde iki yol vardır. İlk yol, güvenin korunmasıdır. Buna göre, güvene aykırı davranış korunmaz, güvenilen durum veya hakkın ihlal edilmesi önlenir. İkinci yolda ise, güven, güvenen kişiye tazminat ödenerek korunur. Bu yolda, birinci yoldan farklı olarak, güvenilen durumun ihlalinin önlenmesi değil zararın giderilmesi söz konusudur. Karşı tarafta oluşturulan güvenin çelişkili davranış yasağına aykırı davranılarak ihlal edilmesi ve hakkın kötüye kullanılması durumunda başvurulacak yol somut olaya göre değişecektir. Bize göre, korunması gereken güvenin amacı dikkate alınarak sonuca gidilmelidir¹³⁷⁵. Zira, hakkın kötüye

¹³⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar.

¹³⁷⁵ Akyol, Dürüstlük Kuralı, s.60-61.

kullanılması halinde uygulanacak yaptırım belirlenirken güven oluşturan ile güvenen arasındaki ilişkinin niteliği dikkate alınacaktır¹³⁷⁶.

Türk Medeni Kanunu m.2/2'de kötüye kullanılan hakkın korunmayacağı düzenlenmiştir. Kötüye kullanılan hakka dayanan talepler dikkate alınmamalı, reddedilmeli, hakkını kötüye kullananın ulaşmak istediği sonuca ulaşması engellenmelidir¹³⁷⁷. Bu, yukarıda bahsedilen birinci yoldur. O halde, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemenin Kurum tarafından talep edilmesi çelişkili davranış yasağına aykırı olduğu için hakkın kötüye kullanılması teşkil ederse bu talebin korunmaması, reddedilmesi gerekir. Hâkim, önüne gelen olayda, Kurumun çelişkili davranış yasağına aykırı davrandığı ve hakkını kötüye kullandığı gerekçesiyle yersiz ödemelerin talep edilemeyeceğine karar vermelidir.

Hakkın kötüye kullanılması neticesinde kişi zarara uğramışsa, tazminat davası açabileceği gibi zararın veya olumsuz durumun giderilmesini de talep edebilir¹³⁷⁸. Bu ise, yukarıda bahsedilen ikinci yoldur. Söz konusu tazminat davası haksız fiile dayanır¹³⁷⁹. Önemle belirtelim ki, yukarıda açıkladığımız üzere, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde haksız fiil sorumluluğun şartları oluştuğu için ilgililer ortaya çıkan zararın tazmin edilmesini talep edebilirler¹³⁸⁰. Bunun için Kurumun davranışının hakkın kötüye kullanılması oluşturmamasına gerek yoktur. Hakkın kötüye kullanılması oluşturmayan, örneğin menfaat dengesi bakımından haksız olarak kabul edilmeyen durumlarda da dahi yükümlülüğünü ihlal ederek zarar ortaya çıkmasına neden olan Kurumun sorumluluğuna gidilebilir.

¹³⁷⁶ Akyol, Dürüstlük Kuralı, s.109.

¹³⁷⁷ Bkz. Dural ve Sarı, s.199; Oğuzman ve Barlas, s.285; Akyol, Dürüstlük Kuralı, s.120-121; Erdoğan ve Keskin, s.170; Akipek, Akıntürk ve Ateş, s.191,193.

¹³⁷⁸ Dural ve Sarı, s.199.

¹³⁷⁹ Bkz. Akyol, Dürüstlük Kuralı, s.126; Oğuzman ve Barlas, s.285; Dural ve Sarı, s.199.

¹³⁸⁰ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, B, 2. Haksız Fiilden Sorumluluk İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi.

Hakkın kötüye kullanıldığı hususu hâkim tarafından re'sen dikkate alınır¹³⁸¹. Bu nedenle sigortalı ileri sürmemiş olsa dahi hâkim, çelişkili davranış yasağına aykırılığı tespit ederse hakkın kötüye kullanıldığına hükmedebilir.

Bu başlığı sonlandırmadan önce konuyla alakalı bir yargı kararına daha değinilmesinde yarar bulunmaktadır. Esasında değinmek istediğimiz karar hakkında yukarıda bilgi verilmişti¹³⁸². Buna rağmen, önemi nedeniyle ilgili karara tekrar değinilecektir. Karara konu olayda, davacıya 2001 yılında bağlanan yaşlılık aylığı 649 gün primin başka sigortalıya ait olduğu gerekçesiyle 2012 yılında iptal edilmiş ve sigortalıya 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) hükmü kapsamında yersiz ödeme borcu çıkartılmıştır. Yüksek Mahkeme gerekçesinde, öncelikle iyiniyet, dürüstlük ilkesi ve hakkın kötüye kullanılması hakkında genel bilgiler vermiş ve

“Yapılan açıklamalar ve dosyadaki bilgi ve belgeler çerçevesinde; tüm şartları gerçekleştiren sigortalılar için yaşlılık aylığı bağlanması hakkı var iken ve davacı buna ilişkin defalarca Kurumdan bilgi isteyip uyarı görevini yapmasına karşın, davacı ile aynı adı taşıyan başka bir sigortalının primlerini karıştırmak suretiyle; hak etmemesine rağmen davacıya yaşlılık aylığı bağlanması tamamen Kurumun kusuru sonucu olup; davacının kötü niyetli olmadığı ve Kurumu yanıltmadığının belirgin olması; davalı Kurum tarafından da kötü niyetli olduğunun iddia ve ispat edilememesi, yaşam deneyimleri ile günümüzün ekonomik koşullarına göre aldığı yaşlılık aylıklarının tükettiğinin anlaşılması ve işlemin, objektif iyiniyet kuralına açıkça aykırı olması nedeniyle, eldeki davaya konu olay nedeniyle davacının borçlu olmadığına belirlenmesi gerekir”.

şeklinde hüküm kurmuştur¹³⁸³. Görüldüğü üzere yüksek mahkeme hem iyiniyetli sebepsiz zenginleşmeye hem de dürüstlük kuralına dayanarak davacının borçlu olmadığına karar vermiştir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, olayda yaşlılık aylığı 506 sayılı Kanun döneminde bağlanmış olmasına rağmen, 5510 sayılı Kanun döneminde de ödenmeye devam etmiş ve ödenen aylıkların yersiz olduğu 5510

¹³⁸¹ Kılıçoğlu, s.118; Oğuzman ve Barlas, s.287; Koçhisarlıoğlu, Söğütlü ve Öcal Apaydın, s.337; Akipek, Akıntürk ve Ateş, s.195.

¹³⁸² Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, D, 2. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Kurumun Bilgilendirme Yükümlülüğü Açısından Değerlendirilmesi.

¹³⁸³ Yarg. 10. HD., 10.11.2015, E.2014/27862, K.2015/19021, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

sayılı Kanun döneminde tespit edilerek kesilmiştir. Derhal etki ilkesi gereğince Kanunun yürürlük tarihinde henüz kesinleşmemiş olan yersiz ödemelere 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanması gerekeceği kanaatindeyiz¹³⁸⁴. Daha önce açıkladığımız üzere, kanaatimizce yersiz ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi göz ardı edilerek sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanamaz. Bu, olması gereken hukuk açısından varılabilecek bir sonuçtur¹³⁸⁵. Bu nedenle karara bu yönüyle katılamıyoruz. Kurumun dürüstlük kuralına aykırı davrandığı yönündeki gerekçenin ise isabetli olduğu kanaatindeyiz. Gerçekten de davacı defalarca kez Kurumdan bu konuda bilgi istemiş, Kurum kişiye yaşlılık aylığı bağlamış ve bağladığı aylığı kendi kusuruna dayanarak yaklaşık 11 yıl sonra keserek yersiz ödemeyi talep etmiştir. Burada gerek davacının Kurumdan defalarca bilgi istemesi üzerine aylık bağlanması gerekse bağlanan aylığın uzunca bir süre ödenmesi davacının Kurum işlemine güven duyması için yeterlidir. Bu noktadan sonra Kurum bu güvenin aksi yönde ve dürüstlük kuralına aykırı bir işlem yaparsa çelişkili davranış yasağına aykırı hareket ederek hakkını kötüye kullanmış olur. Böyle bir durumda da bize göre çelişkili davranan Kurumun talebinin reddedilmesi gerekir. Dolayısıyla, karar gerekçesinin bu kısmına ve kararın sonucuna katılmaktayız.

D. İdarenin Mali Sorumluluğu İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi

1. Genel Olarak İdarenin Mali Sorumluluğu İlkesi

İdare, kamu hizmetlerini yürütürken eylem veya işlemleri ile bireylere zarar verebilir¹³⁸⁶. Hukuk devletinde devlet yani idare bu eylem ve işlemleri nedeniyle bireylere verdiği zarardan sorumludur¹³⁸⁷. Nitekim bu husus Anayasanın 125. maddesinin son fıkrasında belirtilmiştir. Hükme göre, “*idare, kendi eylem ve*

¹³⁸⁴ Bkz. Üçüncü Bölüm, §7, I, E. Görüşümüz.

¹³⁸⁵ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, A, 2. Sebepsiz Zenginleşme İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi.

¹³⁸⁶ Atay, İdare Hukuku, s.714.

¹³⁸⁷ Günday, s.368.

işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür". İdarenin zararı gönüllü olarak tazmin etmemesi durumunda, zarar açılacak davalar neticesinde verilecek kararlarla devlet zoruyla tazmin edilir¹³⁸⁸.

Sorumluluk, bir kişinin bir başka kişiye hukuka aykırı olarak verdiği zararı giderme yükümlülüğüdür¹³⁸⁹. Sorumluluğun bir türü olan mali sorumluluk veya diğer bir ifade ile hukuki sorumluluk, bir kişinin başka bir kişiye zarar vermesi durumunda bu zararın o kişinin malvarlığından devlet zoruyla tazmin edilmesi demektir¹³⁹⁰. İdarenin sorumluluğu mali sorumluluktur¹³⁹¹. İdarenin mali sorumluluğunda bir kişiye idare tarafından verilen zararın idarenin mal varlığından devlet zoruyla yani yargı kararıyla tazmin edilmesi söz konusudur¹³⁹².

İdarenin kamu hizmetlerini yürütürken idari eylem veya işlemlerle kişilere verdiği zararı tazmin etme yükümlülüğü, kusurlu sorumluluk ve kusursuz sorumluluk ilkelerine dayanmaktadır¹³⁹³. Kusurlu sorumlulukta idarenin hukuka uygun olmayan bir eylem veya işlemi nedeniyle doğan zarardan sorumluluk söz konusuyken, kusursuz sorumlulukta idarenin hukuka uygun bir eylem veya işleminden doğan zarar söz konusudur¹³⁹⁴.

İdarenin kusurlu sorumluluğu, "*idarenin kusurlu eylem ve işlemleriyle yol açtığı zararı tazmin etmesi yükümlülüğü*" şeklinde tanımlanmaktadır¹³⁹⁵. Bu noktada kusurun ne olduğu önem kazanmaktadır. Fransız öğretisinde kusur,

¹³⁸⁸ Atay, İdare Hukuku, s.704.

¹³⁸⁹ Atay, İdare Hukuku, s.703.

¹³⁹⁰ Kemal Gözler, **İdare Hukuku Cilt II**, 3. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2019, s.1037.

¹³⁹¹ Atay, İdare Hukuku, s.704.

¹³⁹² Gözler, İdare Hukuku, s.1041.

¹³⁹³ Turan Yıldırım, İdarenin Sorumluluğu, Turan Yıldırım (Ed.), **İdare Hukuku** içinde (823-853), 7. Baskı, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s.835. İdarenin kusursuz sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Günday*, s.378-383; Hasan Nuri Yaşar, **İdare Hukuku**, 3. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2016, s.568-577; Halil Kalabalık, **İdare Hukuku Dersleri Cilt-II**, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.357-367.

¹³⁹⁴ Gözler, İdare Hukuku, s.1082.

¹³⁹⁵ Gözler, İdare Hukuku, s.1083.

"mevcut bir ödevin yerine getirilmesindeki eksiklik" olarak tanımlanmaktadır¹³⁹⁶. İdare, davranması gerektiği gibi davranmıyorsa kusurludur¹³⁹⁷.

İdarenin kusuru, hizmet kusuru–kişisel kusur ayırımına tabi tutulmaktadır¹³⁹⁸. Hizmet kusuru, "kamu hizmetinin ifasında işlenilen kusur¹³⁹⁹" veya "idarenin yürüttüğü bir hizmetin kurulmasında, düzenlenmesinde ya da işleyişindeki bozukluk ve aksaklık¹⁴⁰⁰" olarak tanımlanmaktadır. Buradaki kusur, kişisel kusurdan farklı olarak, kamu görevlilerinin görevinden ayrılamaz niteliktedir¹⁴⁰¹. İdarece yürütülen hizmetin ifa edilmemesi, geç ifası veya kusurlu ifası hizmet kusuruna yol açar¹⁴⁰². Hizmet kusurunun tespitinde idarenin ilgili hizmetin yürütülmesinde gerekli özeni göstermediğinin belirlenmesi yeterlidir¹⁴⁰³. Hizmet kusuru nedeniyle ortaya çıkan zarar nedeniyle kamu görevlilerinin sorumluluğuna gidilemez, idarenin sorumluluğuna gidilebilir¹⁴⁰⁴.

İdarenin sorumluluğunun bazı şartları vardır. Bu şartların sağlanması durumunda idarenin eylem ve işleminden zarar gören kişi, zararının tazmin edilmesini talep edebilir. İdarenin sorumluluğunun şartları şu şekildedir: Fiil, fiilin kusurlu olması, zarar ve uygun illiyet bağı¹⁴⁰⁵. Kusur şartına yukarıda değinildiği, zarar ve uygun illiyet bağı şartları ise haksız fiilde anlatılanlar ile aynı özelliklere sahip olduğu için¹⁴⁰⁶ aşağıda yalnızca fiil şartına yer verilecektir.

Fiil ile kastedilen idarenin zarar doğurucu davranışdır¹⁴⁰⁷. Zarar doğurucu davranışlar idari işlem veya idari işleme dayanmayan idari eylem biçiminde

¹³⁹⁶ Bkz. *Gözler*, İdare Hukuku, s.1087.

¹³⁹⁷ *Gözler*, İdare Hukuku, s.1298.

¹³⁹⁸ Bkz. *Gözler*, İdare Hukuku, s.1155-1188; A. Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, **İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar**, 12. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2018, s.802-818.

¹³⁹⁹ *Gözler*, İdare Hukuku, s.1085.

¹⁴⁰⁰ *Günday*, s.369.

¹⁴⁰¹ *Gözler*, İdare Hukuku, s.1156.

¹⁴⁰² *Atay*, İdare Hukuku, s.731; *Özay*, s.838-841; *Günday*, s.370; Ali D. *Ulusoy*, **Türk İdare Hukuku**, 5. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022, s.606; *Yaşar*, s.553-557.

¹⁴⁰³ *Ulusoy*, s.606.

¹⁴⁰⁴ *Gözler*, İdare Hukuku, s.1156.

¹⁴⁰⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Atay*, İdare Hukuku, s.714-728; *Gözler*, İdare Hukuku, s.1294-1347; *Gözübüyük ve Tan*, s.846-854; *Özay*, s.829-831; *Günday*, s.383-384; *Yaşar*, s.578-580.

¹⁴⁰⁶ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, B, 1. Genel Olarak Haksız Fiil Sorumluluğu.

¹⁴⁰⁷ *Günday*, s.383.

olabilir.¹⁴⁰⁸ Zarara yol açan davranış icrai olmak zorunda değildir, ihmali yani hareketsiz kalma şeklinde de olabilir¹⁴⁰⁹. İdarenin belirli bir şekilde davranma yükümlülüğü varken yani yapma ödevi varken bu şekilde davranmıyor yani yapmıyorsa olumsuz bir idari eylem vardır ve bunun sonuçlarından idare sorumludur¹⁴¹⁰.

İdarenin sorumluluğu için gerekli olan şartların sağlanması durumunda, idarenin eylem veya işleminden zarar gören kişi bu zararının tazmin edilmesini idareden talep edebilir. Bu talep idare tarafından karşılanmazsa idari yargıda dava açılarak zararın tazmin edilmesi talep edilebilir¹⁴¹¹.

2. İdarenin Mali Sorumluluğu İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamının Belirlenmesinin İlişkisi

İdarenin mali sorumluluğu ilkesi ile iade yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi arasındaki ilişki, Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelere dayanmaktadır. Bilindiği üzere, Kurum idarenin bir parçasıdır¹⁴¹² ve yaptığı işlemler idari işlem niteliğindedir¹⁴¹³. Dolayısıyla Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemeler geri ödendiğinde, ilgililerin zararlarının tazmininde idarenin mali sorumluluğu bir seçenek olarak belirmektedir. Haksız fiil başlığı altında yaptığımız uyarının burada da tekrarlanmasında fayda bulunmaktadır. İlgililerin doğan zararlarını idarenin mali sorumluluğu vasıtasıyla tazmin ettirmeleri teknik olarak iade yükümlülüğünün kapsamını etkilemez. Buna rağmen ilgililerin iade edeceği miktarın tamamı veya bir kısmı tazmin edileceği için konunun iade

¹⁴⁰⁸ *Günday*, s.383.

¹⁴⁰⁹ *Gözübüyük ve Tan*, s.846; *Atay*, *İdare Hukuku*, s.727.

¹⁴¹⁰ *Gözler*, *İdare Hukuku*, s.1295.

¹⁴¹¹ *Gözler*, *İdare Hukuku*, s.1372.

¹⁴¹² *Özkaraca*, *Yersiz Ödemeler*, s.165; *Kalabalık*, *İdare Hukuku Dersleri Cilt-I*, s.356-359; *Ulusoy*, s.229; *Akyılmaz*, *Sezginer ve Kaya*, s.345.

¹⁴¹³ Kurumun yaptığı çeşitli işlemler ve bu işlemlerin idari işlem niteliğinde olduğuna ilişkin bkz. *Sözer*, *Hizmet Kusuru*, s.357, 385-386. Anayasa Mahkemesine göre de yersiz ödemelerin geri alınması idari bir işlemdir. "Yaşlılık aylıklarının iadesine ilişkin uyuşmazlıklar adli yargıda görülse de özünde bir idari işleme dayanmaktadır", Sedat Haspolat, B. No: 2014/12849, 20/7/2017, § 77.

yükümlülüğünün kapsamının belirlenmesi başlığı altında yer alması isabetli olacaktır.

Kurum hatasından doğan yersiz ödemeler nedeniyle idarenin mali sorumluluğunun söz konusu olup olmayacağı hususunda ancak idarenin mali sorumluluğunun koşulları incelenerek bir kaniya varılabilir. Aşağıda idarenin mali sorumluluğun koşullarından fiil ve kusur incelenecektir. Zarar ve nedensellik bağı koşulları ise incelenmeyecektir. Zira bu koşullara ilişkin haksız fiil başlığı altında yaptığımız açıklamalar burada da geçerlidir¹⁴¹⁴. Tekrar olmaması adına burada ayrıca açıklama yapılmayacaktır. Haksız fiil başlığında açıkladığımız üzere, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde zararın varlığı bazen oldukça tartışmalı olabilmektedir. Bu nedenle daha önce zarar koşuluna ilişkin değindiğimiz hususlar özellikle önem arz etmektedir¹⁴¹⁵.

İdarenin mali sorumluluğu açısından üzerinde durulacak ilk koşul, fiil koşuludur. Yukarıda değinildiği üzere, bir idari davranışı anlatan fiil, icrai veya ihmali olabilir. Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde fiil koşulu mevcuttur. Gereksiz ödemeler Kurumun hak kazanma koşulları oluşmaması nedeniyle yapmaması gereken bir idari işlemi yapmasından veya yardım kesme koşulları oluşması nedeniyle yapması gereken bir idari işlemi yapmamasından doğmaktadır. Fazla ödeme ise Kurumun hak kazanma koşulları oluşması nedeniyle yapması gereken *bir idari işlemi yanlış yapmasından* kaynaklanmaktadır. Ayrıca tüm bu hallerde *Kurum bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı* davranmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz üzere, fiil koşulu yalnızca icrai hareketi anlatmaz, ihmali bir hareketle de bu koşul sağlanabilir. Kurumun yardım yapmaması gerekirken yardım yapması ve yardım yapması gereken miktardan fazla yardım yapması icrai yani olumlu harekete örnektir. Kurumun yardım kesmesi gerekirken kesmemesi ve bilgilendirme yükümlülüğünü yerine getirmesi gerekirken hareketsiz kalması ihmali yani olumsuz harekete örnektir. Dolayısıyla Kurum hatası nedeniyle doğan

¹⁴¹⁴ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, B, 2, b) Kurum Hatasından Doğan Yersiz Ödemelerin Haksız Fiil Sorumluluğunun Unsurları Açısından İncelenmesi.

¹⁴¹⁵ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, B, 2, b), bb) Zarar Unsurunun İncelenmesi.

yersiz ödemeler, idarenin mali sorumluluğunun şartlarından fiil koşulunu açıkça sağlamaktadır.

Kurum hatası nedeniyle yapılan yersiz ödemeler sonucu zarara uğrayan ilgililerin idarenin mali sorumluluğuna giderek Kurumdan tazminat talep edebilmeleri için gereken son koşul kusurdur. Yukarıda belirttiğimiz üzere, hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya işlememesi hizmet kusurunun var olduğunu göstermektedir.

Bu noktada da, Kurum hatası nedeniyle yersiz ödeme doğmasının bu durumlar kapsamına girip girmediği sorusuna cevap aranmalıdır. Kanaatimizce bu soruya olumlu yanıt vermek gerekir. Öğretide, idarenin hukuka aykırı bir işlem yaptığı takdirde bunun bir kusur sayılacağı¹⁴¹⁶, hizmetin kötü işlediğinin kabul edileceği¹⁴¹⁷ ve hizmet kusuru sayılacağı¹⁴¹⁸ belirtilmektedir. Yersiz ödeme doğuran hallerde hukuka aykırılığın varlığı açıktır. Kurum hatası nedeniyle yardım yapılmaması gerekirken yardım yapılması, yardım kesilmesi gerekirken kesilmemesi ve fazla yardım yapılması hukuka aykırı birer işlemdir. O halde ortaya çıkan zarardan idare yani Kurum sorumlu olmalıdır. Bir Danıştay kararında belirtildiği gibi, *"Hukuka aykırı işlem tesis ederek yürütmekle görevli olduğu hizmeti kötü işleten idarenin, hizmet kusurundan dolayı meydana gelen zararları tazmin etmesi gerektiği bilinen idare hukuku ilkelerindendir"*¹⁴¹⁹.

Konu bir örnekle somutlaştırılabilir. Kurumun temel görevlerinden biri sigortalıların bilgilerini doğru tutmaktır. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin 22. maddesi gereğince, Kurumun, sigortalıların kayıtlarını doğru, güncel ve eksiksiz olarak oluşturma yükümlülüğü vardır. Oysa, daha önce belirttiğimiz üzere, Kurum bazen sigortalıların kayıtlarını hatalı tutmakta¹⁴²⁰ ve bu nedenle hak

¹⁴¹⁶ Gözübüyük ve Tan, s.819.

¹⁴¹⁷ Yaşar, s.557.

¹⁴¹⁸ Günday, s.373.

¹⁴¹⁹ Danıştay 8. Dairesi, 11.6.2003, E.2003/1833, K.2003/2827, www.legalbank.net (7 Mart 2024).

¹⁴²⁰ Bkz. İkinci Bölüm, §4, III, A. Genel Olarak. Konu hakkında bilgi için bkz. Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.68-70.

kazanmamasına rağmen sigortalılara yardım yapmaktadır. Bu noktada daha önce bahsettiğimiz bir olayı önemi nedeniyle hatırlatmak gerekmektedir. Olayda sigortalı emekliliğe hak kazanıp kazanamayacağını Kuruma sormuş ve aynı adı taşıyan başka bir kişiye ait sigortalılık süresinin kendisine ait olmadığı ve sigortalılık süresinin buna göre belirlenmesi gerektiğini bildirmiştir. Kurum ise cevap olarak sigortalıya yaşlılık aylığı bağlanabileceğini bildirmiştir. Ancak daha sonra sigortalıya ilişkin bilgilerin aynı isimdeki başka bir sigortalıyla karıştığı gerekçesiyle aylık kesilmiş ve yapılan ödemeler yersiz ödeme olduğu gerekçesiyle geri istenmiştir¹⁴²¹. Burada yasal yükümlülüğünü yerine getirmeyerek sigortalı kayıtlarını hatalı tutan Kurumun ortaya çıkan zarardan sorumlu olması gerekmektedir. Nitekim bir Danıştay kararında, kayıt tutma ve güncelleme yükümlülüğü bulunan idarenin bu yükümlülüğe aykırı davranması halinde doğan zarardan sorumlu olacağı belirtilmiştir¹⁴²².

Kusur kapsamında değerlendirilmesi gereken bir diğer husus da Kurumun bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı davranmasıdır. Bu durumun da başlı başına hizmet kusuru doğuracağı ve idarenin sorumluluğuna yol açacağı¹⁴²³ düşüncesindeyiz. Nitekim Danıştay, idarenin ilgililere hatalı ve eksik bilgi vermesi durumunda idarenin kusurunun olduğunu, hizmetin kötü işlediğini kabul etmektedir¹⁴²⁴.

¹⁴²¹ Yarg. 10. HD., 20.10.2009, E.2009/11103, K.2009/15867, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Karara ilişkin detaylı bilgi ve kararın değerlendirilmesi için bkz. *Ekmekçi*, Değerlendirme, s.397-399; *Sözer*, Gözetim, s.45.

¹⁴²² Olayda, askerliği yapmış olan bir akademisyen Kıbrıs'ta yapılacak olan bir sempozyuma gidecekken kayıtlarda bakaya görüldüğü için yurt dışına çıkışına izin verilmemiştir. Bu nedenle uçak bileti alması nedeniyle uğradığı maddi zararın yanı sıra manevi zararının da tazmin edilmesini istemektedir. Danıştay 10. Dairesi, "Bilgisayar kayıtlarını düzenli bir şekilde tutmak ve güncellemek yükümlülüğündeki idarenin, bu hizmetini gereklerine uygun olarak yürütmemesi, davacının anayasayla teminat altına alınan, seyahat ve yurt dışına çıkma hürriyetinin sınırlandırılması sonucunu doğurmuştur. Adı geçenin bakaya durumu 26.12.1988 tarihli işlemle kaldırıldığı halde bunun bilgisayar kayıtlarına işlenmemiş olması nedeniyle 7.9.1993 tarihinde yurtdışına çıkışının engellenmesi olayında idarenin hizmet kusuru ve tazmin sorumluluğu bulunmaktadır" şeklinde hüküm kurmuştur. Bkz. Danıştay 10. Dairesi, 24.2.1998, E.1996/5023, K.1998/807, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁴²³ *Caniklioğlu*, Çeşitli Sorunlar, s.296.

¹⁴²⁴ Bkz. Necdet Özdemir, **Hizmet Kusuru Teorisi ve İdarenin Sorumluluğu**, Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1963, s.56-57.

Görüldüğü üzere, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde idarenin kusurlu bir davranışı söz konusudur. Bu davranış, Kurumun hukuka aykırı olarak yardım yapması, yardım kesmemesi veya fazla yardım yapması şeklinde olabileceği gibi, Kurumun bilgilendirme yükümlülüğünü ihlal etmesi şeklinde de olabilir. Ne şekilde ortaya çıkarsa çıksın, kusurlu bir fiilin varlığı söz konusu olacağı için Kurumun doğan zarardan sorumlu olması gerekir. Bu aynı zamanda hukuk devletinin de gereğidir. Aksi halde, idarenin kusurlu eyleminden bireyler sorumlu tutulacak ve bu durum hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayacaktır. Yukarıda yer verilen Anayasa Mahkemesi kararının karşı oy gerekçesinde de bu durum vurgulanmış ve isabetli olarak, kişilerin kendilerinin neden olmadığı Kurum hatasından ötürü sorumlu tutulmalarının hukuk devleti ilkesine aykırı olduğu belirtilmiştir¹⁴²⁵.

Öğretide Sözer, Kurumun hizmet kusurunu ve Kurumun hizmet kusurundan doğan yersiz ödemeleri incelemiştir¹⁴²⁶. Ancak ilgili çalışmada Kurumun hizmet kusuru ile yersiz ödemelerin geri alınması arasındaki ilişki, idarenin mali sorumluluğu çerçevesinde değil, hizmet kusurunun sebepsiz zenginleşmeye etkisi kapsamında ele alınmıştır. Yine de hangi hallerde Kurumun hizmet kusurunun var olacağının belirlenmesi açısından ilgili çalışma yol göstericidir.

Sözer, Kurum hatasından doğan yersiz ödemeler nedeniyle Kurumun sorumluluğunu "Kurumun İdari İşlemlerine Dayanan Hizmet Kusuru" başlığı altında ele almıştır¹⁴²⁷. Bu başlık altında Kurumun birtakım görevlerini sıralayan Sözer, bu görevlere aykırılık halinde hizmet kusurunun söz konusu olacağını belirtmektedir. Örneğin, 5510 sayılı Kanundan önceki dönemde gerçekleşen bir olayda Kurum "Sigortalılara İlişkin Kişisel Dosyaları Sağlıklı Tutmak" yükümlülüğüne aykırı

¹⁴²⁵ AYM, 10/2/2016, E.2015/97, K.2016/10, R.G., 3/3/2016, 29642. Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 2, b) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Hukuk Devleti İlkesi Açısından Değerlendirilmesi.

¹⁴²⁶ Ali Nazım Sözer, "İdarenin Hizmet Kusuru: Sosyal Sigortalar Kurumu Bakımından Bir Değerlendirme", **İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.15, Sayı.1-1 (2016).

¹⁴²⁷ Sözer, Hizmet Kusuru, s.385.

davranarak başka bir kişiye ait 222 günlük sigortalılık süresini sigortalıya mal ederek sigortalıya yaşlılık aylığı bağlamıştır. Kurum daha sonra hatasını fark ederek aylığı kesmiş ve yapmış olduğu ödemeleri yersiz ödeme olarak geri istemiştir. Yargıtay, Kurumun aylığı kesebileceğine ancak sebepsiz zenginleşme hükümleri nedeniyle ödemeleri geri isteyemeyeceğine hükmetmiştir. Sözer, yersiz ödemelerin geri alınmamasının gerekçesi olarak Kurumun hizmet kusuru işlemlerini göstermektedir¹⁴²⁸. Bu yoruma katılıyoruz. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız üzere, burada hizmet kusuru vardır. Olayda idarenin mali sorumluluğuna gidilip idareden tazminat istenmemesinin nedeni, 5510 sayılı Kanundan önce yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanmasıdır¹⁴²⁹. Kurumun hizmet kusuru, ilgiliyi iyiniyetli sebepsiz zenginleşen haline getirmiştir. Bu durumda iade yükümlülüğü olmayan ilgilinin Kurumdan tazminat talep etmesine gerek kalmamıştır.

Yukarıda Kurumun "Sigortalılara İlişkin Kişisel Dosyaları Sağlıklı Tutmak" yükümlülüğüne ve bu yükümlülüğe aykırılığın hizmet kusuru doğuracağına değinildi. Bunun haricinde, Kurumun, ihlal edilmesi halinde hizmet kusuru doğurabilecek yükümlülüklerinden bazıları şunlardır: "Sigortalıların Prim Kayıtlarını Sağlıklı Tutmak", "Emekli İken Yeniden Çalışan Sigortalıyı Bilgilendirmek", "Sigortalıya Sigortalılık Koşulları Hakkında Bilgi Vermek", "Kurumun (Resen) Araştırma Görevini Yerine Getirmesi"¹⁴³⁰.

Görüldüğü üzere, Kurumun yükümlülüklerini ihlal etmesi neticesinde sigortalılara verdiği zararlar hizmet kusuru kapsamında ele alınmaktadır. Kurum yani idare sunduğu hizmeti gereği gibi gerçekleştirmemişse, kendisinden beklenen dikkat ve özeni göstermemişse hizmetin kötü işlemesi yani hizmet kusuru söz

¹⁴²⁸ Sözer, Hizmet Kusuru, s.389.

¹⁴²⁹ Bu konudaki açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm, §2, I, A, 1. 506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu; Birinci Bölüm, §2, I, A, 2. 1479 Sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu; Üçüncü Bölüm, §5, III, A, 2, a) Sebepsiz Zenginleşme İlkesi İle İade Yükümlülüğünün Kapsamı Arasındaki İlişkiye Dair Yargı Kararları.

¹⁴³⁰ Bkz. Sözer, Hizmet Kusuru, s.387-402.

konusudur¹⁴³¹. Gerçekten de yukarıda belirtilen yükümlülöklere aykırılık halinde hizmetin kötü işlediğı muhakkaktır.

Sonuç olarak, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması neticesinde ilgililerin bu işlemten gördükleri zarardan Kurumun “idarenin mali sorumluluğı ilkesi” çerçevesinde sorumlu olması gerektiğı kanaatindeyiz. Öğretide, ilgililerin, zararın tazmini için karşı dava açabileceğı ve bu davaların birleştirilmesiyle karar verilmesinin isabetli olacağı ifade edilmiştir¹⁴³².

IV. FAİZ

İade yükümlölüğünün kapsamının belirlenmesi noktasında değinilmesi gereken bir diğer konu faizdir. Yersiz ödemelere uygulanacak faize yukarıda yeri geldiğinde kısaca değinilmiştir¹⁴³³. Ancak önemi nedeniyle faizin ayrı bir başlık altında incelenmesi gerekli görölmüştür.

Yersiz ödemelerin geri alınmasında uygulanacak faiz 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi ile Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 5., 6., 10., 12., 13. ve 14. maddelerinde düzenlenmiştir.

Kısaca açıklamak gerekirse, Kanunda yersiz ödeme borcuna faiz uygulanması konusunda yersiz ödemenin kaynağına göre ayırım yapılmıştır. İlgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışından doğan yersiz ödemelerde faiz, ödemenin yapıldığı tarihten itibaren uygulanır. Buna göre, geriye yönelik 10 yıllık süre içerisinde yapılmış tüm yersiz ödemelere, yersiz ödemenin yapıldığı tarihten itibaren faiz uygulanır (m.96/1, a). Kurum hatasından doğan yersiz ödemelere ise, yersiz ödeme borcunun 24 ay içerisinde ödenmemesi halinde 24 aydan sonra faiz uygulanmaya başlanır (m.96/1, b). Kanunda açıkça belirtildiğı üzere yersiz ödemelere uygulanacak faiz kanuni faizdir. Bu faiz, temerrüt faizi niteliğindedir¹⁴³⁴.

¹⁴³¹ Ender Ethem Atay, **İdari Yargılama Hukuku**, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023, s.368.

¹⁴³² Bkz. *Caniklioğlu*, Çeşitli Sorunlar, s.296, 316.

¹⁴³³ Bu konudaki açıklamalar için bkz. Birinci Bölüm, §2, I, A, 5. 5510 Sayılı Kanun Dönemi.

¹⁴³⁴ *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.109; *Köprücü*, s.114.

Belirtilmelidir ki, faize ilişkin Alman Hukukundaki düzenlemeler hukukumuza nazaran oldukça farklıdır. Alman Hukukunda haksız sağlanan yardımlar sigortalılardan geri alınırken faiz uygulanmaz. Hukukumuzda ise ilgililerin hukuka aykırı eyleminden doğan yersiz ödemelerde ödeme tarihinden itibaren; Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemelerde ise 24 ayın sonundan itibaren faiz uygulanır. Kanaatimizce Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında faiz uygulanmamalıdır. Bu açıdan Alman Hukukundaki düzenleme hukukumuzdaki düzenlemeye nazaran daha isabetlidir. Ancak ilgililerin hukuka aykırı eyleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında faiz uygulanmalıdır. Bu açıdan ise hukukumuzdaki düzenleme Alman Hukukundaki düzenlemeye nazaran daha isabetlidir.

Yersiz ödeme borcuna faiz uygulanmasında iki husus önem arz etmektedir. İlki, faize faiz yürütülmesi yani bileşik faiz uygulanmasıdır. Bilindiği üzere, faizin ana paraya eklenmesi suretiyle bulunan miktara tekrar faiz yürütülmesini anlatan bileşik faiz Türk Borçlar Kanunu ve 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanun¹⁴³⁵ hükümleri gereğince yasaktır. Oysa Yönetmeliğin 10. maddesinin 1. fıkrası ilgililerin hatasından doğan yersiz ödemelere bileşik faiz uygulanacağını düzenlemektedir¹⁴³⁶. Düzenlemeye göre, her bir yersiz ödemeye ödemenin yapıldığı tarihten işlemin tespit edildiği tarihe kadar faiz işletilir. Ardından ana para ile faizin toplamı ilgili adına borç olarak kaydedilir. Düzenleme gereğince, kaydedilen bu borca borcun tespit edildiği tarihten itibaren faiz işletilebilir. Öğretide bu düzenlemenin bileşik faizi yasaklayan Türk Borçlar Kanunu düzenlemelerini dolanır nitelikte olduğu ifade edilmiştir¹⁴³⁷. Bize göre hüküm Kanun hükmünü

¹⁴³⁵ RG, 19.12.1984, 18610.

¹⁴³⁶ Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m.10/1: "Düzenlenen borç tablosu üzerinde ilgilinin kasıtlı ve kusurlu davranışı sebebiyle yapılan fazla veya yersiz ödemelerin her biri için, ödemenin yapıldığı tarihten hatalı işlemin tespit edildiği tarihe kadar kanunî faiz hesaplanır. Yapılan ödemeler ve hesaplanan faiz toplamı ilgilisi adına borç kaydedilir. Bu şekilde tahakkuk ettirilecek borçlarda daha sonra hesaplanacak faizler için faiz başlangıç tarihi borcun tespit edildiği tarihtir".

¹⁴³⁷ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.110.

dolanma teşkil etmiyorsa da açıkça Kanun hükümlerine aykırıdır¹⁴³⁸. Bu nedenle bu yönetmelik hükmünün uygulanmaması gerekir.

Yersiz ödemelere faiz uygulanmasına ilişkin diğer bir önemli husus ise yukarıda da zikredildiği üzere, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin 24 ay içerisinde ödenmesi halinde faiz uygulanmamasıdır. Bilindiği üzere, Türk Borçlar Kanunu m.117/2 gereğince, iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin borçlu temerrüdüne düşmesi için ihtar şarttır. Dolayısıyla iyiniyetli sebepsiz zenginleşen bildirimle temerrüde düşecektir. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi düzenlemesi olmasaydı, Kurum hatası nedeniyle yersiz ödeme borçlusu haline gelen ilgili, borcun tebliğiyle birlikte temerrüde düşecek ve yersiz ödeme borcuna faiz işleyecekti. Oysa 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi nedeniyle faiz 24 ay sonra işlemeye başlayacaktır. Öğretide düzenleme isabetli bulunmaktadır¹⁴³⁹. Buna göre düzenleme sebepsiz zenginleşmede temerrüdü düzenleyen Türk Borçlar Kanununun 117. maddesine göre daha ileridedir ve ilgililer sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre daha avantajlı konuma getirilmişlerdir. Ayrıca ilgilileri koruma ve Kurum alacağını sınırlama amacı gütmekte olan bu düzenleme ile mağduriyetlerin önlenmesinin mümkün olabileceği belirtilmektedir¹⁴⁴⁰.

İlgili düzenlemenin iyiniyetli sebepsiz zenginleşenin temerrüdünün başlangıcını düzenleyen Türk Borçlar Kanununun 117. maddesine göre ilgililerin çok daha lehine olduğu tartışmasız bir gerçektir. Ancak, sebepsiz zenginleşme¹⁴⁴¹ ve idari işlemin geri alınması¹⁴⁴² gibi temel hukuk ilkelerini görmezden gelerek hukuk güvenliğini zedeleyen ve hukuk devletinde var olmaması gereken bir düzenlemeyi hayata geçiren kanun koyucunun ilgililere bu şekilde bir kolaylık sağlaması, ilgililerin ağzına bir parmak bal çalmaktan¹⁴⁴³ başka bir şey değildir.

¹⁴³⁸ Bkz. Köprücü, s.115.

¹⁴³⁹ Bkz. Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.111.

¹⁴⁴⁰ Bkz. Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.110-111; Köprücü, s.116-117.

¹⁴⁴¹ Bkz. Üçüncü Bölüm, §5, III, A. Sebepsiz Zenginleşme İlkesinin İade Yükümlülüğünün Kapsamına Etkisi.

¹⁴⁴² Bkz. Üçüncü Bölüm, §6, I, D, 2. Olması Gereken Hukuk.

¹⁴⁴³ Ağzına bir parmak bal çalmak, birini tatlı sözlerle veya çeşitli hediyelerle bir süre için kandırmak, oyalamak anlamına gelen bir deyimdir. Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (27 Aralık 2023).

Kanun koyucunun, geri alınması noktasında süre sınırı getirilmesi gereken, iyiniyet esas alındığında birçok somut olayda hiç geri alınmaması gereken bir ödemeyi geri alırken 24 ay boyunca faiz almaması lütfu, ödemenin geri alınmaması gerekliliği karşısında oldukça sönük kalmaktadır.

§6. YERSİZ ÖDEMELERİN TAHSİLİ

I. YERSİZ ÖDEMELERİN TESPİTİ

A. Genel Olarak

5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde ve Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 4. maddesinde fazla veya yersiz ödendiği *tespit edilen* her türlü ödemenin yersiz ödeme olacağı ve geri alınacağı ifade edilmektedir. Görüldüğü üzere, Kurum tarafından yapılan bir ödemenin yersiz ödeme olması ve geri alınması yersiz olduğunun tespit edilmesine bağlıdır.

Yersiz ödemelerin tespiti oldukça önemli bir husustur. İade yükümlülüğünün kapsamı ile faizin ve zamanaşımının başlangıcının belirlenmesi yersiz ödemenin tespit tarihine bağlıdır¹⁴⁴⁴. Kurumun 2018/38 sayılı Genelgesine göre, tespit tarihinin belirlenmesinde “*gelir veya ayılığın baştan beri iptal edilmesi, belli bir tarihten sonra kesilmesi veya belli bir aralık için borç çıkarılması işlemlerine esas herhangi bir belgenin (soruşturma veya inceleme raporları, değişik mercilerden gelen yazılar vb) Kurum evrak kaydına girdiği tarih*” esas alınacaktır¹⁴⁴⁵.

Özellikle Kurum hatasından doğan yersiz ödemeler düşünüldüğünde, yersiz ödemelerin tespitinin ne kadar büyük bir öneme sahip olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Zira bu durumda yersiz ödemeler ne kadar geç tespit edilirse, ilgililerin mağduriyeti o kadar fazla olacaktır. İlgililerin kusurlu veya kasıtlı eylemlerinden doğan yersiz ödemelerin geç tespiti ise, Kurum aleyhine sonuçlar

¹⁴⁴⁴ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.73.

¹⁴⁴⁵ Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm, 2.

doğurur. Zira yersiz ödeme ilgililerin kusurlu ve kasıtlı hareketinden doğmuş olsa bile iade yükümlülüğü en fazla 10 yıl geriye gitmektedir. Bu nedenle yersiz ödemelerin kısa sürede tespit edilmesinde hem ilgililerin hem de Kurumun yararının olduğu söylenebilir.

B. Tespit Edilecek Husus

Yukarıda bahsedildiği üzere, konuya ilişkin mevzuatta Kurum tarafından yapılan *ödemelerin yersiz olduğunun* tespit edilmesinden bahsedilmektedir. O halde tespit edilecek husus, Kurumun yaptığı ödemelerin yersizliğidir. Bir diğer ifade ile hak kazanma koşulları eksik olmasına veya yardımın kesilmesi gerekmesine rağmen yardım yapıldığı yahut hak kazanılan miktardan fazla yardım yapıldığı tespit edilecektir. Bu tespit, Kurumun yaptığı ödemelerin yersiz olup olmadığına ilişkin bir denetimi gerektirir. Denetimde Kurum tarafından yapılan ödemeler daha önce bahsedilen ve yersiz ödemenin unsurları olarak adlandırdığımız¹⁴⁴⁶ şartlar açısından incelenecektir. İlgili şartların varlığı halinde ödemelerin yersiz olduğu tespit edilmiş olacaktır.

C. Tespitin Yapılması

Yersiz ödemelerin tespitine ilişkin bir diğer önemli husus, tespitin yapılmasıdır. Tespitin nasıl yapılacağı 5510 sayılı Kanunda düzenlenmemiştir¹⁴⁴⁷. Buna karşılık konu Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinde düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 7. maddesi gereğince, “*fazla veya yersiz ödeme; kontrol, denetim, inceleme, Sayıştayca kesin hükme bağlama veya yargılama sonucunda tespit edilir*”. Hükme göre tespitin yapılmasında 3 farklı yöntem vardır.

İlk yöntem, tespitin Kurumun denetim ve kontrolle görevli memurları tarafından yapılmasıdır. Yönetmelik’te yer alan “kontrol, denetim, inceleme” ifadeleri, 5510 sayılı Kanunun “Kurumun denetleme ve kontrol yetkisi” başlıklı 59. maddesine göndermede bulunmaktadır. Kurum memurları kurum alacağının

¹⁴⁴⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, C. Yersiz Ödemenin Unsurları.

¹⁴⁴⁷ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.292.

varlığını yemin hariç her türlü delile dayandırabilirler ve memurlarca düzenlenen tutanaklar aksi ispatlanana kadar geçerli kabul edilir¹⁴⁴⁸. Örneğin, ölüm aylığı alan hak sahiplerinin ölüm aylığına hak kazanma koşullarına sahip olmaya devam edip etmediklerini tespit etmek için yapılan yoklama¹⁴⁴⁹ neticesinde yersiz ödeme tespit edilebilir. Bu yöntemde tespit Kurum memurları tarafından resen yapılabileceği gibi ihbar üzerine de yapılabilir¹⁴⁵⁰. Hatta, ihbar amacı taşımasa dahi Kurum memurlarının yersiz ödemeden haberdar olmasını sağlayan olaylar da tespit yapılmasını sağlar¹⁴⁵¹.

İkinci yöntem, tespitin Sayıştay tarafından yapılmasıdır. Sosyal Güvenlik Kurumu, Sayıştay'ın denetimine tabi kurumlardan bir tanesidir¹⁴⁵². Sayıştay hem idari hem de yargısal görevleri olan iki yönlü bir mali denetim organıdır¹⁴⁵³. Yönetmelik'te Sayıştay'ın kesin hükme bağlaması sonucunda yersiz ödemenin tespit edileceği belirtilmektedir. Bu, Sayıştay'ın yargısal görevine yapılmış bir atıftır. Sayıştay, kanunlarla sorumlu olarak belirlenen kişilerin yaptığı işlemlerin veya tuttuğu hesapların mevzuata uygun olup olmadığı hususunda yargılama yapar¹⁴⁵⁴. Yargılama sonucunda hesap ve işlemlerin mevzuata aykırılığı tespit edildiğinde zararın sorumlulardan¹⁴⁵⁵ tazmin edilmesine hükmedilir¹⁴⁵⁶. Sayıştay'ın yargılama sonucunda verdiği karar kesindir, farklı bir yargı merciine başvuru imkânı yoktur¹⁴⁵⁷. Bununla birlikte Sayıştay içerisindeki organlara temyiz, karar

¹⁴⁴⁸ İlgili düzenlemenin eleştirisi için bkz. *Köprücü*, s.99-102.

¹⁴⁴⁹ Bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.708.

¹⁴⁵⁰ *Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar*, s.292.

¹⁴⁵¹ Örneğin Caniklioğlu'nun aktardığına göre, bir sigortalının kendisiyle aynı durumda olan başka bir sigortalıdan daha düşük emekli aylığı aldığı için aylığının artırılması talebiyle Kuruma yaptığı başvuru sırasında diğer sigortalının durumundan bahsetmesi üzerine, başvurucunun aylık miktarında hata olmadığı ancak diğer sigortalıya fazla ödeme yapıldığı ortaya çıkmış ve yapılan ödemeler aylıktan ¼ oranında kesinti yapılarak geri alınmıştır. Bkz. *Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar*, s.292.

¹⁴⁵² *Kalabalık, İdare Hukuku Dersleri Cilt-I*, s.193.

¹⁴⁵³ *Akyılmaz, Sezginer ve Kaya*, s.279; *Kalabalık, İdare Hukuku Dersleri Cilt-II*, s.442; A. Şeref Gözübüyük, **Yönetmelik Yargısı**, 37. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2020, s.50.

¹⁴⁵⁴ Halil *Kalabalık, İdari Yargılama Usulü Hukuku*, 16. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s.87.

¹⁴⁵⁵ Sorumluların kim olduklarına ilişkin yasal düzenlemeler için bkz. 6085 sayılı Sayıştay Kanunu m.7 (RG, 19.12.2010, 27790) ve 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu m.71 (RG, 24.12.2003, 25326).

¹⁴⁵⁶ *Kalabalık, İdari Yargılama*, s.88.

¹⁴⁵⁷ *Kalabalık, İdari Yargılama*, s.95.

düzeltilme veya yargılamanın iadesi için başvurulabilir¹⁴⁵⁸. Dikkat çekmek isteriz ki, Sayıştay yargılaması kamu zararından sorumlu olan memurlara ilişkindir, idarenin ödeme yaptığı kişilere ilişkin değildir¹⁴⁵⁹. Anayasanın 160. maddesinde, Sayıştay'ın sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlamakla görevli olduğu ifade edilerek bu husus vurgulanmıştır. O halde Sayıştay'ın idarenin ödeme yaptığı kişilere ilişkin kesin hükme bağlama görevi yoktur. Kamu zararına sebep olan husus sorumlu olarak ifade edilen memurların mevzuata aykırı davranmasına dayanır. Buradan yola çıkıldığında, yersiz ödemelerin Sayıştay'ın kesin hükmüyle tespit edilmesinin yalnızca Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerde söz konusu olacağı kanaatindeyiz. Zira, Kurum hatasına dayanmayan yersiz ödemelerde sorumlu olarak ifade edilen memurların mevzuata aykırı davranışı mevcut olmadığı için Sayıştay'ın bu konuda kesin hükmü de söz konusu olmayacaktır.

Tespitin yapılmasına ilişkin son yöntem, yargı kararıyla tespittir. Bu yöntem, daha önce tespit yapılmamışken mahkemenin bakmakta olduğu uyuşmazlıkta yersiz ödemenin varlığını tespit etmesi olarak anlaşılmalıdır.

Üçüncü yöntem olan yargı kararıyla tespit, ilk yöntem olan Kurum memurları tarafından tespitle karıştırılmaya müsaittir. Şöyle ki, Kurum memurları tarafından yapılan tespit sonucu ilgililere borç çıkartılması halinde ilgililer bu işleme itiraz etmekte ve uyuşmazlık yargıya intikal etmektedir. Bu durumda mahkemenin davayı reddetmesi yersiz ödemenin tespiti olarak kabul edilmemelidir. Zira tespit daha önce Kurum memurları tarafından yapılmıştır. Daha önce değindiğimiz üzere, yersiz ödemenin tespit tarihi birçok husus açısından önem arz etmektedir¹⁴⁶⁰. Bunun için Kurum işlemine karşı açılan davaların reddinde tespit tarihi olarak karar tarihi değil, Kurum memurlarının tespit tarihi esas alınmalıdır.

¹⁴⁵⁸ Atay, İdari Yargılama, s.179-180.

¹⁴⁵⁹ Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.278-279 ve 32. dipnot.

¹⁴⁶⁰ Bkz. Üçüncü Bölüm, §6., I., A. Genel Olarak.

D. Tespitin Yapılma Süresi

Kanaatimizce yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin en önemli ve en sorunlu hususların başında tespitin yapılma süresi gelmektedir. Tespitin yapılma süresi ifadesiyle kastettiğimiz, Kurum tarafından ödeme yapılması ile yapılan ödemenin yersiz olduğunun tespit edilmesi arasında geçen süredir. Tespitin yapılma süresi bu yönüyle yersiz ödemelerin hangi süre içerisinde geri alınabileceğini anlatır. Örneğin, yaşlılık aylığı 30 yıl boyunca ödendikten sonra sigortalı 90 yaşındayken yersiz olduğu gerekçesiyle kesilip yapılan ödemeler 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi gereğince geri istenebilecek midir? Bu soruya verilecek cevap tespitin yapılma süresine bağlıdır. Durumun önemini vurgulamak için bilinçli olarak verilen bu örnek belki çok uç bir örnek olarak görülebilir. Lakin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi mevcut şekliyle yürürlükte olduğu müddetçe verilen örnekteki benzer durumların yaşanma olasılığı her zaman vardır.

Tespitin yapılma süresi yani sosyal sigorta ve genel sağlık sigortası yardımlarının yardımın yapılmasından itibaren yersiz olduğu gerekçesiyle geri alınabileceği süre doğrudan hukuk güvenliğiyle ilişkilidir¹⁴⁶¹. Öğretide belirtildiği üzere, *“idari işlemlerin hukuka aykırı veya hatalı olduğu gerekçesiyle her an iptali veya geri alınması endişesinin, hukuki güvenlik hakkını ihlal edeceği açıktır”*¹⁴⁶². Gerçekten de tespitin yapılması süre açısından sınırlandırılmadığı müddetçe, Kurum tarafından yapılan yardımlar, hayatları boyunca, ilgililerin başlarının üstünde Demokles’in Kılıcı gibi duracaktır.

Tespitin yapılma süresi hususunu “olan hukuk” ve “olması gereken hukuk” açısından ayrı ayrı ele almanın faydalı olacağı düşüncesindeyiz.

¹⁴⁶¹ Hacıoğlu Çalışkan’a göre, “Böyle bir sürenin eksikliği, yersiz ödemelerin yıllar sonra ve hatta ilgilisi hayatta değilken mirasçılardan talep edilmesi gibi hukuki istikrarla bağdaşmayacak uygulamalara neden olmaktadır.”, *Hacıoğlu Çalışkan*, s.2284.

¹⁴⁶² *Yıldırım*, s.355.

1. Olan Hukuk

Hukukumuzda tespitin yapılma süresini düzenleyen bir kural mevcut değildir. Bu noktada iki ihtimal söz konusudur. Ya kanun koyucu bu konuyu bilerek düzenlememiştir, ki bu durumda bilinçli susma vardır¹⁴⁶³; ya da kanun koyucu bu konuyu düzenlemeyi unutmuştur, ki bu durumda bilinçsiz boşluk vardır¹⁴⁶⁴. Kanaatimizce tespitin yapılma süresinin düzenlenmemiş olması kanun koyucunun bilinçli tercihidir. Kanun koyucu burada bir kural düzenlemeyerek tespitin yapılma süresini kasıtlı olarak sınırlandırmamıştır. Böylece Kurum tarafından yapılan ödemelerin üzerinden ne kadar süre geçtiği fark etmeksizin, yersiz oldukları tespit edilen ödemeler 5510 sayılı Kanun m.96 gereğince geri alınabilecektir. Kanun koyucunun bu tutumunda Kurumun aktüeryal dengesini korumak istemesinin etkili olduğu kanaatindeyiz.

Tespitin yapılma süresinin bilinçli olarak sınırlandırılmamış olmasının sonucu olarak, yersiz ödeme doğuran Kurum işlemi yapılmasından çok uzun yıllar sonra, örneğin 30 yıl sonra, tespit edilmiş olsa bile yersiz ödemeler geri alınabilmektedir. Oysa Alman Hukukunda durum farklıdır¹⁴⁶⁵. Yukarıda belirtildiği üzere, idari işleme dayanan ve haksız sağlanan yardımların geri alınması için öncelikle haksız yardım sağlayan idari işlemin kaldırılması gerekmektedir. Bu işlem ise, tek seferlik yardım sağlayan idari işlemlerin geri alınması hariç, süre açısından sınırlandırılmıştır. Örneğin, baştan itibaren hukuka aykırı olan idari işlemlerin geri alınmasında uygulanan SGB X § 45'te, sürekli etkili idari işlemlerin geri alınması kural olarak tebliğden itibaren 2 yıla sınırlandırılmıştır. Ancak yararlanıcılar kötüniyetli ise 10 yıl veya süresiz olarak geri alınabilir. Ayrıca yetkili makamın geri

¹⁴⁶³ Bilinçli susma konusunda bkz. *Oğuzman ve Barlas*, s.99-100; *Dural ve Sarı*, s.74-75; *Öztan ve Gürpınar*, s.152; *Zevkliler ve Acabey*, s.155-156.

¹⁴⁶⁴ Bilinçsiz boşluk konusunda bkz. *Oğuzman ve Barlas*, s.102-104; *Öztan ve Gürpınar*, s.157; *Zevkliler ve Acabey*, s.150-151.

¹⁴⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a) Geri Alınabilecek Durumlar.

almayı gerektirecek nedenleri öğrenmesinden itibaren 1 yıl içerisinde geri alma işlemi gerçekleştirilmelidir¹⁴⁶⁶.

Hukukumuzda bu konuda hiçbir sınırlandırma olmadığı ve yersiz ödemenin tespiti süre açısından sınırlandırılması gerektiği kanaatinde olduğumuz için Alman Hukukundaki düzenlemenin hukukumuzdaki düzenlemeye göre daha isabetli olduğu kanaatindeyiz.

2. Olması Gereken Hukuk

a) Genel Olarak

Olan hukuk açısından ulaşılan sonucun tatminkâr olmadığı ifade edilmelidir. Zira mevcut durum adaletsiz sonuçlara yol açma potansiyeli taşımakta ve hukuk devleti ilkesini zedelemektedir. Yukarıda verdiğimiz örnek bu açıdan çarpıcıdır. Gerçekten de Kurumun kendi hatası nedeniyle 30 sene boyunca ödeme yaptığı ve güven oluşturduğu sigortalının ödemesini kesip ödediği miktarının bir kısmını geri ödeme imkânı olmayan sigortalıdan talep etmesi hem hakkaniyete hem de hukuki güvenlik ve idari istikrar gibi hukuk ilkelerine uygun değildir. Öğretide isabetle belirtildiği üzere,

“Hukuka aykırı bir işlemin kazanılmış hak doğurabileceğini söylemek kolay olmamakla beraber ilgili lehine yarattığı hukuki durumların ilelebet tartışma konusu yapılması da mümkün değildir. Dolayısıyla belirli sürenin geçmesi sonucu bu hukuki durumların korunmasında meşru yararları olan ilgililerin korunması, yani bu hukuki durumların dokunulmazlığını kabul etmek gerekir”¹⁴⁶⁷. Yine aynı yazara göre;

¹⁴⁶⁶ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, C, 3, a, aa, bbb) SGB X § 45 Gereğince Fayda Sağlayan Hukuka Aykırı İdari İşlemlerin Geri Alınması.

¹⁴⁶⁷ Turgut Tan, **İdari İşlemin Geri Alınması**, İstanbul: Aristo Yayınevi, 2020, s.88. Belirtelim ki yazar hak doğuran idari işlemler için bu tespiti yapmakta, çok ciddi ve ağır hukuka aykırılıklar taşıyan yok hükmündeki idari işlemler, hile ile elde edilmiş işlemler veya açık hata taşıyan işlemler gibi idari işlemlerin hak doğurmaya elverişli olmadığını belirtmektedir. Bkz. Tan, s.104 vd.

“Hemen belirtelim ki belirli bir zaman süresinin geçmesinin hukuka aykırılıkları ortadan kaldırdığı söylenemez¹⁴⁶⁸. Ancak, lehlerine belirli hukuki durumlar yaratılmış olan kişilerin bunların korunmasında olan meşru yararlarının sınırsız bir şekilde tartışma konusu yapılması da hukukun başlıca amacı olan ilişkilerde güven ve istikrar esasları ile bağdaşamaz.”¹⁴⁶⁹

Ayrıca, meslekte kazanma gücü kayıp oranının Kurum tarafından yanlış hesaplanması nedeniyle, sigortalıya bağlanan sürekli iş göremezlik gelirin 7 sene sonra kesilip yersiz ödeme borcu çıkartıldığı bir olaya ilişkin Yargıtay kararının karşı oyunda belirtildiği üzere,

“İdareye bir süre ile sınırlı olmaksızın tasarrufunu her zaman geri alma olanağı tanınacak olursa uyumsuzlukların sonu gelmez. Hukuka aykırı bir işlem ancak belirli bir süre sonraya kadar geri alınabilir. Belirli bir süre geçtikten sonra hukuka aykırı işlemin geri alınması da hukuka aykırı olur. Hukukun bir amacı da kişilerin gerek birbirleriyle gerekse devletle olan ilişkilerde güven ve sürekliliği sağlamaktır. Yasaya aykırı sakat bir işlemin uzun bir süre sonra geri alınması adalet, hakkaniyet, kamu düzeni ve istikrar ilkelerine dolayısıyla hukuka aykırı olur. Topluma ve kişiye hizmetle yükümlü bir hukuk devleti kişiye haksızlık yapmamak ve kendisinin yararlandığı bir süreden kişiyi de yararlandırmak zorundadır”¹⁴⁷⁰.

Tespitin yapılma süresine ilişkin mevcut durumun oluşturduğu sorunların çözümünde idare hukukunda benimsenen ilkeler yol gösterici olabilir. Bu nedenle aşağıda idari işlemlerin geri alınabileceği süre konusunda kısaca bilgi verilecektir. Ardından idare hukukundaki ilkeler yersiz ödemelerin geri alınması açısından değerlendirilecektir.

b) İdari İşlemin Geri Alınmasına İlişkin Esaslar

Daha önce zikredilmesine rağmen önemine binaen tekrar etmekte fayda görüyoruz: Kurum idari teşkilat içerisinde Sosyal Kamu Kurumları arasında yer

¹⁴⁶⁸ Yazar burada künyesi verilen şu esere atıf yapmaktadır: Prosper Weil, Les conséquences de l'annulation des actes administratifs pour excès de pouvoir, Thèse, 1952, s.168.

¹⁴⁶⁹ Tan, s.104.

¹⁴⁷⁰ Bkz. YHGK, 15.6.2021, E.2017/2460, K.2021/763, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

alır¹⁴⁷¹. Dolayısıyla Kurum aslında İdare'nin bir parçasıdır. Kurumun yaptığı işlemlerin önemli bir kısmı idari işlemdir¹⁴⁷². Kurum işlemlerinin idare hukuku açısından ele alınması oldukça geniş bir inceleme konusudur. Ancak burada, konumuzla bağlantılı olduğu için, yalnızca yersiz ödemelerin geri alınmasında tespit süresi hususu incelenecektir.

Kurumun sosyal sigortalardan parasal yardım yapması veya genel sağlık sigortasından sağlık yardımı yapması bireysel idari işlemdir¹⁴⁷³. İdarenin yaptığı bireysel idari işlemler hukuka aykırı olabilir. Bu tür işlemlerin ve etkilerinin ortadan kaldırılması gerekmektedir¹⁴⁷⁴. Hukuka aykırı bireysel idari işlemlerin ortadan kaldırılmasının yollarından biri, idari işlemin geri alınmasıdır¹⁴⁷⁵. İdari işlemin geri alınması, hukuka aykırı bireysel idari işlemin, bir başka bireysel idari işlemle geçmişe yönelik olarak ortadan kaldırılmasıdır¹⁴⁷⁶. Nitekim öğretide “*yapıldığı tarihten itibaren (ex tunc) hukukî hayattan silinmesi, çıkarılması*” olarak tanımlanmaktadır¹⁴⁷⁷. Geri alma işlemiyle birlikte, hukuka aykırı olan bireysel idari işlem ve bu işlemin geçmişte meydana gelen sonuçları ortadan kaldırılır¹⁴⁷⁸. Hukuka aykırı bir idari işlemin geri alınması veya kaldırılması gerekmektedir¹⁴⁷⁹. Geri almanın kaldırmadan farkı, işlemin geçmişe etki etmesidir. Bireysel idari işlemin kaldırılmasının sonuçları geleceğe yönelikken, geri almanın sonuçları geçmişe yöneliktir¹⁴⁸⁰.

¹⁴⁷¹ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.165; Kalabalık, İdare Hukuku Dersleri Cilt-I, s.356-359; Ulusoy, s.229; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.345. Geçmiş dönemde de Sosyal Sigortalar Kurumu sosyal yardım kurumu olarak kabul edilmiştir. Bkz. Sıddık Sami Onar, **İdare Hukukunun Umumi Esasları II. Cilt**, 3. Baskı, İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1966, s.961-964.

¹⁴⁷² Sözer, Hizmet Kusuru, s.357, 385-386.

¹⁴⁷³ Sözer, Hizmet Kusuru, s.385.

¹⁴⁷⁴ Onur Karahanoğulları, **İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme)**, 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2018, s.626.

¹⁴⁷⁵ İdari işlemin geri alınmasına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Tan, s.20 vd.

¹⁴⁷⁶ Günday, s.170; Atay, İdare Hukuku, s.554.

¹⁴⁷⁷ Tan, s.22.

¹⁴⁷⁸ Günday, s.171; Gözler, İdare Hukuku, s.1231; Atay, İdare Hukuku, s.555; Ulusoy, s.457; Gözübüyük ve Tan, s.491; Yıldırım, s.348; Yaşar, s.397; Tan, s.22.

¹⁴⁷⁹ Karahanoğulları, s.626.

¹⁴⁸⁰ Günday, s.181; Gözler, İdare Hukuku, s.1231; Atay, İdare Hukuku, s.552, 555; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.490; Tan, s.24. İdari işlemin kaldırılması ile geri alınması arasındaki farklar için bkz. Tan, s.24-27; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.501-504.

Hukuka aykırı bireysel idari işlem tezat yaratır. Bir yandan, ilgili işlemin ortadan kaldırılması gerekmektedir, zira hukuk devletinde idarenin hukuka aykırı işlem yapmaması, yapmışsa işlemi düzeltmesi gerekir. Bir yandan ise, ilgili işlemin ortadan kaldırılması hukuki güvenlik ve idari istikrar ilkesini zedeleyerek hukuk devletini ihlal etmektedir. Zira hukuk devletinde bireyler idarenin yaptığı işlemlerin hukuka uygun olduğuna güvenirler. İşlemin geri alınmasıyla birlikte işlemin doğurduğu sonuçlar ortadan kalkacak ve hukuk güvenliği zedelenecektir¹⁴⁸¹. Oysa hukuk devletinde bireyler işlemlerini gerçekleştirirken hukuka uygun davrandığı konusunda idareye güven duymaları gerekir¹⁴⁸². İdare edilenler kendilerine yönelik idari işlemlerin sınırsız bir süre boyunca geri alınabileceği tehlikesinden kurtarılmalıdırlar¹⁴⁸³. Görüldüğü üzere bir idari işlemin hukuka aykırı olması halinde hem ortadan kaldırılması hem de bu işleme güvenen bireylerin güvenlerinin korunması gerekir. İşte bu tezat, idari işlemlerin geri alınmasında denge kurulmasını gerektirmektedir. Bu denge, idari işlem geri alınırken hukuk güvenliğinin zedelenmemesi ile mümkün olabilir. Bunun için geri alınabilecek idari işlemler hukuka aykırı işlemlerle sınırlandırılmış ve geri alma işlemi de süre ile sınırlandırılmıştır¹⁴⁸⁴.

İdari işlemlerin geri alınmasına ilişkin idare hukuku mevzuatında bir düzenleme mevcut değildir. Konuya ilişkin esaslar öğreti ve yargı kararları çerçevesinde şekillenmektedir. Buna göre, bir idari işlemin geri alınabilmesi için öncelikle hukuka aykırılık gerekir¹⁴⁸⁵. Hukuka uygun idari işlemler geri alınamaz¹⁴⁸⁶. Hukuka aykırı idari işlemler ise kendi içerisinde geri alma koşulları açısından ikiye ayrılır. Bunlar, ilgisine yarar sağlayan ve ilgisine yüküm yükleyen işlemlerdir¹⁴⁸⁷. İlgisine yüküm yükleyen veya başka bir ifade ile yarar sağlamayan hukuka aykırı bireysel idari işlemlerin her zaman geri alınabileceği kabul

¹⁴⁸¹ Gözler, İdare Hukuku, s.1232.

¹⁴⁸² Ulusoy, s.296.

¹⁴⁸³ Tan, s.152.

¹⁴⁸⁴ Karahanoğulları, s.628.

¹⁴⁸⁵ Gözübüyük ve Tan, s.496.

¹⁴⁸⁶ Yıldırım, s.348; Tayfun Akgüner ve Kahraman Berk, **İdare Hukuku**, 8. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2017, s.1160.

¹⁴⁸⁷ İdari işlemlerin bu şekilde adlandırılması için bkz. Günday, s.179.

edilmektedir. İlgilisine yarar sağlayan hukuka aykırı bireysel idari işlemlerin ise kural olarak dava süresi içerisinde geri alınabileceği öğretide genel olarak kabul edilmektedir¹⁴⁸⁸. Ancak açık hata durumunda veya gerçek dışı beyan ya da hile gibi hukuka aykırılığa ilgilinin sebep olduğu durumlarda hukuka aykırı bireysel idari işlemler süre ile sınırlı olmaksızın her zaman geri alınabilir¹⁴⁸⁹.

Çalışma konusu açısından bizi ilgilendiren husus, ilgisine yarar sağlayan hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınmasıdır. Görüldüğü üzere hukuka aykırı olan ve ilgiliye yarar sağlayan idari işlemlerin geri alınması süre açısından ikiye ayrılmış vaziyettedir. Bazı idari işlemler ilgisine yarar sağlasa dahi süre sınırı olmaksızın her zaman geri alınabilir. Açık hata bu duruma örnektir. Açık hata ifadesi, *“sadece idare tarafından değil, yönetilenler veya kamu hizmetinden yararlananlar tarafından da kolaylıkla anlaşılabilen hatalar”* olarak tanımlanmaktadır¹⁴⁹⁰. İlgilisine yarar sağlayan idari işlemlerdeki hukuka aykırılık işleminden yararlanan kişilerin kastından doğmuşsa bu durumda da süre sınırı olmaksızın işlem her zaman geri alınabilecektir. Hile bu duruma örnektir. Açık hata veya ilgilinin hukuka aykırılık doğuran kasıtlı eylemi gibi durumlar bir yana bırakılırsa, ilgisine yarar sağlayan hukuka aykırı idari işlemler ancak belirli bir süre içerisinde geri alınabilir¹⁴⁹¹. Öğretide çoğunluk görüşüne göre, bu süre dava açma süresidir. İşlem ancak dava açma süresinde yani 60 gün içerisinde geri alınabilir¹⁴⁹². Zira hukuka aykırı bir idari işleminden zarar gören kişiler işlemin iptalini dava açma süresi içerisinde isteyebileceklerine göre idare de hukuka aykırı işleminden zarar görmüşse bu işlemi ancak dava açma süresi içerisinde geri alabilmelidir¹⁴⁹³. Dava açma süresi

¹⁴⁸⁸ Günday, s.179; Ulusoy, s.459; Gözler, İdare Hukuku, s.1238.

¹⁴⁸⁹ Yıldırım, s.349; Akgüner ve Berk, s.1163; Atay, İdare Hukuku, s.555-556; Kalabalık, İdare Hukuku Dersleri Cilt-II, s.134; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.505; Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.163.

¹⁴⁹⁰ Ramazan Yıldırım ve Serkan Çınarlı, **Türk İdare Hukuku Dersleri Cilt: II**, Ankara: Astana Yayınları, 2019, s.102. Açık hata kavramının Danıştay kararlarındaki uygulamasına ilişkin bkz. Halil Altındağ, “İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt.20, Sayı.4 (2016), s.87 vd; Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.163, 25. dipnot.

¹⁴⁹¹ Ulusoy, s.459; Akgüner ve Berk, s.1162; Gözübüyük ve Tan, s.496; Günday, s.175; Yıldırım, s.348-349; Yaşar, s.405; Atay, İdare Hukuku, s.555; Gözler, İdare Hukuku, s.1238.

¹⁴⁹² Günday, s.175; Yıldırım, s.348; Yaşar, s.405, 408; Atay, İdare Hukuku, s.555; Gözler, İdare Hukuku, s.1241-1242.

¹⁴⁹³ Yıldırım, s.348; Akyılmaz, Sezginer ve Kaya, s.490-491.

içerisinde işlemini geri almayan idare, işlemin doğurduğu sonuçlara katlanmalıdır¹⁴⁹⁴. Ayrıca, ilgisine yarar sağlayan hukuka aykırı idari işlemlere karşı dava açılmışsa dava süresi içerisinde işlemin geri alınabileceği kabul edilmektedir¹⁴⁹⁵. Önemle belirtilmelidir ki, idari işlemin geri alınmasında ilgilinin kusuru yok ise ve zarar doğmuşsa bu zararın idare tarafından tazmin edilmesi gerekir¹⁴⁹⁶.

Bu noktada, çalışma konusuyla yakından ilgili olması nedeniyle, yanlış intibak ve terfi nedeniyle ödenen paraların geri alınmasına ilişkin Yargıtay ve Danıştay kararlarına değinmek gerekir. İlgilisine yarar sağlayan hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınmasına ilişkin esaslar ilk olarak Yargıtay tarafından belirlenmiştir¹⁴⁹⁷. Karara¹⁴⁹⁸ konu uyuşmazlık, kanuna aykırı intibak nedeniyle ödenen paraların geri alınmasına ilişkindir. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararına göre, idare sakat işlemlerini iptal davası açma süresi içerisinde veya dava açılmışsa dava süresi içerisinde ya da kanunda özel bir süre düzenlenmişse bu süre içerisinde geri alabilir. Süre geçtiği için hukuka aykırı intibak nedeniyle ödenen paralar geri alınamaz¹⁴⁹⁹. Yüksek Mahkeme kararda kamu yararı ile kişisel yararın uzlaştırılmasına vurgu yapmıştır¹⁵⁰⁰. Aynı uyuşmazlık yani kanuna aykırı intibak nedeniyle ödenen paraların geri alınması Danıştay'ın önüne de gelmiştir. Danıştay İçtihadı Birleştirme Kararına¹⁵⁰¹ göre, hukuka aykırı olan terfi veya intibak işlemi

¹⁴⁹⁴ *Günday*, s.175; *Akyılmaz, Sezginer ve Kaya*, s.490-491.

¹⁴⁹⁵ *Yıldırım*, s.349.

¹⁴⁹⁶ *Akyılmaz, Sezginer ve Kaya*, s.504.

¹⁴⁹⁷ *Akyılmaz, Sezginer ve Kaya*, s.492-493; *Gözübüyük ve Tan*, s.498.

¹⁴⁹⁸ Bkz. YİBK, 27.1.1973, E.1972/6, K.1973/2, www.legalbank.net (7 Mart 2024).

¹⁴⁹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Günday*, 177; *Gözler*, *İdare Hukuku*, s.1225; *Gözübüyük ve Tan*, s.498.

¹⁵⁰⁰ Yargıtay'a göre, "... yanlış bir şart tasarrufun idare tarafından geri alınmasından dolayı ödenmiş fazla paraların geri istenmesi davalarında, kamu yararı ile kişisel yararı uzlaştıracak, kamu ve hukuk düzenini sarsmayacak, aksine, bunlara güven ve devamlılık sağlayacak nitelikte en adil ve hukuki bir norm olarak iptal davası süresini, genel olarak yanlış şart tasarrufu, geriye yürür şekilde geri almak için bir sınır olarak kabul etmek ... gerektir. Belirtilen süreler geçtikten sonra idare yanlış tasarrufunu geri alsa bile, geçmişteki durumlar artık kazanılmış durum niteliğinde olacağından, yanlış işleme dayanılarak yapılmış ödemelerin sebepsiz olduğu da ileri sürülemeyecek ve geri istenmesi mümkün olmayacaktır", YİBK, 27.1.1973, E.1972/6, K.1973/2, www.legalbank.net (7 Mart 2024). Karara ilişkin değerlendirme için bkz. *Sözer, Gözetim*, s.64.

¹⁵⁰¹ Bkz. Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu, 22.12.1973, E.1968/8, K.1973/14, R.G., 14/6/1974, 14915.

memurun gerçek dışı beyanına veya hilesine dayanıyorsa ya da idare edilenin anlayabileceği kadar açık bir hata mevcutsa ve idareye haber verilmemişse kanunsuz ödemeler her zaman geri alınabilir. Bu durumların dışındaki hatalı ödemeler ise 90 gün içerisinde geri alınabilir¹⁵⁰². Kararda memurun iyiniyetli olduğuna vurgu yapılmaktadır¹⁵⁰³. Kararın verildiği dönemde dava açma süresi 90 gündür. Bu nedenle karardaki 90 gün ifadesi dava açma süresine işaret etmektedir.

Yargıtay kararı hukuka aykırı tüm idari işlemlerin iptal davası süresi içerisinde geri alınmasına ilişkin iken Danıştay kararı hukuka aykırı intibak işlemlerinin iptal davası süresi içerisinde geri alınmasına ilişkindir¹⁵⁰⁴.

Danıştay'ın hukuka aykırı ödemelerin geri alınması hususunda vurguladığı esaslar farklı kararlarda da uygulanmıştır¹⁵⁰⁵. Ancak hukuka aykırı ödemeler dışındaki hukuka aykırı idari işlemlerin her zaman geri alınabileceği veya makul süre içerisinde geri alınabileceğine ilişkin kararlar da mevcuttur¹⁵⁰⁶. Bir diğer ifade ile Danıştay, hukuka aykırı intibaklar nedeniyle yapılan ödemelerin geri alınması ile diğer hukuka aykırı idari işlemlerin geri alınması arasında ayırım yapmakta ve farklı kriterler uygulamaktadır¹⁵⁰⁷. Ancak ilgili kararlar yukarıda belirtilen esaslardan ayrıldığı için eleştirilmekte¹⁵⁰⁸, *"ilgili kişiye atfedilebilir bir kusur*

¹⁵⁰² Bilgi için bkz. *Günday*, 177-178; *Ulusoy*, s.460; *Gözübüyük ve Tan*, s.499

¹⁵⁰³ Danıştay'a göre, "Kurulumuzda yapılan konuşmalarda; istikrar, kanunilik ve kamu yararı kuralları yanında iyi niyet kuralı üzerinde de önemle durulmuştur. İdarenin sakat ve dolayısıyla hukuka aykırı terfi veya intibak işlemine idare edilenin gerçek dışı beyanı veya hilesi sebep olmuşsa veyahut geri alman idarî tasarruf yok denilebilecek bir illetle malulse yahut bir terfi veya intibakta idare edilenin kolayca anlayabileceği kadar açık bir hata mevcutsa ve idareyi haberdar etmemişse, memurun iyi niyetinden söz etmeye imkân yoktur. Binaenaleyh bu kararlara dayanılarak yapılan kanunsuz ödemeler için süre düşünülemez ve her zaman istirdat olunabilir. Ancak, bunun dışında kalan hatalı ödemeler için memurun iyi niyeti istikrar ve kanuniyet kadar önemli bir kural olduğundan yukarıda yazılı istisnalar dışında kalan hatalı ödemeler 90 gün içinde istirdat edilebilir ve 90 günlük sürenin başlangıcı da hatalı ödemenin ilk yapıldığı tarihtir", Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu, 22.12.1973, E.1968/8, K.1973/14, R.G., 14/6/1974, 14915. Karara ilişkin değerlendirme için bkz. *Sözer*, *Gözetim*, s.67.

¹⁵⁰⁴ *Günday*, 178; *Ulusoy*, s.460; *Gözübüyük ve Tan*, s.499.

¹⁵⁰⁵ Bkz. *Yıldırım*, s.353.

¹⁵⁰⁶ Bkz. *Gözübüyük ve Tan*, s.496-501; *Gözler*, *İdare Hukuku*, s.1226-1230; *Yıldırım*, s.353-355.

¹⁵⁰⁷ *Günday*, 178-179; *Karahanoğulları*, s.628.

¹⁵⁰⁸ Bkz. *Gözler*, *İdare Hukuku*, s.1226-1230; *Yıldırım*, s.355.

olmadıkça, idare, hukuka aykırı işlemleri dava açma süresi geçtikten sonra geri alamaz” denilmektedir¹⁵⁰⁹.

c) İdari İşlemin Geri Alınmasına İlişkin Esasların Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasında Uygulanabilirliği

İdari işlemin geri alınmasının çalışma konusuyla ilişkisi, yersiz ödemelerin Kurum yani idare tarafından yapılan bir idari işlemin geri alınması neticesinde doğmasıdır. Örneğin, aylık veya gelir bağlama işlemi ya da cenaze ödeneği verme işlemi geri alınmakta ve bunun neticesinde yersiz ödeme doğmaktadır.

Bu noktada, idare hukuku öğretisinin çoğunluğu tarafından kabul edilen ve Yargıtay ile Danıştay’ın hukuka aykırı intibak nedeniyle ödenen paraların geri alınmasında uyguladığı, ilgisine yarar sağlayan hukuka aykırı idari işlemlerin ancak dava açma süresi içerisinde geri alınabileceğine yönelik ilke yersiz ödemelerin geri alınmasında da kullanılabilir¹⁵¹⁰. Önemle belirtelim ki ileri sürdüğümüz bu görüş Kurum işlemlerinin hatalı olduğuna ilişkin bir iddia değil, olması gereken hukuk açısından bir öneridir. Zira, olan hukuk açısından kanun koyucunun tercihinin yersiz ödemelerin herhangi bir süreye tabi olmaksızın geri alınması olduğunu yukarıda belirttik¹⁵¹¹. Nitekim bu husus idare hukuku öğretisinde de dile getirilmiş ve geri alma süresi konusunda kanun koyucunun farklı bir kural getirebileceği ifade edilerek yersiz ödemelerin geri alınmasının düzenlendiği 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi bu duruma örnek olarak gösterilmiştir¹⁵¹².

Kanun koyucunun yersiz ödemelerin geri alınmasını süre yönünden sınırlandırmaması adaletsiz sonuçlar doğurmaya müsaittir. İlgililerin Kurumun yaptığı aylık veya gelir bağlama ya da ödeme yapma işlemine hiçbir dahli, etkisi olmamasına rağmen Kurum hatası nedeniyle hukuka aykırı olan işlemin üzerinden

¹⁵⁰⁹ Gözler, İdare Hukuku, s.1230.

¹⁵¹⁰ Özkaraca da 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin, İdare Hukuku prensipleri ve Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 27.1.1973, E.1972/6, K.1973/2 sayılı kararına uygun şekilde, iyiniyetli zenginleşen kişilerin durumu göz önünde bulundurularak hakkaniyetle ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bkz. Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.165, 168.

¹⁵¹¹ Bkz. Üçüncü Bölüm, §6, I, D, 1. Olan Hukuk.

¹⁵¹² Bkz. Gözler, İdare Hukuku, s.1242.

uzun süreler geçtikten sonra bu işlemin geri alınması hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurabilmektedir. Hatalı işlem Kurumdan kaynaklanmasına rağmen bu işlemin süresiz olarak geri alınmasına olanak sağlayan 5510 sayılı Kanunun 96. maddesini Anayasaya uygun bulan Anayasa Mahkemesi kararı idare hukuku öğretisi tarafından eleştirilmektedir¹⁵¹³.

Kanaatimizce idari işlemin geri alınmasının süre açısından sınırlandırılmasına ilişkin gerekçeler yersiz ödemelerin geri alınması açısından da geçerlidir. İdari işlemin geri alınmasının süre açısından sınırlandırılmasının ardında yatan neden, en basit ifadeyle, hukuk güvenliğinin zedelenmemesidir. Yersiz ödemelerin süresiz şekilde geri alınması ise hem hukuk güvenliğini zedelemekte hem de sosyal devlet ilkesine aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Hukuk güvenliği zedelenmekte, zira ilgililer Kurumun yaptığı işlemin hukuka uygun olduğuna güven duymaları gerekirken hayatları boyunca bu işlemin iptal edileceği tedirginliğini taşımaktadırlar. Sosyal devlete aykırı sonuçlar doğmakta, zira yersiz ödemelerin geri alınması neticesinde ilgililerden talep edilen ödemelerin büyük çoğunluğunun geçim temin etme/gelir sağlama işlevi bulunmaktadır. Örneğin, Kurum hatası nedeniyle yaşlılık aylığı bağlanan ve işten ayrılıp yaşlılık aylığı alan kişi açısından yaşlılık aylığının durumu bu şekildedir. Bu tür geçim temin etme /gelir sağlama görevi bulunan ödemelerin yersiz olduğunun süresiz şekilde tespit edilebilmesi hatalı işlemde kusuru olmayan ilgilileri yoksulluğa sürükleyebilmekte ve sosyal devlet ilkesine aykırı sonuçlar doğurabilmektedir.

Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasının süre açısından sınırlandırılması bu olumsuzlukların önlenmesinde önemli bir rol oynar. Bu noktada idare hukuku öğretisi tarafından benimsenen ve Danıştay tarafından uygulanan ilkelerin kanun koyucunun yapacağı bir düzenlemeyle yersiz ödemelerin geri alınmasında uygulanması düşünülebilir. Kanun koyucu, Kurum hatasından kaynaklanan bir yersiz ödeme varsa ilgili ödemelerin Kurumun tahsis işleminden itibaren belirli bir süre içerisinde geri alınması usulünü benimseyebilir. Yersiz

¹⁵¹³ Akgüner ve Berk, s.1164; Ulusoy, s.358.

ödemelerde geri alma süresi, idare hukukunda olduğu gibi dava açma süresi yani 60 gün olarak belirlenebileceği gibi daha farklı bir süre de belirlenebilir. Burada önemli olan husus, sürenin hukuk güvenliğini ve sosyal devleti zedeleyecek ölçüde uzun olmaması, bir diğer ifade ile makul olmasıdır. Bir diğer önemli husus ise, geri alma süresinin zaman açısından belirlenmiş olması, "yersiz ödemeler makul süre içerisinde geri alınır" şeklinde bir düzenleme yapılmamasıdır. Zira, kanun koyucunun yapacağı değişikliklerle yersiz ödemelerin makul bir süre içerisinde geri alınabileceğini düzenlemesi halinde bu defa makul sürenin tespitinde ve bu tespit Kurumun sahip olacağı takdir yetkisinin kullanılmasında sorun yaşanacaktır. Bu nedenle Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin ne kadar süre içerisinde geri alınabileceği kanun koyucu tarafından yoruma yer bırakmayacak ve hukuk güvenliği ile sosyal devlet ilkesini zedelemeyecek şekilde belirlenmelidir.

İlgililerin hukuka aykırı işlemlerinden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında ise, mevcut durumda olduğu gibi süre sınırlaması bulunmaması gerekir. Yukarıda bahsedildiği üzere, idari işlem, işlemde yararlanan kişilerin kastından doğmuşsa geri almada süre sınırı bulunmamaktadır. Yersiz ödemelerin geri alınmasında da bu usulden ayrılmayı gerektirecek bir neden yoktur. Örneğin, sahte belge düzenleyerek hak kazanma şartları eksik olmasına rağmen yaşlılık aylığı bağlanmasına neden olan ilgiliye yapılan ödemelerin yersiz olduğu süre sınırı olmaksızın tespit edilmelidir.

Yersiz ödemelerin süre sınırı olmaksızın geri alınması gereken bir diğer durum açık hatanın varlığıdır. Yersiz ödemelerin varlığı halinde açık hatadan bahsedebilmek için "ilgilinin kendisine yapılan ödemenin yersiz olduğunu anlayabilecek durumda olması" ölçü olarak kullanılabilir¹⁵¹⁴. Örneğin, yaşlılık aylığına hak kazanamayacağı açıkça belli olan genç bir sigortalının Kuruma başvurması ve Kurumun hatalı işlemi neticesinde kendisine yaşlılık aylığı

¹⁵¹⁴ Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 22.12.1973, E.1968/8, K.1973/14 sayılı kararında belirtildiği üzere, "... işlemde idare edilenin kolayca anlayabileceği kadar açık bir hata mevcutsa ve idareyi haberdar etmemişse, iyi niyetten söz etmeye imkân bulunmadığı ve bu kararlara dayanılarak yapılan kanunsuz ödemelerin bir süreye bağlı olmaksızın her zaman geri alınabileceği kabul edilmektedir", bkz. Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.163.

bağlanması durumunda açık hata vardır. Bu durumda sigortalı yani yersiz ödemenin ilgilisi kendisinin yaşlılık aylığını hak etmediğini bilecek durumdadır ve bu durumu Kuruma bildirmelidir. Durumu Kuruma bildirmeyip yaşlılık aylığını alan ilgiliye yapılan yersiz ödemeler her ne kadar işlem Kurumun hatasından kaynaklansa da açık hatanın varlığı nedeniyle süre sınırı olmaksızın her zaman geri alınabilmelidir.

Özetle, tespitin yapılma süresi açısından yapılan değerlendirmede 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde herhangi bir sorun görülmemiş, (b) bendinin ise oldukça sorunlu olduğu kanaatine varılmıştır. Hükmün (b) bendinin yani Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınmasının tespitin yapılma süresi açısından sınırlandırılmamış olması hukuk güvenliğini zedelemekte ve sosyal devlet ilkesine aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu yapılırken idare hukuku ilkeleri örnek alınabilir.

E. Tespit Yapıldıktan Sonraki Süreç

Yersiz ödemeler tespit edildikten sonra yapılacak işlemler yersiz ödeme borcunun hesaplanması, borcun tebliğ edilmesi, borcun tahsil edilmesi ve eğer gerekiyorsa yersiz ödemelere neden olanlar hakkında suç duyurusunda bulunulmasıdır. Borcun tahsil edilmesi ve yersiz ödemelere neden olanlar hakkında suç duyurusunda bulunulması aşağıda ayrı başlıklar altında incelenecektir¹⁵¹⁵. Burada borcun hesaplanması ve tebliğ edilmesi konuları hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Yersiz ödemeler tespit edildikten sonra öncelikle yersiz ödemelerin ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından mı yoksa Kurumun hatalı işleminden mi doğduğu belirlenir ve yapılan yersiz ödemeleri tarihleriyle birlikte gösteren borç

¹⁵¹⁵ Bkz. Üçüncü Bölüm, §6, III. Yersiz Ödemelerin Tahsil Edilmesi ve Üçüncü Bölüm, §7, IV. Yersiz Ödemelere Neden Olanlar Hakkında Suç Duyurusunda Bulunulması.

tablosu düzenlenir¹⁵¹⁶. Borç tablosunda her bir yersiz ödeme; tarihi, miktarı, faiz başlangıç miktarı ve işlemiş faiz tutarıyla birlikte gösterilir¹⁵¹⁷. Ardından yersiz ödemenin ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından mı yoksa Kurumun hatalı işleminden mi doğduğuna ilişkin değerlendirme, borç tablosuyla birlikte takip birimine sevk edilmesi için ilgili birim yetkilisinin olurlarına sunulur¹⁵¹⁸. Borç tablosunun yanı sıra eğer yersiz ödeme borçlusu tek kişi değil de birden fazla ise yani borçlular söz konusu ise ayrı bir borçlular tablosu düzenlenir¹⁵¹⁹. Ayrıca tahsil edilen yersiz ödemelerin takibinin yapılabilmesi için alacak takip tablosu oluşturulur¹⁵²⁰.

Yersiz ödemenin kaynağı belirlenip borç hesaplandıktan sonra borcun tebliğine geçilir. Kurumun yersiz ödeme alacağı yani yersiz ödeme borcu, borç bildirim belgesi ile ilgililere tebliğ edilir¹⁵²¹. Borç bildirim belgesinde yersiz ödeme borcunun bir ay içerisinde ödenmesi gerektiği belirtilmektedir. Dolayısıyla bir ay içerisinde ödenmeyen yersiz ödeme borcunun tahsili için mahsup, kesinti ve genel hükümlere göre takip yollarına başvurulur¹⁵²². Ayrıca, yargılama sonucunda hükmedilen ve tebliğ edilen yersiz ödeme borcu için kararın kesinleşmesi beklenmeksizin takip işlemlerine başlanır (Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.11/2). Yersiz ödemelerin geri alınması sistemi ve bu sistemin ilgililer üzerinde yarattığı mağduriyet düşünüldüğünde tahsil aşamasına geçilmesi için kararın kesinleşmesini beklemenin daha isabetli olacağı kanaatindeyiz.

¹⁵¹⁶ Bkz. Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.8,9; 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm, 3.1.2.

¹⁵¹⁷ Bkz. Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin ekinde yer alan Borç Tablosu (Ek-2).

¹⁵¹⁸ Bkz. Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin ekinde yer alan Değerlendirme Onayı (Ek-1).

¹⁵¹⁹ Bkz. Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.9/2; 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm, 3.1.4.; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin ekinde yer alan Borçlular Tablosu (Ek-4).

¹⁵²⁰ Bkz. Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.9/1; 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm, 3.1.3.; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin ekinde yer alan Alacak Takip Tablosu (Ek-3).

¹⁵²¹ Bkz. Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliği m.11/1; 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm, 3.3.; Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin ekinde yer alan Borç Bildirim Belgesi (Ek-5).

¹⁵²² Bkz. Bkz. Üçüncü Bölüm, §6, III. Yersiz Ödemelerin Tahsil Edilmesi.

Bu noktada, Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemelerin geri alınmasındaki 24 aylık sürenin niteliğine değinmek gerekir. 5510 sayılı Kanunun m.96/1, (b) bendi gereğince, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemeler, 24 ay boyunca faizsiz ve 24 ayın dolmasından itibaren ise yasal faiz uygulanarak geri alınacaktır. Bu düzenlemedeki 24 aylık süre, yersiz ödeme borcunun iade edilmesi için ilgililere tanınmış bir süre niteliğinde değildir. Bir diğer ifade ile ilgili hüküm, yersiz ödeme borcunun 24 ay boyunca istenildiği zaman ödeneceği anlamına gelmemektedir¹⁵²³. Zira Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğine göre, Kurumun hukuka aykırı işleminden doğan yersiz ödemelerin “borcun ilgiliye tebliğ edildiği tarihten itibaren 1 ay içinde borç miktarının def’aten ödenmemesi veya borç taksitlendirilmiş ise taksitlerin ödeme planına uygun ve vadesinde düzenli olarak ödenmemesi halinde ikinci fıkrada belirlenen süre beklenilmeksizin alacağın tahsili için alacak takip dosyası hukuk birimine intikal ettirilir” (m.6/3).

Son olarak belirtelim ki, yukarıda bahsedilen tabloların ve belgelerin her birine ilişkin birer örnek Genelgenin ekinde yer almaktadır.

II. YERSİZ ÖDEMELERİ GERİ ÖDEME YÜKÜMLÜSÜ

A. Kural

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin yasal düzenlemeler içerisinde yersiz ödemeleri iade edecek olan kişilerin kim olduğunu düzenleyen özel bir hüküm mevcut değildir. Ancak ilgili mevzuat incelendiğinde yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsünün yani yersiz ödeme borçlusunun, 5510 sayılı Kanunda ve Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinde “ilgililer” olarak ifade edilen kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Yönetmeliğin 10. maddesinde, yersiz ödemelerin ve yersiz ödemelerin faizinin ilgili adına borç olarak kaydedileceği; Yönetmeliğin

¹⁵²³ Aynı yönde bkz. *Kırmızı*, s.538-539.

11. maddesinde ise, yersiz ödemelerden doğan alacakların ilgililere tebliğ edileceği düzenlenmiştir.

O halde kural olarak Kanunda ve Yönetmelikte “ilgili” olarak ifade edilen kişiler yani yersiz ödeme alan sigortalılar, hak sahipleri, bakmakla yükümlü olunan kişiler ve işverenler yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsüdür. Yersiz ödeme Kurum hatasından doğsa dahi geri ödeme yükümlüsü yine ilgililerdir. Hatalı işlem yaparak yersiz ödeme doğmasına ve Kurumun zarara uğramasına neden olan memurlar yersiz ödeme borçlusu olarak yersiz ödemeleri geri ödemekle yükümlü değildirler. Elbette ilgili memurların Kurumun zararından sorumluluğu söz konusudur. Ancak bu sorumluluk, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinden veya genel anlamda sosyal güvenlik hukukundan kaynaklanmaz.

Bu noktada Kanunun 103. maddesi gereğince, sağlık hizmet sunucularının yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsü olup olmadığına değinmek gerekir. Zira öğretilde, Kanunun 103. maddesi kapsamında sağlık hizmet sunucularına yapılan ödemelerin yersiz ödeme olduğu görüşü ileri sürülmüştür. Biz bu görüşe katılmamaktayız. Ancak bu hususu yukarıda açıkladığımız için burada tekrar açıklama yapmayacağız¹⁵²⁴.

B. İstisnalar

1. Mirasçıların Yersiz Ödemeleri Geri Ödeme Yükümlüsü Olması

a) Genel Olarak

Kural olarak yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsü ilgililer olmasına rağmen bu kuralın istisnaları mevcuttur. İstisnaların varlığı halinde yersiz ödeme yapılan kişiler ile yersiz ödemeleri Kuruma iade etmesi gereken kişiler farklıdır. Yersiz ödemeleri iade etmesi gereken kişilerin yersiz ödemelerden faydalanmamalarına rağmen iade yükümlülüğü vardır. İstisnalardan ilki,

¹⁵²⁴ Bkz. Birinci Bölüm, §1, I, C, 1. Kurumun Kendisini Borçlu Görmesini Gerektiren Sahte veya Gerçek Bir Sosyal Sigorta İlişkisinin Varlığı.

mirasçılarının yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsü olmasıdır. Aşağıda bu konudaki öğreti görüşleri ve yargı kararları incelendikten sonra kendi görüşümüz aktarılacaktır.

b) Öğreti Görüşleri

Mirasçılarının yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsü olup olamayacağı konusunda öğretide farklı görüşler mevcuttur. Bir görüşe göre, ilgililere yapılan yersiz ödemelerden doğan borç mirasçılara intikal eder¹⁵²⁵. İlgilinin mirasçılarının yersiz ödemeleri yani borcu ödemekle yükümlüdür. Zira yersiz ödeme nedeniyle ilgililerin Kuruma olan iade borcu terekede yer alır. İlgilinin mirasçılarının terekede yer alan bu borçtan sorumludurlar¹⁵²⁶. Kurum uygulaması da bu görüş yönündedir¹⁵²⁷.

Aksi yöndeki görüşe göre ise, mirasçılarının geri ödeme yükümlüsü olması hukuka uygun değildir. Zira kanun koyucu geri ödeme yükümlülerini ilgililer olarak belirlemiştir. Kurumla sigortalılık ilişkisi içerisinde olmayan mirasçılar bu kapsamda değildir. Kurumla mirasçılar arasında sigorta ilişkisinden kaynaklanan bir borç bulunmadığı ve 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde ilgililerin kim olduğu tahdidi olarak belirtildiğinden borcun mirasçılardan tahsili için 5510 sayılı Kanunun 96. maddesine dayanılamaz. 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde mirasçılarının sorumluluğuna ilişkin bir düzenleme yoktur. Bu durumda genel hükümlere gidileceği kabul edilse bile Türk Borçlar Kanununa gidilecek ve mirasçı iyiniyetli sebepsiz zenginleşen olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla yersiz ödemeler ilgililer tarafından tüketildiği, mirasçılara bir şey kalmadığı ve mirasçılar iyiniyetli oldukları için borçtan sorumlu olmayacaklardır¹⁵²⁸.

¹⁵²⁵ Caniklioğlu, Çeşitli Sorunlar, s.295; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.80; Köprücü, s.108-109; İnceman, s.1607.

¹⁵²⁶ Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.80; Köprücü, s.108-109.

¹⁵²⁷ Kırmızı, s.542; Köprücü, s.104.

¹⁵²⁸ Kırmızı, s.544-547.

c) Yargıtay Uygulaması

Konuya ilişkin yargı kararları incelendiğinde Yargıtay'ın öğretideki ilk görüş doğrultusunda kararlar verdiği görülmektedir. Bir başka ifade ile Yargıtay, yersiz ödemelerin mirasçılardan talep edilebileceği görüşündedir¹⁵²⁹. Yüksek Mahkemeye göre, miras reddedilmişse yersiz ödeme mirasçılardan geri istenemez; reddedilmemişse istenebilir¹⁵³⁰. Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin bazı Yargıtay kararlarına Yargıtay üyesi Asuman Celkan¹⁵³¹ tarafından karşı oy yazısı yazıldığı belirtilmelidir. Bahse konu karşı oy yazılarından birine göre,

"... Kurumca sigortalıya, fuzulen ödendiği iddia olunan yaşlılık, malullük, dul ve yetim aylıklarının sigortalının ölümü sonrasında terekeye dahil borç kabul edilmesi olgusu Miras Hukuku kuralları ile tam ifade edilemez kanısındayım. Tereke, ölüm sırasında aktif ve pasifiyle mevcut bulunan mal, hak ve üçüncü şahıstaki alacaklardır. Doğal olarak

¹⁵²⁹ Köprücü, s.104; Kırmızı, s.542-543. Örnek kararlar için bkz. YHGK, 12.3.2008, E.2008/235, K.2008/248; Yarg. 10. HD., 27.5.2010, E.2009/1146, K.2010/7566; Yarg. 10. HD., 10.6.2020, E.2009/2629, K.2010/8437; Yarg. 10. HD., 12.6.2014, E.2013/17963, K.2014/14641; Yarg. 21. HD., 11.2.2013, E.2011/12223, K.2013/1976, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Yargıtay'a göre, "Davada temel uyumsuzluk; miras bırakan sigortalıya haksız olarak bağlanan ve sağlığında kendisine ödenen yaşlılık aylıkları dolayısıyla oluşan Kurum zararının (alacağının) tereke içerisinde yer alıp almadığı, başka bir anlatımla, sigortalının yasal mirasçıları olan davalıların, miras bırakanın sebepsiz zenginleşmesinden sorumlu tutulup tutulamayacakları noktasında toplanmaktadır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanununun 599. maddesinde, mirasçıların, miras bırakanın ölümü ile mirası bir bütün olarak, kanun gereğince kazanacakları ve miras bırakanın borçlarından kişisel olarak sorumlu olacakları belirtilmiştir. Kural olarak, bir kimsenin ölümü ile mal varlığının bir bütün olarak mirasçılarına geçmesini ifade eden küllü halefiyet gereğince, miras bırakanın kişisel özelliklerinin ağır bastığı, düşünsel ve bedeni yetenek ve özellikleri göz önünde bulundurularak yapılmış, borcun bizzat miras bırakan tarafından yerine getirilmesi gereken kişisel edim borçları dışında, mal varlığından ifa durumunda olunan maddi edim borçları mirasçılara intikal etmektedir. Miras bırakanın borçları, ölümünden önce yaptığı hukuki işlemlerden, gerçekleştirdiği haksız eylemlerden, mal varlığında oluşan sebepsiz zenginleşmeden ve ölüm anına kadar meydana gelen bir takım olgular nedeniyle doğrudan doğruya kanundan doğabilmektedir ve mirasçıların sorumluluğu yönünden borcun kaynağı önemsizdir. Bu sorumluluk, mirasın kesin olarak kazanılması ile başlamaktadır ve borcun esası ile sınırlı olmayıp, işlemiş ve işleyecek faizlerini de kapsamaktadır. Şu durumda, taraflar arasında çekişme konusu yapılan ve miras bırakanın sebepsiz zenginleşmesinden kaynaklandığı ileri sürülen alacak tutarı, mirasın mal varlığına ve terekesine dahil olup, ölümünden sonra mirasçılarına karşı ileri sürülmesine herhangi bir engel bulunmamaktadır", Yarg. 10. HD., 27.5.2010, E.2009/1146, K.2010/7566, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁵³⁰ Yarg. 10. HD., 19.6.2017, E.2015/5845, K.2017/5171, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁵³¹ Karşı oy yazılarının Celkan'a ait olduğuna ilişkin bilgi için bkz. Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.163.

borçlar da içine girmektedir. Diğer bir anlatımla, Özel Hukukun gereği olan tüm borç ve edim yükleyen anlaşmalar, mevcut ve devredilebilir parasal ve aynı haklar, şahsen yerine getirilmesi zorunlu olmayan edimler olarak sıralanabilir.

Yaşlılık ve benzeri aylıklar parasal değer olup, hemen tüketilmeye yönelik olduğundan, ilgili ay sonlandığında, geride artakalan miktarın bulunmayacağı kabul edilir. Bu nedenle, ölüm anında o aya ait aylığın dahi tüketildiği varsayımdır. Mirasçılarının bu borcun oluşumunda katkıları olduğu söylenemez. Borç takibinin de ancak sigortalının şahsında yapılmalıdır. Bu gerçekten hareketle, intikal edecek alacak mevcut olmadığı gibi, geleceğe yönelik de borç doğurmayacağı kabul edilmelidir. Şöyle ki, "yaşlılık aylığı" birinci derecede sigortalının kendisinden başkasının kullanamayacağı bir haktır, (borç yüklememe halini de kapsar) Kendisinden başkasına, (hak sahiplerine) intikal edecek hali ise, özel şartları mevcutsa, ölüm, dul-yetim aylığı şeklindedir" ¹⁵³².

1532 " ... Kurumun aylıkları bağlama sırasında yeterli özeni göstermeyip araştırmayı eksik tutup belgelerin yasaya uygunluğunu doğru değerlendirmeden aylık bağlamış olması halinde oluşacak riski üstlenerek, maddi külfetine katlanması gerekir. Sigortalı hayatta olsa idi, geri ödeme borcunu kendi koşullarını ve varlıklarını devreye sokarak daha rahat giderebilecek iken, Miras Hukuku gereği (mirasçılık sıfatı nedeniyle) parasal değer olarak tam intikal etmeyen bir hakkın borç şeklinde üstelik tüketilmiş olarak zenginleşmeye yönelik olmadığı halde, faizi ile talep olunması, hakkaniyet ve hukuka uygun düşmez. ... sigortalı ile idare arasında hayatta iken sonlandırılmalı, mirasçılara intikal ettirilmemelidir. Üstelik mirasçılarının kötü niyetli olduklarından hiç söz edilemez. ... Miras Hukukunun unsuru olan mirasçılık sıfatı sosyal güvenlik hukukunda yer bulmamakta, daha dar anlamdaki hak sahipliği söz konusudur. Ölü sigortalının sigortaya ilişkin borçlarından, mirasçılarının, yasada yer almamasına karşın sorumlu tutulmaları yasaya aykırıdır. Kaldı ki hak sahipliği kavramı, yasada kimlerden olduğu tatat edilmiş olup, külli halef değildirler. Miras Hukukunda ve intikalinde, evli-bekar, aylıklı-aylıksız, gelirli-gelirsiz, reşit olmayan-reşit v.b gibi kavramlar bulunmayıp soy bağından kaynaklanan miras pay oranları mevcuttur ve değişikliğe uğramaz. Sosyal Güvenlik Hukukunda ise, aylıklar hak sahiplerine intikal ettiğinde, yasaından kaynaklanan ve yukarıda sayılan kişisel verilerine göre belli bir yüzde oranında olmak üzere, yeniden oluşturulduğu gibi, şartlar değiştiğinde de, yüzde oranı değiştirilip, ortadan dahi kaldırılabilir. (aylıkların kesilmesi veya kesilen aylıkların yeniden bağlanması, reşit olunması, çalışmaya başlanması gibi sebeplerle değişikliğe uğrayabilir) Görüldüğü gibi miras hukuku normları ile Sosyal Güvenlik Hukuku normlarının kaynağı farklıdır. Buna rağmen farklı normlar arasında bağlantı kurulamaz. Kurulduğunda hakkaniyete aykırı sonuçlar ortaya çıkar.", Yarg. 10. HD., 27.5.2010, E.2009/1146, K.2010/7566, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Celkan'ın bir başka karşı oy yazısı için bkz. Yarg. 21. HD., 11.2.2013, E.2011/12223, K.2013/1976, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

d) Görüşümüz

aa) Genel Olarak Mirasçılarının Mirasbırakanın Borçlarından Sorumluluğu¹⁵³³

Konuya ilişkin görüşümüzü belirtmeden önce Miras Hukukunun temel ilkelerine değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Zira yersiz ödemelerin mirasçılardan geri alınıp alınamayacağı hususunda ancak Miras Hukuku ilkeleri çerçevesinde yapılacak bir değerlendirmeye sonuca varılabileceği kanaatindeyiz.

Öğretideki bir tanıma göre, “*mirasbırakanın ölümü ile terekenin yasa gereği intikal edeceği gerçek veya tüzel kişiye mirasçı denir*¹⁵³⁴”. Mirasçı, mirasbırakanın terekesi üzerinde külli¹⁵³⁵ halef sıfatıyla hak sahibi olur¹⁵³⁶. Tereke, “*miras yoluyla geçmeye elverişli özel hukuk nitelikli haklar ve borçlardan oluşur*”¹⁵³⁷. Tereke kavramı, ölen bir kişinin mallarından, haklarından, alacaklarından ve borçlarından oluşan bütünü anlatır¹⁵³⁸.

¹⁵³³ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Rona Serozan ve Baki İlkay Engin, **Miras Hukuku**, 8. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s.77-84, 95-97, 121-123, 491-497; Zahit İmre ve Hasan Erman, **Miras Hukuku**, 15. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2021, s.454-461, 578-586; Ali Naim İnan, Şeref Ertuş ve Hakan Albaş, **Miras Hukuku**, 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s.78-80, 565-566; Mustafa Dural ve Turgut Öz, **Türk Özel Hukuku Cilt IV Miras Hukuku**, 16. Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi, 2021, s.457-463; Fikret Eren ve İpek Yücer Aktürk, **Türk Miras Hukuku**, Ankara: Yetkin Yayınları, 2019, s.20-21, 447-448, 642-643; Sezer Çabri, **Miras Hukuku Şerhi (TMK. m.575-639) Cilt-II**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s.426-433; Sezer Çabri, **Miras Hukuku Şerhi (TMK. m.640-682) Cilt-III**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, s.73-96, 584-596; Ridade Tuba Ayalp, **Mirasçılarının Tereke Borçlarından Sorumluluğu**, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

¹⁵³⁴ İnan, Ertuş ve Albaş, s.69.

¹⁵³⁵ Küll kelimesinin sözlük anlamı “bütün” demektir. Bütün ise “parçalara ayrılmamış olan şey” anlamına gelmektedir. Bkz. <https://www.sozluk.gov.tr> (21 Aralık 2023).

¹⁵³⁶ Dural ve Öz, s.5.

¹⁵³⁷ Eren ve Yücer Aktürk, s.4.

¹⁵³⁸ İmre ve Erman, s.10.

Külli halefiyet malvarlığının bütün olarak, bir başka ifade ile aktif ve pasifiyle, tek bir işlemle başkasına geçmesini anlatır¹⁵³⁹. Malvarlığının haklardan oluşan kısmına aktif, borçlardan oluşan kısmına ise pasif adı verilir¹⁵⁴⁰.

Külli halefiyetin söz konusu olabilmesi için yasal bir düzenleme gerekir. Mirasçının külli halefiyeti bu durumun örneğidir. Nitekim Türk Medeni Kanununun 599. maddesinde mirasçılarının mirası bütün olarak kazanacağı ifade edilmektedir. Külli halefiyetin ve Türk Medeni Kanununun 599. maddesinin gereği olarak tereke, aktifi ve pasifiyle yani hakları ve borçlarıyla birlikte mirasçılara geçer¹⁵⁴¹. Böylece *“alacakla borç mirasçının şahsında birleşir”*¹⁵⁴².

Çalışma konumuz açısından önemli olan husus, mirasçılarının mirasbırakanın borçlarından, bir diğer ifade ile tereke borçlarından sorumluluğudur. Türk Medeni Kanunu m.599/2’ye göre, mirasçılar *“mirasbırakanın borçlarından kişisel olarak sorumlu olurlar”*. Düzenleme gereğince, mirasçılar terekede yer alan borçlardan yalnızca terekenin aktifiyle değil kişisel malvarlıklarıyla da sınırsız olarak sorumludurlar¹⁵⁴³. Mirasçı tek ise, sorumluluk yalnızca kendisindedir. Mirasçı tek değil de birden fazla ise, diğer bir ifade ile mirasçılar mevcutsa, Türk Medeni Kanunu m.681 gereğince mirasçılarının 5 sene süreyle müteselsil sorumluluğu söz konusu olur¹⁵⁴⁴.

Görüldüğü üzere Miras Hukuku sistemimizde mirasçının tereke borçlarından kişisel malvarlığıyla sınırsız sorumluluğu mevcuttur. Bu durumun yarattığı sakıncaların giderilmesi amacıyla mirasçının kişisel malvarlığıyla sınırsız sorumlu olmasına istisnalar getirilmiştir¹⁵⁴⁵. Türk Medeni Kanunu m.632’de yer

¹⁵³⁹ Külli halefiyet kavramı ve külli halefiyetin özelliklerine ilişkin bkz. *Dural ve Öz*, s.12-15; *Serozan ve Engin*, s. 70-73, 484-497; *İnan, Ertaş ve Albaş*, s.73-76; *İmre ve Erman*, s.10-12; *Eren ve Yücer Aktürk*, s.18-19; *Çabri*, Cilt-II, s.419-441; *Gökhan Antalya, Marmara Hukuk Yorumu Miras Hukuku*, Cilt.III, 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021, s.91-97; *Bilge Öztan, Miras Hukuku*, 9. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2018, s.21-24.

¹⁵⁴⁰ *Eren ve Yücer Aktürk*, s.4.

¹⁵⁴¹ *Dural ve Öz*, s.13.

¹⁵⁴² *Serozan ve Engin*, s.73.

¹⁵⁴³ *Dural ve Öz*, s.14.

¹⁵⁴⁴ *Dural ve Öz*, s.14-15.

¹⁵⁴⁵ Bkz. *İnan, Ertaş ve Albaş*, s.79-80; *Antalya, Miras Hukuku*, s.95-96.

alan “Resmî tasfiye hâlinde mirasçılar, terekenin borçlarından sorumlu olmazlar” (f.3) hükmü veya Türk Medeni Kanunu m.631’de yer alan ve mirasın Devlete geçmesi hâlinde Devletin sorumluluğunu düzenleyen “Devlet, deftere yazılan borçlardan sadece miras yoluyla edindiği değerler ölçüsünde sorumludur” (f.2) hükmü bu istisnalara örnek olarak verilebilir. Ancak çalışma konusuyla yakın ilişkili olmaması nedeniyle ilgili istisnalara değinilmeyecektir.

Son olarak mirasçılarının hangi borçlardan sorumlu olacaklarına, hangi borçların mirasçılara geçeceğine değinmek gerekir. Ölümle birlikte mirasbırakanın şahsına bağlı olmayan ve intikal edebilen özel hukuk ilişkileri mirasçılara geçeceği¹⁵⁴⁶ için mirasçılar, mirasbırakanın şahsına bağlı olmayan, kişisel edim içermeyen ve intikale elverişli olan borçlardan sorumlu olurlar¹⁵⁴⁷. Örnek vermek gerekirse, mirasbırakanın “ölümü ile sona ermeyen, para borçları, aynı haklardan doğan borçları, hizmet sözleşmesinden doğan borçlar ve yükümlülükler” mirasbırakanın borçlarını oluşturur¹⁵⁴⁸. Bu noktada Türk Borçlar Kanunu m.83 yol göstericidir. Hükme göre, borcun şahsen ifa edilmesinde alacaklının yararı yoksa borcun şahsen ifa edilmesi zorunlu değildir. İşte terekede yer alacak, mirasçılara geçecek ve mirasçılarının sorumlu olacağı borçlar şahsen ifası zorunlu olmayan, 3. kişilerce ifa edilebilen borçlardır. Borcun ancak borçlu tarafından ifa edilebildiği, bunda alacaklının yararının bulunduğu durumlarda borç terekeye dahil olmaz ve mirasçılar borçtan sorumlu olmazlar. Borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının yararının bulunduğu borçlar, borçlunun kişisel özelliklerinin önem arz ettiği resim yapma veya ameliyat yapma gibi borçlardır. Verme borçlarında ise borçlunun kişisel özellikleri önem arz etmez, borç üçüncü kişi tarafından ifa edilebilir. O halde verme borçları terekeye dahil olur ve mirasçılarının sorumluluğu doğar¹⁵⁴⁹.

¹⁵⁴⁶ Dural ve Öz, s.8.

¹⁵⁴⁷ Ayalp, s.51.

¹⁵⁴⁸ Öztan, s.93.

¹⁵⁴⁹ Melek Bilgin Yüce, **Miras Hukuku Pratik Çalışmaları**, 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, s.64-66.

Mirasçılarının sorumlu olduğu bu borçlar sözleşmeden doğabileceği gibi kanundan, haksız fiilden veya sebepsiz zenginleşmeden de doğabilir¹⁵⁵⁰.

bb) Mirasçılarının Yersiz Ödeme Nedeniyle Doğan Borçtan Sorumluluğu

aaa) İlgili Ölmeden Önce Doğan Yersiz Ödeme Borcundan Dolayı Mirasçının Sorumluluğu

Bu başlık altında, yukarıda verilen temel bilgiler ışığında mirasçılarının yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsü olup olmadığı incelenecektir. Konu, ilgili ölmeden önce doğan yersiz ödeme borçları ve ilgili öldükten sonra doğan yersiz ödeme borçları açısından ayrı ayrı ele alınacaktır.

Herhangi bir hukuki ilişkinin başkasına geçişi için özel bir kanuni şart gerekiyor olsa dahi külli halefiyet ilkesi gereğince, mirasbırakanın ölümüyle birlikte intikale elverişli olan hukuki ilişkiler herhangi bir şart aranmaksızın aktif ve pasifiyle birlikte mirasçıya geçer. Bunun sonucu olarak mirasbırakanın borçları herhangi bir şarta tabi olmaksızın mirasçılara geçer¹⁵⁵¹. Bu noktada önemli olan, intikale elverişli hukuki ilişkilerin neler olduğunu yani terekeye dahil olacak hak ve borçları tespit etmektir. Zira ilgilinin yersiz ödeme borcu ancak intikale elverişli ise terekeye dahil edilebilir ve mirasçılara geçebilir. O halde öncelikle yersiz ödeme nedeniyle ilgililerin ödemekle yükümlü oldukları borcun terekeye dahil olup olmayacağı belirlenmelidir¹⁵⁵².

Yukarıda değinildiği üzere, terekeye dahil olacak ve mirasçılarının sorumlu olacağı borçlar, mirasbırakanın şahsına bağlı olmayan yani kişiliğinin önemli

¹⁵⁵⁰ İnan, Ertas ve Albas, s.566; Çabri, Cilt-II, s.444.

¹⁵⁵¹ İnan, Ertas ve Albas, s.74-75.

¹⁵⁵² Yargıtay'ın da konuya yaklaşımı bu şekildedir. "Davada temel uyumsuzluk; miras bırakan sigortalıya haksız olarak bağlanan ve sağlığında kendisine ödenen yaşlılık aylıkları dolayısıyla oluşan Kurum zararının (alacağının) tereke içerisinde yer alıp almadığı, başka bir anlatımla, sigortalının yasal mirasçıları olan davalıların, miras bırakanın sebepsiz zenginleşmesinden sorumlu tutulup tutulamayacakları noktasında toplanmaktadır", Yarg. 10. HD., 27.5.2010, E. 2009/1146, K. 2010/7566, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

olmadığı borçlardır. Şahsa bağlı olan, şahsen ifası gereken borçlar mirasçılara geçmez¹⁵⁵³. Sanatçının konser vermesi yahut ressamın tablo çizmesi bu türden borçlardandır¹⁵⁵⁴. Kanaatimizce yersiz ödeme nedeniyle ilgililere çıkarılan borç şahsen ifası gerekmeyen borçlar arasındadır. Burada belirli miktardaki paranın Kuruma ödenmesi yani verme borcu söz konusudur. Dolayısıyla Türk Borçlar Kanunu m.83 uygulama alanı bulacaktır. İlgilinin para borcunun ilgili veya bir başkası tarafından ödenmesi Kurum açısından önem arz etmez. İlgilinin para borcunun mutlaka ilgili tarafından ödenmesinde Kurumun menfaati yoktur. O halde yersiz ödeme nedeniyle doğan borcun terekeye dahil olacağı ve mirasçıların borçtan sorumlu olacakları söylenebilir.

Önemle belirtelim ki sigortalılık ilişkisinden doğan ve ölen ilgilinin şahsına bağlı hak veya borçlar da söz konusu olabilir. Örneğin, ilgili öldüğü sırada yaşlılık aylığı alıyor olabilir. İlgilinin şahsına bağlı olan bu türden hak ve borçlar kuşkusuz ölümle birlikte sona erecek, terekeye dahil olmayacaktır. Öğretide, kamusal hakların kişiye sıkı şekilde bağlı olduğu gerekçesiyle mirasçılara geçmeyeceği ancak kamusal hak nedeniyle malvarlıksal karakter kazanmış bir alacak varsa, örneğin maaş alacağı, mirasçıya geçeceği ifade edilmektedir¹⁵⁵⁵. Yersiz ödeme nedeniyle doğan borçtan mirasçılarının sorumlu olması bu esasın gereğidir. Mirasçılarının yersiz ödeme yükümlülüğü konusunda bu ayrım önem arz etmektedir.

İleri sürdüğümüz görüşe karşılık olarak, yersiz ödeme nedeniyle doğan borcun sosyal güvenlik hukuku kaynaklı olması nedeniyle Kamu Hukukundan doğduğu, kamusal nitelikte olduğu ve Miras Hukukunun genel ilkelerinin uygulanmaması gerektiği ileri sürülebilir. Ancak kanaatimizce yersiz ödeme borcu kamusal karakterli bir borç, örneğin vergi borcu benzeri bir borç değildir. Daha önce ifade ettiğimiz üzere, yersiz ödemelerin geri alınmasının temelinde sebepsiz zenginleşme yatmakta, borç sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanmaktadır.

¹⁵⁵³ *İmre ve Erman*, s.461.

¹⁵⁵⁴ Ahmet Kılıçoğlu, **Miras Hukuku**, 11. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi, 2021, s.4-5. Benzer örnekler için bak *Çabri*, Cilt-II, s.446-448.

¹⁵⁵⁵ *Serozan ve Engin*, s.109

Yukarıda açıklandığı üzere, sebepsiz zenginleşmeden doğan borçlar mirasçılara intikal eder, mirasçılarının sorumluluğuna yol açar.

Yersiz ödemelerin mirasçılardan talep edilmesi nedeniyle doğan bir uyuşmazlıkta Yargıtay, yukarıdaki gerekçelere benzer gerekçelere dayanarak, mirasçılarının yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsü olduğuna hükmetmiştir¹⁵⁵⁶.

Önemle belirtelim ki yukarıda yaptığımız açıklamalar olan hukuka ilişkindir. Kanaatimizce mirasçılar mirasbırakanın yersiz ödeme borcundan sorumludur. Ancak, yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin yasal düzenlemelerin isabetsizliği nedeniyle, mirasbırakanın kusurundan kaynaklanmayan, tamamen Kurumun hatasından kaynaklanan bir borç mirasçılarının omuzlarına yüklenebilmektedir. Daha önce belirttiğimiz üzere, olması gereken ilgililerin yersiz ödeme sorumluluğunun sınırlanmasıdır. Bu, mirasçılarının sorumluluğunun da sınırlanmasını sağlayacak ve adaletsiz sonuçların doğmasını engelleyecektir.

¹⁵⁵⁶ Kararda yersiz ödeme nedeniyle ilgililere çıkarılan borcun sebepsiz zenginleşmeden doğduğu ve borcun ifa edilmesinde mirasbırakanın kişisel özelliklerinin önem arz etmediği vurgulanmıştır. "Uyuşmazlık; sigortalı ilk eşin ölümü nedeniyle davalılar murisine bağlanan, yeniden evlenmesine karşın alınmaya devam edilen ölüm aylıkları dolayısıyla oluşan Kurum zararının (alacağının) terekeye dahil olup olmadığı; diğer bir ifadeyle, davalı mirasçılarının, mirasbırakanın sebepsiz zenginleşmesinden sorumlu olup olmadığı noktasında toplanmaktadır. 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 599. maddesi uyarınca; "Mirasçılar, mirasbırakanın Ölümü ile mirası bir bütün olarak, kanun gereğince kazanırlar ... mirasbırakanın borçlarından kişisel olarak sorumlu olurlar..."

Kural olarak, bir kimsenin ölümü ile malvarlığının bir bütün olarak mirasçılara geçmesini ifade eden külli halefiyet gereğince, mirasbırakanın kişisel özelliklerinin ağır bastığı, düşünsel ve bedeni özellik ve yetenekleri gözönünde bulundurularak yapılmış, borcun bizzat mirasbırakan tarafından yerine getirilmesi gereken şahsi edim borçları dışında, malvarlığından ifa durumunda olunan maddi edim borçları mirasçılara intikal eder.

Mirasbırakanın borçları, ölümünden önce yaptığı hukuki işlemlerden, işlediği haksız fiillerden, malvarlığında meydana gelen sebepsiz zenginleşmeden ve ölüm anına kadar oluşan birtakım olgular nedeniyle doğrudan doğruya kanundan doğabilir.

Mirasçılarının sorumluluğu bakımından borcun kaynağı Önemli değildir. Bu sorumluluk, mirasın kesin olarak kazanılması ile başlar, borcun esası ile sınırlı olmayıp, işlemiş ve işleyecek faizlerini de kapsar.

Takibe konu alacak, mirasbırakanın sebepsiz zenginleşmesinden kaynaklanmakta olup, ölümünden sonra mirasçılara karşı ileri sürülmesinde yasaca bir engel bulunmamaktadır; mirasbırakanın malvarlığına ve terekesine dahildir", YHGK, 12.3.2008, E.2008/235, K.2008/248, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

bbb) İlgili Öldükten Sonra Doğan Yersiz Ödeme Borcundan Dolayı Mirasçının Sorumluluğu

Yukarıdaki açıklamalar, ilgili yani mirasçı öldüğünde zaten var olan yersiz ödeme borçlarına ilişkindir. Ancak bilindiği üzere, ilgililere yapılan ödeme veya sağlık harcamasının yersiz olduğu bazen çok uzun yıllar sonra anlaşılmakta ve ilgililere borç çıkartılmaktadır. Bu durumun doğal sonucu olarak, ilgiliye yapılan ödeme veya sağlık harcamasının yersiz olduğu ilgili öldükten sonra ortaya çıkarsa, borç da ilgili öldükten sonra doğacaktır. İlgili öldükten sonra, hatta belki de çok uzun yıllar sonra doğan yersiz ödeme borcundan mirasçılarının sorumluluğu, üzerinde özellikle durulması gereken bir husustur.

Bu noktada “ilgili öldükten sonra doğan yersiz ödeme borcundan mirasçılar sorumlu mudur?” sorusu ve bu soruya olumlu cevap verilirse “ilgili öldükten sonra doğan yersiz ödeme borcundan mirasçılarının sorumluluğu süre açısından sınırsız mıdır?” sorusu cevaplanmalıdır.

“İlgili öldükten sonra doğan yersiz ödeme borcundan mirasçılar sorumlu mudur?” sorusuna kanaatimizce olumlu cevap vermek gerekir. Öğretide, mirasçılarının mirasbırakanın borçlarından sorumluluğunun yalnızca mirasbırakanın ölümünden önce muaccel olan borçlardan kaynaklanmadığı, mirasın açılmasından sonra kaynaklanan borçlardan da mirasçılarının sorumlu olduğu belirtilmektedir¹⁵⁵⁷. Mirasçılarının sorumlu olacağı borç, “*mirasbırakanın ölümünden önce doğmuş veya tohumu atılmış*¹⁵⁵⁸” borçtur. Mirasbırakanın ölmeden önce gerçekleştirdiği kusurlu bir hareketi nedeniyle ölümünden sonra zarar doğması bu duruma örnek olarak gösterilmektedir. Bu durumda zarar gören kişinin mirasçılara başvurabileceği kabul edilmektedir¹⁵⁵⁹. Dolayısıyla mirasçı mirasbırakanın ölümünden sonra doğan borçlardan da sorumlu olacaktır¹⁵⁶⁰. Sebepsiz zenginleşme gibi sözleşme dışı borçlardan mirasçılarının sorumlu olması için “*zararın ve zenginleşmenin kaynağının*

¹⁵⁵⁷ Bkz. Eren ve Yücer Aktürk, s.448; Dural ve Öz, s.458.

¹⁵⁵⁸ Serozan ve Engin, s.81.

¹⁵⁵⁹ Serozan ve Engin, s.81.

¹⁵⁶⁰ Serozan ve Engin, s.492.

*mirasbırakanın sağlığında yatması yeterlidir*¹⁵⁶¹". Nitekim Yargıtay kararları incelendiğinde, sigortalı öldükten sonra ortaya çıkan yersiz ödemelerden mirasçıların sorumlu tutulduğu görülmektedir¹⁵⁶². O halde ister ilgiliden ister Kurumdan kaynaklansın, yersiz ödemeyi doğuran hareket ilgili ölmeden önce gerçekleştirildiği için, yersiz ödeme borcu ilgili öldükten sonra doğsa bile mirasçıların bu borçtan sorumlu olacakları kanaatindeyiz.

İlk soruya olumlu yanıt verildikten sonra "ilgili öldükten sonra doğan yersiz ödeme borcundan mirasçıların sorumluluğu süre açısından sınırsız mıdır?" sorusuna cevap aranmalıdır.

Mirasçıların mirasbırakanın borçlarından dolayı ne kadar süre boyunca sorumlu olacakları Türk Medeni Kanununda özel olarak düzenlenmemiştir. Kanunun 681. maddesinde "*Paylaşmanın gerçekleştiği tarihin veya daha sonra yerine getirilecek borçlarda muacceliyet tarihinin üzerinden beş yıl geçmekle teselsül sona erer*" düzenlemesi yer alsa da bu düzenleme müteselsil sorumluluğun ne zaman sona ereceğine ilişkindir. Hükümde belirtilen süre geçtikten sonra müteselsil sorumluluk sona erecek ancak mirasçıların sorumluluğu devam edecektir¹⁵⁶³. Bu noktada mirasçıların sorumlu olduğu borcu doğuran kaynağa ilişkin zamanaşımı süresi doğal bir süre sınırı görevi görmektedir. Örneğin, sebepsiz zenginleşmeden doğan alacak hakkı alacaklının bu hakkını öğrenmesinden itibaren 2 yıl ve her halükârda 10 yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar¹⁵⁶⁴. O halde sebepsiz zenginleşmeyi doğuran olay mirasbırakanın ölümünden önce gerçekleşmiş olsa bile zenginleşmeye konu yersiz ödemenin yapılmasının

¹⁵⁶¹ Serozan ve Engin, s.492.

¹⁵⁶² Örnek bir karar için bkz. Yarg. 10. HD., 12.6.2014, E.2014/972, K.2014/14713, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁵⁶³ Müteselsil sorumluluk bittikten sonra mirasçıların sorumluluğu hakkında bkz. Dural ve Öz, s.461-462.

¹⁵⁶⁴ Türk Borçlar Kanunu m.82/1: "Sebepsiz zenginleşmeden doğan istem hakkı, hak sahibinin geri isteme hakkı olduğunu öğrendiği tarihten başlayarak iki yılın ve her hâlde zenginleşmenin gerçekleştiği tarihten başlayarak on yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar."

üzerinden 10 yıl geçmişse artık borç zamanaşımına uğrayacaktır ve mirasçılar bu borcu ödeme yükümlülüğünden kurtulacaktır¹⁵⁶⁵.

2. Gerçeğe Aykırı İş Kazası Bildiriminde Sorumluluk

Mevzuatta “ilgililer” olarak ifade edilen kişilerin yersiz ödemeleri geri ödemekle yükümlü olması kuralının diğer bir istisnası ise, gerçeğe aykırı iş kazası bildirimine özgüdür. 5510 sayılı Kanunun 13. maddesinin 3. fıkrası¹⁵⁶⁶ gereğince, gerçeğe aykırı iş kazası bildirimini nedeniyle Kurumun yaptığı yersiz ödemeler, gerçeğe aykırı iş kazası bildiriminde bulunup Kurumun yersiz ödeme yapmasına neden olanlardan geri alınacaktır.

İş kazası bildirimini yapacak olanlar Kanunun 13. maddesinin 2. fıkrasında gösterilmiştir. Buna göre, Kanun m.4/1, (a) bendi kapsamında sigortalı olanlar ile Kanunun 5. maddesi kapsamında sigortalı olanlar için iş kazası bildirimini işveren tarafından yapılacaktır. Kanun m.4/1, (b) bendi kapsamında sigortalı olanlar ise bildirimlerini kendileri yapacaklardır.

Gerçeğe aykırı bildirimin sigortalının kendisi tarafından yapılması halinde hem yersiz ödemeden yararlanan hem de yersiz ödemeyi geri ödeyecek olan aynı kişidir. Gerçeğe aykırı bildirimin işveren tarafından yapılması halinde ise, yersiz ödemeyi geri ödeyecek olan işverenken yersiz ödemeden yararlanan kişi farklı olacaktır.

Yersiz ödeme yükümlülerinin kural olarak, “ilgililer” olarak ifade edilen kişiler olduğunu daha önce belirtmiştik¹⁵⁶⁷. İlgililer arasında işveren sayılmasına rağmen ilgili olmanın koşulu, kendisine yersiz ödeme yapılan kişi olmaktır. Bu

¹⁵⁶⁵ Bu konuda bkz. Üçüncü Bölüm, §7, II. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasında Zamanaşımı.

¹⁵⁶⁶ 5510 sayılı Kanun m.13/3: “Kuruma bildirilen olayın iş kazası sayılıp sayılmayacağı hakkında bir karara varılabilmesi için gerektiğinde, Kurumun denetim ve kontrol ile yetkilendirilen memurları tarafından veya Bakanlık iş müfettişleri vasıtasıyla soruşturma yapılabilir. Bu soruşturma sonunda yazılı olarak bildirilen hususların gerçeğe uymadığı ve olayın iş kazası olmadığı anlaşılırsa, Kurumca bu olay için yersiz olarak yapılmış bulunan ödemeler, ödemenin yapıldığı tarihten itibaren gerçeğe aykırı bildirimde bulunanlardan, 96 ncı madde hükmüne göre tahsil edilir”.

¹⁵⁶⁷ Bkz. Üçüncü Bölüm, §6, II, A. Kural.

nedenle kural olarak başkasına yapılan yersiz ödemede işverenin ilgili olarak kabul edilmemesi ve yersiz ödemenin geri ödeme yükümlüsü olmaması gerekir. 5510 sayılı Kanun m.13/3 hükmü bu duruma yönelik bir istisna niteliğindedir.

III. YERSİZ ÖDEMELERİN TAHSİL EDİLMESİ

Yersiz ödemelerin tahsili¹⁵⁶⁸ 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasında ve Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 13., 14. ve 15. maddelerinde düzenlenmiştir. Yersiz ödemelerin tahsilinde uygulanacak yöntem hakkında daha önce bilgi verildiği için¹⁵⁶⁹ burada ayrıntılara girmeden bilgi verilecektir.

Kanunun ve Yönetmeliğin ilgili maddeleri incelendiğinde yersiz ödemelerin tahsilinde tek bir yöntemin değil, birden fazla yöntemin uygulanacağı anlaşılmaktadır. Buna göre, yersiz ödemelerin geri alınmasında başvurulacak ilk yöntem, "mahsup"tur (Yön. m.13/2). Mahsup işlemi, yersiz ödeme borçlusu haline gelmiş ilgililerin Kurumdan alacağı varsa söz konusu olabilir. Bu durumda yersiz ödeme borcu ilgilinin alacağından mahsup edilir (m.96/1; Yön. m.13/1). Alacak ile kastedilen ilgilinin Kurumdan olan her türlü alacağıdır. İlgilinin Kurumdan alacağı yoksa bu yöntem uygulanamayacağı için diğer yöntemlere geçilecektir. Mahsup işlemi en eski borçtan başlayarak öncelikle asıl borca uygulanır. İlgilinin Kurumdan olan alacağı borcunu ödemeye yetmezse, kalan borca faiz başlangıç tarihinden itibaren kanuni faiz uygulanır (Yön. m.13/2)¹⁵⁷⁰.

¹⁵⁶⁸ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.116-117; *Köprücü*, s.161-165.

¹⁵⁶⁹ Bkz. Birinci Bölüm, §1, II, B, 1, c) Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının Sosyal Güvenlik Hakkı İle İlişkisi.

¹⁵⁷⁰ Yargıtay konuya ilişkin bir olayda mahsup işlemi yapılmadan borca faiz uygulanması ve ardından mahsup işlemi yapılmasının hatalı olduğunu ifade etmiştir. Yüksek Mahkemeye göre, "5510 sayılı Yasa'nın 96. maddesinde "Alacakların yersiz ödemelere mahsubu, en eski borçtan başlanarak borç aslına yapılır, kanunî faiz kalan borca uygulanır." hükmüne yer verilmiş olup, taraflar arasındaki alacak verecek ilişkisinin bu madde kapsamında hesaplanması gerekirken, her bir tarafın alacağı faiziyle birlikte bulunduktan sonra mahsuplaşma yoluna gidilmesi bu kapsamda yerinde görülmemiştir", Yarg. 10. HD., 8.5.2019, E.2016/16617, K.2019/4067, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024); "Davalı Kız çocuğunun 20.06.2003 tarihinde evlenmesi nedeniyle hak ettiği 2.763,05 TL'lik evlenme yardımına ilişkin alacağın, borçtan mahsubu konusuna gelince;

Yersiz ödemelerin geri alınmasında ikinci yöntem “kesinti”dir (Yön. m.13/4). Kesinti işleminin uygulanması için mahsup işleminin yersiz ödeme borcunun tahsilinde yetersiz kalması gerekir. Bu ise, ilgilinin Kurumdan alacağı olmadığı için mahsup işlemi yapılamaması şeklinde veya ilgilinin Kurumdan olan alacağının borcundan az olması nedeniyle mahsup işlemi yapılmasına rağmen borcun tamamının tahsil edilememesi şeklinde olabilir (Yön. m.13/4)¹⁵⁷¹. Kesinti işleminin uygulanabilmesi için mahsup işleminin borcun tahsilinde yetersiz kalması şartının yanında bir şart daha gereklidir. Bu şart ise, ilgilinin Kurumdan gelir veya aylık almasıdır. Zira kesinti işleminde ilgilinin aylık veya gelirinin %25’inin kesilmesi suretiyle yersiz ödeme borcu tahsil edilmektedir (m.96/3; Yön. m.13/4). Kesinti yöntemiyle tahsil edilecek borç yalnızca borç aslı değildir. Kesintinin başlayacağı dönem itibariyle kanuni faiz uygulanarak belirlenecek olan borç kesinti yöntemiyle tahsil edilecektir (m.96/3; Yön. m.13/4). Yersiz ödeme borcunun kesinti yöntemiyle tahsil edilmesi 5 yıldan daha uzun sürecekse ayrıca icra takibi yapılabilir (Yön. m.13/5). Burada borcun tamamı için değil 5 yıl boyunca kesinti yapıldıktan sonra kalacak borç miktarı için icra takibi yapılabileceği kanaatindeyiz. Önemle belirtelim ki Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödeme borcunun kesinti yöntemiyle tahsil edilmesi 5 yıldan daha uzun sürse dahi ayrıca icra takibi yapılamaz.

Öğretide, Kurumun yersiz ödeme alacağını mahkeme kararına ihtiyaç duymadan kendi yaptığı ödemelerden kesinti yaparak tahsil etmesi haklı olarak eleştirilmektedir¹⁵⁷². Özellikle Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerde,

5510 sayılı Yasanın 96.maddesi, alacağın yersiz ödemelere mahsubunu, en eski borçtan başlamak suretiyle borç aslına yapıp, kalan borca yasal faiz uygulanacağını öngördüğü halde; mahkemece, anılan evlenme yardımının borç aslından mahsup edilmekle birlikte, mahsupsuz tutar üzerinden hesaplanan işlemiş faiz alacağına karar vermiş olması isabetsizdir”, Yarg. 10. HD., 26.5.2011, E.2010/554, K.2011/7783, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁵⁷¹ Yargıtay kararına yansıyan bir olayda 2926 sayılı Kanun kapsamında yaşlılık aylığı bağlanması gereken sigortalıya Kurum hatası nedeniyle 1479 sayılı Kanun kapsamında yaşlılık aylığı bağlanmıştır. Hatanın fark edilmesi üzerine 2926 sayılı Kanun kapsamında bağlanan aylık kesilmiş, 1479 sayılı Kanun kapsamında aylık bağlanmış ve 2926 sayılı Kanuna göre verilen aylıkları geri istenmiştir. 1479 sayılı Kanun kapsamında birikmiş aylıklar borçtan mahsup edilmiş ve kalan borç miktarı aylıktan kesinti yapılarak tahsil edilmiştir. Bkz. Yarg. 10. HD., 8.6.2023, E.2023/6189, K.2023/6576, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁵⁷² Bkz. Köprücü, s.164; Sözer, Gözetim, s.60.

geçim temin etme/gelir sağlama işlevi bulunan gelir ve aylıklardan resen kesinti yapılması sosyal güvenlik hukukunun amacıyla ve hukuk devletin ilkeleriyle bağdaşmaz.

Mahsup ve kesinti işlemleri sonucunda borç hâlen tahsil edilememişse son yönetime başvurulacak ve borç genel hükümlere göre tahsil edilecektir (m.96/1; Yön. m.13/1). Kanun'da yer alan "genel hükümlere göre geri alınır" ve Yönetmelik'te yer alan "genel hükümlere göre tahsil edilir" ifadelerindeki "genel hükümler" ifadesi ile hangi kanuna gönderme yapıldığı oldukça önemlidir. Burada iki ihtimal vardır. İlgili ifade ya 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun¹⁵⁷³ ya da 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununa gönderme yapmaktadır. Bu konudaki hâkim görüş, ilgili ifade ile 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun kastedildiğidir¹⁵⁷⁴. Biz de bu görüşe katılmaktayız. Dolayısıyla mahsup ve kesinti işlemleriyle tahsil edilemeyen yersiz ödeme borcu 2004 sayılı Kanun hükümlerine göre tahsil edilecektir.

Ölen sigortalı hesabına yatırılan gelir veya aylıkların başkaları tarafından çekilmesi Yönetmeliğin 14. maddesinde özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre parayı çeken hak sahipleri ise, yersiz ödeme borcu hak sahibinin varsa alacağından mahsup edilir. Hak sahibinin alacağı yoksa veya alacağı borcu ödemeye yetmiyorsa, ödeme tarihinden itibaren kanuni faiz işletilerek hesaplanan borç hak sahibinin gelir ve aylığından %25 kesinti yapılarak geri alınır. Parayı çeken hak sahibi dışında başka bir kişi ise, yersiz ödeme genel hükümlere göre tahsil edilecektir.

Kanaatimizce bu düzenlemenin hak sahiplerine ilişkin kısmı sorunludur. Düzenlemede Kurumca ölen sigortalı adına yatırılan gelir veya aylığı yersiz olarak çeken ölen sigortalının yakınları "ilgili" olarak tanımlanmış ve bu kişilerin hak sahibi statüsünü kazanmasından sonra yersiz ödeme borcunun mahsup ve kesinti

¹⁵⁷³ RG, 28/7/1953, 8469.

¹⁵⁷⁴ *Aslanköylü ve Karaoğlu*, Cilt.2, s.1708-1709; *Balcı*, Sosyal Güvenlik, s.1414; *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.117; *Hacıoğlu Çalışkan*, s.2325; *Köprücü*, s.163.

yöntemleriyle geri alınacağı düzenlenmiştir. Ancak böyle bir eylem içerisinde bulunan ölen sigortalının yakınlarının ilgili olarak değerlendirilemeyeceği kanaatindeyiz. Aynı şekilde bu kişiler tarafından alınan ödeme yersiz ödeme olarak değerlendirilemez. Zira sigortalının ölümü ile sigortalı ile Kurum arasındaki sigortalılık ilişkisi sona ermiştir. Ayrıca ölen sigortalının yakınları tarafından alınan Kurum ödemesi, hem bu kişilere yapılan bir ödeme değildir hem de bu kişiler ile Kurum arasındaki sigortalılık ilişkisine dayanılarak yapılan bir ödeme değildir¹⁵⁷⁵. Bu nedenlerle Yönetmelik hükmünün Kanuna aykırı olduğu kanaatindeyiz. Bizce ilgili ödemelerden doğan borcun yersiz ödemelerin geri alınmasına özgülenmiş tahsil yöntemi ile değil sebepsiz zenginleşme veya haksız fiile dayanılarak geri alınması gerekmektedir.

Yönetmelikte ayrıca yersiz ödemelerin taksitle ödenebileceği durumlar da düzenlenmiştir. Buna göre yersiz ödeme borçlusunun Kurumdan alacağı yoksa veya mirasçılar borçluysa veya borçlu borcu kabul eden bir kişiye bu durumda borç tek seferde ödenebileceği gibi istek halinde taksitler halinde de ödenebilir (m.15/1). Görüldüğü üzere kanun koyucu savunduğumuz görüşe uygun şekilde¹⁵⁷⁶ mirasçıların yersiz ödemeleri geri ödeme yükümlüsü olabileceğini kabul ederek bu durumu da kapsayan bir düzenleme yapmıştır.

IV. YERSİZ ÖDEMELERİN TAHSİL EDİLMESİNİ ENGELLEYEN DÜZENLEMELER

A. Genel Olarak

Yersiz ödemelerin geri alınması özellikle Kurum hatası söz konusu olduğunda ekonomik açıdan yıkıcı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle mevzuatımızda yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyen bazı düzenlemeler yapılmıştır¹⁵⁷⁷.

¹⁵⁷⁵ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 2. Yönetmelik'te Düzenlenen Haller Hakkında Genel Değerlendirme.

¹⁵⁷⁶ Bkz. Üçüncü Bölüm, §6, II, B, 1, d) Görüşümüz.

¹⁵⁷⁷ Güzel, Okur ve Caniklioğlu, s.652-653.

Yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyen düzenlemeler ikiye ayrılır. Ayrımın birinci yönünü istisnalar oluşturur. Yersiz ödemelerin geri alınmasının istisnaları geçici nitelikte değildir, süreklilik arz eder. İstisnalar zaman sınırlaması olmaksızın kapsamına giren yersiz ödemelerin geri alınmasını engeller. Ayrımın ikinci yönünü ise af hükümleri oluşturur. Geçici maddelerle düzenlenen af hükümleri, istisnalardan farklı olarak sürekli değildir, yalnızca belirli bir tarihten önce doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını engeller. Yersiz ödemelerin geri alınmasının af hükümleriyle engellenmesi isabetli değildir. Af hükümleri kapsamına giren yersiz ödemelerin geri alınmasının engellenmesi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmışsa, bu ihtiyaç yalnızca belirli bir tarihten önce doğmuş olan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin değildir. Bu nedenle geçici nitelikteki af hükümlerini isabetli bulmamaktayız. Af hükümleriyle düzenlenen geri alma engellerinin istisna niteliğinde düzenlenmesi gerekir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyen düzenlemelere ilişkin eleştirilecek bir başka husus anılan düzenlemelerin mevzuatımızda dağınık halde düzenlenmiş olmasıdır. Aşağıda görüleceği üzere konu farklı kanunlarla ve hatta yönetmelikle düzenlenmiştir. Yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyen hükümlerin getiriliş nedeni, yersiz ödemelerin geri alınması sisteminin (Kanun m.96) isabetsiz olmasıdır. Kanaatimizce yersiz ödemelerin geri alınması, yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyecek istisna/af hükümlerine ihtiyaç duymayacak şekilde, sebepsiz zenginleşme hükümleri esas alınarak yeniden düzenlenmelidir. Ancak bu yapılmazsa da, yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyen ve mevzuatta dağınık halde bulunan hükümler kaldırılarak konu Kanunun 96. maddesinde düzenlenmelidir.

Belirtelim ki, yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyen düzenlemelerin hepsini ayrıntılarıyla incelemek çalışma konusu aşan bir teşebbüs olacaktır. Bu nedenle konuya ilişkin önemli düzenlemeler hakkında özet bilgiler verilecektir.

B. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasının İstisnaları

1. 5434 Sayılı Kanun'un Ek 83. Maddesi

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin değineceğimiz ilk istisna düzenlemesi, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun ek 83. maddesidir. Hüküm, kendi isteği ile emekliye ayrıldıktan sonra hizmet süresi veya yaş şartını karşılamadığı tespit edilenlere ilişkindir.

Bilindiği üzere, 5434 sayılı Kanunun kapsamına memurlar ve kamu görevlileri girmektedir¹⁵⁷⁸. İstisna gereğince, kanun kapsamındaki memur ya da kamu görevlilerine ödenen emeklilik veya yaşlılık aylığı süresi, yaş veya hizmet süresinin tamamlanması için gereken süreden daha fazla ise emeklilik işlemi iptal edilmeyerek tamamlanması gereken yaş veya hizmet süresi kadar borç çıkarılır (5434 sayılı Kanun ek m.83). Örnek vermek gerekirse, emekliye ayrılıp 10 ay boyunca aylık alan sigortalının aslında hizmet süresinin 7 ay eksik olduğu veya yaş şartını doldurması için 7 aya daha ihtiyacı olduğu tespit edilirse emeklilik işlemi iptal edilmez ancak sigortalıya 7 aylık borç çıkartılır. Bu düzenleme, hizmet süresi veya yaş şartı eksik olmasına rağmen Kurum hatası nedeniyle aylık bağlanması durumunda uygulama alanı bulmalıdır.

Görüldüğü üzere burada yapılan tüm yersiz ödemeler olmasa da eksik hizmet veya yaş süresi kadar yersiz ödeme borcu çıkartılmaktadır. Ancak yersiz ödeme borcu memur ya da kamu görevlisinden tahsil edilmemektedir. Düzenlemeye göre, yersiz ödeme borcu faiziyle birlikte ilgili memurun kurumundan tahsil edilir (5434 sayılı Kanun ek m.83).

2. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Ek 9. Maddesi

Kanun m.4/1, (b) bendi kapsamındaki sigortalılara malullük aylığı, yaşlılık aylığı ve ölüm aylığı bağlanabilmesi için "genel sağlık sigortası primi dahil kendi sigortalılığı nedeniyle prim ve prime ilişkin her türlü borcunun olmaması

¹⁵⁷⁸ Bkz. Birinci Bölüm, §2, I, A, 3. 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu.

zorunludur" (Kanun m.26/2; Kanun m.29/10; Kanun m.32/2). Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Ek 9. maddesiyle, prim borcu olmasına rağmen aylık bağlanan Kanun m.4/1, (b) bendi kapsamındaki sigortalılara yapılan yersiz ödemelerin geri alınmasına yönelik istisna düzenlenmiştir. Hükme göre,

"Tahsis talep veya ölüm tarihi itibarıyla prim borcu olmamakla birlikte, tahsis talep veya ölüm tarihinden önceki sürelerle ait asgari ücretin iki katı tutarına kadar prim borcu olduğu aylık bağlama işlemleri sırasında tespit edilenlerin aylık başlangıç tarihlerinde değişiklik yapılmaksızın aylıkları bağlanır, prim borçları ödenecek aylıklarından kesilerek tahsil edilir. Malullük veya yaşlılık aylığı bağlanan sigortalılar için tahsis talep tarihinden, ölen sigortalılar için ise ölüm tarihinden önceki sürelerle ilişkin prim borcu olduğu aylık bağlandıktan sonra tespit edilenlerden; söz konusu süreleri aylık bağlama işleminde dikkate alınmamış olanlar için tahsis talep ya da ölüm tarihi itibarıyla yeniden aylık hesaplanır, dikkate alınmış olanlar için ise aylıkların ödenmesine devam edilir. Bu durumda olanların aylıkları durdurulmaksızın ve aylık başlangıç tarihleri değiştirilmeksizin prim borçları ödenmekte olan aylıklardan kesilmek suretiyle tahsil edilir".

Hükmün birinci cümlesinde aylık bağlanması sırasında prim borcu tespit edilmesine rağmen aylık bağlanması durumu, hükmün ikinci cümlesinde ise prim borcunun aylık bağlanmasından sonra tespit edilmesine rağmen aylığın kesilmemesi durumu düzenlenmiştir. Birinci cümlede yer verilen uygulama için prim borcunun asgari ücretin iki katını aşmaması gerekirken, ikinci cümlede yer verilen uygulama için prim borcunun tutarı önemli değildir. SSİY Ek m.9 düzenlemesi, prim borcunun varlığına rağmen aylık bağlanmasına veya bağlanan aylıkların kesilmemesine imkân tanımaktadır. Prim borcu bağlanan veya kesilmeyen aylıklardan kesinti yapılmak suretiyle tahsil edilecektir. Kurum uygulamasına göre bu kesinti, aylıkların 1/3'ü oranındadır¹⁵⁷⁹. Dolayısıyla prim borcu nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınması söz konusu olmamalıdır.

¹⁵⁷⁹ Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Üçüncü Bölüm, 5.5.; Üçüncü Bölüm, 6.5.2.; Dördüncü Bölüm, 5.6.; Dördüncü Bölüm, 10.1.. Hacıoğlu Çalışkan'a göre, "Her ne kadar burada yersiz ödeme yerine prim borcunun aylıklardan kesinti suretiyle tahsili hususu düzenlenmekteyse de, konunun yersiz ödeme ile olan ilgisi dikkate alındığında, bu oranın, 96. madde hükümlerine paralel biçimde, kanunla ve ¼ (%25) olarak belirlenmesi daha uygun olurdu", *Hacıoğlu Çalışkan*, s.2324.

Ancak Kurum uygulamasına göre, ikinci cümlede düzenlenen prim borcunun varlığına rağmen aylığın kesilmemesi durumunda aylık yeniden hesaplanır ve yeni aylık tutarı eski aylık tutarından düşük olursa fazla ödemeler geri alınır¹⁵⁸⁰.

3. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Ek 10. Maddesi

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin bir diğer istisna, Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Ek 10. maddesidir. Daha önce değinildiği üzere, aylık veya gelir alan sigortalının çalışması aylığın veya gelirin kesilmesini gerektirebilir¹⁵⁸¹. Ek 10. madde aylık veya gelirleri kesilmesi gereken şekilde çalışan sigortalıların durumunu düzenlemektedir. Hükme göre,

“Malullük, yaşlılık, ölüm aylığı veya ölüm geliri almakta iken, gelir veya aylıkları Kanuna göre veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmaya başlaması nedeniyle kesilmesi gerektiği daha sonra tespit edilenler hakkında yersiz ödenen aylıkların tespitinde sadece çalışılan süreler esas alınarak Kanunun 96 ncı maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine göre işlem yapılır. Bunlardan işten ayrılmış olanların malullük veya yaşlılık aylıkları, sigortalılığın sona erdiği tarih yazılı istek tarihi kabul edilerek, bu tarihi takip eden ödeme dönemi itibarıyla Kanunun 27 veya 30 uncu maddesine göre yeniden hesaplanarak bağlanır. Hak sahiplerinin aylıkları ise işten ayrıldıkları tarihi takip eden aybaşından itibaren ödenmeye devam edilir”.

Hüküm gereğince, aylık veya gelirin kesilmesini gerektirecek şekilde çalışmaya başlayan bir kişinin bu durumu çalışma sona erdikten sonra tespit edilirse, çalışmanın sona erdiği tarihi takip eden ödeme döneminde aylık veya gelir güncellenerek yeniden bağlanır ve yalnızca çalışılan süreye tekabül eden süre yersiz olduğu gerekçesiyle geri alınır. Bu duruma ilişkin bir olayda, malullük aylığı alan bir sigortalı 19.04.2012-20.04.2012 ve 15.01.2014-16.01.2014 tarihleri arasında aylığın kesilmesini gerektirecek şekilde çalışmıştır. Yargıtay, söz konusu

¹⁵⁸⁰ Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Üçüncü Bölüm, 6.5.2.

¹⁵⁸¹ Bkz. İkinci Bölüm, §3, II, C, 2, a), cc) Ölüm Gelirinin Kesilmesi, İkinci Bölüm, §3, II, C, 3, a) Malullük Sigortasından Ödenen Malullük Aylığının Kesilmesi, İkinci Bölüm, §3, II, C, 3, b) Yaşlılık Sigortasından Ödenen Yaşlılık Aylığının Kesilmesi, İkinci Bölüm, §3, II, C, 3, c) Ölüm Sigortasından Ödenen Ölüm Aylığının Kesilmesi.

olaya ilişkin kararı farklı bir husustan ötürü bozmasına rağmen, ilgili sigortalıdan 2 yıl 4 aylık ödemeyi geri isteyen Kurum kararına karşılık bahse konu tarihlerdeki çalışma nedeniyle 4 günlük yersiz ödeme doğduğunu ve ilgili ödemenin 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi gereğince tahsil edilmesi gerektiğini belirten mahkeme kararının isabetli olduğunu vurgulamıştır¹⁵⁸².

2018/38 sayılı Kurum Genelgesine göre, SSİY Ek madde 10'da düzenlenen istisnanın kapsamına çalışmaya başladığı yasal süresi içerisinde Kuruma bildirilen sigortalılar girmektedir. Sigortalının çalıştığı sürelerle ilgili olarak yasal süresinde bildirim yapılmadığının tespit edilmesi durumunda 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) bendi uygulanacaktır¹⁵⁸³. Kanaatimizce bu yaklaşım isabetlidir. Ek madde 10 vasıtasıyla çalışması Kuruma bildirilmiş olmasına rağmen Kurum hatası nedeniyle aylığı kesilmeyen sigortalılar korunmak istenmiştir. Eğer sigortalının çalıştığı Kuruma bildirilmemişse sigortalının bu hükmün kapsamına girmesine olanak yoktur. Bu durumda, aylık veya gelir, çalışmaya başladığı tarih itibariyle yersiz olacak ve çalışmanın sona erdiği tarihte *otomatik olarak* yeniden bağlanmayacaktır. Zira aylık veya gelirin çalışmanın sona erdiği tarihte *otomatik olarak* yeniden bağlanması Ek madde 10 kapsamına giren sigortalılar için söz konusudur. Bu kapsama girmeyen yani aylık veya gelir alırken çalışmaya başladığı Kuruma bildirilmeyenlere yeniden aylık veya gelir bağlanması hususunda ise 5510 sayılı Kanunun ilgili aylık veya gelire ilişkin hükümleri uygulanacaktır. Dolayısıyla bu durumda olan sigortalılar için yersiz ödeme borcu, çalışmaya başladıkları tarih ile aylık veya gelirin yeniden bağlandığı tarih arasında ödenen aylık veya gelirlerden oluşacaktır.

¹⁵⁸² Bkz. Yarg. 10. HD., 22.9.2021, E.2020/9157, K.2021/10740, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁵⁸³ Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, İkinci Bölüm, 7.

C. Yersiz Ödemelerin Geri Alınmasına İlişkin Af Hükümleri

1. 5510 Sayılı Kanun'un Geçici 79. Maddesi

5510 sayılı Kanunun geçici 79. maddesi yersiz ödemelerin bir kısmını affeden bir düzenleme görünümündedir. Geçici 79. madde vasıtasıyla 7.12.2019 tarihinden önce doğmuş yersiz ödemelerin bir kısmı terkin edilmiştir. Dolayısıyla geç. m. 79 yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin daimî bir istisna değildir¹⁵⁸⁴.

5510 sayılı Kanunun geçici 79. maddesine göre, 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun mülga 64 üncü maddesine, 5510 sayılı Kanunun 47 nci maddesinin sekizinci fıkrası ile 2330 Sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanuna¹⁵⁸⁵ ve bu Kanun hükümleri uygulanarak aylık bağlanmasını gerektiren diğer kanunlara, 1005 sayılı İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanuna¹⁵⁸⁶, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun¹⁵⁸⁷ ek 3. maddesine, 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılansısı Hakkında Kanuna¹⁵⁸⁸ ve 5774 sayılı Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanuna¹⁵⁸⁹ göre aylık bağlanan sigortalılara ve hak sahiplerine Kurumun hatası nedeniyle yapılan yersiz ödemeler nedeniyle maddenin yürürlük tarihi olan 7/12/2019 tarihine kadar borç çıkartılmaz (f.1). Ayrıca, vazife malullüğü aylığı bağlanan sigortalılara 2330 Sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun m.4/2, c.3, 4 ,5 ve 6 hükümlerine aykırı olarak

¹⁵⁸⁴ 5510 sayılı Kanunun geçici 87. maddesi de aynı kapsamda değerlendirilmelidir. İlgili düzenlemeye göre, "Bu maddeyi ihdas eden Kanunla 926 sayılı Kanuna ekli (I) sayılı Ek Gösterge Cetveline yapılan değişiklikten önce rütbe ve dereceleri itibariyle belirlenen ek gösterge rakamından yüksek olması nedeniyle 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanununa tabi emsali akademik personel için akademik kadro unvanı ve dereceleri itibariyle belirlenen ek gösterge rakamları esas alınarak aylık ödenen subaylar ile bunların hak sahiplerine Kurum tarafından fazla veya yersiz olarak yapılan ödemeler borç çıkarılmaz, çıkarılmış borçların ödenmemiş olan kısımları terkin edilir ve tahsil edilmiş tutarlar iade ve mahsup edilmez. Bu fıkra hükümlerinin uygulanması sebebiyle geçmişe dönük aylık, aylık farkı ve emekli ikramiyesi farkı ödenmez".

¹⁵⁸⁵ RG, 6.11.1980, 17152.

¹⁵⁸⁶ RG, 24.2.1968, 12835.

¹⁵⁸⁷ RG, 12.4.1991, 20843 (Mükerrer).

¹⁵⁸⁸ RG, 27.7.2004, 25535.

¹⁵⁸⁹ RG, 9.7.2008, 26931.

ödenen ve 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) hükmü kapsamında geri alınması gereken yersiz ödemeler de birinci fıkrada kapsamındadır (f.2).

Önemle dikkat çekmek isteriz ki, anılan düzenleme 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) hükmü kapsamında geri alınması gereken 7.12.2019 tarihinden önceki yersiz ödemelere ilişkindir. Bu tarihten önce çıkartılmış borç varsa ödenmemiş kısımlar terkin edilir. Ancak ödenen kısımlar geri verilmez.

2018/38 sayılı Kurum Genelgesinde 5510 sayılı Kanun geç. m.79 hükmünün uygulanmasına ilişkin verilen bir örneğe göre,

“Kıbrıs Barış Harekatına katılması nedeniyle 1005 sayılı Kanuna göre asgari ücretin net tutarı esas alınarak şeref aylığı ödenen ilgiliye, sigortalı çalışmalarına bağlı olarak 1/1/2016 tarihinden itibaren ayrıca 4/1-(a) kapsamında yaşlılık aylığı bağlanmıştır. Ancak yaşlılık aylığı bağlanması nedeniyle ilgilinin 1005 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklarının asgari ücret yerine gösterge sistemi üzerinden ödenmesi gerektiği 19/12/2019 tarihinde anlaşılmıştır. Kanunun 96 ncı maddesinin birinci fıkrasının (b) bendi kapsamında 1/1/2016-31/12/2019 tarihleri arasında ilgiliye yersiz olarak ödenen tutarlar borç tahakkuk ettirilerek anılan borç Kanunun geçici 79 uncu maddesi gereği terkin edilecektir”¹⁵⁹⁰.

2. Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin Geçici 35. Maddesi

Bir kısım yersiz ödemelerin geri alınmasını affeden bir diğer hüküm, Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinin geçici 35. maddesidir. Hüküm, 5.12.2017 tarihinden önce aylık bağlanmış olanlardan, tahsis talep veya ölüm tarihi itibarıyla, Kurum hatası nedeniyle prim ödeme gün sayısı eksik olmasına rağmen aylık bağlanmış olanların durumunu düzenlemektedir.

Düzenleme kapsamına girenlere, eksik süreyi tamamlamak için borçlanma, hizmet verme ve sigortalılıklarını devam ettirme imkânı tanınmıştır. İlgili düzenleme oldukça ayrıntılıdır. Eksik hizmet süresi olanlara tanınan eksik

¹⁵⁹⁰ 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm, 2.4.1.. Kurumun, ilgili istisnanın uygulanmasına ilişkin yayınladığı örnekler için bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm, 2.4.1., 2.4.2.

hizmetlerini tamamlama imkânları ve bu imkânlardan faydalanma koşulları çalışma konumuz kapsamına girmediği için bilgi verilmeyecektir¹⁵⁹¹. Burada yalnızca ilgili düzenlemenin yersiz ödemelere etkisi üzerinde durulacaktır.

Kural olarak, aylık alan sigortalının eksik hizmet süresi olduğu ortaya çıkarsa aylık kesilir ve yapılan ödemeler 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında geri alınır. Eksik hizmet süresine rağmen aylık bağlanması Kurumun hatasından kaynaklanıyorsa, tespit tarihinden itibaren geriye doğru 5 yıl içerisinde yapılan ödemeler geri alınır.

SSİY geçici m.35 kapsamına giren sigortalılar için ise durum farklıdır. Zira, bu kapsamdaki sigortalıların geri ödemekle yükümlü oldukları yersiz ödeme miktarı, yersiz ödemenin tespit tarihinden önceki son 5 yıl içerisinde yapılan ödemelerin toplamı değil, eksik süre kadar geriye gidildiğinde yapılan ödemeler ve ilgili maddeye göre hesaplanan aylıkların olması gereken miktarı ile ödenen miktarı arasındaki farkın toplamıdır.

Görüldüğü üzere bu durumda yersiz ödeme miktarını belirleyen hususlar iki tanedir. İlki, ödenen son aylık tarihinden geriye doğru eksik prim ödeme gün sayısı kadar sürede yapılan ödemelerdir. Diğeri ise, ödenen aylık miktarı ile düzenlemeye göre hesaplanacak aylık miktarı arasındaki farktır.

Bu konuda 2018/38 sayılı Kurum Genelgesinde verilen örnek şu şekildedir: 1.1.2012 tarihinde yaşlılık aylığı bağlanan sigortalının 200 günlük hizmeti hizmet çakışması nedeniyle iptal edilmiştir. Bu durumda sigortalı aylığa hak kazanmak için sağlaması gereken prim ödeme gün koşulu şartını sağlayamamaktadır. Sigortalı SSİY'nin geçici 35. maddesinin kapsamına girdiği için eksik hizmet süresi tamamlanmaktadır. Sigortalı son aylığını 2017 Haziran (17 Haziran 2017) döneminde almıştır. Bu durumda 17 Haziran 2017 tarihinden geriye doğru 200 gün gidilerek bulunan 27 Kasım 2016 tarihinden sonra yapılan ödemeler yersiz ödeme oluşturacaktır. Ayrıca, sigortalıya eksik hizmet süreleri tamamlattırıldığında aylık

¹⁵⁹¹ Bkz. *İnceman*, s.1621-1624; *Civan*, Yersiz Ödemeler, s.1062-1064.

yeniden hesaplanacak ve hesaplanan aylıklar ile ödenen aylık miktarları arasındaki fark da yersiz ödeme oluşturmaktadır¹⁵⁹². Yukarıdaki örnekte, sigortalının eksik hizmet süresi SSİY geçici m. 35 kapsamında tamamlanamıyorsa 5510 sayılı Kanun m.96/1, (b) bendi gereğince, 17 Haziran 2017 tarihinden geriye doğru 5 yıl gidilerek bulunan 17 Haziran 2012 tarihinden sonra yapılan ödemeler yersiz ödeme oluşturmaktadır.

Geçici 35. madde, geri alınacak yersiz ödeme miktarını azaltan önemli bir istisnadır. İlgili madde, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerde, geri ödenecek miktarın azalması sonucunu doğurmakta ve sigortalıların yaşayacağı mağduriyeti azaltmaktadır. Ancak ilgili düzenlemenin uygulama alanı geniş değildir, Kurum hatasından doğan tüm yersiz ödemelerde uygulanmaz. Zira, yukarıda bahsettiğimiz üzere, ilgili düzenleme 5.12.2017 tarihinden önce aylık bağlanmış olan sigortalılardan, tahsis talep veya ölüm tarihi itibarıyla, Kurum hatası nedeniyle prim ödeme gün sayısı eksik olanları kapsamaktadır. Bu nedenle, Kurum hatasından kaynaklanan tüm yersiz ödemelerde bu düzenleme örnek alınarak yeni bir düzenleme yapılmalıdır¹⁵⁹³.

Önemle belirtelim ki 5.12.2017 tarihinden önce aylıkları kesilerek yersiz ödeme borcunun tamamı veya bir kısmı tahsil edilmiş olanlara, tahsil edilen yersiz ödeme borcu madde kapsamında ödenmesi gereken yersiz ödeme borcundan fazla olsa dahi iade yapılmaz (f.3).

§7. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINA İLİŞKİN DİĞER ESASLAR

I. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINA İLİŞKİN DÜZENLEMENİN ZAMAN BAKIMINDAN UYGULANMASI

¹⁵⁹² Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Üçüncü Bölüm, 6.7.4.

¹⁵⁹³ Civan, Yersiz Ödemeler, s.1062.

A. Genel Olarak

5510 sayılı Kanun, bazı istisna hükümleri hariç, 1.10.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 96. maddenin yürürlük tarihi de 1.10.2008'dir. 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte 506 sayılı Kanun, 1479 sayılı Kanun, 5434 sayılı Kanun ve 2925 sayılı Kanun, bazı istisna hükümleri hariç, yürürlükten kaldırılmıştır. İlgili kanunların yürürlükten kaldırılan hükümleri arasında yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen hükümler de mevcuttur. Dolayısıyla 1.10.2008 tarihinden itibaren yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen tek düzenleme 5510 sayılı Kanunun 96. maddesidir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin yasal düzenlemelerin zaman açısından parçalı bu yapısı yersiz ödemelerin geri alınmasında hangi yasal düzenlemenin uygulanacağını incelenmesini zorunlu hale getirmiştir. Zira bazı yersiz ödemelere 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin mi yoksa mülga düzenlemelerin mi uygulanacağı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁵⁹⁴.

5510 sayılı Kanundan önce doğmuş, tespit edilmiş ve geri alınmış yersiz ödemeler açısından sorun yoktur. Zira burada tamamlanmış bir işlem söz konusudur. 5510 sayılı Kanunla yersiz ödemelerin geri alınması konusunda yeni bir düzenleme yapılması bu işlemi etkilemeyecektir. 5510 sayılı Kanundan sonra doğmuş yersiz ödemeler açısından da sorun yoktur. Bu ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanacağı açıktır.

Geri alınmasında hangi yasal düzenlemenin uygulanması gerektiği konusunda tereddüt oluşabilecek yersiz ödemeler iki gruba ayrılabilir. İlk grup, 5510 sayılı Kanundan önce doğan, tespit edilen ancak 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinde henüz tahsil edilmemiş olan yersiz ödemelerdir. İkinci grup, 5510 sayılı Kanundan önce doğan ancak 5510 sayılı Kanundan sonra tespit edilen yersiz ödemelerdir. Bu tür yersiz ödemeler de kendi içerisinde ikiye ayrılır. İlk

¹⁵⁹⁴ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s. 157.

olarak, ilgililere yapılan yersiz ödemeler 5510 sayılı Kanundan önce sona ermiş olabilir. Bu durumda 5510 sayılı Kanun dönemini ilgilendiren tek işlem yersiz ödemenin tespit edilmesidir. İkinci olarak, 5510 sayılı Kanundan önce ilgililere yapılmaya başlanan yersiz ödemeler 5510 sayılı Kanundan sonra devam etmiş olabilir. Bu durumda 5510 sayılı Kanun dönemini ilgilendiren olaylar hem yersiz ödeme yapılması hem de 5510 sayılı Kanundan önce ve sonra yapılan yersiz ödemenin tespit edilmesidir.

Yukarıda bahsedilen yersiz ödemelere hangi kanun hükümlerinin uygulanacağı tereddüt oluşturmaktadır. Aşağıda öncelikle kanunların zaman bakımından uygulanmasına ilişkin genel bilgiler verilecek ardından konuya ilişkin öğreti görüşleri, yargı kararları ve Kurum uygulamasına değinilecek ve son olarak konuya ilişkin görüşümüze yer verilecektir.

B. Kanunların Zaman Bakımından Uygulanması

Kanunların zaman bakımından uygulanması kanunların yürürlüğe girmesini, yürürlükten kaldırılmasını, yürürlükten kaldırılan bir kanunun sonraki döneme uygulanmasını ve kanunun yürürlüğünden önceki döneme uygulanmasını anlatan bir üst kavramdır¹⁵⁹⁵. Çalışma konusunu ilgilendiren husus kanunun yürürlüğünden önceki döneme uygulanması olduğu için burada bu konu üzerinde durulacaktır.

Kanunlar kural olarak yürürlüğe girdiği tarihten sonra ortaya çıkan olaylara uygulanır¹⁵⁹⁶. Bunun sonucu olarak, bir hukuki sorun, o sorunun gerçekleştiği dönemde yürürlükte olan kurala göre çözümlenir¹⁵⁹⁷. Ancak bazen kanunların geriye yürümesi söz konusu olur. Geriye yürüme öğretide, "*Hukuki bir*

¹⁵⁹⁵ Kanunların zaman bakımından uygulanması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Oğuzman ve Barlas*, s.79-85; *Antalya ve Topuz*, s.388-395; *Anayurt*, Hukuka Giriş, s.319-332; Kemal Gözler, **Hukuka Giriş**, 15. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 2018, s.262-280; *Dural ve Sarı*, s.57-60; Adnan Güriz, **Hukuk Başlangıcı**, 19. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019, s.151-156; Ender Ethem Atay, **Hukuk Başlangıcı**, 9. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2021, s.259-278; *Altaş*, s.185-196.

¹⁵⁹⁶ *Oğuzman ve Barlas*, s.79; *Atay*, Hukuk Başlangıcı, s.259.

¹⁵⁹⁷ *Antalya ve Topuz*, s.389.

düzenlemenin kapsamının o düzenlemeyle yapılan değişikliklerin hukuksal geçerlik kazanmasından önce ortaya çıkan durumlara uzanması, uygulanması¹⁵⁹⁸” şeklinde tanımlanmaktadır.

Kural, kanunların geriye yürümemesidir. Zira hukuk güvenliği bunu gerektirir. Hukuk güvenliğinin sağlanması, hukuka duyulan inancın sarsılmaması için kanunların yürürlüğe girdikten sonraki olaylara uygulanması gerekir¹⁵⁹⁹. Bu nedenle kanunların geriye yürümemesi hukukun genel ilkelerinden biri olarak kabul edilir¹⁶⁰⁰. Ancak kanunların geriye yürümemesi ilkesi mutlak değildir, istisnaları vardır¹⁶⁰¹. Kanun koyucu aksine bir düzenleme yaparak ilgili kanunun geçmişe yürümesini düzenleyebilir¹⁶⁰². Failin lehine olan kuralın geriye yürüyeceğinin düzenlendiği 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun¹⁶⁰³ 7. maddesinin 2. fıkrası ile Medeni Kanunun kamu düzeni ve genel ahlaka ilişkin hükümlerinin geriye yürüyeceğinin düzenlendiği 4722 sayılı Türk Medenî Kanununun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunun¹⁶⁰⁴ 2. maddesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

İstisnalar söz konusu olmadıkça bir olay veya uyuşmazlık hangi kanun döneminde gerçekleşmişse, o dönemdeki kurallar uygulanmalı ve o dönemdeki kurallara göre karar verilmelidir¹⁶⁰⁵.

¹⁵⁹⁸ Atay, Hukuk Başlangıcı, s.269.

¹⁵⁹⁹ Dural ve Sarı, s.58; Atay, Hukuk Başlangıcı, s.269; Güriz, s.153; Gözler, Hukuka Giriş, s.276.

¹⁶⁰⁰ Atay, Hukuk Başlangıcı, s.270.

¹⁶⁰¹ Kanunların geriye yürümemesi ilkesinin istisnaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler, Hukuka Giriş, s.271-275, 279-280; Altaş, s.191-194; Antalya ve Topuz, s.391-393.

¹⁶⁰² Altaş, s.189; Dural ve Sarı, s.59.

¹⁶⁰³ RG, 12.10.2004, 25611.

¹⁶⁰⁴ RG, 8.12.2001, 246007.

¹⁶⁰⁵ Atay, Hukuk Başlangıcı, s.271; Altaş, s.189.

C. Yargıtay ve Kurum Uygulaması

Konuya ilişkin Yargıtay ve Kurum uygulaması farklıdır. Yargıtay, yersiz ödemenin tespit tarihi önemli olmaksızın süren tüm uyuşmazlıklara 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanması gerektiği görüşündedir¹⁶⁰⁶. Yargıtay'a göre,

"Konuya ilişkin 5510 sayılı Yasa öncesi mevzuata bakıldığında, 506 sayılı Yasanın "Yersiz ve yanlış ödemelerin tahsili"ni düzenleyen 121. maddesinde yersiz ödeme halinde iade yükümünün kapsamını belirleyen bir düzenleme bulunmadığı gibi, anılan Yasa içeriğinde konuyu düzenleyen başka bir düzenlemenin de yer almadığı görülmektedir. 5510 sayılı Yasanın 96. maddesi ile 506 sayılı Yasada yer almayan yeni bir düzenleme getirilmiş, sebepsiz zenginleşmenin kasıtlı kusurlu davranıştan veya Kurumun hatalı işleminden kaynaklanmasına bağlı olarak istirdadı mümkün ödeme miktarları belirlenmiştir. Kapsam belirlendikten sonra, ilgilinin Kurumdan alacağı yoksa geri alma işleminin genel hükümlere göre yapılacağı öngörülmüştür. 5510 sayılı Yasanın geçici maddelerinde ise, yersiz ödemelerin tahsili konusunda önceki hükümlerin uygulanması gereğini öngören herhangi bir kural yer almamaktadır. Belirtilen nedenlerle; 5510 sayılı Yasanın 96. maddesi hükmünün, Kurumun yersiz ödemeden kaynaklanan alacakları konusunda süren uyuşmazlıklara uygulanması gerekmektedir"¹⁶⁰⁷.

5510 sayılı Kanunun yürürlüğünden önce doğan ve tespit edilen yersiz ödemelere ilişkin de benzer yönde bir karar mevcuttur. İlgili uyuşmazlığa 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanmaması yönündeki karşı görüşe karşılık Hukuk Genel Kurulu çoğunluk oyuyla 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanması gerektiği sonucuna varmıştır¹⁶⁰⁸.

¹⁶⁰⁶ Bu konudaki Yargıtay uygulamasına ilişkin açıklamalar için bkz. *İnceman*, s.1603-1604.

¹⁶⁰⁷ Yarg. 10. HD., 29.1.2009, E.2007/19742, K.2009/699, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024). Aynı yöndeki kararlar için bkz. Yarg. 21. HD., 9.2.2010, E.2008/18258, K. 2010/1009; Yarg. 10. HD., 19.4.2010, E.2008/21257, K.2010/5650; YHGK, 22.2.2017, E.2014/2464, K.2017/308; YHGK, 4.2.2021, E.2017/21-1966, K.2021/35; Yarg. 10. HD., 15.2.2023, E.2022/2432, K.2023/1207, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶⁰⁸ Hukuk Genel Kurulu, tamamlanmamış uyuşmazlıklara yürürlükteki yasanın uygulanmasının geriye yürüme değil yasanın derhal uygulanması olduğuna vurgu yapmıştır. "Hukuk Genel Kurulundaki görüşmeler sırasında bir kısım üyelerce, dava konusu yersiz ödeme tarihleri ile Kurumun yersiz ödemenin iadesine ilişkin işlem tarihinde 506 sayılı Kanunun yürürlükte olduğu, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi hükmünün geçmişe yürüyeceğine dair özel bir düzenleme de bulunmadığı bu nedenle uyuşmazlık tarihinde 5510 sayılı Kanun hükümlerinin

Kurum ise 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanması açısından yersiz ödemenin tespit tarihine göre ayırım yapmaktadır. Kurumun 2018/38 sayılı Genelgesine göre, yersiz ödeme Kanunun yürürlük tarihinden önce tespit edilmişse yersiz ödemelere mülga kanun hükümleri uygulanacaktır. Buna karşın, yürürlük tarihinden sonra tespit edilen yersiz ödemelere ise 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi hükümleri uygulanacaktır¹⁶⁰⁹.

Belirtmek gerekir ki, Anayasa Mahkemesi Sedat Haspolat başvurusunda, *"... idari işlemlerde genel kural, işlemin tesis edildiği tarihte yürürlükte bulunan mevzuatın uygulanmasıdır (bkz. §§ 32-35). Henüz yürürlüğe girmeyen bir mevzuat hükmüne dayanılarak idari işlem tesis edilemeyeceği gibi işlemin tesis*

uygulanamayacağı, özel hukukta lehe olan kanun değerlendirmesinin yapılamayacağı belirtilmiştir. Konu bu bağlamda değerlendirildiğinde: Bilindiği üzere yasaların geriye yürümesi konusunda mevzuatımızda genel bir düzenleme bulunmamaktadır. İlke olarak her yasa yürürlüğe girdiği andan itibaren derhal hukuksal sonuçlarını doğurmaya başlar. Bunun doğal sonucu da, yasaların yürürlüğe girmelerinden önceki olayları etkilemeyeceği, başka bir anlatımla geriye yürümeyecekleridir. Ancak devam eden uyumsuzluklarda, tamamlanmamış hukuki durumlara yeni yasa veya düzenleyici kural "derhal yürürlüğe girme" niteliği nedeniyle uygulanacak ve hukuki sonuçlarını doğuracaktır. Bu gibi durumlarda yasaların geriye yürümesi değil ani etkisi söz konusudur. Ne var ki, sosyal güvenlik hukukunun ilgi alanı kamusal olup otoritesi kamu düzenini ilgilendirmektedir. Bu nedenle sosyal güvenlik hukuku ile ilgili yasalar yürürlüğe girdiği andan itibaren derhal hukuksal sonuçlarını doğurur. Öte yandan 5510 sayılı Yasa öncesi mevzuata bakıldığında, 506 sayılı Yasanın 121. maddesinde yersiz ödemelerin kayıtsız şartsız iadesinin öngörüldüğü, yersiz ödeme halinde iade yükümünün kapsamının farklı hukuki durumlara özgü olarak değişiklik göstermediği görülmektedir. Ancak, 5510 sayılı Yasanın 96. maddesi ile 506 Yasada yer almayan yeni bir düzenleme getirilmiş, sebepsiz zenginleşmenin iyi niyetle veya kötü niyetle gerçekleşmesine bağlı olarak istirdadı mümkün ödeme miktarları belirlenmiştir. Dolayısıyla 5510 sayılı Kanun ile ödeme yükümünün kapsamı sigortalının iyiniyetli veya kötünietli oluşunun tespitine göre farklılaştırılarak, kayıtsız şartsız iade öngören 121. madde hükmüne göre lehe bir düzenleme getirildiği açıktır. Sosyal güvenlik hukukunun yukarıda açıklanan niteliği karşısında sigortalı lehine düzenleme getiren 5510 sayılı Kanunun anılan hükmünün devam etmekte olan uyumsuzluklarda uygulanması gerekmektedir. Ayrıca, 5510 sayılı Yasanın geçici maddelerinde, yersiz ödemelerin tahsili konusunda önceki hükümlerin uygulanması gereğini öngören herhangi bir kural da yer almamaktadır. 5510 sayılı Kanunun geçici maddelerinde, önceki hükümlerden hangilerinin uygulanamayacağı belirtilmek suretiyle uygulama düzenlenmiş olup; yersiz ödemelerin tahsili konusunda önceki hükümlerin uygulanması gereğine işaret eden herhangi bir kural bulunmadığından ve bu düzenleme sigortalı yararına olduğundan, sonuç olarak söz konusu 96'ncı madde düzenlemesinin açıklanan nedenler karşısında da, Kurumun yersiz ödemeden kaynaklanan alacaklarına ilişkin süregelen uyumsuzluklara uygulanması gerekir. Yapılan açıklamaların ışığında somut olayın değerlendirilmesinde Hukuk Genel Kurulu'nun çoğunluğunca uyumsuzluğa 5510 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanamayacağına ilişkin görüş kabul edilmemiş; devam etmekte olan uyumsuzlukların çözümünde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin değerlendirilmesi ve uygulanması gerektiği ilkesi benimsenmiştir", YHGK, 15.6.2011, E.2011/21-362, K.2011/409, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶⁰⁹ Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm.

edildiği tarihten sonra yürürlüğe giren bir mevzuat hükmü dikkate alınarak idari işleme ilişkin uyuşmazlığın çözümlenmesi de mümkün olamaz. Kişilere yükümlülük yükleyen bir kanun hükmünün, yürürlüğe girdiği tarihten önceki dönemde tesis edilen idari işlemlere uygulanması "geriye yürüme" mahiyeti taşır. Kanunların hukuk devletinin temel güvencelerinden biri olan geriye yürümezlik ilkesini zedeleyecek biçimde uygulanması suretiyle mülkiyet hakkına müdahalede bulunulması, kanunilik güvencesinin ihlali sonucunu doğurabilir. Başvuru konusu olayda başvurucuya ödenen yaşlılık aylıklarının iadesi yolundaki idari işlem 31/3/2008 tarihinde tesis edilmiştir. İşlemin tesis edildiği tarihte 5510 sayılı Kanun'un 96. maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi yürürlükte değildir. Anılan hüküm 1/10/2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Dolayısıyla 1/10/2008 tarihinde yürürlüğe giren söz konusu hükmün 31/3/2008 tarihinde tesis edilen idari işlemin yasal dayanağını teşkil etmesi mümkün değildir" gerekçesiyle Kanun m.96 hükmünün yürürlük tarihinden önce doğan yersiz ödeme borcunun Kanun m.96 hükmü esas alınarak tahsil edilmesinin mülkiyet hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir¹⁶¹⁰.

D. Öğreti Görüşleri

Özkaraca, yukarıda belirtilen Yargıtay kararına katılmakta ve 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin sürmekte olan tüm uyuşmazlıklara uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Özkaraca'ya göre, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi mülga kanunlara nazaran sigortalıların lehine olduğu için sürmekte olan uyuşmazlıklara uygulanması isabetli ve adildir¹⁶¹¹.

Uşan'a göre, kanun koyucu 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi ile mülga düzenlemelere göre daha esnek ve koruyucu bir düzenleme getirmiştir. Uşan, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin kamu düzeni gereği geriye yürüyeceğini ve bu konuda istisna olduğunu ifade etmektedir¹⁶¹². Aslanköylü'ye göre de 5510 sayılı

¹⁶¹⁰ Bkz. Sedat Haspolat, B. No: 2014/12849, 20/7/2017, § 77-78.

¹⁶¹¹ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s. 159-160. Aynı yönde bkz. Tuncay, Değerlendirme, s.530-531; Aydın, Değerlendirme 2015, s.793; Kırmızı, s.533.

¹⁶¹² Uşan, Değerlendirme, s.526.

Kanunun 96. maddesi kazanılmış haklara dokunmamak kaydıyla geriye yürüyebilir¹⁶¹³.

Hacioğlu ise aynı sonuca kanunların geriye yürümesinden değil derhal uygulanması ilkesinden ulaşmaktadır. Buna göre, kanunların derhal uygulanmasının gereği olarak 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden önce ortaya çıkmış ancak henüz tahsil edilmemiş yersiz ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi uygulanmalıdır¹⁶¹⁴.

E. Görüşümüz

Kanaatimizce, bu meselenin kanunların zaman açısından uygulanması bağlamında sistematik olarak ele alınması faydalı olacaktır.

Bir kanunun yürürlüğünden önce ortaya çıkan ve tamamlanan bir olay veya duruma uygulanması, tamamlanmış ve hukuki sonuçlarını doğurmuş bir olguya müdahale etmesi durumunda kanunun geçmişe etkisi söz konusu olur¹⁶¹⁵. Anayasa Mahkemesi de benzer bir yaklaşımla kanunların geriye yürümesinin "*getirilen yeni kuralın eski kural döneminde tamamlanmış ve hukuki sonuçlarını doğurmuş hukuksal durum, ilişki ve olaylara uygulanması*" olduğunu belirtmektedir¹⁶¹⁶. Geçmişe etki durumunda, eski kanunla tanınan haklar yeni kanun tarafından yok sayılmaktadır¹⁶¹⁷. Geçmişe etki istisna olduğu için geçmişe etkinin uygulanması ancak bu konuda açık bir düzenlemenin varlığı halinde söz konusu olur. Bir diğer ifade ile kanun koyucunun iradesi gerekir¹⁶¹⁸. Ceza Hukukunda geçerli olan failin lehine olan hükmün geriye yürümesinin, Medeni Hukukta geçerli olan kamu düzeni ve genel ahlaka ilişkin kuralların geri yürümesinin ve yine Medeni Hukukta geçerli olan yeni kuralların kazanılmamış haklara geri yürümesinin nedeni bu durumların

¹⁶¹³ Aslanköylü, Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, s.28-29.

¹⁶¹⁴ Hacioğlu, Yersiz Ödemeler, s.27. Aynı yönde bkz. Köprücü, s.38.

¹⁶¹⁵ Gözler, Hukuka Giriş, s.269-270; Ali Nazım Sözer, "Kanunların Önceye Etki Yasağı: Sosyal Sigortalar Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme", **Yaşar Üniversitesi Dergisi**, Cilt.8, Sayı.Özel (2013), s.2482.

¹⁶¹⁶ AYM, 13/2/2019, E.2018/103, K.2019/4, R.G., 14/3/2019, 30714.

¹⁶¹⁷ Sözer, Önceye Etki, s.2483.

¹⁶¹⁸ Gözler, Hukuka Giriş, s.269-272.

kanun koyucu tarafından özel olarak düzenlenmiş olmasıdır. Bu bilgiler ışığında, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin geçmişe yürümeyeceği ifade edilmelidir. Zira 5510 sayılı Kanunda veya mevzuatımızdaki herhangi bir düzenlemede 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin geçmişe yürüyeceği düzenlenmemiştir. O halde, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin mülga kanunlara göre doğmuş ve mülga kanunlara göre kesinleşmiş yersiz ödemelere uygulanmayacağı söylenebilir.

5510 sayılı Kanunun yürürlüğünden önce doğan ve tespit edilen ancak Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte henüz kesinleşmemiş yersiz ödemeler ile Kanunun yürürlüğünden önce doğan ancak Kanunun yürürlüğünden sonra tespit edilen yersiz ödemeler üzerinde durmak gerekir. Kanunun yürürlüğünden önce doğmuş ancak henüz tamamlanmamış, hakkında karar verilmemiş, devam eden olay ve durumlara derhal etki ilkesi gereğince yeni kanun uygulanır¹⁶¹⁹. Görüldüğü üzere derhal etki ilkesi açısından önemli olan, olayın kanunun yürürlüğünden sonra meydana gelmesi değil, kanunun yürürlüğü tarihinde henüz sonuçlanmamış olmasıdır. Öğretide isabetle belirtildiği gibi, *“kural olarak her kanun -aksine kural yok ise- derhal yürürlüğe girer ve sonuçlanmamış (derdest) davalara uygulanır”*¹⁶²⁰. Bu durumda yeni kanunun uygulanması geçmişe etki ilkesinin gereği değil, derhal etki ilkesinin gereğidir. Nitekim yukarıda yer verdiğimiz Anayasa Mahkemesi kararında yüksek mahkeme bu durumu *“Yeni kuralın eski kural yürürlükte iken başlamakla beraber henüz sonuçlanmamış hukuksal durum, ilişki ve olaylara uygulanması ise kanunların geriye yürümesi olarak nitelendirilemez”* şeklinde ifade etmektedir¹⁶²¹.

Gelinen noktada, yukarıda yer verdiğimiz Hacıoğlu’nun görüşüne uygun şekilde¹⁶²², 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin zaman açısından uygulanmasında geçmişe etkinin söz konusu olamayacağı, derhal etki ilkesi gereğince Kanunun yürürlük tarihinde henüz tamamlanmış hukuki durum arz etmeyen bir diğer ifade

¹⁶¹⁹ Gözler, *Hukuka Giriş*, s.269-272; Sözer, *Önceye Etki*, s.2487.

¹⁶²⁰ Sözer, *Önceye Etki*, s.2523.

¹⁶²¹ AYM, 13/2/2019, E.2018/103, K.2019/4, R.G., 14/3/2019, 30714.

¹⁶²² Hacıoğlu, *Yersiz Ödemeler*, s.27. Aynı yönde bkz. Köprücü, s.38.

ile kesinleşmemiş, örneğin yargılama aşamasında olan, yersiz ödemelere 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin uygulanması gerekeceği kanaatindeyiz

Görüşümüzün sonucu olarak, Kurumun 2018/38 sayılı Genelgesinde yer alan “fazla veya yersiz ödemelerin tespit tarihinin Kanunun yürürlük tarihi olan 2008/Ekim döneminden önce olması halinde mülga kanun hükümleri, bu tarihten sonra olması halinde ise Kanunun 96 ncı madde hükümleri uygulanacaktır¹⁶²³” ifadesine katılmamaktayız.

Bu noktada son olarak bir istisnaya değinilmelidir. 5510 sayılı Kanunun geçici 4. maddesi, 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden önce mülga 5434 sayılı Kanuna tabi olan sigortalılar hakkında kural olarak mülga 5434 sayılı Kanun hükümlerinin uygulanacağını düzenlemektedir¹⁶²⁴. Bu nedenle ilgili kişilere yapılan yersiz ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi uygulama alanı bulmayacaktır¹⁶²⁵.

II. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINDA ZAMANAŞIMI

5510 sayılı Kanunun 96. maddesinde yersiz ödemelerin geri alınmasında zamanaşımı süresi düzenlenmemiştir¹⁶²⁶. Kanunun 96. maddesine dayanılarak çıkartılan Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinde de zamanaşımına ilişkin düzenleme mevcut değildir.

5510 sayılı Kanunda konuyla en yakın ilişkinin kurulabileceği hüküm Kurum alacaklarında zamanaşımının düzenlendiği 93. maddedir. Kanunun 93 maddesinin 2. fıkrasına göre, “*Kurumun prim ve diğer alacakları ödeme süresinin dolduğu tarihi takip eden takvim yılı başından başlayarak on yıllık zamanaşımına tâbidir*”. 93.

¹⁶²³ Bkz. 2018/38 sayılı Genelge, Ondördüncü Bölüm.

¹⁶²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Güzel, Okur ve Caniklioğlu*, s.718-767; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.322-326; *Centel*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.353-368; *Elma*, s.1052-1062.

¹⁶²⁵ Aynı yöndeki görüş ve Danıştay kararları için bkz. *Hacıoğlu*, Yersiz Ödemeler, s.21-22; *Köprücü*, s.39-40; *İnceman*, s.1608.

¹⁶²⁶ *Özkaraca*, Yersiz Ödemeler, s.174. Aksi yöndeki görüşe göre, 5510 sayılı Kanun m.96/1, (a) ve (b) bentlerinde düzenlenen 5 ve 10 yıllık süreler zamanaşımı süreleridir, bkz. *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.549.

maddenin 3. fıkrasına göre ise, “*Bu Kanuna dayanılarak Kurumca açılacak tazminat ve rücu davaları, on yıllık zamanaşımına tâbidir*”.

Bir görüşe göre, Kurumun yersiz ödeme alacağı Kanunun 93. maddesinin 2. fıkrasında düzenlenen “diğer alacaklar” kapsamına girmektedir¹⁶²⁷. Dolayısıyla bu görüşe göre yersiz ödemelerin geri alınmasında zamanaşımına ilişkin esas alınacak düzenleme Kanunun 93. maddesinin 2. fıkrasıdır. Farklı bir görüşe göre ise, yersiz ödeme alacağı Kanunun 93 maddesinin 3. fıkrasında düzenlenen “tazminat” kapsamına girmektedir¹⁶²⁸. Dolayısıyla bu görüşe göre yersiz ödemelerin geri alınmasında zamanaşımına ilişkin esas alınacak düzenleme Kanunun 93 maddesinin 3. fıkrasıdır.

Yukarıdaki görüşlerden aksi yöndeki bir başka görüşe göre ise, 93. maddede yer alan düzenlemeler 96. maddeden doğan yersiz ödeme alacağına uygulanabilir nitelikte değildir. Zira 93 maddesinin 2. fıkrasında belirtilen “diğer alacaklar” ifadesi yersiz ödeme alacağını da kapsayan genel bir ifade gibi algılanmaya müsait olsa da aslında prim borçlarından kaynaklanan gecikme zammı ve cezalarını; 93 maddesinin 3. fıkrası ise Kurum zararına neden olanlara karşı açılacak tazminat ve rücu davalarını düzenlemektedir. Bu görüşe göre, yersiz ödemelerin hukuki temeli sebepsiz zenginleşme olduğu için zamanaşımı süreleri olarak 6098 sayılı Kanunun 82. maddesinde yer alan 2 ve 10 yıllık süreler esas alınmalıdır¹⁶²⁹.

Biz de bu görüşe katılmaktayız. Yukarıda bahsedildiği üzere 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi sebepsiz zenginleşmeye ilişkin özel bir düzenlemedir. Kanunun 96. maddesinde zamanaşımı düzenlenmemiştir¹⁶³⁰. Ayrıca Kanunun diğer

¹⁶²⁷ Aslanköylü, Yersiz Ödemelerin Geri Alınması, s.34; Balcı, Sosyal Güvenlik, s.1414.

¹⁶²⁸ Kök, s.257.

¹⁶²⁹ Özkaraca, Yersiz Ödemeler, s.175-177. Aynı yönde bkz. Tuncay, Ekmekçi ve Gülver, s.556; Tuncay, Değerlendirme, s.526-527; Hacıoğlu, Yersiz Ödemeler, s.114; Köprücü, s.160; İnceman, s.1618-1620; Baskan, Yersiz Ödemeler, s.34.

¹⁶³⁰ İstanbul BAM 34. Hukuk Dairesi bir kararında 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendinde düzenlenen 10 yıllık sürenin zamanaşımı süresi olduğunu belirtmiştir. Mahkemeye göre, “Davalı tarafından zamanaşımı def’inde bulunulmuş ise de; 5510 sayılı Yasanın 96/a maddesine göre Kurumun tespit tarihi olan 2014 yılından geriye doğru 10 yıllık süredeki alacağın istenebileceği ve somut olayda 5510 sayılı Yasa hükümlerine göre 10 yıllık zamanaşımı

maddelerinde de yersiz ödemeleri kapsamına alacak bir zamanaşımı düzenlemesi mevcut değildir. O halde zamanaşımı konusunda sebepsiz zenginleşmenin düzenlendiği 6098 sayılı Kanunun 82. maddesinin esas alınması gerekmektedir.

Belirtelim ki Yargıtay 10. Hukuk Dairenin görüşü bu doğrultudayken¹⁶³¹, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu yersiz ödemelerin geri alınmasında 5510 sayılı Kanunun 93. maddesi gereğince 10 yıllık zamanaşımı süresinin uygulanacağı görüşündedir¹⁶³².

Zamanaşımı konusunda 6098 sayılı Kanunun 82. maddesinin esas alınmasının sonucu olarak, Kurumun yersiz ödemeyi öğrendiği tarihten itibaren 2 yıl içerisinde ve her halükârda her bir yersiz ödemenin doğmasından itibaren 10 yıl içerisinde yersiz ödeme borcunun ilgililere tebliğ edilmemesi halinde Kurumun yersiz ödeme alacağı zamanaşımına uğrar¹⁶³³. 2 yıllık süresinin başlangıcı Kurumun dava açmaya yetkili organının yersiz ödemeyi öğrenme tarihidir¹⁶³⁴. 10 yıllık süre ise ödenen her bir aylık için talep hakkının doğumundan itibaren hesaplanır¹⁶³⁵.

Önemle belirtelim ki 6101 sayılı Kanunun¹⁶³⁶ 5. maddesi gereğince, 6098 sayılı Kanunun yürürlüğünden önce işlemeye başlayan zamanaşımı sürelerine eski

süresinin uygulanacağı belirgindir. Bu durumda mahkeme gerekçesinde belirtildiği üzere; genel hüküm niteliğinde olan Borçlar Kanunu zamanaşımı hükmü değil, dava konusu borcun zamanaşımına uğrayıp uğramadığı değerlendirilmesinin özel kanun niteliğindeki 5510 sayılı Yasada düzenlenen 10 yıllık zamanaşımı süresi dikkate alınarak yapılması gerektiği de açıktır. Bu nedenle mahkemece 5510 sayılı Kanunun 96.maddesinin 1.fıkrasının a bendi kapsamında değerlendirme yaparak elde edilecek sonuca göre hüküm kurulmalıdır". Kararın bu yönüyle isabetli olmadığı kanaatindeyiz. İlgili karar için bkz. İstanbul BAM 34. Hukuk Dairesi, 4.11.2020, E.2019/101, K.2020/1329, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶³¹ Örnek kararlar için bkz. Yarg. 10. HD., 29.6.2009, E.2007/23043, K.2009/11753; Yarg. 10. HD., 24.5.2010, E.2009/1859, K.2010/7255; Yarg. 10. HD., 8.6.2010, E.2008/12335, K.2010/8243; Yarg. 10. HD., 26.5.2011, E.2010/554, K.2011/7783; Yarg. 10. HD., 19.6.2014, E.2013/24513, K.2014/15319; Yarg. 10. HD., 18.10.2018, E.2016/1242, K.2018/8226; Yarg. 10. HD., 18.12.2018, E.2016/9309, K.2018/10747, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶³² *İnceman*, s.1619. Karar için bkz. YHGK, 26.04.2017, E.2015/2370, K.2017/861, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶³³ *Hacıoğlu*, *Yersiz Ödemeler*, s.115.

¹⁶³⁴ Yarg. 10. HD., 18.2.2018, E.2016/9309, K.2018/10747; Yarg. 10. HD., 2.6.2016, E.2015/1869, K.2016/9107; Yarg. 10. HD., 27.5.2010, E.2009/2366, K.2010/7568, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶³⁵ Yarg. 10. HD., 26.5.2011, E.2010/554, K.2011/7783; Yarg. 10. HD., 13.5.2010, E.2009/2009, K.2010/7103, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶³⁶ RG, 4.2.2011, 27836.

kanun hükümleri uygulanacaktır. O halde, 11/1/2011 tarihinden önce yapılan yersiz ödemelere 818 sayılı Kanunun sebepsiz zenginleşmeyi düzenleyen 66. maddesi gereğince 1 ve 10 yıllık zamanaşımı süreleri uygulanacaktır.

Çalışmanın bu kısmına kadar yersiz ödemelerin tespitinin yapılmasında süre sınırı bulunmadığı için Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin süre sınırı olmaksızın geri alınacağı, bu nedenle ilgililerin hayatları boyunca yersiz ödeme tehdidiyle yaşayacakları ve bu durumun hukuki güvenlik ilkesi başta olmak üzere hukuk devletinin sahip olduğu birtakım değerlere aykırı olduğu ifade edildi. Bu noktada ise, yersiz ödemelerin 2 ve 10 yıllık zamanaşımına tabi olduğu ifade edilmektedir. Bu iki hususun birbiriyle çeliştiği düşünülebilir. "Zamanaşımı mevcutsa yersiz ödemelerin geri alınması süre açısından sınırlandırılmıştır" veya "zamanaşımı mevcutsa ilgililer yalnızca zamanaşımı süresi boyunca yersiz ödeme tehdidi altındadır" şeklinde düşünülebilir. Ancak bu iki hususun çelişki doğurmadığı kanaatindeyiz. Bizce, yersiz ödemelerin geri alınmasında zamanaşımının mevcut olması, tespitin yapılmasında süre sınırı bulunmamasının doğurduğu olumsuzlukları yok etmez. Bu iddiamız, 2 ve 10 yıllık zamanaşımı süreleri açısından aşağıda ayrı ayrı inceleyeceğiz.

10 yıllık zamanaşımının başlangıcı her bir yersiz ödemenin doğduğu tarihtir. Kurumun yersiz ödemeyi öğrenip öğrenmemesi önemli olmaksızın ödemenin üzerinden 10 yıl geçtikten sonra yersiz ödemenin zamanaşımına uğraması, tespitin yapılmasında süre sınırı olmamasının doğurduğu olumsuzlukları yok edecek gibi görünse de aslında öyle değildir. Bunun nedeni, 10 yıllık zamanaşımının Kurumun hatalı işlemiyle değil her bir yersiz ödemenin yapılmasıyla başlamasıdır. Bu nedenden yola çıkılarak iki sonuca varılmaktadır. İlk sonuç, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde 10 yıllık zamanaşımı süresinin ilgililere ek bir koruma sağlamamasıdır. Zira bilindiği üzere, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerde yalnızca geçmişe yönelik 5 yıl boyunca yapılmış ödemeler geri alınmaktadır. Ödemenin üzerinden 5 yıl geçmişse bu ödeme zaten geri alınamaz. Bu yüzden ilgili ödemenin 10 yıl sonra zamanaşımına uğraması, zaten geri alınamayacak bir ödemenin zamanaşımına uğraması anlamına gelir. İkinci sonuç,

10 yıllık zamanaşımı süresi her bir yersiz ödemenin yapılmasıyla başlayacağı için gelir ve aylıklarda Kurumun hatalı işlemi çok uzun bir süre önce yapılırsa bile her zaman zamanaşımına uğramamış olan yersiz ödeme bulunacaktır. Örneğin, 30 yıl önce bağlanan ve 30 yıldır ödenen bir gelir ve aylık söz konusuysa, son 10 yıl boyunca ödenmiş olan gelir ve aylık henüz zamanaşımına uğramamış olacaktır. Kurumun hatalı işlemi 30 yıl gibi çok uzun bir süre önce yapılmış olsa bile, hâlâ zamanaşımına uğramamış önemli miktarda yersiz ödeme mevcuttur.

2 yıllık zamanaşımının başlangıcı ise Kurumun yersiz ödemeyi öğrendiği tarihtir. Kurumun yersiz ödemeyi öğrenmesi süre açısından sınırlandırılmadığı için, 2 yıllık zamanaşımı, tespitin yapılmasında süre sınırı olmamasının olumsuzluklarını yok etmez.

Görüldüğü üzere, tespitin yapılma süresinin sınırlandırılmamış olmasının Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerde doğurduğu olumsuz sonuçlar zamanaşımıyla giderilememektedir. İlgililer, yersiz ödemelerin büyük bir kısmını oluşturan yersiz gelir ve aylık ödenmesinde, zamanaşımına rağmen her zaman yersiz ödeme tehdidi altındadırlar.

III. YERSİZ ÖDEMELERİN GERİ ALINMASINDAN DOĞAN UYUŞMAZLIKLARDA GÖREVLİ VE YETKİLİ MAHKEME

Kurumun ilgililere tebliğ edeceği yersiz ödeme borcuna ilgililerin itiraz etmesi ve uyuşmazlığın mahkemeye taşınması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim konuya ilişkin oldukça fazla yargı kararı vardır. Bu nedenle yersiz ödemelerin geri alınmasından doğan uyuşmazlıklara ilişkin yetki ve görev konuları üzerinde durulmalıdır. Uyuşmazlığın bir tarafı Kurum olduğu için, dava açmadan önce Kuruma başvuru zorunluluğuna da değinmek gerekir.

Yersiz ödemelerin geri alınmasından doğacak uyuşmazlıklarda görevli ve yetkili mahkemenin belirlenmesine ilişkin mevzuatımızda özel bir düzenleme yoktur. Bu nedenle sosyal güvenlik hukukundan doğan ve Kurumun taraf olduğu uyuşmazlıklara uygulanacak olan genel kurallar devreye girecektir.

Sosyal güvenlik hukukundan doğan uyuşmazlıklarda görev konusu¹⁶³⁷ 5510 sayılı Kanunun 101. maddesi ile 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunun¹⁶³⁸ 5. maddesinde düzenlenmiştir. 5510 sayılı Kanunun 101. maddesine göre, “*Bu Kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde, bu Kanun hükümlerinin uygulanmasıyla ilgili ortaya çıkan uyuşmazlıklar iş mahkemelerinde görülür*”. 7036 sayılı Kanunun 5. maddesinin 1. fıkrasının b bendine göre ise, “*idari para cezalarına itirazlar ile 5510 sayılı Kanunun geçici 4 üncü maddesi kapsamındaki uyuşmazlıklar hariç olmak üzere Sosyal Güvenlik Kurumu veya Türkiye İş Kurumunun taraf olduğu iş ve sosyal güvenlik mevzuatından kaynaklanan*” uyuşmazlıklarda iş mahkemeleri görevlidir. Birden fazla iş mahkemesi bulunan yerlerde sosyal güvenlik mahkemeleri oluşturulmuşsa uyuşmazlıklarda sosyal güvenlik mahkemeleri görevlidir¹⁶³⁹. İş mahkemesi olmayan yerlerde ise 7036 sayılı Kanunun 2. maddesinin 3. fıkrası gereğince uyuşmazlıklara asliye hukuk mahkemesi bakacaktır¹⁶⁴⁰. Önemle belirtelim ki 5434 sayılı Kanundan doğan yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin uyuşmazlıklarda idare mahkemesi görevlidir¹⁶⁴¹.

Yargıtay boşanılan eş ile birlikte yaşanması nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasında iş mahkemesinin görevli olduğuna karar vermiştir¹⁶⁴². Ölen sigortalının aylığının sigortalının kartı kullanılarak bankadan çekilmesi olayında ise yüksek mahkeme, uyuşmazlığın sosyal güvenlik hukukundan değil

¹⁶³⁷ Sosyal Güvenlik Hukukundan doğan uyuşmazlıklarda görev konusuna ilişkin ayrıntılı bilgi için *Tuncay, Ekmekçi ve Gülver*, s.157-162; *Arıcı*, Sosyal Güvenlik, s.214-217; *Sümer*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.33-34; *Uşan*, Sosyal Güvenlik Hukuku, s.47-49; *Balcı*, Sosyal Güvenlik, s.1-22; *Ayşe Köme Akpulat*, **İş Mahkemelerinde Yargılamanın Özellikleri**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s.140-150, 156-159. *Bektaş Kar*, **İş Yargılaması Usulü**, 2. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2019, s.270-280.

¹⁶³⁸ RG, 25.10.2017, 30221.

¹⁶³⁹ 7036 sayılı Kanuna göre, “İş durumunun gerekli kıldığı yerlerde iş mahkemelerinin birden fazla dairesi oluşturulabilir. Bu daireler numaralandırılır. İhtisaslaşmanın sağlanması amacıyla, gelen işlerin yoğunluğu ve niteliği dikkate alınarak, daireler arasındaki iş dağılımı Hâkimler ve Savcılar Kurulu tarafından belirlenebilir” (m.2/2). İlgili hükme dayanılarak Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun 1. Dairesinin 20.11.2012 tarih ve 2783 sayılı kararı ile sosyal güvenlik mahkemeleri kurulmuştur. İlgili karar için bkz. <https://medya.barobirlik.org.tr/barowebiste/uploads/40/duyurular/scan-20130107101513-0000.pdf> (13 Nisan 2025).

¹⁶⁴⁰ *Kar*, İş Yargılaması, s.315.

¹⁶⁴¹ Bkz. Uyuşmazlık Mahkemesi, 20.9.2021, E.2021/479, K.2021/454.

¹⁶⁴² Yarg. 21. HD., 31.3.2014, E.2013/13459, K.2014/6345., www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

haksız fiilden kaynaklandığı gerekçesiyle genel mahkemelerin görevli olduğuna karar vermiştir¹⁶⁴³. Daha önce belirttiğimiz üzere¹⁶⁴⁴, kanaatimizce bu durumda yapılan ödemeler yersiz ödeme olmadığı ve yapılan ödemeleri tahsil eden kişiler ilgili sıfatına sahip olmadığı için yüksek mahkemenin kararının isabetli olduğu düşüncesindeyiz¹⁶⁴⁵.

Yukarıda belirtildiği üzere, yersiz ödemelerin geri alınmasından doğan uyuşmazlıklarda görevli mahkeme iş mahkemeleridir. İş mahkemelerinde görülecek uyuşmazlıklarda yetkili mahkeme 7036 sayılı Kanunun 6. maddesine göre belirlenecektir. Zira 5510 sayılı Kanunda, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usûlü Hakkında Kanunun uygulamasından doğacak uyuşmazlıklarda yetkili mahkemeyi gösteren düzenleme haricinde yetkiye ilişkin bir düzenleme mevcut değildir¹⁶⁴⁶. 7036 sayılı Kanunun 6. maddesine göre yetkili mahkeme, *“davalı gerçek veya tüzel kişinin davanın açıldığı tarihteki yerleşim yeri mahkemesi ile işin veya işlemin yapıldığı yer mahkemesidir”*. İlgili düzenlemeden önce il müdürlükleri tarafından yapılan işlemlerde işlemin yapıldığı yer mahkemesinin yetkili olup olmadığı hususunda sorun yaşanmakta ve konuya ilişkin Yargıtay daireleri arasında görüş farklılığı bulunmaktaydı¹⁶⁴⁷. Düzenleme gereğince, yersiz ödemelerin geri alınmasından doğan uyuşmazlıklarda Kurum genel merkezinin bulunduğu Ankara veya işlemi yapan Kurum il müdürlüğünün bulunduğu yer iş mahkemesi yetkilidir.

Bu başlık altında değinilecek son husus, yersiz ödemelerin geri alınmasından doğan uyuşmazlıklarda dava açmadan önce Kuruma başvurulmasının gerekli olup olmadığıdır. 7036 sayılı Kanunun 4. maddesi gereğince, kural olarak, 5510 sayılı Kanundan ve sosyal güvenlik hukukuna ilişkin diğer mevzuattan doğan uyuşmazlıklarda dava açmadan önce Kuruma başvurulması ve Kurumun

¹⁶⁴³ Yarg. 10. HD., 13.2.2014, E.2014/2734, K.2014/2665; Yarg. 21. HD., 28.5.2015, E.2015/2951, K.2015/12188, www.lexpera.com.tr (7 Mart 2024).

¹⁶⁴⁴ Bkz. İkinci Bölüm, §4, II, B, 2. Yönetmelik'te Düzenlenen Haller Hakkında Genel Değerlendirme.

¹⁶⁴⁵ Aksi yönde bkz. Aydın, Değerlendirme 2015, s.848.

¹⁶⁴⁶ Köme Akpulat, İş Mahkemeleri, s.186.

¹⁶⁴⁷ Ömer Ekmekçi, “Maddi İş Hukuku Yönünden 7036 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu”, **“Yeni İş Mahkemeleri Kanunu Üzerine” Toplantısı**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, s.27.

başvuruyu reddetmesi yahut 60 gün içinde başvuruya cevap vermemesi zorunludur. Hizmet tespit davalarının doğrudan açılabilmesi kuralın istisnasını oluşturur¹⁶⁴⁸. O halde yersiz ödemelerin geri alınmasından doğan uyuşmazlıklarda dava açmadan önce Kuruma başvurulması zorunludur. Başvurusu reddedilen veya 60 gün içerisinde cevap verilmeyen ilgililer Kurum aleyhine dava açabilir. Öğretide, bizce de isabetli olarak ileri sürülen bir görüşe göre, Kurum tarafından tebliğ edilen borç bildirim belgesine itiraz edilmiş olmasının Kuruma başvuru şartını sağlayacağı kabul edilebilir¹⁶⁴⁹. Aksi halde itirazı reddedilen ilgililer dava açmak için tekrar reddedilen itirazlarını içeren bir başvuru yapmak zorunda kalacaklardır.

IV. YERSİZ ÖDEMELERE NEDEN OLANLAR HAKKINDA SUÇ DUYURUSUNDA BULUNULMASI

Fazla veya Yersiz Ödemeler Yönetmeliğinin 5. maddesinin 3. fıkrasına göre, kural olarak, ilgililerin kasıtlı ve kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödemelerde Kurumun yersiz ödeme yapmasına neden olanlar hakkında suç duyurusunda bulunulur. Ancak, Yönetmelik m.5/1, (b) bendinde düzenlenen durum değişikliklerinin bir ay içinde Kuruma bildirilmemesi ve Yönetmelik m.5/1, (d) bendinde düzenlenen boşanma nedeniyle gelir veya aylık bağlandıktan sonra boşanılan eşle birlikte yaşanması nedenleriyle doğan yersiz ödemelerde suç duyurusunda bulunulmaz. Ayrıca Yönetmelik m.5/1, (f) bendinde düzenlenen sigortalılar ile gelir veya aylık alanlara yapılan ödemelerden hak sahipliği sona ermesine rağmen herhangi bir kişi tarafından 1 aylık ödemenin tahsil edilmesi durumunda da suç duyurusunda bulunulmaz. 1 aydan daha fazla süre boyunca tahsilat yapılırsa suç duyurusunda bulunulur.

Önemle belirtelim ki, Yönetmelik m.5/1, (b) bendinde düzenlenen durum değişikliklerinin bir ay içinde Kuruma bildirilmemesi durumu suç duyurusu yapılması konusunda istisna olarak düzenlenmişken, Yönetmelik m.5/1, (e)

¹⁶⁴⁸ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Köme Akpulat*, İş Mahkemeleri, s.300-306; *Balcı*, Sosyal Güvenlik, s.35-40, *Kar*, İş Yargılaması, s.470-472.

¹⁶⁴⁹ *Kırmızı*, s.550.

bendinde düzenlenen gelir ve aylıklarının kesilmesi gerektiği hâlde durumun gizlenmesi ve/veya bildirilmemesinin istisna olarak düzenlenmeyip bu durumda suç duyurusunda bulunulması çelişki doğurmaktadır.

SONUÇ

5510 sayılı Kanunun 96. maddesi gereğince, ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışından kaynaklanan yersiz ödemelerde, hatalı işlemin tespitinden itibaren geriye doğru en fazla on yıllık sürede yapılan ödemeler ödeme tarihlerinden itibaren faizi ile tahsil edilir. Kurumun hatalı işleminden doğan yersiz ödemelerde ise, işlemin tespitinden itibaren geriye doğru en fazla beş yıllık sürede yapılan ödemeler toplamı, tebliğden itibaren yirmi dört ay içerisinde faizsiz, yirmi dört aydan sonra ise faizi ile tahsil edilir. Her iki durumda da yersiz ödemeler öncelikle ilgilinin Kurumdan alacağı varsa bu alacaktan mahsup edilir. İlgilinin Kurumdan alacağı yoksa veya alacak borcu ödemeye yetmiyorsa, ilgili aylık veya gelir alıyorsa borç aylık veya gelirden %25 oranında kesinti yapılarak tahsil edilir. İlgilinin Kurumdan alacağı yoksa ve aylık veya gelir de almıyorsa borç genel hükümlere göre tahsil edilir.

5510 sayılı Kanunun 96. maddesi ile konuya ilişkin diğer yasal düzenlemelerin yer yer Alman Hukuku ile karşılaştırılarak incelendiği bu çalışmada ulaştığımız sonuçlar ve bu sonuçlara bağlı olarak ileri sürdüğümüz öneriler şu şekildedir:

(1) Yersiz ödemeleri düzenleyen yasal hükümlerde kavram sorunu mevcuttur. Konuya ilişkin mevzuat incelendiğinde sıklıkla "fazla veya yersiz ödeme" kavramının kullanıldığı görülmektedir. Ancak, aynı yasal düzenlemelerde yersiz ödeme kavramı fazla ödemeyi içine alacak şekilde de kullanılmaktadır. Bu durum tezat oluşturmaktadır. Biz, bu karışıklığın giderilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bunun için yeni bir kavram olarak gereksiz ödeme kavramının kullanılmasını önermekteyiz. Ödenmemesi gerekmesine rağmen yapılan ödemeleri karşılamak üzere gereksiz ödeme kavramının, hak kazanılan miktardan fazla yapılan ödemeleri karşılamak üzere fazla ödeme kavramının ve her iki kavramı da kapsayacak bir üst kavram olarak yersiz ödeme kavramının kullanılması gerektiği kanaatindeyiz.

(2) Konuya ilişkin incelemelerimiz neticesinde vardığımız sonuca göre, bir ödemenin 5510 sayılı Kanunun 96. maddesi kapsamında yersiz ödeme oluşturabilmesi için üç unsurun varlığı gerekmektedir. Bunlar, Kurumun kendisini borçlu görmesini gerektiren sahte veya gerçek bir sosyal sigorta ilişkisinin varlığı, Kurum tarafından yükümlü olduğu zannedilen bir ödeme yapılması ve ödemenin gereksiz veya fazla olmasıdır. Anılan unsurlarda eksiklik olması durumunda yersiz ödemeden bahsedilemeyecektir.

(3) Hukukumuzda yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin en önemli sorunların başında yersiz ödemelerin tespitinin süre yönünden sınırlandırılmamış olması gelmektedir. Yersiz ödemenin tespitinin yersiz ödeme doğuran işlemten itibaren herhangi bir süreyle sınırlandırılmamış olması nedeniyle, Kurum tarafından yapılan ödemelerin üzerinden ne kadar süre geçtiği önemli olmaksızın yersiz olduğu tespit edilen ödemelerin son beş veya on yılı kapsayan tutarı geri alınacaktır. Bu durum, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması neticesinde, bir sosyal hukuk devletinde yeri olmayan durumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kurumun kendi hatası nedeniyle otuz yıl boyunca ödeme yaptığı ve güven oluşturduğu sigortalının ödemesini kesip ödediği miktarın bir kısmını geri ödeme imkânı olmayan sigortalıdan talep etmesi bu duruma örnektir.

Yersiz ödemelerin tespitinin süre yönünden sınırlandırılmaması adaletsiz sonuçlar doğurmakta ve sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası yardımlarından faydalananların hayatları boyunca yersiz ödeme tehdidi altında yaşamasına neden olmaktadır. Anılan olumsuzlukların giderilmesi için yersiz ödemelerin tespiti süre yönünden sınırlandırılmalıdır. Bu noktada, idare hukuku öğretisi ve içtihatlar ışığında şekillenen idari işlemlerin geri alınmasına ilişkin esaslar yersiz ödemelerin geri alınmasında örnek alınabilir. Anılan esaslara göre, ilgiliye yarar sağlayan idari işlemler ancak belirli bir süre içerisinde geri alınabilir. Ancak, açık hata ya da hukuka aykırılığa ilgilinin sebep olması gibi durumlarda idari işlem süre sınırı olmaksızın geri alınabilir. Yersiz ödemelerin geri alınmasında da bu sistem benimsenebilir. Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemeler kanun koyucu tarafından belirlenecek makul bir süre içerisinde geri alınabilmeli, yersiz ödemenin

açık hataya dayanması ya da yersiz ödemeye esas teşkil eden hukuka aykırılığa ilgilinin sebep olması durumlarında ise tespit süre ile sınırlandırılmamalıdır.

(4) Yersiz ödemelerin tahsilinde üç farklı yöntem uygulanmaktadır. İlk yöntem, yersiz ödeme borcunun ilgililerin Kurumdan olan alacağından mahsup edilmesidir. Mahsup işlemi en eski borçtan başlayarak öncelikle asıl borca uygulanır. İlgilinin Kurumdan olan alacağı borcunu ödemeye yetmezse, kalan borca faiz başlangıç tarihinden itibaren kanuni faiz uygulanır. İlgilinin Kurumdan alacağı yoksa veya mahsup işlemi sonucunda borcun tamamı tahsil edilmemişse diğer yönetime geçilecektir. İkinci yöntem, ilgilinin aylık veya gelirinin %25'inin kesilmesi suretiyle yersiz ödeme borcunun tahsil edilmesidir. Kurum hatasından kaynaklanmayan yersiz ödeme borcunun kesinti yöntemiyle tahsil edilmesi beş yıldan daha uzun sürecekse ayrıca icra takibi yapılabilir. Burada borcun tamamı için değil beş yıl boyunca kesinti yapıldıktan sonra kalacak miktar için icra takibi yapılabileceği kanaatindeyiz. Mahsup ve kesinti işlemleri sonucunda borcun tamamı tahsil edilememişse borç genel hükümlere göre tahsil edilecektir. Genel hükümler ifadesi ile 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu kastedilmektedir. Yersiz ödeme borçlusunun Kurumdan alacağı yoksa veya mirasçılar borçluysa veya borçlu borcu kabul eden bir kişiye yersiz ödeme borcu taksitler halinde de ödenebilir. Kurum uygulamasına göre, yersiz ödeme borcu ilgililere tebliğ edildiğinde borcun bir ay içerisinde ödenmesi gerektiği bildirilir. Borç ödenemezse borcun tahsilinde söz konusu yöntemler kullanılır.

(5) Yersiz ödemeler mutlak şekilde geri alınmamaktadır. Mevzuatta yersiz ödemelerin geri alınmasını engelleyen istisnalar ve af hükümleri mevcuttur. İstisnalar ve af hükümleri vasıtasıyla yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin mevcut sistemin olumsuz sonuçları giderilmek istenmiştir. Ancak ilgili düzenlemeler nitelik açısından yetersizdir. Kanaatimizce yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen Kanunun 96. maddesi, konuya ilişkin istisna ve af hükmü düzenlenmesine gerek kalmayacak şekilde yeniden kaleme alınmalıdır.

(6) Hukukumuzdaki yersiz ödemelerin geri alınması sistemi sosyal güvenlik hakkını ihlal etmektedir. Zira Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendinin uygulanması ile sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahale çeşitli gerekçelerle kanunilik ilkesine, hakkın özüne dokunma yasağına ve ölçülülük ilkesine; ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendinin uygulanması ile sosyal güvenlik hakkına yapılan müdahale ise çeşitli gerekçelerle ölçülülük ilkesine ve hakkın özüne dokunma yasağına aykırıdır.

Kanunilik ilkesine aykırılığın giderilmesi için, müdahalenin öngörülebilir olması sağlanmalıdır. Bunun için yersiz ödemelerin geri alınmasının tespiti süre açısından sınırlandırılmalıdır.

Hakkın özüne dokunma yasağına aykırılığın giderilmesi için, birikmiş aylık ve gelirler ile Kurumdan olan alacaklardan belirli bir oranda kesinti yapılmalıdır. Mahsup işleminin miktar açısından sınırlandırılmamış olması hakkın özüne dokunmaktadır. Ayrıca, yersiz ödemelerin ilgililerin Kurumdan olan alacaklarından tahsil edilmesinde alacağın türüne göre ayırım yapılabilir. Yersiz ödemelerin geri alınması, geri almanın doğurduğu olumsuz sonuçları azaltacak bu tür önlemlerle sosyal güvenlik hakkının özüne dokunmayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.

Ölçülülük ilkesine aykırılığın giderilmesi için, yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmalı veya anılan hükümlerin ruhu esas alınarak yeni bir yasal düzenleme yapılmalıdır.

(8) Hukukumuzdaki yersiz ödemelerin geri alınması sistemi hukuk devleti ilkesine aykırıdır. Zira Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendine dayanılarak yersiz ödemelerin geri alınması hukuki güvenlik ilkesini ihlal etmekte ve sistemin doğurduğu olumsuz sonuçlar nedeniyle hukuk devletinde olması gereken adaletli düzen sağlanamamakta, ilgililer adaletsiz uygulamalara maruz

kalmaktadır. İlgilileri kusurlu olmadıkları hatalı işlemlerin sonuçlarından sorumlu tutmak hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır. Ayrıca, hem ilgililerin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendi hem de Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendi hukuk devletinde bulunması gereken unsurlardan biri olan temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınması unsuruna aykırıdır.

(9) Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınmasını düzenleyen 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendi mülkiyet hakkını ihlal etmektedir. Zira bu durumda yersiz ödemelerin geri alınması suretiyle mülkiyet hakkına yapılan müdahale kanunilik ve ölçülülük ilkelerine aykırıdır. Ayrıca Anayasa Mahkemesi kararlarının incelenmesi suretiyle yapılan değerlendirme neticesinde, Kurum hatasından kaynaklanan yersiz ödemelerin geri alınması yoluyla mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin, hatalı işlemin fark edilmesinde geçen süre bakımından iyi yönetim ilkesiyle bağdaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının a bendinde ihmal ile kast arasında ayırım yapılmadığı için, hafif ihmal durumunda dahi geriye doğru 10 yıl boyunca yapılmış olan ödemelerin faiziyle birlikte tahsil edilmesi de ölçülülük ilkesine aykırı olduğu gerekçesiyle mülkiyet hakkını ihlal etmektedir.

(10) Eşitlik ilkesinin ihlal edilmemesi ve Kurumun aktüeryal dengesinin korunması için yersiz ödemelerin geri alınması gerekmektedir. Ancak salt anılan amaçlardan hareket edilip hukukun temel ilkelerinin göz ardı edildiği bir sistem çeşitli sorunlar doğuracaktır. Hukukumuzdaki yersiz ödemelerin geri alınması sisteminin doğurduğu olumsuz sonuçlar bu durumun örneğidir.

(11) Kurumun bilgilendirme yükümlülüğü ile yersiz ödemelerin geri alınmasının ilişkisi dikkat çekicidir. Kurum bilgilendirme yükümlülüğünü özenle yerine getirmelidir. Olan hukuk bağlamında değerlendirildiğinde, Kurumun bilgilendirme yükümlülüğüne aykırı davranması nedeniyle yersiz ödeme doğması

halinde 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin 1. fıkrasının b bendi uygulanacak ve Kurum tarafından son 5 yıl içerisinde yapılan ödemeler geri alınacaktır. Ancak anılan yasal düzenleme, ortaya çıkan zarardan Kurumun sorumlu olmayacağı anlamına gelmemektedir. Bu durumda geri ödenecek yersiz ödeme miktarı ve diğer zararlar haksız fiil hükümleri gereğince Kurumdan talep edilebilir. Olması gereken hukuk bağlamında değerlendirildiğinde ise, bu durumda ilgililerin iyiniyetine sonuç bağlanmalı ve sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanmalıdır.

(12) İade yükümlülüğünün kapsamı belirlenirken sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı hususu çalışma konumuz açısından önem arz etmektedir. Olması gereken hukuk açısından, iade yükümlülüğü belirlenirken sebepsiz zenginleşme hükümleri dikkate alınmalıdır. Böylece, yersiz ödemelerin geri alınması sisteminin doğurduğu olumsuz sonuçlar ortadan kaldırılabılır. Ancak, olan hukuk açısından, 5510 sayılı Kanunun 96. maddesinin yersiz ödemelerin geri alınmasında sebepsiz zenginleşmeye nazaran özel hüküm olduğu ve bu nedenle iade yükümlülüğü belirlenirken sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanmayacağı kanaatindeyiz.

(13) Kurum hatası nedeniyle doğan yersiz ödemelerin geri alınması halinde, salt geri alma işlemi dışında malvarlığında bir azalma meydana gelmişse, doğan zararın haksız fiil hükümleri gereğince Kurumdan talep edilebileceği kanaatindeyiz. Ancak salt geri alma işlemi tek başına haksız fiilin zarar unsurunu karşılamaz. Örneğin fazla ödemeler böyledir. Fazla ödemelerin yersiz ödeme olduğu gerekçesiyle geri alınması durumunda, mal varlığı haksız fiil meydana gelmeseydi hangi durumda olacak ise o duruma gerileyeceği için zarar unsurunun varlığından söz edilemez. Dolayısıyla, gereksiz ödemelerden farklı olarak, malvarlığında yersiz ödemelerin geri alınması dışında herhangi bir azalma meydana gelmeyecek ve haksız fiile dayanılarak tazminat talep edilemeyecektir. Bu nedenle her somut olay açısından ayrı inceleme yapılması gerektiği kanaatindeyiz.

(14) Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması somut olaya göre hakkın kötüye kullanılması oluşturabilir. Kurum iyiniyetli sigortalıda güven oluşturmuşsa ve Kurumun oluşturduğu güvene aykırı şekilde davranması menfaat dengesi gereğince haksızsa, çelişkili davranış yasağı ihlal edilmiş olur. Çelişkili davranış yasağını ihlal etmek hakkın kötüye kullanılması oluşturur. Kurum, idarenin bir parçasıdır ve sosyal güvenlik yardımlarının yapılmasında büyük ölçüde üstün ve belirleyici konumundadır. Dolayısıyla ilgililerin Kurum işlemine güvenmesi hayatın olağan akışına uygundur. Kurum işlemine güvenerek hareket eden ilgililere yapılan yardımlar, anılan Kurum işleminin üzerinden uzun yıllar geçtikten sonra geri alınırsa çelişkili davranış yasağı ihlal edilir. Hakkın kötüye kullanılması oluşturan bu durumda geri alma talebinin korunmaması, reddedilmesi gerekir. Hâkim, önüne gelen olayda, Kurumun çelişkili davranış yasağına aykırı davrandığı ve hakkını kötüye kullandığı gerekçesiyle yersiz ödemelerin talep edilemeyeceğine karar vermelidir.

(15) İdarenin bir parçası olan Kurumun yükümlülüklerini ihlal etmesi neticesinde sigortalılara verdiği zararlar hizmet kusuru kapsamındadır. Kurum hatasından doğan yersiz ödemeler Kurumun yükümlülüklerini hiç ya da gereği gibi yerine getirmemesi nedeniyle doğmaktadır. Kusuruyla ilgililerin zararına yol açan Kurumun doğan zarardan sorumlu olması gerekir. Bu, hukuk devleti ilkesinin gereğidir. Aksi halde, idarenin kusurlu eyleminden bireyler sorumlu tutulacak ve bu durum hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmayacaktır. Bu nedenle, Kurum hatasından doğan yersiz ödemelerin geri alınması neticesinde ortaya çıkan zarardan Kurum idarenin mali sorumluluğu ilkesi çerçevesinde sorumlu tutulmalıdır.

(16) Yersiz ödemelerin geri alınmasına ilişkin Alman Hukukundaki düzenlemeler ile hukukumuzdaki düzenlemeler kıyaslandığında, Alman Hukukundaki düzenlemelerin genel olarak hukukumuzdaki düzenlemelere kıyasla isabetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Zira, ilgililerin iyiniyetine sonuç bağlanması, idari işleme duyulan güvenin korunması, yersiz ödemelerin tespitinin süre yönünden sınırlandırılması, yararlanıcının kötüniyetli olması durumunda sağlanan

yardımların tamamının talep edilebilmesi, Kuruma takdir yetkisi tanınması gibi bu çalışmada savunulan hususlar Alman Hukukunda yasal olarak düzenlenmiştir.

Alman Hukukundaki yersiz ödemelerin kötüniyetli yararlanıcılardan faizsiz geri alınacağını ilişkin kural ise hukukumuzdaki faiz düzenlemesine kıyasla isabetsizdir. Kanaatimizce, ilgililerin kusurlu eyleminden kaynaklanan yersiz ödemeler faiziyle birlikte geri alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akad, Mehmet. Bihterin Vural Dinçkol ve Nihat Bulut. Genel Kamu Hukuku. 16. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 2020.
- Akad, Mehmet. Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı. İstanbul: Kazancı Matbaacılık, 1992.
- Akgüner, Tayfun ve Kahraman Berk. İdare Hukuku. 8. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2017.
- Akın, Levent. "5510 Sayılı Yasanın Maluliyet Düzenlemelerinin Değerlendirilmesi". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.9, 2008, ss.132-143.
- Akın, Levent. "5754 Sayılı Yasa Sonrasında Malullük Sigortası", Talat Canbolat (Ed.). Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan içinde. İstanbul: Beta Yayınları, 2010, ss.879-923.
- Akın, Levent, "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2010. Ankara, 2012, ss.403-595
- Akipek, Jale, Turgut Akıntürk ve Derya Ateş. Türk Medeni Hukuku I. Cilt. 17. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2021.
- Akkurt, Sinan Sami. İyiniyet ve Dürüstlük Kuralı, Metin İkizler ve Özlem Tüzüner (Ed.). Medeni Hukuk-I içinde. 3. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023, ss.215-248.
- Akyılmaz, Bahtiyar, Murat Sezginer ve Cemil Kaya. Türk İdare Hukuku. 16. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Akyiğit, Ercan. "Kısa Çalışma". TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi. Cilt.19, Sayı.1-2, Ağustos-Kasım 2004, ss.1-35.
- Akyol, Şener. Dürüstlük Kuralı ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağı. 2. Baskı, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2006.
- Akyol, Şener. Medeni Hukukta Çelişki Yasağı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2007.
- Alpagut, Gülsevil. "Pandeminin İş Sözleşmesine Etkisi: Ücretsiz İzin, Fesih Yasağı, Zorlayıcı Neden", Gülsevil Alpagut (Ed.). Pandemi Sürecinde İş Hukuku içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, ss.61-98.
- Alper, Yusuf ve İlknur Kılış. İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku. 4. Baskı. Bursa: Dora Yayınevi, 2018.

- Alper, Yusuf. Sosyal Sigortalar Hukuku. Güncellenmiş 12. Baskı. Bursa: Dora Yayınevi, 2022.
- Altaş, Hüseyin. Medeni Hukuk Başlangıç Hükümleri (TMK m.1-7). Ankara: Yetkin Yayınları, 2018.
- Altındağ, Halil. "İdari İşlemin Geri Alınması Sebebi Olarak Açık Hata". Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.20, Sayı.4, 2016, ss.81-98.
- Anayurt, Ömer. Anayasa Hukuku (Temel Kavramlar ve Türk Anayasa Hukuku). 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2020.
- Anayurt, Ömer. Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. 23. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Antalya, Gökhan ve Murat Topuz. Medeni Hukuk Marmara Hukuk Yorumu. Cilt.1. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Antalya, Gökhan. Borçlar Hukuku Genel Hükümler Marmara Hukuk Yorumu. Cilt.V/1,2. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019.
- Antalya, Gökhan. Marmara Hukuk Yorumu Miras Hukuku. Cilt. III. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Arbak, Merva, "İşverenin Fesih Hakkının Toplu İş Sözleşmesiyle Sınırlandırılmasının Sınırı", İş Sağlığı ve Güvenliği Akademi Dergisi. Cilt.3, Sayı.3, 2020, ss.194-205.
- Arıcı, Kadir. "Yaşlı İşçiler", Mehmet Uçum (Ed.). A. Can Tuncay'a Armağan içinde. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2005, ss.931-952.
- Arıcı, Kadir. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2017. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019, ss.497-547.
- Arıcı, Kadir. Türk Sosyal Güvenlik Hukuku. 2. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2022.
- Arıcı, Kadir. "Emeklilikte Yaşa Takılanlar Meselesi". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Ali Nazım Sözer'e Armağan-Özel Sayı, 2024, ss.89-116.
- Arkan, Fatih. "Genel Görüşme", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011, Ankara, 2013.
- Arslan Durmuş, Seda. "Yaşlılık Aylığına Hak Kazanmak İçin İşten Ayrılma Koşulu (Anayasa Mahkemesinin 14.01.2021 Tarih ve 104/3 Sayılı İptal Kararı Sonrası)", Gamze Turan Başara (Ed.). Ceren Damar Şenel II. Genç Bilim

- İnsanları Sempozyumu Bildiri Kitabı. İstanbul: Yetkin Yayınları, 2022, ss.181-198.
- Arslan Ertürk, Arzu. "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun Ek 9uncu Maddesi Kapsamında Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Cilt.12, Sayı.46, 2015, ss.89-125.
- Arslan Öncü, Gülay. Bireysel Başvuruda Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Hakkı. İstanbul: Beta Yayınları, 2020.
- Aslanköylü, Resul ve Necip İlker Karaoğlu. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar & Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi. Cilt.2. Ankara: Bilge Yayınevi, 2023.
- Aslanköylü, Resul ve Necip İlker Karaoğlu. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar & Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi. Cilt.1. Ankara: Bilge Yayınevi, 2023.
- Aslanköylü, Resul. "5510 Sayılı Kanuna Göre Karşılaştırmalı Malullük Sigortası". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.20, 2010, ss.187-198.
- Aslanköylü, Resul. "Dürüstlük Kuralının ve Hakkın Kötüye Kullanılması Yasağının Sosyal Güvenlik Hukukuna Etkisi". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.16, 2009, ss.203-213.
- Aslanköylü, Resul. "Sosyal Sigortalar Kurumunca Yapılan Fazla Ya Da Yersiz Ödemelerin Geri Alınması". Kamu-İş Dergisi, Cilt.13, Sayı.3, 2014, ss.23-35.
- Ataay, Aytekin. Medeni Hukukun Genel Teorisi. 3. Baskı. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1980.
- Atar, Yavuz. Türk Anayasa Hukuku. 14. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Atasayan, M. Gözde. Sosyal Hakların Yargısallaştırılması. İstanbul: Aristo Yayınevi, 2023.
- Atasoy Karyağdı, Yasemin. Sosyal Güvenlik Hukukunda İş Kazası ve Yapılacak Parasal Yardımlar. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.
- Atasoy, Ömer. Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. 23. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Atay, Ender Ethem. İdare Hukuku. 6. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2018.
- Atay, Ender Ethem. Hukuk Başlangıcı. 9. Baskı. Ankara: Gazi Kitabevi, 2021.
- Atay, Ender Ethem. İdari Yargılama Hukuku. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

- Ayalp, Ridade Tuba. Mirasçılarının Tereke Borçlarından Sorumluluğu. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Aydın, Ufuk. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2015. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, ss.557-868.
- Aydın, Ufuk. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemelerinin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2019-2020. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, ss.533-647.
- Aydınlı, İbrahim. "İş Kazasının Görevli Mahkemenin Belirlenmesindeki Etkisi ve Kalp Krizinin İş Kazası Niteliğine İlişkin Karar İncelemesi". Çimento İşveren Dergisi. Cilt.20, Sayı.5, Eylül 2003, ss.36-46.
- Bal Bektaş, Özlem. İşsizlik Sigortası. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Balcı, Mesut. Ölüm Gelir ve Aylıkları. Yetkin Yayınları: Ankara, 2019.
- Balcı, Mesut. Sosyal Güvenlik Hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları, 2021.
- Baskan, Esra. "Analık Halinin Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Sonuçları". İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.15, Sayı.1, 2016, ss.687-719.
- Baskan, Esra. "Genel Sağlık Sigortasında Yersiz Ödemelerin İadesi". İnönü Üniversitesi Hukuku Fakültesi Dergisi, Cilt.15, Sayı.1, 2024, ss.29-41.
- Başterzi, Süleyman. İşsizlik Sigortası. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1996.
- Başterzi, Süleyman. "Yurt Dışı Hizmet Borçlanmasında "Yurda Kesin Dönüş Koşulu". Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi (Yargıç Dr. Aydın Özkul'a Armağan). Cilt.6, Sayı.4, 2002.
- Başterzi, Süleyman. "5510 Sayılı Yasaya Göre Yaşlılık Aylığına Hak Kazanma Koşulları", Süleyman Başterzi (Ed.). Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan Cilt II içinde. İstanbul: Beta Yayınları, 2011, ss.2203-2242.
- Başterzi, Süleyman. "Kısa Çalışma (Kovid 19 Pandemisine Yeni Yaklaşımlar)", Gülsevil Alpagut (Ed.). Pandemi Sürecinde İş Hukuku içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, ss.3-60.
- Baygın, Cem ve Ahmet Nar. Medeni Hukuk Dersleri-I. 4. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2023.

- Bilgin Yüce, Melek. Miras Hukuku Pratik Çalışmaları. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Boyar, Oya. "Mülkiyet Hakkı", Sibel İncoğlu (Ed.). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa içinde. Ankara: Şen Matbaa, 2013, ss.495-532.
- Bulun Tokkaş, Sevede. Bağımsız Çalışanların Sosyal Güvenlik Hakkı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Canbolat, Talat. "Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri". Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi-Değerlendirmeler. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 21 Şubat 2009, ss.15-39.
- Canbolat, Talat. "Soru-Yanıt". İş Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 20. Toplantısı. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 29-30 Mayıs 2015.
- Caniklioğlu, Nurşen. "506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Geride Kalanların Korunması", Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 1997.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Sosyal Sigorta Türleri Açısından Yargıtay'ın 2002 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi", Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi 2002. Çimento Müstahsilleri İşveren Sendikası Yayınları, Ankara, 2004, ss.339-393.
- Caniklioğlu, Nurşen "4857 Sayılı İş Kanununa Göre Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği", Mehmet Uçum (Ed.). A. Can Tuncay'a Armağan içinde. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2005, ss.499-547.
- Caniklioğlu, Nurşen. "5510 Sayılı Kanuna Göre Malullük Aylığı" Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.3, 2006, ss.145-161.
- Caniklioğlu, Nurşen. "İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadın". Hukuk Kurultayı Cilt-III, Ankara: Ankara Barosu Yayınları, 2006, ss.368-420.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Kısa Vadeli Sigorta Kolları Açısından Yeni Mevzuatın Getirdiği Değişiklikler". Yeni Düzenlemeler Çerçevesinde Sosyal Güvenlik Mevzuatı Semineri. Ankara, 29-30 Kasım 2006, ss.59-101.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Hükümleri". İş Hukuku Uygulama Sorunları ve Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 2006, ss.151-192.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısına Göre Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri". Çalışma ve Toplum Dergisi. Cilt.1, Sayı.8, 2006, ss.50-92.

- Caniklioğlu, Nurşen. "Sosyal Hukukta Ayrımcılık Olarak Değerlendirilebilecek Düzenlemeler ve Mağduriyetin Giderilmesi İçin Başvurulabilecek Yollar", İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30. Yıl Armağanı. Ankara, 2006, ss. 643-700.
- Caniklioğlu, Nurşen. "5510 Sayılı Kanun ve İş Sözleşmesine Göre Çalışanların Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışmaları". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.10, Haziran 2008, ss.164-177.
- Caniklioğlu, Nurşen. Sosyal Sigortalarda Prim Teşvikleri. İstanbul: Beta Yayınları, 2011.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamalarına SGK Yaklaşımı", Güncel Sağlık Hukuku ve Etiği Sorunları Sempozyumu-I (Üreme ve Hukuk). İstanbul, 2011, ss.15-42.
- Caniklioğlu, Nurşen. "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun Avrupa Sosyal Şartı Hükümleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", İbrahim Ö. Kaboğlu (Ed.). Anayasal Sosyal Haklar içinde. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012, ss.157-176.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2012. Ankara, 2014, ss.377-531.
- Caniklioğlu, Nurşen. "5510 Sayılı Kanunun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Çeşitli Sorunlar", İş Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 20. Toplantısı. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları. 29-30 Mayıs 2015, ss. 290-306.
- Caniklioğlu, Nurşen ve Ercüment Özkaraca. "Ev Hizmetlerinde Çalışanların Sigortalılığı". İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. Cilt.74, Prof. Dr. Fevzi Şahlanan'a Armağan Özel Sayısı, 2016, ss.1133-1161.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Kısmi Süreli Çalışmaya Geçiş ve Yarım Çalışma Ödeneği". Emeğin Hukuku Kurultayı-2. Ankara, 27 Mayıs 2016, ss.115-151.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Genel Görüşme". Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2013. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Caniklioğlu, Nurşen. "Geçersiz Feshin ve İşe İade Davasının Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Sonuçları", Kübra Doğan Yenisey (Ed.). Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, ss.523-574.
- Centel, Tankut. Türk Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021

- Civan, Orhan Ersun. "Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla Ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması", Sibel Özel, Hatice Selin Pürselim Arning, Hanife Doğrusöz Koşut (Ed.). Özel Hukukun Güncel Sorunları ve Anayasa'nın Özel Hukuka Etkileri Cilt.2 içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022, ss.1037-1067.
- Civan, Orhan Ersun. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay ve Bölge Adliye Mahkemeleri'nin İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2021. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023, ss.507-720.
- Civan, Orhan Ersun. "Sosyal Güvenlik Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet", Gülriz Uygur ve Nadire Özdemir (Ed.). Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları içinde. 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022, ss.521-575.
- Civan, Orhan Ersun. "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Uyarınca Hak Sahiplerinin Sosyal Sigorta Edimlerinden Mutlak Mahrumiyet Halleri". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Ali Nazım Sözer'e Armağan-Özel Sayı, 2024, ss.421-462.
- Çabri, Sezer. Miras Hukuku Şerhi (TMK. m.575-639) Cilt-II. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Çabri, Sezer. Miras Hukuku Şerhi (TMK. m.640-682) Cilt-III. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Çaptuğ, Mehpere. "Hukuki Güvenlik İlkesinin Kavramsal Gelişimi". Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi. Sayı.17, 2021, ss.133-160.
- Çelik, Nuri, Nurşen Caniklioğlu, Talat Canbolat ve Ercüment Özkaraca. İş Hukuku Dersleri. 36. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2023.
- Çetin, Emrah. Ulusal ve Uluslararası Hukuk Boyutuyla Sosyal Güvenlik Hakkı ve Etkinleştirilmesi. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Çetiner, Bilgehan, Andreas Furrer ve Markus Müller-Chen. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 1. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Çopuroğlu, Çağlar. "7438 Sayılı Kanun'un (EYT) Anayasa'ya Aykırılığı". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.50, 2023, ss.116-126.
- Dağ Bereket, Cansu. "Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Kararları Ekseninde Mülkiyet Hakkı". Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Sayı.2, 2020, ss.479-506.
- Dilik, Sait. "Sosyal Güvenlik Kavramı". Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi. Sayı:1, Cilt.14, Haziran 1987, ss.45-56.

- Dilik, Sait. "Sosyal Güvenliğin Tarihsel Gelişimi". Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt.43, Sayı.1, 1988, ss.41-80.
- Dillman, Franz. Allgemeines Sozialverwaltungsrecht und Grundzage des Sozialgerichtlichen Verfahrens. Stuttgart: Richard Boorberg Verlag, 2008.
- Dörr, Gernot ve Konrad Francke. Sozialverwaltungsrecht. 3. Auflage. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2012.
- Duman, Barış. "Yargı Kararlarına Göre 5510 Sayılı Kanunun 56/Son Maddesi Uyarınca Boşandığı Eşyle Birlikte Yaşayanın Ölüm Ayılığının Kesilmesi". Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.23, Sayı.2, 2019, ss.79-119.
- Dural, Mustafa ve Suat Sarı. Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri. 17. Baskı. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2022.
- Dural, Mustafa ve Turgut Öz. Türk Özel Hukuku Cilt IV Miras Hukuku. 16. Baskı. İstanbul: Filiz Kitapevi, 2021.
- Edis, Seyfullah. Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri. Ankara: Sevinç Matbaası, 1979.
- Eichenhofer, Eberhard. Sozialrecht. 12. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2021.
- Ekin, Ali ve Hasan Kayırgan. "Yargıtay Kararları ve 6552 Sayılı Kanun ile Son Değişiklikler Işığında Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Hizmetlerinin Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi". Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.9, Sayı.1, 2014, ss.53-80.
- Ekmekçi, Ömer. "Kısa Çalışma ve Kısa Çalışma Ödeneği Uygulamasına İlişkin Sorunlar". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.14, Haziran 2009, ss.47-59.
- Ekmekçi, Ömer. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2009, İstanbul, 26-27 Kasım 2010, ss.317-404.
- Ekmekçi, Ömer. "Maddi İş Hukuku Yönünden 7036 Sayılı İş Mahkemeleri Kanunu". "Yeni İş Mahkemeleri Kanunu Üzerine" Toplantısı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, ss.5-39.
- Elbir, Halid Kemal. Sosyal Güvenlik Hukuku Notlar. Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, 1979/1980 Ders Yılı.

- Elma, Ramazan. Örnekler ve Uygulamalarla Sosyal Güvenlik Hukuku. Genişletilmiş ve Güncellenmiş 7. Baskı. Seçkin Yayınları: Ankara, 2024.
- Endes, Nurtaç. Türk İş Hukukunda Kısa Çalışma. Ankara: Adalet Yayınevi, 2017.
- Erdoğan, Gülnur. "Avrupa Sosyal Şartı Ve Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı". Türkiye Barolar Birliği Dergisi. Sayı.78, 2008, ss.123-165.
- Erdoğan, İhsan ve A. Dilşad Keskin. Türk Medeni Hukuku. 3. Baskı. Ankara: Adalet Yayınevi, 2020.
- Eren, Abdurrahman. Anayasa Hukuku Dersleri. 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Eren, Fikret ve İpek Yücer Aktürk. Türk Miras Hukuku. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Eren, Fikret ve Ünsal Dönmez. Eren Borçlar Hukuku Şerhi. Cilt.2. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Ergin, Hediye. "Yeni Sistemde Yaşlılık Aylığı". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.10, 2008, ss.178-190.
- Ergin, Hediye. "İşverenlere Getirilen Beş Puanlık Prim İndirimi". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.12, 2008, ss.176-186.
- Ergin, Hediye. "Yurtdışı Hizmet Borçlanması Son Gelişmeler". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.16, 2009, ss.163-180.
- Ergin, Hediye. "Genel Sağlık Sigortasında Geline Son Durum". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.11, 2018, ss.112-130.
- Erman, Hasan. Medeni Hukuk Dersleri. 6. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Ertürk, Şükran. "Malullük ve Özürlülük". İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 14. Yıl Toplantıları. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 18-19 Haziran 2010, ss.11-28.
- Ertürk, Şükran. "Sosyal Güvenlik Destek Primi Ödeyerek Çalışanların Sağlık Yardımlarından Yararlanması". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.21, 2011, ss.221-237.
- Ertürk, Şükran. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2016. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, ss.745-1046.
- Ertürk, Şükran. "Anayasa Mahkemesi'nin Çalışan Sigortalının Yaşlılık Aylığı Bağlanması İçin İşten Ayrılmasını Gerektiren Kuralın İptaline Karar

- Vermesinin Bazı Sonuçları Hakkında". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.45 2021, ss.32-44.
- Feyzioğlu, Feyzi N., Ümit Doğanay ve Aydın Aybay,. Medeni Hukuk Dersleri. 3. Baskı. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- Fichte, Wolfgang. "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Sabine Knickrehm, Gundula Roßbach ve Raimund Waltermann (Ed.). Kommentar Zum Sozialrecht içinde. 8. Auflage. Münih: C.H.Beck, 2023, Rn.1-62.
- Fichte, Wolfgang. "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Sabine Knickrehm, Gundula Roßbach ve Raimund Waltermann (Ed.). Kommentar Zum Sozialrecht içinde. 8. Auflage. Münih: C.H.Beck, 2023, Rn.1-22.
- Fleiner, Fritz. Institutionen des Deutschen Verwaltungsrechts. 8. Auflage. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1928.
- Frings, Dorothee ve Daniela Schweigler. Sozialrecht für die Soziale Arbeit. 5. Auflage. Stuttgart: W. Kohlhammer Verlag, 2021.
- Gemalmaz, H. Burak. "Kişilerin Sosyal Güvenlik Hukukundaki Statülerinin Mülkiyet Hakkı Kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince Korunması", Fevzi Şahlanan (Ed.). İş Dünyası ve Hukuk, Prof. Dr. Tankut Centel'e Armağan içinde. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi No.:720, 2011, ss.704-733.
- Gemalmaz, H. Burak. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı. 2. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- Gemalmaz, H. Burak. Mülkiyet Hakkı. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-6, Ankara, 2018.
- Gerek, Nüvit. "Son Değişikliklerden Sonra Genel Sağlık Sigortasını Kişiler Bakımından Kapsamı". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.25, 2012, ss.199-206.
- Gören, Zafer. "Sosyal Devlet", Prof. Dr. Seyfullah Edis'e Armağan. İzmir, 2000, ss.1-50.
- Gören, Zafer. "Temel Hakların Sınırlanması – Sınırlamanın Sınırları". İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı.12, Güz 2007, ss.39-59.
- Gözler, Kemal. Hukuka Giriş. 15. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2018.
- Gözler, Kemal. İdare Hukuku Cilt II. 3. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2019.
- Gözler, Kemal. Türk Anayasa Hukuku. 3. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2019.

- Gözler, Kemal. İnsan Hakları Hukuku. 3. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2020.
- Gözler, Kemal. Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II. 2. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2020.
- Gözübüyük, A. Şeref ve Turgut Tan. İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar. 12. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2018.
- Gözübüyük, A. Şeref. Yönetmelik Yargısı. 37. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2020.
- Günay, Cevdet İlhan. İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. 6. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Günday, Metin. İdare Hukuku. 11. Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi, 2017.
- Güriz, Adnan. Hukuk Başlangıcı. 19. Baskı. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2019.
- Güzel, Ali ve Saim Ocak. "1479 Sayılı Bağ-Kur Kanununda 4956 ve 5073 Sayılı Kanunlar İle Yapılan Değişiklikler". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Cilt.1, Sayı.3, 2004, ss.877-954.
- Güzel, Ali ve Saim Ocak. "Yurtdışı Hizmet Borçlanmasına İlişkin Yeni Düzenlemeler ve Yargı Kararları Hakkında Genel Bir Değerlendirme". Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Cilt.3, Sayı.12, 2006, ss.1309-1354.
- Güzel, Ali, Ali Rıza Okur ve Nurşen Caniklioğlu. Sosyal Güvenlik Hukuku. 19. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2021.
- Güzel, Ali, Ali Rıza Okur ve Nurşen Caniklioğlu. Sosyal Güvenlik Hukuku. 20. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2024.
- Güzel, Ali. "Sosyal Devlet ve Sosyal Haklar", İbrahim Ö. Kaboğlu (Ed.). Anayasal Sosyal Haklar içinde. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012, ss.279-288.
- Hacıoğlu, Arzu. Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. İstanbul: Beta Yayınları, 2017.
- Hacıoğlu, Arzu. "Boşanılan Eşle Sürdürülen Birlikteliklerin Neden Olduğu Yersiz Ödemeler", Kübra Doğan Yenisey (Ed.). Prof. Dr. Savaş Taşkent'e Armağan içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020, ss.1075-1105.
- Hacıoğlu Çalışkan, Arzu. "MADDE 96", Ali Nazım Sözer, Nurşen Caniklioğlu ve Mahmut Kabakcı (Ed.). Sosyal Sigortalar Hukuku Şerhi, Cilt II içinde. Ankara: Lykeion Yayıncılık, 2024, ss.2269-2326.
- Hatemi, Hüseyin. Medeni Hukuk'a Giriş. 10. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.

- Heße, Sabine. "§ 45 Rücknahme eines rechtswidrigen begünstigenden Verwaltungsaktes", Christian Rolfs, Richard Giesen, Miriam Meßling ve Peter Udsching (Ed.). Beck'scher Online Kommentar Sozialrecht içinde. 72. Edition, C.H.Beck, 2024, Rn.1-53.
- Heße, Sabine. "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Christian Rolfs, Richard Giesen, Miriam Meßling ve Peter Udsching (Ed.). Beck'scher Online Kommentar Sozialrecht içinde. 72. Edition. C.H.Beck, 2024, Rn.1-59.
- Heße, Sabine. "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Christian Rolfs, Richard Giesen, Miriam Meßling ve Peter Udsching (Ed.). Beck'scher Online Kommentar Sozialrecht içinde. 72. Edition. C.H.Beck, 2024, Rn.1-43.
- İmre, Zahit ve Hasan Erman. Miras Hukuku. 15. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2021.
- İnan, Ali Naim, Şeref Ertuş ve Hakan Albaş. Miras Hukuku. 11. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- İnceman, Ali. 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi. Cilt.2. Ankara: Adalet Yayınevi, 2023.
- İnceoğlu, Sibel. "Hak Ve Özgürlükleri Sınırlama ve Güvence Rejimi", Sibel İnceoğlu (Ed.). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa içinde. Ankara: Şen Matbaa, 2013, ss.23-52.
- Kabakcı, Mahmut. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, ss.409-521.
- Kabakcı, Mahmut. "Yaşlılık Aylığı Bağlanması Koşulu Olarak İşten Ayrılma: Anayasa Mahkemesinin İptal Kararı ve Sonuçları", Sosyal Güvenlik Dünyası, Mart-Nisan 2021, Sayı.101, <https://www.sosyalguvenlikdunyasi.com/Makale/yaslilik-ayligi-baglanmasi-kosulu-olarak-isten-ayrilma-anayasa-mahkemesinin-iptal-karari-ve-sonuclari/7acfd1b1-21b4-46ec-b607-6ca9823c7680> (25 Temmuz 2024).
- Kaboğlu, İbrahim Ö.. Özgürlükler Hukuku İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı,.4. Baskı. İstanbul: Afa Yayıncılık, 1998.
- Kaboğlu, İbrahim Ö.. "Anayasa'da Sosyal Haklar: Alanı ve Sınırları", İbrahim Ö. Kaboğlu (Ed.). Anayasal Sosyal Haklar içinde. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2012, ss.15-34.

- Kaboğlu, İbrahim Ö.. Özgürlükler Hukuku 1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş. 7. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- Kaboğlu, İbrahim Ö.. Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar). Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 17. Baskı. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2023.
- Kalabalık, Halil. İnsan Hakları Hukuku. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2017.
- Kalabalık, Halil. İdare Hukuku Dersleri Cilt-II. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Kalabalık, Halil. İdari Yargılama Usulü Hukuku. 16. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Kalabalık, Halil. İdare Hukuku Dersleri Cilt-I. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Kar, Bektaş. İş Yargılaması Usulü. 2. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Kar, Bektaş. "Genel Görüşme", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Karahanoğulları, Onur. İdarenin Hukukla Kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler (Yargı Kararlarına Dayalı Bir İnceleme). 4. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2018.
- Kayar, İsmail ve İlhan Üzülmöz. Hukukun Temel Kavramları. 12. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Kayırgan, Hasan. "Temel Bir İnsan Hakkı Olarak Sosyal Güvenlik Hakkı", Ümit Süleyman Üstün ve Ebru Tüzemen Atik (Ed.). Milli Egemenlik ve Hukuk TBMM'nin 100. Yılı Anısına Armağan içinde. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021, ss.285-306.
- Kayırgan, Hasan. Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Sigortası. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Keser, Hakan. "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Işığında Mirasın Reddinin, Mirastan İskatın ve Sigortalının Öldürülmesinin Sosyal Güvenlik Kurumunca Bağlanacak Olan Ölüm Aylığına Etkisi". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Sayı.19, 2008, ss.1023-1044.
- Kılıçoğlu, Ahmet. Miras Hukuku. 11. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2021.
- Kılıçoğlu, Ahmet. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 26. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.

Kılıçoğlu, Ahmet M.. Medeni Hukuk. 5. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2023.

Kırmızı, Evran. "Sosyal Güvenlik Hukukunda Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Cilt.15, Sayı.58, 2018, ss.529-558.

Koçhisarlıoğlu, Cengiz, Özlem Söğütlü ve Bahar Öcal Apaydın. Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.

Kokemoor, Axel. Sozialrecht. 10. Auflage. Münih: Franz Vahlen Verlag, 2022.

Koppenfels-Spies, Katharina von. Sozialrecht. 2. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck Verlag, 2018.

Korkmaz, Metin. "Sosyal Güvenlik Kurumu'nca Yersiz Yapılan Sağlık Harcamalarının Geri Alınması". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.37, 2017, ss.156-163.

Korkusuz, Refik ve Suat Uğur. Sosyal Güvenlik Hukuku. 8. Baskı. Bursa: Ekin Yayınevi, 2022.

Korkusuz, Refik. "Anayasa Mahkemesi'nin İptal Kararından Sonra Sosyal Güvenlik Hukukumuzda Kısa Vadeli Sigorta Türlerinin Hukuki Durumunun İncelenmesi". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.8, 2007, ss.140-165.

Köküsarı, İsmail. Anayasa Hukukunda Hukuki Güvenlik İlkesi. Ankara: Adalet Yayınevi, 2015.

Köme Akpulat, Ayşe. "Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda İyiniyetin Korunması". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.23, 2011, ss.195-207.

Köme Akpulat, Ayşe. "The Principle of "Ultima Ratio" in Termination of Employment Contract in Turkish Labour Law". Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, Vol.67, 2018, ss.43-57.

Köme Akpulat, Ayşe. İş Mahkemelerinde Yargılamanın Özellikleri. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.

Köprücü, Emre. Sosyal Güvenlik Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.

Köprülü, Bülent. Medeni Hukuk Genel Prensipler - Kişinin Hukuku. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1979.

Küçük, Adnan. "Hukuk Devleti Kavramı ve Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti", Ali Rıza Çoban, Bilal Canatan ve Adnan Küçük (Ed.). Hukuk

Devleti Hukuki Bir İlke Siyasi Bir İdeal içinde. Ankara: Adres Yayınları, 2008, ss.351-454.

Lang, Karl. "§ 4 Rücknahme und Widerruf von Verwaltungsakten", Wolfgang Fichte ve Hermann Plagemann (Ed.). Sozialverwaltungsverfahrensrecht içinde. 2. Auflage. Baden-Baden: Nomos, 2016, Rn.124-302.

Lang, Karl. "Rücknahme nach § 45 SGB X", Wolfgang Fichte ve Hermann Plagemann (Ed.). Sozialverwaltungsverfahrensrecht içinde. 2. Auflage. Baden-Baden: Nomos, 2016, Rn.124-302.

Lang, Karl. "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Björn Diering, Hinnerk Timme ve Thomas P. Stähler (Ed.). Sozialgesetzbuch X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz içinde. 6. Auflage. Baden-Baden: Nomos, 2023, Rn.1-63.

Langendonck, Jef Van. "The Meaning Of The Right To Social Security". Direitos Fundamentais & Justiça. Vol.2, No.2, 2008, ss.13-21.

Lukas, Karin. The Revised European Social Charter An Article By Article Commentary. Edward Elgar Publishing, 2021.

Metin, Yüksel. "Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?". Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.7, Sayı.1, 2017, ss.1-74.

Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku. 6. Baskı. Ankara: Hukuk Yayınları, 2018.

Mutlay, Faruk Barış. Sosyal Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Koşulları ve Eşitlik İlkesi. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014.

Mülayim, Baki Oğuz. Tarım Sektöründe Çalışanların Sosyal Güvenliği. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

Nazlı, Seçkin. "Karar İncelemesi: Yurtdışı Hizmet Borçlanması, Sosyal Güvenlik Destek Primi, Sigortalı Lehine Yorum İlkesi, İyiniyet, Dürüstlük İlkesi". İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. Cilt.72, Sayı.2, 2014, ss.665-680.

Nomer, Haluk N.. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 18. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2021.

Ocak, Saim. "Genel Sağlık Sigortasında Prim Koşulu", Talat Canbolat (Ed.). Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan içinde. İstanbul: Beta Yayınları, 2010, ss.1053-1135.

- Oğuzman, M. Kemal ve M. Turgut Öz. Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-2. 14. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018.
- Oğuzman, M. Kemal ve Nami Barlas. Medeni Hukuk. 24. Baskı. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2018.
- Okur, Ali Rıza. "Çalışmanın Gelir ve Aylıklara Etkisi", Süleyman Başterzi (Ed.). Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan Cilt II içinde. İstanbul: Beta Yayınları, 2011, ss.2141-2179.
- Okur, Ali Rıza. "Hastalık Sigortasına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararları", Binyılların Kavşağında Türkiye'nin Toplumsal Gerçekleri 1. 2003, ss.135-162.
- Onar, Sıddık Sami. İdare Hukukunun Umumi Esasları II. Cilt. 3. Baskı. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1966.
- Oral, A. İlhan. Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Toptan Ödeme. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2007.
- Orhan, Ümit. 5510 Sayılı Kanun m.4/1-a Kapsamında Prime Esas Kazanç. Ankara: Adalet Yayınevi, 2022.
- Özay, İl Han. Gün Işığında Yönetim. 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2017.
- Özbudun, Ergun. Türk Anayasa Hukuku. 20. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2020.
- Özdemir, Halil. "Sigortalıların Ölümünden Sonra Aylıklarının Çekilmesinde Sosyal Güvenlik Kurumunun Zararından Sorumluluk". Karatahta İş Yazıları Dergisi. Sayı.1, Nisan 2015, ss.165-180.
- Özdemir, Halil. "Genel Görüşme", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2017. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Özdemir, Necdet. Hizmet Kusuru Teorisi ve İdarenin Sorumluluğu. Ankara: Yeni Desen Matbaası, 1963.
- Özekes, Muhammet. Temel Hukuk Bilgisi. 13. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2023.
- Özkaraca, Ercüment. "İşsizlik Sigortası Kapsam ve Yardımları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 2002.
- Özkaraca, Ercüment. "Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Geri Alınması". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Cilt.10, Sayı.38, 2013, ss.151-180.

- Özkaraca, Ercüment. Sosyal Sigorta Primlerinde Zamanaşımı. İstanbul: Beta Yayınları, 2020.
- Özsunay, Ergun. Medeni Hukuka Giriş. 3. Baskı. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1978.
- Öztan, Bilge ve Damla Gürpınar. Medeni Hukukun Temel Kavramları. 47. Baskı, Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Öztan, Bilge. Miras Hukuku. 9. Baskı. Ankara: Turhan Kitabevi, 2018.
- Öztürk, Meltem. "Sürekli İş Göremezlik Gelirinin Hesaplanma Usulüne İlişkin Bir İnceleme", Ali Nazım Sözer, Mahmut Kabakcı, Halil Özdemir (Ed.). Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri I içinde. Ankara: Lykeion Yayıncılık, 2022, ss.261-283.
- Öztürk, Namık Kemal. Anayasa Hukuku. 3. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Preis, Ulrich ve Wiebke Brose. "Der Verwaltungsakt im Sozialrecht", Maximilian Fuchs, Ulrich Preis ve Wiebke Brose, (Ed.). Sozialversicherungsrecht und SGB II içinde. 3. Auflage. Berlin: De Gruyter Verlag, 2021, Rn.65-74.
- Rumpf, Christian. "Ölçülülük İlkesi ve Anayasa Yargısındaki İşlevi ve Niteliği". Anayasa Yargısı Dergisi. Cilt.10, 1993, ss.25-48.
- Sağlam, Fazıl. Temel Hakların Sınırlanması ve Özü. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1982.
- Sandbiller, Eva. "§ 45 Rücknahme eines rechtswidrigen begünstigenden Verwaltungsaktes", Anne Körner, Martin Krasney, Bernd Mutschler ve Christian Rolfs (Ed.). Beck Online Gross Kommentar (Kasseler Kommentar) içinde. C.H.Beck, Stand:15.08.2023, Rn.1-89.
- Sandbiller, Eva. "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Anne Körner, Martin Krasney, Bernd Mutschler ve Christian Rolfs (Ed.). Beck Online Gross Kommentar (Kasseler Kommentar) içinde. C.H.Beck, Stand:15.08.2023, Rn.1-104.
- Sandbiller, Eva. "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Anne Körner, Martin Krasney, Bernd Mutschler ve Christian Rolfs (Ed.). Beck Online Gross Kommentar (Kasseler Kommentar) içinde. C.H.Beck, Stand:15.08.2023, Rn.1-63.
- Savaş Kutsal, F. Burcu. Türk Sosyal Sigortalar Hukukunun Temel İlkeleri. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2016.

- Saymen, Ferit H.. Türk Medeni Hukuku Umumi Prensipler. 3. Baskı. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1960.
- Schütze, Bern. "§ 45 Rücknahme eines rechtswidrigen begünstigenden Verwaltungsaktes", Bern Schütze (Ed.). SGB X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz Kommentar içinde. 9. Auflage. Münih: C.H.Beck, 2020, Rn.1-109.
- Schütze, Bern. "§ 48 Aufhebung eines Verwaltungsaktes mit Dauerwirkung bei Änderung der Verhältnisse", Bern Schütze (Ed.). SGB X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz Kommentar içinde. 9. Auflage, Münih: C.H.Beck, 2020, Rn.1-52.
- Schütze, Bern. "§ 50 Erstattung zu Unrecht erbrachter Leistungen", Bern Schütze (Ed.). SGB X Sozialverwaltungsverfahren und Sozialdatenschutz Kommentar içinde. 9. Auflage. Münih: C.H.Beck, 2020, Rn.1-36.
- Serozan, Rona ve Baki İlkay Engin. Miras Hukuku. 8. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Serozan, Rona, Başak Baysal ve Kerem Cem Sanlı. Serozan Borçlar Hukuku Genel Bölüm. 8. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.
- Serozan, Rona. "TBK m.77-82", Turgut Öz, Faruk Acar, Emre Gökyayla ve H. Murat Develioğlu (Ed.). İstanbul Şerhi Türk Borçlar Kanunu içinde. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2019, ss.1555-1264.
- Siewert, Wolfgang. "§ 4 Rücknahme und Widerruf von Verwaltungsakten", Wolfgang Fichte ve Hermann Plagemann (Ed.). Sozialverwaltungsverfahrensrecht içinde. 2. Auflage. Baden-Baden: Nomos, 2016, Rn.21-53.
- Sözer, Ali Nazım. Sosyal Sigorta İlişkisi. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 1991.
- Sözer, Ali Nazım ve Coşkun Saraç. "Sosyal Sigorta Edimlerinde Çokluk Birden Fazla Ödenek, Gelir ve Aylığa Hak Kazanmak". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi. Sayı.20, 2008, ss.1479-1492.
- Sözer, Ali Nazım. "Genel Sağlık Sigortası Edimlerinden Yararlanmada Prim Koşulu". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.13, 2009, ss.159-173.
- Sözer, Ali Nazım. "Sosyal Güvenlik Hukukunda İyiniyet İlkesi Ve Yersiz Ödenen Primlerin İadesi (Şekli Sigorta Geçersiz Sigorta)". İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 14. Yıl Toplantıları. 18-19 Haziran 2010, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, ss.106-138.

- Sözer, Ali Nazım. "Kanunların Önceye Etki Yasağı: Sosyal Sigortalar Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme". Yaşar Üniversitesi Dergisi. Cilt.8, Sayı.Özel, 2013, ss.2477-2534.
- Sözer, Ali Nazım. "İdarenin Hizmet Kusuru: Sosyal Sigortalar Kurumu Bakımından Bir Değerlendirme". İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.15, Sayı.1-1, 2016, ss.355-405.
- Sözer, Ali Nazım. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2014. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, ss.437-584.
- Sözer, Ali Nazım. "Genel Görüşme", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2018. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Sözer, Ali Nazım. Türk Sosyal Sigortalar Hukuku. 6. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2023.
- Sözer, Ali Nazım. "Sosyal Sigortalar Kurumunun Sigortalıları Gözetim (Koruma) Yükümü", Ali Nazım Sözer, Mahmut Kabakcı, Halil Özdemir (Ed.). Sosyal Sigortalar Hukuku İncelemeleri I içinde. Ankara: Lykeion Yayıncılık, 2022, ss.1-81.
- Sözer, Ali Nazım. Türk Genel Sağlık Sigortası. 4. Baskı. Beta Yayıncılık: İstanbul, 2024.
- Subaşı, İbrahim ve Yusuf Yiğit. "İş Sözleşmesinin Sona Erme Nedeninin İşsizlik Sigortasından Yararlanma Hakkına Etkisi ve Uygulamadan Doğan Sorunlar". İş ve Hayat Dergisi. Sayı.8, 2018, ss.135-165.
- Subaşı, İbrahim ve Yusuf Yiğit. "Yoksullukla Mücadelede Türk Sosyal Güvenlik Sistemi Kapsamında Yapılan Sosyal Yardım Uygulamaları". Gökçe Cerev ve Bora Yenihan (Ed.). Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla içinde. Bursa: Dora Yayınevi, 2018, ss.133-149.
- Sümer, Haluk Hadi. Hukuka Giriş. 7. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Sümer, Haluk Hadi. Sosyal Güvenlik Hukuku. 4. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2023.
- Süzek, Sarper ve Süleyman Başterzi. İş Hukuku. 24. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2024.
- Şahin Emir, Asiye. İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık. Ankara: Adalet Yayınevi, 2019.

- Şakar, Müjdat. "Kadının Sosyal Güvenliği Yok!". Sicil İş Hukuku Dergisi. Sayı.27, 2012, ss.181-190.
- Şakar, Müjdat. Sosyal Sigortalar Uygulaması. 12. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2017.
- Şakar, Müjdat. İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku. 15. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2024.
- Şen, Murat. "Hukuk Devleti İlkesi Bağlamında Sosyal Güvenlik Hakkı". Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.3, Sayı.2, 2014, ss.183-200.
- Talas, Cahit. Sosyal Ekonomi. 6. Baskı. Ankara: Sevinç Matbaası, 1983.
- Tan, Turgut. İdari İşlemin Geri Alınması. İstanbul: Aristo Yayınevi, 2020.
- Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku. 20. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 2020.
- Tekinay, Selahattin Sulhi. Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku. 6. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1992.
- Temir, Münevver. Türk İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Tarımda Çalışanlar. İstanbul: Yetkin Yayınları, 2020.
- Tercier, Pierre, Pascal Pichonnaz ve H. Murat Develioğlu. Borçlar Hukuku Genel Hükümler. 2. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Tezcan, Durmuş, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rifat Murat Önok. İnsan Hakları El Kitabı. Güncellenmiş 9. Baskı. Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2021.
- Tiritoğlu Ersoy, H. Hilal. İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Ev Hizmetlerinde Çalışanlar. Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2023.
- Tokat, Hüseyin. Türk Hukukunda Gaiplik. Seçkin Yayıncılık: Ankara, 2018.
- Tuaç, Pelin. "İnsan Hakları Boyutuyla Sosyal Güvenlik Hakkı". Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi, Özel Sayı, 2016, ss.653-679.
- Tuncay, A. Can, Ömer Ekmekçi ve Ender Gülver. Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. 22. Baskı. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2023.
- Tuncay, A. Can. İş Hukukunda Eşit Davranma İlkesi. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.

- Tuncay, A. Can. "5510 Sayılı Kanun Açısından Ölüm Sigortası", Talat Canbolat (Ed.). Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan içinde. İstanbul: Beta Yayınları, 2010, ss. 1231-1244.
- Tuncay, A. Can. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2013. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2017, ss.461-600.
- Tuncay, A. Can. "Genel Görüşme", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2017. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2019.
- Tunçomağ, Kenan. Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar. 4. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları, 1988.
- Turan, Ercan. "Sosyal Güvenlik Hakkı". Kamu İş Dergisi. Cilt.7, Sayı.3, 2003, ss.1-20.
- Turan, Ercan. "Genel Görüşme". İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukukuna İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri 14. Yıl Toplantıları. İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, 18-19 Haziran 2010.
- Ugan Çatalkaya, Deniz. İş Hukukunda Ölçülülük İlkesi. İstanbul: Beta Yayınları, 2019.
- Uğur, Ömer. İş Sözleşmesiyle Çalışanlar Bakımından Yaşlılık Sigortası. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2022.
- Ulusoy, Ali D.. Türk İdare Hukuku. 5. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- Urhanoglu, İhtar. "3201 Sayılı Kanun'a Göre Yapılacak Yurt Dışı Hizmet Borçlanmasında Aylık Bağlama Koşulları". Sosyal Güvenlik Dergisi. Cilt.10, Sayı.2, 2020, ss.245-258.
- Uşan, M. Fatih. Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2009.
- Uşan, M. Fatih. "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri", Yargıtay'ın İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011, Ankara, 2013, ss.339-539.
- Uşan, M. Fatih ve Canan Erdoğan. İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku. 5. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2024.
- Uygun, Oktay. "İnsan Hakları Kuramı". Kamu Hukuku İncelemeleri İnsan Hakları, Demokrasi, Hukuk Devlet, Egemenlik. 2. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.

- Uygun, Oktay. "Türk Anayasa Hukuku Geleneğinde ve Özbudun Anayasa Taslağında Hukuk Devleti Anlayışı". Kamu Hukuku İncelemeleri İnsan Hakları, Demokrasi, Hukuk Devlet, Egemenlik. 2. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.
- Üçışık, H. Fehim. Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2015.
- Üçışık, Hasan Fehim. "Yetersiz Gelirlerin Sosyal Yardımla Tamamlanması". Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Cilt.18, Sayı.2, 2021, ss.667-676.
- Ünal, Canan. Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları Dünyadaki Yeni Yaklaşımlar Işığında Öneriler. Beta Yayıncılık: İstanbul, 2012.
- Ünal, Canan. İş Hukukunda Yaş Ayrımcılığı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018.
- Ünlütepe, Mustafa. Medeni Hukuka Giriş ve Türk Medeni Hukukunun Başlangıç Hükümleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2021.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. Türk Medeni Hukukunun Umumi Esasları. 4. Baskı. İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 1951.
- Wallerath, Maximilian. "Verfahrensrecht", Franz Ruland, Ulrich Becker ve Peter Axer, (Ed.). Sozialrechtshandbuch SRH içinde. 6. Auflage. Baden-Baden: Nomos, 2018, Rn.216-219.
- Waltermann, Raimund, Benjamin Schmidt ve Katja Chandna-Hoppe. Sozialrecht. 15. Auflage. Heidelberg: C. F. Müller, 2022.
- Yaba, Tuğçe. Sosyal Güvenlik Hukukunda Yurt Dışı Hizmet Borçlanması. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- Yamakoğlu, Efe. "4447 Sayılı Kanun Öncesi Sigortalı Olanlar Bakımından Emeklilikte Yaş Şartına İlişkin Bir Değerlendirme". İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt.19, Sayı.1, 2020, ss.89-111.
- Yaşar, Hasan Nuri. İdare Hukuku. 3. Baskı. İstanbul: Der Yayınları, 2016.
- Yaşarlar, Yaşar. "Aktüeryal Dengenin Sürdürülebilirliği: Türkiye Örneği". Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi SBE, 2016.
- Yazgan, Turan. "Sosyal Güvenlik Kavramı". Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi. Sayı.2, 1972, ss.191-207.
- Yazgan, Turan. İktisatçılar İçin Sosyal Güvenlik Ders Notları. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992.

Yıldırım, Ramazan ve Serkan Çınarlı. Türk İdare Hukuku Dersleri Cilt: II. Ankara: Astana Yayınları, 2019.

Yıldırım, Turan. İdarenin Sorumluluğu, Turan Yıldırım (Ed.). İdare Hukuku içinde. 7. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2018, ss.823-853

Yılmaz, Binhan Elif. Sosyal Güvenlik Ekonomisi. İstanbul: Derin Yayınları, 2014.

Yolcu, Serkan. Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.

Yuvalı, Ertuğrul. "Türk Hukukunda Öngörülen Son Değişiklikler İtibariyle Yurtdışı Hizmet Borçlanmasından Faydalanma Koşulları". Türkiye Adalet Akademisi Dergisi. Sayı.22, 2015, ss.187-216.

Yuvalı, Ertuğrul. Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Merkezi (Kamusal) Sosyal Yardımlar. Ankara: Turhan Kitabevi, 2017.

Yuvalı, Ertuğrul. "2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanunun Değerlendirmesi". Türkiye Adalet Akademisi Dergisi. Sayı.37, 2019, ss.51-73.

Yuvalı, Ertuğrul. "Sosyal Politika Aracı Olarak Sosyal Güvenlik Kavramı". İş ve Hayat Dergisi. Cilt.6, Sayı.11, 2020, ss.46-74.

Yücel Bodur, Mehtap. Türk ve Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.

Zevkliler, Aydın ve M. Beşir Acabey. Zevkliler Medeni Hukuk-I. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2021.

İnternet Kaynakları:

<https://www.tbmm.gov.tr>

www.karararama.yargitay.gov.tr

www.legalbank.net

www.lexpera.com.tr

<https://www.sgk.gov.tr>

<https://www.sozluk.gov.tr>

<https://www.aa.com.tr>

<https://www.hurriyet.com.tr>

<https://www.haberturk.com>

